

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Über dieses Buch

Dies ist ein digitales Exemplar eines Buches, das seit Generationen in den Regalen der Bibliotheken aufbewahrt wurde, bevor es von Google im Rahmen eines Projekts, mit dem die Bücher dieser Welt online verfügbar gemacht werden sollen, sorgfältig gescannt wurde.

Das Buch hat das Urheberrecht überdauert und kann nun öffentlich zugänglich gemacht werden. Ein öffentlich zugängliches Buch ist ein Buch, das niemals Urheberrechten unterlag oder bei dem die Schutzfrist des Urheberrechts abgelaufen ist. Ob ein Buch öffentlich zugänglich ist, kann von Land zu Land unterschiedlich sein. Öffentlich zugängliche Bücher sind unser Tor zur Vergangenheit und stellen ein geschichtliches, kulturelles und wissenschaftliches Vermögen dar, das häufig nur schwierig zu entdecken ist.

Gebrauchsspuren, Anmerkungen und andere Randbemerkungen, die im Originalband enthalten sind, finden sich auch in dieser Datei – eine Erinnerung an die lange Reise, die das Buch vom Verleger zu einer Bibliothek und weiter zu Ihnen hinter sich gebracht hat.

Nutzungsrichtlinien

Google ist stolz, mit Bibliotheken in partnerschaftlicher Zusammenarbeit öffentlich zugängliches Material zu digitalisieren und einer breiten Masse zugänglich zu machen. Öffentlich zugängliche Bücher gehören der Öffentlichkeit, und wir sind nur ihre Hüter. Nichtsdestotrotz ist diese Arbeit kostspielig. Um diese Ressource weiterhin zur Verfügung stellen zu können, haben wir Schritte unternommen, um den Missbrauch durch kommerzielle Parteien zu verhindern. Dazu gehören technische Einschränkungen für automatisierte Abfragen.

Wir bitten Sie um Einhaltung folgender Richtlinien:

- + *Nutzung der Dateien zu nichtkommerziellen Zwecken* Wir haben Google Buchsuche für Endanwender konzipiert und möchten, dass Sie diese Dateien nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke verwenden.
- + *Keine automatisierten Abfragen* Senden Sie keine automatisierten Abfragen irgendwelcher Art an das Google-System. Wenn Sie Recherchen über maschinelle Übersetzung, optische Zeichenerkennung oder andere Bereiche durchführen, in denen der Zugang zu Text in großen Mengen nützlich ist, wenden Sie sich bitte an uns. Wir fördern die Nutzung des öffentlich zugänglichen Materials für diese Zwecke und können Ihnen unter Umständen helfen.
- + *Beibehaltung von Google-Markenelementen* Das "Wasserzeichen" von Google, das Sie in jeder Datei finden, ist wichtig zur Information über dieses Projekt und hilft den Anwendern weiteres Material über Google Buchsuche zu finden. Bitte entfernen Sie das Wasserzeichen nicht.
- + *Bewegen Sie sich innerhalb der Legalität* Unabhängig von Ihrem Verwendungszweck müssen Sie sich Ihrer Verantwortung bewusst sein, sicherzustellen, dass Ihre Nutzung legal ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass ein Buch, das nach unserem Dafürhalten für Nutzer in den USA öffentlich zugänglich ist, auch für Nutzer in anderen Ländern öffentlich zugänglich ist. Ob ein Buch noch dem Urheberrecht unterliegt, ist von Land zu Land verschieden. Wir können keine Beratung leisten, ob eine bestimmte Nutzung eines bestimmten Buches gesetzlich zulässig ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass das Erscheinen eines Buchs in Google Buchsuche bedeutet, dass es in jeder Form und überall auf der Welt verwendet werden kann. Eine Urheberrechtsverletzung kann schwerwiegende Folgen haben.

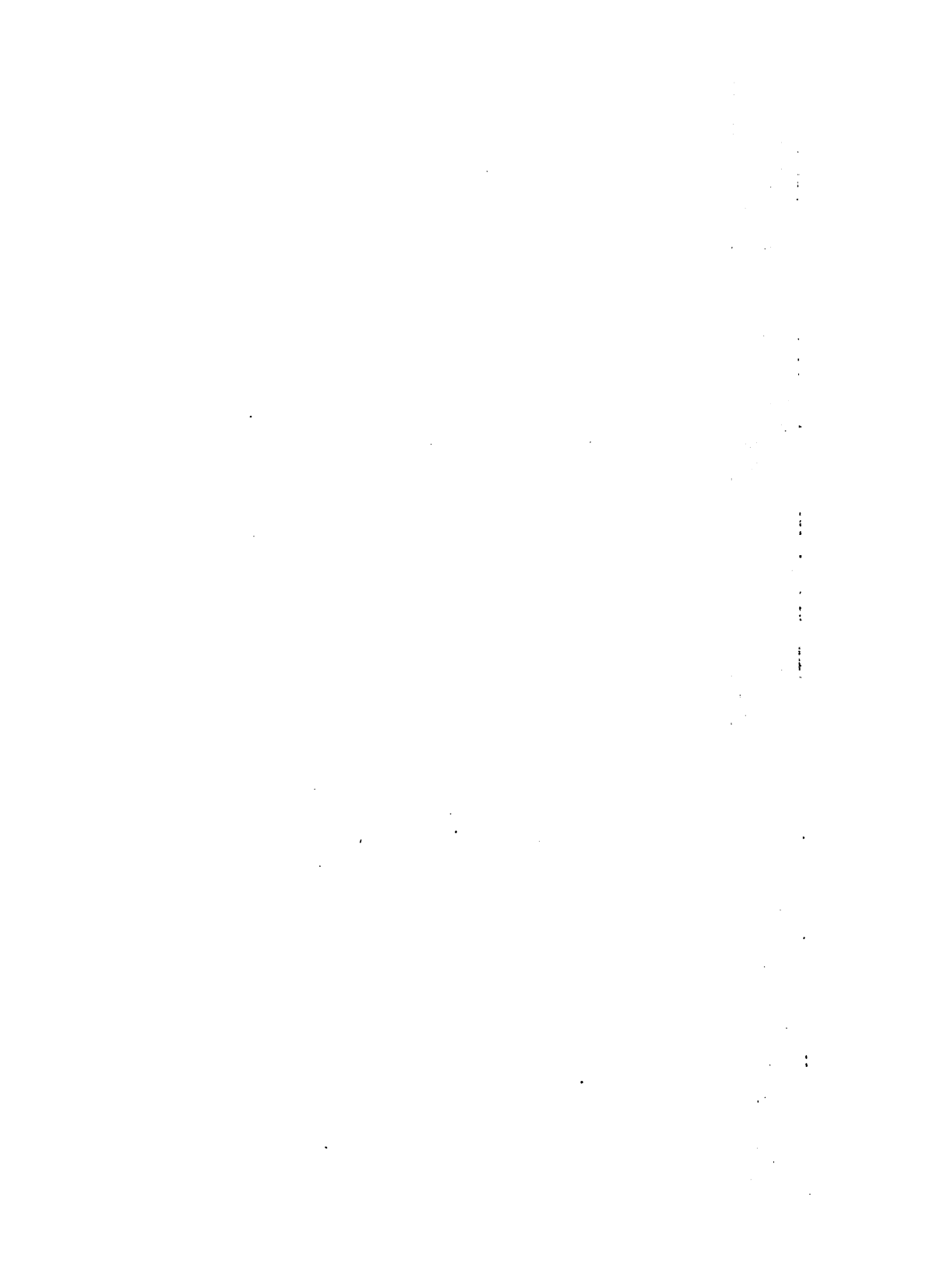
Über Google Buchsuche

Das Ziel von Google besteht darin, die weltweiten Informationen zu organisieren und allgemein nutzbar und zugänglich zu machen. Google Buchsuche hilft Lesern dabei, die Bücher dieser Welt zu entdecken, und unterstützt Autoren und Verleger dabei, neue Zielgruppen zu erreichen. Den gesamten Buchtext können Sie im Internet unter <http://books.google.com> durchsuchen.

NYPL RESEARCH LIBRARIES

3 3433 07439351 7

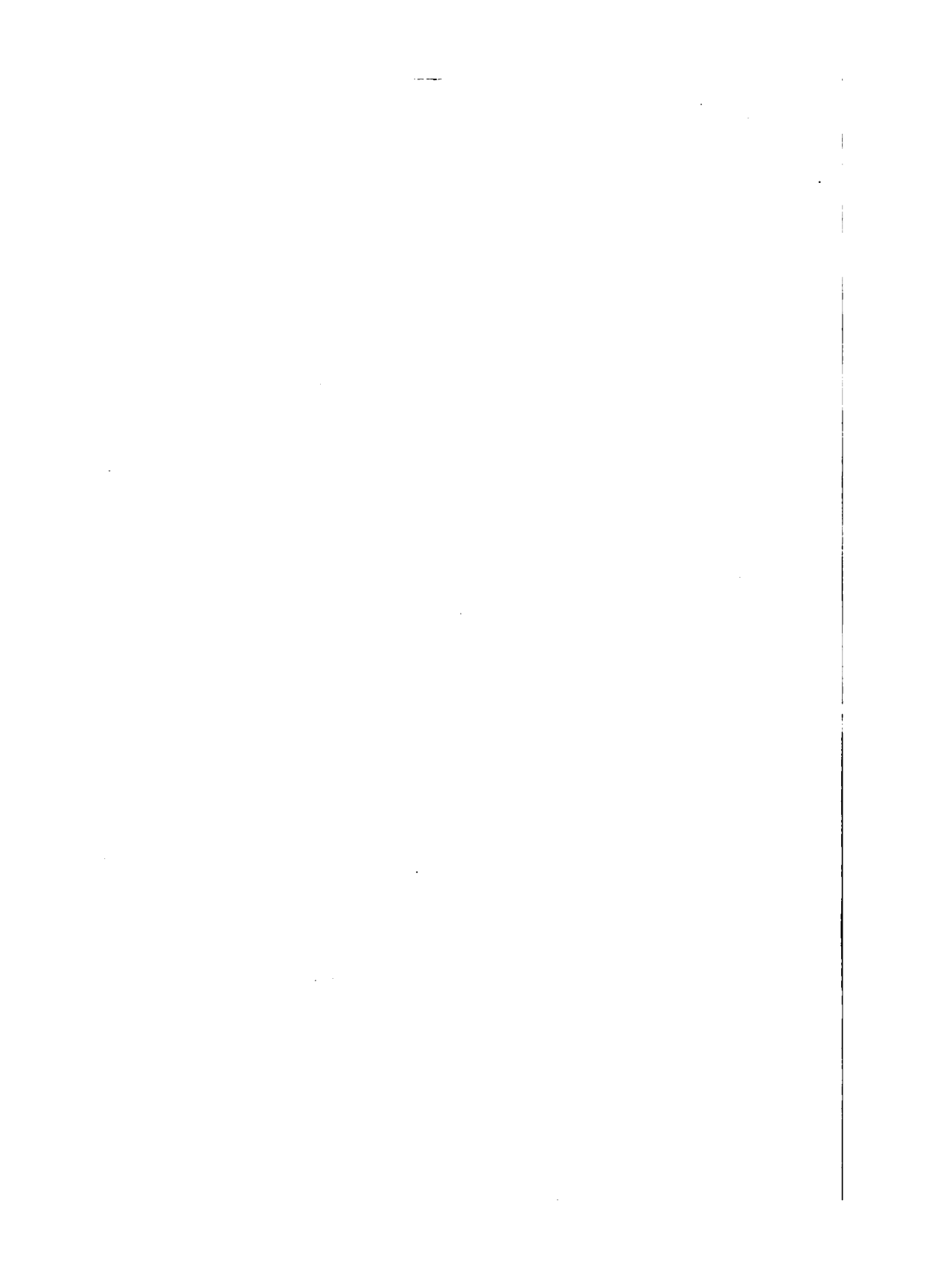
ABA
LEIPZIG

1000

1000

1000

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

LEIPZIGER STUDIEN

ZUR

CLASSISCHEN PHILOLOGIE

HERAUSGEGEBEN

VON

G. CURTIUS L. LANGE O. RIBBECK H. LIPSIUS

ACHTER BAND.

LEIPZIG

VERLAG VON S. HIRZEL

1885.

Philology (Classical)

LEIPZIGER STUDIEN

ZUR

CLASSISCHEN PHILOLOGIE

HERAUSGEGEBEN

VON

G. CURTIUS L. LANGE O. RIBBECK H. LIPSIUS

6

ACHTER BAND

Erstes Heft.

LEIPZIG

VERLAG VON S. HIRZEL

1885

1378-

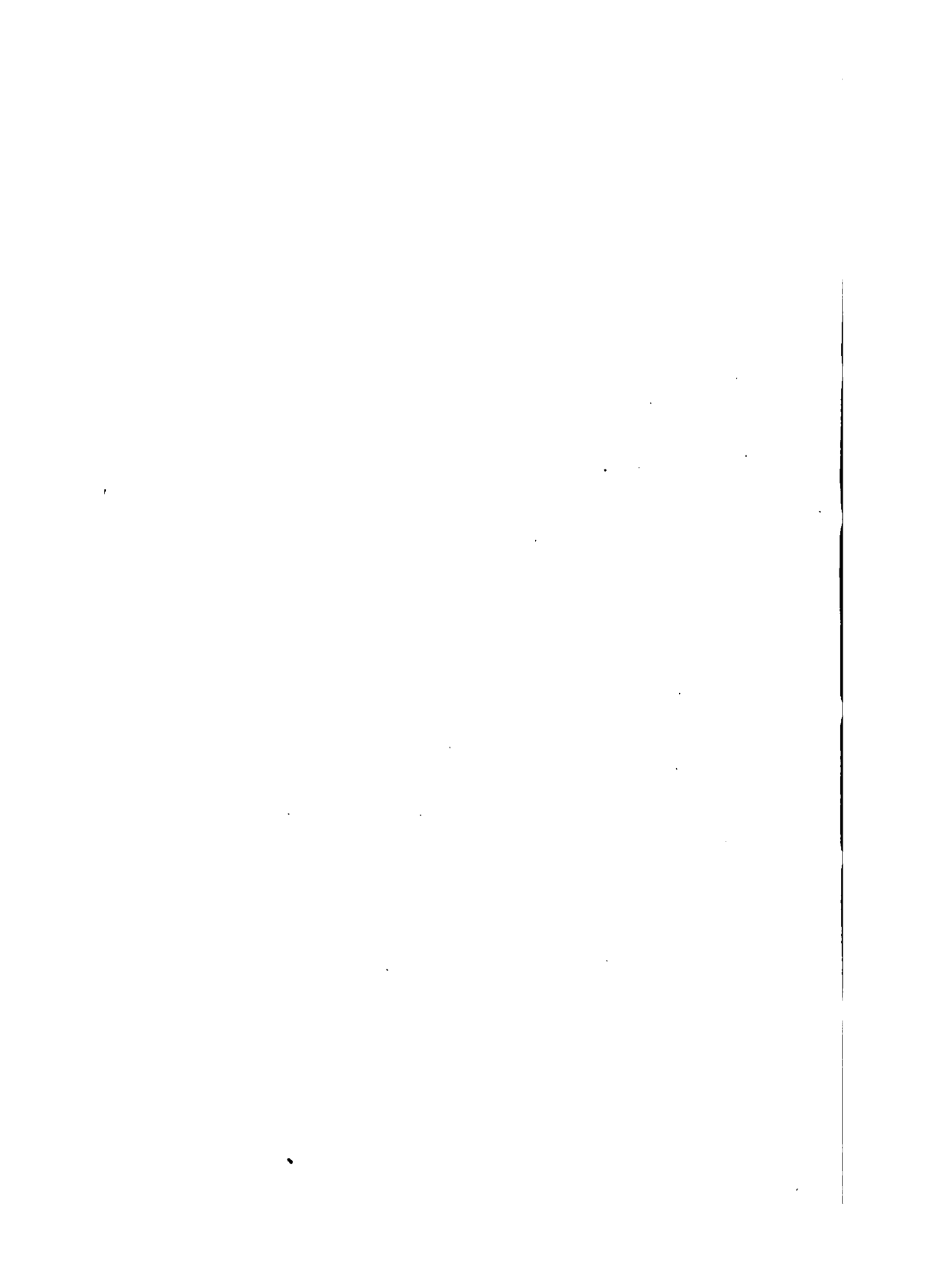
MOY WEN
DUNN
YRACELL

AD
AUREAE AETATIS FABULAM SYMBOLA

SCRIPSIT

ERNESTUS GRAF.

Duas de uetustissimo hominum genere opiniones inter se contrarias apud ueteres scriptores offendimus, quarum altera poetarum magis propria illi uel uitae maxima iucunditate uel summa morum praestantia insignes fuisse finguntur, altera, quam historiae potissimum scriptores atque philosophi amplexi sunt, ex rudi statu paulatim ad meliora prouecti esse statuuntur. Quae uel singulae uel contaminatae inter se confusaene apud omnis generis scriptores passim obuiam fiunt.

Homerus sane, in cuius carminibus sui aevi quasi felicissimi imaginem expressam uidemus, ut Lobeckii uerbis utar, priscae aetatis melioris imaginem, quae miserae praesentis uitae taedio deberi solet, nusquam praebet; nisi exiguum huius rei uestigium in eo quaeras, quod et sui temporis uiribus eas, quas in carmine ponit, aequiperari negat (*E* 304 al.) et rursus Nestorem (*A* 272) eodem nomine duces Troicos cum suae iuentutis aequalibus comparantem facit, uirtutem igitur inde a uetustissima memoria gradatim imminutam uidetur fingere. Sed utut est, Homeri carmina in aureae aetatis fabulam inquirenti minime praetereunda sunt, quia et a posterioribus colores, quibus auream felicitatem depingerent, ab Homero interdum petebantur et ipse Homerus uel interpretando uel interpolando eiusmodi coloribus instruebatur. In Iliade Thracum Hippemolgorum lacte uescentium et Abiorum iustitia summa insignium commemoratio (*N* 5) ansam dabat ad omnia in hos populos conferenda, quae aureis hominibus alibi tribuuntur. *Μακροβλως* fuisse scholiasta dicit, quod aureorum hominum iam apud Hesiodum proprium fuisse infra probabimus; terram uictum *ἄφθονον* sua sponte ferentem Aeschylus (frg. 190 *N.*) eis

dat, carniū esu abstinētes, sicut Pythagoreorum, Theophrasti aliorumque aurei homines, ab Ephoro fingebantur¹⁾; idem bonorum communione usos esse contendit, quam in aurea aetate Vergilius (ge. I, 126 sq.) ponit. Sibyllinorum denique oraculorum auctor ipsos aureos homines Homeri uerbis *δικαιοτάτους ἀνθρώπους* appellat (I, 88). Atque eo facilius aureae aetatis propria in iustissimos illos homines transferre poterant, memores Iustitiae auream aetatem regentis, quam fabulam Arato multo uetustiore esse ipse Aratus testatur (*λόγος γε μὲν ἐν-τρέχει ἄλλος ἀνθρώπους* q. sq. phaen. 100). Praeter Abios *χρυσὴν Ἀφροδίτην*, quae in Iliade saepe occurrit, alicuius momenti fuisse ad auream aetatem exornandam infra probare conabimur.

Plures Odysseam colores, quibus aurea felicitas instruat, praebere consentaneum est, quippe quae in fabulosis rebus multum uersetur. Sic, quae Menelaus δ 85—89 de Libya narrat:

— *Λιβύην, ἵνα τ' ἄρνες ἄφαρ κεραοὶ τελέθουσιν.
τρὶς γὰρ τίκτει μῆλα τελεσφόρον εἰς ἐνιαυτόν.
ἐνθα μὲν οὔτε ἀναξ ἐπιδευῆς οὔτε τι ποιμήν
τυροῦ καὶ κρειῶν οὔδ' ἔγλυκεροῖο γάλακτος,
ἀλλ' αἰεὶ παρέχουσιν ἐπηετανὸν γάλα θῆσθαι,*

quamquam non prorsus ficta continent (cf. de ouibus statim cornutis, quae Ameisius in appendice affert), fabulosum tamen habent triplicem illum singulis annis ouium partum. Nam altera interpretatio uide Eust. 1485, 18, qua non easdem oues ter anno peperisse, tribus tamen anni temporibus partus factos esse statuitur, artificiosior est. In memoriam autem horum uersuum reuocamus, cum apud Hesiodum legimus homines aureos *ἀφνειοὺς μῆλοισι* fuisse (op. 120) et in beatorum insulis simili miraculo terram *καρπὸν τρὶς ἔτεος θάλλοντα* tulisse (ib. 172). Platonem uero, qui leg. 679 A de priscis hominibus narrat: *γάλακτος καὶ κρειῶν οὐδαμῶς ἐνδεεῖς ἦσαν*, non immemorem fuisse Homeri uersuum crediderim. Magna deinde inter Phaeaces et homines aureos similitudo intercedit. Alcinous η 201 sq. de deis narrat:

1) Vide Eichhoffium in annal. paed. uol. CXX de aureae aetatis fabulis disputantem p. 585.

αἰεὶ γὰρ τὸ πάρος γε θεοὶ φαίνονται ἑναργεῖς
 ἡμῖν, εὐτ' ἔρδωμεν ἀγακλειτὰς ἑκατόμβας,
 δαίνυνται τε παρ' ἄμμι καθ' ἡμένοιο ἔνθα περ
 ἡμεῖς,

aurea autem aetate apud Hesiodum (frg. 187 Fl.)

ξυναὶ . . . . δαῖτες ἔσαν, ξυνοὶ δὲ θόωκοι
 ἀθανάτοισι θεοῖσι καταθνητοῖς τ' ἀνδράποιοις.

et sicut Phaeaces θεοῖς ἔγγύθεν εἶναι gloriantur (η 205), Hesiodus uetustissimae aetatis descriptione illustraturum sese dicit,
 ὡς ὁμόθεν γεγάσσι θεοὶ θνητοὶ τ' ἀνδρωποιοί.

Quod porro hortis Alcinoi (η 119) sicut Elysio (δ 567) continui Zephyri flatus tribuuntur, Olympus autem (ζ 43) nec uentis neque imbribus uexari, sed puro et lucido aere semper circumdari dicitur: iam Plato gratam caeli temperiem, qua aurei homines fructi sint, commemorat, cum pol. 272 A de eis narrat: 'τὸ τῶν ὤρων αὐτοῖς ἄλυπον ἐκέκρατό'. Similes Vergilius colores primae mundi hominumque aetati tribuit, qui ge. II, 336 sq. antecedente ueris descriptione narrat:

non alios prima crescentis origine mundi
 inluxisse dies aliumue habuisse tenorem
 crediderim: uer illud erat, uer magnus agebat
 orbis et hibernis parcebant flatibus euri.

Ouidius met. I, 107 aureae aetatis Zephyros commemorat et fast. V, 197 sq. Floram, Zephyri uxorem, aeterno uere fruentem olim campi felicis nympham fuisse fingit, ubi 'audis rem fortunatis ante fuisse uiris'.¹⁾

Terram denique ἀυτομάτην fruges ferentem (cf. Hes. op. 117), quod tam proprium aureae uitae est, ut tota huius uitae con-

1) Non minus Olympicae et aureae uitae maximam similitudinem offendimus, si, quae Pindarus frg. 143 de deis praedicat:

'καῖνοι γὰρ τ' ἄνοσοι καὶ ἀγήραοι πόγων τ' ἄπειροί'

cum Hesiodi aureis hominibus comparamus, qui 'ἄτερ νόσων ἀργαλέων' (u. 92) degunt et u. 105:

'νόσφιν ἄτερ τε πόγων καὶ οὐζύος οὐδέ τι δειλὸν
 γῆρας ἐπῆν'.

dicio *αὐτόματος βίος* appelletur (Plat. pol. 271 c), in *Odyssea* Cyclopes possident, qui

*οὔτε φρυτεύουσιν χερσὶν φυτόν οὔτ' ἀρώσιν,
ἀλλὰ τὰ γ' ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα πάντα φύονται,
πυροὶ καὶ κριθαὶ ἢ δ' ἄμπελοι* q. sq. (l. 108 sq.).

Quae Homeri uerba ad ipsam auream aetatem Lucianus (uel poeta aliquis, quem nouerat) transfert, nam in epistula I ad Saturnum § 20 dicit: *καίτοι ἀκούω τῶν ποιητῶν λεγόντων, ὡς τὸ παλαιὸν οὐ τοιαῦτα ἦν τοῖς ἀνθρώποις τὰ πράγματα σοῦ ἔτι μοναρχοῦντος, ἀλλ' ἡ μὲν γῆ ἄσπορος καὶ ἀνήροτος ἔφρυνεν αὐτοῖς τὰ ἀγαθὰ*. Ipsa uero aetas aurea ab Homero non commemoratur et eorum quoque locorum, ubi felicitas aurea depingitur, sunt quos recentiore demum aetate huius imaginis magis studiosa insertos esse probabiliter homines docti statuerint (cf. δ 565 sq. ζ 41 sq. η 103 sq.).

Transimus ad praecipuum omnium aureae aetatis descriptionum fontem, ad Hesiodi Opera et Dies, ubi u. 109—120 aurea aetas quinque aetatum prima describitur. Fontem praecipuum eo magis licet appellare, quod apud Hesiodum ampliore olim hunc locum fuisse ex aliorum scriptorum locis apparet, ut plura ei uideantur deberi, quam quae nos comparando ostendere possumus. Sic u. 120, quo illi ouibus abundasse et deis amici fuisse narrantur, Diodoro totum hunc locum laudanti debemus, cum ab omnibus Hesiodi codicibus absit. Duos uersus de communibus deorum hominumque prisca aetate epulis Origenes affert (frg. 187 Fl.), qui in eo, quem habemus, Hesiodi contextu non apparent. Hinc profecti uerba u. 108 *ὡς ὁμόθεν γεγάσι θεοὶ θνητοὶ τ' ἀνθρώποι* non tam eiciemus, quam ex ampliore communis deorum hominumque originis (cf. Plat. Prot. 322 A) explicatione sola restituisse statuemus. Ac licet rerum apud Hesiodum olim exstantium, nunc perditarum numerum una augere. Iosephus enim (cuius locum a Goettlingio inter Hesiodi fragmenta non inuenio adlatum) arch. I, 3, 9 narrat: *Ἡσιόδός τε καὶ Ἐκαταῖος* q. sq. . . . *ἱστοροῦσι τοὺς ἀρχαίους ζήσαντας ἔτη χίλια*. Diurnam igitur uitam ab Hesiodo aureis hominibus tribui non colligere tan-

tum cum Welckero (Gr. Goetterl. I 723) inde oportet, quod argenteorum multo deteriorum sola infantia centum implebat (u. 130); sed apertis uerbis hoc ipsum — mille annos eos uixisse — uidetur olim apud Hesiodum exstitisse.¹⁾ Hoc uel ob ipsam illam, quae sequitur, centennis infantiae commemorationem ueri simile est. Fulcitur autem Iosephi testimonium imitationibus horum Hesiodi uersuum. Velut Orphicorum Argonauticon auctor, quae Hesiodus de aureis hominibus narrat, ad Macrobios rettulit. De quibus u. 1113 sq. narrat:

οἱ δὲ πολέας ζῶουσ' ἐνιαυτούς,
 δώδεκα χιλιάδας μηνῶν ἑκατονταετήρων
 πληθούσης μήνης, χαλεπῶν ἔκτοσθεν ἀπάντων·
 αὐτὰρ ἐπὴν μῆκος τὸ πεπερωμένον ἐξανύσωσιν,
 ὕπνω ὑπὸ γλυκερῷ θανάτου μάρπτουσι τελευτήν.

cf. Hesiodi u. 115 sq.:

τέροντ' ἐν θαλλῆσι κακῶν ἔκτοσθεν ἀπάντων,
 θνήσκον δ' ὡς ὕπνω δεδμημένοι.

Viunt autem per eundem annorum numerum Macrobbi atque homines aurei, magnitudo tantum annorum uulgarem modum egreditur, cum singuli menses centenis annis constant.²⁾ Item in Oraculis Sibyllinis (I, 69 sq.) apertam Hesiodi imitationem cum longi aevi commemoratione artissime iunctam inuenimus. Narratur enim de priscis hominibus:

οἷσι πολυχρόνιον ἦμαρ
 ὤπασεν εἰς ζωὴν πολυήρατον· οὐ γὰρ ἀνίαις
 τειρόμενοι θνήσκον, ἀλλ' ὡς δεδμημένοι ὕπνω.

Alteram de prisca feritate opinionem Hesiodus ne ibi quidem profert, ubi de Prometheo narrat (theog. 510 sq., op. 48 sq.); quae fabula Aeschlyo huius sententiae multis uer-

1) Neque enim credo soli conclusioni ex u. 130 factae etiam, quae Iosephus referat, deberi, quae uidetur Kinkelii sententia esse frgm. epic. I p. 166.

2) Neque enim artificiosae Hermanni interpretationi adstipulari possum, qui annos denis mensibus constantes respici opinatus *χιλιάδας μηνῶν ἑκατονταετήρους* scribit, duodecim igitur eiusmodi chiliadibus MCC annos effici computat.

bis exponendae ansam dabat. Immo altero horum locorum (op. 90 sq.) de beata uita, quae ante Prometheum fuerit, uerba facit:

*πρώην μὲν ζώεσκον ἐπὶ χθονὶ φύλ' ἀνθρώπων
νόσφιν ἄτερ τε κακῶν καὶ ἄτερ χαλεποῖο πόνοιο
νούσων τ' ἀργαλέων, αἱ τ' ἀνδράσι κῆρας ἔδωκαν.*

Attamen ne illam quidem feritatis priscae imaginem Hesiodi temporibus ignotam fuisse, si ceteras eius aetates considerauerimus, apparebit.

Etenim inaequalitatem quandam in quinque illis aetatibus inesse, quippe quae non continuo ordine a melioribus ad deteriora progredierentur, iam ueteres senserunt et reducto numero eam sanare studebant. Duo autem sunt, in quibus offendatur, primum quod maxima iam secundae aetatis nequitia est neque augetur tertia, sed colores tantum alios induit, alterum, quod in medio ad nequiora descensu post secundae et tertiae aetatis impietatem et ferociam heroes quarto loco inseruntur. Religiose Babrius Hesioidea seruauit, qui prooemii fabularum initio quinque aetates breuiter enumerat:

— — — — —
*τρίτη δ' ἀπ' αὐτῶν ἐγένεθ' ἣ γε χαλκείη,
μεθ' ἣν γενέσθαι φασὶ διὰν ἡρώων,
πέμπτη σιδηρῆ.*

Nec minus auctor tertiae decimae, quae Iuuenalis fertur, saturae, quamuis in depingenda aurea aetate ingenio suo indulgeat (u. 48 sq.), his tamen (u. 28—30):

nunc aetas sequitur peioraque saecula ferri
temporibus, quorum sceleri non inuenit ipsa
nomen et a nullo posuit natura metallo —

artissime se ad Hesiodum applicat. Nam nouerat sine dubio uersus interpolatos 179—181:

*ἀλλ' ἔμπης καὶ τοῖσι μείξεται ἐσθλὰ κακοῖσιν.
Ζεὺς δ' ὀλέσει καὶ τοῦτο γένος μερόπων ἀνθρώπων,
εὗτ' ἂν γεινόμενοι πολιορκήταφοι τελέθουσιν q. sq.,*

quibus quinta aetas, quamquam uerbis non nimis dilucidis, in quintam et sextam distribuitur. Sextae nimirum nomen apud

Hesiodum non inueniebatur, id quod satiricus ille suo modo explicare studet. Fortasse ne Theophrastus¹⁾ quidem sine consilio pietatis corruptionem inde a prisca aetate quinque gradibus progressam fingit.

Ceteri uero immutare Hesioidea non uerebantur. Ouidius met. I, 89 sq. quartam aetatem omittit, quia heroes nullo modo tertiae aetatis hominibus deteriores fingi poterant, et in ceteris quattuor ordinem quendam uirtutis gradatim imminutae constituit, quamquam non facile hoc ei cecidisse in breuissima tertiae aetatis descriptione ('Saeuior ingeniis et ad horrida promptior arma, non scelerata tamen') cernitur. Continuum corruptionem quinque gradibus progredientem Octauiae auctor (u. 392 sq.) Ouidium ceteroquin imitatus (cf. 'sanctum tamen' in tertia aetate) describere temptauit; sed in distinguenda aetatum natura multo infeliciores illo fuit. Quattuor aetates alii ideo statuerunt, quia totidem ab Hesiodo metallorum nominibus instructae erant. Conferas Probi uerba ad Verg. ecl. 4, 4: 'Hesiodus in libris suis quattuor saeculorum facit mentionem' et paulo supra 'Cumaei carminis] a Sibylla, quod Cumana et et post quattuor saecula *παλλυγενεσίαν* futuram cecinit' cum simillima Seruii adnotatione hac: 'ultima Cumaei uenit iam carminis aetas] Sibyllini, quae Cumana fuit et saecula per metalla diuisit'.

Aratus amplius reducto numero tres tantum reliquit aetates et, cum apud Hesiodum Verecundia et Nemesis post quintam aetatem effugiant, quae apud Aratum illis accurate respondet Iustitiae fuga (nam apud utrumque scelerum commemoratio antecedit, cui formula *καὶ τότε* fugae narratio annectitur) iam aeneam aetatem sequitur. Tres aetates, quarum ultima ferrea sit, Horatius (epod. 16, 63 sq.) et Iuuenalis (sat. 6, 23) nouerunt, Iustitiae autem fugam Ouidius, Hesiodi et Arati narrationes quodammodo exaequans (met. I, 150), post ferream ponit.

Simplicissima denique fabulae forma est, ut duae tantum aetates ponantur, bona et mala. Ad quam simplicitatem Vergi-

1) Ap. Porph. de abst. II, 27 in., quae ex Theophrasto fluxisse Bernaysius probauit, cf. infra.

lius redit, cum Aen. VIII, 326 a 'deteriore ac decolore aetate' auream excipi fingit, ferream nimirum significans. Neque enim inusitatum fuisse solam ferream aureae opponere Cassius Dio quoque ostendit, qui, ut ineptum Commodi praeceptum regni sui aureae aetatis nomine appellandi (LXXII, 15) castiget, cum ad eius regni memoriam transit (LXXI, 36), ab aureo regno dicit ad ferreum et rubigine infectum et tunc Romanorum res deuenisse et nunc historiam suam descendere. Item duas aetates ponit Maximus Tyrius diss. 36, 2: *ἔμοι δὲ ὁ μῦθος . . . προῖὼν παραβαλλέτω βίον βίῳ, τῷ προτέρῳ τὸν δεύτερον, εἴτε σιδηροῦν τις αὐτὸν εἴτε καὶ ἄλλη πη ὀνομάζων χαιρεί*, et in sequentibus de duplici tantum uita uerba facit. Nec plures agnoscit Ausonius, cum ep. 16, 27 sq. Probum his laudat:

generi hic superstes aureo
 satorque prolis aureae
 conuincit Ascraeum senem
 non esse saeculum ferreum.

Gradationem uero inter eos, qui plures duabus aetates statuebant, Aratus ita intulit, ut inter continuam Iustitiae praesentiam et effugium eius raram argenteo saeculo praesentiam interponeret. Iuuenalis autem 6, 23 inter primam aetatem innocentem et ferream omnium scelerum genetricem argentea moechos primos prodiisse fingit, ut hoc probrum uetustissimum et tamquam fons ceterorum omnium uideatur. Theophrastum denique parem secundae et tertiae Hesiodi aetatum nequitiae magnitudinem non ita emendasse, ut illam hac superari fingeret, sed temporis discrimine sublato populos duos significari credidisse, qui possent eodem tempore uixisse, infra probabimus.

Sicut ueteres in tollenda Hesiodi loci inaequalitate in uarias partes abibant, ita recentiorum in explicanda maxima fuit iudicii diuersitas et controuersia. Non ab initio aetatum fabulam talem fuisse, qualem Hesiodus exhibet, sed contaminatione aliqua, quam habet, formam accepisse pauci sunt, qui negent. Solus C. F. Ranke (de Hes. Op. et Dieb. comm. p. 35) continuam crescentis infelicitatis seriem inesse putat et de malis,

quibus heroica quoque aetas laborauerit, nos admonet. Qua in re etsi cum Simonide consentit, qui frg. 36 narrat:

οὐδὲ γὰρ οἱ πρότερόν ποτ' ἐπέλοντο
 θεῶν δ' ἐξ ἀνάγκων ἐγένονθ' υἱες ἡμίθεοι
 ἄπονον οὔτ' ἄφθιτον οὔτ' ἀκλινδνον βίον
 ἐς γῆρας ἐξίκοντο τελέσαντες,

tertiaie tamen aetatis prauitas moribus potissimum hominum continetur, quibus nequiores heroum mores depingi nemo contendet, nec malorum insignium, quibus laborauerint, Hesiodus ipse mentionem facit. Flachius autem (cum Lobeckio Agl. 794) bonorum malorumque temporum uices intellegit, cum et quarta aetate a deterrima ad bonam redeatur et u. 175: ὠφειλον . . . ἢ πρόσθε θανεῖν ἢ ἔπειτα γενέσθαι² sexta melior significetur. Sed posteriorum philosophorum anni magni continuum aetatum orbem referentes Hesiodo uixdum noti erant et 'aliquando meliorem sobolem successuram esse spe potius praesumi ab Hesiodo, quam ex orbe aetatum in se remeantium concludi' recte Lobeckius l. l. monet. Quamobrem, quin in partes initio segregatas diuidenda sit quinque aetatum series, non dubito.

Sed quomodo diuidenda sit, rursus dissentiunt homines docti (enumerati a Flachio in adn.). Sunt, qui I—III et V utpote metallorum nominibus instructas postea inserta IV interruptas credant, sunt qui I—III postea IV et V auctas esse putent, sunt qui I, II et III—V diuidant. Ac mihi quidem omnes probabilitatis numeros Bambergeri sententia habere uidetur, qui opusc. p. 253 sq. de Hesiodi aetatibus disputat. Is enim priores duas aetates philosophicum de prisco tempore mythum cum daemonologia quadam coniunctum continere censeat, tribus posterioribus historicam omnium temporum inde a primordiis explicationem temptari. Ac re uera priores duae per se stare possunt, cum et beatae et nefastae uitae imaginem praebeant; argentea igitur aetas ut huius ordinis posterior ferreae alterius ordinis postremae quodammodo respondet. Quod etiam in singulis cernitur, utrique enim deos neglegentes et sibi inuicem nocentes describuntur (cf. Rankium p. 37). Nec uetari nos sic dirimere metallorum nominibus certos gradus

praebentibus Bambergerus recte explicat. Nam quattuor haec nomina non esse uno tempore aetatibus indita certum est. Prisca aetas sola accepit aureae nomen, quo nomine praestantia eius significabatur; non de uitae praestantia, sed de materia, qua priscos usos esse statuebant, ei qui alteram de priscis hominibus opinionem sequebantur, aeneae aetatis nomen sumebant. Contaminatis demum duobus aetatum ordinibus prioris altera, quae ab initio aureae prorsus contraria fuit, argenteae nomen accepit. Bambergeri argumentis unum non leuis momenti accedere mihi uidetur, quod u. 145 aenei homines *ἐκ μελιᾶν* orti esse feruntur. Primi enim hominum generis arborea origo non solum Vergilio (Aen. VIII, 313) et Iuuenali (6, 11) nota est, sed in Graecorum quoque fabulis uestigia huius opinionis exstant, de qua Prellerus in Phil. uol. VII p. 13 sq. disputat.

Duae igitur contrariae de hominum primordiis opiniones ita contaminatae apud Hesiodum exstant, ut prisca feritas beatitudini priscae quasi status posterior subiuncta sit. Inuerso quoque ordine easdem ita copulatas inuenimus, ut feritas primo loco ponatur et post hanc fuisse Saturniam illam uitam praecipue beatam statuatur. Sic apud Vergilium Aen. VIII, 314 sq. Saturnus rudes antea Latinos componendo et mansuefaciendo aurea saecula inducit. Eademque latet contaminatio in Stoicorum doctrina de sapientibus aurea aetate homines erudientibus atque instruentibus, cf. Posidonium ap. Sen. ep. 90, 5 sq.¹⁾ Atque eo difficilius est discernere duas illas imagines, quia eisdem interdum coloribus et feritas et beatitudo prisca depingitur. E. gr. Lucretius V, 925 sq. priscos homines miseros et more ferarum uiuentes narrat 'glandiferas inter quercus' corpora curasse, et Horatius sat. I, 3, 100, ubi illud 'mutum et turpe pecus' describit, item glandium esum commemorat; apud Ouidium uero in media beatae aureae aetatis descriptione met. I, 106 idem cibi genus ad felicitatem huius uitae conferre uide-

1) Audacious *Αυτιμός* aliquis in Tzetzae scholio ad Hes. op. 92 diuersas opiniones coniungere studet, qui dicit miserrimos tunc fuisse, sed quia nescierint, quae paterentur, ideo potuisse a poeta felices praedicari.

mus. Legibus dandis Saturnus apud Vergilium Aen. VIII, 314 sq. feritatem priscam legibus carentem aureo saeculo mutavit; idem poeta Aen. VII, 203 in legum absentia Saturniae gentis laudem ponit.

Sed ut ad eum revertamur, qui primum confundendi has duas fabulas exemplum dabat, segregatis apud Hesiodum contrariis de prisca aetate sententiis unus locus suam lucem accipit, u. 146 dico, ubi de aeneis hominibus narratur: *‘οὐδέ τι σίτον ἤσθιον’*. Unde profecti fuerunt qui abstinentiae animalium laudem iam ab Hesiodo aureae aetati tribui crederent. Velut Goettlingius explicat: ‘non contenti erant frugibus, sed carne etiam vescerantur’; et fortasse iam Aratus, qui aeneam aetatem his describit:

*οἱ πρῶτοι κακόεργον ἐχαλκεύσαντο μάχαιραν
ἐλνοδίην, πρῶτοι δὲ βοῶν ἐπάσαντ’ ἀροτήρων,*

haec ipsa Hesiodi verba de carniū abstinentia intellegenda censuit. Sed si re vera Hesiodus aeneos homines carniū vescerentes opponere voluisset antecedentibus generibus eis abstinentibus, necesse erat in priorum aetatum descriptione abstinentiam carniū aliquo modo significari. Quod ibi nusquam factum est. Immo aurea aetate u. 115 lautis conuiuīis delectabantur, quae uix Hesiodus ita comparata fuisse cogitabat, ut animalium nihil apponeretur. Secundae autem aetatis hominibus u. 136 uitio uertitur, quod noluerint *ἔρδειν μακάρων ἱεροῖς ἐπὶ βωμοῖς*. Ubi si poeta de immolandis hostiis cogitari noluisse, uix posuisset uerbum *ἔρδειν*, quod et in Homeri carminibus saepissime cum hecatombis coniungitur et in ipsis Operibus de hostiis sacrificandis usurpatur u. 336:

*καθ’ δύναμιν δ’ ἔρδειν ἱέρ’ ἀθανάτοισι θεοῖσιν
ἀγνῶς καὶ καθαρῶς, ἐπὶ δ’ ἀγλαὰ μηρία κατεῖν.*

Neque porro ipse per se locus de carniū abstinentia abolescente intellegi potest. Nam quae his uerbis opponuntur: *‘ἀλλ’ ἀδάμαντος ἔχον κρατερόφρονα θυμόν’* q. sq. de hac re nihil continent. Immo ex his sequitur uerba *‘οὐδέ τι σίτον ἤσθιον’* intellegenda esse de mansueta agricolarum uita a bellicoso genere aliena. At uero, si ab initio coniunctae fuissent Hesiodi

aetates, hoc eum finxisse ponendum esset: terram, quae prima aetate fruges sua sponte profudisset, tum desiisse profundere neque homines, ut gignere pergeret, cultura effecisse; sin cum Bambergero aeneos homines primos aliquando fuisse credimus, id tempus significari statuemus, quo fruges nondum omnino norant homines, herbis igitur atque glandibus uescebantur, ut cum posterioris temporis poetis loquamur. Rudi autem primae aetati frugum ignarae secunda, quae fruges norit, ut mansuetior opponitur etiam a Theophrasto ap. Porph. de abst. II, 5. 6. Item Hyginus (frg. 6 HRF Pet.) de 'rudi ante fruges cognitae uictu', qui ante Saturnum fuerit, loquitur. Hoc certum uidetur Hesiodi loco non cogitari de facinore, quod necandis animalibus committeretur.

Neque credo errabimus, si hanc doctrinam ex auxietate quadam animi profectam illa demum aetate, quam Lobeckius Agl. 312 describit, qua 'rerum abditarum cura et uenturi praesagia et multiplices superstitiones, quas salutis desperatio scelerumque conscientia progignere solet' in Graecia oriebantur, i. e. Onomacriti fere temporibus exstitisse statuimus. Nam quae hac aetate alicuius momenti esse incipiebant Orphicorum et paulo post Pythagoreorum sectas esum carniuum detestatas esse notum est. Quamquam quid ipsae hae sectae de prisca hominum aetate senserint, nusquam comperimus. Nam in Orphicorum de mundi origine carminibus¹⁾, de hominibus primis nihil traditur. Neque quod Plato leg. 782c, postquam uetustissimo tempore inanima tantum sacrificata esse narrauit, addit Orphicam uitam tunc homines egisse, inde efficitur ipsam huius uitae in uetustissimam aetatem translationem ex Orphicorum doctrina fluxisse; immo contrariam de generis humani initis opinionem in Sex. Empirici loco, quem Lobeckius Agl. 246 affert,prehendimus, ubi hi uersus tamquam ipsius Orphei laudantur:

*ην χρόνος, ἦνλικα φῶτες ἀπ' ἀλλήλων βιον εἶχον
σαρκοδακῆ, κρείσσων δὲ τὸν ἦτονα φῶτα δαίζε.*

1) Quae Zellerus hist. phil. I, 79 sq. recenset.

Pythagoreos uero disceptasse quidem scimus, utrum ipse Pythagoras carnibus abstinnisset necne, sed de aurea aetate carnibus abstinente apud Ouidium demum (met. XV, 96 sq.) ipse Pythagoras disserens inducitur. Pythagoreorum tamen subesse auctoritatem, ubicumque aureae aetati abstinentia carniū tribuatur, sequentibus passim apparebit.

Primum hoc ad **Empedoclem** pertinet, qui proximus post Hesiodum aureae aetatis auctor exstat. Is in lustralibus carminibus, quibus carniū esui aduersatur, aureae aetatis descriptionem inseruit, quos uersus Porphyrius de abst. II, 21 sq. seruauit (Mullach. I u. 417 sq.). Ac primum de regno huius aetatis narrat:

οὐδέ τις ἦν κείνοισιν Ἄρης θεὸς οὐδὲ Κυδοιμός
οὐδὲ Ζεὺς βασιλεὺς οὐδὲ Κρόνος οὐδὲ Ποσειδῶν
ἀλλὰ Κύπρις βασίλεια. •

Quod Martem Tumultumque primo loco ponit fortasse contra eorum opinionem dictum est, qui primam aetatem bellicosissimam fuisse credebant, aeneae igitur aetatis coloribus eam instruebant. Sed quidnam causae fuit, cur Venerem tunc regnasse fingeret? Fortasse eam potissimum animos mansuetos reddendi et a crudelitate aduersus animalia abstinendi uim habere credebat. Ouidius quidem (art. am. 475 sq.) post illam aetatem, qua

‘silua domus fuerat, cibus herba, cubilia frondes’

hoc uersu:

‘blanda truces animos fertur mollisse uoluptas’

melioris saeculi imaginem incohat. Nam ad uim illam in elementis coniungendis ualentem, quam Porphyrius intellexisse uidetur, cum adnotaret: ‘ἡ ἔστιν ἡ φιλία’, quamquam ipse Empedocles eam u. 80 Veneris nomine appellat, quomodo priscae aetatis regnum pertineat, non uideo. Sed aliud quoque Empedoclis animo obuersatum esse, cum Veneri aureae aetatis regnum tribueret, ad aliquam probabilitatis speciem sequentibus adduci posse confido.

Aurei epitheton non solum saeculo, sed ipsis etiam hominibus, qui tunc uixerint, tribuitur. Sic Theocritus 12, 16 dicit:

ἡ ῥα τότε ἔσσαν

χρύσειοι πάλιν ἄνδρες, ὅτ' ἀντεφίλησ' ὁ φιληθεῖς,
 et ad iocum hunc usum uertit Lucianus Saturn. p. 391 R., ubi,
 cum Saturnus de illa aetate narrauerit: 'ἀγαθοὶ γὰρ ἦσαν καὶ
 χρυσοὶ ἅπαντες', sacerdos paulo post mirari se negat, quod
 de nucibus tantum aleas iacere soliti sint, 'ὑπὲρ τίνος γὰρ ἂν
 καὶ ἐπέττενον αὐτοὶ ὀλόχρυσοι ὄντες;' tunc secum cogitat,
 quidnam futurum sit, si quis unum illorum χρυσηλάτων inter
 suae aetatis homines immitteret. Eadem scilicet fictione usus
 Apollonius Rhodius IV, 1638 sq. Taloem aeneum, Cretae custo-
 dem, Hesiodaeae illius χαλκείης μελιηγενέων ἀνθρώπων ῥίξις
 λοιπὸν ἐόντα narrat. Hunc autem usum, ut aureum appelle-
 tur, quod ad auream aetatem pertineat, Antipater in anth. Pal.
 V, 31 ad Homeri χρυσῆν Ἀφροδίτην transtulit. De hac enim
 se cogitare antecedenti epigrammate 30 ostendit, ubi Home-
 rum laudat, quod aureae cognomen Veneri indiderit, nimirum
 quia auro uenalis sit. Hanc Veneris imaginem ep. 31 ad mundi
 aetates adfert:

Χρῦσεος ἦν γενεὴ καὶ χάλκεος ἀργυρῆ τε
 πρόσθεν· παντοίη δ' ἡ Κυθέρεια τανῶν
 καὶ χρυσοῦν τρεῖς καὶ χάλκεον ἄνδρ' ἐφίλησεν
 καὶ τοὺς ἀργυρέους οὐ ποτ' ἀποστρέφεται.

Νέστωρ ἡ Παφίη.

Ludit u. 3 ambiguitate uocis χρυσοῦς, quod et aureae aetatis
 hominem Theocriti exemplo significat et eum, qui aurum pos-
 sidet. Eandem ambiguitatem huic uoci Lucianus tribuit, qui
 epist. Sat. 20 refert narrare poetas de aurea aetate 'τοὺς ἀν-
 θρώπους χρυσοῦς εἶναι, πενίαν δὲ μηδὲ τὸ παράπαν αὐτοῖς
 πλησιάζειν'.¹⁾ Totum igitur Antipatri epigramma si accurate

1) Hinc profecti fortasse Palaephati locum (West. mythogr. p. 295, 18),
 quem Dindorfius in Thes. s. u. χρ. corruptum esse censet, tueri possumus.
 Ubi de Aethiopicis dicitur: 'εἰσι δὲ σφόδρα χρυσοί', diuitias autem signi-
 ficari ex toto conexus apparet. Diuites aureos dici posse ex Pseudoacrone
 quoque uidemus, qui ad Horatii uersum 'qui nunc te fruitur credulus
 aurea' (c. I, 5, 9) quamuis inepte adnotat: pulchram aut certe diuitem
 siue simplicem significat.

interpretamur, hoc efficimus: Venus uetustissimo tempore deinceps aurea argentea aenea fuit, dum aureae argenteae aeneae aetatum homines deinceps colit, nunc cuiuscumque metalli homines simul complectitur, Nestori tres aetates uita sua complectenti similis ¹⁾. Auream igitur Venerem Homeri eam intellegit, quae aurea aetate fuerit. Ac nescio an haec interpretatio confirmetur ab Ouidio, qui am. II, 277, memor fortasse Antipatri, qui eodem tempore fuit, epigrammatum aureum saeculum de amore uenali dictum fingit:

aurea nunc uere sunt saecula: plurimus auro
uenit honos; auro conciliatur amor.

Diuitiarum notionem ad aureae aetatis nomen translatum inuenimus etiam apud Senecam, qui ep. 115, 13 serio castigat poetas, tamquam hoc optimi saeculi nomine inuento ad augendam lucri cupiditatem contulerint.

Verum ut ad propositum reuertamur, quidni eadem libertate, qua postea Antipater ex aurea Venere aureae aetatis Venerem fecit, iam Empedoclem illud deae apud Homerum epitheton sic interpretatum esse credamus et hanc causam fuisse, cur Venerem potissimum, quae sola deorum apud Homerum hoc epitheton habet, tunc regnasse fingeret? Nimirum tam omnibus trita erat aureae aetatis fabula, ut ipsum epitheton χρυσῆ hanc ambiguitatem continere uideretur.

Tali ambiguitate nos uexamur in Horatii loco quodam. C. IV, 2, 21 sq. de Pindaro narratur, qui

‘flebili sponsae iuuenem . . raptum
plorat et uiris animumque moresque
aureos educit in astra nigroque
inuidet Orco’.

Ubi Vossius et Welckerus (Gr. Goetterl. I, 741) intellegunt mores

1) ‘γενεή’ a saeculi notione deflectitur ad hominum genera eodem tempore uiuentium significanda. Idem fecit Bio (cf. Nauck. Philol. V p. 413), qui testante Stobaeo (flor. ed. Mein. IV 202) iocose dixit *κατὰ Ἡσίοδον τρία γένη εἶναι μαθητῶν, χρυσοῦν ἀργυροῦν χαλκοῦν· χρυσοῦν μὲν τὸ τῶν διδόντων καὶ μανθανόντων, ἀργυροῦν δὲ τὸ τῶν διδόντων καὶ μὴ μανθανόντων, χαλκοῦν δὲ τὸ τῶν μανθανόντων μὲν οὐ διδόντων δέ.*

aurea aetate dignos, alii purissimos omnique laude dignos. Ac re uera dubium manet, quidnam senserit Horatius. Nam morum alicuius praestantiam ita laudare, ut cum aureae aetatis hominibus comparetur, ab huius saeculi ingenio non alienum esse auctor consolationis ad Liuiam ostendit, a quo u. 343 Liuia laudatur ut 'femina digna illis, quas aurea prodidit aetas'. Propius autem ad Horatiani loci similitudinem epigramma quoddam, quamquam recentioris aetatis, accedit Gregorii Theologi, qui in anth. Pal. VIII, 124 inter multa, quibus Euphemii mortem deflet, epigrammata uno mores eius ut aureae aetatis proprios extollit:

*Χρυσείης γενεῆς Εὐφήμιος ἦν ἔτι τυτθόν
 λείψανον, εὐγενέτης ἤθεα καὶ πραπίδας,
 μελίχρος, ἠδυσπέης, εἶδος Χαρίτεσσιν ὁμοῖος,
 τοῦνεκα καὶ θνητοῖς οὐκ ἐπὶ δὴν ἐμίγη.*

Sed ut ad Empedoclem reuertar, postquam Venerem tunc regnasse dixit, de sacrificiis inanimis ei oblati narrat et addit animalium necem esumque tunc detestatos esse; deinde u. 433sq. describit beneuolentiam, quae tunc inter homines et cetera animalia fuerit, simul terrae maximam fertilitatem; totam igitur fabulam ad confirmanda sua de carniū abstinentia praecepta inseruit. Neque autem propriam doctrinam his omnibus Empedoclem constituisse, sed hac quidem philosophiae parte prorsus Pythagoreum esse et ex aliis, quae affert, apparet (uelut migratione animarum in uetando carniū esu nititur u. 440sq. et fabas comedere uetat u. 451) et antiquitus traditur, cf. Gellium, qui IV, 11, 9 Empedoclis uersum in causa fuisse opinatur, ut Pythagorae fabarum abstinentia tribueretur. Ipsius autem Pythagorae laudem Porphyrius et Iamblichus Empedocli tribuunt. Quos uersus editores aureae aetatis descriptioni inserunt (u. 427—432 M.), quamquam neque ad hanc pertinere a quoquam dicuntur neque usquam Pythagorae uitam in aureo saeculo positam esse audimus, nedum Empedoclem tam exiguo temporis spatio a Pythagorae aetate distantem hoc fecisse credamus (cf. Zeller. I, 734 adn. 3).

Pythagoreorum auctoritatem ad carniū abstinentiam aureae aetati tribuendam non minus apud Platonem ualuisse uidemus. Ac difficile est dictu, quidnam ipse Plato de hac re senserit, quippe qui non semper sua persona loquatur. Sic in libris de legibus hospes Atheniensis (quem Laert. Diog. III, 52 in eorum numero refert, quorum ore Plato suam ipse sententiam professus sit) IV, 713 C de Saturnia uita beata fabulam ita narrat, ut ipse uideatur credere eam se ita habuisse. VI, 782 C idem ex hominum immolatione etiam tunc quibusdam locis uigente priscos homines inter se comedisse concludit. Quibus opponit quasi aliorum, non suam opinionem illam de antiquissimorum uita Orphica et carniū abstinente fabulam. Rursus III, 678 E de mansueta eorum, qui primi post magnam omnium inundationem uixerint, hominum uita tamquam ipse traditis confidens narrat. Hos autem 679 A refert lacte et carniū abundasse, de abstinentia igitur ab esu carniū hic non cogitat. Sed copiosam aetatis aureae descriptionem in Politico habemus, ubi de condicione, quae inter homines et animalia tunc fuerit, uerba fiunt atque ita quidem, ut homines cum bestiis colloqui esse fingantur, cf. 272 B *τὸ μὴ μόνον ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ θηρίοις διὰ λόγων δύνασθαι ξυγγίγνεσθαι* et paulo post ib. C *διελέγοντο πρὸς ἀλλήλους καὶ τὰ θηρία μύθους, οἷα δὴ καὶ τὰ νῦν περὶ αὐτῶν λέγονται*. His postremis uerbis Plato Aesopicas fabulas significat, quas in aurea aetate ponendas esse Babrius quoque censuit, qui in prooemio fabularum Hesiodeas aetates describit et u. 6 et 7 narrat:

ἐπὶ τῆς δὲ χρυσῆς (sc. γενεῆς) καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ζώων φωνὴν ἔναρθρον εἶχε καὶ λόγους ἦδει.

Sed non ipsum Platonem haec ad Aesopi fabularum exemplum finxisse, sed Pythagorea referre ex compluribus concludere licet. I. In alia huius descriptionis parte ad Empedoclis uerba se applicasse uidetur cf. 272 A: *καρπούς δ' ἀφρόνους εἶχον ἀπὸ τε δένδρων καὶ πολλῆς ὕλης ἄλλης* cum Empedoclis u. 435:

*δένδρεά τ' ἐμπεδόφυλλα καὶ ἐμπεδόκαρπα τεθήλει
καρπῶν ἀφρόνησι κατήρεα πάντ' ἐνιαυτόν.*

conscribendo eum Theophrasti *περὶ ἐσσεβειας* libro largissime usum esse Bernaysius in peculiari, quam de hoc Theophrasti opere scripsit, commentatione p. 35 sq. ostendit —, inde a c. 5 Theophrasti testimonio innisus primum uetustissimam aetatem describit, qua inanima sacrificia fecerint, c. 7 hanc aetatem alteram secutam esse narrat, qua animalia immolarint. Atque obiter intuenti uideatur Theophrastus prorsus consentire cum eis, quae Ouidius met. XV, 96 ipsum Pythagoram de uetustissimis temporibus narrantem facit. Nam Theophrastus primam aetatem in duo temporis spatia diuidit, quorum priore, cum terra arbores nondum edidisset, herbis sacrificarint, altero arborum fructibus; apud Ouidium autem u. 96 sq.:

— netus illa aetas, cui fecimus aurea nomen,
fetibus arboreis et quas humus educat herbis
fortunata fuit nec polluit ora cruore;

quae item ad duo temporis spatia reducit fast. I, 359:

messis erat primis uirides mortalibus herbae,
quas tellus nullo sollicitante dabat,
et modo carpebant uiuaci caespite gramen,
nunc epulae tenera fronde cacumen erant.

Postmodo glans nata est. Bene erat iam glande reperta
duraque magnificas quercus habebat opes.

Similibus ab utroque uerbis ad immolationis commemorati-
onem transitur cf. Theophr. c. 7 *‘πόρρω τῶν περὶ τὰς θυσίας
ἀπαρχῶν τοῖς ἀνθρώποις προῖουσῶν παρανομίας’* cum Ou.
u. 111 *‘longius inde nefas abiit’*; uterque deinde de origine
consuetudinis animalia sacrificandi disputat et prima suis et
capri exempla affert (Porph. 9 et 10). Ouidius autem u. 106
primum post illud tempus innocentissimum scelus ferarum ne-
cationem fuisse dicit, tum cicurum animalium, haec cetera
scelera secuta esse.

Sed haec non fuit Theophrasti sententia. Nam apud Por-
phyrium II, 27 alium rerum ordinem inuenimus. Ibi enim re-
fertur primum fruges sacrificasse homines, deinde fame coactos
inter se comedisse, tum hoc alimenti genus deis consecrasse,
tum pro his sacrificiis bestiarum immolationem substituisse,

quam denique secutus sit earum sine sacrificio esus. Cuius doctrinae non ignarus fuisse uidetur Athenio comicus (Mein. IV, 557), cum in Samothracibus (u. 9 sq.) coquum haec disserentem induceret:

*ἀλληλοφαγίας καὶ κακῶν ὄντων συχνῶν
γενόμενος ἀνθρώπος τις οὐκ ἀβέλτερος
θύσας ἱερεῖον πρῶτος ὤπτησεν κρέας.
ὡς δ' ἦν τὸ κρέας ἥδιον ἀνθρώπου κρεῶν,
αὐτοὺς μὲν οὐκ ἔμασῶντο, τὰ δὲ βοσκήματα
θύοντες ὤπτων. ὡς δ' ἅπαξ τῆς ἡδονῆς
ἐμπειρίαν τιν' ἔλαβον, ἀρχῆς γενομένης,
ἐπὶ πλείον ἠΰσον τὴν μαγειρικὴν τέχνην.*

Tunc describit, quomodo paulatim tempora lautiora facta sint u. 28 sq.:

*μετὰ ταῦτα γαστρίον τις ὠνθυλευμένον
προϊόντος εἰσηνέγκατ' ἤδη τοῦ χρόνου
ἐρίφιον ἔτακέρωσε, πνικτὸν διέλαβεν e. q. sq.*

Ideo autem coquus ille hanc potissimum doctrinam arripuit, qua animalium esus hominum esum secutus esse fertur, quia ei occasionem dabat artem culinariam, quae uitam hominum e rudi statu eduxisset et expoliisset, summis laudibus efferendi. Neque enim ueretur inter huius merita etiam urbes conditas enumerare u. 34 sq.:

*ὡς πολὺ δὲ διὰ τὰς ἡδονάς, ἃς νῦν λέγω,
ἀπειχ' ἕκαστος τοῦ φαγεῖν ἂν ἔτι νεκροῦ,
αὐτοῖς ἅπαντες ἤξιουν συζῆν, ὄχλος
ἠθροίζετ', ἐγένονθ' αἱ πόλεις οἰκούμεναι
διὰ τὴν τέχνην, ὅπερ εἶπα, τὴν μαγειρικὴν.*

Atque eodem iure hoc facit coquus, quo Gratius cyn. I, 2 sq. arti uenatoriae et Manilius I, 75 sq. siderum notitiae hoc meritum homines priscos erudiendi et ad meliora adducendi tribuunt.

Sed ut ad Porphyrium reuertar, Theophrasti hunc aetatum ordinem esse ex eo sequitur, quod cap. 7 et 8 eundem latere ordinem inuenimus, quem ut occuleret et Theophrasti uerba ad suum consilium bestiarum esum ut grauissimum scelus detestandi torqueret, Porphyrius maxime operam dedit. Nam

dicit c. 7: *‘πόρρω τῶν περὶ τὰς θυσίας ἀπαρχῶν . . . προϊουσῶν παρανομίας ἢ τῶν δεινотάτων θυμάτων παράληψις ἐπεισῆχθη, ὠμότητος πλήρης . . . , σφαξάντων τῶν ἀνθρώπων καὶ τοὺς βωμοὺς αἱμαξάντων’* — neque ad *‘θυμάτων’*, quibusnam constiterint, neque ad *‘σφαξάντων’*, quatenam necata sint, addit. Theophrastus poterat eisdem uerbis ad hominum immolationem significandam uti, Porphyrius sine dubio intellegi uult animalium. Quae suspicio confirmatur eis, quae statim subsequuntur, *‘ἀφ’ οὗ λιμῶν τε καὶ πολέμων πειραθέντες αἱμάτων ἤψαντο’*, nam c. 27 *νομίμου τροφῆς ἔνδεια* eos adducebat ad *σαρκοφαγεῖν ἀλλήλων*, bellis uero non tam bestiarum quam hominum necationem didicisse uidentur; et *αἱμάτων ἤψαντο’* uerba aequae incerta sunt atque illa *‘θυμάτων’* et *‘σφαξάντων’*. Sequitur: *‘τὸ δαιμόνιον, ὡς φησὶν ὁ Θεόφραστος, τούτων ἑκατέρων νεμεσῆσαν ἐπιθεῖναι τὴν πρέπουσαν ἔοικε τιμωρίαν’*. Quod cum de duabus rebus in antecedentibus non agatur, Bernaysius p. 58 recte Porphyrium hic aliqua omisisse statuit. Quae uero *ἑκάτερα* illa fuerint, ex exemplis c. 8 allatis apparet. Nam ibi narratur de Thoibus a terra sublatis, quia deos prorsus neglexerint, et de Bassaris, qui se ipsi perdidierint, quia homines et sacrificarint et comederint. Atque eum esse Porphyrium, cui talem fraudem imputare liceat, ex aliis apparet exemplis a Bernaysio (qui aliquando *‘causidici impudentiam’* in eo uituperat) passim collectis. Quorum numerus infra uno augebitur.

Sed ut ipsum hunc de Thoibus et Bassaris locum accuratius intueamur, quomodo factum est, ut in breui de Thoibus narratione tantus uersuum ambitus ex Hesiodi argenteae aetatis descriptione (u. 134—39) apponeretur? Non credo hoc explicari posse, nisi statuamus Porphyrium hos uersus iam apud Theophrastum inuenisse (— integram hanc partem ex Theophrasto exscripsisse Porphyrium Bernaysius p. 57 statuit —), Theophrastum autem Thoes et Bassaros eosdem esse uoluisse cum Hesiodi argenteis et aeneis hominibus. Thoes enim, sicut argentei homines, *μηδενὸς ἀπαρχόμενοι μηδὲ θύοντες . . . ἀνάρπαστοι ἐγένοντο*. Et propius etiam Theophrastum ad He-

siodi similitudinem accessisse quam apud Porphyrium uide-
mus, a Simplicio (comm. ad enchir. Epict. § 38 cf. Bernays.
p. 37) comperimus, qui narrasse Theophrastum testatur Acro-
thoitas 'ἀθέους γενομένους ὑπὸ τῆς γῆς ἀθρόως καταποθῆναι',
apud Hesiodum uero 'τοῦτο γένος κατὰ γαῖα κάλυψε'. Aenei
autem homines 'χείρεσιν ὑπο σφετέρησι δαμέντες βῆσαν ἐς
εὐρώεντα δόμον κρυεροῦ Ἄϊδαο', similiter Bassari 'μετὰ μανίας
προσπίπτοντές τε καὶ δάκνοντες ἀλλήλους . . . οὐκ ἐπαύσαντο
πρὶν τὸ γένος ἐξαγαλῶσαι τῶν πρώτων [παρ' αὐτοῖς] τῆς τοι-
αύτης ἀψαμένων θυσίας'. Neque audacter statuimus Theo-
phrastum Hesiodi uersibus hos duos populos credidisse signi-
ficari, nam historicam rerum fabulis traditarum interpretatio-
nem non alienam fuisse a Theophrasti ingenio ex eo elucet,
quod scholiasta Apoll. Rhod. ad II, 1248 affert: 'Θεόφραστος
τὸν Προμηθεΐα φησὶ σοφὸν γενόμενον μεταδοῦναι πρῶτον τοῖς
ἀνθρώποις φιλοσοφίας, ὅθεν καὶ διαδοθῆναι τὸν μῦθον, ὡς
ἄρα πρὸς μεταδόλη'. Sic Theophrastus nouum modum sa-
nandae Hesiodi fabulae excogitauit, cum parem secundae et
tertiaae aetatis nequitiam non duobus temporum spatiis sese
excipientibus tribueret neque igitur cogeretur secundam melio-
rem reddere quam apud Hesiodum inuenit.

Unum restat, quo differunt Bassari et Hesiodi homines
aenei, quod Bassari inter se comedisse narrantur. Hoc Theo-
phrastus aut e tradita de Bassaris fabula in Hesiodi descrip-
tionem intulit aut apud ipsum Hesiodum inuenit. Nam latius
eis, quae nobis relicta sunt, prisci temporis memoriam in He-
siodeis carminibus pertinuisse supra probauimus, uetustissimae
autem aetati, quam aeneam olim significatam esse ueri simile
est, ἀλληλοφαγία in Orphicis illis uersibus supra allatis tri-
buitur: 'ἦν χρόνος ἠνίκα φῶτες ἀπ' ἀλλήλων βίον εἶχον' q. sq.
Qui cum ipsius Orphei esse fingantur, sine dubio uetustissimum
tempus significant. Idem Moschion tragicus uersibus a Stobaeo
allatis (ecl. I, 8, 38 = frg. 7 N.), quibus 'ἀρχὴν βροτείου καὶ
κατάστασιν βίου' se explicaturum profitetur, u. 14 refert:

βοραὶ δὲ σαρκοβρῶτες ἀλληλοκτόνους
παρεῖχον αὐτοῖς δαΐτας.

Duos igitur populos Theophrastus pro argentea aeneaue Hesiodi aetatibus substituit, in aurea uero Aristotelis de mundi aeternitate doctrinam (cf. Bernays. p. 44) coniunxit cum Pythagoreorum de uitando carniū esu doctrina. Nam ne quis cogitet ideo tantum Theophrastum inanima tunc sacrificata esse referre, quia animalia nondum exstitissent, neque autem animalium necem cum Pythagoreis tamquam crimen repudiasse, ipse Porphyrius c. 11 testatur: *ὁ Θεόφραστος ἀπαγορεύει μὴ θύειν τὰ ἔμψυχα τοὺς τῷ ὄντι εὐσεβεῖν ἐθέλοντας*. Pythagoreis autem haec Theophrastum debere cum per se ueri simile est, tum Empedoclis similitudine probatur, qui item de priscorum sacrificiis uerba facit et *σύμφρητος* et *λιβάνου θυσίας* commemorat. Nec minus ea, quam inter Pythagorae apud Ouidium uerba (met. XV, 96 sq.) et Theophrasti locum intercedere supra ostendimus, similitudine confirmatur. Nam Ouidium omnia, quae Pythagoram ibi loquentem inducit, Pythagoreorum uel scholis debere uel ex scriptis eorum congressisse singillatim demonstrari potest.

Quod cum Ouidii hic locus solus sit, ubi ipsi Pythagorae illa de aurea aetate carniū abstinenti doctrina tribuitur, operae pretium uidetur accuratius in totam Pythagorae orationem, quam met. XV, 75—478 habet, inquirere. Totius loci conexus is est: Numa rerum naturae cognoscendae cupidus ad Pythagoram proficiscitur u. 4 sq. Cuius persona postquam u. 60 sq. paucis descripta est, sequitur eius oratio: u. 75—175 contra esum carniū dicit, u. 176—236 omnia in natura mutari semper docet, imprimis quattuor anni et uitae humanae aetates, u. 237—81 de elementorum inter se transitu loquitur, u. 252 sq. denuo de omnium rerum mutationibus, quas longa serie miraculorum praecipue ad flumina et lacus pertinentium illustrat—360, deinde de animalium generatione et miraculis, quae de eis feruntur; u. 422—52 omnia mutari pergit illustrare Troiae, quae ceciderit et Romae, quae se alte elatura sit, urbium exemplis; u. 453 reuertitur ad uetandum esum carniū, qua sententia u. 478 totam orationem concludit.

Illius de Numa Pythagorae auditore narrationis certum

fontem, unde Ouidius hauserit, indicare nec possumus, quia ceteris omnibus, unde eadem discimus, locis (quos Zellerus hist. phil. III, 2 p. 83 adn. 2 et p. 85 adn. 1 collegit) leuiter tantum res tangitur et quasi notissima et peruulgatissima tractatur, — neque opus est, quia minime ueri simile est ex uno eodemque fonte Ouidium et hanc narrationem et copiosam illam totius philosophiae explicationem sumpsisse. Cur enim Pythagoras Numae abstinentiam potius carniū probare studeret, quam de regendo populo praecepta daret? Videtur potius poeta haec arrepta occasione ex philosophicis scriptis congesta intulisse; quamobrem licet nobis Pythagorae orationem, ut excutiamus, a cetero conexu separare.

Quam neglegentissime ab Ouidio compositam esse facile perspicitur, si, quam exiguam operam in coniungendis singulis partibus pependerit, considerauerimus. Sic u. 142 praecepta de uitando carniū esu bene concluduntur et u. 143 transitu non nimis artificiose facto: 'et quoniam deus ora mouet, sequar ora mouentem' et paucis tumidis uersibus interiectis uidetur ad nouam rem accedere. Sed u. 173 hanc quoque partem in uitando esu carniū desinere uidemus. V. 176 rursus humilem transitum eisdem prope uerbis quibus supra facit: 'et quoniam magno feror aequore' q. sq. Iam omnia mutari docet exemplis sumptis primum ex cotidiana uita — 236, deinde ex rebus minus notis uel tempore locoue remotis u. 252—417. Inter quae miro ordine u. 237—51 elementorum doctrina inseritur. Atque permulta in tota hac parte insunt, quae ad id, quod demonstrandum sibi proposuerat, minime pertinent. Deinde, postquam de Troia et Roma uerba fecit u. 420—52, iterum adhibito transitu subito et arte carente u. 453 sq. — qui a prioribus eo tantum differt, quod in primo se nube uehi fingebat (u. 151), in secundo naue (u. 176), nunc equis fertur (u. 454) —, ad breuem eorum, quae dixerat, repetitionem se conuertit et finem in eo facit, ut denuo multis uerbis esum carniū dissuadeat. Hinc efficitur ne ipsam quidem orationem Pythagorae ex uno libro eum sumpsisse, sed ex uariis locis collegisse, quae ut artificiose disponderet pro

sua in talibus negligentia non curabat. Et quodammodo gratum nobis hoc fecit, nam licet iterum separare singulas partes et suum cuique fontem quaerere.

Pythagoreorum doctrinam constat primo a. Chr. n. saeculo Alexandriae reuixisse et ab Alexandro Polyhistore Romam delatam esse, ubi Nigidius Figulus maxime eam excoluit et post eum Sotion cum Sextiorum praeceptis conectere studebat. Primum igitur quaerendum est, quidnam illi Pythagorei, utpote qui proxime ad Ouidii tempora accedant, de carniū esu, in quo prima pars orationis uersatur, senserint. Cui quaestioni felicissime succurrit epistula Senecae centesima octaua, ubi inde a § 17 de Sotione Pythagorae doctrinam sibi tradente uerba facit. 'Dicebat, quare ille (i. e. Pythagoras) animalibus abstinnisset, quare postea Sextius. Dissimilis utrique causa erat, sed utrique magna: Hic homini satis alimentorum citra sanguinem esse credebat et crudelitatis consuetudinem fieri, ubi in uoluptatem esset adducta laceratio. Adiciebat contrahendam materiam esse luxuriae. Colligebat bonae ualitudini contraria esse alimenta uaria et nostris aliena corporibus.' Haec Sextii argumenta erant. Quibus § 19 adiungit Pythagorae argumentum a migratione animarum sumptum. § 20 ipsius Sotionis uerba afferuntur, quae in hanc sententiam § 21 exeunt: utique abstinentum esse carnibus, siue uera sit illa de animarum migratione doctrina, innocentiam esse, siue falsa, frugalitatem. Primum hoc certo colligitur ex hoc loco Sotionem, cum de abstinentia carniū declamaret, non eo ordine Pythagorae et Sextii argumenta attulisse, quem quis secundum uerba § 17 'dicebat, quare ille animalibus abstinnisset, quare postea Sextius' suspicetur, sed primum de Sextio disputasse, tunc Pythagorae doctrinam quasi cumulum addidisse, id quod non solum inde, quod Seneca § 18 et 19 hoc ordine utitur, sed etiam ex epilogo § 20 et 21 sequitur, ubi sola Pythagorae doctrinae explicatio respicitur, quam propterea necesse est epilogum proxime antecessisse. Quod si haec cum Ouidii loco comparamus, eius de esu carniū priorem disputationem u. 75—175 item duabus partibus contineri uidemus. Quarum

altera u. 143 sq. migratio animarum ad prioris partis argumenta additur.

Neque haec sola Ouidiani loci cum Annaeano similitudo est, sed in singulis quoque maximam offendimus. Ovidius post breuem unius uersus u. 75 adhortationem u. 76—82 explicat permulta praebere a terra 'alimenta mitia atque epulas sine caede et sanguine', Sextius primo loco dixerat 'homini satis alimentorum citra sanguinem esse'; u. 83—90 Ovidius exponit 'scelus' hoc hominibus cum 'immansuetis' tantum 'ferisque' bestiis commune esse, quae 'dapibus cum sanguine gaudeant', Sextius: 'crudelitatis consuetudinem fieri, ubi in uoluptatem esset adducta laceratio'; quibus etiam similia Ovidius in extrema orationis parte u. 463 sq. affert:

quam male consuescit, quam se parat ille cruori
 impius humano, uituli qui guttura ferro
 rumpit et immotas praebet mugitibus aures;

tertio loco Ovidius u. 91—95 queritur 'in tantis opibus' homines non 'nisi perdidierint alium, . . . uoracis uentris placare ieiunia', Sextius 'adiciebat contrahendam materiam esse luxuriae'. Tantam in sententiarum ordine congruentiam uix casui imputandam credo, praesertim cum ne is quidem ordo sit, quem quis hic ut simplicissimum exspectet. Nam prima et tertia sententia multo artius inter se cohaerent, quam secunda cum altera utra. Quartum Sextii argumentum a ualetudine respicienda sumptum (uide p. 21) non mirum est, quod apud Ovidium non inuenimus, nam luxuria et crudelitas aptae sunt materiae, quae rhetoricis coloribus illustrentur, ualetudinis cura minime. Sotion deinde alteram partem de migratione animarum addebat et postquam haec exposuit, altiore oratione adiungebat epilogum, quo breuius, sed magis rhetorice huius partis argumenta repetebat. Mira neglegentia haec Ovidius ita inuertit, ut finita priore parte statim ad haec imitanda se conuertat et iam u. 143 grauissimo argumento nondum adlato quasi in epilogum orationem intumescere sinat. Nam u. 153—65 conformatos esse ad Sotionis epilogi exemplum ex comparatione elucebit. Sotion epilogum ita incipiebat: 'non credis animas

in alia corpora atque alia describi et migrationem esse, quod dicimus mortem?' Ab eadem sententia Ouidius incipit u. 153:

o genus attonitum gelidae formidine mortis e. q. sq.
u. 158 sq.:

morte carent animae semperque priore relicta
sede nouis domibus uiuunt habitantque receptae.

V. 160—64 Pythagorae ipsius exemplum Ouidius de suo intulit, nimirum ne obliuisceremur ipsum Pythagoram loqui. Quae ipsi Ouidio, non fonti eius, deberi uel in eo cernitur, quod durissime a u. 164 ad u. 165 transsilitur potius quam transitur, cum omissis his uersibus u. 165 optime uersui 159 subiungi possit. V. 165 secuntur: 'omnia mutantur, nihil interit', quae continent, quod Sotion tertio loco interrogabat: 'non credis nihil perire in hoc mundo, sed mutare regionem?' V. 165—75 autem ad ipsam alteram Sotionis partem reuertitur, quam immutato paululum sententiarum ordine suam reddit. Apud Senecam enim haec legimus: 'Pythagoras omnium inter omnia cognationem esse dicebat et animorum commercium in alias atque alias formas transeuntium (1). Nulla, si illi credas, anima interit nec cessat quidem nisi tempore exiguo, dum in aliud corpus transfunditur (2). Videbimus, per quas temporum uices et quando pererratis pluribus domiciliis in hominem reuertatur (3). Interim sceleris hominibus ac parricidii metum fecit, cum possint in parentis animam inscii incurrere et ferro morsuue uiolare, si in quo cognatus aliqui spiritus hospitaretur' (4). Ouidius autem haec habet inde a u. 165:

errat et illinc

huc uenit, hinc illuc, et quoslibet occupat artus
spiritus eque feris humana in corpora transit
inque feras noster (3) nec tempore deperit ullo (2).
Utque nouis facilis signatur cera figuris
Nec manet ut fuerat nec formam seruat eandem, 170
sed tamen ipsa eadem est: animam sic semper eandem
esse, sed in uarias doceo migrare figuras (1).
Ergo, ne pietas sit uicta cupidine uentris,

parcite, uaticinor, cognatas caede nefanda

exturbare animas, nec sanguine sanguis alatur (4). 175

Tanta inter scholas, quales Sotionem habuisse Seneca ex pueritiae suae memoria tradit, et Ouidii locum similitudo non potest explicari, nisi statuimus aut librum Ouidio praesto fuisse, quo uel Sotio ipse uel discipulus eius accuratissime et eodem ordine eisdemque uerbis, quibus in scholis proponebantur, haec praecepta traderet, aut Ouidium ipsum Sotionis scholas auduisse. Quod ueri similis est, nam primum quod Ouidius Pythagoram, ubi ad impugnandam uulgarem de morte opinionem accedit, subito altos spiritus sumentem facit, quamquam talem figuram hic sententiarum conexu minime commendari uidimus, recenti memoriae scholae Sotionis uidetur deberi, qui ab hoc loco perorationem incipiebat; deinde temporum computatio docet Sotionem habuisse scholas et cum Ouidius haec scriberet et etiam postea. Nam Ouidius, qui in exsilium proficiscens metamorphoses imperfectas reliquit, hunc postremum librum sine dubio breuissimo ante exsilium tempore, i. e. a. 9 p. Chr., scripsit, Sotionis autem scholas Seneca secundum Zelleri computationem (hist. phil. III, 1, 676 adn. 3) circa annos 18—20 p. Chr. audiuit. Sed iam aliquot annos antea Sotionem scholas habuisse inde colligitur, quod Sextii discipulus erat, quem iam circa annum 70 a. Chr. uel antea natum esse Zellerus statuit. Itaque non sine probabilitatis specie suspicamur Ouidium, cum etiam tunc Romae esset, Sotionis scholis interfuisse.

Sed omisimus adhuc longam uersuum seriem u. 96—142, cui quam comparemus epistolae Senecae nulla pars restat. Tamen hanc quoque uno tenore saltem cum eis, quae ex Sotionis disciplina profecta esse statuimus, scriptam esse maxima coloris cuiusdam, quo et Ouidius et Sotio utitur, similitudine probabile fit. V. 104 sq. enim in codicibus traditum est:

postquam non utilis auctor

uictibus inuidit, quisquis fuit ille deorum,
corporeasque dapes auidam demersit in aluum,
fecit iter sceleri.

Ubi statim apparet non solum 'deorum' (quod scriba uersus I, 32 male memor intulit cf. Burm.) falsum esse, quia non de deis, sed de hominibus narratur, sed etiam hoc loco desiderari genetium a 'uictibus' pendentem, quod per se explicatione caret. Itaque neque Burmanni 'uirorum', quod ex inferioris notae codicibus sumpsit, neque Heinsii 'priorum' ferri potest. Verum sensit Burmannus, qui de 'ferarum' dubitauit, sed recte ipse in textum non inferendum censuit propter 'ferarum' secundo post hunc uersu item in exitu positum. Felicissime Pollius locum simillimum XIV, 207 sq.:

quae super ipse iacens (scil. Cyclops) hirsuti more leonis
uisceraque et carnes cumque albis ossa medullis
semianimesque artus auidam condebat in aluum
cum eo, quem tractamus,
uictibus inuidit, quisque fuit ille, ...

corporeasque dapes auidam demersit in aluum
contulit et 'leonum' scribendum esse coniecit. Sotion autem in fine orationis dixerat: alimenta tibi leonum et uolturum eripio, quem colorem Ouidius cum u. 83 sq., tum hic uidetur imitatus esse. Cetera autem, quae hac parte continentur, non contingit, ut tam feliciter cum praeceptis ex nouorum, qui dicuntur, Pythagoreorum disciplina nobis traditis comparemus. Quos quoniam semel conferre cum Ouidio coepimus, seponamus interim hos uersus et in cetera philosophica, quae Ouidius hoc loco congegit, inquiramus.

V. 176—236 Pythagoras docet: 'nihil est toto, quod perstat, in orbe; cuncta fluunt'. Deinde, comparata cum fluuio rerum omnium continua mutatione eam exemplis illustrat caeli noctu et interdiu diuersi, solis colorem, lunae formam mutantis; pluribus tunc uersatur in quattuor anni temporibus describendis et cum humanae uitae partibus comparandis; u. 214 sequitur ipsius uitae humanae, qua continuam mutationem patitur, consideratio. Hauptius in adnotatione Heracliti nos admonet et re uera non solum illud 'cuncta fluunt' Heracliti 'πάντα ῥεῖ' referre uidetur, sed etiam in rerum decursu cum flumine comparando cum Heraclito facit, quem ποταμοῦ ῥοῆ

ἀπεικάζειν τὰ ὄντα Plato in Cratylo testatur. Neque quod in libro quodam Hippocrati ascripto mutationis exempla afferuntur nox et dies, cum inuicem augeantur et deminuantur, et sol, cum modo longius, modo propius a terra absit, quae Bernaysius ex Heracliti doctrina fluxisse statuit, aliqua quamvis exigua cum Ouidii loco similitudo abnui potest. Certe non maior est similitudo, quam sequentium cum Ocelli Lucani, qui fertur, locis quibusdam. Nam Heraclitea ἄνω καὶ κάτω ὁδός, quae uidetur in illa apud Ouidium anni et uitae humanae descriptione latere (cf. u. 227 'labitur occiduae per iter decline senectae'), etiam apud Ocellum inuenitur de uniu. nat. I, 3 (Mullach. I, 389): *πάν τὸ γενέσεως ἀρχὴν εἰληφός καὶ διαλύσεως ὀφείλον κοινωῆσαι δύο ἐπιδέχεται μεταβολάς· μίαν μὲν τὴν ἀπὸ τοῦ μείονος ἐπὶ τὸ μείζον καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ χείρονος ἐπὶ τὸ βέλτιον· . . . δευτέραν δέ'* q. sq. Et § 14 Ocellus perinde atque Ouidius ad uitam humanam respicit. Ouidius uitae aetates cum quattuor anni temporibus comparat, apud Ocellum *οἱ ἀνθρώποι καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα . . . τὸν διὰ τεσσάρων τετραμερῆ κύκλον ἀνύσαντα καὶ (al. κατὰ) τὰς μεταβολὰς τῶν ἡλικιῶν διαλύεται τε καὶ ἀπογίνεται'*. Quae uitae humanae in quattuor partes distributio ap. Laert. Diog. VIII, 10 ab ipso Pythagora repetitur cf. Lob. Agl. 939. Praeterea Ocellus hic adnotat uitam animalium ab aliis rebus eo differre, quod circulo peracto non in primum statum redeat, sed pereat. Quodsi Ouidii exempla intuemur, praeter uitam humanam cetera omnia, quae attulit (erant noctis et diei uices, sol oriens et occidens, luna crescens et decrescens, quattuor anni tempora), non ad id, quod ipse praemiserat, undarum fluminis instar noua semper fieri neque quidquam perstare ('nam quod fuit ante, relictum est, fitque, quod haud fuerat, momentaque cuncta nouantur'), sed ad circulum potius illum Ocellianum, cuius continua repetitione semper in primum statum res redeunt, illustrandum apta sunt. In eam igitur suspicionem adducimur Ouidium haec quoque Pythagoreae disciplinae debere, sed pro subtiliore doctrina, qua differunt *πρῶτα κινούμενα*, quae numquam mutantur, et *δευτέρα*, quae ὄρον ἀμείβουσιν

ἐφεξῆς καὶ συνεχῶς (Ocell. I, 12) nel *γένεσις* et *αἰτία γενέσεως*, quarum alteri debetur *μεταβολὴ καὶ ἔκβασις τῶν ὑποκειμένων*, alteri *ταυτότης τοῦ ὑποκειμένου* (ib. II, 1), — notum illum et simpliciore^m rerum omnium fluminis instar decursum potuisse neque autem curasse, ut exempla, quae afferenda erant, mutatae sic a se doctrinae adaptaret. Accedit argumentis nostris, quod ad duo alia eorum, quibus Ovidius utitur, exempla, ad noctis et diei uices et anni aetates ab alio Pythagoreo illa *ὁδὸς ἄνω καὶ κάτω* adhibetur; in eis enim, quae Alexander Polyhistor ap. Laert. Diog. VIII, 24 sq. in Pythagoricis commentariis sese inuenisse profitetur, legimus § 26 *ἔτους, οὗ τὸ μὲν θάλλον ἔαρ ὑγρινόν, τὸ δὲ φθίνον φθινόπωρον νοσερόν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἡμέρας θάλλειν μὲν τὴν ἔω, φθίνειν δὲ τὴν ἑσπέραν . . .*

Nec tam confidenter Pythagoream huic parti originem tribuamus, nisi sequentes quoque Ouidii uersus mirum in modum cum his Pythagoreis consentiant. V. 237—51 Ovidius de quattuor elementis loquitur et *ὁδὸν ἄνω καὶ κάτω* ad eorum inter se transitum adhibet. Idem Ocellus I, 12 sq. facit, ubi de elementis dicit: *ὄρον ἀμειβουσιν ἐφεξῆς καὶ συνεχῶς, οὐ μὲν τὸν κατὰ τόπον, ἀλλὰ τὸν κατὰ μεταβολήν* cf. Ou. u. 244 *quae quamquam spatio distent, tamen omnia fiunt ex ipsis et in ipsa cadunt*. Ocellus § 13 *πῦρ μὲν γὰρ εἰς ἔν συνερχόμενον ἀέρα ἀπογεννᾷ, ἀὴρ δὲ ὕδωρ, ὕδωρ δὲ γῆν*, Ovidius, qui ordinem inuertit, posteriore loco u. 250 *ignis enim densum spissatus in aera transit, hinc in aquas, tellus glomerata cogitur unda*, Ocellus: *ἀπὸ γῆς δὲ ἡ αὐτὴ περιόδος τῆς μεταβολῆς μέχρι πυρός, ὅθεν ἤρξατο μεταβάλλειν*, Ou. u. 249 *inde retro redeunt idemque retexitur ordo*. Similia Alexander Polyhistor l. I. § 25 exhibet: *στοιχεῖα . . . τέτταρα, πῦρ ὕδωρ γῆν ἀέρα· μεταβάλλειν δὲ καὶ τρέπεσθαι δι' ὄλων* (cf. Zeller. III, 2, 88 adn. 3). Sane Pythagoreorum propria non est haec doctrina. Eisdem prope, quibus Ocellus et Alexander, uerbis iam Heraclitus usus erat: *πυκνούμενον γὰρ τὸ πῦρ ἐξυγραινέσθαι συνιστάμενόν τε γίνεσθαι ὕδωρ, πηγνύμενον δὲ τὸ ὕδωρ εἰς γῆν τρέπεσθαι· καὶ ταύτην ὁδὸν ἐπὶ τὰ κάτω*

εἶναι λέγει. Πάλιν δ' αὖ τὴν γῆν χεισθαι, ἐξ ἧς τὸ ὕδωρ γίνεσθαι, ἐκ δὲ τούτου τὰ λοιπὰ et q. sq. ap. Laert. Diog. IX, 8. Quae ad quattuor elementa iam Aristoteles transtulit, qui in l. II de generatione et corruptione c. 4 in causas mutationis elementorum inquit, qua ei disquisitione persuadetur 'ὅτι κύκλω ἔσται ἡ γένεσις τοῖς ἀπλοῖς σώμασιν'. Eadem Stoicos docuisse ex Chrysippi apud Stobaeum ecl. I, 314 uerbis manifestum est: '... πρώτης γιγνομένης τῆς ἐκ πυρός κατὰ σύστασιν εἰς ἀέρα μεταβολῆς, δευτέρας δ' ἀπὸ τούτου εἰς ὕδωρ, τρίτης δ' ἐτι μᾶλλον κατὰ τὸ ἀνάλογον συνισταμένου τοῦ ὕδατος εἰς γῆν. πάλιν δὲ ἀπὸ ταύτης διαλυομένης καὶ διαχειομένης πρώτη μὲν γίνεται χύσις εἰς ὕδωρ, δευτέρα δὲ ἐξ ὕδατος εἰς ἀέρα, τρίτη δὲ καὶ ἐσχάτη εἰς πῦρ'. Quorum maxima cum Ouidii uerbis similitudo est. Neque tamen ob hanc causam Ouidium a Stoicis potius quam a Pythagoreis sua sumpsisse statuendum est. Nam noui, qui dicuntur, Pythagorei, quae de rerum natura docent, omnia fere a Stoicis adoptauerunt. Ut singula, quibus ad uerba consentiunt, exhibeam, apud Stob. ecl. I, 262 Empedocles et Stoici dicunt: 'χειμῶνα μὲν γίνεσθαι τοῦ ἀέρος ἐπικρατοῦντος ... θερείαν δὲ τοῦ πυρός', Alex. Polyh. l. I. § 26: '... κατ' ἐπικρατείαν θερμοῦ μὲν θέρους γίνεσθαι, ψυχροῦ δὲ χειμῶνα'. Frigidi uero cum aere, sicut calidi cum igne, coniunctio Stoicorum propria est, cf. Laert. Diog. VII, 137: 'εἶναι δὲ τὸ μὲν πῦρ τὸ θερμόν, τὸ δ' ὕδωρ τὸ ὑγρόν, τὸν δ' ἀέρα τὸ ψυχρόν e. q. sq. Qua in re Pythagorei contra Aristotelem, qui aeri liquidum, frigidum uero aquae tribuebat, cum Stoicis consentiunt cf. Alex. Polyh. § 27: 'καλοῦσι δὲ τὸν μὲν ἀέρα ψυχρόν αἰθέρα'. Cicero ex Cleanthe refert: 'caloris naturam uim habere in se uitalem', Alex. § 27: 'θερμόν ... ζωῆς αἴτιον', § 28: 'ζῆν πάνθ' ὅσα μετέχει τοῦ θερμοῦ'. Stob. I, 538: 'Ζήρων τὸν ἥλιόν φησι καὶ τὴν σελήνην καὶ τῶν ἄλλων ἀστρῶν ἕκαστον εἶναι νοερόν καὶ φρόνιμον', ib. 66: 'οἱ στωικοί' ... θεοὺς δὲ ... καὶ τοὺς ἀστέρας'; Alex. § 27: 'ἥλιον δὲ καὶ σελήνην καὶ τοὺς ἄλλους ἀστέρας εἶναι θεοὺς'. Alex. Aphrod.: 'οἱ ἀπὸ τῆς στοᾶς πνεῦμα τὴν ψυχὴν λέγοντες εἶναι συγκείμενον πως ἐκ

τε πυρὸς καὶ ἀέρος', Alex. Polyh. § 28: 'εἶναι δὲ τὴν ψυχὴν ἀπόσπασμα αἰθέρος καὶ τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ ψυχροῦ', cf. paulo supra 'καλοῦσι τὸν ἀέρα ψυχρὸν αἰθέρα', — et multa alia, quae Zelleri adnotationibus III, 2, 883 sq. innitentes colligere possimus. In tam insigni Stoicorum et Pythagoreorum in rebus physicis consensu sine ulla difficultate, quae Ovidius cum Stoicis similia exhibet, Pythagoreis tribuere possumus, quippe qui haec a Stoicis arripuerint.

Neque aliter de Ovidii uersibus 240—43 uidetur iudicandum esse:

ex illis (sc. elementis) duo sunt onerosa suoque
 pondere in inferius, tellus atque unda, feruntur,
 et totidem grauitate carent nulloque premente
 alta petunt, aer atque aere purior ignis.

Quam elementorum in duo paria distinctionem in Pythagoreorum libris non inuenimus, uerum accuratissime cum Ovidii uerbis congruunt, quae Stobaeus ecl. I, 346 de Stoicis tradit: 'οἱ στωϊκοὶ δύο μὲν ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων φύσει κοῦφα, πῦρ καὶ ἀέρα. δύο δὲ βαρέα, ὕδωρ καὶ γῆν. κοῦφον γὰρ ὑπάρχει φύσει, ὃ νεύσει ἀπὸ τοῦ ἰδίου μέσου, βαρὺ δὲ τὸ εἰς μέσον'.

Ut uero ad eos reuertamur, quorum cum Ovidii uersibus consensu ad Pythagoream illis originem tribuendam adducamur, Alexandrum Polyhistorum et Ocellum, qui fertur, Lucanum, Alexander Pompeii temporibus Romae uixit ac librum pseudocellianum eodem tempore scriptum esse Zellerus III, 2, 96 adn. 1 statuit. Utriusque igitur praecepta eiusdem scholae initiis debentur, quam paulo post Sotion sustinuit.

Sequitur apud Ouidium u. 252—360 praemissis paucis de terrarum et marium mutationibus longa rerum mirabilium enumeratio, quarum pars longe maxima ad flumina lacus maria pertinet. Quaerendum igitur nunc est, num haec quoque ut ad fontem supra allatis propinquum reducamus contingat.

Quod u. 260 et 61:

sic ad ferrum uenistis ab auro,
 saecula, sic totiens uersa est fortuna locorum,
 saeculorum mythicorum et uersae fortunae locorum iuxta ponit

commemorationem, indicare uidetur de uetustissimae memoriae conuersionibus sese uerba facturum. Aliter enim cur saeculorum aurei et ferrei hic rursus commonefaceret? Et re uera quae u. 262—67 et u. 287—306 narrantur, huc pertinent. Inter quae u. 268—86 non feliciter interpositi uidentur. I. Sententiarum conexum turbant, nam a) partim ea continent, quae uel recentioris memoriae erant uel poetae etiamtunc tempore obseruabantur, cum et in antecedentibus et in sequentibus res uetustissimo tempore factae afferantur. b) Cum et u. 262 sq. et 287 sq. de conuersionibus, quae maribus debeantur, sermo sit, his uersibus fluminum exempla inter illas duas partes media interponuntur. II. V. 308 sq. amplissima rerum in fluminibus mirabilium enumeratio sequitur, quo loco hi uersus multo melius se haberent quam quo nunc sunt. Itaque suspicari licet Ouidium, si opus suum expolire potuisset, hunc ordinem non retinuisse. Interim nos quidem u. 268—86 separemus a conexu suo et una cum u. 308 sq. de eis iudicemus. Eis, qui restant, uersibus 262—67 et 287—306 primum exponitur et argumentis fulcitur maria saepe locum mutasse uel decursu (264—67. 87. 88) uel uiolenti incursu (290—95), deinde u. 296—306 de colle narratur, qui ui uentorum sub terra inclusorum sublatus etiamtunc maneat. Quibus illustratur, quod Ocellus III § 4 dicit: *‘φθοραὶ δὲ καὶ μεταβολαὶ βλαιοὶ γίνονται κατὰ τὰ μέρη τῆς γῆς ὅτε μὲν ἀνάχυσιν λαμβανούσης τῆς θαλάττης εἰς ἕτερον μέρος· ὅτε δὲ καὶ αὐτῆς τῆς γῆς εὐρυνομένης καὶ διισταμένης (‘extentam tumefecit humum’ Ou.) ὑπὸ πνευμάτων ἢ ὑδάτων κρύβδην ἐπιφερομένων’*. Quae sequitur apud Ocellum altera pars enuntiati *‘παντελῆς δὲ φθορὰ τῆς περὶ τὴν γῆν διακοσμῆσεως οὔτε γέγονεν οὔτε ἔσται ποτέ’* ad subtiliorem illum de mundi constantia et aeternitate locum pertinet, quem uitasse Ouidium supra uidimus.

Iam ad mirabilia fluminum accedimus. Si, quas praeterea horum mirabilium enarrationes habemus, cum Ouidii loco comparamus, nullius apparet maiorem cum eo similitudinem esse quam eius, quam Plinius l. II § 224 sq. exhibet. Nam qui

quidem inter Westermanni paradoxographos de fluminibus narrant (auctorem libri mirabilium auscultationum, qui Aristotelis fertur, Antigonum, Sotionem dico), eos fontem secutos esse diuersum a communi Ouidii et Plinii complura exempla docent. Velut Iouis Ammonis fontem et Antigonus (nr. 144) et Sotio (nr. 19), ex Aristotele uterque, referunt *μέσων νηπιῶν καὶ μεσημβρίας γίγνεσθαι θερμῆν*, Ouidius u. 309 dicit: 'medio tua, corniger Ammon, unda die gelida est, ortuque obituque calescit', Plinius II, 228: 'Iouis Hammonis stagnum interdum frigidum noctibus feruet'. Item de Crathi et Sybari fluminibus Pseudoaristoteles Antigonus Sotio, uetustam fabulam sequentes iam Euripidi (Tro. 226 sq.) notam, contra Ouidium consentiunt. Pseudoaristoteles narrat (169): 'ὁ Σύβαρις τοὺς πίνοντας ἀπ' αὐτοῦ πτυρτικοὺς εἶναι ποιεῖ, ὁ δὲ Κραθίς τοὺς ἀνθρώπους ξανθότριχας λουμένους', Antigonus (134): 'Κραθίν ξανθίλειν τὰς τρίχας', Sotio (54): 'Κραθίς . . . τῶν λουμένων πυρσαίνει τὰς χάλκας', Ouidius autem utrique flumini eandem uim tribuit capillos electro auroque similes faciendi. Item, quae ad Athamanum fontem pertinent, Antigonus (148) et Sotio (11) aliter explicant atque Ouidius et Plinius; quae Ouidius u. 313 cum Plinio de Ciconum flumine narrat, Sotio (16) prope Magnesiam ad Sipylon fieri narrat. A Plinii autem secundo libro Ouidius hic neque usquam dissentit (nam quod de Crathi et Sybari Plinius XXXI, 13 alia narrat, ad nos non pertinet, cum ibi alios auctores sequatur) — et plura etiam communia habet cf. quae de Lyncestio Lyco Erasino narrantur et in antecedentibus de Helice Bura Antissa Pharo Leucade Sicilia (= Plin. II, 201—6), in quibus Ouidium cum Plinio consentire Hauptius ad u. 287 et alibi adnotat. Neque singula tantum, sed etiam ordo rerum, quem Ouidius instituit, Pliniani similis est. Ipse Plinius l. I haec libri II capita indicat: (87) 'quibus locis maria recesserint' cf. Ou. 262 sq.; 'insularum enascentium ratio', ubi similia eis narrantur, quae Ouidius u. 296 demum de tumulo Troezenio refert; inferiore autem loco haec Ouidius propterea ponit, quia exemplum a terra continenti sumit, cum Plinius insularum exempla afferat. Sequitur apud

Plinium (90) 'quas terras interruperint maria', (91) 'quae insulae continenti adiunctae sint', quae Ovidius u. 287—92 inuerso ordine illustrat. Plin. (94) 'urbes haustae mari' = Ou. 293—95. (Quae [96] de insulis fluctuantibus narrat, eis similia Ovidius u. 336—39 demum affert, ubi de Ortygia olim natante et de Symplegadibus narrat.) Paulo infra (106) 'mirabilia fontium et fluminum'. His succedunt (107 sq.) 'mirabilia ignium' et (110) Aetnae exemplum affertur. Item Ovidius finito illo de fluminibus loco u. 334 interiectisque paucis uersibus u. 340 sq. de Aetna disputat. Ubi quamquam singula Lucretii similia exhibet (cf. Hauptium ad u. 346), etiam Plinii in mentem uenit u. 353, ubi de longo aeuo, per quod ardeat Aetna, uerba facit, cf. Plinii uerba: 'tantoque aeuo materia ignium sufficit'. Quae u. 356 de palude Tritoniaca secuntur, neque ad priores uersus adnexa sunt neque hic recto loco afferuntur, sed uidentur ab Ouidio confecta hac parte ad finem eius adnotata esse, ut postea in expoliendo opere eis suum locum inter cetera fluminum mirabilia assignet.

Quod uero fontem totius huius partis u. 262—360 attinet, Hauptius ad u. 287 adnotat et Ouidium et Plinium, quae afferant, Pythagoricis libris debere. Atque in indice, quem praemisit Plinius, non inuenio aptiorem auctorem, cui talia tribuamus, quam Fabianum. Quem Plinius in media fere hac, quam tractamus, parte § 224 laudat. Hunc scimus causarum naturalium libros scripsisse. Neque hos in philosophica potissimum causarum explicatione uersatos esse, sed exemplis rerum mirabilium, quae afferret, illustrata fuisse concludere licet ex Plinii uerbis XXXVI, 125: 'inter plurima alia Italiae miracula ipsa marmora in lapicidinis crescere auctor est Papirius Fabianus'. Quod cum praeterea ex loco II, 224 sciamus eum de altitudine maris uerba fecisse, cum ad longinquas terras studia eius pertinuisse, quae Plinius II, 46 et XV, 2 refert, ostendant, cum permultos libros eum scripsisse ex Senecae ep. 100, 9 sciamus, nihil nos uetat ei miraculorum enumerationem, qualem Plinius II, 224 sq. exhibet, tribuere, ut fortasse ea, quae Plinius cum Ouidio communia habet, Fabiano debeantur. Quod

uero ad philosophiam eius attinet, Sextii discipulum perinde ac Sotionem eum fuisse ex Senecae rhetoris libris comperimus, Sextiorum uero doctrina a Pythagorica proxime aberat. Itaque Fabianum, de cuius doctrina nusquam certiora comperimus, Pythagoreum fuisse facillima coniectura statui potest¹⁾. Hoc saltem nacti sumus, ut ad idem tempus eandemque disciplinam duceremur, cui antecedentia Ouidii tribuere conabamur.

Secuntur u. 361—417 multa de animalibus et imprimis de animalium generatione. De apibus crabronibus scorpiis papiionibus eodem ordine exponit Plinius l. XI, in cuius indice item Fabianus laudatur, praeterea autem Hyginus quoque et Nigidius Figulus, ut dubium sit, cuinam eorum Plinius sua debeat. Nam sunt in Ouidii loco (cf. Hauptii adn.), quae cum l. X Plinii consentiant, ubi Fabiani nomen non affertur, uerum Hygini et Nigidii, alia cum Plinii l. VIII, ubi neque Hygini neque Fabiani nomen inuenimus, uerum Nigidii. Hyginus autem librum scripsit de apibus, ad quem Hauptius (ad u. 364) refert, quae Ouidius hic de apibus exponit. Nigidius de animalibus libros composuit, ex quibus bis (Seru. Aen. I, 178 et Plin. VII, 66) ea potissimum laudantur, quae ad generationem pertinent. Quod cum Ouidius toto hoc loco (praeter extremos uersus) solam generationem animalium tractet, non sine causa suspicamur ad Nigidium haec referenda esse.

Ad Brunnii computationes in libro X optime quadrat, si Hyginum auctorem statuimus: Nam totus liber 212 paragraphis constat, Horatius, quem § 145 laudat, in indice (si Nigidium et Suram cum Brunnio postea adscriptos censemus) quartus a fine est, Hyginus paenultimus nominatur, quae uero Ouidius u. 389 sq. refert, cum Plinii X § 188 congruunt. Neque autem in libro VIII contra nos facit, quod Nigidius, quamquam Ouidius u. 379 cum VIII, 126 congrua exhibet, tamen post eos demum laudatur, quos paragraphorum 145—196 auctores esse constat. Nam ad librum IX quidem Brunnii (de ind.

1) Nam Plautum Stoicum, quem Quintilianus alicubi laudat, eundem esse ac Fabianum Hoefigius in dissertatione, quam de Fabiani uita scriptisque composuit (Vratisl. 1852), minime euicit.

Plin. p. 15) adnotat in hoc sequentibusque libris Nigidium in retractando opere a Plinio indici adscriptum esse et propterea nouissimum fere locum occupare. Libro autem VIII postremi quattuor sunt: Nigidius Trebius Niger Pomponius Mela Mamilius Sura. At l. IX Nigidius cum Trebio Nigro, l. X et XI idem cum Mamilio Sura hoc postremo loco adscripti exstant.

Nigidium autem Pythagoreum fuisse Ciceronis testimonio (Tim. 1) constat, et Hyginus similibus atque Nigidius studii incumbere, praeterea Suetonius de gramm. 20 testatur eum Alexandrum Polyhistorum studiose et audiisse et imitatum esse. Sic nobis contigit, ut usque adhuc omnia, quae Ovidius Pythagoram loquentem facit, non sine aliqua probabilitatis specie a nouorum, qui dicuntur, Pythagoreorum doctrina repeteremus. Quos ipse inseruisse uidebatur u. 160—64 non philosophiam spectabant, sed eo consilio adlata erant, ut meminissimus esse ipsius Pythagorae cum Numa colloquium. Eandem ob causam hic quoque, antequam ad uetandum esum carniū rediit, de Roma urbe uaticinium (u. 420 sq.) interposuit.

Redeundum est ad eum locum, qui aureae aetatis descriptionem continebat, u. 96—142. Quem non minus quam cetera Pythagorae disciplinae deberi post ea, quae exposuimus, ueri simillimum est. Praeterea iam nidimus colorem aliquem, quo Sotion uti solebat, ab Ouidio hic usurpatum esse. Sed alia quoque in his uersibus insunt, quae; si non cum Romanae illius Pythagoreorum scholae praeceptis comparari possunt, at uel Pythagoreorum uel philosophorum eos sequentium propria esse aliunde colligi potest. Primum argumentum quoddam uetandi carniū esus, quod neque Sextius aut Sotion neque Ovidius eis uersibus, quibus sese artissime ad horum praecepta applicat, attulerat, hic pluribus tractatur, iniuste aduersus animalia ab hominibus agi, si ea necent. Omnia, quae illi contra hanc consuetudinem proferebant, — luxuriam augeri, crudelitatis consuetudinem fieri, parricidii periculum subiri —, eam tantum quaestionem respiciebant, quidnam uel prodesset uel noceret hominibus; hic agitur de ipsorum animalium iure, quod necandis eis laedatur. Cf. u. 116 'quid meruistis, oues?'

u. 120 'quid meruere boues?' et imprimis castigatur, quod, quae de nobis merita sint, ingrato animo neglegamus, id quod tauri aratoris exemplo illustratur u. 122 sq. 141sq. Quod ad iuris condicionem attinet, quae hominibus cum animalibus esse fertur, hoc argumento iam Empedocles utitur, cum u. 437sq. de communi omnium iure, quod totum mundum impleat, uerba facit; quos uersus Aristoteles, qui eos seruauit (rhet. I, 13), dictos esse testatur *περὶ τοῦ μὴ κτείνειν τὸ ἔμψυχον*. Eandem quaestionem Stoicos Peripateticosque mouisse ex Plutarchi libro de sollertia animalium c. 6 in. discimus. (Qui utrique ex eo, quod necessarium esset ut et iustitia posset constare et animalia liceret necari, iniustum uero hoc futurum esset, si animalia ratione praedita essent, efficiebant ratione carere animalia.) Et inter posterioris temporis philosophos Porphyrius opus suum, quod de abstinentia animalium scripsit, ita disposuit, ut, cum primo libro ex temperantia, altero ex pietate argumenta sumeret, toto tertio de iure aduersus animalia seruando ageret. Illud uero maximae iniustitiae exemplum, tauri aratoris necationem, cum iam uetustissimo tempore et apud Graecos et apud Romanos pro maximo crimine habitam esse scimus (locos collegit Schmidtius eth. II, 93), tum Pythagoreos huius potissimum immolationem magis quam ceterorum detestatos esse grauissimi auctoris testimonio constat Aristoxeni, qui uidelicet non eos sectabatur, qui prorsus ab animalibus abstinendum censebant. Laertius enim Diogenes I. VIII § 20 auctore Aristoxeno narrat Pythagoram non omnium animalium esum uetuisse, uerum bouis aratoris et arietis. Aliud, quod huius Ouidii loci proprium est, item alibi a Pythagorae praeceptis repeti inuenimus. Distinctionem dico u. 108—110 et in fine orationis 477. 78 factam, qua Pythagoras non omnem animalium necem improbat, sed salua pietate fieri censet, dummodo et nobis nocuerint neque nos eis uescamur. Cum his comparanda sunt, quae Plutarchus de soll. an. VII, 5 ipse quoque, ut uidetur, Pythagoreos illos minus seueros et Aristoxeni similes secutus dicit: *ἑτέρα δ' ἐστὶν ἔμμελής παρηγορία . . . σώζουσα . . . τὸ δίκαιον. Ἴν τῶν σοφῶν καὶ παλαιῶν εἰσαγόντων . . . ἀνδρῶν*

*Πυθαγόρας ἀνελάμβανε, διδάσκων ὠφελεῖσθαι μὴ ἀδικοῦν-
τας. οὐ γὰρ ἀδικοῦσιν οἱ τὰ μὲν ἄμικτα καὶ βλαβερὰ κομιδῇ
κολάζοντες καὶ ἀποκτιννύοντες, τὰ δὲ ἡμέρα καὶ φιλάνθρωπα
ποιούμενοι τιθασὰ καὶ συνεργὰ χρείας, πρὸς ἣν ἕκαστον εὖ
πέφυκεν'. Ad ipsam uero aureae aetatis, quae in hac orationis
parte inest, descriptionem accedit Empedoclis similitudo in
describenda animalium securitate, cf. Ou. u. 99 sq.:*

*Tunc et aues tutae mouere per aera pennas
et lepus impavidus mediis errauit in aruis
nec sua credulitas piscem suspenderat hamo.
Cuncta sine insidiis nullamque timentia fraudem
plenaque pacis erant,*

et Empedoclis u. 433 sq.:

*ἦσαν γὰρ κτίλα πάντα καὶ ἀνθρώποισι προσηγῆ
φῆρές τ' οἰωνοὶ τε φιλοφροσύνη τε δεδήει.*

*Sed satis diu in Pythagoreorum doctrina uersati sumus.
Quod ad ceteros philosophos attinet, Stoicorum Posidonius
apud Senecam ep. 90 aurei saeculi imaginem proponit. Qui
illud officium, quod Plato (pol. 271 DE) ipsi deo, Aratus Dicae
dabat, inter homines morandi eosque tuendi atque instruendi
sapiens imponit et sine legibus eos congruente semper im-
perantis et parentis uoluntate optime regnasse narrat. Hanc
aureae aetatis ut legibus non egentis imaginem non modo
poetae adoptauerunt, quorum Vergilius Aen. VII, 203 Latinos
appellat*

*Saturni gentem haud uinclo nec legibus aequam
sponte sua ueterisque dei se more tenentem
et Ouidius met. I, 89 ab hoc Vergilii loco sine dubio profectus
(nam totam, quae hoc loco exstat, aureae aetatis imaginem
coloribus ex uariis Vergilii et Tibulli locis diligenter congestis
eum composuisse facile demonstrari potest) narrat:*

*aurea prima sata est aetas, quae uindice nullo
sponte sua sine lege fidem rectumque colebat;
poena metusque aberant e. q. sq.,*

*sed rerum quoque scriptores eam amplexi sunt. Nam Tacitus
ann. III, 26 et ipsum saeculum priscum his describit: 'uetu-*

stissimi mortalium, nulla adhuc mala libidine, sine probro scelere eoque sine poena aut coercionibus agebant', et quae illud saeculum secuta sint, Posidonio simillima exhibet. Posidonius narrabat l. l. § 6 'postquam subreptibus uitis in tyrannidem regna conuersa sunt, opus esse coepit legibus', post quae legum latores primi enumerantur; Tacitus: 'postquam exui aequalitas et pro modestia ac pudore ambitio et uis incedebat, prouenere dominationes multosque apud populus aeternum mansere; quidam statim aut, postquam regum pertaesum, leges maluerunt'. Quae similis legum latorum enumeratio sequitur. Item sapientium Posidonii eis commemoramur, quae Trogus initio historiae suae narrauit: 'principio rerum gentium nationumque imperium penes reges fuit, quos . . . . spectata inter bonos moderatio prouehabat. Populus nullis legibus tenebatur: arbitria principum pro legibus erant' (Iustin. I, 1).

Quod uero abstinentiam carniū attinet, Stoicos uoluisse comedi animalia Plutarchus de soll. an. 6 docet neque in Posidonii aureae aetatis descriptione hunc colorem inuenimus. Quod autem ipse Seneca in eis, quae contra Posidonium disputat, § 45 de illis hominibus narrat: 'parcebant adhuc etiam mutis animalibus', inde concludendum non est ab eius temporis Stoicis carniū abstinentiae laudem adoptatam esse. Nam Seneca, qui iam § 37 ex ea aureae aetatis descriptione, quam Vergilius ge. I, 125 sq. exhibet, aliquos uersus laudauit, haec quoque ex eiusdem loci memoria, ubi u. 139 sq. de uenationis et piscatus inuentione narratur, Stoicae disciplinae constantiam non nimis curans intulisse uidetur. Illic autem non tam scelerata animalium necatio innocenti uitae ab eis abstinenti opponitur, quam uictus comparandi labores aureae uitae commoditati. Praeterea feras quidem tunc necatas esse ipse Seneca § 41 narrat.

Ad rerum scriptores quoniam semel delati sumus, apud hos quoque duas illas contrarias opiniones offendimus, quarum altera prisca homines ex rudi statu paulatim ad meliora prouecti esse finguntur. Hanc plurimis exponit Diodorus I, 8 sq.; qui alteram illam de bonis beatisque primis hominibus V, 66

tamquam Cretensium fabulam commemorat. Eandem sequitur Hyginus (frg. 6 P.), qui Protarchum Trallianum secutus Saturnium saeculum perinde atque Vergilius (Aen. VIII, 314 sq.) post antecedentem uitam rudem atque incultam posuit. Qui ab altera parte stant, aut uictus potissimum beatitudinem describunt, ut Dionysius Halicarnassensis I, 36 sq., aut ad morum magis praestantiam spectant, ut Tacitus et Trogus locis supra adlatis. Quod autem ad carniū abstinentiam attinet, apud hos quidem, quos attuli, non commemoratur et, Dionysius ut eam aureae aetati tribuat, tantum abest, ut c. 38 etiam homines tunc mactatos esse narret.

Solus, quem nos comperimus historicorum hoc in auream aetatem intulisse, **Dicaearchus** est. Cuius sententiam Porphyrius IV, 2 accuratius exponit. Sed ut iam uidimus Porphyrium in laudandis aliis scriptoribus non nimis amantem ueritatis esse, hic quoque diligenter nobis uerba eius excutienda sunt, ut cognoscamus, quid uoluerit Dicaearchus, quid Porphyrius ex eo extorqueat. Nam mirum sane esset, si Dicaearchus, qui ne immortalitatem quidem animi statuebat, in eo tamen cum Pythagoreis fecisset, ut animalium necem quasi impium facinus detestaretur. Et initio quidem capitis 2 Porphyrius refert: *Δικαίαρχος . . . τὸς παλαιὸς καὶ ἐγγὺς Θεῶν φησὶ γεγονότας βελτίστους τε ὄντας φύσει καὶ τὸν ἄριστον ἐξήκοντας βίον, ὡς χρυσοῦν γένος νομίζεσθαι, . . . μηδὲν φρονεῖν ἔμψυχον.* Sed ex eis, quae statim secuntur, elucet Dicaearchum haec non quasi suam sententiam professum esse, sed rettulisse tantum ut traditam fabulam, in qua posset ueri aliquid latere — *εἰ δεῖ λαμβάνειν μὲν αὐτὸν ὡς γεγονότα καὶ μὴ μάτην ἐπιπεφημισμένον, τὸ δὲ λαν μυθικὸν ἀφέντας εἰς τὸ διὰ τοῦ λόγου φυσικὸν ἀνάγειν*. Cf. etiam infra post nomadicae uitae descriptionem: *καὶ ταῦτα, φησὶν, οὐχ ἡμεῖς, ἀλλ' οἱ τὰ παλαιὰ ἱστορίᾳ διεξελθόντες εἰρήκασιν*. Quae Dicaearchus sine dubio scripsit, quia suum ipse iudicium suspensum relinquere uolebat. Porphyrius uero ita affert, quasi Dicaearchus antiquitatem et propter hanc fidem fabulae confirmare uoluisset. Quamobrem Porphyrius hoc potissimum loco, postquam animalium usum

commemoravit, haec uerba inserit, Dicaearchus fortasse, ubi de aurea aetate uerba fecit, posuerat, ut liceat suspicari *τοὺς τὰ παλαιὰ ἱστορίᾳ διεξελθόντας* esse Acusilaum Hecataeum Hellanicum, quos Iosephus arch. I, 3, 9 narrasse refert *τοὺς ἀρχαίους ζήσαντας ἐτη χίλια* — alios quidem rerum scriptores non nouimus, qui ante Dicaearchum de prisca beatitudine retulerint — uel etiam Theophrastum. Sed quod carniū abstinentiam attinet, Dicaearchus de nutrimentis hominum aureorum uerba facit, inanimis tantum illorum uictum constituisse nusquam dicit, et quae proxime ad hanc sententiam accedentia Porphyrius inuenire poterat, sunt haec uerba ualde ambigua: *οὔτε γὰρ τὴν τῆς φύσεως ἰσχυροτέραν τροφήν, ἀλλ' ἥς ἡ φύσις ἰσχυροτέρα, προσεφέροντο*, quae sane de carniū abstinentia nihil continent. At in secundae aetatis, nomadicae, descriptione hanc sententiam Porphyrius inuenisse sibi uidetur. *“Υστερον ὁ νομαδικὸς εἰσῆλθε βίος, καθ' ὃν περιπιτοτέρα ἤδη κτήσιν προσπεριεβάλλοντο καὶ ζώων ἤψαντο, κατανοήσαντες ὅτι τὰ μὲν ἀσιτῆ ἐτύγχανεν ὄντα, τὰ δὲ κακοῦργα καὶ χαλεπὰ. καὶ οὕτω δὴ τὰ μὲν ἐτιθάσενσαν, τοῖς δὲ ἐπέθεντο*. Ex uerbis *ἤψαντο, ἐτιθάσενσαν* — *ἐπέθεντο* uidere licet, quantopere Porphyrius ex Dicaearchi uerbis extorquere studerit, quae non inerant. *“Ἦσαντο* ipsi Porphyrio deberi uidetur et astute hoc potissimum uerbum elegit, quod et *‘tangere’* significat et *‘pro cibo uti’*. Dicaearchus autem ipse nihil nisi transitum descripsit ex simplicissimo uitae statu in eum, quo iam didicerint mansuetis bestiis uti ferasque defendere, de esu carniū non loquitur. Nec minus ambigua sunt, quae secuntur: *οὕτω δὴ τὰ μὲν ἐτιθάσενσαν, τοῖς δὲ ἐπέθεντο καὶ ἅμα ἐν τῷ ἀντιῷ βίῳ συνεισῆλθε πόλεμος*: quasi consuetudo manus bestiis iniciendi corrupisset hominum animos, ut ne alter alteri quidem parceret. Dicaearchus autem paulo supra propterea pastoricia aetate bella exorta esse statuebat, quia antea non habuissent, de quo debellarent.

Dicaearchus igitur neque dilucidis uerbis aureae aetati carniū abstinentiam tribuit: nam, si ita esset, Porphyrius haec uerba attulisset; et, si re uera credidit priscos homines

nondum manus bestiis admouisse, ideo credidisse putandus est, quia artem nondum haberent aut feras prohibendi aut utendi mansuetis¹⁾, non quia pietate uel religione aliqua adducti ab animalibus necandis abhorruissent. Ita hoc, quod solum Porphyrii interesse poterat, Dicaearchi liber ei omnino non praebebat. Sed nullum artificium hunc hominem uereri, ut, quae tradita sint, ad suum usum torqueat, quod continuo sequitur, cap. 3 initium satis ostendit. Ubi inde, quod Lycurgus rei familiaris cuiusque mensuram non in animalium numero, sed in agri magnitudine posuerit, concludit eum carniū abstinentiam commendasse.

Sed ad poetas redeundum est. Et epicorum quidem post Hesiodum et Empedoclem praecipuus aureae aetatis depingendae auctor est Aratus, qui in phaenomenis u. 96 sq. iniecta uirginis caelestis mentione hanc fabulam inserit. Ut Empedocles Veneri, sic Aratus Dicae potius aureae aetatis regnum tribuit. Quam non ipse Aratus finxit reginam, nam ipse u. 100 hanc fabulam uulgi ore ferri dicit, sed Dice iam antea in Nemesis Hesiodeae locum successit, cuius aurea aetate praesentia inde, quod ferrea effugisse narratur, facile effici poterat. Hoc, praeterea quod simillima utrique e terris fuga tribuitur, probatur Platonis Protagorae loco 322 C, ubi Protagoras, quam inde a 320 D de uetustissimo hominum genere proponit fabulam, consulto Hesiodico aetatum ordini opponere uidetur. Nam cum apud Hesiodum deterrimis paulatim factis hominum moribus *Αἰδώς* et *Νέμεσις* ad superos euolent, in Protagorae narratione Iuppiter, ut ex nimia primae aetatis imbecillitate et animorum feritate homines educat, *Αἰδῶ* καὶ *Δίκη* Mercurio comitante ad eos demittit. Intellexit has uicarias Dicae partes Iuuenalis quoque, qui sat. 6, 19 perinde atque Hesiodus duarum sororum ad superos fugam refert:

1) Quam priscorum condicionem Plato Protagoram describentem facit Prot. 322 B: 'ἀπώλλυντο ὄν ὑπὸ τῶν θηρίων διὰ τὸ πανταχῆ αὐτῶν ἀσθενέστεροι εἶναι, καὶ ἡ δημιουργικὴ τέχνη αὐτοῖς πρὸς μὲν τροφήν ἰκανὴ βοηθὸς ἦν, πρὸς δὲ τὸν τῶν θηρίων πόλεμον ἐνδεής', cf. pol. 274 B.

paulatim deinde ad superos Astraea recessit

hac comite (i. e. Pudicitia) atque duae pariter fugere sorores, Hesiodi igitur *Aidō* coniungit cum Arati Dice, quae Astraeae cognomine significatur. Cognatam et Nemesi et Iustitiae deam Themidem alius nescioquis Alexandrinus aureo generi praefecit, quem sequitur Catullus 68, 153 sq.:

Huc addent diui quam plurima, quae Themis olim antiquis solita est munera ferre piis.

Itaque apud Calpurnium ecl. 1, 44 renascente aurea aetate Themis ad terras redit.

Sicut Dices praesentia non ab Arato inuenta est, ita iustitiae potissimum exercendae studium in aureis hominibus iam a Theognide u. 1141 sq. laudatur:

*εὐσεβέων δ' ἀνδρῶν γένος ἔφθιται οὐδὲ θέμιστας
οὐκέτι γινώσκουσ' οὐδὲ μὲν εὐνομίας* (cf. infra).

Imitatus autem est Aratum Babrius, qui prooem. in. narrat:

*γενεῆ δικαίων ἦν τὸ πρῶτον ἀνθρώπων,
ὦ Βράγχε τέκνον, ἦν καλοῦσι χρυσείην.*

Nauigationis absentiam utpote ad uictum comparandum non necessariae:

*καὶ βίον οὐπω νῆες ἀπόπροθεν ἠγλινεσκον
ἀλλὰ βόες καὶ ἄροτρα καὶ ἀντὶ πότνια λαῶν
μυρία πάντα παρεῖχε Δίκη . . . .*

Hesiodo debet. Nam op. 225 sq. iustorum hominum felicitas describitur, quae cum multis aliis commodis continetur (florencia ciuitatis statu, belli famisque absentia, frugum et lanae abundantia, mulierum fertilitate), tum hoc, quod terra eis sine nauigatione uictum satis magnum praebet (u. 236):

*οὐδ' ἐπὶ νηῶν
νίσσονται, καρπὸν δὲ φέρει ζείδωρος ἄρουρα.*

Tertium quoque ad aliquam Hesiodi similitudinem reduci potest. Nam iam uidimus gradationis inferendae consilio Aratum secundae aetati raram Dices praesentiam tribuisse. Et fingit eam tunc in montibus habitasse, unde initio raro, postremo non iam omnino inter homines prodiret. At uero quod Hesiodus op. 290 de Virtute metaphorice narrat:

μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐς αὐτὴν
καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον,

hinc non Q. Smyrnaeus demum V, 49 ueram montis, in quo Virtus habitaret, imaginem in clipeo pictam sumpsit, sed iam Simonides (frg. 58) narrat:

ἔστι τις λόγος τὰν Ἀρετὰν
ναίειν δυσαμβάτοις ἐπὶ πέτραις.

Ad hanc similitudinem Aratus Dices secunda aetate imaginem finxisse uidetur et fortasse ipsum Simonidis locum ante oculos habuit, nam apud Simonidem Virtus fertur 'οὐδ' ἀπαντῶν βλεφάροις θνητῶν ἔσοπτος', apud Aratum minatur 'οὐκέτι . . . εἰσωπὸς ἐλεύσεσθαι καλέουσιν' et, quod minata est, facit. Hoc solum discrimen intercedit inter hos poetas, quod Aratus hanc Iustitiae imaginem certo temporis spatio inter creberrimam eius praesentiam et effugium eiusdem ponit, Hesiodus et Simonides Virtuti eandem nunc quoque sedem tribunt. Nam Bergkii coniectura: 'ποτὲ τὰν Ἀρετὰν ναίειν . . . ἐπὶ πέτραις, νῦν δὲ μιν θεῶν χώρον ἀγνὸν ἀμφέπειν', qua Virtuti eadem atque Iustitiae Arati e terris in caelum fuga datur, non uera est, cum ex postremis fragmenti uerbis: 'οὐδ' ἀπαντῶν βλεφάροις θνητῶν, . . . ᾧ μὴ . . . ἰδρῶς . . . μόλη, Ἰκηται δ' ἐς ἄκρον ἀνδρείας' (quibus aperte ad Hesiodi u. 291 'ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον Ἰκηται' alludit), sequatur eum perinde atque Hesiodum Virtutem etiam nunc in monte habitantem fingere. Et sollemnis haec erat Virtutis imago, cf. Lucianum, qui uer. hist. 2 p. 115 de omnium scholarum philosophis in insula beatorum praesentibus narrat, τῶν δὲ Στωϊκῶν οὐδεὶς παρῆν· ἔτι γὰρ ἐλέγοντο ἀναβαίνειν τὸν τῆς ἀρετῆς ὄρθιον λόφον¹⁾.

Cum his Aratus ad Hesiodum se applicare uideatur, alia in re prorsus contraria illi profert. Apud Hesiodum terra sua

1) Similis Xenophonti ad summam uirtutem Ἀνάβασις tribuitur a Laertio Diogene II, 58 (anth. Pal. VII, 97):

οὐ μόνον εἰς Πέρσας ἀνέβη Ξενοφῶν διὰ Κῦρον,
ἀλλ' ἀνοδὸν ζητῶν εἰς Διὸς ἦτις ἄγοι.
Παιδείης γὰρ εἴς Ἑλληνικὰ πράγματα δείξας
ὡς καλὸν ἢ σοφίῃ μνήσατο Σωκράτους.

sponte fruges largissimas profundeabat, Arati aurei homines terram arando accedente Iustitiae ope copias sibi comparant. Qua fictione etsi in latinorum poetarum Alexandrinos imitantium de aurea aetate narrationibus aliquid ualuisse Aratum cernimus, tamen peruulgatissimam illam de frugibus sua sponte prouenientibus opinionem non potuisse uinci Germanici exemplo uidemus. Is enim Aratum ceteroquin accurate imitatus hic tamen facere non potuit, quin dempta illa Aratea aratione sponte sua tellurem fructus dedisse narraret. Et Auienus, qui ita totum hunc Arateorum locum composuit, ut praeter Germanicum, quo principali fonte utitur, ipsum Arati textum adhiberet ¹⁾, haec Arati:

*ἀλλὰ βόες καὶ ἄροτρα καὶ αὐτὶ πότνια λαῶν
μύρια πάντα παρείχε Δίκη,*

quae Germanicus liberrime tractat 'fructusque dabat placata colono sponte sua tellus', eo usque ad Arati uerba expressit, ut boues et aratra cautus omitteret u. 316:

omnia sed cunctis nasci dabat aurea terris
Iustitia.

Fortasse propterea Aratus fabulam immutauit, quia morum potius praestantiam quam uitae commoditatem efferre studebat, nimiam autem in Hesiodica uita uidebat mollitiem. Atque ipse quidem Hesiodus nihil dicit nisi 'ἤσυχτοι ἔργ' ἐνέμοντο', sed iam Dicaearchus (Porph. de abst. IV, 2) monet agriculturae ignorantiam causam praebuisse τοῦ σχολῆν ἄγειν, et Ouidius met. I, 100 narrat:

mollia securae peragebant otia gentes,
quod sine dubio Seneca in animo habuit, cum Med. 331 de eorundem felicitate praedicaret:

sua quisque piger litora tangens
. . . . nisi quas tulerat
natale solum, non norat opes.

1) Cf. e. gr. Arat. u. 110 'χαλεπή δ' ἀπέκλειτο θάλασσα', quod Germanicus u. 115 sq. liberius reddidit 'ignotique maris cursus', ab Auieno autem u. 305 sq. sic redditur: 'uada turgida ponti ignorata suo seclusaque sine iacebant'.

Et talium memor potuit elegiae prioris in Maecenatem auctor
huius mollitiem aureae aetatis exemplo defendere u. 21 sq.:

quod discinctus eras habitu, quod carpitur unum,
diluis hoc nimia simplicitate tua.

Sic illi uixere, quibus fuit aurea uirgo,
quae bene praecinctos postmodo pulsa fugit.

Altera Arati ab Hesiodo differentia eo constat, quod Aratus
in esu carnum aestimando prorsus Pythagoreus est. Hesiodus
enim, cum de quinta aetate narrat, longam scelerum seriem
enumerat, quae Pudicitiae et Nemesi fugiendi causam prae-
buerint; Aratus, qui item fugae narrationem ad nequitiae ho-
minum commemorationem adiungit, hunc tamen nullis aliis
exemplis illustrat, nisi quod (ad Hesiodi aetatem III se appli-
cans uide p. 13) enses fabricari et boues aratores comedere
narrat homines coepisse. Dubitare aliquis possit, an *πρῶτοι*
δὲ βοῶν ἐπάσαντ' ἀροτήρων (u. 132) ita intellegendum sit, ut
ἀροτήρων prematur, illud igitur crimen significetur, quod
iam uetustissimis temporibus Graecorum Romanorumque legi-
bus prohibitum esse traditur (uide p. 42), de omni autem ani-
malium nece prorsus damnanda Aratus non cogitarit. Quae
scholiastae opinio fuisse uidetur, qui adnotat: *οἱ γὰρ ἀρχαῖοι*
ἐφύλακτον τοὺς ἐργάτας βοῶς καὶ διερέειν. Attamen non hoc
uoluisse Aratum, sed addito *ἀροτήρων* augeri tantum, quod
solis uerbis *βοῶν ἐπάσαντο* iam satis indicetur, et per se ueri-
simile est (nam uix Aratus solo peculiari illo crimine totius
aetatis mores depinxisse putandus est) et ab imitatoribus in-
tellectum est. Nam Cicero hoc epitheton omittit et narrat
ausos eos esse *'gustare manu uinctum domitumque iuencum'*.
Eodem modo Vergilius ge. II, 537 hoc tempus significat: *'ante*
impia quam caesis gens est epulata iuencis'. Perinde autem
Empedocles u. 424 pro omni animalium genere boum tantum
nomen attulerat. Aratus igitur Pythagoreos sequitur neque
tamen eos, qui cum Aristoxeno bouis aratoris tantum et arietis
damnabant immolationem, sed eos, qui omnium animalium
uetabant, quibus sine dubio bouis aratoris necatio ceteras ne-
quitia superare uidebatur. Sed quomodo factum est, ut Aratus

a Pythagoreis potissimum aureae aetatis imaginem peteret? Credo non ipsum Aratum Pythagoreos adiasse, sed hanc quoque fabulam ibi inuenisse, unde totam de astris scientiam eum hausisse 'antiquissimi et doctissimi interpretes, imprimis Hipparchus Bithynus, affirmant' (uide Arat. ed. Buhle uol. II p. 464), in Eudoxi Cnidii Enoptro. Nam carmen hoc fuisse Plutarchi (de Pythiae or. 18) et Suidae (s. u. Eudoxus) testimoniis constat, itaque eiusmodi fabula inter astronomica apud hunc quoque bene inseri poterat. Eudoxum autem Laert. Diog. VIII, 8 in Pythagoreorum numero refert et hunc potissimum acrem abstinentiae ciborum propugnatorem fuisse ex eo concludere licet, quod Porphyrius in uita Pythagorae § 7 refert, narrasse Eudoxum tantae puritatis Pythagoram fuisse, ut non solum animalibus abstineret, sed ne coquis quidem aut uenatoribus umquam appropinquaret.

Lyricorum poetarum uetustiores raro aureae aetatis fabulae mentionem iniecisse uidentur. In solo Theognidis loco aetatum commemoratio seruata est. Qui inde a u. 1135 Spem in Pandora dolio residentem et dearum ferrea aetate in caelum effugium ita confundit, ut Spem solam remansisse narret, cum ceteri dei effugerent. Quod Onidius imitatus est, cum ex Ponto I, 6, 29 de Spe diceret:

Haec dea, cum fugerent sceleratas numina terras,
in dis inuisa sola remansit humo.

Deas nero, quae tunc effugerint, Theognis non *Αἰδῶ* uel *Νέμεσις* uel *Δίκη* affert, sed *Πίστις*, *Σωφροσύνη*, *Χάρις*, quarum prima una cum Arati Dice aureae aetatis regnum habet apud Octauiae auctorem u. 397sq.:

tunc illa uirgo, numinis magni dea,
Iustitia, caelo missa cum sancta Fide,
terris regebat mitis humanum genus.

Versu autem 1141 '*εὐσεβέων ἀνδρῶν γένος*', quippe quod enauerit, commemorat, quo auream aetatem significari propter apertam illam in antecedentibus Hesiodi memoriam certum est.

Alexandri autem poetae, ut in aliis Hesiodi studiosi, libenter aureae aetatis imagine luserunt, unde tam frequens

eius apud Latinos poetas inde ab Augusti temporibus commemoratio proflexit, ut Aetnae poematis auctor (u. 16) negare posset quemquam melius sua tempora nosse. Praeterea illi novos quosdam ei colores videntur addidisse. Hi primi mulieribus aliquas in hac fabula partes tribuerunt, cum uel pudicitiam priscarum mulierum laudarent uel felicissimam amoris illo tempore condicionem praedicarent. Ac primum quod pudicitiam attinet, quamquam Iuuenalem, qui sat. 6 initio aetatum indolem ad pudicitiam gradatim euascentem refert, ab Hesiodi loco, ubi *Aιδώς* commemoratur, profectum esse uidimus, apud ipsum tamen Hesiodum *αιδώς* non est pudicitia, sed pietas et reuerentia, quod ex u. 182—196 discimus, ubi in ultimae aetatis uitis perlustrandis ea tantum afferuntur, quae ad iniustitiam petulantiam uolentiam pertinent, nihil de impudicitia, et ex u. 192, ubi neglecta '*αιδώς*' periuri hominis exemplo illustratur. Alexandrini demum poetae hunc colorem induxisse videntur, nam Catullus in c. 64, ubi uersibus 397 sq.:

sed postquam tellus scelere est imbuta nefando
 institiamque omnes cupida de mente fugarunt
 sine dubio ad Arateas aetates et Dicae fugam alludit, u. 384
 deos facit castas heroum domos inuisentes et in scelerum,
 quae illi aetati opponit, enumeratione u. 403 matrem impiam
 nato se substernentem affert. Propertius autem multus est in
 laudandis puellarum, quae olim fuerint, moribus, id quod ad
 ipsam auream aetatem III, 30, 52 M. refert:

Tu prius et fluctus poteris siccare marinos
 altaque mortali deripere astra manu,
 quam facere, ut nostrae nolint peccare puellae.
 Hic mos Saturno regna tenente fuit.

Quod ne iocose tantum pro 'hoc diu abolitum est' dictum putes, sequentia: 'at cum Deucalionis aquae' q. sq. prohibent. Consolationis ad Liuiam auctorem feminarum praestantiam quasi illius aetatis propriam sumere u. 343 supra allatus docet, ubi Liuia appellatur 'femina digna illis, quas aurea prodidit aetas'. Ouidius uero etiam, ubi alteram opinionem sequitur, qua primi homines rudissimi fuisse feruntur, curam,

quam pudoris tunc habuerint amantes, sui temporis impudicitiae opponit art. am. II, 621—24:

tunc quoque, cum solem nondum prohibebat et imbrem tegula, sed quercus tecta cibumque dabat,
in nemore atque antris, non sub Ioue, iuncta uoluptas:
tanta rudi populo cura pudoris erat.

Ac prauitatis mulierum, quae suo tempore esset, taedio iam fabulae de Pandora auctor mouebatur. Sed is quidem mulieres a prisca aetate omnino abesse maluit. Et ab hac fabula Plato profectus esse uidetur, cum in Politico 271 A illa aetate hominum ἐξ ἀλλήλων generationem fuisse negaret (uide Eichhoff. p. 589).

Alterum colorem, amorum summam felicitatem, primus Theocritus nobis praebet 12, 15:

ἢ ἕα τότε ἦσαν
χρῦσειοι πάλιν ἄνδρες, ὅτ' ἀντεφίλησ' ὁ φιληθεὶς.

Si Laertium Diogenem audimus, iam ante Theocriti aetatem Arcesilaus Academicus hoc aureae aetati tribuit. Hunc enim narrat IV, 4, 22 de Cratete et Polemone, qui maxime inter se amauerint, praedicasse ὡς εἶπεν θεοὶ τινες ἢ λείψανα τῶν ἐκ τοῦ χρυσοῦ γένους' (adtulit Hillerus ad Theocriti locum). Quod etsi credamus testi lenissimo, sollempnis tamen locus Alexandrinorum demum poetarum auctoritate factus esse uidetur. Propertius IV, 12, 25 sq. felicissimos priscae aetatis amores describit, quo loco eum aetatem omnem hominum memoriam antecedentem, h. e. auream in animo habere uersus 51 sq. ostendunt, ubi Polydori et Amphiarai aetas tempore iam deteriore facto et illam innocentissimam aetatem sequente ponitur. Expressis uerbis aureum saeculum hoc colore Lydiae auctor induit. Qui u. 47, postquam de deorum felicissimis amoribus narrauit, addit:

aurea quin etiam quom saecula uoluebantur
condicio similisque fuit mortalibus illis,
unde u. 51 ad suae aetatis iniquioris commemorationem transit:
laedere, caelicolae, potuit nos nostra quid aetas,
condicio nobis uitae quo durior esset?

Quae eodem sententiarum ordine u. 74 et 75 repetit, antecedente iterum de deorum amoribus narratione:

talia caelicolae. Num quid minus aurea proles?

ergo quod deus atque heros, quor non minor aetas?

nam 'proles' u. 74, quod Vonckius pro tradito 'prono' coniecit, similitudine horum locorum confirmatur. Item Tibullus II, 3, 71, postquam u. 35: 'ferrea non Venerem, sed praedam, saecula laudant' de aureo saeculo se uerba facere satis indicauit, his illud describit:

tum, quibus adspirabat Amor, praebebat aperte
mitis in umbrosa gaudia ualle Venus.

Nauigationis absentiam praeunte Arato in nulla fere huius temporis aureae aetatis descriptione desideramus, cf. Verg. ecl. 4, 32; ge. I, 136; Prop. III, 7, 31; Tib. I, 3, 37. II, 3, 39; Hor. epod. 16, 59; Ou. met. I, 94; am. III, 8, 43; Sen. Phaedr. 530. Hanc ob causam Seneca, cum ab Accio in Medea fabula priscam aetatem ita tractari inueniret, ut ex immani uictu homines paulatim ad mansuetiora prouectos esse fingeret (frg. 7), nauium igitur inuentionem sine dubio secundam faustamque hominum generi ad meliora nitenti fuisse contenderet, hoc ita inuertit, ut in nauticarum artium ignorantia summam prisci aevi felicitatem poneret (Med. 309 sq.). Solus Manilius I, 77 rursus cum Accio facit, quod ex carminis consilio artem astromonicam nautis utilem laudandi per se sequitur.

Rusticae uitae desiderium, unde bucolica poesis exorta est, effecit ut interdum aurei homines agricolae fierent. Terram arasse felicissimos illos homines Aratus finxit. Neque sane notissima illa de frugibus sua sponte prouenientibus fabula euanescere potuit, nam Vergilius ge. I, 125 narrat 'ante Iouem', i. e. sub Saturno, 'colonos nullos arua subegisse'; Octauiae autem auctor u. 412 sq. agriculturam quartae demum aetati tribuit, atque etiam interpretes Arati sua libidine hunc locum immutasse supra uidimus. Secutus tamen Arati exemplum Horatius est, cum epod. 2, 2 priscam gentem mortalium rura bobus exercuisse fingeret; et Propertius IV, 12, 25 felicissimi aevi descriptionem his incohat:

felix agrestum quondam pacata iuuentus,
diuitiae quorum messis et arbor erant.

Manifestissime autem hoc ipsum aureae aetatis maxime proprium esse statuit, qui iam ante Varronis tempora fuit, Menander Heracleotes. Quem 'agricolas ipsos unos esse reliquias ex stirpe Saturni' praedicasse in Plutarchi, qui fertur, de nobilitate libri uersione latina c. 20 traditur.

In aliis quoque rebus cernimus, quomodo ad temporum quorumque mores et desideria aureae aetatis imago mutata sit. Sic ingrauescentem in imperio Romano luxuriam in eo sentimus, quod, cum apud Hesiodum homines aurei largis terrae muneribus abundantes epulis delectentur et apud Aratum ideo maria non transuehantur, quia Iustitia eis sine nauigatione *μὴτα πάντα* praebet, iam Ciceroni Aratum uertenti 'malebant tenui contenti uiuere cultu' et Senecae in *Medea* u. 333 'paruo' quisque 'diues nisi quas tulerat natale solum non norat opes', et ab Augustei temporis poetis inter scelestae posterioris uitae causas auri inuentio maxime efferri solet. Quamquam ad uictus simplicitatem aureae aetati tribuendam nonnihil contraria illa imago hominum priscorum herbis et glandibus uescentium uideatur contulisse.

Item ex nimia et perniciosa Romae inter diuitias et egestatem distantia explicandum est, quod rem familiarem aureae aetate omnino non fuisse primus, quod quidem nos sciamus, inter poetas (nam inter philosophos subsimili fictione Plato praeierat, qui Critiae p. 110C Atlantiorum temporibus Athenis ordinem militum bonorum communionem usum esse narrat) Vergilius apertis uerbis dicit *ge. I, 126 sq.*:

ne signare quidem aut partiri limite campum
fas erat; in medium quaerebant.

Quem inter ceteros poetas Germanicus quoque in Arati uersione secutus est u. 119:

nec parui terminus agri
praestabat dominis sine eo tutissima rura,
cum neque ipse Aratus neque Hesiodus de bonorum commu-
nitione uerba faciant. Atque Auienus quidem, qui semper ali-

qua uerba accurate ex graeco exemplari uersa immiscere studeat, hunc Germanici locum iam apud Aratum reperire sibi uisus illius u. 109: 'οὔτε διακρίσιος περιμεμφέος . . . ἤπι-
σταντο' u. 300 reddit: 'neque iam discretio campum metiri in dominos monstrauerat'. Sed hic merum errorem Auieni habemus, Arati 'διάκρισις' nihil est nisi 'disceptatio'.

De scaenicis Graecorum poetis nullum adhuc uerbum fecimus, qui in aurea felicitate multum uersati sunt. Minus hoc ad tragoediarum scriptores pertinet, nam in tragoediis quidem nusquam illam de aurea prisca aetate fabulam inuenimus, nisi tetigisse eam Aeschylum in Aetnaeis suspiceris, qua in fabula eam de Cronia urbe a Saturno, dum in Sicilia regnaret, condita rettulisse Joh. Lydus testatur frg. 11 N. Contraria autem de priscis sententia tribus locis copiose exposita exstat. Primum in Aeschyli Prometheo u. 447—508 Prometheus miseram priscorum hominum in antris habitantium condicionem describit, quam ipse siderum notitia, litteris, bouis equique usu, nauigatione, medendi, uaticinandi, metalla fodiendi artibus inuentis subleuauerit. Secundus locus est Critiae, qui in Sisypho (teste Sex. Empirico p. 403, 1 = frg. 1 N.) ita priscam aetatem depingit:

ἦν χρόνος, ὅτ' ἦν ἄτακτος ἀνθρώπων βίος
καὶ θηριώδης ἰσχύος θ' ὑπερέτης,
ὅτ' οὐδὲν ἄθλον οὔτε τοῖς ἐσθλοῖσιν ἦν
οὔτ' αὖ κόλασμα τοῖς κακοῖς ἐγίγνετο.

Quamquam ad meliora inde prouectos is quidem homines uix credebat, nam in sequentibus uersibus exponit neque leges, quas postea inuenerint, effecisse, ut scelera committere desinerent, et deos, quos animis hominum proponentes ab occulte peccando eos deterrere soleant, astuti alicuius hominis mendacio deberi. Tertius locus est Moschionis (frg. 7 N.), qui homines olim ferarum similes in antris habitasse narrat aedibus urbibus agricultura carentes et inter se comedisse, donec Cereris et Bacchi opera innotuerint. Tunc urbes domosque aedificasse et mortuos sepeliuisse. Mirum in modum ea, quibus carentes hi tragici priscos infelicissimos putabant, cum eis

consentiunt, in quorum absentia alii poetae summam huius temporis felicitatem ponebant. De navigatione et agri cultura iam uidimus; siderum uentorumque hac aetate ignorantiam Seneca in *Medea* u. 309 sq. praedicat, bouis equique usu carentes Tibullus I, 3, 41 celebrat:

illo non ualidus subiit iuga tempore taurus,
non domito frenos ore momordit equus;
metalla fodiendi artem Ouidius detestatur, cum met. I, 138 sq. inter ferreae aetatis scelera hoc affert:

itum est in uiscera terrae

— — effodiuntur opes, irritamenta malorum;

et cum Moschion u. 6 sq. his coloribus priscae uitae miseriam instruat:

οὐδέπω γὰρ ἦν

οὔτε στεγῆρης οἶκος οὔτε λαίνοις

εὐρεῖα πύργοις ὠχυρωμένη πόλις,

Tibullus I, 3, 43 huic aetati laudi tribuit, quod 'non domus ulla fores habuit' et Vergilius in ecl. 4, 32 'cingere muris oppida' inter 'priscae uestigia fraudis' affert.

Latissimus autem ipsius aureae felicitatis campus in comedia est, cum qua licebit pauca satyricae fabulae uestigia una considerare. Nam cum duplex ratio sit laudandae huius uitae, ut aut uictus commoditas aut morum praestantia efferatur, comici Hesiodum secuti, qui de moribus in sequentium demum aetatum descriptione uerba facit (uide Eichhoff. l. l. p. 589), illam potissimum elegerunt et in dapum praecipue abundantia felicitatem ponere solent. Satyros autem edendo bibendoque multum studuisse satyricarum fabularum, quae exstant, fragmenta satis ostendunt. Quarum in una scimus huiusmodi abundantiam commemorandae aureae aetatis ansam dedisse. Nam ad Arist. Plut. 806 sq.:

ἡ μὲν σιπή μεστή 'στι λευκῶν ἀφρίτων,

οἱ δ' ἀμφορῆς οἶνον μέλανος ἀνθοσμίου

scholiasta adnotat: 'ταῦτα παρὰ τὰ ἐν Ἰνάχῳ Σοφοκλέους (frg. 254 N.), ὅτι τοῦ Διὸς εἰσελθόντος πάντα μεστὰ ἀγαθῶν ἐγένετο'. Auream uero aetatem ibidem descriptam exstitisse ex scholio ad Ar. Pac. 531 (frg. 258) discimus, ubi, cum Try-

gaeum Aristophanes in rerum dulcissimarum numero Sophoclis carmina referentem faceret, fuisse dicitur, qui eum hos ex Inacho uersus in animo habuisse crederent:

*εὐδαίμονες οἱ τότε γένας
ἀφθίτου λαχόντες ἰσοθέου* (sic Nauckius).

Ex hac doctorum quorundam hominum suspicione, quae ipsis Aristophanis uerbis moueri non potuit, sequitur et notissimam celebratissimamque non modo totam hanc Sophoclis fabulam ¹⁾, sed hoc praecipue carmen fuisse et ampliorem aureae aetatis descriptionem continuasse, qua gratissima felicitis illius uitae imago audientium animis proponeretur.

In fabula *Rhintonica* aureae uitae ut potus deliciis abundantis imaginem haberemus, si certa esset Bodii suspicio (hist. poes. gr. III, 2, 107) in paruulo fragmento ab Athenaeo XI, 487 C laudato: *Ἐλαιὸς ἐν Σατούρνῳ φησὶν*.

*ἐπὶ τὰ μαθαλίθας
ἐπίχε' ἄμιν τῷ γλυκντάτῳ*

ipsum Saturnum tamquam fortem potatorem induci.

Quod comoediam ipsam attinet, unum colorem nouum poetae comici in aureae uitae imaginem induxerunt, seruorum illo tempore absentiam. Quae uix ex liberali aliqua de improbanda seruitute doctrina orta est (quis enim credat festiuos illos poetas philosophatos esse, quod ne Plato quidem cogitabat?), sed commoditatis huius temporis imaginem tantopere auxerunt, ut omnia multo gratius et facilius fieri fingerent, quam seruorum opera possent. Quod in causa fuisse comicis, ut seruitutem huic aetati adimerent, ex Athenaei loco elucet, qui VI, 267 E sq. exponit, quomodo comici ueteres *περὶ τοῦ ἀρχαίου βίου διαλεγόμενοι* hanc sententiam illustrauerint, *ὅτι οὐκ ἔν τότε δούλων χρεῖα*. Atque ansam dabat Hesiodus, qui terram aurea aetate *αὐτομάτην* fruges tulisse narrat, gratissimam igitur laboris humani partem iam condonauit illis.

1) Aristophanes etiam Plut. 727 et Eccl. 80 testibus scholiastis eam imitatus est et Pherocrates Metall. frg. 108, 30 *πλήρεις κύλικας οἶνον μέλαρος ἀνθοσμίου* eundem, quem Ar. Plut. 807, uersum expressit.

Quomodo deinde amplius illud *αὐτόματον* patuerit, iam Platonis uerba pol. 271 C ostendunt, ubi in discutienda aureae aetatis fabula uerba facit *περὶ τοῦ πάντα αὐτόματα γίνεσθαι τοῖς ἀνθρώποις*. Et *αὐτόματα πάντα* sollemnis locutio facta est de summa felicitate cf. Ar. Ach. 976; Diphilus IV, 380 M.; Maximus Tyrius 36, 1 aureos homines uocat *ἐν ἀφρόνῳ τῇ τῶν αὐτομάτων χορηγία διαιτωμένους*. Vergilius quoque ecl. 4, 21 sq.:

ipsae lacte domum referent distenta capellae
 ubera nec magnos metuent armenta leones,
 ipsa tibi blandos fundent cunabula flores,

et 43 sq.:

ipse sed in pratis aries iam suaue rubenti
 murice, iam croceo mutabit uellera luto,
 sponte sua sandyx pascentis uestiet agnos,

et Tibullus I, 3, 45 sq.:

ipsae mella dabant quercus ultroque ferebant
 obuia securis ubera lactis oues,

et Horatius epod. 16, 51 de insulis beatorum:

illic iniussae ueniunt ad muletra capellae,
αὐτόματον illud exprimunt.

Inter comicos Teleclides in Amphictyonum loco ab Athenaeo laudato ab ea, quam uerbum *αὐτόματον* ab initio habuit, notione proficiscitur, sed multa adiungit, quae terrae fruges sponte prouenientes longe egrediuntur:

*ἡ γῆ δ' ἔφερ' οὐδέος οὐδὲ πόρους, ἀλλ' αὐτόματ' ἦν τὰ
 δέοντα,*

*οἶνω γὰρ ἅπασ' ἔρρει χαράδρα, μᾶζαι δ' ἄρτοις ἐμάχοντο
 περὶ τοῖς στόμασιν τῶν ἀνθρώπων ἰκετεύουσαι καταπίνειν,
 εἴ τι φιλοῖεν τὰς λευκοτάτας. οἱ δ' ἰχθύες οἴκαδ' ἰόντες
 ἔξοπτιῶντες σφᾶς αὐτοὺς ἄν παρέκειντ' ἐπὶ ταῖσι τραπέζαις.
 ζωμοῦ δ' ἔρρει παρὰ τὰς κλῖνας ποταμὸς κρέα θερμὰ κυλίνδων
 q. sq.*

Eisdem autem, quae Teleclides hic enumerat, Pherecrates in Persis ad confirmandam seruorum absentiam usus est, uersibus ab Athenaeo VI, 269 C allatis:

τις δ' ἔσθ' ἡμῖν τῶν σῶν ἀροτῶν ἢ ζυγοποιῶν ἔτι χρεῖα
ἢ δερπανουργῶν ἢ χαλκοτύπων ἢ σπέρματος ἢ χαρακισμοῦ;
αὐτόματοι γὰρ διὰ τῶν τριόδων ποταμοὶ λιπαροῖς ἐπιπάστοις
ζωμοῦ μέλανος . . . . . ζεύσσονται q. sq.,

ubi perinde primis uersibus agri potissimum cultura respicitur.
Plane superuacuum in tali uita seruorum operam esse etiam
euentius reddit Crates in Feris, cum non solum cibos, sed
etiam suppellectilem motu uoluntario praeditam fingit. Versus
iocosissimos, quibus hoc descripsit, Athenaeus l. l. seruauit:

ἔπειτα δοῦλον οὐδὲ εἰς κεκτῆσει' οὐδὲ δούλην,
ἀλλ' αὐτὸς αὐτῷ δῆτ' ἀνὴρ γέρων διακονήσει;
B. οὐ δῆτ' ὁ δοικοροῦντα γὰρ τὰ πάντ' ἐγὼ ποιήσω.
A. τί δῆτα τοῦτ' αὐτοῖς πλέον; B. πρόσεισιν αὐτ' ἕκαστον
τῶν σκευαρίων, ὅταν καλῆ τις· παρατίθου τράπεζα.
αὕτη παρασκευάζε σαντήν· μάττε θυλάκισκε.
ἔγχει κύαθε. ποῦσθ' ἢ κύλιξ; διάνιξ' ἰούσα σαντήν.
ἀνάβαινε μᾶζα. τὴν χύτραν χερὴν ἔξεραν τὰ τεύτλα.
ἰχθὺν βάδιξ'. 'ἀλλ' οὐδέπω πλ' ἑάτερ' ὀπτός εἰμι'.
οὐκουν μεταστρέψας σεαντὸν ἄλλ' πάσεις ἀλείφων.

cui alter opponit:

ἔπειτ' ἀλάβαστος εὐθέως ἤξει μύρον
αὐτόματος, ὁ σπόγγος τε καὶ τὰ σάνδαλα.

et ad talem aureae uitae descriptionem simillimus Eupolidis
locus, Aurei generis frg. 277 K, pertinere uidetur, ubi caseus
ipse, ut abluatur, ad aquam ambulat:

ἢ τροφαλῖς ἐκείνη
ἐφ' ὕδωρ βαδίξει σκῆρον ἡμφιεσμένη.

Quoniam sic probatum erat seruos illo tempore non fuisse,
facile adducebantur, ut maiorem, quae Saturnalibus fuit, ser-
uorum licentiam Saturni regni memoriae deberi fingerent.
Quam conclusionem diligentissimus comicorum imitator Lucia-
nus fecit, qui Saturnal. c. 7 ipsum Saturnum de suis feriis
disserentem inducit: 'ὀλίγας ταύτας ἡμέρας . . . ἀναλαμβάνω
τὴν ἀρχήν . . . διὰ τοῦτο . . . ἰσοτιμία πᾶσι καὶ δούλοις
καὶ ἐλευθέροις· οὐδεὶς γὰρ ἐπ' ἐμοῦ δούλος ἦν' cf. Bergk.
de rel. com. att. p. 193 sq.

Sed si in aureae felicitatis apud comicos imaginem amplius inquirere uolumus, non licet aurei saeculi uitam disiungere ab Orco et a sede beatorum, siue illam apud inferos siue in Oceano ponis; nam simillimis semper priscae uitae et Elysii felicitas coloribus a poetis instructa est. Iam in Hesiodi carminibus aurea Saturno regnante felicitas eisdem prope uerbis et primo hominum generi et heroibus post mortem in insulis beatorum habitantibus tribuitur. Qua similitudine adductus Horatius epod. 16, 63, qui insulas beatorum incolant, ex aurea aetate remansisse fingit. Propertius, qui Saturno regnante puellas negat peccasse, V, 7, 60 eas potissimum, quae in coniugio fideles fuerint, Elysium habitare fingit; Tibullus, qui II, 3, 71 amoris aureo saeculo facilitatem praedicat, I, 3, 63 Elysios campos eodem colore inudit:

at iuuenum series teneris immixta puellis
ludit et adsidue proelia miscet amor.

Quam autem arta apud comicos inter auream felicitatem et res infernas necessitudo intercedat, ex eo intellegitur, quod ipsius aureae aetatis, quae in hac terra fuit, Plutonem auctorem offendimus in Cratini Diuitiarum frg. 160 K. Affertur uersiculus a Stobaeo:

αὐτόματα τοῖσι θεὸς ἀντεῖ τὰγαθά.

Possit aliquis cogitare dei nomine hic Saturnum significari, praesertim cum idem frg. 165 commemoretur ut illius aetatis gubernator. *Ἀνιέναι* autem per se etiam dici potest de deo sub caelo uersante, qui facit, ut aliquid ex terra proueniat, ut Euripides Bacch. 707 de Libero narrat:

*ἄλλη δὲ νάρθηκ' εἰς πέδον καθήκε γῆς
καὶ τῆδε κρήνην ἔξανῆκ' οἴνου θεός.*

At uero ex Aristophanis Tagenistarum frg. 1, 14 discimus inter preces, quae ad mortuorum animas in Orco uersantes fiebant, etiam hoc ab eis posci solitum esse *'δεῦρ' ἀνεῖναι τὰγαθά'*. Quod confirmatur Aeschyli Persarum u. 222 Dind., ubi Atossam chorus iubet a Dareo petere: *'ἔσθλά σοι πέμπειν τέκνη τε γῆς ἔνερθεν ἐς φάος'*, et Choeph. u. 147, ubi Electra a patre precatur: *'ἤμῖν δὲ πομπὸς ἴσθι τῶν ἐσθλῶν ἄνω'*. Ipsa autem

haec uerba *ἀνιέναι τὰγαθά* sollemnia in eiusmodi precibus fuisse Aristophanis locus docet Ran. 1462, ubi Bacchus ad certam formulam sine dubio respiciens Aeschyli uerbis: *ἔκει φράσαιμι ἄν, ἐνθαδὶ δ' οὐ βούλομαι* respondet:

μὴ δῆτα σύγ', ἀλλ' ἐνθένδ' ἀνίει τὰγαθά.

Neque contra hanc sententiam facit, quod Aeschyli duo loci in adhibenda uoce *ἔσθλά* consentiunt, quae priore loco uariandae elocutionis gratia poni debuit, cum u. 218 praecederet *τὰ δ' ἀγάθ' ἐκτελή γενέσθαι*¹⁾, neque altero loco *ἀγαθῶν* pro *ἔσθλῶν* ab Aeschylo scribi potuit, cum anapaesti apud tragicos nonnisi in prima trimetri sede (exceptis nom. propr.) locus sit. Ad Aristophanis porro locum scholiasta alium quoque uersum illam formulam continentem affert his uerbis: *παρὰ τὴν παρομιάν· ἔκει βλέπουσα δεῖρ' ἀνίει τὰγαθά*, ubi *παροιμία* nihil aliud uidetur significare nisi uersum (tragicum esse Fritzschius ad Ranas p. 441 credit), qui multus in ore hominum erat. Quod cum haec exempla nos doceant uerborum *ἀνιέναι τὰγαθά* sollemnem in rebus, quae Orci incolis deberentur, usum fuisse, non credo a Cratino eadem haec uerba eadem, qua illis locis, uersus sede alio sensu adhibita esse, praesertim cum Cratini quoque uersum in prouerbiū abiisse testentur paroemiographi, quos Kockius laudat. Simillimo autem sensu de ipsius Plutonis donis uerbum *ἀνιέναι* usurpatur a Platone in Cratilo p. 403A, ubi Pluton dicitur nomen suum inde accepisse, *ὅτι ἐκ τῆς γῆς κάτωθεν ἀνίεται ὁ πλοῦτος*. Plutonem igitur hoc Cratini uersu aureae abundantiae auctorem cogitari statuimus. Etymologia autem illa, quam Plato profert, iam Aristophanes uti uidetur, cum in Tagenistis frg. 488, 1 dicit:

*καὶ μὴν πόθεν Πλούτων γ' ἄν ὠνομάζετο,
εἰ μὴ τὰ βέλτιστ' ἔλαχεν;*

Hinc intellegimus, quomodo fieri potuerit, ut Pluti et Plutonis nomina promiscue usurparentur. Quod Aristophanem Plut. 727 facere uidemus, ubi Carion narrat: *μετὰ τοῦτο τῷ Πλούτωνι παρεκαθέζετο* q. sq., Plutum autem in animo habet. Qua in

1) Vel *τὰγάθ'* cum Hermanno, ut dura solutio euitetur.

re Aristophanes teste scholiasta Sophoclem secutus est, qui in Inacho *Πλούτωνος ἐπεισοδον* (frg. 252 N.) commemorauerat, diuitias nimirum in Inachi domum intrantes significans, nam eisdem scholiis paulo infra de eadem fabula refertur *ὅτι τοῦ Διὸς εἰσελθόντος πάντα μεστὰ ἀγαθῶν ἐγένετο*. Luciano autem Plutus Plutonis ad Timonem legatus est (Timon. p. 131).

Neque porro ab Orco insulisque beatorum longius remotas huius terrae regiones separare possumus. Nam uel ipsas insulas beatorum longinquum est enumerare, quot locis ueteres posuerint. Trans columnas Herculis plerique ponebant, Sebosus Hesperidas intellexit, Tzetzes insulas prope Britanniam sitas fuisse tradit, Aristoteles de Sardinia cogitabat, alii de Lesbo (uide Welckerum de Phaeacibus et ins. beat. opusc. II, 26 adn.), Apion Canobum uoluit, alii testante Herodoto Oasim magnam, Lycophron locum prope Thebas Boeoticas situm, alii alia. Neque praeter has insulas ulla caeli regio fabulosa felicitate caret, ad septentrionem spectant Hyperborei, ad meridiem Aethiopes, occidenti ultimo deis propinquo (uide Roscheri Gorgones p. 23 sq.) oppositae sunt Persarum diuitiae atque Indiae miracula.

Verum ut de comicis ipsis uerba faciamus, quod primum ipsam auream aetatem attinet, ubi uel praeterita commemoretur uel quasi praesens spectantium oculis proponatur uel futura spe praesumatur, non potest accurate ubique dignosci. Velut in Cratini (quem in aurea uita describenda *ὥσπερ λαμπάδιον κατασείσαντα* ceteros poetas omnes imitatos esse Athenaeus VI, 268 D dicit) Diuitiarum fragmentis et ex uetusta memoria felicitatis imago repetitur frg. 160:

αὐτόματα τοῖσι θεὸς ἀνίει τὰγαθά,

frg. 165: *οἷς δὴ βασιλεὺς Κρόνος ἦν τὸ παλαιόν,
ὅτε τοῖς ἄρτοις ἤστραγάλιζον, μᾶζαι δ' ἐν ταῖσι παλαιστραῖς
Ἀλγυναῖαι κατεβέβληντο δρυπεπεῖς βώλοισ τε κομῶσαι,*

et praesenti tempore alio quodam loco uigere fingitur frg. 164:

*ἄρ' ἀληθῶς τοῖς ξένοισιν ἔστιν, ὡς λέγουσ' ἐκεῖ,
πᾶσι τοῖς ἐλθοῦσιν ἐν τῇ κοπίδι θοινᾶσθαι καλῶς;*

*ἐν δὲ ταῖς λέσχαισι φύσκει προσπεπαταλευμένοι
κατακρέμονται, τοῖσι πρεσβύταισιν ἀποδάκνειν ὀδάξ;*
fragmento autem 161 ipsa praesens felicitas oculis proponitur.
Nam quoquo modo sanandos esse credas hos uersus:

*ἐγὼ γάρ εἰμι θυννὶς ἢ μελαινὰς ἢ
καὶ θύννος ὀρφῶς γλαῦκος ἔγγελος κύων*

(quod Meinekius scribendum censet: *ἐγὼ γάρ, εἴ μοι θυννὶς
ἢ μελαινὰς ἦν ἢ θύννος* q. sq., talem enuntiati truncum lau-
dare contra Athenaei consuetudinem est) — uidentur ipsi pisces
sese hominibus offerre, ut eligant sibi, quem comedant. Idem
piscium esse officium in beatis Orci partibus Pherecrates fingit
Metall. frg. 108, 23:

*ὄπται κίχλαι γὰρ εἰς ἀνάβραστ' ἤρτυμένοι
περὶ τὸ στόμ' ἐπέτοντ' ἀντιβολοῦσαι καταπιεῖν,*

et pulti panibusque hunc animum tribuit Teleclides in Am-
phictyonibus frg. 1, 4, ubi de uetusta aetate narrat:

μᾶζαι δ' ἄρτοις ἐμάχοντο

*περὶ τοῖς στόμασιν τῶν ἀνθρώπων ἰκετεύουσαι καταπιεῖν,
εἴ τι φιλοῖεν τὰς λευκοτάτας.*

Crates in Feris auream uitam quasi statim adfuturam proponit,
ut futurum tempus in fragmentis ab Athenaeo laudatis ostendit
frg. 14, 3:

ὀδοιποροῦντα γὰρ τὰ πάντ' ἐγὼ ποιήσω,

cui alter frg. 15, 2 opponit:

ἐγὼ γὰρ αὐτὰ πάμπαλιν

τὰ θερμὰ λουτρὰ πρῶτον ἄξω τοῖς ἐμοῖς.

Et quod frg. 17 homines cum bestiis paciscuntur, introducen-
dae huius uitae causa fit. Fragmento autem 16 condicio horum
hominum describitur:

ἔχοντες εὐπαθῆ βιον

παρουσίαν τε χρημάτων

incertum aureorumne, qui fuerint, an futurorum. Sunt tamen
aliquae fabulae, quae uel ipso titulo doceant spectatorum ani-
mos in antiquissimi temporis memoriam ductos esse. Dubito
an Cratini minoris Gigantes et Eubuli Titanes huc referendi
sint, ex utraque enim fabula fragmentum exstat, quod rerum

ad delicatam uitam pertinentium commemorationem continet. De Gigantibus haec Bergkii sententia est (rel. com. att. p. 277)¹⁾, Titanes autem fuerunt Sāturnus eiusque aequales, facile igitur in fabula sic inscripta Saturnia uita induci poterat. Certiora de Teleclidis Amphictyonibus affirmare possumus, qua in fabula de priscae aetatis felicitate sermonem fuisse Athenaeus l. l. testatur. Et in tetrametris anapaesticis, quae affert, ipse felicitatis auctor uerba facit:

λέξω τοίνυν βιον ἐξ ἀρχῆς, ὃν ἐγὼ θνητοῖσι παρεῖχον.

Sequitur tunc aureae aetatis descriptio sollemnibus coloribus illustrata, cuius partem iam supra laudauimus. Utrum Amphictyon heros ut chori Amphictyonum coryphaeus haec dicat an alius quis, discerni nequit. Nam Ar. Nub. 961 sq. simillima tetrametra: *λέξω τοίνυν τὴν ἀρχαίαν παιδείαν ὡς διέκειτο* q. sq. non coryphaeus loquitur, sed *λόγος δίκαιος*. Saeculum autem aureum eo tempore, quo Amphictyon synedrion Amphictyonum constituerit (cf. Paus. X, 8, 1), a poeta poni posse marmore Pario probatur, ubi § 5 haec exstant: *ἀφ' οὗ Ἀμφικτύων Δευκαλιωνος ἐβασίλευεν ἐν Θερμοπύλαις καὶ συνῆγε τοὺς περὶ τὸν ὄρον οἰκοῦντας καὶ ὠνόμασεν Ἀμφικτύονας καὶ Πυλαίαν οὐπὲρ καὶ νῦν ἔτι θύουσιν Ἀμφικτύονες, ἔτη ΧΗΗΠΓΙΙΙ βασιλεύοντος Ἀθηῶν Ἀμφικτύονος*, ubi Amphictyonis utriusque regnum anno a. Chr. n. 1522 tribuitur. Libenter praeterea comici aureae aetatis memoriam inducebant, ut spectatores de sui temporis prauitate admonerent et spem facerent reducendae huius felicitatis, si ipsi meliores fierent. Sic Cratinus in Legibus, quas ut chorum senum persona introduxit (frg. 126), hos spectatoribus prauitatem hexametris uersibus obuertentes fecit, quorum unus seruatus est (frg. 128):

ὑμῶν εἰς μὲν ἕκαστος ἀλώπηξ δωροδοκεῖται,

simul autem beatæ uitæ imago eis proponitur:

ὁ δὲ Ζεὺς ὄσταφισιν ὕσει τάχα (frg. 121),

καὶ δρόσον βάλλων ἔωθεν χλιαρὸς ταγγητίας (frg. 125).

τυρῶ καὶ μίνθη παραλεξάμενος καὶ ἐλαίῳ (frg. 129).

1) Cf. Teleclidis frg. 1, 15.

Confirmantur autem haec maxima similitudine Chironum eiusdem poetae. Qui item senes intrant frg. 235:

σῆψιν μὲν Χείρωνες ἐλήλυμεν, ὡς ὑποθήκας,

item Atheniensibus prauitatem exprobrasse uidentur, quod uel ipsa *ὑποθηκῶν* mentione probatur¹⁾; item in Chironibus priscæ uitæ beatæ imago proponitur frg. 238:

μακάριος ἦν ὁ πρὸ τοῦ βίος

βροτοῖσι πρὸς τὰ νῦν, ὃν εἶχον ἄνδρες

ἀγανόφρονες ἠδὲ λόγῳ σοφία q. sq.

(cf. anth. Pal. VIII, 124). Huc etiam frg. 231 referendum est:

οἷς ἦν μέγιστος ὄρκος

ἅπαντι λόγῳ κύων, ἔπειτα χῆν, θεοὺς δ' ἐσίγων.

Nam non solum uitæ mollitiem in priscis laudari, sed etiam morum praestantiam frg. 238 ostendit. Quod denique in Legibus uerborum Solonis usus fit ad uituperandos Athenienses, — nam frg. 128: *ἑμῶν εἰς μὲν ἕκαστος ἀλώπηξ δωροδοκεῖται* ex Solonis uersu *ἑμῶν εἰς μὲν ἕκαστος ἀλώπεκος ἔχνευ βάλνει* expressum esse animaduertunt uiri docti —, in Chironibus ipse Solon hoc officio uidetur functus esse, nam in scaenam quidem eum prodiisse frg. 228 ostendit:

οἰκῶ δὲ νῆσον, ὡς μὲν ἀνθρώπων λόγος,

ἐσπαρμένος κατὰ πᾶσαν Αἰαντὸς πόλιν.

Sed non solum ex antiquissimis temporibus aureae uitæ imaginem repetebant, recentiora quoque eisdem coloribus illustrabant. Sic Teleclides in Prytanibus teste Athenaeo XII, 553 E *τὸν ἐπὶ Θεμιστοκλέους βίον ἄβρὸν ὄντα* depingebat. Similem Cratini Legum frg. 129, ubi aliquis describitur *τυρῶ καὶ μινθη παραλεξάμενος καὶ ἐλαιῶ*, imaginem Prytanum frg. 24. 25 praebet:

καὶ μελιχρὸν οἶνον ἔλκειν

ἔξ ἠδυπνόου λεπαστῆς

τυρίον ἐπεσθίοντα,

et quod frg. 26 aequales uidelicet Themistoclis dicuntur *εὐ-*

1) Pherecrates in fabula 'Chiron' inscripta hexametris, ut Cratinus in Legibus, Atheniensium illiberalitatem castigat frg. 153.

χροεῖν ὀνειδοθηρᾶν σωφροεῖν³, bona ualetudo priscis in Amphictyonibus tribuitur 1, 15:

οἱ δ' ἀνθρώποι πόνες ἦσαν τότε καὶ μέγα χρεῖμα γιγάντων, σωφροσύνη autem a Cratino in Chironibus, ubi ἀγανόφρονες ἡδυλόγῳ σοφίᾳ fuisse dicuntur. Sed ad recentiora etiam adducimur. Nam Plutarchus in uita Cimonis c. 10 (uide Bergk. rel. com. att. p. 199) narrat Cimonis liberalitate Saturniam uitam quodammodo Athenis reuixisse. Cratinum autem in Diuitiis beatae uitae imaginem ad Lacedaemoniorum mores et consuetudinem adumbrasse Bergk. p. 197 ostendit⁴) et in hac re eum Cimonem Laconici moris studiosum ante oculos habuisse probabiliter conicit. Unde facile concludere possumus illum Saturniae aetatis reditum, quem Plutarchus commemorat, iam a Cimonis aequalibus uel ab ipso Cratino illius merito imputatum esse. Nam aureae uitae nomen ad suam aetatem adhibuisse etiam Eupolis uidetur in fabula, quam Ἐχρυσοῦν γένος⁵ inscripsit, sed is quidem ironice. Nam frg. 290—92 acerba ironia in patriam suam inuehitur:

ὦ καλλίστη πόλι πασῶν, ὅσας Κλέων ἐφορᾷ,
ὡς εὐδαίμων πρότερόν τ' ἦσθα νῦν τε μᾶλλον ἔσει

ἔδει πρῶτον μὲν ὑπάρχειν πάντων Ἰσηγορίαν

πῶς οὖν οὐκ ἂν τις ὀμιλῶν χαιροί τοιᾶδε πόλει,
ἔξειστιν πάνυ λεπτῷ κακῷ τε τὴν ἰδέαν — —

Quam in titulo ponendo ironiam, humiliora ille quidem respiciens, Eubulus imitatur, qui uersibus ab Athenaeo XIV, 640 B (Mein. com. fr. III, 241) seruatis Athenarum urbis abundantiam ironice ita describit, ut bona et mala promiscue enumeret:

ἐν τῷ γὰρ αὐτῷ πάνθ' ὁμοῦ πωλήσεται
ἐν ταῖς Ἀθήναις· σῦκα κλητῆρες βότρους
γογγυλίδες ἄπιοι μῆλα μάρτυρες ῥόδα

1) κοπίδος et lescharum (frg. 164) admonet, poterat etiam frg. 162:

ἄρξει γὰρ αὐτοῖς διποδία . . . καλῶς

afferre, nam dipodiam Laconicam esse saltationem Pollux IV, 101, quem Kockius non laudat, testatur.

*μέσπιλα χόρια σχαδόνες ἐρέβινθοι δίκαι
πῦος πυριάτη μύρτα κληρωτήρια
ὀάκινθος ἄρνες κλέψυδραι νόμοι γράφαι.*

Inscripsit autem fabulam, qua hi uersus continebantur, Ὀλβία, Athenas nimirum significans quasi felicitatis sedem.

Iam traducti sumus ab ipsa aetate aurea ad auream uitam certo quodam loco positam. Quemnam Cratinus in Diuitiis frg. 164 significet locum, nescimus, hoc tantum sentimus Spartaes similem esse uide p. 68. Orientis autem praecipue partibus beatam uitam tribuebant. Sic non solus Pherecrates in Persarum fragmento ab Athenaeo adlato Persidis imaginem fabulosam proponit; in Antiphanis Oenomao siue Pelope homo aliquis Asiaticus tenuem Graecorum uictum cum maiorum suorum luxuria comparat (Mein. III p. 94):

*τί δ' ἂν Ἕλληνας μικροτράπεζοι
φυλλοτρῶγες δράσειαν; ὅπου
τέτταρα λήψει κρέα μικρ' ὀβολοῦ.
παρὰ δ' ἡμετέροις προγόνοισιν ὅλους
βοῦς ὄπτων σὺς ἐλάφους ἄρνας,
τὸ τελευταῖον δ' ὁ μάγειρος ὄλον
τέρας ὀπτήσας μεγάλῳ βασιλεῖ
Θερμὴν παρέθηκε κάμηλον,*

ubi μεγάλου βασιλέως u. 7 commemoratio ostendit Persas significari. Totas autem, si non camelos, at boues a rege Persarum sibi appositas esse legati Athenienses apud Aristophanem Ach. 85 mentiuntur. In eiusdem Antiphanis Boeotia frg. 1 malorum, quae cum aureis Hesperidum malis comparantur, eo confirmatur praestantia, quod semen eorum a Persarum rege Athenas missum sit. Et tam sollemnis luxuriae notionis cum Persarum nomine coniunctio fuit, ut Metagenes eo quasi appellatio uti posset, cum fabulam, qua Thurinos luxuriantes inducebat, Thuriopersas inscriberet. Diuitiis autem potissimum ingentibus hanc terram praestare fingebant; quamobrem Pherecrates in Persis flumina iuris et carniū ibi e Pluti fontibus orientia facit, et Aristophanes Ach. 82 in hac terra montes aureos ponit, ubi rex per octo menses uentrem exonerauerit.

Lucianus denique dial. mort. II, quo Menippum diuitiarum uanitatem castigantem inducit, tres Asiae reges Midam Sardana-pallum Croesum ei illudendos dat, Persarum uero regem quasi summum specimen diuitis hominis illos reges etiam superantem in Timone p. 154 ponit: *ὦ Μίδα καὶ Κροῖσε καὶ τὰ ἐν Δελφοῖς ἀναθήματα ὡς οὐδὲν ἄρα ἦτε ὡς πρὸς Τίμωνα καὶ τοῦ Τίμωνος πλούτου, ᾧ γε οὐδὲ ὁ βασιλεὺς ὁ Περσῶν ἴσος*.

Sed cum Asiae miracula rumoribus tantum procul adlatis innotescerent, qui ipsi felicitatis fabulosae participes uellent fieri, eos comici in Orcum descendentes faciebant. Viuorum ad inferos descensu ponendo praeierat Homerus, cum Ulixem illuc mitteret. Hoc primum ad inferos iter Achaeus tragicus in Aethone satyrico oculis proposuit, qua in fabula satyros ipsos, Ulixem nimirum comitantes, ad inferos descendisse ex uersu *χαῖρ' ὦ Χάρων, χαῖρ' ὦ Χάρων, χαῖρ' ὦ Χάρων* (frg. 11 N.) apparet, quem satyros pronuntiasse schol. Ar. Ran. 184 traditur¹⁾. Diuersae autem causae fuerunt, cur iter illuc susci-peretur. Bacchus in Aristophanis Ranis descendit, ut e tragicis unum ad superos reduceret; idem poetarum mortuorum desiderium in Aristophanis Gerytade in causa fuisse uidetur, ut poetae tragici comici cyclici deliberatione facta legatos in Orcum mitterent, de qua legatione frg. 149. 50 refertur; et si re uera in Phrynichi Musis frg. 32:

*ἰδοῦ, δέχου τὴν ψῆφον· ὁ καδίσκος δέ σοι
ὁ μὲν ἀπολύων οὗτος, ὁ δ' ἀπολλὺς ὀδί,*

ut Meinekius et Bergkius suspicantur, ad certamen inter Sophoclem et Euripidem institutum pertinet, hoc certamen necesse est in Orco factum esse, cum in eadem fabula frg. 31 Sophocles ut mortuus laudetur. Quae suspicio eo confirmatur, quod Phrynichi Musae una cum Aristophanis Ranis prodierunt, similis autem argumenti fabulis saepe comici concertabant; uelut una cum Nubibus Connus Amipsiae acta est, qua fabula chorus *φροντιστῶν* inducebatur et Socrates illudebatur.

1) Aliam explicationem, sed uix probabilem, uide apud Urlichs. in Phil. uol. I p. 559 sq.

Altera autem causa, cur descenderetur, maxima edendi bibendique commoditas fuit. Pherecrates in Metallicis frg. 108 eisdem deliciis epularibus, quas in Persis ipse Persarum terrae et in Amphictyonibus Teleclides uetustissimi temporis uitae tribuit (quapropter Athenaeus hunc quoque locum inter ἀρχαίον βίον exempla affert), Orcum instruit et feminam (u. 20) inducit, quae illinc reuersa tam iucundam rerum inferarum imaginem uerbis depingit, ut amica statim ipsa quoque in Tartarum desilire cupiat. Item in Aristophontis Pythagorista frg. 4 (III p. 362 M.) aliquis ex Orco reuersus de inferorum epulis rettulisse dicitur:

ἔφη δὲ καταβάς εἰς δίαίταν τῶν κάτω
 ἰδεῖν ἐκάστους, διαφέρειν δὲ πάμπολλυ
 τοὺς Πυθαγοριστὰς τῶν νεκρῶν· μόνοισι γὰρ
 τούτοισι τὸν Πλούτωνα συσσιτεῖν ἔφη
 δι' εὐσέβειαν, —

diuersas igitur epulantium cateruas uidebat, cum quarum una Pluto ipse erat. Simillima autem apud Eubulum de symposio aliquo narrantur:

— ἔτεροι δὲ θεοῖσι συμπεπλεγμένοι
 μετὰ Καράβου σύνεισιν, ὃς μόνος βροτῶν
 δύναται καταπιεῖν ἐκ ζεόντων λοπαδίω
 ἄθρους τεμαχίτας, ὥστ' ἐνεῖναι μηδὲ ἓν.

Quod cum ex fabula Ἄνασωζόμενοι inscripta hi uersus petiti sint (III p. 207 M.), non dubito quin haec quoque homines uel ex Orco uel ab insulis beatorum reuersi rettulerint; nonne enim plane auream Hesiodi uitam illic degunt?

Ξυναὶ γὰρ τότε δαῖτες ἔσαν, ξυνοὶ δὲ θόωκοι

ἀθανάτοισι θεοῖσι καταθνητοῖς τ' ἀνθρώποις (frg. 187 H.).

Hoc uno illi dei a Plutone dissentiunt, quod Carabi uoracitati coram adsunt, cum Pluto solos Pythagoreos, qui etiam post mortem

ἔσθιονσι . . . .

λάχανά τε καὶ πίνουσιν ἐπὶ τούτοις ὕδωρ (l. l. u. 7),
 dignos habeat, quibuscum epuletur.

Descendere uero aliquem, ut ipse Orci cibus frueretur, Pherecrates in Crapatalis finxisse uidetur. Quod uel ipso titulo

eiusque apud Pollucem explicatione ueri simile est. Nam Pollux IX, 83 refert: 'λέγει δὲ τὸν μὲν κραπατάλον εἶναι ἐν ἄιδου δραχμῆν, ἔχειν δ' αὐτὸν ὀκτὼ ψωθίας, τὴν δὲ ψωθίαν εἶναι τριώβολον καὶ δύνασθαι ὀκτὼ κικκάβους'. Ad haec nummorum nomina Hesychii locos: 'κραπάταλος, παρὰ πολλοῖς ὁ μωρός' et 'ψώθιον, τὸ ὑποκάτω τοῦ ἄρτου' iam Meinekius hist. crit. p. 85 affert, κικκαβος autem a ciccō ductum cum Plantino 'non ciccum' pro 'ne minimum quidem' comparandum est. Nihil igitur titulus significat nisi summam in Orco rerum omnium pretii uilitatem. At uero iter illuc ut suscipiat, aliquis frg. 81 admonetur:

λήψει δ' ἐν Αἰδου † κραπάταλον τριώβολου
καὶ ψωθία,

et re uera eum in Orco uisum esse frg. 91 et 94 probatur. Quid autem potissimum eum commouerit, ex frg. 82 perspicitur, ubi cum grauitate quadam profitetur se ad boum carnes profecturum esse:

μάχαιραν ἄρ' ἐνέθηκας; Οὐ. Τί μ' εἰργασαι;
ἀμάχαιρος ἐπὶ βόεια νοστήσω κρέα
ἀνὴρ γέρων ἀνόδοντος.

Dubitatum est a Meinekio, num recte Pollux diceret Crapatalorum hoc fragmentum esse, cum extrema tria uerba 'ἀνὴρ γέρων ἀνόδοντος' in Bekkeri anecdotis (406, 1) ut ex Corianno Pherecratis petita laudarentur. Sed ut concedamus Meinekio eiusmodi errorem Polluci tribui posse, quonam fundamento nixus negabit aliquis Bekkeri grammaticum errare potuisse, cum fere nusquam habeamus, quo huius testimoniorum fidem examinemus? Nam, ut exemplum afferam, Cratinum 31 locis laudat, quorum 23 testimonium eius solum exstat, 7, quae affert, una cum Suida exhibet, sed cum semper fere ad uerbum congruant, Suidas et grammaticus ille omnino pro duplici fonte non sunt habendi; uno tantum loco Zonaræ testimonio adnotatio eius confirmatur, at uero Zonaras ex eisdem plerumque cum Suida fontibus hausit, itaque huc quoque pertinent, quae de Suidae cum grammatico consensu diximus. Ex Aristophanis fabulis, quae ad nos peruenerunt, unum tantum locum

adlato fabulae titulo laudat p. 444, 24, ut ex hoc testimonio, quamuis recto, de uniuersa fide eius iudicium non possimus sumere. Potest igitur Bekkeri grammaticus uel auctor eius saepe et uehementer in titulis fabularum afferendis errasse, nos nescimus. Ac ne necessarium quidem est statuere alterum utrum errasse et ad eundem locum utramque adnotationem pertinere. Nam si modo Pherecrates uocabulo *ἀνόδοντος* usus est, haec tria uerba coniuncta *ἄνηρ γέρον ἀνόδοντος* nihil tam singulare continent, ut non possimus cogitare ea plus semel a Pherecrate adhibita esse. In cuiusmodi repetitione eo minus offendemus, quoniam mediae comoediae poetae magnum uersuum numerum in binis comoediis ponere non dubitabant, quod u. gr. Alexidem quinque senariis fecisse Athenaeus l. VIII, 340 C testatur, Antiphanem quattuordecim uersibus idem III, 104 A, Ehippium etiam uiginti uno VIII, 347 B. Quod autem grammaticus ille unum locum Coriannus laudat, minime contendit solum esse eiusmodi locum. Nam plenam exemplorum copiam non affectasse grammaticum unum exemplum doceat. BA. 370, 19 laudatur uocabulum *ἀκαλήφη* pro *κνίδη* positum duobus locis adlatis ex Aristophanis Phoenissis (frg. 560) et ex Pherecratis Automolis (frg. 24). Si plenus esse uoluisset, Eupolidem, quem p. 475, 12 una cum Pherecrate commemorat, hic quoque debuit laudare, cum Athenaeus referat: *τὰς κνίδας ὁ Εὐπολις ἐν Ἀντολόκῳ ἀκαλήφας ὀνομάζει* (frg. 60), Autolycum autem Eupolidis huic grammatico ad manum fuisse doceat p. 447, 1 = frg. 63. Siue igitur Bekkeri potius grammaticum errare statuimus siue ad diuersos locos utrumque spectare, nulla re cogimur Pollucis fragmentum a Crapatalis alienum iudicare. Coriannus argumentum fuisse senis eiusque filii erga eandem meretricem amorem statuit Bergkii in comm. de rel. com. att. p. 299 et epulas quoque apud illam institutas esse fragmenta docent. Possit igitur cogitari senem utpote dentibus carentem, cum ad has epulas iret, suum secum cultrum tulisse. Sed non minus apte eadem uerba ad Crapatalos trahuntur, qua in fabula senex in itinere ad inferos parando curat, ut etiam culter inter ea sit, quae secum laturus

est. Neque enim — ne quis hoc obiciat — summae illius edendi et bibendi apud inferos commoditatis cibus paratis os circumuolantibus, qualis in Pherecratis Metallicis depingitur, in hac fabula locus est, quoniam sic de emptione rerum, cuius praecipuas partes fuisse ipse titulus docet, cogitari nequit. Aperte autem senex ad fruendam illam felicitatem demittitur. Nam senes potissimum in Diuitiis quoque Cratini fabuloso illo loco (frg. 164) respiciuntur:

*ἐν δὲ ταῖς λέσχαισι φύσσαι προσπεπαταλευμέναι
κατακρέμανται τοῖσι πρεσβύταισιν ἀποδάκνειν ὀδάξ,*

et in Cratetis Feris (frg. 14) is, cui reducendae uitae aureae condiciones proponuntur, non recte intellectis alterius uerbis statim de senum commoditate timet:

*ἔπειτα δοῦλον οὐδὲ εἰς κεκήσεται οὐδὲ δούλην,
ἀλλ' αὐτὸς αὐτῷ δῆτ' ἀνὴρ γέρον διακονήσει;*

Habemus igitur in Crapatalis exemplum itineris cibus fruendi causa in Orcum suscepti. Dubito autem an inter eas, quarum fragmenta exstant, fabulas Crapatali non sint sola, in qua aliquis uiuus ad epulas in Orco instituendas descendit. Neque enim eam suspicionem suppressere possum **Tagenistarum** quoque **Aristophanis** idem argumentum fuisse. Nam Athenaeus in media eorum, quae comici de uita beata finxerint, enumeratione VI, 269 E Tagenistas Aristophanis commemorat utpote qui similem locum contineant, quem quasi notissimum non exscripserit. Cuiusmodi locus fuerit, ex maxima ceterorum omnium, qui ibidem laudantur, locorum similitudine facile concludi potest. Erat descriptio mirae cuiusdam et fabulosae ciborum potorumque abundantiae, ad quam fruendam ne minimo quidem labore opus esset. *Ταγημισταί* autem ei sunt, qui epulis lautissimis delectantur, ut uerbum *ταγηνίζειν*, cum proprie significet 'in sartagine frigere' (scil. pisces), latiore sensu pro 'luxuriose uiuere' iam ab Eupolide frg. 351 *λακωνισμῶ* i. e. 'tenui uitae' opponitur. Et re uera epulas ipsas in scaena propositas fuisse magnasque earum partes fuisse in hac fabula ex magno fragmentorum numero ad has pertinentium (496—98. 499? 502. 3. 6. 7. 11) colligas. Bergkii, cum

commentationes de rel. com. att. scriberet, Saturnaliorum licentiam credidisse uidetur hac fabula oculis propositam esse, cum in hoc libro (p. 194) uersus comicos a Plutarcho sine poetae nomine adlatos (com. anon. frg. 305 M.), quibus serui Saturnalia agentes describuntur, ex Aristophanis Tagenistis petitos esse censeret, causa sententiae suae non adlata. Sed Bergkii solo uersu frg. 491, 3:

ἔδωμεν εἰς τὸν δεσπότην ἐγκώμιον

ad hanc opinionem adductus esse uidetur. Adnotat enim (in Mein. ed.): 'facile aliquis coniciat, seruos potius choreutas fuisse'. Et per se bene poterat ad Saturnalia Saturnii aevi memoria annecti, ut ad hanc felicitatis descriptio, quam Athenaeus nouit, pertineat, praesertim cum Athenaeus l. l. tales locos se allaturum esse profiteatur, quibus demonstretur aurea aetate seruorum usum non fuisse; hoc autem praecipue festis Saturnaliorum diebus reuocabatur (cf. Bergk. de rel. com. att. p. 193). At uero alteri interpretationi, quam Bergkii non nimis certo ore proponit, 'illos adultores iuuenem diuitem tamquam seruos erum uideri coluisse' nihil obstat. Nam exemplum uocabuli 'δεσπότης' ab adulatore erga eum, quem colit, adhibiti Lucianus diligentissimus Aristophanis imitator praebet, cum in Timone p. 161 Philiadem *κολάκων ἀπάντων βδελυρώτατον* Timonem alloquentem facit: 'χαῖρε ὦ δεσπότη'!). *Κόλακες* igitur Tagenistae fuisse uidentur perinde atque Eupolidis *κόλακες*, quos ille frg. 173 *ταγηνονκνισοθήρας* appellat, et ad colaces bene quadrat frg. 491:

τί οὖν ποιῶμεν; χλανίδ' ἐχρῆν λευκὴν λαβεῖν.

εἶτ' Ἰσθμιακοὺς λαβόντες ὥσπερ οἱ χοροὶ

ἔδωμεν εἰς τὸν δεσπότην ἐγκώμιον.

Nam usitatum parasitorum uestitum ad festas actiones non fuisse aptum, sed albis uestibus, quae hic quoque desiderantur, tali occasione opus fuisse ex Pollucis loco IV, 119 apparet: *ἔσθῃτι ἐχρῶντο* (sc. in comoedia) . . . *οἱ παράσιτοι μελαίνῃ ἢ φαῖῃ, πλὴν ἐν Σικωνίῳ λευκῇ, ὅτε μέλλει γαμεῖν ὁ παράσιτος*

1) Cf. etiam Ribbeck. 'Kolax' p. 100 (comm. soc. lit. Lips. 1883).

(cf. Ribb. p. 13). De seruis igitur Saturnalia agentibus cogitandum non est.

Sed ubinam parasiti illi cenauerunt? Frg. 488:

*καὶ μὴν πόθεν Πλούτων γ' ἂν ὠνομάζετο,
εἰ μὴ τὰ βέλτιστ' ἔλαχεν; ἐν δέ σοι φράσω,
ὅσῳ τὰ κάτω κρείττω ἴσιν ὧν ὁ Ζεὺς ἔχει·
ὅταν γὰρ ἰσηῆς, τοῦ ταλάντου τὸ ῥέπον
κάτω βαδίζει, τὸ δὲ κενὸν πρὸς τὸν Δία.*

*οὐδὲ γὰρ ἂν ἀποθανόντες ἐστεφανωμένοι
προῦκείμεθ' οὐδὲ βακκάροι κεχηρμένοι
εἰ μὴ καταβάντας εὐθέως πίνειν ἔδει.
διὰ ταῦτα γὰρ τοὶ καὶ καλοῦνται μακάριοι.
πᾶς γὰρ λέγει τις· ὁ μακαρίτης οἴχεται,
κατέδαρθεν· εὐδαίμων ὅσ' οὐκ ἀνιάσεται.
καὶ θύομεν † αὐτοῖσι τοῖς ἐναγίσμασιν
ὥσπερ θεοῖσι καὶ χοῆς γε χεόμενοι
αἰτούμεθ' αὐτοὺς δεῦρ' ἀνεῖναι τὰγαθά*

aliquis diserte alteri persuadere studet inferas regiones praestare superis. Neque enim hoc illo loco agitur, ut demonstretur mortem uitae esse praefendam, quamquam Stobaei liber, ubi exstat, *σύγκρισις ζωῆς καὶ θανάτου* inscriptus est, sed mortuorum condicio ad firmandam sententiam magis uniuersam prioris fragmenti partis affertur. Quid uero existimamus causae esse, cur aliquis alii tanta industria demonstrat inferorum uitam superis feliciorē esse? An ut illi mortis timorem adimat uel suadeat, ut ipse sibi manus inferat? Hoc si uoluisset, argumenta a mortuorum condicione sumpta non postposuisset eis, quae mortis commemorationem non continent. Neque autem tenor uerborum permittit, ut ex otiosa res inferas cum superis comparantium disputatione sumpta esse putemus, sed is, qui loquitur, alterius uoluntatem ad certam aliquam rem faciendam incitare studet, ut qui diuersissima argumenta neglecto ordine cum intentione quadam cumulet. Quid restat nisi ut credamus suaderi alicui, ut uiuus in Orcum descendat eiusque deliciis fruatur? Omnia enim, quae de mor-

tuis afferuntur, nihil probant nisi deliciis plenam in Orco uitam esse, et quod extremis uerbis sacrificia commemorantur, quae mortuis quasi deis fiant, et preces, quibus petatur ab eis, ut bona in terram mittant, non ad honorem, quo fruuntur, laudandum adiuncta sunt, sed ut demonstraretur deorum uitam illic secundum hominum opinionem agi et bonorum omnium abundantiam adesse. Quam enim aliam ob causam hoc potissimum offerri credamus, quod *τὰ γὰρ θά* ab eis postulatur, nisi ut probetur eos uiuere *ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς*?

Ac re uera descensum esse ad inferos et partem fabulae in Orco actam esse probatur fragmentis 500 et 501. Scholiasta enim ad Ar. Ran. u. 293, ut demonstrat Empusae nomine interdum Hecatam significari, affert hos uersus ex Tagenistis:

χθονία θ' Ἐκάτη

σπειρας ὄφρων ἐλελιζομένη,

et adicit: *εἶτα ἐπιφέρει· 'τί καλεῖς τὴν Ἐμπούσαν'*; Quae uerba simplicissime sic interpretari licet, ut statuamus aliquem Hecatae mentionem uerbis adlatis fecisse, alterum autem moleste ferre, quod ille nomen timendae deae proloquatur, sed in uituperando illo pro Hecata Empusae nomen adhibere, quasi Empusa nomen tantum aliud eius deae esset, quae proprie Hecata uocatur (sic enim intellegenda sunt uerba scholiastae, quae locum laudatum antecedunt: *ἔνιοι δὲ τὴν αὐτὴν τῇ Ἐκάτῃ* scil. *τὴν Ἐμπούσαν*, quae in lemmate est). Quocum optime consentit Hesychii locus, quem Fritzschi in commentario ad Ar. Ran. p. 162 laudat: *Ἐμπούσα· . . . Ἀριστοφάνης δὲ τὴν Ἐκάτῃν ἔφη Ἐμπούσαν*. Ex his apparet Bergkii coniecturam: *'τί καλεῖς Ἐκάτῃν τὴν Ἐμπούσαν'*; qua sumitur uituperari alterum interlocutorem propter nomen falso adhibitum, non modo superfluum, sed ne rectam quidem esse. Nam 1) Bergkii sumit eam, quae Empusa sit, falso ab illo Hecatae nomine appellari, cum contrarium appareat ex Hesychio (cf. Fritzschi. p. 163) 2) omnino de nominibus falso adhibitis in illo colloquio non disputatur, nam tunc scholiasta ipsam illam uituperationem commemorasset, cum re uera uerba eius ita instituta sint, ut docere nos uideatur, quomodo ex comparatione duo-

rum, quos affert, locorum appareat ab Aristophane haec nomina promiscue usurpata esse. Neque Hesychius diceret ab Aristophane Hecatam Empusam appellari, si ipse Aristophanes huius usus reprehensionem induxisset. Mutatione igitur si abstinemus, haec uerba: 'τί καλεῖς τὴν Ἐμπούσαν;' manifestum est dici ab homine metuente, ne Empusa nominis sui appellationi oboediat, eo scilicet loco, ubi tale aliquid fieri poterat. Qui nero eiusmodi locus aptior se praebet Orco, quo loco Bacchum quoque in Ranis (u. 285 sq.) eiusdem numinis timore agitari uidemus?

Ut incertiora adiungamus, si frg. 493:

ἔρεϊδετον, καὶ γὰρ κατόπιν σφῶν ἔψομαι

in longo et periculoso ad inferos itinere a cautiore aliquo dici credimus, qui ceteros a tergo sequi malit, simillimam imaginem Lucianus in Menippo p. 471 praebet: *ἐπεὶ δὲ ἡμεῖς ἐν τῷ σκότῳ, προῆει μὲν ὁ Μιθροβαρζάνης, εἰπόμεν δὲ ἐγὼ κατόπιν ἐχόμενος αὐτοῦ*, quae narrat homo in Orcum profectus. Et ut iam uidimus in Aristophontis Pythagorista et in Eubuli Anasozomenis de beatorum cenantium cateruis referri, fortasse frg. 492:

τί πρὸς τὰ Λυδῶν δεῖπνα καὶ τὰ Θετταλῶν;

τὰ Θετταλικά μὲν πολὺ καπανικώτερα,

non tam otioso de rebus procul remotis colloquio debetur, quam uiuo populorum segregatim epulantium aspectui, qui Tagenistis in Orco sese praebat. Distinctas quidem in Orco animas Eucrates quoque in Luciani Philopseude p. 51 uidit atque ibi quidem, Homericam locutionem usurpata, *κατὰ φύλα καὶ φρήτρας*.

In Aethaei Aethone apud inferos cenatum esse Urlichsius Phil. uol. I, 561 credit et si recte Wilamowitzius Eupolidis in Taxiarchos post Phormionis mortem actam esse statuit, Phormionis cum Baccho prandium frg. 250 eodem delegandum est. Quid Nicophontis ἐξ Αἰδου ἀνιών ibi uoluerit, nescimus. De uiuorum ad inferos descensu Amipsiae quoque fragmento inc. 23 agitur:

*εἰ μὴ θανοῦσιν ἔστι τις τιμὴ κάτω,
καταβῶμεν.*

Quo loco non uideo cur Meinekius 'μή' in 'μέν' mutauerit. Nam ei, qui descendendi ipsi consilium capiunt, non sunt *θανόντες*, sed *μη θανόντες*. Neque per se necessarium erat, si mortuis illic honores fierent, etiam uiuos aduenas eorum participes fieri. Nam ad insulas quidem beatorum si qui ante mortem deuenirent, non sine difficultate eis easdem cum beatis delicias concessas esse ex eis, quae nautae apud Lucianum (uer. hist. II p. 109) de suo in *Μακάρων νήσω* aduentu referunt, uidemus. 'Ενετυγχάνομεν' narrant illi 'τοις φρουροῖς καὶ περιπόλοις, οἱ δὲ δήσαντες ἡμᾶς ξοδίνοις στεφάνοις . . . ἀνήγον ὡς τὸν ἄρχοντα'. Iudicium ibi fit de compluribus, 'τέταρτοι δὲ ἡμεῖς προσήχθημεν' καὶ ὁ μὲν (sc. *Ραδάμανθυς*) ἤρετο *τί παθόντες ἔτι ζῶντες ἱεροῦ χωρίου ἐπιβατήμεν*. ἡμεῖς δὲ πάντα ἐξῆς διηγησάμεθα. οὗτος δὲ μεταστησάμενος ἡμᾶς ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐσκέπτετο καὶ τοῖς συνέδροις ἐκοινοῦτο περὶ ἡμῶν'. Denique eis sententia aperitur: 'τῆς μὲν φιλοπραγμοσύνης καὶ τῆς ἀποδημίας, ἐπειδὴν ἀποθάνωμεν, δοῦναι τὰς εὐδύνας, τὸ δὲ νῦν ἔρητὸν χρόνον μελινκτας ἐν τῇ νήσῳ καὶ συνδιατηθέντας τοῖς ἤρωσιν ἀπελθεῖν'. Neque autem eo nefas eorum constitisse, quod, cum homines essent, heroum sedem adirent, uel ipsa Rhadamanthi interrogatio: *τί παθόντες ἔτι ζῶντες . . . ἐπιβαίειν* ostendit, praeterea ex beatorum enumeratione elucet, ubi Diogenes quoque cum Laide afferuntur, quae nomina sane non permittunt, ut heroas artiore sensu intellegamus, quam homines mortuos beatitudine donatos.

Orci summis deliciis abundantis imaginem, quam comici tantopere excoluerunt, alibi quoque deprehendimus. Lucilii uerba (XXIX, 87 M.):

et circumuolitant ficedulae . . . turdi
curati os

ex eiusmodi comicorum locis expressa esse F. Marx in studiis Lucilianis p. 46 probat, ubi uerba Lucilii sic constituit, ut exscripsimus. Et imago comica fluminum inferorum potum suauissimum sponte praebentium (Pherecr. Metall. 108, 3; Pers. 130, 3) Dioscoridae (anth. Pal. VII, 31) obuersata est, cum Anacreontem mortuum his uotis prosequeretur:

αὐτόματοί τοι κῆραι ἀναβλύζοιεν ἀκρήτου
 κῆκ μακάρων προχοαὶ νέκταρος ἀμβροσίου.
 αὐτόματοι δὲ φέροισιν ἴον, τὸ φιλέσπερον ἄνθος,
 κῆποι καὶ μαλακῇ μύρτα τρέφοιτο δρόσῳ.
 ὄφρα καὶ ἐν Διῶν οἰνωμένος ἄβρα χορεύσῃς,
 βεβληκῶς χρυσέην χεῖρας ἐπ' Εὐρυπύλην.

Et Socrates ad inferos tamquam ad conuiuium descendisse fingitur VII, 96:

Πινέ νυν ἐν Διὸς ἄν, ὦ Σώκρατες.

An uero animi tantum causa comici in depingendis Orci deliciis uersati sunt? Credo, ut supra probauimus Cratetem, cum homines aureos cum feris paciscentes induceret, Pythagoreorum praecepta illuisse, sic in hac quoque re Orphicos uel Pythagoreos (iam antiquitus confusos, uelut ab Herodoto II, 81 cf. Lob. Agl. 247), qui huius uitae abstinentiae praemia maximam apud inferos luxuriam sperabant, interdum carpi. Hoc suadet Platonis locus rep. II, 363 C a Lobeckio Agl. 806 laudatus, ubi Musaeus et Eumolpus — Plutarchus comp. Cim. et Luc. 1 haec de Orphicis dicta esse tradit — uituperantur, quia iustos post mortem ἐς ἄδου ἀγαγόντες τῷ λόγῳ καὶ κατακλίναντες καὶ συμπόσιον τῶν ὀσίων κατασκευασαντες ἐστεφανωμένους ποιοῦσι τὸν ἅπαντα χρόνον ἤδη διάγειν μεθύοντας, quibuscum conferas Aristophontis Pythagoristam II, 362:

‘διαφέρειν δὲ πάμπολυ
 τοὺς Πυθαγοριστὰς τῶν νεκρῶν’ μόνοισι γὰρ
 τοῦτοισι τὸν Πλούτωνα συσσιτεῖν ἔφη,
 δι’ εὐσέβειαν’

et Aristophanis Tagenistas frg. 488, 6 sq.:

οὐδὲ γὰρ ἂν ἀποθανόντες ἐστεφανωμένοι
 προῦκειμεθ’ οὐδὲ βακκάρεϊ κεκριμένοι,
 εἰ μὴ καταβάντας εὐθέως πίνειν ἔδει.

CONSPECTUS OPERIS.

	Pagina
Homerus aureae uitae colores praebens	3
Hesiodus	6
amplior olim Hesiodus	6
de aetatum eius ordinis inaequalitate	8
de aetatum numero apud varios scriptores	8
de aetatum apud Hesiodum ordine contaminato	10
de diuersarum de prisca aetate opinionum contaminatione	12
carnium abstinentiam Hesiodo ignotam Pythagoreis deberi	13
Empedocles cur Veneri aureae aetatis regnum tribuerit	15
excursus de uoce <i>χρυσός</i>	15
Plato a Pythagoreis pendens	19
de Cratetis Feris	20
Academici Pythagoreorum praecepta secuti	21
Theophrastus	21
Porphyrius de Theophrasti sententia fraudulenter testatus, sed parum astute	22
Theophrastus Hesiodi interpres	24
<i>ἀλληλοπαγία</i>	25
Excursus de Ouidii met. XV, 75—478	26
Pythagorae orationem nouorum, qui dicuntur, Pythagoreorum disciplinae deberi ostenditur comparatis u. 75—175 cum Sotionis doctrina	28
u. 176—243 cum Alexandri Polyhistoris et Pseudocelli sententiis	32
u. 252—360 cum Plinii, quos de mirabilibus habet, locis	36
u. 96—142 cum Plutarchi aliorumque locis	42
Stoicorum de prisca aetate sententia	43
Tacitus et Trogus ad Stoicos se applicantes	43
de Dicaearcho Porphyrius iterum testis parum ingenuus	45
Aratus Hesiodi imitator	47
Iustitiae persona	47 (84)
prisca aetas agrum colens	49
Aratus Pythagoreorum sectator	51

	Pagina
Theognis	52
poetae Alexandrini novos colores inducentes	52
castitas	53
amorum felicitas	54
nauigationis absentia	55
agri cultura	55
tenuis uictus	56
bonorum communitio	56
Tragici contrariam de prisca aetate sententiam tuentes	57
fabula satyrica	58
Comici. seruorum absentia et <i>βλος ἀνθρώπου</i>	59
priscae uitae cum Orco et Elysio similitudo	62
Pluto aureae aetatis auctor	62
quo tempore comici auream uitam finxerint	64
quibus locis eam posuerint	69
itinerata in Orcum suscepta	70. 78
Pherecratis Crapatali	71
Aristophanis Tagenistae	74
Amipsiae frg. inc. 23	78
comica Orci imago apud posteriores	79
comici Pythagoreorum illusores	80

I N D E X.

Abli 3.	Aratus (phaen. 96 sq.) 9. 10. 47 sq. 55.
Academici 21.	(phaen. 131 sq.) 13. 51.
Accius (Med. frg. 7) 55.	Aristophanes (Ach. 82) 69. (Geryt.) 70.
Achaeus (Aethon) 70. 78.	(Ran.) 63. 70. (Plut.) 58. (Tagen.)
Aeschylus (frg. 190) 3. (Aetn. frg. 11.	62. 74 sq. 80.
Prom. 447 sq.) 57. (Pers. 222. Choeph.	Aristophon (Pythag.) 71. 78. 80.
147). 62.	Aristoxenus 42.
Aesopicae fabulae 19.	Athenio 23.
Aetna (u. 16) 53.	Ansonius (ep. 16, 27 sq.) 10.
Alexander Polyh. 28. 34. 36.	Auianus 50. 56.
Amipsias (frg. inc. 23) 78 sq.	Babrius prooem. 8. 19. 46.
anthol. Pal. (5, 31) 16. (7, 31) 79.	Bassari 24.
(7, 96) 80. (7, 97) 49 adn. (7, 121)	Bio Borysth. 17 adn.
20. (8, 124) 18. 67.	Blaesus 59.
Antiphanes (Oenom.) 69. (Boeot.) 69.	Calpurnius (ecl. 1, 44) 48.
Apoll. Rhod. (4, 1638 sq.) 16.	Cassius Dio (71, 36. 72, 15) 10.

- Catullus (64, 397 sq.) 53. (68, 153 sq.) 48.
 Cicero (Arates) 51. 56.
 consol. ad Liuiam (343) 18. 53.
 Crates (Ferae) 20. 61. 65. 74.
 Cratinus (Chirones) 67. 68. (Diuitiae)
 62. 64 sq. 68. 69. 74. (Leges) 66. 67.
 Cratinus iun. (Gigantes) 65.
 Critias tragicus 57.
 Dicaearchus 45 sq. 50.
Δισκ 4. 9. 47 sq. 84.
 Diodorus 44.
 Dionys. Hal. 45.
 eleg. in Maec. (21 sq.) 51.
 Empedocles (417 sq.) 15. 42. 43. 51.
 Ephorus 4.
 Eubulus (Anasoz.) 71. 78. (Olbia) 68.
 (Titanes) 65.
 Eudoxus 52.
Εὐδοξ 84.
 Eupolis (Xp. γ.) 61. 68. (Tax.) 78.
 Fabianus 39.
 Germanicus 50. 56.
 Grattius (cyneg. 1, 2 sq.) 23.
 Heraclitus 32. 34.
 Hesiodus (theog. 510 sq.) 7. (op. 48 sq.)
 7. (op. 90 sq.) 8. (92. 105) 5 adn.
 (108) 6. (109—120) 6 sq. (117) 5.
 (120) 4. (130) 7. (134—39) 24. (146)
 13. (172.) 4. (225 sq. 290) 48. (frg.
 187) 5. 6. (schol. op. 92) 12.
 Homerus (A 272. E 304) 3. (δ 85 sq.)
 4. (δ 567) 5. (ζ 43) 5. (η 119) 5.
 (η 201 sq.) 4. (ι 108 sq.) 6.
 Horatius (sat. 1, 3, 100) 12. (c. 4, 2,
 21 sq.) 17. (ep. 2, 2) 55. (ep. 16, 51 sq.)
 9. 55. 60. 62.
 Iosephus (arch. 1, 3, 9) 6. 46.
 Iuuenalis (sat. 6) 9. 10. 12. 47. 53. (13,
 28 sq.) 8.
 Lucianus (Saturn. 7 sq.) 16. 61. (ep.
 ad Sat. 1, 20) 6. 16. (uer. hist. 2, 109)
 79. (ib. 115) 49. (dial. mort. 2) 72.
 (Timon) 72. (Menippus. Philops.) 78.
 Lucilius (29, 87) 79.
 Lucretius (5, 925 sq.) 12.
 Lydia 54.
 Macrobbii 7.
 Manilius (1, 75 sq.) 23. 55.
 Max. Tyr. (diss. 36) 10. 60.
 Menander Heracl. 56.
 Metagenes (Thuriop.) 69.
 Moschion (frg. 7) 25. 57.
 Nemesis 47 sq. 84.
 Nicophon (δξ Αιδ. ἀν.) 78.
 Nigidius 28. 40 sq.
 Ocellus q. f. 33. 34. 36.
 Octauia (392 sq.) 9. 52. (412 sq.) 55.
 Orphici 14. 80.
 Orphica (argon. 1113 sq.) 7.
 Ouidius (a. a. 2, 277) 17. (am. 3, 8, 43)
 55. (a. a. 1, 475 sq.) 15. (a. a. 2,
 621 sq.) 54. (met. 1, 89 sq.) 9. 43.
 (met. 1, 94) 55. (1, 100) 50. (1, 106)
 12. (1, 107) 5. (1, 138 sq.) 58. (1, 150)
 9. (15, 96 sq.) 15. 22. 26—43. (fast. 1,
 359) 22. (5, 197) 5. (ex P. 1, 6, 29) 52.
 Palaephatus 16 adn.
 Pandorae fabula 54.
 Paradoxographi 38.
 Peripatetici 20. 42.
 Pherecrates (Crap.) 71 sq. (Metall.)
 59 adn. 65. 71. (Pers.) 60. 69.
 Phrynichus (Mus.) 70.
 Pindarus (frg. 143) 5 adn.
 Plato (leg. 678 E sq.) 4. 19. (713 C) 19.
 (782 C) 14. 19. (Polit. 271 sq.) 5. 6.
 19. 43. 54. 60. (Prot. 322 A sq.) 6.
 47 c. adn. (rep. 2, 363 c) 80.
 Plinius (2, 224 sq.) 37 sq.
 Plutarchus (soll. an. 6, 4) 20. 21. (7, 5)
 42. (quaest. conu. 8, 8) 21. (q. f. de
 nob. 20) 56.
 Pluto 62 sq.
 Polemo 21.
 Porphyrius 42. (de abst. II) 15. 21.
 (IV, 2) 45 sq.

- Posidonius 12. 43 sq.
 Prometheus 7. 57.
 Propertius (3, 3, 52) 53. (3, 7, 31) 55.
 (4, 12, 25 sq.) 54. 55. (5, 7, 60) 62.
 Pythagoras 15. 18. 26 sq. 33. 42. 52.
 Pythagorei 14. 18. 19 sq. 21. 51. 80.
 Quintus Smyrn. (5, 49) 49.
 Saturnalia 75.
 Saturnus 59. 62. 66.
 Seneca (ep. 90, 5 sq.) 12. 43 sq. (108,
 17 sq.) 21. 28 sq. (115, 13) 17. (Med.
 309 sq.) 55. 58. (331) 50. 56. (Phaedr.
 530) 55.
 Sextius 21. 28. 41.
 Sex. Empir. 14. 20. 25.
 Sibylla 9.
 or. Sibyllina (1, 69 sq.) 7. (1, 88) 4.
 Simonides (frg. 36) 11. (frg. 58) 49.
 Sophocles (Inach.) 58. 63.
 Sotion 21. 28 sq. 41.
 Stoici 20. 35. 42. 43 sq.
 Tacitus (ann. 3, 26) 43 sq.
 Talos 16.
 Teleclides (Amph.) 60. 65. 66. 68.
 (Pryt.) 67.
 Themis 48.
 Theocritus (12, 15 sq.) 15. 54.
 Theognis (1141) 48. 52.
 Theophrastus 9. 10. 14. 21 sq. 46.
 Thoes 24.
 Tibullus (1, 3) 55. 58. 60. 62. (2, 3,
 39. 71) 55.
 Trogus 44.
 Venus 15.
 Vergilius (ecl. 4) 55. 58. 60. (ge. 1,
 126 sq.) 4. 44. 55. 56. (2, 336 sq.) 5.
 (2, 537) 51. (aen. 7, 203) 13. 43.
 (8, 313 sq.) 10. 12. 13. 45.
 Virtus 48 sq.
 Xenocrates 21.

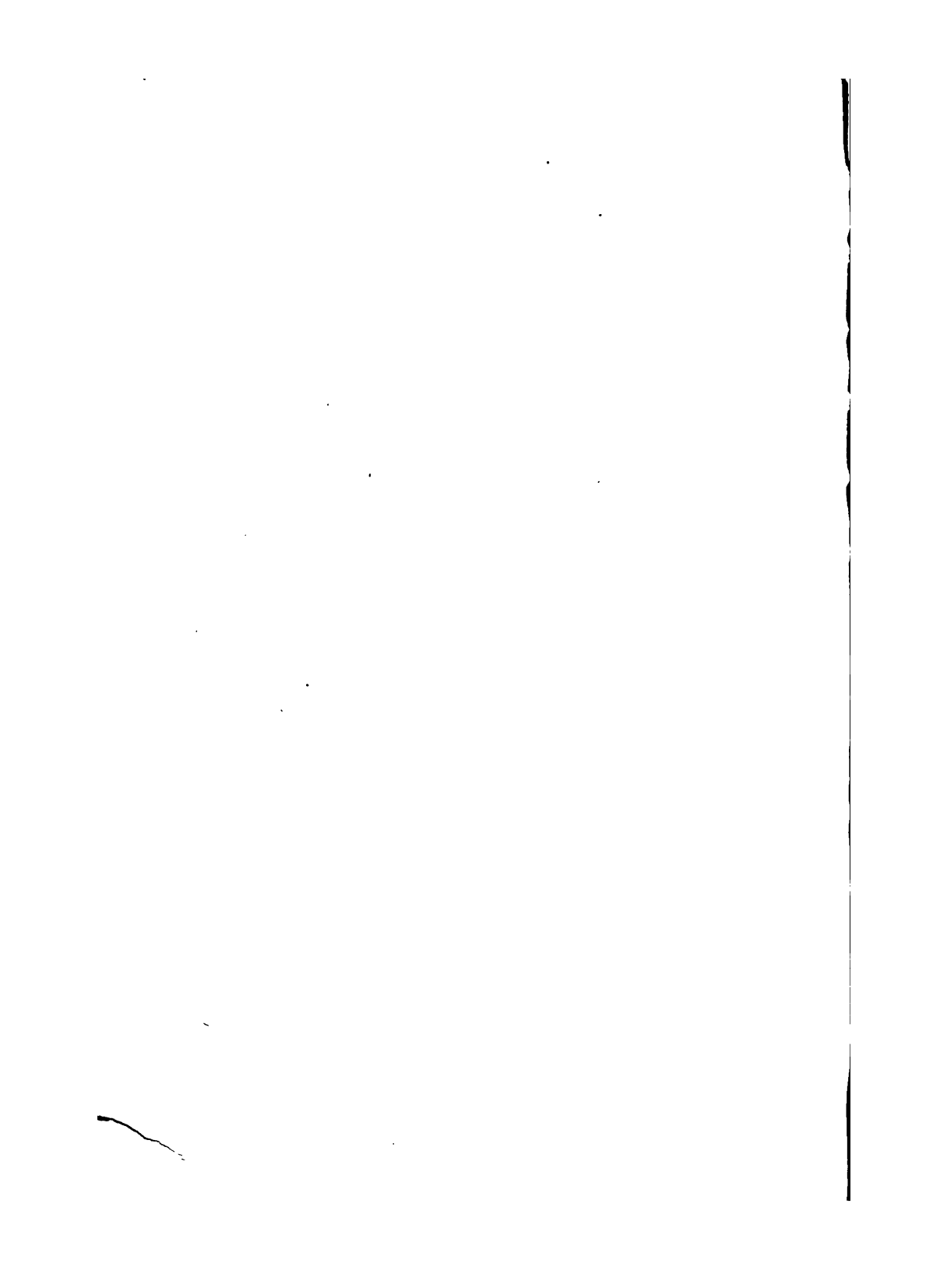
Quod p. 47 diximus Dices in Nemesis Hesiodae locum successisse, memoratu dignum est in ipsis Hesiodi uersibus op. 197 sq. ceteroquin ad uerbum exscriptis pro Nemese *Εὐνομίην*, quae fuit Dices soror (theog. 901), positam esse in titulo quodam ap. Kaibelium (epigr. gr. ex lap. coll.) nr. 1110.

DE FONTIBUS QUIBUS
ATHENAEUS
IN REBUS MUSICIS LYRICISQUE ENARRANDIS
USUS SIT

SCRIPSIT

CAROLUS ALBERTUS BAPP.

Lyricae Graecorum poeseos reliquiis et historiae quicumque operam nauarunt, quantum in his rebus debeat Athenaei Deipnosophistis, probe sciunt. Neque vero ignorant iidem de fide eorum, quae ab hoc scriptore tradita sunt, iudicare adhuc quam sit lubricum. Quo maiores enim doctrinae copiae nobis e Naucratica redundant, eo magis dolemus, quod fontium eius disquisitio vixdum incohata est. Quam etsi plurimis difficultatibus intricatam neque ita iucundam esse sciebam, magnopere tamen necessariam arbitratus ad muniendam quae innitentes tute progredieremur uiam suscepi prouinciam hanc fore sperans ut lyricis meis aliquando nouae lucis nonnihil inde affulgeret. Pro isto meo consilio ut par erat profectus sum ab eis capitibus, quibus continuo ac fuso sermone res ad musicam lyricamque artem pertinentes data opera tractantur.

CAPUT I.

De Aristocle.

In disputatione illa libro quarto inserta, qua describuntur instrumenta musica — IV p. 174 b sqq. —, inter Athenaei auctores primus obuius est legenti *Ἀριστοκλῆς* (*ἐν τῷ περὶ χορῶν*). Hic apud Athenaeum saepius laudatur de rebus musicis atque satis grauis locuplesque huius materiae scriptor uidetur fuisse. Nec tamen tenebrae, quibus hoc nomen olim sane haud ignobile temporum iniquitate uelatum est, adhuc sunt disturbatae neque exstat fragmentorum eius plena diligensque collectio; nam quae K. Müller FHG IV p. 329 sqq. dedit, parum

sufficiunt. Nobis quae eius sint in Deipnosophistis partes enucleandum est.

Ac primum quidem quid ex ipso Athenaeo de Aristocle possit sciri quaeramus. Atque unum eundemque semper esse Athenaei Aristoclem facile cernitur. Nam ubique de rebus musicis citatur, plerumque cum titulo *π. χορῶν*, semel *π. μουσικῆς*, semel sine titulo (I p. 22 a), ubi quin ex opere *π. χορῶν* inscripto uerba sint petita, nulla dubitatio obtinet. Quod uero IV p. 140 b laudatur *Ἀριστοκλῆς ἐν τῷ προτέρῳ τῆς Λακωνων πολιτείας*, certissima emendatione Schweighaenser correxit *Νικοκλῆς* coll. p. 140 d, ubi Persaei et Dioscuridae testimonia antecedunt Nicocli, ut supra Aristocli. Nec denique usquam Aristocles cognomine aut patriae significatione addita ab aliis eiusdem nominis scriptoribus apud Athenaeum distinguitur.

Iam quo tempore uixerit Aristocles uideamus. Proficiscendum est ab ipso illo loco I. IV p. 174 c, ubi Aristocles testis est de homine quodam, quem sub secundo Euergete h. e. Ptolemaeo Physcone uixisse dicit. Regnauit Physco annis 145—117 a. C. Hinc suo iure Schweigh. et Mueller terminum petiuerunt, post quem scripserit Aristocles; nempe post a. 117 neque ita paulo post. At oboritur difficultas ex alio Athenaei loco; nam XIV p. 636 f laudatur *Ἀπολλόδωρος ἐν τῇ πρὸς τὴν Ἀριστοκλέους ἐπιστολῇ ἀντιγραφή*; loquitur autem Apollodorus de instrumentis musicis, ita ut dubitari nequeat, quin epistola fuerit eiusdem Aristocli, qui alibi de hac materia Athenaei auctor est. Apollodorus autem, cum nihil nomini addatur, notissimus uidetur esse Atheniensis ille, qui *χρονοικὴν σύνταξιν* scripsit editam intra annos 144—138 a. C. (uide Schaeferi QK.). Idem *πολὸν χρόνον* (Scymn. perieg. 16) scholis usus est Aristarchi, qui moritur circa Ol. 159/60 (uide M. Schmidtium Philol. uol. VII p. 368). Potuit ergo fortasse senex Aristocli, etiamsi post a. 117 hic scripserit, respondere; sed propter temporum angustias non satis uerisimile est. De aliis autem Apollodori non licet cogitare neque inuenitur inter eos qui aliqua probilitate in Atheniensis locum substituatur. Atque fulcitur nostra

sententia etiam eo quod e Didymo laudari p. 634 Apollodorum potest demonstrari. Huius enim esse libri XIV caput 40 infra probabitur. In praesens cf. Hesych. s. u. *παριαμβίδες*· Ἀπολλόδωρος παρὰ τοὺς ἰάμβους αὐτὰ φησι πεποιῆσθαι, ἃς οἱ κισσαροὶ ᾄδουσιν; quae ex Didymo fluxisse periti non negabunt.

Nihil igitur restat ad remouendam difficultatem nisi ut epistolam illam aliquanto ante opus *π. χορῶν* inscriptum prodiisse sumamus. Sed quibus hoc non probatur, iis alia via spero persuasum iri, ut Apollodorum intellegant Atheniensem. Etenim dubitatum est — idque iure opinor — num recte traditum esset apud Ath. IV, 174 c Ctesibium illum hydraulii inuentorem ab Aristocle memoratum uixisse ἐπὶ τοῦ δευτέρου Εὐεργέτου. Aduersatur enim huic loco alius: p. 497 d, ubi sub lemmate *PYTON* (poculi genus) legitur: Ἡδύλος δ' ἐν ἐπιγράμματι περὶ τοῦ κατασκευασθέντος ὑπὸ Κτησιβίου τοῦ μηχανοποιῦ ἐντοῦ μνημονεύων φησί· sequitur epigramma quo ἐντόν quoddam describitur in Arsinoes templo seruatum, *Κτησιβίου σοφὸν ἔργον*. Atque cum non de inuentione huius uasorum generis sed de uno quodam tali poculo arte eximia insigni agatur, nihil sane certi de Ctesibii aetate sequitur inde quod paulo supra Ptolemaeus Philadelphus I talia uasa narratur facienda curauisse, ut in Arsinoes sacris adhiberentur; quamquam cum Ctesibii ἐντόν in Arsinoes templo depositum fuerit, secundum illud Ptolemaei edictum hoc uas factum esse uerisimile est. Sed habemus certum terminum, ante quem uixerit Ctesibius: nempe ante Hedylum poetam; qui fuit Callimachi aequalis (uide Schneid. Callim. II p. 43, Meinek. anal. crit. Ath. p. 226, Jacobsium in Anthol. ad Callimachi et Hedyli epigrammata); Callimachus autem obiit sub Euergete I. Iam uero Ctesibium hunc epigrammatis *μηχανοποιόν* quis diuersum esse sibi persuadeat ab illo hydraulii inuentore, qui IV, 174 c dicitur sub Euergete II. Alexandriae habitasse? His causis adductum puto Ricardum Volkmannum, ut pro traditis uerbis ἐπὶ τοῦ δευτέρου Εὐεργέτου postulet ἐπὶ τοῦ πρώτου. Cui assentitur E. Rohde (de Pollucis fontibus p. 42) unicum argu-

mentum afferens illam temporum difficultatem ex Apollodori testimonio oriundam, quam supra largius exposuimus.

Ergo nihil iam obstat quominus Aristoclem Atheniensis Apollodori fuisse aequalem credamus.

Haec sunt quae ex ipso Athenaeo discantur. Age nunc circumspeciamus eiusdem nominis auctores ab aliis scriptoribus commemoratos, num forte inter eos sit quem eundem esse atque eum de quo agimus agnoscamus. Enumerantur uarii Aristocles apud Muellerum FHG IV p. 329. Atque librorum quos scripserunt argumenta si spectas, unus tantum illius similis est: laudatur ab Ammonio s. u. *ἐπικῆδειος: Ἀριστοκλῆς ὁ Ῥόδιος ἐν τῷ περὶ ποιητικῆς*. En simul de eadem re uide citatum Tryphonem, qui etiam apud Ath. IV, 174 post Aristoclem de hydralo testis producitur¹⁾. Quid igitur? unum esse eundemque hominem si statuerimus, num audaciae crimen subibimus? Immo aliter facere uix possumus. Haec coniectura si uera est, Rhodium fuisse discimus Athenaei Aristoclem. Neque repugnat quod ex Ath. IV, 174 Alexandriae eum scripsisse fortasse recte colligunt — fortasse inquam, quia istud *ἐνταῦθα ἐν τῇ Ἀσπενδιᾷ* potest ex eius mente dictum esse, qui laudat Aristoclem.

Rhodii autem Aristocles etiam aliunde noti sunt. Quorum unus apud Strabonem XIV p. 655 in claris Rhodiorum uiris recensetur inter grammaticos additis uerbis *ὁ καὶ ἡμῶς*; aequalis igitur est Strabonis neque potest idem esse atque Athenaei Aristocles Apollodori aequalis. Nam Apollodorū hic a Strabone somnolentum in modum describi neque credet quisquam neque demonstrabit. Ceterum de Ammoniani Aristoclis temporibus nihil scimus; nisi quod recentissimi Ammonii auctores Augusti et Tiberii aetate uixerunt (Valcken. praef. p. XXIII)²⁾. Neque uero est, cur Strabonis Aristoclem ab Am-

1) Cf. Schmidt. Did. 24 sq.

2) Aelium enim Dionysium ab Ammonio usurpatum esse mihi non probauit Freyer (in Stud. Lips. uol. V p. 369 sqq.); qui illud *οἱ παλαιοί*, quo nititur, iam a Didymo adhibitum esse ipse concedit. cf. Naber. prol. ad Phot. p. 78: 'Ammonius usus est Tryphone, eodem Aelius Dion. = Phot.'

moniano non diuersum esse sumamus. Nam non unum huius nominis Rhodium fuisse sed plures uel inde conicias quod Strabo addit ὁ·καθ' ἡμᾶς, ita ut a priore quodam Aristocle item Rhodio aequalem suum distinguere uideatur.

Rhodium est is quoque qui apud Erotianum in praef. lex. Hippocr. p. 12 Frz. commemoratur: τῶν δὲ γραμματικῶν οὐκ ἔστιν ὅστις ἐλλόγιμος φανεῖς παρῆλθε τὸν ἄνδρα (i. e. Ἰπποκράτη). Καὶ γὰρ ὁ ἀναλεξάμενος αὐτὸν Εὐφρορίων πᾶσαν ἐσπούδασε λέξιν ἐξηγήσασθαι διὰ βιβλίων ἔξ' ἔτι δὲ Ἀρισταρχος· περὶ ὧν γεγραφασιν Ἀριστοκλῆς καὶ Ἀριστοτέας οἱ Ῥόδιοι. καὶ μετὰ πάντας Ἀντιγονος καὶ Αἰδύμος οἱ Ἀλεξανδρεῖς. — Verba ἔτι δὲ Ἀρισταρχος M. Schmidt Did. p. 24 transponenda suadet post illa uerba οἱ Ῥόδιοι, fortasse recte, ut de unius Euphorionis libris, non item de Aristarchi studiis Hippocrateis scripserit Aristocles. Sed ante Didymum certe — Chalcenterum uidelicet, nam non est, quo τὸν νεώτερον intellegere cogamur — scripsisse iudicandus est propter uerba sequentia καὶ μετὰ πάντας κτλ. Hunc Athenaei Aristoclem esse puto. Commendatur hoc eo quod et apud Varronem de ling. lat. X, 74 p. 261 M Aristocles et Aristetas grammatici coniuncti apparent et apud Athenaeum Ἀριστέας quidam, qui π. κισσοῦδων scripserit, laudatur XIV, 623 d in Aristoclis uicinitate; unde Erotiani loco pro tradito Ἀριστοτέας, quod procul dubio corruptum est, optima ratione Ἀριστέας restituit M. Schmidt l. l. studiorum socios semper fuisse ratus Aristoclem et Aristeam (ceterum Varronis testimonio non allato).

Rhodium denique est rhetor ille Aristocles apud Dion. iud. de Dinarcho cap. 8; sed de hoc nihil licet conicere.

Grammaticos praeterea nouimus huius nominis complures: quos, cum nihil sciamus quod commune habeant cum auctore musico, omnino missos faciamus. Reliqui denique Aristocles aut incertae prorsus aut nimis alienae aetatis sunt¹⁾. Neque quidquam potest statui de eis qui Ἰταλικά, π. Γιγάντων, Παράδοξα scripsere.

1) In horum, non illorum numero est A. Messenius: errat enim M. Schmidt l. l., cum ignotam esse eius aetatem dicit; cf. Zelleri HPhG III³, 1 p. 785 sq.

Iam reputemus nobiscum quae assecuti simus. Hoc tenendum est: nihil obstare quominus Ammonii Athenaei Erotiani Varronis Aristoclem unum eundemque esse scriptorem iudicemus; Ammonii certe Aristoclem ab Athenaei auctore diuersum esse uix posse credi.

Alia uia augere studuit Aristoclis reliquias Val. Rose in Aristotele pseudepigrafo p. 615 sqq. Qui compluribus locis pro Aristotelis nomine Aristoclis nomen reponendum esse contendit. Atque id quidem certum est: interdum librariorum culpa Aristoclis ut ignoti eis nomen in Aristotelis notissimum abiisse (e. g. fr. 3 apud Muell., fr. 4. 5, Varro de l. lat. X, 10 p. 550). Vides igitur iusta ratione non carere Rosii conamen; sed cauendum erat, ne quid immerito Aristoteli abiudicaretur. Nobis Aristoclem sub Aristotelis nomine latere non licet credere nisi ubi aut additum est ὁ Ῥόδιος — nam Aristotelem Rhodium scriptorem non nouimus — aut tempora obstant, quominus philosophorum princeps intellegatur, aut argumentum loci uel libri titulus magis Aristocli quam Aristoteli conuenit.

Primum illud accidit in fr. 9 Rosii: Procl. in Tim. p. 27 a Schn. ὅτι γε μὴν τὰ Παναθήναια τοῖς Βενδιδαίοις εἶπετο, λέγουσιν οἱ ὑπομνηματισταὶ καὶ Ἀριστοτέλης ὁ Ῥόδιος μαρτυρεῖ τὰ μὲν ἐν Πειραιεῖ Βενδιδαία ἢ εἰκάδι τοῦ Θαρρηλιῶνος ἐπιτελεῖσθαι, ἔπειθαι δὲ τὰς περὶ τὴν Ἀθήνην ἐορτάς. Hic Rosii correctio certa uidetur. Quamquam quod apud eundem Procl. p. 7 (οὕτω γὰρ Ἀριστοκλῆς κατασκευάζει Θεαίτητον εἶναι τὸν ἀπόντα — Πτολεμαῖος δ' ὁ Πλατωνικὸς Κλειτοφῶντα — Δερκυλλίδης δὲ Πλάτωνα —) Usener (M. Rh. XXVIII p. 433; cf. XXV p. 614) eundem Rhodium intellegit, quem statuit commentarium scripsisse in Platonem, nescio an rectius Mueller Aristoclem Messenium philosophum peripateticum significari iudicet, ut alter addito cognomine ὁ Ῥόδιος ab eo secernatur. Sed utut hoc se habet: utrum Rhodius hic Aristocles is sit de quo agimus an alius, e. g. Strabonis grammaticus, non liquet.

Alterum cadit in fr. 13: Bekkeri Anecd. p. 451, 31 Ἀσιᾶς ἢ κισθάρρα (ἀπὸ Ἀσίον τινὸς [καὶ Ἀσία καὶ Ἀσιόνη] ἢ ἀπὸ

Ἀσίας τῆς μητρὸς Προμηθέως)¹⁾. Δοῦριν δὲ Ἀριστοτέλης φησὶ λέγειν, ὅτι ἐκλήθη Ἀσία ἀπὸ τῶν χρωμένων Λεσβίων οἵτινες οἰκοῦσι πρὸς τῇ Ἀσίᾳ· οἱ δὲ ἀπὸ Τυρρήνου Λυδοῦ εὐρόντος πρώτου τὸ τρίγωνον ὄργανον· οἱ δὲ ἀπὸ Τερπάνδρου. Hic aut Δοῦρις δὲ Ἀριστοτέλη aut Δοῦριν δὲ Ἀριστοκλῆς legendum esse apparet (cf. Muell. ad Aristot. fr. 259). Scimus autem Aristoclem et de instrumentis musicis egisse et peripateticorum imbibisse doctrinam, maxime Aristoxeni, id quod ex Athenaeo cernitur. Quid quod ante Apollodori mentionem apud Ath. XIV, 636 f, cuius *εἰς τὴν Ἀριστοκλέους ἐπιστολὴν ἀντιγραφὴ* laudatur, Duridis de eodem quod Apollodorus respicit organo testimonium affertur: *Δοῦρις δ' ἐν τῷ περὶ τραγῳδίας ὠνομάσθαι φησὶ τὴν μάγαδιν ἀπὸ Μάγδιος Θρακὸς γένος*. Nonne Durin hic quoque Aristocli deberi in promptu est suspicari? Contra parum verisimile est glossae auctori Aristotelis sententiam ex Duride sublectam innotuisse, cum in ipsis Aristotelis libris sine dubio magis pateret rerum musicarum studiosis. — Ceterum de origine huius glossae quaerentibus accuratius quam a Rosio factum est partes eius distinguendae sunt, quas singulas per lexicographos aliosque auctores licet prosequi. Atque de priore quidem notae parte (usque ad u. *Προμηθέως*) bene vir doctus cithara, inquit, una commemorari solebat ab iis, qui Homericum illud *Ἀσίῳ ἐν λειμῶνι* Il. B 461 explicarent²⁾. Iam vero quis addiderit sequentia, Didymusne an alii, dubitari potest. Fuisse in Didymi lexico comico ad Aristophanis uocem *Ἀσιάς* explicationem ampliorem ea quam nunc legimus in schol. Thesm. 121: *Ἀσι' δα τὴν κιθάραν λέγει*, satis ueri est simile. Sed cum in glossa usus Aristophanei nulla fiat mentio — fit apud Et. M. et Suid. — sumendum esset illam explicationem seruata esse ex ipso Didymi ad Aristophanis locum commentario, auctorem autem Et. M. et Suidam sua e lexico comico accepisse. Quae uero insunt in altera glossae parte, neque apud auctorem Et. M. aut Suid. neque

1) Verba ( ) inclusa uncis ad uocem *Ἀσία* pertinere cognouit Rose; cf. Et. M. s. u. *Ἀσία* et Steph. Byz. ib.

apud Hesychium comparent. Quare Didymo neque hanc neque illam partem ausim tribuere. At deest aliquid in glossa Segueriana quod suppleri mente debet: nam qui ἀπὸ Τυρρῆνον Ἀυδοῦ Ἀσιάδα nominatam aiebant, quo iure nomen sic explicarint, non dicitur. Sine dubio autem eo nitibantur illi, quod Ἀυδία olim Ἀσία erat uocata. Sic enim Schol. Ap. Rhod. II, 277: Ἀσιδος· τῆς Ἀυδίας λέγει· Ἀσία γὰρ πρότερον ἐκαλεῖτο ἢ Ἀυδία· καὶ Ὅμηρος· Ἀσίῳ ἐν λειμῶνι· καὶ ἡ κισθάρρα Ἀσιάς λέγεται, ἐπεὶ ἐν Ἀυδίᾳ πρῶτον εὐρέθη. Hoc scholion Didymo deberi cum probabilitate per se conicias: huiusne igitur doctrina latet in glossa Bekkeri? At haec quoque explicatio discrepat ab Hesychio et Et. M. (Hesychium enim cum dicat ἐν Ἀσίᾳ, significare urbem, non Lydiam, coll. Et. M. et Steph. Byz. manifestum est). Et. M. 153, 29 Ἀσία — Ἀσιάδος κρούματα· τῆς κισθάρρας· οὕτως Ἀριστοφάνης — Ἀσιᾶτις· ἡ τριχορδος κισθάρρα οὕτω καλεῖται· εἴρηται δὲ ὅτι ἐν Ἀσίᾳ τῇ πόλει τῆς Ἀυδίας κειμένη ἐν Τιμόλῳ πρῶτον εὐρέθη. καὶ τὰς γοώδεις δὲ ψόδας ὑπὸ Νιόβης καὶ τῶν Ἀυδῶν γυναικῶν εὐρεθείσας εἰς Ἑλλήνας ἀχθῆναι κτλ. — Steph. B. s. u. Ἀσία· πόλις Ἀυδίας παρὰ τῷ Τιμόλῳ, ἐν ἣ τριχορδος εὐρέθη κισθάρρα, διὸ καὶ (Ἀσιάς)· Ἀσία ἢ ἡπειρος· οἱ μὲν ἀπὸ πόλεως Ἀυδίας, οἱ δὲ ἀπὸ Ἀσίλου τοῦ Ἀυδοῦ ἢ ἐκ τῆς Προμηθεύς γυναικός. — Hesych. s. u. Ἀσιάς· ἡ κισθάρρα διὰ τὸ ἐν Ἀσίᾳ εὐρεῖσθαι.

Quare si quid in his Didymo tribuendum, in Et. M. (ex quo Suid.) et Steph. Byz., qui nescio an Herodianum receperint, et in Hesychio seruatum est, non in glossa Segueriana.

Iam uideamus quid praeterea de glossae auctoribus queat enucleari. Duridis sententiam paene ad uerbum repetit non allato auctoris nomine Plut. de mus. cap. 6, quod ex Heraclide Pontico haustum esse satis probauit Westphal. Ac memorabile est quod Plutarchus uel potius Heraclides eam opinionem, quam glossa Segueriana sub altero illo οἱ δὲ exhibet, accuratius pleniusque profert; quam uides cohaerere cum Duridis doctrina. Sunt enim uerba haec: ἐποιήθη δὲ καὶ τὸ σχῆμα τῆς κισθάρρας πρῶτον κατὰ Κηπίωνα τὸν Τερπάνδρου μαθητήν, ἐκλήθη δὲ Ἀσιάς διὰ τὸ κερῆσθαι τοὺς Ἀεσβίους αὐτῇ κισθαρωδοῦς πρὸς

τῆ Ἀσία κατοικοῦντας. Turbavit igitur glossae auctor sententiarum nexum. Iam data est optio, utrum Heraclidem a Duride descriptum an Aristotelem ab utroque sumamus. Heraclidem uero cum in conscribenda Terpandridarum historia ipsum fontes primarios, inscriptiones dico, adisse sciamus¹⁾ neque constet, num συναγωγὴν suam post Aristotelis scripta musica ediderit, nostro iure nobis uidemur Aristotelem ab hac quaestione omnino remouere. Ceterum quod Rose 'cum Duride' inquit 'et de Amphione citharodiae inuentore consentiebat Heraclides', sane quae apud Plut. de mus. c. 3 (cf. Plin. VII, 59) et in Et. M. p. 513, 23 illic ex Heraclide hic e Duride narratur, non pugnant inter se; sed Duris cum citharam dicit nominatam esse ἀπὸ τοῦ Κιθαίρωνος ὅτι Ἀμφίων ἐκείσε ἐμουσικεύετο, num citharodiae inuentionem Amphioni tribuit? Quae uero apud Et. M. p. 153, 28 de Niobe leguntur, neque ad eandem rem spectant neque, si ita esset, Duridi ea adiudicare liceret; nam quae antecedunt de cithara Asiatica, auctori glossae Seg. nequeunt deberi, utpote quae prorsus diuersam sequatur doctrinam. Neque quod apud Plut. cap. 15 similia de Niobe narrantur eis quae Et. M. praebet, inde concludi potest Heraclidis esse hanc sententiam: immo Plutarchi illud caput non esse ex Heraclide haustum Westphal docuit p. 16. 25.

His omnibus perpensis Aristoclis nomen glossae restituere non dubito.

Tertium fragmentorum genus est, quorum argumenta magis Aristocli quam Aristoteli conuenire uideantur. Ex his, cum Athenaei Aristocli praeter libros περὶ χορῶν, π. μουσικῆς, π. ποιητικῆς nihil confidenter tribuere liceat, non curamus nunc nisi fragm. 11 et 12 Ros., quippe quibus solis de re musica agatur. Atque fragm. 12 cur Aristoteli eripiamus non uideo; nisi forte quem Rosii uniuersam rationem iuuat probare. Sunt Procli uerba apud Phot. p. 320, 30: τὸν ἀρξάμενον τοῦ διθυράμβου Ἀριστοτέλης Ἀρίωνά φησιν εἶναι, ὃς πρῶτος τὸν κύκλιον ἤγαγε χορὸν. Idem tradit et Suidas, quem ex Aristotele

1) Vide Westph. ad Plut. de mus. p. 72.

talia accepisse probabile reddidit Volkmann de Suid. biogr. quaest. sel. p. 12, et Dicearchus Aristotelis discipulus. — Nec magis Rose mihi persuasit de fragm. 11: Schol. Bob. in Cic. p. Arch. ed. Or. vol. V, 2 p. 358 'primus uidetur elegiarum carmen scripsisse Callinos. adicit Aristoteles praeterea hoc genus poetas: Antimachum Colophonium Archilochum Parium Mimnermum Colophonium; quorum numero additur etiam Solon Atheniensis legum scriptor nobilissimus'. Cur desunt, quaero, Philetas Callimachusque? Hoc per se patet, si recte legitur Aristoteles; perquam mirum est, si Aristocles auctor sumitur; qui illos non magis certe omisisset quam Procl. apud Phot. p. 319 b, quem Didymi doctrinam referre constat. At Quintilianus (X, 1, 54) Aristarchum et Aristophanem neminem sui temporis in numerum redegit tradit. Scio, sed uide eundem paulo infra (X, 1, 58): '— elegiam, cuius princeps habetur Callimachus, secundas confessione plurimorum Philetas occupauit'. — Ceterum Photii et aliorum quos laudat Rose scriptorum locis id quod ille contendit Didymum esse scholii fontem non probatur sed refellitur.

Itaque praeter fr. 9 et 13 Aristocli quidquam ex Aristotelis uindicare non ausim. Hactenus de Rosii commentis.

K. Mueller uero non substitit in unius Aristotelis nomine cum Aristoclis commutando uerum etiam apud Ath. p. I, 20 d pro *Ἀριστόνικος* reponi uult *Ἀριστοκλήης*. Aristonicum sane, qui de saltatione scripserit, ignoramus neque nomen alibi apud Athenaeum occurrit; contra optime quae hic narrantur conueniunt Aristocli. Quid quod uerba inde a *καὶ τῆς σατυρικῆς* usque ad *Κρηῆς ἣν ὁ Σκιρνος* congruunt cum eis quae XIV, 630 b ex Aristoclis libro *περὶ χορῶν* laudantur: *καλεῖται δὲ ἡ μὲν σατυρικὴ κτλ.* Haec uero Aristocles descripsit ex Aristoxeni libro *π. τραγικῆς ὁρχήσεως*; uide Bekk. Anecd. p. 101, 17 sqq., Phot., Et. M. s. u. *σκιρνος* ¹⁾. Itaque aut Aristoxenum aut Ari-

1) Eadem doctrina apud Ammonium s. u. *κόρδαξ* et apud Eustath. ad Il. Σ 605 p. 1167, 23 (ex Ael. Dionysio et Pausania). Turbas mouit Schol. Il. Σ 617, unde Suid. s. u. *πυρρίχη*; qui perperam miscent lyricae et scenicae saltationis genera.

stoclem apud Ath. I, 20 d adhibitum esse nequit negari. Sed quae de Bathyllo Pyladeque saltatoribus narrantur sub Aristonici nomine, Aristoclis esse non possunt, si quidem recte de temporibus eius statuimus; nam illi Augusti demum aetate floruerunt. Totum autem hoc Athenaei caput 37 ex uno libro desumptum esse discimus coll. Plut. Symp. Q. VII, 8; ubi de Pyladis Bathyllique saltatione fere eadem atque partim eisdem uerbis ¹⁾ praedicantur neque desunt *κόρδαξ* aut *ἐγκώμια ἃ Σωκράτης περὶ ὀρχήσεως διήλθε*. Hic ab eodem fonte pendere Athenaeum et Plutarchum apparet; quem plenius exhaustit Athenaeus. Huic fonti sophista et Aristonicum et Aristoclem uel Aristoxenum debet itemque opinor Seleucum initio capituli laudatum. Seleucus enim uix potest alius esse nisi Tiberii illi conuictor; uide M. Schmidtium de uariis Seleucis disputantem Philol. uol. III p. 436 sqq. Aristonicus autem necessario secernendus a clarissimo illo homerico, utpote qui nondum de istis pantomimis potuerit scribere nedum prospicere quanti foret momenti noua ars.

Quare Aristocli in hoc capite nihil uindicarim nisi quae congruunt cum p. 630 b; Aristonici autem nomen intactum relinquo.

Cogitet quispiam de Aristoclis nomine eliciendo ex Ath. VIII p. 360 b: *Κορωνισταὶ δὲ ἐκαλοῦντο κιλ., ὡς ἱστορεῖ Ἄγνοκλῆς ὁ Ῥόδιος ἐν Κορωνισταῖς*. Nam Hagnocles siue Agnocles scriptor aliunde non innotuit, argumentum autem non alienum est ab eis quae Aristocles profert in libro XIV Athenaei. Praeterea titulus ille *Κορωνισταὶ* ualde mihi suspectus est, cum non nisi comoediae aptus sit; quo titulo rectam operis inscriptionem omnino loco esse motam malim credere quam corruptam esse e *π. Χορῶν*. Dummodo certior esset haec coniectura, porro oreretur suspicio Aristoclis testimonium a Pamphilo una laudato fuisse appositum.

1) Velut *ὑπόρχημα διατίθεσθαι* apud utrumque. Plutarchum in libello *π. μουσικῆς* inscr. Dionysium Hal. min. depilasse con. Westph. comm. p. 16.

Iam transeamus ad ea quae Aristocli apud Athenaeum deberi certum est.

In libro IV non nisi de hydraulo organo laudatur. Nomen legitur primum I p. 22a, ubi testis est Aristocles de Teleste Aeschylī saltatore, qui Septem fabulam admirabilem in modum egerit. Hoc procul dubio narravit in libro illo *π. χορῶν*, ex quo etiam IV, 174c testimonium eius petitur. Idem opus citatur XIV, 620 b, ubi docet Aristocles *ὅτι ἐκαλοῦντο οἱ ῥαψωδοὶ καὶ ὀμηρισταί*. His locis simpliciter *ἐν τῷ π. χορῶν* legitur; contra *ἐν ἁ π. χορῶν* XIV, 620 d de hilarodis disputasse dicitur. Sequitur: *καταλέγει δὲ ὁ Ἀριστοκλῆς καὶ τοῦσδε ἐν τῷ περὶ μουσικῆς κτλ. Ἀριστόξενος δὲ φησι*. — In duobusne igitur diuersis libris Aristocles egit de hilarodis, ambobus autem Athenaeus usus est? Credi uix potest. Quare Erwinus Rohde in doctissima de Pollucis fontibus commentatione, qua Athenaei quoque fontes attigit, a librariis perperam Aristoclis nomini adscriptum putat titulum, quem deberent Aristoxeno (cf. p. 619 d *Ἀριστόξενος ἐν δ' περὶ μουσικῆς*); fortasse recte; nisi libri *π. χορῶν* pars fuere maioris *περὶ μουσικῆς* operis.

Octauus *περὶ χορῶν* liber laudatur p. 630 b de satyrica saltatione a quibusdam sicinni nominata. Magnus sane est librorum numerus sed num corrigendus sit dubito; nam satis amplam fuisse operis materiam e fragmentis, e. g. ex hydraulici copiosa mentione cernitur. — De hilarodis rursus Aristocles citatur p. 621 b sine titulo, uidelicet sicut supra ex libro *α' περὶ χορῶν*.

Hinc nascitur suspicio totam hanc de hilarodis magodis lysiodis disputationem ex Aristocle esse desumptam. Nam qui solus praeter istum de his artibus laudatur Aristoxenus, eum ab Aristocle adhibitum cum IV, 174c et XIV, 630 b uideamus, non est cur hic aliter rem se habere iudicemus. Accedit quod post uerba illa *καταλέγει δὲ καὶ τοῦσδε ὁ Ἀριστοκλῆς ἐν τῷ περὶ μουσικῆς γράφων ὧδε* non septem tantum Aristoclis uerba exspectamus sed ampliorem catalogum. Quae uero de Sotade referuntur, Aristoxeni non possunt esse propter tempora. Neque Aristocli ausim tribuere quae inde a uerbo *ἤμασε* uel

certe quae ab *ἐκπλεύσαντα γὰρ* leguntur, quia auctores in his nominantur Carystius Pergamenus (sub Eumene I. 263—41 regnante) et Hegesander Delphus (scr. post 168 a. C., uide Muellera FHG IV p. 412). Quorum memoria apud Athenaeum tam trita est, ut suis oculis eos inspexisse uix queat negari. De Hegesandro cf. maxime II p. 83 a, b; fragmenta eius praeter unum soli debemus Athenaeo. Praeterea ista de Sotade narratiuncula hoc loco satis est *ἀπροσδιόνυσος*.

Porro suadet ratio ut etiam quae praecedunt capite 12 de rhapsodis omnia eidem Aristocli assignemus; quem in initio huius disputationis uides laudatum (*Ἄ. ἐν τῷ π. χορῶν*). Atque confirmatur haec coniectura eo quod in hoc capite complures auctores uel libri citantur alibi in Deipnosophistis non obuii: Chamaeleontis *περὶ Στησιχόρου, Ὀλυμπικός* Dicaearchi, Iason, Lysanias *περὶ λαμβοποιῶν* (redit non nisi VII, 304 b).

Iam qui egit de rhapsodis hilarodis magodis lysiodis, eundem de dicelistis autocabdalis ithyphallis phallophoris in eodem libro exposuisse nonne omnes probabilitatis numeros habet? Auctores laudantur in his capitibus (15. 16) Sosibius¹⁾ Laco, Callimachi aequalis, et Semus Delius, cuius aetas incerta est; apud Harpocrationem una cum Phanodemo citatur; scripsit *περὶ Περγάμου* (Suid.), unde Attalorum tempora uidisse putandus est (241—133); ex Apollodoro nisi fallor citatur apud Ath. IV p. 173 e, quippe qui praecipuus illorum capitum esse auctor et Demetrii quoque Scepsii testimonium apposuisse uideatur. Haec si uera sunt, Aristocles potest Semo usus esse.

Capitis 16 uerba inde ab *ἐκαλοῦντο δέ* usque ad Thebanorum mentionem nec Sosibii nec Semi uidentur sed eius esse, qui utriusque doctrinam coniungens de suo augeat; quem Aristoclem esse in promptu est suspicari. Eidem capita 12—15 tribuit Rohde causis non expositis (l. l. p. 43 not. 1).

De capite 17 certi nihil potest statui; nisi quod Aristeeae liber *περὶ κισσαρωδῶν* Athenaeo fortasse ex Aristocle innotuit,

1) Idem de hyporchematis testis est apud Schol. Pind. P. II, 127 (*πυρρίχη*).

cuius popularis aequalis studiorum socius ille uidetur fuisse (uide supra p. 91).

Scrupulum inicit alicui illud *νῦν* p. 621 b; quod ntrum ad Aristoclis an ad Athenaei tempus spectet, diiudicandum est. Aristoclis autem non esse hoc *νῦν* non iam contendet qui comparauerit p. 620 d, ubi legitur: *ἰλαρωδοί, οὓς νῦν τινες* ¹⁾ *σιμφιδούς καλοῦσιν, ὡς Ἀριστοκλῆς φησιν κτλ.* et infra cap. 29 init. et X, 429 a, ubi: *ἐν δὲ Μιλήτῳ ἔτι καὶ νῦν Θεόφραστός φησι τοῦτ' εἶναι τὸ νόμιμον.* Iam cum horum artificum post Sullae tempora ²⁾ mentio non iam occurrat, illud *νῦν* Athenaeo tribuere audacius est.

Aristoxeni de magodis lysiodisque sententia pertinet usque ad uerba *ἀνδρείοις λυσιφδόν*; iam continuatur Aristoclis oratio illi aduersantis. In sequentibus de sola magodia, non de lysiodis sermo fit secundum Aristoclis sententiam, qui contra Aristoxenum non diuersas esse has artes iudicat. Sic Strabo quoque XIV p. 648 d cum initio *λυσιφδοὺς καὶ μαγφδοὺς* nominauerit, postea de solis *λυσιφδοῖς* loquitur ne ipse quidem discrimen statuens.

Nouum Aristoclis fragmentum incipit inde a p. 630 b: *καλεῖται δ' ἡ μὲν σατυρικὴ ὄρχησις ὡς φησιν Ἀριστοκλῆς ἐν ὀγδόῳ περὶ χορῶν, σίκινης καὶ οἱ σάτυροι σικινησταί.* Similiter Aristocles illam de rhapsodis disputationem a nominis quod est *δημηρισταί* mentione incohat itemque de hilarodorum nominibus praefatur priusquam de arte eorum agat. — Cohaerent autem artissimo uinculo capita 28—30. Etenim quae cap. 28 indicantur tria lyricae saltationis genera, eorum singulis describendis sequentia capita tributa sunt. Quare noli dubitare quin haec in uniuersum omnia Aristocli sint adscribenda. Aristoxeni uerba ab illo apponuntur. Scamonis ueriloquium (*σίκινης ἀπὸ τοῦ σεῖεσθαι*) ut apud Ath. ita apud Et. M. et Hesych. s. u. *σίκινης* cum Aristoxeni de saltationis generi-

1) Ab horum partibus stat etiam Strabo, qui XIV p. 648 d de *σιμφαδία λυσιφδοῖς μαγφδοῖς* cum copiose agat, *ἰλαρωδῶν* nomen ignorat. Ceterum de hoc Strabonis loco uide Hillerum M. Rh. XXX p. 68.

2) Plut. Sull. 36 *λυσιφδοῖς* memorat.

bus doctrina coniunctum exstat. Scamnon autem satis uetustus uidetur fuisse auctor (uide Muell. FHG I p. XXIV et IV p. 489). Nescio igitur an ab ipso Aristoxeno fuerit adhibitus. Clem. Alex. Strom. I, 74 p. 132 S *εὐρημάτων* scriptores enumerans primo loco Scamonem posuit.

Initium capitis 29 Aristoxeni est usque ad Philoehori mentionem. Atthidographum Athenaeo ad manum fuisse Rohde de Poll. font. p. 37 contendit, quia supra p. 628 a testimonium eius disputationis cursum male interrumpat. Quod ego non concedo; quamquam Archilochi et Epicharmi uersus aliunde inculcatos esse recte animaduertit. An ubi de musica in conuiuio *τὸ σωφρονικὸν ἡμῶν* seruante sermo est, non aptissime in priscorum hominum symposiis non modo Dionysiaca sed etiam Apollineae musicae locum fuisse commemoratur? Nec magis habemus, cur Philoehorum capitis 29 Aristocli deberi negemus. — Sed restant ultima capitis uerba: *ἡ δὲ καθ' ἡμᾶς πυρρίχη διονυσιακή τις εἶναι δοκεῖ, ἐπιεικεστέρα οὕσα τῆς ἀρχαίας κτλ.* Ac supra sane p. 630 c illud *μέχρι καὶ νῦν* Aristoxeni est; sed hoc *καθ' ἡμᾶς* eiusdem esse nequit. Nam Aristoxeni doctrina sunt sine dubio, quae p. 630 c, d de saltationis generibus narrantur; ubi: *ὁμοία ἐστὶν ἡ πυρρίχη τῇ σατυρικῇ ὀρχήσει· πολεμικὴ δὲ δοκεῖ εἶναι ἡ πυρρίχη κτλ.* Ab hac uero pyrricha, qualis fuit Aristoxeni temporibus (cf. Plat. legg. VII p. 815 a sqq.), prorsus diuersa est illa capite 29 extremo descripta; quam Caesarum Romanorum aetati propriam fuisse scimus (cf. Apul. met. X, 29, Friedl. Sittengesch. II³, 443). Quare neque Aristoxeno neque Aristocli haec tribuenda sunt sed aut ipsi Athenaeo aut — id quod malim credere — eidem auctori quem sequitur noster I p. 20 d de Pyladis Bathyllique saltatione.

Ceterum Aristoxeni ne ea quidem possunt esse, quae iuxta antecedunt inde a uerbis *ἡ δὲ πυρρίχη παρὰ μὲν τοῖς ἄλλοις Ἑλλήσιν οὐκ ἔτι παραμένει*; nam Athenienses bellare desierunt demum circa annum 263. Eadem scripta esse debent ante captam a Romanis Graeciam. Haec optime conueniunt in Aristoclem; cui totum caput assigno exceptis eis quae de

dionysiaca pyrricha narrantur. — Tertium pyrrichae genus neque *πολεμικόν* neque *ἐπιεικές* inter ridiculas saltationes recensetur p. 629f. Contra prisca illa memoratur paulo ante p. 629c. Diuersis hic fontibus uti Athenaeum Rohdii aciem non fugit. Sed de his infra ¹⁾.

Capitis 30 initio prisca describitur *γυμνοπαιδική* ²⁾. Sed rursus intermiscetur eiusdem auctoris doctrina, cui capitis 29 exitum deberi coniecimus; id quod cernitur e uerbis *ὥστε καὶ τὴν ὀρχησιν ταύτην εἰς τὸν Διόνυσον ἀναφέρεσθαι*. Quae secuntur usque ad finem capitis ex Aristoxeno ab Aristocle excerpta esse autumo. Sub finem laudatur *Ἀριστόξενος ἐν ἀσυγκρίσειν*. Huic Aristoxeni operi Athenaeum nusquam alibi testimonium denuntiare Rohde p. 43 dicit. Sed ad idem referendum esse equidem suspicor quod legitur sub Aristoxeni nomine IV, 174e: *ὁ μέντοι Ἀρ. προκρίνει τὰ ἐντατὰ καὶ καθαρὰ τῶν ὀργάνων τῶν ἐμπνευστῶν κτλ.* Item I, 22b: *ὀρχήσεις δὲ ἐθνικαὶ αἶδε· — ἄς προκρίνει Ἀρ. διὰ τὴν τῶν χειρῶν κίνησιν*. Sic etiam eo de quo agimus loco gentium saltationes comparantur; cf. praeterea supra p. 631d: *βέλτιστοι δ' εἰς τῶν τρόπων κτλ.* Atque latius etiam patere huius operis uestigia in capitibus his Aristocleis suspiceris coll. p. 621c: *φησὶ δὲ ὁ Ἀριστόξενος τὴν μὲν Ἰλαρῶδιαν παρὰ τὴν τραγῳδίαν εἶναι κτλ.* et p. 630d: *ἡ δὲ γυμνοπαιδικὴ παρ-εμφερέης ἐστὶ τῆ τραγικῆ ὀρχήσει κτλ.* (cf. p. 621b).

Ex eodem Aristocle Aristoxeni testimonium etiam I p. 22b petitum esse primum inde ueri est simile, quod paulo ante ille laudatur de Aeschylī quodam saltatore. Idem ceteris

1) Non magni faciam quod, qui homo Laonicus hic audit, Pyrrichus apud Poll. Hesychn. Schol. Pind. P. II, 127 Mar. Plot. de metris p. 2624 P est Cretensis. Nam Laconum musicam a Creta insula initia et incrementa cepisse notum est; cf. Schol. Pind. ad l. l. — Hesychnus et Schol. Pind. in quibus consentiunt, Didymea agnoscas coll. Procl. ap. Phot. Pollux uel eius auctor unum ueriloquium eligere satis habuit; Iubae ne umbram quidem cerno in his (non item Rohde p. 52). — Obiter iuuat corrigere schol. ad Luc. Pisc. 36: *πυρρικήσειν· εἶδος ὀρχήσεως ἢ πυρρική συντομος*, ubi lege *σύντονον*.

2) Cf. Suid. = Et. M. et Pausan. III, 11, 9.

capitis 39 et 40 auctoribus recentior est (de Phillidis aetate infra disputabimus); neque argumenta horum capitum in libris *περὶ χορῶν* praeteriisse existimari potest. Schweighauser illud Aristoclis mentionem quod sequitur *φασὶ δέ* p. 22a mutandum suadet in *φησὶ δέ*, ut continuetur illius oratio; neque habeo quod obloquar. Agitur autem hoc capite 39 de Aeschyli arte orchestica. Neque uero Aeschylum sed saltandi artem praecipuum esse argumentum, cui subseruiant reliqua, inde apparet quod etiam antecedentibus capitibus et subsequenti de saltatione in uniuersum sermo fit. Hinc licet concludere non eum, qui de Aeschylo scripserit, sed qui de saltatione, praecipuum esse huius capitibus auctorem, cui debeantur reliqui. Aristoclis igitur fontem in Aeschyli arte orchestica enarranda Chamaeleontis *περὶ Αἰσχύλου* librum fuisse statuo, quippe cuius nomen p. 21 e laudetur. Quae uero in fine capitibus ex Chamaeleonte apponuntur, a sententiarum nexu ita abhorrent, ut ab ipso Athenaeo ista assuta quin sint non dubitem; qui eandem narratiunculam ex Chamaeleontis *περὶ Αἰσχύλου* libro citatam aptiore loco protulit X p. 428 f¹).

De Homeric saltatione agitur capp. 24—27. Hic quoque subesse fontem Aristoclem conicias; sed cauendum est: id certo scimus, caput 15 ex Dioscoridis *περὶ τῶν παρ' Ὀμήρω νομίμων* libro esse desumptum, id quod docet Suid. s. u. Ὀμηρος, qui eadem quae Athenaeus, pleniora modo, modo artiora exhibet exordians a uerbis his: *ὅτι Διοσκορίδης ἐν τοῖς παρ' Ὀμήρω νόμοις φησίν, ὅτι ὁ ποιητὴς ὄρων κτλ.* Unde suo iure Mueller FHG II, 192 etiam eorum, quae in sequentibus de uita heroum Homericorum copiose exponuntur, magnam partem ex Dioscoride fluxisse probabile esse iudicat. Laudatur autem Dioscorides sub finem capitibus 18, sed ex subdolo Athenaei more ita ut non nisi de eis, quae proxime antecedunt, testem eum

1) Idem de Aeschylo dictum refert Plut. Q. Symp. I s', 1, 4. Lucian. encom. Demosth. 15 quod Callistheni hoc de Aeschylo iudicium tribuit, aut errori aut negligentiae obnoxius est. Nam Callisthenes, si recte ἀποφθεγγμάτων scriptorem illum intellego quem laudat Poll. IX, 6, 93, dictum illud non excogitauit sed ut alienum rettulit.

producere uideatur. Sed haec obiter tetigisse in praesens pro meo consilio sat est.

Iam sicubi in illis libri XIV de musica et saltatione capitibus Aristoxenorum et Chamaeleontem una uidebimus adhibitos, nonne ueri simile est Aristocli memoriam eorum deberi? Sic puto expediendam esse ἀποπταρ illam quam dicit Rohde p. 45. Qui cum Aristoxeni doctrinam inesse in capitibus 23—26 et 31 recte perspexerit nec tamen ab Athenaeo, si ipse auctorem nobilissimum manu uersasset, nomen eius reticentia fore omissum credat, alium auctorem circumspicens, ex quo Aristoxenea ille hauserit, unum offerri dicit Chamaeleontem p. 628 e laudatum de saltatione, qui p. 184 d et 623 f proferat Aristoxeneis quam maxime cognata. Et quamquam ipse coniecturae audacissimae diffidit merito, aliam tamen uiam soluendae difficultatis se non uidere fatetur. Quod uero 'ipsas sententias Aristoxeni proprias esse fere omnes' dicit, de illis quae ad musicae uim mitigandi atque medendi spectant, hoc sine limitatione non admittam. Immo Aristotelicam adgnosco doctrinam neque Aristoxeno soli receptam sed etiam Theophrasto Chamaeleontis magistro et 'creditam a plerisque et memoriae traditam' (Gell. IV, 13). Quid quod iam Democritus 'plurimis hominum morbis medicinam fuisse inentiones tibiaram docuit?' (Gell. I. 1.). Neque igitur necesse erat Chamaeleontem Aristoxeni scriinia adire. Omnino in his rebus sententiarum similitudo nihil probat de artiore inter auctores necessitate, sed sola uerborum congruentia communis fons proditur. Si uero comparaueris Athenaei Plutarchi Dionis Chrysostomi locos, quibus nititur Rohde, summam in narrandis eisdem rebus uerborum discrepantiam cognosces. — Ceterum Theophrastum Chamaeleontis fontem deprendimus p. 624 a.

Sed iam data opera de his capitibus uidendum est, atque Rohdii placita accurata epicrisi sunt aut stabilienda aut infringenda.

Libri XIV capita 23—25, quibus 'de ueteris musicae indole uirili et ad omnes uirtutes animum instigante' agitur, Rohde dicit centonem Aristoxeneum et optime Aristoxeni

uestigia passim detegit¹⁾. Idem rectissime in cap. 26 inde a uerbis *τὴν δ' ἀπόκρινον* nouum excerptum a priore prorsus diuersum incipere statuit ex onomastico aliquo petitum. Caput 28 autem et sequentia duo Aristocli tribuit, iure, ut supra (p. 100) uidimus. Caput 31 rursus ex eodem opere depromptum putat, quod sophista uersus capitis 26 finem deseruerat; id quod et argumento et Aristoxeni mentione probatur.

Caput 32 et 33 'fortasse item Aristoxeno deberi' conicit. Quae obstant: memorabilem illam de uersibus acephalis doctrinam, Demetrii Byzantii testimonium, Dinonis narrationem ab Athenaeo ipso intempestiue inserta esse contendit. Dinonis locum non apte appositum esse non concedo, de Demetrio et de excursu metrico negari idem nequit. Quid quod eadem formula, qua hic Dinonis uerba introducuntur, Aristoxenus utitur p. 631 d, ubi legimus: *εἰσὶ δὲ καὶ παρὰ τοῖς βαρβάροις ὥσπερ καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησι σπουδαῖαι καὶ φαῦλαι ὀρχήσεις*. Dinonem igitur ab Aristoxeno aduocari non est cur negemus; nisi quem moratur, quod fere aequales fuerunt. — Demetrii Byzantii *περὶ ποιημάτων* librum Athenaeus ipse sine dubio non inspexit²⁾ sed intercedit auctor, qui data opera historiae musicae scriptores perlegerit. Neque metricam istam doctrinam de suo eum adferre quisquam crediderit. Quamquam referenda uidetur ad auctorem Caesio Basso et Heliodoro recentiore, quippe apud quos primos eam inueniamus (uide Rohd. p. 46 not.). Ceterum quod hic Phocylides inter eos nominatur, qui poematis non addiderint melodias, pugnat cum hac sententia Chamaeleontis illa quam legimus p. 620 c: *μελωδηθῆναι οὐ μόνον τὰ Ὀμήρου ἀλλὰ καὶ τὰ Ἡσιόδου καὶ Ἀρχιλόχου. ἔτι δὲ Μιμνέρον καὶ Φωκυλίδου*. Veram esse Chamaeleontis doctrinam Rohde 'Griech. Rom.' p. 141 not. demonstrat. Contra Bergk HLG II p. 130 not. 80 haec testimonia consociare studet infelici ratione; nam *τῶν λοιπῶν οἱ μὴ προσάγοντες μελωδῖαν*

1) Ceterum Chamaeleontis in hoc capite non ea solum esse, quae cum nomine eius exhibentur, sed etiam illam de Hippoclide narratiunculam suspiceris coll. p. 273 c.

2) Clearcho debetur X, 452 d et XII, 548 d.

eis, quorum nomina antecedunt, nullo pacto opponuntur sed adduntur neque omnino sermo fit nisi de carminibus melodia non instructis.

Sed plura etiam cernere mihi uideor uestigia auctoris cuiusdam, qui inter Aristoxenum et Athenaeum intercedat. Capite 31 Aristoxenea contineri cognouimus. Huic ergo tribuimus illam de Asopodoro narratiunculam. At quis est, qui addidit istud *οἶδα δὲ τινὰς τοῦθ' ἱστορήσαντας ὡς Ἀντιγενίδου εἰπόντος?* 'Confidentius' opinor loqueretur Aristoxenus Antigenidae aequalis admiratorque. Iam pergitur sic: *Καὶ οἱ καθ' ἡμᾶς δὲ τέλος ποιῶνται τῆς τέχνης τὴν παρὰ τοῖς θεατροῖς ἐνημερίαν. Διόπερ Ἀριστόξενος — φησὶ κτλ.* Loqui apparet hominem Aristoxeno recentiorem, quippe qui illius aetati opponat istud *καθ' ἡμᾶς*. Iam post Aristoxeni eclogam legimus: *ταῦτα μὲν ὁ Ἀριστόξενος· κάμοι δὲ διὰ τοῦτο φιλοσοφητέον φαίνεται εἶναι περὶ μουσικῆς· καὶ γὰρ Πυθαγόρας ὁ Σάμιος τηλικαύτην δόξαν ἔχων ἐπὶ φιλοσοφίᾳ κτλ.* Hanc honorificam Pythagorae mentionem ex Aristoxeno petitam esse statui non licet, quamquam Pythagoreorum ille erat discipulus antequam fieret peripateticus. Non sane nimis obstaret illud *ταῦτα μὲν ὁ Ἀρ. Κάμοι δέ*, nam solet Athenaeus talibus additamentis fontium uestigia et suturas dissimulare. Sed scimus Aristoxenum ipsam illam Pythagorae doctrinam, quae hic laudatur, acerrime impugnasse nec musicae rationes in uniuersum transferri passum esse (uide Rossb. et Westph. I p. 68). Iam si alium tibi auctorem dicam et Aristoxeni et Pythagorae cultorem, hunc Athenaei hic esse fontem nonne probabile iudicabis? Nouimus autem talem rei musicae scriptorem; quem infra monstrabo. Ceterum Cliniam Pythagoreum memento memoratum esse p. 623f. Cum uerbis inde a *τηλικαύτην δόξαν ἔχων* usque ad *μουσικῆς* cf. simillima 627cd de Aeschylo, similia paullo ante de Alcaeo et Archilocho dicta. Id mihi etiam ex aequabili orationis genere certum est: unum opus *περὶ μουσικῆς* uel similiter inscriptum toti huic disputationi subesse, quae inest in capitibus 18—26. 31—33. Neque cum Rohdio, qui omnino plus quam par est ipsi Athenaeo tribuit in legendo

atque colligendo, Aristoclem ab ipso sophista excerptum esse credo; immo in scriptore tam uetusto optimisque et uberrimis fontibus uso, cuius libri sine dubio maximam partem in posteriorum compilationes recepti erant, confidenter hoc negare nullus dubito. — Sed priusquam de auctore illo musico coniecturam proponamus, multae quaestiones huc pertinentes restant nobis instituendae et si dis placet soluendae.

CAPUT II.

De Tryphone.

Suid. s. u. *Τρύφων· Ἀμμωνίου Ἀλεξανδρεὺς γραμματικὸς καὶ ποιητῆς γεγονὼς κατὰ τοὺς Ἀγούστου χρόνους καὶ πρότερον.*

Id. s. u. *Αἰδύμος· γεγονὼς ἐπὶ Κικέρωνος καὶ Ἀντωνίου καὶ ἕως Ἀγούστου.*

Hinc Tryphonem concludas paulo posteriorem fuisse Didymo. Eiusdem discipulum eum fecit Lehrs¹⁾, quem secutus est M. Schmidt praef. Did. p. 6, sed ueterum nemo tradidit. At Trypho si fuit Ammonii Aristarchei seu filius seu discipulus, qui potest floruisse sub Augusti imperio? Etenim Aristarchus moritur c. Ol. 159/60, nisi etiam prius (uide M. Schmidtium in Philol. uol. VII p. 368). Quare aut alius est Ammonius ille Tryphonis — aut Ammonius Aristarcheus non primus fuit Aristarchi successor, quae suspicio firmatur coll. Suid. s. u. *Ἀμμώνιος· Ἀμμωνίου Ἀλεξανδρεὺς, ὃς καὶ διεδέξατο τὴν σχολὴν τοῦ Ἀριστάρχου πρὸ τοῦ μοναρχῆσαι τὸν Ἀγούστου.* Frustra huius loci difficultatem aliter expedire studuit E. Rohde Mus. Rhen. uol. XXXIII p. 168. Nam ista aetatis definitio prorsus absurda et nulla esset, si multum liceret recedere ab anno 31 a. Chr. Idem p. 218 Tryphonem sumit uixisse circa 120—50 a. C. (Didymum c. 80—1), id quod cum Suidae testimonio nullo

---

1) De Arist. stud. hom. p. 341 not.

modo potest conciliari. Praeterea Suidam s. u. *Τρύφων* defendit contra Arthurum de Velsen (Tryph. fragm. coll. et disp. Berol. 1853 p. 2) Suidas s. u. *Δημήτριος Ἰξίων γεγωνὸς κατὰ τοὺς Ἀγούστου χρόνους*; nam huius aequalem fuisse Tryphonem — nisi posteriorem — sequitur ex Apoll. de pron. 114 b (uide Rohd. l. l.). — Certe hac uia nemo nobis poterit persuadere Didymo antiquiorem esse Tryphonem¹⁾.

Contra Tryphonem Didymi sententias modo testimoniorum loco apposuisse modo impugnasse e fragmentis eius tam certo potest demonstrari, ut dubitationi nullus maneat locus.

Schol. Π. Ν u. 450: *Κρήτη ἐπίουρον· — μέμνηται δὲ καὶ ὁ Δίδυμος τῆς ἀποδόσεως καὶ Τρύφων· ἐκεῖνο δὲ προστίθησιν ὁ Τρύφων, ὅτι* — Vides Didymi copias a Tryphone auctas.

Schol. Π. Ω 557: *δασύνει Δίδυμος τὸ ἕασας — Ἀρίσταρχος δὲ οὐδὲν ἀποφαίνεται — δύναται δὲ καὶ τὸ ψιλούμενον, ὡς φησι Τρύφων*. — Aduersatur Didymo Trypho.

Apollon. de adu. p. 569, 15 (Bekk. An. II): *ὥτάν· — γεγενῆσθαι δὲ οἱ μὲν παρ' ἐταιρικὴν ἐκφώνησιν, ὡς Δίδυμος ἔφη· καὶ παραλαμβάνει αὐτὸ παρὰ τὸ ἔτης μετὰ μορίου τοῦ ὦ κλητικοῦ. Πρὸς ὃν φησι Τρύφων, ὡς τὰ τῆς κλητικῆς οὐ κατασταίη — αὐτὸς γε μὴν φησιν, ὡς κτλ. Trypho Didymum uituperans ipsa eius uerba repetit! (cf. Rohd. l. l. p. 218).*

Et. M. p. 645, 1: *Ὅχεσφιν — ὁ μὲν Δίδυμος λέγει γεγενῆσθαι ἀπὸ τῆς ὄχεσι καὶ ὄρεσι δοτικῆς τῶν πληθυντικῶν — ὁ δὲ Τρύφων ἐναντιοῦται αὐτῷ λέγων ὅτι οὐ δύναται ἀπὸ δοτικῆς γενέσθαι, ἐπεὶ κτλ. Idem accidit.*

Δίδυμος καὶ Τρύφων habes in Cram. Anecd. Paris. I p. 179, 29 et p. 188, 32. Ceterum nihil interesse, seu *Τρύφων* καὶ *Δίδυμος* seu *Δίδυμος καὶ Τρύφων* ponatur, docuit Naber prolegg. ad Phot. p. 14.

Denique chronologicum sine dubio ordinem nominum praebet Anon. de Comoedia in Cram. An. Par. I p. 7, 1: *ὕστερον δὲ (post Pisistratum Zenodotum Aristarchum) ταύτας ἀπάσας*

1) Duentzerum de Zenod. p. 19 Tryphonis libros a Didymo adhibitos statuentem recte refutat Stiehle, qui in Phil. uol. VI de Tryphone egit.

(scil. βιβλούς) σκηνικάς τε καὶ ποιητικάς πλείστον ἐξηγήσαντο
Αἰδύμος Τρύφων Ἀπολλώνιος Ἡρωδιανός κτλ.

Praeterea usus est Trypho Dionysii Thracis, qui fuit Pompei, et Demetrii Ixionis, qui fuit Augusti aequalis, libris ¹⁾.

Tryphonem Didymo fuisse recentiorem praeter eos, quos supra laudavi, etiam Naber (prolegg. ad Phot. p. 10) sine ulla dubitatione ponit; idem multa Didymea per hunc grammaticum posterioribus lexicographis tradita esse ad summam probabilitatem adduxit ²⁾. Contrariae sententiae praeter Duentzerum nemo quod sciam exstitit auctor uel patronus nisi Eruius Rohde. Qui praeclarae de Pollucis fontibus commentationis p. 47 de Iuba Mauretano et Tryphone disserens: 'mihī non dubium, inquit, quin Athenaeus, quae ex antiquiore scriptore profert, recentiori debeat; qui est Iuba'. Idem p. 67: 'Iuba enim quin Tryphonis onomasticon adhibuerit, nequit dubitari'. Immo ne potuisse quidem adhibere indicandus est; nam Iubae libri praesto erant Didymo, id quod probe scit uir doctissimus; Didymi autem opera Tryphoni, ut uidimus; unde sequitur ante Tryphonem scripsisse Iubam. — Isto Rohdii errore factum est, ut spes, quam conceperam: fore ut laboris eius ingeniosissimi fundamentis meam de Athenaei fontibus disquisitionem superstruere possem, me falleret. Gaudeo autem quod libello uiri clarissimi non prius mihi contigit potiri quam ipse de his rebus firmum ac liberum nactus essem iudicium. Iam quid ex illo ad Athenaei fontes eruendos redundaret, accurata epicrisi diiudicandum erat. Unde uicissim etiam Pollucis fontibus nouae lucis aliquid additum iri confido. Ceterum quae debeam Rohdio, grato semper animo confitebor.

Redeamus igitur eo unde eramus profecti: ad Ath. IV p. 174 b. Hinc usque ad finem libri IV sophista musicorum

---

1) Contra Didymus usurpatus est iam ab Aristonico Homericō, Strabonis aequali.

2) Cf. etiam Freyeram de Schol. Aesch. fontt. 'Trypho, quem Augusti et Tiberii temporibus floruisse constat' Stud. Lips. V p. 373.

instrumentorum dat descriptionem. Statim post Aristoclis de organo hydraulico testimonium de eadem re laudatur Trypho: *Τρύφων δὲ ἐν γ' περὶ ὀνομασιῶν (ἔστι δὲ τὸ σύγγραμμα περὶ αὐλῶν καὶ ὀργάνων) συγγράψαι φησὶ περὶ τῆς ὑδραύλεως Κτησίβιον τὸν μηχανικόν. Ἐγὼ δὲ οὐκ οἶδα, εἰ περὶ τὸ ὄνομα σφάλλεται.* Hic obiter contra Schweigh. illud ὄνομα non debere referri nisi ad Ctesibii nomen adnoto; nempe sensus hic est: 'Ctesibius hydraulici inuentor secundum Aristoclem fuit *κουρεύς*; Trypho contra mechanicum quendam, qui de hoc organo scripserit, eodem nomine appellat nescio an falso'. Apud Vitruuium¹⁾ pater est tonsor, filius res pneumaticas excogitauit; fortasse inde Aristoclis et Tryphonis dissensio explicatur et componitur.

In sequentibus Tryphonis nomen semel redit, p. 182 e, ubi sententia eius cum Iubae doctrina coniuncta est. Sed non semper Athenaeus ubi Tryphone usus est, nomen eius apposuisse conuincitur comparatione inter p. 182 d et XIV p. 634 f instituta. Etenim posteriore loco eadem uerba sub Tryphonis nomine redeunt. Multo sane frequentius in his capitibus Iuba in partes uocatur; quem de instrumentis musicis ἐν τῷ τετάρτῳ *Θεατρικῆς ἱστορίας* egisse discimus e p. 175 d. Inde Rohde capp. 75—78. 79. 80. 81 tota deberi uni Iubae nimis confidenter ('quouis pignore')²⁾ affirmat eiusdemque copias Pollucem adiisse contendit, utpote qui in sua instrumentorum musicorum recensione passim cum Athenaeo consentiat, interdum ad uerbum congruat. Alios auctores praeter Iubam ab Athenaeo hic adhibitos esse Rohde negat. A Iuba igitur putat appositos fuisse Aristoclem Tryphonem Artemidorum Ameriam Neanthem Protagoridem Euphorionem Aristoxenum etc.

Esto, concedamus de omnibus: de uno tamen Tryphone non concedo; primum propter tempora: quid quod Didymum Iubae historia theatri usum esse Rohde ipse affirmat p. 35. 50 (cf. Hesych. s. u. *βλίττυρι*)? Didymum autem ante Tryphonem

1) Ed. Rose p. 160, 3 — VII, 14. 237, 5 — IX, 8, 2. cf. p. 5, 27 — I, 1, 7. 259, 18 — X, 12, 1. 260 — X, 12, 4. Plin. VII, 37.

2) De Poll. font. p. 34.

scripsisse supra uidimus. Dein Athenaeum eorum nomina, quibus praecipuis utatur auctoribus, aut reticere aut subdole, quasi minuta tantum eis debeat, interponere solere, contra quos non ipse adierit sed apud alios inuenerit laudatos, semper in ore habere meminerimus. Tertium est quod Pollux, onomastici auctor, multo commodius Tryphonis libro uti poterat quam ipsis Iubae uoluminibus, 'ut actum acturus fuerit, si praeter Tryphonis *ὀνομασίας* Iubae theatralem historiam consulere in animum induxerit', — nam sic conuersa ualerent Rohdii uerba (p. 67). Etenim Trypho sine dubio Iubae copias non praeteriisse aut certe per Didymum eas recepisse censendus est. Atque usum esse Pollucem Tryphonis onomastico et Rohde probabile ducit ipse (p. 14. 17 med. ! 66) et uestigiis haud raris proditur: cf. cum Tryph. apud Ath. 114 b (*πυραμοῦς* et *σησαμοῦς*) Poll. VI, 77; Tryph. apud Ath. p. 299 a s. u. *ἔγγελος* cum Poll. VI, 49 sq. — Tryph. apud Ath. XIV, 640 e (ex Dionysio eius filio) cum Poll. VI, 79 (*ἐπιφορήματα*); Tryph. apud Ath. XI, 503 c (*δίνον*, ex eodem) cum Poll. VI, 96 et ib. 99; Tryph. apud Ath. III, 110e (*ὄρνυθην*, *ὀβελίας*, *ὀβελιαφόροι*) cum Poll. VI, 73; Ath. 114 e f cum Poll. l. l. (*ὕγιεϊα μάζα*); Tryph. apud Ath. XI, 503 d s. u. *ψῶδος* cum Poll. VI, 108 (de hoc uase nusquam alibi legimus). Maxime autem huc facit, quod *ψῶδων κατάλογος* apud Poll. IV, 53 sqq. cum eis, quae Ath. XIV cap. 10. 11 ex Tryphone profert, ita consentit, ut de communi fonte dubitari nequeat; id quod infra diligenter per singula probabimus. Quidni igitur de instrumentis musicis ubi eadem tradunt Athenaeus et Pollux, Tryphonem utriusque esse auctorem licet suspicari? A Iuba uero semel certe Pollux aperte dissentit: *λωτινὸς ἀλός* apud Ath. p. 175 e auctore Iuba Aegyptiorum inuentum dicitur, contra p. 182 d Libyorum; cum posteriore loco consentit Pollux. Rohde (p. 25), qui eundem utroque loco auctorem ab Athenaeo descriptum esse putat, facere non potest quin sophistam parum accurate Aegyptiis 'Alexandrinorum ut laudem etiam augeret' inuentionem illius instrumenti tribuisse arguat. Sic 'non pugnare cum Athenaeo Pollucem' efficit. Sed qui libero iudicio rem considerauerit, Pollu-

cem non cum Iuba sed cum eo scriptore facere confitebitur, quem p. 182 d describit Athenaeus: hunc uero Tryphonem esse, cuius et uerba proxime antecedunt et nomen (interposito Iubae testimonio) sequitur, satis ueri simile est, praesertim cum de Alexandrinorum more agatur. Ac nescio an Alexandrinorum laudes Athenaeus in Tryphone Alexandrino inuenerit. Sic rursus negligentiae crimen ab eo defendimus.

Sed acrius statim castigatur Deipnosophistarum auctor a Rohdio propter alium Pollucis dissensum. Etenim de pandurae inuentione quam Poll. § 60 Assyriis tribuit, Athenaeus p. 183 f haec narrat: *Πυθαγόρας ὁ γεγραφὼς περὶ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης τοὺς Τρωγλοδύτας φησὶ κατασκευάζειν τὴν πανδοῦραν ἐκ τῆς ἐν τῇ θαλάσσει φρυομένης δάφνης*. 'Verum est, uehementer discrepant' inquit Rohde (p. 28). Iam confert Ath. XIV, 633 f, ubi idem Pythagoras Parthos et Troglodytas uti refert sambuca (*χρησθαι* dicit, nihil amplius). 'Magnas alicubi turbas mouisse Athenaeum concedes'. At nec uideo Pollucem cum Athenaeo pugnare nec priorem huius locum cum altero; immo res diuersae nec tamen contrariae traduntur. Quod uero Rohde Euphorionem, ex quo utroque loco Pythagoras citatur, postquam p. 635 a sambucam idem esse instrumentum, quod antea magadis appellatum fuerit, tradidisset, non potuisse narrare contendit Troglodytarum fuisse inuentum sambucam — nam magadis aut Lydorum aut Sapphus aut Thracum *εὔρημα* —: primum de Troglodytis non Euphorio ipse sed Pythagoras testis est: Euphorio quid hac de re senserit, nescimus; dein non 'idem' esse organum magadin et sambucam dicit ille sed *παλαιὸν μὲν τὸ ὄργανον εἶναι τὴν μάγαδιν, μετασκευασθῆναι δ' ὀψέ ποτε καὶ σαμβύκην μετονομασθῆναι*; transformata igitur est magadis ad sambucae similitudinem ideoque sambucae nomen in eam translatum; denique inuentam esse panduram aut sambucam a Troglodytis minime tradidit Pythagoras sed *χρησθαι, κατασκευάζειν* eos narrat; quis inuenerit, unde illi acceperint, tacet. Quare hic quoque Athenaeum culpae prorsus immunem esse contendo. Nam quod Pollux *ψιδύραν* a Troglodytis inuentam esse narrat, cur hoc instrumento usi non

poterant aliis uti? Omnino non recte Rohde istud Pollucis testimonium tractauit. Legimus enim: *ψιθύρα τὸ μὲν εὐρημα Λιβυκόν, μάλιστα δὲ Τρωγλοδυτῶν*. Hic ille, quia Libyæ Troglodytæ non noti sint, corrigit: *μᾶλλον δὲ Τρωγλοδυτῶν*, 'ut diuersas doctorum hominum sententias disceptet Pollux'. At mihi recta loci interpretatio hæc una uidetur esse: 'psithyra inuenta illa quidem est a Libyibus, maxime autem Troglodytarum est', i. e. Troglodytarum proprium, in usu apud Tr. — Eodem modo opinor pandura Assyriorum inuentum et sambuca a Lydis fortasse excogitata apud Troglodytas in usu esse potuerunt¹⁾. Sed etiamsi inuentam esse a Troglodytis sambucam traderet re uera Athenæus uel potius Pythagoras, ab omni uituperatione idem defendendus esset: quid quod Clem. Alex. Strom. I cap. 16 in catalogo illo inuentionum: *οἱ τε Τρωγλοδύται*, inquit, *σαμβύκην εὖρον ὄργανον μουσικόν*? Qui optimos fontes laudat *εὐρέσεων* scriptores Scamonem Aristotelem Theophrastum Philostephanum Stratonem alios (eosdem fere quibus utitur Plin. N. H. VII, 34). Iniuriam igitur Rohde fecit Athenæo in turpes errores eum incidisse clamans.

Neque iure idem sophistam p. 636 f ex ipso Iuba hausisse conicit propter Hesych. s. u. *σαμβύκη· οὐ μόνον τὸ μουσικόν ὄργανον, οὐδὲ μέμνηται Ἰόβας· ἀλλὰ καὶ πολιορκητικόν, οὐ Βίτων* —; unde totum hoc Athenæi caput auctori alicui deberi apparet, qui et Iuba et Bitone usus sit²⁾. Iuba igitur ne hic quidem ab Athenæo ipse inspectus est.

Aristoxeni doctrinam agnosces in enumeratione tibiae generum p. 176 f instituta coll. p. 634 e. Superiore loco *τελείοις* et *ὑπερτελείοις* additum est nomen ambos complectens, quod est *ἀνδρεῖοι*. Cum his Athenæi locis comparandus est Poll. IV, 80—82, qui eandem doctrinam sed aliquanto uberiorem profundit. Quem simillimum fontem sequi et ex eorundem generum Aristoxeneorum mentione et maxime inde cernitur, quod quæ apud Athenæum præterea memorantur genera,

1) Cf. p. 637 b.

2) Sambucam et organum musicum et machinam Festus quoque commemorat p. 324. Cf. Suid.

redeunt pleraque apud Pollucem. Monendum autem neque id ipsum genus, de quo apud Ath. testis est Iuba, deesse apud Pollucem; sed cum Iuba *ἐλίμους αὐλοῦς Φρυγῶν εἶναι εὐρημα, ὀνομάζεσθαι δὲ καὶ σκντάλια* tradat, Poll. § 76 eosdem inuentores nominat, *σκντάλια* autem § 82 demum commemorat neque quidquam de necessitate inter haec nomina intercedente addit. Hoc si Iubam uterque descripsit, nullo modo explicatur; contra si Tryphonem, Pollux Iubae testimonium ab illo appositum ex parte omisisse statuendus est, ut solet non curare testimonia; cf. Poll. § 75 cum Ath. p. 175 e (de monanlo): Pollux Iubae uerba omisit, ceteroqui cum Athenaeo, h. e. Tryphone, consentit (Rohde p. 26 uix cuiquam persuadebit). Athenaeus autem *σκντάλια* iterum nominare, id quod Tryphonem fecisse e Polluce discimus, supersedit.

Ceterum Pollux et Athenaeus fere semper in his rebus etiam ubi sententias easdem proferunt, uerbis ita discrepant, ut quasi consulto id fieri dicas; e. g. de Epigono Ath. IV, 183 d (ex Iuba) et Poll. IV, 59; de gingra Ath. 174 f et Poll. § 76. Quare non modo Iubam sed ne Tryphonem quidem ipsum ab utroque descriptum esse credo.

Iam apparere opinor Rohdii de Iuba sententiam esse mittendam. Nam si omnino de organis musicis uno fonte usus est Athenaeus, cui reliqui auctores fere omnes debeantur, is non potest esse Iuba, potest esse Trypho. Alii ex eis, quos laudat Athenaeus, in censum non ueniunt. Restat autem ut quaeramus, utrum Iuba a Tryphone an uterque iuxta sit adhibitus ab Athenaeo uel eius auctore. Atque uidemus Pollucem non modo de eis rebus cum Athenaeo consentire, quarum testem habeamus Iubam, sed etiam de aliis multis idque semel ita, ut cum Tryphone contra Iubam conspiret. Unde sequitur Pollucis auctorem et a Iuba et a Tryphone pendere. Quem si recte ipsum Tryphonem esse coniecimus, Iuba et apud Pollucem et apud Athenaeum Tryphoni debetur. Haec sententia egregie confirmatur eis quae legimus Ath. IV, 182 e: *Θηβαίων δ' εὐρημά φησιν εἶναι Ἰόβας τὸν ἐκ νεβροῦ κώλων κατασκευαζόμενον αὐλόν. ὁ δὲ Τρύφων φησὶ καὶ τοὺς καλουμένους ἐλε-*

φαντίνους ἀλούς παρὰ Φοίνιξιν ἀνατρηθῆναι. Vides Iubae de ὀστεινοῖς tibiis doctrinam a Tryphone de suo auctam; nam illa καὶ coniunctione respicit Trypho ad Iubae uerba ¹⁾.

Priusquam progrediamur uia, paulum in ista de organis musicis disputatione libet commorari.

Mirum sane in modum ab hydraulii descriptione Athenaeus transsilit ad γιγγραῖνους tibias sola γάρ particula adnectens rem prorsus diuersam. Sed cf. de huius uoculae usu p. 176 f: τοὺς γὰρ ἐλύμους ἀλούς —; unde de transitu ad alium fontem facto non esse cogitandum apparet; neque neglegentiae culpandus erat auctor.

Ceterum p. 174 f pro ὁ Ξενοφῶν, cuius nominis de his rebus scriptorem non nouimus, nescio an ὁ Τρύφων sit restituendum; nisi forte idem ille est Xenophon, qui scripsit περὶ Θεόγγιδος ²⁾.

Ad ea, quae p. 176 c—e et 182 e de tibiis e calamis et ex ossibus factis narrantur, cf. Poll. X, 183: καὶ ἀλούς ὀστεινοὺς καὶ καλαμινοὺς Ἀριστοφάνης ἔφη — grammaticus sine dubio, nam sequitur Callimachi testimonium. Quid si Aristophanes Byzantius, ut e. g. ὀνομασίας ἡλικιῶν et περὶ συγενικῶν ὀνομάτων scripsit, etiam in tibiatarum generibus recensendis Tryphoni praeierit? Quem illius copiis studiose usum esse et Naber docuit in Proleg. ad Phot. et e Pollucis cum Aristophanis fragmentis comparatione, quam instituit Rohde (p. 15 cum notis, p. 16. 17!), elucet. Grauiissimus est locus Ath. XIV, 619 b, de quo infra peculiarem quaestionem instituemus.

Neanthis ὄροι cum non nisi p. 175 de apud Athenaeum obuii sint, hoc testimoniam a Iuba, qui ante eum laudatur, appositum fuisse Rohde non sine probabilitate coniecit. Sed σαμβύκην, quam Neanthes inuentam esse tradit ab Ibyco, Iubam tribuisse Syris non debebat colligere ex Athenaei uerbis procul dubio corruptis. Nam uerba τὸν καλούμενον λυροφόρικα σαμβύκην nequitquam posse coniungi sed lacunam esse

1) Pollux satis habuit priorem obseruationis partem sublegisse.

2) Bergk ad Bacchyl. fr. 53 coniecit Ξενοφάνης causis non additis. Xenophanes de Lydis testis est apud Poll. IX, 83.

statuendam post *λυροφολινα* nemo non mihi concedet; diuersa enim sunt instrumenta. Nescimus igitur utrum Iuba etiam de sambuca testis sit necne. Sed etiamsi hoc uerum sit, Rohde abusus est Suidae, qui s. u. *Ἰβυκος* consentit cum Neanthe, testimonio, ut Neanthem a Iuba adhibitum esse probaret. Nam Dionysius Halicarnassensis Hesychii Milesii auctor cum de Ibyco poeta lyrico scripturus esset, sine dubio non Iubae theatralem historiam enoluit sed eorum libros, qui *π. λυρικῶν ποιητῶν* egerunt. Idem ualet de Suida s. u. *Μαρσίας* et Ath. IV, 184a. — Accedit quod Suidas de trigoni inuentore dissentit a Iuba; hic enim apud Ath. IV, 175d Syros, ille Sibyllam (cf. Scamonem apud Ath. XIV, 637b) nominat.

Capita 83sq. diuersae sine dubio a prioribus originis sunt. Atque quicumque legerit libri XIV capita musica, eundem fontem — opus quoddam musicum amplum doctumque — utrobique subesse sentiet; nam simillimus est narrationis color, ab onomastici indole longe abhorrens, et eidem auctores peripatetici. Accedit nestigium quod detegitur p. 184f collato schol. Pind. Pyth. II, 127 — *ὁ δὲ Ἐπιχαρμος τὴν Ἀθηναίων φησι τοῖς Διοσκούροις τὸν ἐνόπλιον νόμον ἐπαυλῆσαι, ἕξ ἐκείνου δὲ τοὺς Λάκωνας μετ' αὐλοῦ τοῖς πολεμίοις προσίεναι*. Quid igitur? Didymusne hic latet communis auctor? Eiusdem *πρὸς Ἴωνα ἀντεξηγήσεις* XIV, 634e laudantur de rebus musicis. Ionis uersus secuntur illud Epicharmi testimonium apud Ath. IV, 184f!

Transeamus igitur ad librum XIV, qui ob argumentorum affinitatem accurate cum libro IV comparandus est. Sophista post conscriptum librum IV nouas de rebus musicis fontes uidetur nactus esse, quibus ad retractandam ex parte materiam uberius et doctius, quam antea potuerat, adduceretur.

p. 616e *περὶ αὐλῶν* disputatio incipit. Praemissis uariis quibusdam obseruationibus Tryphonis fragmentum proponitur, ex quo onomastici eius indoles Polluci simillima bene potest cerni: *αὐλήσεων δ' εἰσὶν ὀνομασται, ὡς φησι Τρύφων ἐν β' ὀνομασιῶν, αἶδε* secuntur nomina alphabetico qui dicitur or-

dine prorsus neglecto; quibus additur: ταῦτα δὲ πάντα μετ' ὀρχήσεως ἠϋλεῖτο. Hunc ἀλλήσεων catalogum frustra quaerimus apud Pollucem, qui ἀλλήματα recenset alio ex consilio disposita et distincta. Sed omnes fere, quas Trypho exhibet, ἀλλήσεων ὀνομασίαι apud Pollucem in ὀρχήσεως generibus redeunt IV, 99sq. Hoc non miraberis, si additamenti illius (ταῦτα δὲ πάντα μετ' ὀρχήσεως ἠϋλεῖτο) memor comparaueris Pollucis explicationem uocis γίγγρας· πρὸς αὐλὸν ὄρχημα, ἐπώνυμον τοῦ ἀλλήματος; cf. § 105 τετράκωμος τὸ τῆς ὀρχήσεως εἶδος (apud Tryphonem est ἀλλησις). Ael. Dion. (ex Tryphone uidelicet) apud Eustath. p. 1137, 23: ἐκαλεῖτο δὲ ἐμμέλεια καὶ τὸ ὑπὸ τὴν τραγικὴν ὄρχησιν ᾄδόμενον ἀλλημα. Ex his non temere concludere mihi uideor Tryphonem bis haec nomina aulematis et saltationibus communia recensuisse, et in capite, quo περὶ ἀλλήσεων, et in eo, quo περὶ ὀρχήσεων egit: catalogum illum descriptum esse ab Athenaeo, hunc pleniorum et paulo aliter dispositum a Polluce. Quae nostra sententia optime firmatur eo, quod infra Athenaeum, ubi de saltationibus disputat, in omnibus fere cum Polluce consentientem uidebimus nisi quod omisit quae tanquam ἀλλήσεως nomina iam p. 618 e recensuit; neque ulla earum Pollucis saltationum, quae Tryphonis aulematis saltationi coniunctis cognomines sunt, apud Athenaeum in saltationum numero recurrit, cum ceteroquin ab eodem auctore pendere utrumque luce clarius perito appareat et a Rohdio accurate per singula nomina demonstratum sit. Nec non diserte respicitur bis ad ἀλλήματα, p. 620 e et f, sicut uice uersa apud Pollucem. — Ceterum egisse Tryphonem etiam de saltationibus nemo non pro certo habuerit; accedit ultro quod ille de schemate quodam χορικῆς ὀρχήσεως testis est apud Ath. p. 114f.

Quod uero Rohde Athenaeum caput 27 ex duobus dumtaxat libris exscripsisse putat, non possum ei assentiri. Verum est cum Polluce magis congruere posteriorem capituli partem (inde a uerbis παρὰ δὲ Συρακοσίοις). Sed etiam quae priore parte continentur, fere omnia ac plerumque eodem ordine redeunt apud illum, ut ipse dicit uir doctus. Quas autem

castigat repetitiones et pugnant inter se sententias, nullae sunt. Velut ἀπόκινος quod postea μακτρισιμός nominatus est, inde non sequitur μακτρισιμόν non posse antea diuersum ab ἀποκίνῳ fuisse (cf. p. 635 a de magadide et sambuca). Porro quae de telesiade narrantur duobus locis, non pugnant sed diuersa sunt atque coniungenda; praeterea ex diuersis auctoribus citantur, quorum alter Hippagoras non occurrit nisi hic, alter Marsyas ab Athenaeo uidetur appositus esse, nam Pollux (et Hesychius s. u. τελεσιάς· ἢ μετὰ ξίφους ὄρχησις ἀπὸ τοῦ εὐρόντος Τελεσιίου) non nisi Hippagorae explicationem nouit. — Θερμαστρίς quod primum inter ὄρχησις μανιώδεις, dein rursus inter σχήματα ὄρχησεως (τραγικῆς, ut ex Polluce discimus) enumeratur, quid offendit? immo neutribi deesse poterat. — Contra pyrrhicha quod p. 629 f in ridiculis saltationibus, supra p. 629 c in seueris dignisque recensetur, Rohde ipse alio loco recte inde explicat, quod priora illa omnino non ex onomastico sicut posteriora sed ex Aristoxeno (uel potius Aristocle) fluxerint. — Ex onomastico igitur, quod quidem Tryphonis esse e causis expositis persuasum habeo, omnia hausta puto quae inde a p. 629 c (τὴν δὲ ἀπόκινον) usque ad p. 630 a proferuntur excepto Marsyae de telesiade testimonio, quod etiam locum obtinet inopportuno ¹).

Restat ut Athenaeum, quamquam parum accurate auctorem suum descripsisse non potest negari, tamen ab 'incredibilis neglegentiae' culpa, quam Rohde ei iniungit p. 30, hic quoque defendamus. Nam quod inter ἰωνικὸν ὄρχημα et illud, quod Artemidi Siceliotae saltant, Athenaeus discernit, Pollux non item, nonne magis est ueri simile confusionem errore esse admissam quam disiunxisse aliquem quae coniuncta inuenerat?

Pollucis explicationem uocis ὄκλασμα· ὄρχημα περσικὸν καὶ σύντονον ex Iuba descriptam esse Rohde inde concludit, quod schol. Thesmoph. 1175 (βαρβαρικὸν καὶ Περσικὸν ὄρχημα ὄκλασμα καλεῖται) Iubam in theatralli historia de hac saltatione

1) Mirum saltationis nomen est illud κρεῶν ὀποκοπή p. 629 f. Corrige: κρεῶν ἀποκλόπη coll. Poll. § 105: Μιμητικὴ, δι' ἧς ἐμμοῦντο τοὺς ἐπὶ τῇ κλοπῇ τῶν εἰώλων κρεῶν ἀλισκομένους.

profuse egisse testatur primumque explicasse, quid istud sit τὸ Περσικὸν ὄκλασμα. Nos qui Iubam a Didymo, Didymum a Tryphone usurpatum esse persuasum habemus, non Iubam ipsum sed qui recepit (fortasse per Didymum) doctrinam eius, Tryphonem a Polluce excerptum esse statuimus. An credibile est Pollucem ex μακρῷ λόγῳ, quem Iuba de hac saltatione instituerat, nihil nisi tria uerba recepturum fuisse, si ipse re uera Mauretani thesauros adiisset? Hoc non explicatur nisi excerptoris excerptor fuit.

Ceterum non unum auctorem sequi Pollucem in saltationibus describendis satis perspicuum est.

Sed tandem nos conuertamus ad capita quaedam Athenaei, quae cum propter argumentum ex Iubae theatriali historia petita esse nequeant, et Tryphonis nomine signata sunt et cum Polluce comparata communem Naucratarum fontem aperte produnt: capita dico libri XIV decimum et undecimum, quibus carmina popularia recensentur. Statim post ἀλήσεων catalogum ex Tryphone desumptum eiusdem ῥῥῆς ὀνομασίας sophista adnectit. Distinguendae autem sunt quattuor dumtaxat capituli decimi particulae, quae repetitionibus aut discrepantiis diuersam prae se ferunt originem:

I. Tryphonis: ἱμαῖος ἢ ἐπιμύλιος. ἱστορογούντων ῥῥῆ ἔλινος (Epicharmus). ταλασιουργῶν ἴουλος.

II. Semi Delii: τοὺς ὕμνους τοὺς εἰς τὴν Δήμητρα οὐλους καλοῦσι καὶ ἴουλους· ἄλλοι δὲ φασιν ἐριουργῶν εἶναι τὴν ῥῥῆν.

IIIa. αἱ δὲ τῶν τιθεουσῶν κτλ. (Epicharmus).

b. ἢ δ' ἐπὶ τοῖς θανάτοις — ὀλοφυρμός· αἱ δὲ ἴουλοι καλ. ῥῥῆ δαὶ Δήμητρι καὶ Φερσεφόνη πρέπουσιν· οὐπιγγοὶ δὲ αἱ εἰς Ἄρτεμιν.

IV. Aristophanis Byz.: ἱμαῖος μυλωθρῶν. — ἐν δὲ πένθεσιν ἰάλεμος· λίνος δὲ καὶ αἴλιμος οὐ μόνον ἐν πένθεσιν κτλ.

Iam quaeritur, Tryphonis catalogus utrum non nisi e tribus illis nominibus (ἱμαῖος ἔλιμος ἴουλος) constet an plura, fortasse totum caput complectatur. Illud uel per se non probabile est; hoc et ex enumerationis ratione usque ad finem capituli sibi

constanti et ex Epicharmi mentione duplici uerisimile. Age nunc comparemus, quae Pollux de uariis cantilenarum generibus praebeat (IV, 53 sqq.).

Nomina sine ulla explicatione dat haec: ἴουλοι οὐλαμοὶ οὐπιγγοὶ λίτος. Sequitur ἐπιμύλιος ᾧδὴ ἱματός· καὶ ἱμαλῆς· ὁ δὲ ἄδων ἱμασιδός (cf. VII, 33 μυλωθρός, μύλων, μύλη, ἐπιμύλιος ᾧδὴ· καὶ προμύλαια θεός καὶ εὐνοστος). — Ἀλητῆς ἄσμα ταῖς αἰώραις προσαδόμενον, Θεοδώρου ποίημα τοῦ Κολοφωνίου = Ath. 618 ef. — ἐπιλήγιον deest apud Ath. sicut οὐλαμοὶ; neque ᾧδὴ sed αὐλήμα dicitur. αὐλήματα sunt etiam quae secuntur: πτιστικόν (cum comicorum testimoniis diuersis ab eis quae Ath. de πτισσοῦσῶν ᾧδῇ affert); ἔρετικά (desunt apud Ath.); ποιμενικά, ποιμενικόν apud Epicharmum = Ath. βουκολιασμός — μνημονεύει δ' αὐτοῦ Ἐπίχαρμος. Συβωτικόν (ἔχει μόνον δακτύλοις ἀλητικαῖς) deest apud Athenaeum. Denique quod apud Pollucem de Tyrrhenis ex Aristotele narratur: πικτεύουσιν ὑπὸ αὐλῷ κτλ., breuius apud Ath. IV p. 154 a sub Eratosthenis nomine (ex Posidonio, ut uidetur) exstat, ita ut Eratosthenem haec ex Aristotele hausisse cognoscamus. Pollucem uero non Aristoteli sed Eratostheni uel potius recentiori auctori Eratosthenis copiis uso sua debere nemini non certum erit ¹⁾. Eratosthenem autem etiam apud Athenaeum hic deprendimus coll. schol. Apoll. Rhod. A 972:

ἴουλοι δὲ καλοῦνται ἢ πρώτη ἐξάνθησις καὶ ἔκφυσις τῶν ἐν τῷ γενεῖν τριχῶν· ὁ μὲντοι Ἐρατοσθένης ὄνομα ᾧδῆς ἐρίθων ἀπέδωκεν ἐν τῷ Ἑρμῆ λέγων οὕτω·

ἦν χερνήτις ἔριθος ἐφ' ὑψηλοῦ πετεινός
δενδαλίδας τευχούσα καλοῦς ἴειδεν ἰούλους.

Οὐκ ἔστι δὲ φησι Αἰδύμος, ἀλλ' ὕμνος εἰς Διμήτρα, ὡς ὁ οὐπιγγος παρὰ Τροϊζηνίοις εἰς Ἄρτεμιν. ἔστι γὰρ οὐλος καὶ ἴουλος ἢ ἐκ τῶν δραγματῶν συναγομένη δεσμὴ καὶ Οὐλῷ ἢ Δημήτρει· λέγεται δὲ ἴουλος καὶ ζῳόν τι, Θηρίδιον πολέπου κτλ.

Quod igitur apud Athenaeum ἐριουργῶν uel ταλασιουργῶν ᾧδῇ dicitur ἴουλος, Eratosthenis haec sententia est. Hanc Di-

1) Cf. de Eratosthenicis apud Poll. Rhodium p. 17. 21 sqq.

dymus Semum Delium secutus refutauit. Trypho Didymum descripsit tacito Eratosthenis nomine. Ex eodem Didymo uides fluxisse, quae Ath. p. 619 b exstant: αἱ δὲ ἴουλοι — Δήμητρι πρόπουσιν· — οὐπιγγοὶ δὲ αἱ εἰς Ἄρτεμιν. Hanc de οὐπιγγοῖς notam praeter Tryphonem (apud Ath.) unus seruauit Photius, nescio an ex Tryphone receptam; qui s. u. ἴουλος docet: — καὶ ᾧδῆς τι γένος ἴουλος· καὶ ὁ προσφιλέης τῇ Ἀρτέμίδι; ubi restituendum esse patet: καὶ οὐπιγγος ὁ πρ. τ. Ἀ.¹⁾.

Semum autem a Didymo adhibitum esse etiam p. 617 f — 618 b suspicor, ubi duae diuersae *συναυλίας* definitiones proponuntur, quarum altera Semi est. Utraque enim exstat in schol. Ar. Eq. 9: *Συναυλία* καλεῖται ὅταν δύο αὐλήται τὸ αὐτὸ λέγουσιν· ἄλλως· *ξυναυλία* λέγεται ὅταν κενάρα καὶ αὐλὸς συμφωνῇ. Item apud Pollucem IV, 83 et schol. Greg. Naz. Stel. II p. 106. Quare Didymo haec omnia tribuere non dubito. — Contra p. 109 f, ubi Semus quin ex Tryphone laudetur, nix dubium est, num intercedat Didymus, nequit diiudicari. Tryphonis auctor Semus etiam apud Ath. III p. 109 f; cf. 109 b.

Consimili ex fonte Pollucem et Athenaeum hausisse ᾧδῆς ὀνομασίας elucet etiam examinata *ἱμαίου* explicatione. Erant

1) E re uidetur, quomodo 'eundo creuerit' aut mutata sit Didymi nota, obiter examinare. Trypho cum rerum uocabularium, non glossarium scriberet, alias uocis ἴουλος significationes missas fecit. Seruauit pro suo consilio Hesychius; qui quae addidit: *τινὲς δὲ καὶ τὸν ἐπὶ ταῖς ὑδρῆαις γινόμενον ὄνον — ἴουλον λέγουσιν*, cum paene ad uerbum expressa apud Photium redeant (apud quem post *γινόμενον* excidisse ὄνον apparet), ex Atticistis assumpsisse putandus est; quam uero insuper affert etymologiam: *ἀπὸ τοῦ ἰέναι αὐτὰς (τὰς τρίχας) οὐλάς*, Herodianum sapit neque deest apud Et. M. 472, 26, ubi Didymi nota exhibetur uariis pannis circumdata. Photius autem ex peculiari quodam fonte Didymeis addidit: *ὁ ἐν τοῖς ἀμπέλοις σκώληξ ἐτὶ τὸ ἐπὶ ταῖς καρφαῖς ἄνθος*. Eustath. p. 1221 ad II. Σ 555 quae adiungit *ἴουλον* explicationi ex Athenaeo petita, aut ex Atticistis aut ex ipso Et. M. desumpsit. Namque apud Atticistas de his rebus copias uberes protulisse etiam ex Eust. ad II. Σ 570 cognoscitur, ubi Athenaei I. XIV cap. 10 expilasse se confessus: *ὡς δὲ καὶ πολλοί, ᾧδαι ἦσαν, ὀλον ἴουλος κτλ., ἐστὶ σὺν καὶ ἄλλαις ἐκ τῶν παλαιῶν ἀναλέξασθαι*. Idem ad u. 572 de uocibus *μολπί* et *σκαίρειν*, ad u. 576 de uerbis *δόναξ* et *ἵπο-λύριον* Aelium Dionysium laudat. Dionysium testatur Et. M. s. u. *κύνδαμος*.

enim diuersa duo carminis genera, quorum alterum *ἱμαῖον*, alterum *ἱμαῖος* audiebat. De illo testis est schol. Ar. Ran. 1332: *ἱμονιοστρόφου οἶον σχοινοστρόφου μέλη, ἃ εἰκὸς ἄνδρα ὕδατα ἀρνόμενον ᾗδειν· ἱμονία γὰρ καλεῖται τὸ τῶν ἀντλημάτων σχοίνιον, καὶ τὸ ᾄσμα, ὃ ᾄδουσιν οἱ ἀντληταί, ἱμαῖον. Similiter Suidas: ἱμαῖον ᾄσμα τὸ ἐπὶ τῇ ἀντλήσει λεγόμενον· παρὰ τὸ ἱμᾶν [οἱ δὲ τὸ μυλωθρικόν]. Καλλιμαχος Ἐκάλῃ. Καὶ πού τις ἀνὴρ ὕδατηγὸς ἱμαῖον ᾗδει. Idem s. u. ἱμονιοστρόφου μέλη· ἱμονία καλεῖται τὸ ἀντλητήριον τῶν φρεάτων, ἱμαῖον δὲ τὸ ᾄσμα· ἱμονιοστρόφου δὲ τοῦ εὐτελέος. Atque Suidam ut eundem fontem sequi, quem scholiastam, ita non uidisse ipsum scholium manifestum est.*

Alterum carmen commemorant: Suidas gloss. praecedenti: *ἱμαῖος· ἐπιμύλιος ᾧδῆ*; idem postquam *ἱμαῖον ᾄσμα* explicauit, addit *οἱ δὲ τὸ μυλωθρικόν*, prae confundens diuersa. Turpius etiam rem turbauit Hesychius, qui inter pistorii carminis explicationes intrudit uocem *ἐπάντλαιος*: *ἱμαῖος ᾧδῆ ἐπιμύλιος [καὶ ἐπάντλαιος] καὶ ἐπίνοστος· ἱμαλῖς ἢ ἐπιμύλιος ᾧδῆ ἢ σταφύλης εἶδος· ἱμαλλία τὸ ἐπιμετρον τῶν ἀλεύρων κτλ.* — Contra neque Athenaeus neque Pollux aquariorum carmen ullo uerbo attingunt; nec magis Photius, quamquam *ἱμονία* et *ἱμᾶν* ab explicantur; qui nihil praebet nisi haec: *ἱμαῖος· ἢ ἐπιμύλιος ᾧδῆ et ἱμαιοιδός· ἢ ἐπιμύλιος ᾧδῆ· ἱμαλλία γὰρ ἢ τροφή καὶ τὰ ἐπιμετρα τῶν ἀλεύρων* (uerba non utique sana). Photium autem hic ut saepius Tryphonis doctrinam ex Aelio Dionysio recepisse docuit Naber p. 78 (cf. quae de *οὐπίγγω* supra diximus). Iam patere puto necessitudinem, quae inter testes hos omnes intercedat, esse hanc:

ἱμαῖον ᾄσμα Didymus explicauerat in commentario Aristophaneo, Callimachi uersum adnotans. *ἱμαῖος* qualis sit cantus, enarrauit Trypho Aristophanem Byzantium secutus. Didymi notam seruauit schol. Ran., Tryphonis Ael. Dionysius, Pollux, Athenaeus. Ex Aelio Dionysio sua hauserunt Photius atque ex parte Hesychius et Suidas; qui alteram partem lexico Didymeo uidentur debere.

Iam quid comparatione inter Naueratitas instituta doce-

mur? Pollucem uidimus in plerisque cum Athenaeo consentire; nisi quod ex parte de nominibus solis inter eos conuenit, cum *ἀλλήματα* ille, hic *ῥῶδης ὀνομασίας* recenseat. Mirum tamen in his quoque eodem ordine uti utrumque: *Ἀλήτις· πισσοουσῶν* = *πιστικόν· βουκολιασμός* = *ποιμενικόν*. Hic memineris quaeso Athenaeum supra in saltationum numero non ponere, quae tanquam *ἀλλήσεως* genera antea enumerauerat, Pollucem autem haec quoque inter saltationes referre. Inuersa ratione quas Athenaeus cantilenas dicit, Pollux modos auleticos uocat. Quid igitur? Num duo sumamus auctores, quorum hunc ad tibias utique respicientem Athenaeus in saltationibus, illum in cantilenis, Pollux hunc in cantilenis, illum in saltationibus enarrandis adhibuerit? Nemini scio istud probatum iri. Immo res primo obtutu mira facile explicatur eadem ratione, qua supra usi sumus: nempe si ea nomina, quibus et saltationes aut cantilenaeb tiliarum uoci iunctae et tiliarum modi significabantur, a Tryphone et in *ὀρχήσεως* aut *ῥῶδης ὀνομασίας* et in *ἀλλήσεων* catalogo enumerata fuisse statuimus, Athenaeum autem et Pollucem (nisi potius eorum auctores) modo hanc modo illam tabulam pro suo quemque consilio maluisse describere. Cf. quae p. 61 notauimus, praeterea Poll. IV, 82 *οἱ δὲ ταῦτα οὐκ ἀλλῶν ἀλλὰ μελῶν εἶδη λέγουσιν*. Hesych. s. u. *τετράκιμος· μέλος τι σὺν ὀρχήσει* (Poll. *ὀρχήσεως εἶδος*, Ath. *ἀλλημα*); idem s. u. *κῶμος· ὀρχησις· ἄσμα*.

De undecimo autem Athenaei capite difficiliter est iudicare. Apud Pollucem ex his non nisi Nymphidis narratio occurrit sed in paucissima uerba contracta et aliunde aucta; quae cum Athenaeo congruunt, haec sunt: *Βῶρμος Μαριανδόνων γεωργῶν ἄσμα, ὡς Αἰγυπτίων Μανέρως*. Ceterum cf. schol. Ap. Rhod. B 781: *ἰδίως τὸν Θρηνοῦμενον Πριόλαόν φησι, τῶν ἄλλων Βῶρμον λεγόντων τὸν Τιτίον υἱόν, ὡς Νύμφης καὶ Καλλιστρατος*. En habes Alexandrinorum doctrinam a Didymo, ut uidetur, propagatam, Athenaeo Pollucique per Tryphonem suppeditatam. — Aristoxenum uero Clearcho (ut alibi quoque in Deipnosophistis) deberi inde suspicaris, quod illius testimonia e diuersis duobus libris petita sunt, Clearchum

contra in Ἐρωτικῶν libro carmina amatoria data opera collecta exhibuisse consentaneum est. Athenaeus autem, cum Clearchi libros studiose eum noluisse manifestum sit, haec quoque propria manu decerpisse mihi uidetur; neque igitur mirum quod desunt apud Pollucem.

Pollucem priusquam missum faciamus, breuiter quae de eo probasse nobis uideamur, comprehendere libet. Westphalii sententiam, qui 'quaecunque de arte instrumentisque musicis doceat ille, ex Tryphone hausta esse edixit', defendimus contra Rohdium (de Poll. font. p. 66) comparatione Athenaei eadem, qua hic nititur, ut Iubam a Polluce descriptum esse euincat, accuratius et amplius instituta. Quae autem Rohdii argumenta silentio praeterii, ea refutatione non iam egere arbitratus sum. Praeterea Pollucem multis in rebus uidimus pendere a Didymo. Errat igitur Rohde 'Pollucem uel tantum ex Didymo hausisse negans atque pernegans' (p. 8) et 'eosdem fere ac Didymum auctores secutum esse Pollucem' contendens. Hoc solum concedo: neque ex uno neque ex ipso Didymo Pollucem sua delibasse; sed recepit Didymea per Tryphonem; quem Didymi commentariis usum esse malim credere quam lexico Didymeo.

Pauca notanda sunt de Hesychio contra ea, quae Rohde disputauit p. 51 sqq. Qui ut Athenaeum Pollucemque sua ex eodem utrumque libro transscripsisse, e Iuba nimirum, probaret, et Pollucem et Athenaeum in rebus musicis orchestricisque describendis crebro consentire cum Hesychio demonstrans, cum Iubae doctrinam Didymo debere Hesychium dubitationi exemptum esset, causae propositae satisfacere sibi uisus est. Contra nos consensum istum sic arbitramur explicandum esse: Eandem Iubae doctrinam Polluci et Athenaeo ex Tryphone (et Didymo), Hesychio ex Didymo affluxisse. Nihil Rohde attulit, quod contra faciat. Immo quod nititur e. g. Hesychio s. u. τετρακῶμος· μέλος τι σὺν ὀρχήσει πεποιημένον εἰς Ἡρακλέα ἐπινίκιον· ἐκαλεῖτο δὲ τέσσαρες κῶμοι coll. Pollucis § 105 ὁ δὲ τετρακῶμος, τὸ τῆς ὀρχήσεως εἶδος, οὐκ οἶδα εἴ τι προσῆκον ἦν τοῖς Ἀθήνησι τετρακῶμοις, οἳ ἦσαν Πειραιαῖς Φαλη-

ρεις Ξυπεταλονες Θυμοιπάδαι — eandem sane uterque sequitur coniecturam, sed Hesychius confidenter profert, Pollucis auctor addubitat: uides Didymi doctrinam a Tryphone cum dubitationis significatione receptam. — Porro mihi fauet, quod satis crebro Pollux et Athenaeus consentiunt cum Photio, quem in his rebus a Tryphone pendere probauit Naber. Sic in explicanda uoce *Θερμανστρίς* (Rohd. p. 53), *σκοπός* et *σκώψ* (id. p. 30); *μεσόκοποι αὐλοί· οἱ ὑποδέεστεροι τῶν τελειῶν, μέσοι* (Phot. = Hes., cf. Ath. 176f. 182c; Poll. nudum nomen praebet); Phot. s. u. *ἱμαῖος* coll. Tryphone apud Ath. 618c (uide supra disputata). Ad Phot. s. u. *σκώπευμα· σχῆμα σατυρικόν* cf. Poll. § 105 *σιμὴν χεῖρα· σχῆμα τραγικόν* = Hesych. s. u. De Athenaei cum Photio consensu plura dicemus infra.

Quod uero nonnunquam Pollux et Athenaeus ubertate superantur ab Hesychio, non potest probabiliter explicari, si illi Iubam ipsum describere, Hesychius Didymum. Etenim parcere chartae licet interfuerit Pollucis, at non Athenaei intererat. Immo haec est causa: Hesychii fons, Didymi copiae, illis non iam plenae fluebant utpote per Tryphonis cribrum transmissae. Neque igitur Rohde communis Polluci Athenaeo Didymo fontis documentum petere debuit ex Hesychio s. u. *διποδία· ὀρχήσεως εἶδος — οἱ δὲ διποδισμός· καὶ εἶδος Λακωνικῆς ὀρχήσεως* coll. Ath. p. 630a et Poll. § 101, quorum diuersam uterque huius glossae partem exhibet: etenim apparet Athenaeum et Pollucem non iam e plenis Didymi horreis sua deprompsisse.

Praeterea in explicandis eis instrumentorum nominibus, quae Athenaeus in libro IV recenset, Hesychius saepe nullam cum illo similitudinem habet; quo ex numero sunt e. g. *ἔλυμοι γίγγρας πανδούρα φώτιγξ*. — De clepsiambis et Athenaeus et Hesychius Aristoxenum laudant sed prorsus diuersa narrant. De pyrrhicha supra (p. 102 not. 1) demonstrauimus nihil Iubae posse uindicari. Trypho quid de ea docuerit, nescimus; cum uero Pollux et Hesychius consentiant ac simul discrepent ab Athenaeo, qui non sequitur hic Tryphonem sed Aristoxenum, illi sua uidentur Tryphoni debere et Didymo.

CAPUT III.

De Didymo.

Omissis capitibus Aristoxeneis statim ad l. XIV c. 34 sqq. accedamus, ubi subito Athenaeus ad instrumenta musica redit. De sambuca diximus. Sequitur de magadide, quam IV, 182 d—f paucis attigerat, ampla et docta disquisitio: *πότερον αὐλῶν εἶδος ἢ κιθάρας ἐστίν;* Post catalogum eorum, qui *περὶ αὐλῶν* scripserint nec tamen tibiae genus esse magadin tradiderint, Tryphonis nomine laudantur eadem, quae auctore non nominato leguntur 182 d. Atque magadin tibiae dixisse discimus et Aristarchum et Tryphonem. *Λύσειν* autem *τῆς ἀπορίας* dat *Δίδυμος ὁ γραμματικὸς ἐν ταῖς πρὸς Ἴωνα ἀντεξηγήσειν;* qui *μάγαδιν αὐλὸν ἀκούει τὸν κιθαριστήριον κτλ.* Proficiscitur enim disputatio ab Ionis uersu quodam et eius explicatione Aristarchea. Licet corrupta sint uerba *πρὸς Ἴωνα*: hoc tenendum est, in commentario Didymum sententiam suam protulisse. Quid igitur ueri est similis quam Didymum et ipsum ad Ionis uersum sua adnotasse *ἀντεξηγούμενον*? Quapropter uerba, quae sunt *ἐλλείπειν οὐκ δεῖ παρὰ τῷ Ἴωνι τὸν τε συνδεσμόν κτλ.*, sine ulla dubitatione Didymo tribuo. Difficilius est de sequentibus iudicare. Sed prius quaerendum, quae ratio intercedat inter caput 35, quod Aristarchi et Tryphonis sententiam continet, et caput 36, quo Didymi doctrina refertur. Primum minime aduersari haec capita inter se contendo contra Rohdium (p. 47); immo quae in illo proponitur *ἀπορία*, soluitur in hoc. Neque Didymus 'tibiae ullam speciem unquam hoc nomine significatam esse' ullo uerbo negat. Pollux autem non nisi de psaltica magadide loquitur: *μάγαδιν δ' ὀνομάζει Ἀνακρέων, τὴν δ' εὐρεσιν αὐτῆς Κάνθαρος* (comicus) *Θραξί* (item Duris apud Ath. XIV cap. 40) *προστίθεισιν*. Haec si non minus sunt Tryphonis quam quae apud Athenaeum ille docet de magadide tibia — neque est cur de utroque instrumento quin exposuerit, diuersis fortasse locis, dubitemus — non certe Tryphoni debemus. quae leguntur p. 634 f: *ἡ γὰρ μάγαδις ὄργανον*

ψαλτικὸν Λυδῶν τε εὐρημα. Suntne igitur haec quoque Didymi? Non uideo quid obstat neque Rohde habet, cur 'ante capitis 36 (sic uoluit, non 37) finem' Didymi fragmentum designare statuat. Attamen equidem non audeo paginae 635 quidquam ipsi Didymo uindicare nisi Theophili locum¹⁾. Nam ad sententiam eius firmandam reliqua omnia nihil ualent. Quid quod eis quae p. 634f ille docuit: Λυδῶν εὐρημα esse magadin, repugnat quod p. 635 b ex Menaechmo narratur: Sappho eam inuenisse. Didymus sine dubio suum addidisset iudicium: hic lectori permittitur delectus. Ceterum infra p. 635 e non 'inuentam' a Sappho esse *πηκτιδα* (= *μάγαδιν*) Menaechmus dicitur tradidisse sed *πρώτην* illam *χρήσασθαι τῇ πηκτιδι*. Haec si accuratius dicta sunt, Menaechmum cum Didymo ita licet reconciliare, ut Lesbiam a Lydis instrumentum illud accepisse sumamus: cf. p. 637 b, ubi diserte distinguitur inter inuentorem sambucae et eam, quae prima usa sit hoc organo.

Sed ut non pugnent sententiis inter se caput 36 et 37, mira tamen est eorundem sententiarum et auctorum repetitio. Atque Rohde cum caput 36 totum Didymo deberi sibi persuaserit, facere non potest quin caput 37 ex 'libro aliquo, in quo de musicis instrumentis ita agebatur, ut Didymi *ἀντεξηγήσεις*, ubi res ferebat, tantum non uerbo tenus transcriberentur', desumptum esse fingat. Huic 'compilatori' tribuit p. 635 e—636 e = capp. 37—39. Atque laudatur sane in fine capitis 39 rursus Didymus, quem Aristophanis uersum quendam de crepitaculis testem excitasse discimus. Unde Rohde non debebat colligere haec non iam ex *ἀντεξηγήσειν* sed ex commentario Aristophaneo hausta esse. Nam aperte Didymus dicitur Aristophanem produxisse testem — unde non ad ipsum illum comici uersum ea, quae hic de ostracis traduntur, adnotata sed alio loco exposita fuisse mihi certum uidetur. Nec musicum auctorem, qui hanc Didymi notam seruauit, ex commentario Aristo-

1) Cf. Hesych. s. u. *μαγάδεις*. *αὐλοὶ κιθαριστήριον*. ὄργανον ψαλτικόν, ὃθεν καὶ τὸ ψάλλειν μαγάζειν λέγουσιν. Ἴων Ὀμφάλη κτλ. Quae ex Athenaeo esse sumpta nemo credet (Schmidt Quaestt. Hes. p. CXXV).

phaneo eam expiscatum esse crediderim; sed sumpsit ex continua quadam et copiosa Didymi de rebus musicis commentatione; qualem in *ἀντεξηγήσειν* illum condidisse uidemus. At schol. Ran. u. 1305 eandem exhibet Didymi animaduersionem. Quid mirum? Bis eam protulit, fortasse etiam saepius, uidelicet ubi res ferebat — cf. Rohd. p. 51 not. 1. — Praeterea caput 39 artius cum praecedenti cohaeret, quam ut ab alio auctore possit profectum uideri. Transitus fit his uerbis: *τὰ μὲν ἔγχορδα τὰ δὲ ἔνγηλα*; iam illis ante enumeratis de his quae scienda sint, proferuntur. Quare si caput 38 e Didymo haustum esse probauerimus, caput 39 ad idem excerptum pertinere elucebit.

A Rohdio, quod caput 36 propius ad ipsius Didymi uerba putat accedere quam 37, 38, ne in hac quidem re possum non dissentire. Nam siue Didymus siue alius homo doctus fuit, qui primus hos Anacreontis Pindari Aristoxeni Menaechmi Euphorionis locos collegit in unum: sine dubio certo quodam consilio ductus hos potissimum delegit ac iuxta collocauit. Eiusmodi autem consilium lucide apparet in capitibus 37, 38; contra omnino non inuenitur in capite 36 (inde a p. 635 a) itemque ubi tertio excerptus est idem auctor: IV, 182 (cap. 80). Videamus, qua ratione capita 37, 38 sint disposita. Proficiscitur dissertatio ab *ἀπορίᾳ* quadam, quae insit in Anacreontis de magadide uersibus; etenim huius poetae aetate magadin dici nondum inuentam fuisse. Difficultatem falsa uia soluere conatum esse Posidonium; quem ignorasse magadin esse instrumentum Anacreonte antiquius; hoc autem elucere e Pindari uerbis, qui Terpandro pectidis notitiam tribuat; pectidem enim et magadin perinde esse testibus Aristoxeno et Menaechmo. Pectide autem iam Sappho usam esse, Anacreonte priorem; item Terpandrum Anacreonte antiquiorem fuisse testantibus Sosibio et Hieronymo. Denique omnino *τὰ πολύχορδα τῶν ὀργάνων* perquam esse uetusta secundum Euphorionem (quorum in numero sit etiam magadis). Esse tamen (cap. 38), qui differre inter se pectidem et magadin dicant, Diogenem tragicum et Phillidem Delium, qui inter alia *organa*

illas seorsum enumeret addita memorabili magadidis definitione.
— Quae secuntur, nunc non curamus.

Contra quae in capite 36 leguntur, quamquam Euphorionis et Aristoxeni uerba pleniora exhibentur, nullo alio uinculo inter se coniuncta sunt nisi quod omnia ad magadin spectant. Praeterea ex parte misere turbata sunt, quae infra optime disposita habemus. Loci Pindarici explicatio (ex Aristoxeno petita) omnino intellegi nequit nisi in auxilium uocato capite 37; Phillidis uerba, quibus magadin describit, hic annexa sunt, ut explicent nocem *ἀντιφθογγος*; quam prorsus aliter accipiendam esse docet caput 37. Denique ineptum istud *διόπερ* post illud *διό* aperte prodit malam compilationem. — Paulo magis accurate ac minus obscurato consilio excerpta sunt, quae IV, 182 de magadide narrantur ex eisdem auctoribus ¹⁾. Euphorionis locus ne hic quidem satis plenus sed ex parte plenior quam duobus reliquis locis. In Aristoxeni uerbis *λαμβύκαι* omissae sunt non nisi librarii errore.

Itaque siue Didymus est siue alius, cui debentur haec Aristoxeni Menaechmi Euphorionis fragmenta, capita 37 et 38 libri XIV aut ipsa exhibent eius uerba aut certe proxime ad ea accedunt; contra IV, 182 et XIV, 634e—635c ex eodem auctore neglecto hic magis illic minus sententiarum conexu male excerpta sunt. Plura de his infra.

Tandem uero priusquam progrediamur, de Didymi *ἀντεξηγήσειν* dicendum est. Laudatur enim p. 634e *Διδυμος ὁ γραμματικὸς ἐν ταῖς πρὸς Ἴωνα ἀντεξηγήσειν*. Offendit hic *πρὸς* praepositio, quippe quae nequeat significare quidquam nisi 'contra'. Nam Meineke quod eo confugit, ut Didymum Ionis dicendi genus impugnavisse sumat, quamquam praeter Hesych. s. u. *σπίλον Παρνάσιον* etiam Ath. XI p. 468d uti poterat ad commendandam coniecturam suam, tamen *ἀντεξη-*

1) Nam quod catalogus ille organorum non Phillidis sed Aristoxeni nomine profertur, Aristoxenum Phillide usum esse sumendum est; si modo fides habenda enumerationis ordini apud Censorin. de mus. GL VI p. 607 'hos secuti musici Timotheus et Polyidos et Hyperides (?) et Phillis et — Aristoxenus'. *Ἀριστόξενος καὶ Φίλλης* Schol. Plat. Gorg. 451E.

γήσεις Didymus non potuit nominare poetae, debuit interpretum castigationes. *Περὶ Ἴωνος* scripsit Bato Sinopensis, saec. a. C. II (Ath. X, 436 f); unde M. Schmidt olim: *ἐν ταῖς πρὸς Βάτωνα ἀντεξηγήσεσιν*; sed nescimus num commentarium in Iona Bato scripserit; nam liber *περὶ Ἴωνος* inscriptus uitam potius poetae, fortasse artem eius enarrasse putandus est. Interpretatur Ionis quosdam uersus apud Athenaeum *Ἐπιγένης* grammaticus XI p. 468 c; ubi paulo post sequitur: *βέλτιον δὲ λέγειν, ὡς φησιν ὁ Δίδυμος ἐν τῷ τοῦ δράματος (Ἀγαμέμνωνος) ἐξηγητικῷ* —. Quid igitur? Si legeremus *ἐν ταῖς πρὸς Ἐπιγένη ἀντεξηγήσεσιν*, non miraremur. Sumamus ergo fuisse: *ἐν ταῖς πρὸς ᾿Επιγένη εἰς Ἴωνα ἀντεξηγήσεσιν*, ita ut Epigenis uel alius cuiusdam interpretis nomen omissum sit. Certe quam maxime fuit Didymi Aristarchi interpretationes contra aliorum commenta scrupulosque defendere, id quod hic uidetur fecisse. — Omni certe fundamento caret, quod Bergk proposuit: *πρὸς Ἰξίωνα*, h. e. Demetrium Ixiona grammaticum, Aristophanis interpretem. Idem iudicandum est de Schmidtii, quam Did. p. 303 sq. protulit, coniectura: *ἐν ταῖς πρὸς Ἰώβαν ἀντεξηγήσεσιν*. Nam ut de Iubae *ἐξηγήσεσιν* nihil nos compertum habere omittam, ut, quod apud Athenaeum semper legitur *Ἰόβας* neque usquam alibi *Ἰώβας* (*Ἰούβας* apud Strabonem), nullius faciam momenti: nullo alio argumento nititur Schmidt nisi eo, quod Didymum Iubae et saepius de aliis rebus et semel de organo aliquo musico (u. Hes. s. u. *βλίττωρι*) aduersatum esse scimus. Rohdium uero, qui accepit Schmidtii coniecturam, Iubae nimium tribuere apud Athenaeum supra satis cognouimus eiusque argumenta, quibus p. 47 eam defendit, iam refregimus. Primum enim capita 35 et 36 minime inter se pugnant nec Didymum capitis 35 auctori suam sententiam opponere, ut eum castiget, debet statui; dein Tryphonem a Iuba non posse adhibitum esse demonstrauius, unde apparet caput 35, si omnino, certe non totum Iubae esse.

Iam quis est auctor capitum 37 sqq.? Didymum esse illum persuasum habeo. Etenim spectat caput 37 ad Anacreontis uersum interpretandum item ut caput 36 ad Ionis; uterque

autem uersus capite 35 toti huic de magadide disputationi praepositus est; quae ab his uersibus primo obtutu inter se pugnantibus proficiscitur eo consilio, ut concilientur. Unde qui Ionis uersum interpretetur, eiusdem esse sequentem de Anacreonte disputationem mihi certum uidetur. Posidonii igitur sententiam a Didymo in ἀντεξηγήσειν referri et refutari statuo. Accedit quod ad caput 35 bis in sequentibus spectatur: ad Aristoxenum et ad Phillidem redit oratio. Quod uero ad Tryphonis testimonium non respicitur, Didymus hoc si nouisset, certe silentio praeterire non potuit; sed non nouit. Athenaeum autem hoc de suo apposuisse facile concedes, quippe qui iam in libro IV hunc Tryphonis locum descripserit. Illic noluit nomen profiteri, quia praecipuo auctore utebatur Tryphone; hic ubi alios sequitur, speciem docti affectat. Reliqua capitibus 35 omnia Didymo tribuere non dubito.

Capitis 36 alteram partem ex eodem libro excerptam esse uidimus, cuius uerba accuratius nec tamen plena seruaui caput 37, 38. Athenaeus igitur, cum in priore excerpto sententiarum nexum se non curasse intellexisset, alterum fecisse putandus est¹⁾. — Contra IV p. 182 e sqq. eandem Didymi dissertationem excerptis Trypho, quem Athenaeus sequitur in tota illa de organis musicis disputatione.

Caput 40 Rohde et ipsum Didymi ἀντεξηγήσειν deberi censet, quia post excursus alienum sermo redeat ad magadin. Ac profecto ut eundem auctorem hic subesse statuamus, quem in reliqua de hoc organo disquisitione Athenaeus sequitur, suadent omnia: doctrina peripatetica (Artemo, Duris), Aristoclis et Apollodori mentio, poetarum testimonia lyricorum tragicorumque.

Age nunc uideamus cui debeantur, quae in capitibus 34—40 non de magadide sed de aliis rebus musicis exponuntur. Capite 41 alterum Artemonis fragmentum exhibetur; prius, cum de magadide agat, Didymo uindicauimus; hoc uero de tripode

---

1) Similem in modum p. 621 f ex parte antecapiuntur, quae p. 622 b sq. pluribus exposita legimus.

sermo fit. Quid igitur? ueri dissimile num est Didymum eodem loco etiam de aliis organis musicis disputasse occasione simul oblata? Praeterea Posidonii illa uersus Anacreontei interpretatione Didymum de magadide quaerentem tripodis commonefactum esse satis probabile iudico.

De capite 34 supra diximus: ab eodem auctore uidimus pendere Hesychium s. u. *σαμβύκη* et Athenaeum. Quem non fuisse Iubam uel inde cernitur, quod, quae adduntur de sambuca machina bellica, a libro de rebus musicis conscripto aliena erant nec minus a rerum uocabulario; contra lexicum indoli optime conueniunt, quippe quo de nominum uariis significationibus agatur; neque abhorrent a commentarii natura. Quare Didymum hic quoque communem Athenaei et Hesychii fontem esse arbitror.

Ad sambucam sermo redit p. 637 b (= cap. 40 II). Ibi quae leguntur, ea in uno libro coniuncta fuisse cum Phillidis de iambuca uerbis in cap. 38 relatis apparet coll. Hesych. s. u. *λαμβύκαι· ὄργανα μουσικά, ἐν οἷς τοὺς λάμβους ἤδον· ἡ δὲ σαμβύκη ἕτερον ὄψε* (cf. 635 a!) *εὐρημένον* et Phot. s. u. *λαμβύκη· ὄργανον μουσικόν· εἴρηται δ' ἐν ἑτέροις καὶ ὀνομάσθη, ὡς φασιν, ὅτι πρὸς αὐτὸ λάμβους ἤδον· ἡ δὲ σαμβύκη νεώτερον καὶ ὄψε* (!) *ὑπὸ Σάμβυκός τις ἐρέθη*. Rohde hos Athenaei locos 'ad auctorem ex Didymo pendentem pertinere' ratus ad uerum adspirat. Huc facit etiam Semi Delii mentio p. 637 b facta (uide quae supra p. 121 disputauimus). Ego uero propter illud *ὄψε* apud Hes. et Phot. etiam Euphorionis uerba p. 635 a eidem auctori tribuo. Iam cf. ad p. 637 b Phot. s. u. *φοῖνιξ· τὸ μουσικὸν ὄργανον διὰ τὸ ὑπὸ Φολνικός εὐρεθῆναι*; idem s. u. *Φοινικήια γράμματα* laudat Scamonem *ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν εὐρημάτων*. Communis hic Athenaei et Photii auctor quis potest esse nisi Didymus, cui Phillidis et Euphorionis testimonia aliis de causis iam supra p. 131 adiudicauimus? Cuius doctrinam Photius fortasse, ut alibi, Tryphoni et Atticistis debet. — Quare nullus dubito, quin totum caput 40 Didymo assignandum sit contra Rohdium.

E Didymo igitur hausta sunt capita 34—41.

Hic observa, quaeso, quae et in his libri XIV capitibus Didymeis et in libro IV p. 182f—183c (usque ad Iubae mentionem) recenseantur instrumenta, ea omnia in catalogo Aristoxeni (uel Phillidis) utrobique exhibito inueniri ¹⁾. Unde colligas Didymum praemisso Aristoxeni loco singula organa ab illo enumerata deinceps descripsisse. — Platonis autem locus, qui non nisi in libro IV exstat, ubi quid sibi uelit prorsus obscurum est, apte cum illa Artemonis de Timotheo narratiuncula coniunctus fuerit.

Communis horum capitum originis etiam alia sunt uestigia. E. g. cum p. 635a Θεόφιλος — και τὸ τῆ μαγάδιδι διαψάλλειν μαγαδίξειν λέγει ἐν τούτοις (= Hesych.) cf. eandem locutionem p. 636d: Ἐρμιππος τὸ τούτοις κρούειν κρεμβαλλίζειν εἴρηκεν ἐν τούτοις. — p. 636c μαγάδιδας — και ἄλλα δ' ἦν παρὰ ταῦτα και βάρβιτος: cf. IV, 182 μάγαδις ὄργανον ἔντατον καθάπερ και — βάρβιτος. p. 636f Λούρις φησιν ὠνομάσθαι τὴν μάγαδιν ἀπὸ Μάγδιος Θρακῶς γένος: huc respicit p. 637a οἶδα δὲ και ἄλλο ὄργανον, ᾧ τῶν Θρακῶν οἱ βασιλεῖς ἐν τοῖς δειπνοῖς χρῶνται. — Ceterum quam lubricum sit apud Athenaeum ex dicendi generibus et locutionum similitudine fontium uestigia certa petere, periti norunt.

Apollodorum cap. 40 laudatum Didymi auctorem depredimus etiam apud Hesych. s. u. παριαμβίδες· Ἀπολλόδιωρος παρὰ τοὺς ἰάμβους αὐτὰς φησι πεποιῆσθαι, οὓς οἱ κθαρωδοὶ ᾄδουσιν. Didymi doctrinam per Tryphonem uidelicet receperunt Poll. IV, 83 ἰάμβοι και παριαμβίδες νόμοι κθαρωστήριοι, οἷς και προσήλουν et Phot. s. u. παριαμβοὶ· και παριαμβίδες και ἰαμβοὶ· νόμοι κθαρωδικοὶ οἷς προσήλουν. A pariambide non diuersa est iambuca, de qua Ath. XIV p. 636b eadem traduntur.

Didymus Athenaei auctor quantum debeat Iubae, non possumus discernere. Artemonis π. ζωγράφων librum Iuba uidetur adhibuisse secundum Harpocr. s. u. Πολύγνωτος. Cum Menaechmi de Sappho testimonio congruunt, quae legimus

1) Παριαμβίς p. 183c non diuersa est a iambuca.

apud Suidam in poëtriae uita: *καὶ πρώτη πηκίδα* (corr. Rohde, legebatur *πληκτρον*)¹⁾ *εἶρεν*. Suidae uitam e Dionysii musica historia fluxisse plerisque persuasum est. Hic quin in scaenicorum uitis Iubam adierit, dubitationi exemptum est: in lyricorum uitis certe alios sequi coactus erat; id quod statuerim contra Rohdium (p. 77sq., cf. diss. nostr. p. 116). Ceterum bene idem 'aut Didymi opere aut ipsius Menaechmi libris' uisum esse Dionysium suspicatur (p. 49 not. 1).

Menaechmus laudatur etiam in capite 42, quod arte cohaeret cum 43. Didymone igitur haec quoque tribuamus? At nihil praeter hoc unum nomen suadet, ut ita faciamus. Immo haec capita ut cum Didymeis, quae praecedunt, nullo uinculo continentur, ita eis, quae Aristoxeno et Aristocli uindicauimus, simillima sunt et orationis colore et argumentis (musicae artis primordia, rhapsodi, *ἰλαρὰ μουσα*). Quare capitibus 34—41, quibus organa musica describuntur, interrumpi conexum excerptorum, quae de artis musicae uis generibus incrementis agunt, confitendum est.

CAPUT IV.

Aristocles et Trypho.

Reliquimus disceptandum, Aristoclis de hydraulo testimonium apud Ath. IV p. 174c utrum Tryphoni debeatur necne. Atque primum e re uidetur Ammonii illum de epicedio et threno locum diligentius examinare (cf. diss. nostrae p. 90). Sunt autem Ammonii uerba s. u. *ἐπικήδειος* haec:

Ἐπικήδειος καὶ Θρήνος διαφέρει· ἐπικήδιον μὲν γὰρ ἐστὶ τὸ ἐπὶ τῷ κήδει· Θρήνος δὲ τὸ ἐν ᾧδῃ· οὕτω Τρύφων. Ἀριστοκλῆς δὲ ὁ Ῥόδιος ἐν τῷ περὶ ποιητικῆς τοῦμπαλιν. φησὶ γάρ· Θρήνος δ' ἐστὶν ᾧδὴ τῆς συμφορᾶς οἰκείον ὄνομα ἔχουσα· ὀδυρμὸν ἔχει σὺν ἔγκωμῳ τοῦ τελευτήσαντος· τινὲς μὲν οὖν κοινῶς πάντα εἶπον Θρήνους· οἱ δὲ διαφέρειν Θρήνόν τε καὶ

1) Idem Volkm. de Suid. biogr. p. 14 'iam pridem intellectum' esse dicit.

ἐπικήδιον τῷ τὸν Θρήνον ᾄδεται παρ' αὐτῇ τῇ συμφορᾷ πρὸ τῆς ταφῆς καὶ μετὰ τὴν ταφὴν καὶ κατὰ τὸν ἐνιαύσιον χρόνον τῆς κηδείας, ᾄδόμενον ὑπὸ τῶν θεραπευαίνιδων καὶ τῶν σὺν αὐταῖς· τὸ δ' ἐπικήδιον ἔπαινόν τινα τοῦ τελευτήσαντος μετὰ τινος μετροῦ σχετλιασμοῦ.

Aristocli tribuenda esse omnia inde ab eius nomine certum est, nam sic solum illud *τοῦμπαλιν* habet, quo probetur. Praeterea Tryphonis uerba: *Θρήνος δὲ τὸ ἐν ᾧδῃ* et Aristoclis *ἐπικήδιον ἔπαινόν τινα κτλ.*, ut iusta fiat oppositio, intelligenda esse apparet de carmine non ipsi funeris luctusque temporis adstricto sed quolibet tempore in honorem mortui composito.

Aristoclis uerba inde ab enuntiato *Θρήνος ᾄδεται παρ' αὐτῇ τῇ συμφορᾷ* ad apicem congruentia leguntur inter alias similis argumenti notas apud Eustath. ad Od. p. 1673, 48. Non nouit ergo nisi eorum doctrinam, qui uerbis *οἱ δέ* introducuntur ab Aristocle. Tryphonis certe sententiam plane contrariam si nouisset, uerbo saltem attigisset. Videtur Eustathius ex Herennii Philonis excerptis plenioribus quam quae nos habemus hausisse, ubi fortasse deerant Tryphonis uerba (cf. Valck. praef. ad Amm. p. XXIV) ¹.

Cum Tryphone in uniuersum consentit Proclus apud Phot.: *διαφέρει δὲ τοῦ ἐπικήδειου ὁ Θρήνος, ὅτι τὸ μὲν ἐπικήδειον παρ' αὐτὸ τὸ κῆδος ἔτι τοῦ σώματος προκειμένου λέγεται, ὃ δὲ Θρήνος οὐ περιγράφεται χρόνω.* Eadem autem uerba leguntur post uarias uocis *Θρήνος* etymologias (Herodiani?) in Et. M., nisi quod ibi *περιγραφόμενος* exaratum est. Communem igitur fontem secuntur Proclus et auctor Et. M. Quem fontem fuisse Tryphonem non credibile. Vide igitur num sit Didymus; cui Proclum, quae de lyricae poesis, generibus docet, pleraque debere compertum est.

Conuenit cum Proclo de epicedio etiam Seruio ad Verg. Ecl. V, 14 (modulans alterna): „significat cantaturum se esse

---

1) Eust. ad Il. A p. 796 sub Herennii nomine refert, quae Amm. s. u. *αἶνος* praebet.

epicedion et epitaphion. Nam epicedion est quod dicitur cadavere nondum sepulto, ut: 'Exstinctum nymphae crudeli funere Daphnin'. Epitaphion autem post completam sepulturam dicitur, ut: 'Daphnis ego in silvis hinc usque ad sidera notus'". Sed pro eo quod est *Θρήνος* opponit male epitaphion h. e. epigramma, non carmen (uide Hauthal. ad *ψ* Acron. apud Hor. *carm.* II, 1, 37). Ammon. in excerpt. Kulenk.: *ἐπιτάφιος ὁ ἐπάνω τοῦ τάφου λεγόμενος ἐγκωμιστικὸς παρ' αὐτῇ τῇ ταφῇ* cum spectet non ad epigramma sed ad laudationem funebrem, Servio non repugnat. Ceterum quod hic *ἐπιτάφιος λόγος* eodem modo definitur, quo *ἐπικήδειος* apud Tryphonem, cf. Eust. l. l.: *συγγενῶς ἔχει ὁ ἐπικήδειος λόγος τῷ μνηματικῇ καὶ ἐπιταφίῳ*, quibus opponit *Θρήνον*. Paulo aliter rem informat Dion. Hal. *μέθοδ. ἐπιταφ.* (V p. 259 Reiske).

Nihil inuamur scholio Hor. l. l., ubi naeniam *ψ* Acro *ἐπικηδεῖω*, Porphyrio *Θρήνω* comparat. Neque magis schol. Ap. Rhod. II, 782 aut schol. Dion. Thracis in Bekk. an. II p. 750 (ex Choerobosco). Omnia miscet Suidas s. u. *ἐπικήδειον*.

Certi igitur nihil ex his antiquae doctrinae ruinis nacti sumus nisi Didymi uestigia apud Proclum et Et. M. Quae paulo latius libet persequi; sunt enim aliae quoque apud Ammonium poesis generum distinctiones ad idem schema conformatae. Velut: *Γαμήλιος καὶ ἐπιθαλάμιος διαφέρει· ἐπιθαλάμιος μὲν γάρ ἐστι τὸ ἐπὶ τῷ θαλάμῳ τῆς γαμουμένης γραφὴν ποίημα· ὁ δὲ γαμήλιος οὐ περιώριστα χρόνῳ*. Haec ad uerbum repetit Eust. ad Od. ε u. 432. Minus dilucide Procl. § 21: *καὶ τὰ ἐπιθαλάμια τοῖς ἄρτι θαλαμευμένοις ἅμα οἱ ἡῖθεοι καὶ αἱ παρθέναι ἐπὶ τῶν θαλάμων ἦδον·* quibus opponit *ὑμεναῖον*, a *γαμηλίῳ* non diuersum, quem *ἐν γάμοις ἄδεσθαι* dicit nec temporis angustiis circumscribit. Huc facit etiam Dion. Hal. V p. 247, quamquam de orationibus, non de carminibus loquitur: *ὁ ἐπὶ τῷ θαλάμῳ λεγόμενος λόγος εἰς καὶ αὐτὸς ὢν τῷ γαμικῷ πλὴν τῷ χρόνῳ διαφέρειν· ἐπὶ τετελεσμένοις τοῖς γάμοις λεγόμενος οὗτος κτλ.* — Apud Proclum id generis etiam exstat *ἐπινίκου* definitio, cui altera pars oppositionem continens deesse uidetur: *ὁ δὲ ἐπινίκος ὑπ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς*

νικης τοῖς προτεροῦσιν ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἐγράφετο. Oppositum erat fortasse ἐγκώμιον.

Porro non alienum uidetur de eis quoque distinctionibus carminum disserere, quae non in temporis definitione nituntur. E quibus est apud Ammon. ὕμνος ἐγκώμιου διαφέρει· ὁ μὲν γὰρ ὕμνος ἐστὶ θεῶν, τὸ δὲ ἐγκώμιον ἀνθρώπων. Cf. Procl. 8: εἰς θεοῦς μὲν ἀναφέρεσθαι ὕμνον, προσόδιον κτλ., εἰς δὲ ἀνθρώπους ἐγκώμια, ἐπινίκια κτλ. et infra: ἐκάλουν δὲ ὕμνους καθόλου πάντα τὰ εἰς τοὺς ὑπερέχοντα γραφόμενα (sic lege pro ὑπηρέτας coll. Orion. 155, 26); quae recte intelleguntur coll. Et. M. 777, 9 s. u. ὕμνος et Orion. 155, 22, qui copiosiores sunt et laudant fontem suum: Didymum ἐν τῷ περὶ λυρικῶν ποιητῶν. Dissentiunt igitur Ammonius et Didymus, nam ille omnino secernit ὕμνον et ἐγκώμιον (item Thom. Mag. s. u. κῶμος), hic ὕμνον notione comprehendit nult etiam ἐγκώμια tanquam generis species. Ceterum Didymus haec uidetur exposuisse, cum de Πίνδαρι epiniciis loqueretur: uide Eust. ad Dion. Perieg. 1181sq. ἔστι γὰρ ὅτι ὁ ὕμνος καὶ ἄλλως λέγεται καὶ οὐ μόνον ἐπὶ θεοῦ ἐπαῖνον· Πίνδαρος (Ol. II, 1) γοῦν τοὺς ἑαυτοῦ ἐπινίκιους ὕμνους καλεῖ· καὶ Αἴσχυλος — καὶ Ἡσίοδος — Εὐριπίδης δὲ — (Sept. 7: Opp. 66. Ion. 6). — En habes prorsus similem dissensum atque apud Ammon. s. u. ἐπικήδειος.

Praeterea non nullius pretii nobis erit Ammon. s. u. κίθαρις· κίθαρις καὶ κιθάρα διαφέρει, φησὶν Ἀριστόξενος ἐν τῷ π. ὄργάνου (lege ὄργάνων) κτλ. Aristoxeni π. αὐλῶν καὶ ὄργάνων opus apud Ath. p. 634d. 174ce. 182f. 184d laudatur atque p. 174c ex Aristocle, reliquis locis ex eodem aut e Tryphone, p. 634d e Didymo. Quid si hic quoque Aristocles uel Trypho Ammonii auctor fuerit, ut s. u. ἐπικήδειος?

Denique usui nobis est Ammon. s. u. κόρδαξ· κόρδαξ καὶ κάρδαξ διαφέρει κτλ.: καλεῖται δὲ ἡ μὲν τραγικὴ ὄρχησις ἐμμέλεια, σίκιννις δὲ ἡ σατυρικὴ, κόρδαξ δὲ ἡ κωμικὴ. Extrema ab Aristoxeno in libro π. τραγικῆς ὄρχησεως esse prolata docet Bekk. An. 101, 17; repetita autem erant ab Aristocle ἐν ἡ περὶ χορῶν: Ath. XIV, 630b coll. I, 20 e (uide diss. nostr. p. 96sq.).

Iam si disputationis summam reputamus, omnia fauent statuentibus nobis Tryphonem apud Ammonium s. u. ἐπικρί-
δειος Didymi doctrinam proferre atque huic de suo opponere Aristocleam. Sic optime explicatur, cur apud unum Eustathium Aristoclis uerba redeant, quippe qui Ammonium descripserit; nam reliquos auctores non a Tryphone sed ab ipso Didymo pendere consentaneum est. Ammonium uero non ipsum Aristoclis uerba apposuisse sed ex Tryphone accepisse inde manifestum est, quod etiam apud Athenaeum Trypho et Aristocles iuxta comparent; nam frustra circumspicimus tertium auctorem, cui ambos debeat et Ammonius et Athenaeus.

Sed restat diiudicanda quaestio quaedam, quam mouit Rohde p. 63 neque iusta ratione soluere conatus est. 'Ἐμβάδας comicorum uocat histrionum calceamenta Pollux § 115, tragicorum ἐμβάδας. Contrarium affirmant Ammonius p. 49 Valck. —; item Suid. s. u. Ἀισχύλος. Contra item ut Pollux ἐμβάδας tragicis tribuit schol. ad Dionys. Thrac. in Bekk. An. II, 746, 18.' Rohde hic quoque Iubam Pollucis auctorem esse contendit. Sed quid faciamus Suida, qui in rebus scaenicis Iubae doctrinam e Dionysii musica historia acceptam referre solet putari (uide ipsum Rohdium p. 79)? Rohde Didymum in hac re a Iuba dissensisse sumit; sed Ammonium et Suidam Didymi esse sectatores non probauit. Immo illud si recte dicit, Suidam et Ammonium Iubae sententiam, Pollucem e Tryphone Didymeam recepisse statuendum est. Tryphonem sane discipulumque eius Habronem scimus in usum uocatum esse a scholiastis Dion. Thracis (uide M. Schmidtium Philol. VIII p. 247). — Reliqua, quae affert Rohde l. l., nos ita expeditimus, ut Tryphonem a Didymo dissensisse statuamus.

Unum habeo addendum contra ea, quae Rohde p. 43 argumentatur. Nam quod 'eorum quae de rhapsodis homeristis hilarodis magodis ex Aristocle narrat Ath. p. 620 b — 621 d, nihil omnino legitur apud Pollucem' quodque 'in p. 620 e. 621 b c. 622 a b quaedam narrantur a Pollucis placitis aperte diuersa', minime idcirco sequitur etiam Iubae Aristoclem fuisse ignotum, id quod per se satis incredibile est; sed ut omnino

de his rebus egerit Iuba nec dissentire potuerit in quibusdam ab auctore suo, Pollucem certe alium sequi fontem atque in his capitibus Athenaeum fatendum est: Tryphonem dico, quem saepius ab Aristocle diuersa tradere uidemus.

CAPUT V.

De libri I capitibus 24—36.

Dioscoridis de heroum moribus dissertationem sequitur inde a p. 14 a uaria de saltationibus et saltatoribus farrago, cuius initia scite homericis illis capitibus ita inserta sunt, ut a rei musicae, qualis prisca aetate fuerit, contemplatione sensim traducamur ad posteriora tempora et artes ipsas. Diuersis autem e fontibus Homericis illa et haec sequentia, quae Homerum iam nihil curant, orta esse per se patet. Illa enim ex auctore sunt petita, qui omnem heroum uitam describendam sibi sumpserat, haec ex libro de saltatione similibusque artibus conscripto. Atque tractatur I. σφαιριστική, II. ὄρχησις ἄνευ σφαίρας, III. πλάνοι et θανματοποιοί, IV. rursus saltationes usque ad p. 22 c.

Quibus in capitibus fontium uestigia rara atque obscura sunt. Pag. 15 d qui intercalatur de τρόπῳ ὑπορχηματικῷ excursus, peripateticam sapit doctrinam; hyporchema quod dicitur floruisse ἐπὶ Ξενοδήμου καὶ Πινδάρου, conuenit Plut. π. μουσ. 9^b W., qui ex Heraclide Pontico totus ibi pendet.

Pag. 20 c τὸν ἐφ' ἡμῖν φιλόσοφον ὄρχηστὴν Μέμφιν ἐκάλεσαν. Ad hunc locum Schweigh. affert Capitol. uit. Veri imp. cap. 8: 'habuit et Agrippam histrionem, cui cognomen erat Memphi, quem e Syria uelut trophaeum parthicum adduxerat'. Ergo ἐφ' ἡμῖν est circa Veri tempora. Bellum autem parthicum gerebatur intra annos 162—165; Verus † 169. Athenaeus autem scripsit c. 200 aut prius (uide Rudolphi de Aeliani fontibus dissert. Lips. 1884 = Stud. Lips. uol. VII p. 5 sqq.). Negari igitur nequit potuisse ipsum sophistam adolescentem

Agrippae illius artem spectare; quod si uerum est, istud ἐφ' ἡμῖν Athenaeo ipsi abiudicare non ausim. Ceterum quod τὴν πυθαγόρειον φιλοσοφίαν ostendisse dicitur saltatione sua Memphis ille, cf. quae infra p. 20 f de Socrate leguntur: hunc quoque talem (h. e. φιλόσοφον) ὄρχησιν adamasse; et memento eorum quae diss. nostr. p. 106 diximus.

Iuba laudatur p. 15 a de quodam ludi pilarii genere: ἐκαλεῖτο δὲ φαινίδα ἀπὸ τῆς ἀφέσεως τῶν σφαιριζόντων ἢ ὅτι εὐρετῆς αὐτῆς, ὡς φησιν Ἰόβας ὁ Μαυρούσιος, Φαινέστιος ὁ παιδοτριβῆς· καὶ Ἀντιφάνης· φαινίδα παίζω νῆστις (sic Cobet pro ἦεις) ἐν Φαινέστιον (cf. paulo supra similem observationem de folliculo). Veriloquium ab inuentoris nomine petitum etiam Pollux exhibet sed nominis forma differt: IX, 105 φαινίδα εἴρηται ἢ ἀπὸ Φαινίδου τοῦ πρώτως εὐρόντος ἢ ἀπὸ τοῦ φενακίζειν κτλ. — Athenaei duplex explicatio ad uerbum fere expressa redit inter alias apud Et. M. s. u. Φέννις p. 790: παιδιὰ — ἀπὸ τῆς ἀφέσεως τῶν σφαιριζόντων ἢ ἀπὸ τοῦ φενακίζειν (= Poll.) ἢ ἀπὸ Φαινέστιον τοῦ ἐφευρόντος αὐτῆν. — Eust. ad Od. 9 u. 372 ante Athenaei uerba ex integra, qua nos caremus, epitoma excerpta pilariae artis genera quattuor describit ita, ut fere omnibus numeris congruat cum Polluce atque etiam in ipso enumerationis ordine cum Schol. Plat. Theaet. 146 a. Atticistae igitur communis sunt fons horum auctorum. Quid quod illud ἀπὸ τοῦ φενακίζειν ueriloquium (apud Poll. et Et. M. et Hesych. u. ἐφετίνδα) Eustathius τοῖς παλαιοῖς tribuit uituperans. Τοὺς παλαιοὺς idem laudat ad Od. ζ p. 251, 20, ubi: ἐφετίνδα λέγεται, inquit, παρὰ τοῖς παλαιοῖς, ὅταν ἄλλω προδείξαντες τὴν σφαῖραν ἄλλω ἐφῶσιν; neque igitur mirum quod congruit Phot. s. u. ἐφετίνδα: uterque Atticistas sequitur. Dein pergit Eust.: ἢ, δ' αὐτῆ καὶ φέννις ἐλέγετο κτλ.; quae eisdem fere uerbis sed breuiora redeunt apud Phot. s. u. φέννις. Parcus etiam hanc uocem explicat Et. M. ex Orione, qui Helladium sequitur: φέννις· παιδιὰ διὰ σφαίρας. Naber ad Phot. l. l. Atticistas e Pamphilo putat hausisse. Ego de Pamphilo nihil spondeo sed malo de Didymo cogitare, praesertim propter Hesychium. Certe illa de φενα-

κίζειν etymologia cum apud Pollucem quoque exstet, quem Atticistas expilasse neque notum neque probabile est, antiquiori grammatico tribuenda est, Tryphoni dico uel Didymo ¹⁾). Implicite inest eadem in Athenaei uerbis, nam ad illud ἀπὸ τῆς ἀφέσεως intellegendum est φενακικῆς. — Utut uero est, artior inter Athenaeum et Pollucem necessitudo et ex communi inuentoris mentione et inde apparet, quod uterque cum ἀρπάζειν uel ἀρπαστόν uoce coniungit illud φαινίνδα. Simul artius cohaerent Ath. et Et. M. Quare Didymi uestigia hic apud Athenaeum cernere mihi uideor.

Haec quae de ludis pilariis narrantur, putares hausta esse ex opere aliquo περὶ παιδιᾶς inscripto, quale Suetonius condidit. Sed obstat quod σφαιριστική ars hic quasi pars orchesticae tractatur, ut ab illis capitibus, quibus de saltatione agitur, separari haec nequeant. Vide inprimis cap. 25 init., cap. 27 init.

Mimi πλάνοι θαυμαστοί quo ex fonte recenseantur, diindicandum est collatis libri XIV capp. 2—6, ubi rursus γελοιοποιοὶ πλάνοι alii id genus artifices enumerantur et redeunt complura, quae in l. I commemorata erant. Hanc materiam cum musicis capitibus non casu coniunctam esse inde concludas, quod et utroque loco illis adhaeret ²⁾) et maxime ad scaenicam actionem spectat. Similia sunt quae XIV cap. 13 sqq. exponuntur de ἰλαρφοῖς, δεικελισταῖς, αὐτοκαβδάλοις. Cum eis, quae p. 19 fsq. ex Aristoxeno laudantur de Eudico Stratone Oenona, compara XIV p. 638 b: Ἀριστόξενος δὲ φησιν, ὡς περ τῶν ἐξαμέτρων τινὲς ἐπὶ τὸ γελοῖον παρωδίας εὖρον, οὕτω καὶ τῆς κίθαρωδίας πρῶτος Οἰνώπας (nomen alterutro loco corruptum) et uide nostr. diss. capit. III finem. Neque uidentur haec spectacula defuisse e. g. in Rufi musica historia; in qua agebatur περὶ τε ὀρχηστῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς θεάτροις ἀγωνιζομένων.

1) Didymum compilatum hic esse a Polluce etiam Freyer statuit Stud. Lips. V p. 358.

2) I, 34 ducit agmen σφαιριστής!

Ceterum multa, quae hic narrantur (eorum maxime, quae exstant in l. XIV), alienae originis sunt neque ex musico auctore petitae sed ex Hegesandro similibusue uariorum scriptoribus. Hegesandri testimonium etiam p. 621 a musicae disputationi infertum est ¹⁾.

Extremis p. 20 a uerbis indicantur *πλάνοι*, de quibus in l. XIV plura docentur.

p. 614 d *Ἰππόλυτος ὁ Μακεδῶν ἐν τῇ πρὸς Ἀνγκέα ἐπιστολῇ*: haec tota prostat libri IV initio; ubi p. 130 c eadem leguntur.

Ib. *ἐν γοῦν τῷ Διομέων — πέμπωσιν αὐτῷ*: eadem Hegesandro teste VI, 260 b breuiora. Ceterum *Δημοσθένης ὁ ξήτωρ ἐν τοῖς Φιλιππικοῖς* errore dictum uidetur pro *Θεόπομπος ἐν τ. Φ.*, quippe qui p. 260 laudetur.

p. 614 e *Δημήτριος ὁ πολιορκητής*: eadem p. 261 b, ubi tamen alia narratio sequitur; 246 d. 253 a.

p. 615 a *Σύλλας — προείρηται*: VI, 261 c ex Nicolao.

CAPUT VI.

De libri XV capitibus musicis.

De scoliis commentatio orditur a libri XV p. 694 f. Laudatur de his *Ἀρτέμων ὁ Κασανδρεὺς ἐν β' βιβλίῳ χρήσεως*. Qui scripsit non ita paulo post annum 100 circiter a. Chr. (Ath. XII, 515 d. Suet. gramm. 7), fortasse ante annum c. 80, fortasse ante Iubam Mauretanum: uide Muellerum FHG IV, 340.

Artemonis uerba inde a *τριῶν γενῶν ὄντων, ἐν οἷς κτλ.* usque ad *σκόλιον ἐκλήθη* congruunt cum Dicaearchi sententia apud Schol. Plat. Gorg. 451 E tradita: *σκόλιον λέγεται ἢ παρ-ὸνιος ὧδῆ, ὡς μὲν Δικαίραχος ἐν τῷ περὶ μουσικῶν ἀγῶνων, ὅτι τρία γένη ἦν ὧδῶν, τὸ μὲν ὑπὸ πάντων ἀδόμενον, (τὸ δὲ)*

---

1) I p. 19 c Hegesandrum hausisse ex Aristodemi *γυλοῖσι ἀπομνημονεύμασι* cognosces coll. p. 244 f et 338 a. 345 d. 585 a. 246 d.

καθ' ἓνα ἐξῆς, τὸ δὲ ὑπὸ τῶν συνετωτάτων, ὡς ἔτιχε τῆ τάξει· ὁ δὲ καλεῖσθαι σκόλιον. Dicaearchi igitur sententiam Artemo refert. Pergit schol.: ὡς δὲ Ἀριστόξενος καὶ Φίλλης ὁ μουσικός, ὅτι ἐν τοῖς γάμοις περὶ μίαν τράπεζαν πολλὰς κλίνας τιθέντες παρὰ μέρος ἐξῆς μυρρίνας ἔχοντες ἢ δάφνας ᾗδον γνῶμας καὶ ἔρωτικά σύντονα· ἢ δὲ περίοδος σκολιὰ ἐγένετο διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν κλιῶν [ἐπὶ οἰκημάτων πολυγώνων οὐσῶν καὶ τούτῳ καὶ τὰς ἐπ' αὐτὰς κατακλίσεις παραβύστους γενέσθαι]!). — Οὐ διὰ μελοποιίαν οὖν, διὰ δὲ τὴν τῆς μυρρίνης σκολιὰν διάδοσιν, ταύτῃ καὶ τὰς ῥόδας σκολιὰς καλεῖσθαι. Ex his apud Ath. redeunt illa: σκόλια δὲ καλοῦνται οὐ κατὰ τὸν τῆς μελοποιίας τρόπον ὅτι σκολιὸς ἦν· λέγουσι γὰρ τὰ ἐν ταῖς ἀνειμέναις εἶναι σκόλια. Deest Aristoxeni sententia.

Varias scoli uocis etymologias dederat Didymus secundum Et. M. 718, 35: διαφόρους ἐτυμολογίας φησὶν Δίδυμος ἐν γ' τῶν Συμποσιακῶν. Ex his num sit una illa, quae interposito Ori nomine addita est: ἀπὸ τοῦ μεθύουσι καὶ σκολίως ἔχουσι τὰ αἰσθητήρια ᾄδουσθαι, dubium potest uideri; certe tale quid aliunde attulisse, non ipse inuenisse putandus est Didymus. Expectamus autem Dicaearchi et Aristoxeni placita illi non esse praetermissa. Quaeramus igitur, numquid e Didymi copiis seruatum sit apud schol. Aristophanis.

Schol. Ar. Nub. 1367 Df: — Δικαίταρχος ἐν τῷ περὶ μουσικῶν ἀγῶνων· ἔτι δὲ κοινόν τι πάθος φαίνεται συνακολουθεῖν τοῖς διερχομένοις εἴτε μετὰ μέλους εἴτε ἄνευ μέλους, ἔχοντάς τι ἐν τῇ χειρὶ ποιεῖσθαι τὴν ἀφήγησιν· οἳ τε γὰρ ᾄδοντες ἐν τοῖς συμποσίοις ἐκ παλαιᾶς τινος παραδόσεως κλῶνα δάφνης ἢ μυρρίνης λαβόντες ᾄδουσιν. Videmus Dicaearchum alio libri περὶ μουσ. ἀγῶνων loco rem paulo aliter enarrasse; neque tamen ullo modo pugnat secum.

Schol. Vesp. 1231: — οἳ δὲ φασιν ὡς ἔθος ἦν τὸν μὴ δυνάμενον ἐν τοῖς συμποσίοις ᾄσαι, δάφνης κλῶνα ἢ μυρρίνης λαβόντα πρὸς τοῦτον ᾄδειν. ἔτι οἳ δὲ φασιν ὡς ἐκ τοῦ ἐναν-

1) Desunt haec apud Suidam; uncis seclusi ut interpretamentum alienum ineptumque.

τιον προσηγορεύθησαν σκόλια τὰ παροιμία μέλη· ἀπλᾶ γὰρ αὐτὰ ἔχρην εἶναι καὶ εὐκόλα ὡς παρὰ πότον ἀδόμεινα. οὐκ εὖ δὲ τοῦτο· τὰ γὰρ δύσφημα ἐπὶ τὸ εὐφημότερον μεταλαμβάνεται, οὐ μὴν τοῦμπαλιν· ἀλλ' ὅτι οὐκ ἀπὸ τοῦ ἕξης ἢ λύρα τοῖς συμπόταις ἐδίδοτο ἀλλ' ἐναλλάξ, διὰ τὴν σκολιὰν τῆς λύρας περιφορὰν σκόλια ἐλέγετο. — Habes secundo loco posita uerba Dicaearchi illis apud Schol. Nub. simillima; ceterum ante ἄσαι excidisse uerba πρὸς κιδάραν manifestum est; uide Hesych. s. u. *μυρρίνης κλάδος*¹⁾. Ipsius Didymi uocem agnoscis in uerbis οὐκ εὖ δὲ τοῦτο, quibus solet ille uti aliena impugnans. Quae claudit agmen explicatio, eam Didymus ipse uidetur tueri; discernenda autem est ab illa, quam Dicaearchus apud schol. Plat. (= Ath.) dat; nam ἐναλλάξ et ὡς ἔτυχεν prorsus diuersa significant: illud enim certum ordinem, hoc nullum.

Didymo etiam Hesychium sua debere nostro iure suspicamur. Qui praebet: σκόλιον ἢ παροιμῖος ᾧδῆ, οὐ διὰ τὴν μελοποιίαν· ἀλλ' ὅτι οὐχ ἅπαντες ἦδον αὐτὰ ἀλλὰ μόνον οἱ σννετοί. Posteriora non ipsius Didymi sed Dicaearchi sententiam continent; priora autem reiciunt omnes etymologias a musica carminis indole petitas, ita ut complectantur damnatione eam quoque, quam Didymus apud schol. Vesp. singulariter refutat, explicationem ἐκ τοῦ ἐναντίου· ἀπλᾶ γὰρ καὶ εὐκόλα —: cf. Ath.

E Didymo pleraque quae de poesis generibus disputat, hausisse Proclum constat. Qui haec profert: τὸ δὲ σκόλιον μέλος — ἀνεμῆνον ἐστὶ τῇ κατασκευῇ καὶ ἀπλούστατον μάλιστα· σκόλιον δὲ εἴρηται οὐχ ὡς ἐνίοις ἔδοξε κατὰ ἀντίφρασιν (τὰ γὰρ κατὰ ἀντίφρασιν ὡς ἐπίπαν τοῦ εὐφημισμού στοχάζεται, οὐκ εἰς κακοφημίαν μεταβάλλει τὸ εὐφημον). ἀλλὰ διὰ τὸ προκατειλημμένων ἤδη τῶν αἰσθητηρίων καὶ παρεμμένων οἴνῳ τῶν ἀκρατῶν τηρικαῦτα εἰσφέρεισθαι τὸ βάρβιτον εἰς τὰ συμπόσια καὶ διονυσιάζοντα ἕκαστον ἀκροσφαλῶς συγ-

1) Verba scholiastae simul cum isto errore recepere Hes. s. u. *ἀδειν* πρὸς *μυρρίνην*, Zenob. I, 19, App. Prou. I, 5.

κόπτεσθαι περὶ τὴν προφορὰν τῆς ῥόδης· ὅπερ οὖν ἑπασχον αὐτοὶ διὰ τὴν μέθην, τοῦτο τρέψαντες εἰς τὸ μέλος σκόλιον ἐκάλουν τὸ ἀπλούστατον. — Primo loco quae describitur μελοποιίας indoles, conuenit cum eis, quae apud schol. Vesp. et Athenaeum leguntur. Nominis autem deriuatio inde petita statim refutatur eadem causa allata atque in schol. Vesp., ut Didymus quin hic quoque lateat, dubitioni exemptum sit. Iam uero commendatur illa explicatio, quam inuenimus apud Et. M.; quae uidetur inter alias a Didymo apposita sed non, opinor, probata esse.

Eam, cui Didymus aduersatur, sententiam — scolii nomen deriuandum esse a μελοποιίας indole siue, quod uere σκολιά sit, siue ἐκ τοῦ ἐναντίου h. e. eodem modo, quo lucum a non lucendo deriuant — praeter eos, qui apud schol. Vesp. audiunt ἔνιοι, et eos, de quibus Athenaeus loquitur, tuentur schol. Plat. alterum (Oxonienſe), Suidas, Eustathius. Suidas autem sua ex fonte aliquo hausit, qui coniuncta exhibebat utriusque scholii Platonici argumenta sed uerbis modo pluribus modo parcioribus prolata.

Propria quaestione eget Plutarchi locus Q. Symp. I sub finem: — τὰ σκόλιά φασιν οὐ γένος ἁσμάτων εἶναι πεποιημένων ἀσαφῶς, ἀλλ' ὅτι πρῶτον μὲν ἦδον ῥόδην τοῦ θεοῦ κοινῶς ἅπαντες μιᾷ φωνῇ παιανίζοντες, δεύτερον δ' ἐφεξῆς ἐκάστῳ μυρσίνης παραδιδομένης, ἣν αἴσακον, οἶμαι διὰ τὸ ἄδειν τὸν δεξάμενον, ἐκάλουν· ἐπὶ δὲ τοῦτο λύρας περιφερομένης ὁ μὲν πεπαιδευμένος ἐλάμβανε καὶ ἦδεν ἀρμολόμενος, τῶν δ' ἀμούσων οὐ προσιεμένων σκόλιον ὠνομάσθη τὸ μὴ κοινὸν αὐτοῦ μηδὲ ῥάδιον. Ἄλλοι δὲ φασὶ τὴν μυρσίνην οὐ καθ' ἑξῆς βαδίζειν ἀλλὰ καθ' ἕκαστον ἀπὸ κλίνης ἐπὶ κλίην διαφέρεισθαι· τὸν γὰρ πρῶτον ἄσαντα τῷ πρῶτῳ τῆς δευτέρας κλίνης ἀποστέλλειν, ἐκείνον δὲ τῷ πρώτῳ τῆς τρίτης, εἶτα τὸν δεύτερον ὁμοίως τῷ δευτέρῳ· καὶ τὸ ποικίλον καὶ πολυκαμπὲς ὡς ἔοικε τῆς περιόδου σκόλιον ὠνομάσθη.

Initio uidet rei cui illam ἀπὸ μελοποιίας explicationem. Sequitur Dicaearchi doctrina clarius largiusque quam alibi exposita; atque σκολίων nomen ab illo eis solum carminibus dari

cognoscimus, quibus cithara succinat. Denique de secundo cantuum conuiuallium genere accuratiora quaedam traduntur; quae simillima sunt Aristoxeni uerbis apud schol. Plat. prolatis — nam quod hic οὐ καθ' ἑξῆς ἀλλὰ καθ' ἕκαστον, illic παρὰ μέρος ἕξῃς legitur, non re sed sola locutione differt. Nec minus pungit oculos consensus, qui intercedit inter illa Plutarchi et extrema Schol. Vesp. uerba; nisi quod his de lyra, apud illum de myrrhina sermo fit; optime autem conuenit illud ἐναλλάξ cum Plutarchi ἀπὸ κλήνης ἐπὶ κλήνην, nam ἐναλλάξ uocabulo certus quidam ordo significatur, non ἀταξία (Ath.). Unde apparet errore factum esse, ut apud schol. Vesp. de lyra diceretur, quod de myrrhina erat praedicandum. Nempe ad lyram cum non omnes sed periti solum canerent, certus ordo non poterat teneri. Aristoxeni igitur doctrina latet etiam in schol. Vesp. sed corrupta nec intellecta.

Pollucis loco VI, 108 quid faciamus, non liquet; ceterum cf. quae diss. nostr. p. 111 de ῥόδος poculo diximus. — De schol. Luc. pro lapsu 10 uide Muellerum (FHG) ad Dicae. fr. 43. Photius ad uerbum congruit cum Dicaearchi et Aristoxeni sententiis apud Suidam traditis; quas scholiastae Platonis et Photio e lexico Platónico (Boethi) affluxisse probabile est (cf. Nab. ad Phot. s. u. σκόλιον ¹).

Omnes quas recensuimus scoli explicationes a Didymo uidentur appositae fuisse, nam comparent apud eius sectatores; qui, cum alius aliam retinuerit, consentiunt in damnanda illa etymologia a musica carminis indole petita. Atque etiam Plutarchum a Didymo pendere inde praesidium acquirit nouum, quod αἴσακος ille redit apud Hesychium: ὁ τῆς δάφνης κλάδος, ὃν κατέχοντες ὕμνον τοῦς θεοῦς. Athenaeus autem cum et eos uituperet, qui διὰ μελοποιίαν σκόλιον uocatum istud carminum genus putent, et afferat Dicaearchi sententiam, prorsus congruit cum Hesych. s. u. σκόλιον; iam Artemonem inter Didymi auctores deprehendimus apud Ath. XIV, 636 e, nisi nos una cum Rohdio fefellit coniectura diss. nostr. p. 131 prolata.

1) Pansaniam laudat de scolis Eust. ad II. B' u. 711.

Quid igitur? Dicaearchi sententiam nonne Didymus Artemoni, Athenaeus Didymo debere iudicandus est? Fortasse non casu accidit, quod etiam p. 636 (b) Dicaearchi testimonium praecedit.

Post pretiosa illa de scoliis capita orditur quaestio, Aristotelis in Hermiam carmen paeanumne sit an scolorum generi attribuendum. Atque enumerantur *παιᾶνες* multi, qui cum habeant τὸ παιανικὸν ἐπίρρημα, pro certo huic poesis generi uindicantur. Dein a seriis carminibus ad lasciuiora transitus fit iocosus. Iam resuscitatur quaestio supra p. 669 et 671 indicata: quid sit ὁ συρβηνέων χορός? Responsum datur Clearchi uerbis p. 697 f (inde a *λείπεται* uoce usque ad *θεατής*). Qui uero subsequitur Matronis parodi locus, quo modo cum antecedentibus cohaereat, omnino non uideo. Quare falso arbitror Schweighaeuserum dicere: 'Matronis locus Clearchi, non Cynulci est' (C. is est qui loquitur deipnosophista). Est autem hoc alicuius momenti ad fontium analysin recte instituendam; nam sequitur disputatio de parodiarum scriptoribus nullo alio uinculo adnexa nisi illo Matronis parodi testimonio; quod ex eodem libro desumptum puto, ex quo parodorum enarratio fluxit, non igitur ex Clearcho, nam de parodis laudatur Polemo. Maxime certe mirum esset propter parodi alicuius mentionem fortuito factam in Clearchi uerbis statim doctam de parodis dissertationem adici; quod minime mirum, si ex eodem haec excerpta est libro, cui debentur, quae de colabris aliisque lenioribus poesis generibus narrantur supra. Hic memineris quaeso etiam in libro XIV p. 638sq. de parodiis et de cantibus lasciuis iuxta sermonem fieri; ibidem Clearchus testis. Non temere igitur hic de eodem atque illic fonte cogitabimus.

Interposita de lampadum nominibus commentatione, quam ex onomastico desumptam esse patet, redit sermo ad illud *τῆ παιᾶν ἐπίρρημα*, de quo Clearchi sententiae opponuntur Heraclidis commenta; quae cum reiciantur prae illa, si etiam refutationem hanc Clearcho tribuamus, non nimis audaces uidebimur. Denique Ariphtonis εἰς Ὑγλειαν παιᾶν commemoratur, post quem finitur liber in extremis lacunosus et gra-

uiter corruptus. Hanc alteram de paeane commentationem cum priore illa olim coniunctam fuisse atque utramque ex uno libro apud Athenaeum excerptam esse per se probabile est. Ac Val. Rose (Arist. pseudop. p. 598) Didymum putat de paeanibus deque Aristotelis in Hermiam carmine egisse in libro *περὶ ποιητῶν* inscripto neque aliunde sua petiisse Athenaeum. Cui coniecturae fauet, quod in scolorum illa definitione Didymi uestigia detegere nobis contigit. Neque qui cum Nabero 'quidquid superest e Polemone, Didymo deberi' persuasum habent (praef. ad Phot. p. 12)¹⁾, ea quoque, quae de parodis discimus, Chalcentero uindicare dubitabunt. Didymus autem usurpauit fortasse inter alios Semi Delii *περὶ παιάνων* librum (cf. diss. nostr. p. 120 sq.). Ceterum Didymum ipsum ab Athenaeo inspectum esse non credo²⁾ neque quae de scoliis, paeanibus, carminibus Locricis, parodiis profert, ab ipso e diuersis fontibus congesta esse mihi persuadebo. Immo haec omnia iuxta inuenisse putandus est in libro aliquo musico, qualem expilauit etiam, cum libri XIV capita musica Didymea et Aristoclea doctrina repleret.

CAPUT VII.

De fontibus primariis.

Peracto itinere si iam redimus nobiscum in memoriam, hae uidentur distinguendae in Athenaei de rebus musicis commentationibus partes:

1) Cf. M. Schmidt. praef. Did.

2) Negat idem Rohde p. 18. Ex auctore quodam symposiaco Didymi ecloga illa IV, 139 c — 140 d (de gentium conuulsiis) petita est. Herodianum sapit Didymi uituperatio XI, 486 d. *Δίδυμος καὶ Πάμφιλος* XI, 487 c. Cum Apione et Diodoro, qui XIV, 642 e ex Pamphilo citantur, Didymus laudatur p. 501 e. XV, 689 b interpretatur Achaei uersum (formula *μήποτε λέγει* usus, ut 70 c) in commentatione illa *περὶ μύρων (καὶ στεφάνων)*, quam uniuersam procul dubio uni auctori Athenaeus debet, nescio an Pamphilo. Lexici sunt reliqui loci: 368 b. 371 f. 392 f. 468 d. 481 f. 56 d. 70 c.

- I. Tryphoniana: IV cap. 75—83. XIV, 10. 11. 26 med.—27.
- II. Protrepica: IV, 84. XIV, 18—28 med. 31—33.
- III. Aristoclea: I, 37—40. XIV, 12—17. 28—30. 42—43. his cognata: XV, 53—56.
- IV. Didymea: XIV, 9. 34—41. XV, 49—52. 62—63.
- V. Mimi, scurrae etc.: I, 34—35. XIV, 2—6.
- VI. σφαιριστική: I, 25—26. Iuba. Didymus?

Saepius nobis orta aucta confirmata est suspicio haec capita pleraque iam ante Athenaeum coniuncta exstitisse in opere quodam musico ampliore. Etenim ut Tryphoniana reponamus, Didymea semper cum secunda et tertia quam statuimus serie sic inuenimus conexas, ut de communi origine uix queat dubitari¹⁾. Idem ualet de serie quinta²⁾. Accedit quod talis auctoris, qui intercedat inter Athenaeum et Aristoxenum Aristoclem Didymum, in unaquaque serie inuenimus uestigia (exceptis Tryphonianis capitibus): uide diss. nostr. p. 96 sq. (Bathyllus, Seleucus), p. 101 sq. (διονυσιακή πυρρίχη), p. 105 (Caesius Bassus), p. 106 sq. (Pythagoras. cf. p. 139 sq.).

Quae uestigia si unius eiusdemque sunt scriptoris musici, uixit is post Bathyllum ac Caesium Bassum pioque animo coluit Pythagoram. Talem uero se praebet ultro quaerentibus Dionysius Halicarnassensis: uide Rossb. et Westph. I, 2 § 4 sqq. p. 75. 84. Iam compara cum Athenaei capitum musicorum argumentis indicem epitomae Rufianae apud Phot. cod. 161: nonne mirum foret, si aliunde sua petuisset Athenaeus? Porro memineris eorum, quae de Suida Dionysio Menaechmo diximus p. 134. Atque cum eis, quae Ath. I p. 20 d de Pylade saltatore narrat (uide diss. nostr. p. 97 cum nota) cf. Suidam s. u. Πυλάδης· Κίλιξ ἀπὸ κώμης Μησταρῶν, ἔγραψε περὶ ὀρχήσεως τῆς Ἰταλικῆς, ἣτις καὶ ὑπ' αὐτοῦ εὐρέθη ἀπὸ τῆς κωμικῆς ὀρχήσεως, ἣ ἐκαλεῖτο κόρδαξ, καὶ τῆς σατυρικῆς, ἣτις ἐμμέλεια (extrema sunt mutila): facile opinor concedes haec non ex pleno Athenaei libro sed ex ipsa μουσικῇ ἱστορίᾳ

1) Vide diss. nostr. p. 116. 134. 141. 147. 148.

2) Vide diss. nostr. p. 141.

esse sublecta. Idem s. u. *Σωτάδης* ea, quae Ath. XIV p. 620 e de poetis cinaedicis refert, ex eodem fonte exhibet pleniora.

Tryphoniana Dionysio tribuere non ausim. Pamphilo Athenaeum debere, quaecunque 'de organis musicis eodem atque Hesychius modo tradit', M. Schmidt censet Q. Hes. p. LXXI sqq. Contra quae recte Rohde (p. 53 not. 2) Weberum secutus de Pamphilo ex Hesychio nihil posse concludi statuit. Debat Didymum ponere Schmidt pro Pamphilo. Trypho autem praeter Didymum etiam Iubae copias ipsas adiit: nam nonnulla instrumenta, de quibus e Iuba refertur, non commemorantur ab Hesychio (*μόναυλος* p. 175 e, *ψαλτήριον* et *ἐπιγόνειον* p. 183 e) ¹⁾. Nec scio an ea quoque Iubae testimonia, quibuscum consentit Hesychius, ex ipso Iuba hauserit Trypho; nam uerbis satis utique discrepant Athenaeus et Hesychius (*τρίγωνον* p. 175 d, *λυροφορνιξ* ib. et 183 c, *ἔλυμοι* 176, *φώτιγξ* 175 e, *σκυταλλίαι* 177 a). Certe e Didymo sunt desumpta Ameriae et Artēmidori testimonia, id quod apparet coll. Hesych. s. u. *τιτύριος* (cf. Rohd. p. 34). Contra cum p. 175 e *μόναυλος* et *φώτιγξ* simul e Iuba laudentur, apud Hes. non nisi *φώτιγξ* comparet.

Per Hesychium igitur licet mittere Pamphilum, neque omnino illo egemus. Sed ne potest quidem Pamphilus Athenaei fuisse fons in organis musicis aut saltationibus describendis. Nam Pamphili lexicon ita fuisse institutum probauit Weber, ut in singulis capitibus *περὶ σταθμῶν*, *περὶ ἐκπωμάτων*, similiter inscriptis uoces *κατὰ στοιχεῖον* decurrerent. Iam in aliis sane Athenaei partibus, quas e Pamphilo haustas esse tantum non certum est (uelut capita *περὶ μύρων καὶ στεφάνων*, *περὶ δευτέρων τραπέζων*), ordo qui dicitur alphabeticus prorsus deletus ac subuersus est itemque turbatus in capite illo *περὶ ἐκπωμάτων* inscribendo. Sed uidimus Athenaeum et Pollucem in recensendis cantilenarum generibus ex parte eodem uti enumerationis ordine eoque non alphabetico; idem accidit

1) Hesychius autem uniuersum recepit Didymum: cf. Rohd. p. 8 sub finem.

in saltationum et in instrumentorum enumeratione (uide Rohd. p. 24. 29 not. 2. 30). Hoc nullo pacto explicari potest, si Pamphilum ab Athenaeo hic excerptum esse statuimus; si Tryphonem, facillime ¹⁾).

Cogitet quispiam de Pamphili prato, quod recte mea sententia ab opere *περὶ ὀνομάτων καὶ γλωσσῶν* inscripto discernunt Meier Bernhardy Weber, ab Athenaeo usurpato. Sed quamuis probabilis sit haec coniectura, persuadendi uim non habet.

Denique pauca dicenda sunt de tertio quodam auctore, qui nuperrime primarius Athenaei fons declaratus est. Etenim Felix Rudolph in diss. 'de fontibus quibus Aelianus in uar. hist. componenda usus sit' inscripta (Stud. Lips. VII 1884) p. 109: 'Tandem, inquit, uerus Athenaei et genuinus fons detectus est: sunt *δειπνοσοφισταί*, si summam spectas, excerpta lexicī Fauoriniani in formam sermonum conuiuialium redacta'. Hic primum statuendum est 'lexicon Fauorinianum' Rudolphi esse commentum idque fallacissimis niti artificiiis argumentationis. Sed largiamur Rudolpho fuisse tale lexicon: quid iam de Athenaeo sequitur? Sola 'argumenti aequalitate', quae inter Athenaeum et Fauorinum intercedat, nihil probatur. At Aelianus, qui ex Fauorino pendet fere totus, interdum 'fontis communitate cum Athenaeo coniunctus est'. Videamus locos a Rudolpho collatos.

Ath. XII, 518f—519b et Ael. V. H. XII, 15 de hominibus aetate proeectis sermo est, qui cum puerulis ludere soliti sint. Una ex his narrationibus utrique communis est, de Archyta illa Tarentino. Hanc uero Aelianus, qui non modo alibi passim Athenaeum describit sed etiam in ipso libro XII ex deipnos. libro XII p. 541bc hausit (uide Rud. p. 14), cur non debeat Nancratitae, non uideo, praesertim cum ad uerbum fere congruant.

Ath. I p. 10a. 28e. 31b. 32b—e uina uaria recenset, item Ael. V. H. XII, 31. De communi fonte dubitari nequit. Sed

1) Praeterea uide diss. nostr. append. III.

ipse Rudolphus aliam Fauorini commentationem Aelianum, aliam Athenaeum compilasse ponit propter discrimina haud leuia. Iam cum mihi non ueri sit simile bis in Fauorini lexico uina esse tractata, et s. u. *οἶνος* et s. u. *τρυφή*, malo equidem de communi non Aeliani et Athenaei sed Athenaei et Fauorini fonte cogitare (uelut Pamphilo), ut Fauorinus non nisi s. u. *τρυφή* de uinis egerit.

Nihil igitur Aeliani comparatione demonstratur de Fauorino Athenaei fonte. Sed sunt in Athenaeo, quae cum Fauorini fragmentis apud alios scriptores seruatis concinant.

Ath. I (9e et) 24f utitur uersu ex Od. 9 120 et 121 conflatō. Eodem Aristotelem usum esse tradit Fauorinus apud Diog. La. V, 9. Inde Fauorinum ab Athenaeo usurpatum esse tum demum poterit concludi, ubi Aristotelem primum constabit illos uersus contaminasse, id quod cuius in promptu erat. Quidni Athenaeus aut suo Marte aut ex consuetudine uulgari sic uersus contraxerit?

Quae Stephanus Byz. s. u. *Βησαλτία* narrat additis uerbis *ὡς Θεόπομπος ἰστορεῖ καὶ Φαβουρίνος*, Athenaeus ex Theopompo refert IV, 401 a. Iam quod antecedunt apud Athenaeum quaedam de Chelidoniis *λαγύοις*, apud Steph. autem s. u. *Χελιδόνιοι* prorsus alia sub Fauorini nomine leguntur, num inde uel umbra argumenti peti debebat, quo Athenaeum a Fauorino pendere demonstraretur?

Ath. XI capp. 112—120 propter Gell. XIV, 3 cum probabilitate Fauorino a Rudolpho tribuuntur. Reliqua eius argumenta nihil ualent, utpote per quae liceat Aristotelem communem Athenaei et Fauorini de dialogi inuentione auctorem ponere. Sed hoc teneo: non e 'lexico Fauoriniano' haec descripsisse Athenaeum, sed ex ipsis *ἀπομνημονεύμασι*, quae laudat Diog. La. III, 48 de eadem re. Idem ualet de Ath. VIII, 354 e coll. Diog. La. VIII, 477 et Galen. *π. ἀριστ. διδασκ.* p. 131, 26: nam hic quoque ex philosophico quodam Fauorini scripto hausisse Athenaeum consentaneum est.

Iam uenimus ad eam quaestionem, quae nobis grauissima est: Athenaei capita musica num Fauorinum sapiant? Duo

tantum sunt loci, e quibus pendet iudicium. Alter est Ath. XIV p. 620 a, ubi de rhapsodis agitur: — τὸς δὲ Ἐμπεδοκλέους καθαρμούς ἐραψώδησεν Ὀλυμπίασι Κλεομένης ὁ ξαψωδός, ὡς φησι Δικαιάρχος ἐν τῷ Ὀλυμπικῷ. Confert Rudolphus Diog. VIII, 63 (de Empedocle): Αὐτοῖς δὲ τούτους τοὺς καθαρμούς ἐν Ὀλυμπία διαραψώδησαι λέγεται Κλεομένης τὸν ξαψωδόν, ὡς καὶ Φαβωρίνος ἐν ἀπομνημονεύμασιν. Nos supra p. 99 Athenaei caput Aristocli tribuimus, nec nunc habeo, cur contra dicam. Quid? Dicaearchi Olympicum adisse eum, qui de rhapsodis scriberet, nonne multo probabilius quam qui de Empedocle? At sumpsit sua Athenaeus e Fauorini lexico s. u. ξαψωδοί. Sed ista ratione omnia in capax illud lexicon poteris infercire. Et ne sic quidem intellegitur, cur adierit Fauorinus Dicaearchum; nam ἀπομνημονεύματα ante omnigenam historiam (h. e. lexicon illud) scripsisse eum Rudolphus probavit. Quare et Dicaearchum et Fauorinum eandem sequi traditionem antiquam statuo. Confirmatur haec sententia altero de eodem Empedocle testimonio Athenaeo et Fauorino communi, quo bouem immolasse aromaticis repletam uictor Olympiaci certaminis ille dicitur: Ath. I p. 3 e; Diog. VIII, 53 ἐγὼ δ' εὖρον ἐν τοῖς ὑπομνήμασι Φαβωρίνου κτλ. Hanc narrationem propter sententiarum apud Athenaeum conexum ad omnigenae historiae nocem ἐστιασις reuocat Rudolphus. Ego uero arbitror aut de Fauorini ὑπομνήμασιν ab Athenaeo usurpatis aut de communi quodam utriusque fonte (Empedoclis uita?) cogitandum esse; neque quidquam Fauorino tribuo nisi quae de Empedocle narrantur.

Alter locus est Ath. XV, 696 a, ubi disputatur de Aristotelis carmine in Hermiam, utrum sit paeon necne. Confert Rudolphus Diog. La. V, 5: Ἀριστοτέλης — ὑπεξῆλθεν εἰς Χαλκίδα Εὐρυμέδοντος αὐτὸν τοῦ ἱεροφάντου δίκην ἀσεβείας γραψαμένου ἢ Δημοφίλου, ὡς φησι Φαβωρίνος ἐν παντοδαπῇ ἱστορίᾳ, ἐπειδήπερ τὸν ὕμνον εἰς τὸν προειρημένον Ἑρμείαν ἐποίησεν· ὁ δὲ ὕμνος ἔχει τοῦτον τὸν τρόπον. — Ibidem paulo infra: τοῦτον (Ἀριστοτέλη) πρῶτον Φαβωρίνος ἐν παντοδαπῇ ἱστορίᾳ λόγον δικανικὸν ὑπὲρ ἑαυτοῦ συγγράφαι φησὶν

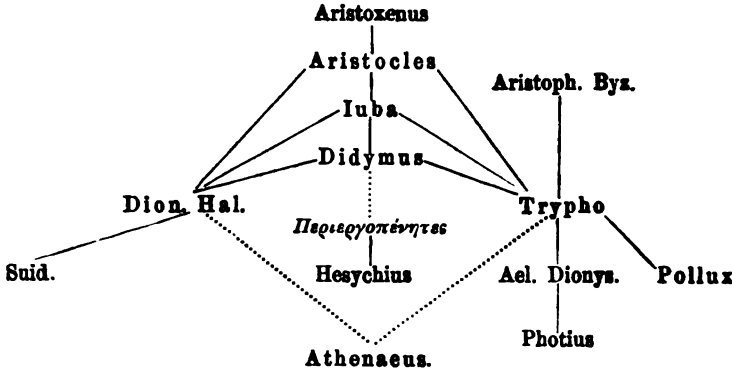
ἐπ' αὐτῇ ταύτῃ τῇ δίκῃ καὶ λέγειν ὡς Ἀθήνησιν ὄγκῃ ἐπ' ὄγκῃ γηράσκει, σῦκον δ' ἐπὶ σύκῳ. Iam audi Rudolphum: 'Ex (lexici Fau.) inciso *παιάν* inscripto uidemus habere Athenaeum libri XV capp. 51 et 52, Aristotelis hymnum Laertium; hic autem dictum eius philosophi quod subiunxit, ex alio quodam lemmate fortasse uoce *πρῶτος* aut *δικανικός* aut *λόγος* insignito uidetur deprompsisse'. At qua tandem re adductum putas Diogenem, ut ista lemmata euolueret, si de Aristotele aliquid quaerebat? Sine dubio utrumque testimonium apud Fauorinum eodem loco inuenerat, siue de Aristotele siue de philosophorum accusatoribus ibi sermo fuit; cf. ipsum Rud. p. 51: 'Wilamowitz „uelut unum, inquit, quasi caput efficiunt ea quae de accusatoribus philosophorum sunt (apud Diog. ex omnigena historia)“'. Quibus tacite ibi assentitur Rudolphus. Praeterea Fauorini uerba e capite *παιάν* inscripto petita esse nullo uestigio proditur. Immo hoc ipsum, quod apud Athenaeum rei cardo est, deest apud Diogenem, qui de Aristotelis 'hymno' loquitur nullo dubitationis signo addito. — Quare ne hic quidem quidquam potest affirmari nisi ex eodem de Aristotelis uita auctore pendere (intercedentibus aliis scriptoribus, fortasse Didymo) Athenaeum, ex quo Fauorinum. Negandum uero est strenue Fauorini lexico uel potius historia omnigena usum hic esse Nancratitam.

Nihil ergo nos cogit inter Athenaei de rebus musicis lyricisque fontes referre Fauorinum.

Ἐπὶ τούτοις καταπαύσωμεν τὸν λόγον.

Superest, ut primariorum auctorum stemma proponam, quod compares cum ea, quam Rohde libello suo subiunxit, imaguncula.

APPENDIX.

I. Aristoxenus.

Nullum adhuc locum inuenimus, ubi ab ipso Athenaeo inspectus uideretur. Restant pauci; de quibus idem potest probari.

Libro X agitur de hominum gentiumque uictu. Praecipuus fons sunt Clearchi βίου. P. 418e: *καὶ Πυθαγόρας δ' ὁ Σάμιος μετρία τροφή ἐχρήτο, ὡς ἱστορεῖ Λύκων ὁ Ἰασεὺς ἐν τῷ περὶ Πυθαγόρου. οὐκ ἀπέχετο δὲ ἐμψύχων, ὡς Ἀριστοξένος εἶρηκεν. Ἀπολλόδωρος δὲ ὁ ἀριθμητικὸς (non nisi hic laudatus) καὶ θῦσαι φησὶν αὐτόν κτλ.* Vituperatur Aristoxenus, uidelicet a Lycone; cf. II, 47a, ubi Aristoxeni uerba a Lyco (Λύκος sine dubio = Λύκων) testimonio firmantur.

In lexico Pamphileo Aristoxenus laudatur p. 467a s. u. *γραμματικὸν ἔκπωμα.*

p. 545b *Ἄρ. ὁ μουσικὸς ἐν τῷ Ἀρχύτα βίῳ* citatur aut ex Clearchi βίῳ (cf. 546a) aut ex Hegesandro, qui saepius de Dionysio tyranno testis est.

XIV, 648d post Epicharmi testimonium: *τὰ δὲ ψευδέπει-
χάρμεια ταῦτα ὅτι πεποιήκασιν ἄνδρες ἔνδοξοι Χρυσόγονος τε*

ὁ ἀληθής, ὡς φησιν Ἄρ. ἐν ἡ' πολιτικῶν (fort. π. ἀλητικῶν?) νόμων, τὴν Πολιτείαν ἐπιγραφομένην. Φιλόχορος δὲ — ὁμοίως δὲ Ἰστορεὶ καὶ Ἀπολλόδωρος. Omnia sine dubio ex Apollodori π. Ἐπιχάρμου libro ¹⁾.

Ex Panaetio Rohdio inter τοὺς περιτιθέντας Σωκράτει δύο γαμέτας γυναῖκας commemoratur Ar. (Callisthenes Demetrius Phal. Satyros Aristoteles) p. 556 a, cf. 556 b (= cap. 2 sub fin.). Ibidem Athenaeus fatetur Hieronymi Rhodii librum se non habere.

II. Iuba.

Ex Θεατρικῇ ἱστορίᾳ sine dubio petita sunt, quae p. 660 e Iubae nomine et p. 659 a cum Aristophanis Byzantii mentione narrantur: cf. Poll. IV, 150 et Hesych. s. u. *Μαίλων* et *Τέντιξ*; Rohd. p. 57. Sed Athenaeus omnia inde a p. 658 f usque ad p. 663 d ex opere culinari quodam uel de coquis commutatione hauserit.

VIII p. 343 f Iubae epigramma quoddam affertur ex Amaranti π. σκηνῆς libro. Amarantus praeterea X, 414 f occurrit, ubi Rohde ex eodem Iuba eum pendere contendit. Eadem de Herodoro et Aglaide fabellas, quamquam haud leniter immutatas, habet Poll. IV, 89 sq., quem et ipsum Iuba usum esse Rohde autumat. At si re uera, ut ille ait, 'tanquam fauus' crescant numeri in eiusmodi narratiunculis, Pollux recentiore sequitur auctorem quam Athenaeus; nam ille bis, hic semel habet maiorem numerum. Sed huic rei equidem nihil tribuam momenti. Athenaei autem caput cum praecedentibus (4—7) ex Theodori Hieropolitani π. ἀγώνων libro p. 412 e et 413 b citato haustum uidetur, id quod non modo ex argumentis sed etiam ex Posidippi in his capitibus crebra mentione concludo, utpote quem praeterea ter tantum Athenaeus laudet neque ipse inspexerit. Iam si Posidippi uerba p. 415 b Theodoro debentur, is primus coniunxit illam de Aglaide fabellam cum ea, quae est de Herodoro. Accedit quod Pollux ea quoque refert, quae

¹⁾ Apollodorum etiam περὶ Ἀλκυῶνος scripasisse colligas ex III p. 81 f coll. XIV, 646 a.

apud Athenaeum Nestoris nomine narrantur; Nestorem autem scriptorem, qui ante Iubam uixerit, non nouimus sed finxit sibi Rohde; nam Tarsensis est Strabonis aequalis, poeta epicus etiam recentior. Denique ut concedamus Rohdio, quae antecedant apud Pollucem, ex Iuba esse petita, tamen ipse illud quod subsequitur *περὶ κηρίων* caput Iubae strenne abiudicat; hoc uero arte cohaeret cum tubicinum memoria.

III. Trypho.

Index Schweighaeuseri et Meinekii mancus est: deest III, 78a *ἐν β' φυτῶν ἱστορίας* et 109b *ἐν τοῖς φυτικοῖς*. Ceterum hi libri non uidentur fuisse partes Onomastici (ut illi *π. αὐλῶν καὶ ὀργάνων*). Inde explicandum est, quod Pollux in panum enumeratione ab Athenaeo discrepat; qui hic ut alibi Onomasticum usurparit.

Titulus *π. ὀνομασιῶν* apud Ath. non nisi in capitibus musicis occurrit atque in his nullum aliud Tryphonis opus. Contra *ἐν τοῖς ὀνομαστικοῖς* XI, 503d in lexico Pamphileo; 503c *Διονύσιος (ὁ τοῦ Τρυφῶνος) π. ὀνομάτων*.

CONSPECTUS CAPITUM.

Caput I. De Aristocle	p. 87
" II. De Tryphone	p. 107
" III. De Didymo	p. 126
" IV. Aristocles et Trypho	p. 134
" V. De libri I capp. 24—36	p. 139
" VI. De libri XV capitibus musicis	p. 142
" VII. De fontibus primariis	p. 148
Appendix	p. 155

Coniecturae proponuntur de locis his:

Ath. IV, 175 d	p. 115
VIII, 360 b	p. 97
XIV, 629 f	p. 118 not.
" 634 e	p. 129 sq.
" 648 d	p. 155
Phot. s. u. <i>ἰουλος</i>	p. 121 et not.
Bekk. Anecd. p. 451, 31	p. 92 sqq.
Schol. Lucian. Pisc.	p. 102 not. 1
" Plat. Gorg. 451 E	p. 143 not.
" Ar. Vesp. 1231	p. 143 sq. 146
Procl. apud Phot. 8	p. 137

INDEX.

- Aelianus** 151 sq.
Agnocles 97.
Amarantus app. II.
Amerias 110. 150.
Ammonius 90 c. not. 134 sqq. 136 sqq.
     — **Aristarcheus** 107.
Apion 148 not. 2.
Apollodorus 88 sqq. 99. 131. 133.
     app. I c. not.
Aristarchus 126. 130.
Aristeas 91. 99.
Aristocles 110. 118. 131. 134. 148 sq.
     cap. I. IV.
Aristodemus 142 not.
Aristonicus 96.
     — **homericus** 109 not.
Aristophanes Byz. 115. 119. 122.
     app. II.
Aristoteles 92 sqq. 104. 120. 152.
Aristoxenus 93. 96 sqq. 100 sqq.
     104 sqq. 110. 113. 118. 123. 125.
     128. 129 c. not. 131. 133 sq. 137.
     141. 143 sqq. 149. app. I.
Artemidorus 110. 150.
Artemon 131 sqq. 142 sq. 146 sq.
Atheneaus 139.
Atticistae 121 not. 132. 140.
Bassus 105. 149.
Baton 130.
Biton 113.
Boethus 146.
Callisthenes 103 not.
- Callistratus** 123.
Cantharus com. 126.
Carystius 99.
Chamaeleon 99. 103 sq. 105 c. not. 1.
Clearchus 105 not. 2. 123 sq. 147.
     app. I.
Demetrius Byz. 105.
     — **Ixion** 108. 130.
     — **Scepsius** 99.
Democritus 104.
Dicaearchus 96. 99. 142 sqq. 153.
Didymus 89. 93 sq. 96. 102. 107 sqq.
     111. 116. 119 sqq. 123 sqq. cap. III.
     135 sqq. 140. 141 c. not. 143 sqq.
     148 c. not. 2. 149. 150 c. not. 154.
Dinon 105.
Dio Chrysost. 104.
Diodorus 148 not. 2.
Diogenes La. 152 sqq.
Dionysius, Ael. 90 not. 2. 96 not. 117.
     121 not. 122.
     — **Halic. minor** 97 not. 116.
     134. 136. 149.
     — **Thrax** 109.
Dioscorides 103.
Duris 93 sqq. 126. 131. 133.
Epigenes 130.
Eratosthenes 120 c. not.
Euphorion 110. 112. 128 sq. 132.
Fauorinus 151 sqq.
Habron 138.
Hagnocles 97.

- Hedyllus 89.
 Hegesander 99. 142 c. not. app. I.
 Heliodoros 105.
 Heraclides Pont. 94 sq. 139. 147.
 Herodianus 94. 121 not. 135. 148 not. 2.
 Hesychius 124 sq. 150 c. not.
 — Milesius 116.
 Hieronymus 128. app. I.
 Hippagoras 118.
 Iason 99.
 Iuba 109. 110 sqq. 114 sqq. 118. 124 sq.
 130. 132 sqq. 138. 140. 150. app. II.
 Lycon app. I.
 Lysanias 99.
 Marsyas 118.
 Menaechmus 127 sq. 133 sq. 149.
 Neanthes 110. 115.
 Nestor app. II.
 Nicocles 88.
 Nymphis 123.
 Orus 143.
 Pamphilus 97. 140. 148 not. 2. 150 sqq.
 app. I. III.
 Panaetius app. I.
 Pausanias Att. 96 not. 146 not.
 Phillis 103. 128. 129 c. not. 131 sqq.
 143.
 Philochorus 101.
 Photius 125. 132.
 Plinius 113.
 Plutarchus 94. 95. 97 c. not. 103 not.
 104. 145 sq.
 Polemon 147.
 Pollux 102 not. 109 sqq. 117 sqq.
 123 sqq. 126. 138 sqq. 141 not. 150.
 app. II.
 Posidippus app. II.
 Posidonius 120. 128. 131 sq.
 Proclus apud Phot. 95 sq. 102 not. 1.
 135 sqq.
- Protagorides 110.
 Pylades 97. 101. 149.
 Pythagoras geogr. 112 sq.
 — philos. 106. 149.
 Rufus 141. 149.
 Scamon 100 sq. 116. 132.
 Seleucus 97. 149.
 Semus 99. 119 sqq. 132. 148.
 Sosibius 99. 128.
 Suidas 107 sq.
 Theodorus Hieropolit. app. II.
 Theophrastus 104.
 Theopompus 152.
 Tryphon 90 c. not. 2. cap. II. 126.
 130 sqq. cap. IV. 141. 149. 150.
 app. III.
 Vitruvius 110.
 Xenophanes 115 not. 2.
 Xenophon? 115.
- acephali versus 105.
 Aeschylus 103 c. not.
 Amphion 95.
 Ἀσιὰς κιδάρα 92 sqq.
 Bathyllus 97. 101. 149.
 carminum genera et distinctiones
 119 sqq. 134 sqq.
 Ctesibius mechanicus 88 sq. 110.
 elegia 96. 105 sq.
 ἐμβάδες, ἐμβάται 138.
 γυμνοπαιδική 102.
 ἱλαφδοί μαγδοί λυσιφδοί 98 sq.
 100 c. not. 2.
 ἱμαῖος ἱμαῖον 121 sq.
 μάγαδης 126 sqq.
 πανδοῦρα 112 sq.
 πνευρίχη 96. 99 not. 101. 102 c. not. 1.
 σαμβύκη 112 sq.
 σκόλιον 142 sqq.
 ψιδύρα 112 sq.

Zu Thukydides II, 2.

Im Eingange des zweiten Buchs hat Thukydides bekanntlich den Ueberfall von Plataiai mit aller Genauigkeit chronologisch zu bestimmen gesucht, um über die Zeit des Ereignisses, das ihm als der Ausgangspunct des grossen Kampfes galt, keinerlei Zweifel aufkommen zu lassen. Um so mehr haben wir es zu bedauern, dass unsre Ueberlieferung gerade an dieser Stelle an einem doppelten Fehler leidet. Dass die Angabe, der athenische Archon Pythodoros habe am Tage des Ueberfalls noch zwei Monate zu amtiren gehabt (*Πυθοδώρου ἔτι δύο μῆνας ἀρχοντος Ἀθηναίως*) falsch sein muss, ist in den zahlreichen Besprechungen, welche die Worte seit Krüger gefunden haben, fast ausnahmslos anerkannt und meistens auch der von dem genannten Gelehrten vorgeschlagenen Aenderung des *δύο* in *τέσσαρας* beigepflichtet worden, deren Richtigkeit mir auch durch die jüngsten Erörterungen nicht erschüttert scheint. Aber ganz unbemerkt ist meines Wissens geblieben, dass auch in der weiteren Bestimmung, der Ueberfall sei erfolgt im sechsten Monat nach der Schlacht bei Poteidaia (*μετὰ τὴν ἐν Ποτειδαίᾳ μάχην μηνὶ ἕκτῳ*), ein Zahlfehler steckt, der grosse Verwirrung in der Chronologie der poteidaatischen Händel und weiter angerichtet hat.

Nimmt man Krügers Besserung an, und hält man das Jahr des Pythodoros mit Böckh für ein Schaltjahr, so würde die Schlacht bei Poteidaia in den Boedromion Ol. 87, 1, etwa September 432 fallen. Aber dieser Ansatz ist absolut unvereinbar mit dem, was wir über die Dauer der Zwischenzeit zwischen dem Kriegsbeschluss des peloponnesischen Bundes

und dem ersten Einfall in Attika erfahren I, 125, 2 *ομως δὲ καθισταμένοις ἄν ἔδει ἐνιαυτὸς μὲν οὐ διετρίβη, ἔλασσον δέ, πρὶν ἐσβαλεῖν ἐς τὴν Ἀττικὴν καὶ τὸν πόλεμον ἄρᾶσθαι φανερώς*. Der Ausdruck ist eigentümlich genug und erinnert an Herodotische Sprechweise, aber auch ohne die erwartete Hinzufügung eines *ὀλίγω* oder *οὐ πολλῷ* zu *ἔλασσον* kann der Sinn nur der sein, dass seit dem Kriegsbeschluss bis zum ersten Einfall in Attika nicht viel weniger Zeit verstrichen ist, als ein Jahr. Da dieser Einfall aber, wie bekannt, etwa achtzig Tage nach dem Ueberfalle von Plataiai fällt, so folgt, dass jener Beschluss nicht weit von der Jahreswende Ol. 86, 4/87, 1 abgerückt werden darf, also dem gewöhnlich für das Treffen bei Poteidaia angenommenen Datum um ein paar Monate vorausliegt, während er in Wahrheit vielmehr eine Anzahl von Monaten nach jener Schlacht gefasst sein muss. Erst bei Beachtung jenes Fingerzeigs werden aber auch die sonstigen Andeutungen des Thukydides über die Abfolge der Ereignisse nach der Seeschlacht bei Sybota verständlich, so wenig dieselben auch überall zu genauer Bestimmung der einzelnen Thatsachen ausreichen. Die erwähnte Seeschlacht selber dürfen wir mit annähernder Sicherheit auf die zweite Hälfte des Metageitnion Ol. 86, 4 ansetzen auf Grund der bekannten Rechnungsurkunde C. I. A. I n. 179; denn dass die Zahlung für die zweite Flotte, die nach Thukydides Bericht gerade am Tage der Schlacht vor Korkyra anlangte, in dieselbe erste Prytanie, wie die Zahlung für die zuerst abgeordneten zehn Schiffe gehört, d. h. die Lücken in Z. 22 f. der Urkunde mit [*ἐπὶ τῆς*] *Αἰαντίδος πρυτανείας* [*πρώτης πρυτανευούσης*] und in Z. 10 f. mit [*ἐπὶ τῆς Αἰαντίδος πρυτανείας* *πρώτης πρυτανευούσης*] auszufüllen sind, muss auch ich mit Böckh für ungleich wahrscheinlicher erklären, als dass Z. 10 die Leontis genannt und die Prytanie der Aiantis eine spätere war. Keinesfalls aber könnte dies eine andere als die dritte gewesen sein ¹⁾, in welchem Falle die Seeschlacht

1) Die Vermuthung von E. Müller De tempore quo bellum Peloponnesiacum initium ceperit p. 40, Z. 23 sei *ἐνάτης* oder besser noch *ὀγδόης*

frühestens in das Ende des Pyanopsion zu setzen wäre, eine Annahme, die für die weitere Berechnung allerdings den Vortheil gewähren würde, eine grössere Zusammendrängung der Ereignisse zu ermöglichen. Sofort nach der Schlacht bei Sybota begannen, wie Thukydides zweimal (I, 56, 1. 57, 1) betont, die Verwickelungen mit Poteidaia. Zur chronologischen Fixirung derselben verhilft uns namentlich die Notiz, Aristeus sei mit der peloponnesischen Hilfsendung in Poteidaia am vierzigsten Tage nach dem Abfall der Stadt eingetroffen (60, 3). Den letzteren aber darf man nicht zu weit hinabrücken trotz der Angabe von langen vergeblichen Verhandlungen der Poteidaiaten mit Athen (*ἐκ πολλοῦ πρᾶσσοντες* 58, 1); denn die von Archestratos und seinen Collegen geführte Flotte, mit deren Absendung nach Makedonien die Athener gerade beschäftigt sind, als sie die Aufforderung an die Poteidaiaten richten, die Mauer gegen Pallene niederzureissen und Geisseln zu stellen (57, 6), findet bei ihrer Ankunft an der thrakischen Küste den Abfall von Poteidaia bereits als vollendete Thatsache vor (59, 1). Fast gleichzeitig mit Aristeus aber treffen Kallias und vier andere Strategen ein, welche die Athener auf die Kunde von jenes Abgang mit einer stärkeren Streitmacht an Schiffen und Hoplitern nachgeschickt hatten (61, 1²) vergl. mit 3). Was endlich zwischen deren Ankunft und der Schlacht bei Poteidaia noch in der Mitte liegt, die Berennung von Pydna, die Abkunft mit Perdikkas, der Abmarsch nach Gigonos, das alles kann nicht viele Tage in Anspruch genommen haben, und man wird darum nicht irre

einsetzen, postulirt einen längern Zwischenraum zwischen beiden Schiffsendungen, als die Darstellung des Thukydides (I, 50, 5) und Plutarch (Per. 29) gestattet, und lässt die oben verwerthete Angabe des erstern (125, 2) unberücksichtigt.

2) Dass hier *ὡς ἤσθοντο καὶ τοὺς μετὰ Ἀριστίους ἐπιπαρόντας* mit Ullrich in *ἐπιπαρόντας* gebessert werden muss, ist auch heute zu erinnern nicht überflüssig. Was Müller-Strübing an dem unten anzuführenden Ort S. 600 gegen diese Aenderung einwendet, um vielmehr die Streichung des ganzen Sätzchens zu empfehlen, beruht auf irriger Voraussetzung.

gehn, wenn man die ganze Zwischenzeit zwischen den Schlachten bei Sybota und Poteidaia auf ungefähr drei Monate veranschlagt³⁾, die letztere also noch vor die Mitte des attischen Jahres ansetzt. Was sich dann weiter bis zum endlichen Kriegsbeschluss auf dem Bundestag in Sparta ereignete, kann ganz wohl die zweite Hälfte von Ol. 86, 4 ausgefüllt haben. Zunächst erforderte die völlige Einschliessung von Poteidaia geraume Zeit, da die Sieger sich für sie zu schwach fühlten und erst auf die Nachricht davon einige Zeit später ein neues Heer unter Phormion nach der Pallene abgeschickt wurde, das in langsamen Märschen die Halbinsel durchzog und nach der Ankunft vor Poteidaia durch Errichtung einer Mauer im Süden der Stadt ihre Absperrung vollendete (64). Unmittelbar nach Beginn der damit ermöglichten Belagerung beriefen allerdings die Korinther die Bundesgenossen nach Sparta (67, 1), um den entscheidenden Beschluss des leitenden Staates zu erwirken, dass die Verträge gebrochen seien, wie Thukydides (87, 6) hinzusetzt, im vierzehnten Jahre ihres Bestehens, also wohl ziemlich genau ein Jahr vor dem Ueberfall von Plataiai. Der eigentliche Kriegsbeschluss aber wurde erst auf einem neuen vom Vorort einberufenen Bundestage gefasst, dem die Beschickung des delphischen Orakels durch Sparta (118, 3) und die Bearbeitung der einzelnen Bundesglieder durch korinthische Gesandte (119) vorausging.

Treffen diese Darlegungen, wie ich denke, das Richtige, so ist auch die Heilung des aufgezeigten Fehlers nahe gelegt. Zwischen *ἔκτω* und dem folgenden *καὶ ἅμα ἦρι ἀρχομένῳ* wird *καὶ δεκάτῳ* ausgefallen sein, sodass die Schlacht in den Maimakterion Ol. 86, 4, etwa November 433 zu setzen ist. Den ganzen Zusatz *μετὰ τὴν ἐν Ποτειδαίᾳ μάχην μηνὶ ἔκτω* als Interpolation auszuschneiden, kann ich darum nicht rathsam finden, weil zu einer solchen kein Anlass abzusehn wäre.

In keinerlei Widerspruch mit dem gewonnenen Ergebniss steht ein urkundliches Zeugniss, das bisher nicht richtig ver-

3) Aehnlich schon E. Müller p. 39.

werthet werden konnte. In dem Bruchstück einer Urkunde der Schatzmeister der Athena C. I. A. IV n. 179 a, welches Kirchhoff mit sicherem Blick auf Ol. 87, 1 bezogen hat, wird eine in der zweiten Prytanie erfolgte Zahlung an die nach Makedonien bestimmten Feldherrn, Eukrates und Collegen, aufgeführt. Kirchhoff und v. Wilamowitz-Möllendorff (*Curae Thucydideae* p. 14) sehen in Eukrates einen Collegen des Kallias, Müller-Strübing (*N. Jahrb. f. Phil.* CXXVII S. 598) einen Collegen des Arcestratos. Aber beider Strategie gehört nach dem Obigen vielmehr in das vorausgehende Jahr, dessen Strategenliste durch ihre und Phormions Zuzählung nun vollständig wird⁴⁾. Eukrates trat also vielmehr an ihre Stelle als erster Strateg vor Poteidaia, während Phormion sein Commando auch Ol. 87, 1 behielt; als Feldherr ἐς *Μακεδονίαν* durfte er mit gleichem Rechte wie Kallias bezeichnet werden, da der Krieg nicht nur gegen Poteidaia, sondern auch gegen den mit den abgefallenen Bundesgenossen verbündeten Perdikkas fortzuführen war.

Die eben angezogene Schuldurkunde haben nun aber Müller-Strübing S. 609 ff. und v. Wilamowitz p. 11 ff. gegen die Eingangs anerkannte Richtigkeit des *τρίσραρας* in der Angabe über die Amtszeit des Pythodoros verwenden zu dürfen geglaubt. Die Aufstellungen Müller-Strüblings bedürfen keiner Widerlegung; auf dem richtigen Wege aber war er insofern, als er das später aufgefundene Bruchstück b jener Urkunde, welches Kirchhoff dem Jahre des Euthydemos (Ol. 87, 2) zuweisen wollte, gleichfalls für die Schatzmeister des vorausgehenden Jahres in Anspruch nahm, was dann durch v. Wilamowitz weitere Bestätigung gefunden hat. Weil aber in der zweiten Hälfte dieses Stücks drei Zahlungen an die Strategen verzeichnet sind, die wir aus Thukydides (II, 23, 2) als Führer

4) Beiläufig bemerkt, entfällt damit jede Möglichkeit, 57, 6 Ἀρχεστράτου τοῦ Ἀνομιήδου μετ' ἄλλων δέκα στρατηγούντων das verdorbene δέκα mit Krüger in *τρίσραρων* statt mit Hermann in *δύο* zu ändern, da die Strategie des Arcestratos sich nun nicht mehr einem andern Jahre, als die des Kallias (und Phormion) zuweisen lässt.

der im Sommer des ersten Kriegsjahres gegen die Peloponnes entsandten Flotte von 100 Schiffen kennen, so folgerte v. Wilamowitz, dass die Abfahrt der Flotte zwar nicht schon in der achten Prytanie, wohl aber, da auf ihre Ausrüstung etwa 30 Tage zu rechnen seien, nicht später als zu Beginn der neunten Prytanie Ausgang Mai erfolgt sein müsse. Da aber damals die Peloponnesier bei Acharnai standen, so sei der Ueberfall von Plataiai kurz vor dem Neumond des 9. März oder Ende Gamelion anzusetzen; Krüger habe also das julianische Datum richtig bestimmt und nur im attischen Monat geirrt, weil er das Jahr des Pythodoros für ein Gemeinjahr ansah. Ich kann den Schluss, der diesen Berechnungen zu Grunde liegt, keineswegs für zwingend halten. Zwar dass ein Theil jener Zahlungen mit Müller-Strübing in den letzten Monat der Amtszeit des Eureka und seiner Collegen, also in die erste Prytanie von Ol. 87, 2 gesetzt werden dürfe, findet in den leider sehr fragmentarischen Resten der Urkunde keinerlei Anhaltspunct. Aber ebenso wenig sicher ist, dass die drei Zahlungen in drei verschiedenen Prytanien geleistet sind; in der ähnlichen Urkunde C. I. A. I n. 182 z. B. werden aus Ol. 91, 1 vier Zahlungen an die nach Sicilien bestimmten Feldherrn gebucht, die alle in die drei letzten Prytanien des Jahres fallen müssen, vielleicht zum grössten Theil in dieselbe Prytanie fallen ⁵⁾. Aber auch daran muss ich festhalten, dass die für den Ueberfall von Plataiai gegebene Bestimmung *ἅμα ἤρι ἀρχομένῳ* weit besser auf das von Böckh berechnete Datum (4. April = letzter Anthesterion) passt, weil sich mit Grund nicht bestreiten lässt, dass dem Geschichtschreiber als Frühlingsepoche (*ἀπὸ τὸ ἔαρ* III, 116, 1) die Tag- und Nachtgleiche (= 26. März) gegolten hat ⁶⁾, und ebenso daran, dass

5) Wenigstens lässt sich unter dieser Voraussetzung am einfachsten erklären, dass in den drei Zeilen 8, 10, 12 übereinstimmend je 48 Buchstaben vor den Worten *στρατηγοῖς ἐς Σικελίαν Ἀλκιβιάδῃ Λαμάχῳ* [*Νικίῳ*] fehlen. Dass jener Raum für die vollständige Datirung der Zahlungen nicht ausreicht, bemerkte schon Rangabé.

6) IV, 117, 1 *Λακεδαιμόνιοι καὶ Ἀθηναῖοι ἅμα ἤρι εὐθὺς ἐκ χειρὶ ἐποιήσαντο ἐνιαύσιον* ist durchaus nicht nothwendig auf den Tag (14. Ela-

der *τοῦ θέρους καὶ τοῦ σίτου ἀκμάζοντος* (II, 19, 1) erfolgte Einfall in Attika richtiger auf Mitte Juni ⁷⁾, als auf Ende Mai angesetzt wird. Mag ein *ἅμα τῷ σίτῳ ἀκμάζοντι* unternommener Einfall so zeitig fallen, dass die Peloponnesier schon vor der Olympienfeier wieder zu Hause sind (III, 1, 1 vergl. mit 2, 1. 8) ⁸⁾, die damit keineswegs gleichbedeutende Bestimmung *τοῦ σίτου ἀκμάζοντος* wird durch Voranschieben des andern Subjects *τοῦ θέρους* noch weiter dahin modificirt, dass ihr Sinn von dem der Formel *θέρους μεσοῦντος* (VI, 30, 1, Ausgang Juni oder Anfang Juli) nicht sehr abliegen kann. Diese Factoren würden also die Ansetzung des Ueberfalls auf das Ende des Anthesterion auch dann rechtfertigen, wenn wir die Worte *ἔτι δύο μῆνας* nicht mit Krüger zu corrigiren, sondern mit v. Wilamowitz als fremden Zusatz zu streichen hätten. Doch haben mich die Bedenken, welche dieser Gelehrte mit A. Mommsen Chronologie S. 369 theilt, von der sprachlichen Unzulässigkeit des Ausdrucks noch nicht überzeugt; was letzterer verlangt *ἔνατον μῆνα ἄρχοντος*, würde den Ausgang des Anthesterion minder treffend und klar bezeichnen. Ebenso wenig vermag ich zuzugeben, dass der Zusatz mit V, 20, 2 unvereinbar ist. Wenn Thukydides die Berechnung der Kriegsdauer nach bürgerlichen Jahren darum ablehnt, weil je nach dem Einfallen eines Ereignisses in Anfang, Mitte oder Ende

---

phobolion = 19. oder 20. April) zu beschränken, an dem die vorher namentlich in Sparta geführten Unterhandlungen durch das Psephisma des athenischen Demos ihren Abschluss fanden. Ueber V, 20, 1 urtheilt v. Wilamowitz selbst p. 15 richtiger als p. 19.

7) Dass II, 4, 3 *τελευτῶντος τοῦ μηνός* nicht gerade auf den letzten Monatstag weist, ist auch meine Ansicht.

8) Wenn nach III, 15, 2 die Peloponnesier noch nach den Olympien mit Einbringung des Getreides beschäftigt sind, so erklärt sich das aus der Verschiedenheit der klimatischen Verhältnisse, der Vömel *De quo anni tempore in Attica ἀκμάζοντος τοῦ σίτου* dicatur p. 7 nicht Rechnung trägt. Müller-Strübings (S. 591) Ansatz der Durchschnittszeit der Ernte in Attika auf die Mitte des Mai ist nach dem von ihm selbst Angeführten zu früh und hat ihn verleitet, *τοῦ σίτου* als mit *τοῦ θέρους* unvereinbar zu streichen.

des Amtsjahres sich die Rechnung wesentlich verschiebt, so darf daraus schwerlich gefolgert werden, dass er nicht im einzelnen Falle die Angabe des Amtsjahres durch Bezeichnung der zu seiner Erfüllung noch fehlenden Monate näher bestimmen konnte, um den Zeitpunkt des Kriegsbeginns mit möglicher Genauigkeit zu fixiren, während das angefügte *ἅμα ἤρι ἀρχομένῳ* die für seine Darstellung gewählte Darstellungsweise einleitet.

Wichtiger als diese letzten Bemerkungen, welche nur eine längst gefundene Zeitbestimmung zu schützen bezwecken, scheint mir das vorhin betreffs der Schlacht bei Poteidaia gewonnene Ergebniss auch darum, weil es nicht bloß ein geschichtliches Interesse beanspruchen darf. Weil nach ihrer gewöhnlichen Ansetzung seit dem Seetreffen bei Sybota ein Jahr verstrichen war, zu dem jenes zweimalige *εὐθύς* des Thukydides (S. 163) übel passt, glaubte v. Wilamowitz hier eine klaffende Lücke in der Geschichtserzählung constatiren zu dürfen, welche Thukydides bei Vollendung seines Werks mit dem unerlässlichen Bericht über die Händel mit Megara ausgefüllt haben würde; weil dieser in seinem Nachlass sich nicht vorfand, habe der Herausgeber des unvollendeten Buchs die nicht zusammengehörigen Stücke über die *Κορκυραϊκά* und die *Ποτειδαιατικά* in enge Verbindung gebracht; auf seine Rechnung wäre also mindestens das *εὐθύς μετὰ τὴν ἐν Κορκύρα ναυμαχίαν* zu setzen. Dass das megarische Psephisma bald nach dem Kampf bei Sybota erlassen worden, ist von Ullrich in der That wahrscheinlich gemacht worden. Ob aber Thukydides die Entstehungsgeschichte desselben, bei der allerdings auch der Ermordung des Herolds Anthemokritos zu gedenken gewesen wäre⁹⁾, darzustellen beabsichtigt hat, das muss doch bei der Art, wie er dasselbe nur beiläufig unter den Anlässen des peloponnesischen Kriegs erwähnt (I, 67, 4) oder andeutet (I, 118, 1), mindestens sehr zweifelhaft erscheinen. Oder sollen wir etwa auch an diesen Stellen die überklei-

9) Vgl. Holzapfel Untersuchungen S. 176 ff.

sternde Hand des Herausgebers erkennen? Aber der ganzen Hypothese von seiner Thätigkeit glaube ich durch meine obigen Erörterungen den Boden entzogen zu haben. Denn den sonstigen Spuren, die v. Wilamowitz aufgefunden zu haben meint, kann ich noch weniger Gewicht beimessen. Der Widerspruch, in welchem V, 20, 1 *αὐτόδεκα ἐτῶν διελθόντων καὶ ἡμερῶν ὀλίγων παρενεγκουσῶν ἢ ὡς τὸ πρῶτον ἢ ἐσβολή ἢ ἐς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἢ ἀρχὴ τοῦ πολέμου τοῦδε ἐγένετο* das erste Subject des Nebensatzes nicht nur zum zweiten, sondern zu der ganzen Rechnung steht, ist ja durch keine Deutelei wegzuschaffen oder erträglich zu machen. Aber er berechtigt noch nicht dazu, das ganze Capitel dem Thukydides abzusprechen, da es vollkommen genügt, die Worte *ἢ ἐσβολή ἢ ἐς τὴν Ἀττικὴν καὶ* mit E. Müller als leicht erklärliche Interpolation auszuschneiden. Der sachliche Einwand, den v. Wilamowitz gegen diesen von mir schon vor Jahren (Philol. Anzeiger VI S. 237) empfohlenen und jetzt auch von Stahl, H. Schmitt Quaestiones Thucydideae p. 21 ff. und Mommsen S. 385 gebilligten Vorschlag erhebt, beruht auf der schon erledigten Voraussetzung, dass der Ueberfall von Plataiai Ende Gamelion erfolgt sei. Bei dem sprachlichen Bedenken aber, dass der schwerfällige Satzbau durch die Nothwendigkeit, die beiden Substantiva *ἐσβολή* und *ἀρχή* mit einem Prädicat zu verbinden, bedingt sei, während ohnedem *ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦδε τοῦ πολέμου* geschrieben werden konnte, ist ausser Acht gelassen, dass eine solche Wendung durch *παρενεγκουσῶν* ausgeschlossen und dessen comparative Bedeutung eben für den Anschluss durch *ἢ ὡς* massgebend war¹⁰). Ernstere Schwierigkeiten bietet die letzte Stelle V, 24, 2, wo der Eintritt des elften Sommers mit der üblichen Formel notirt wird bei dem Abschluss des Bundesvertrags, der dem *ἄμα ἤρρι* zu Stande gekommenen Frieden kaum vor Monatsfrist, also etwa erst

10) Vgl. dazu L. Herbst Philol. XLII S. 629 f. Derselbe Gelehrte beanstandet S. 669 die Verbindung *τὸ πρῶτον ἢ ἀρχὴ τ. π. τ. ἐγένετο*, muss aber darum auch an der ganz analogen Stelle III, 68, 2 die einzig natürliche Verknüpfung des *τὸ πρῶτον* mit *ἀρχομένου τοῦ πολέμου* leugnen.

Mitte Munichion (Anfang Mai) nachgefolgt sein kann. Aber sollte es nicht gerade an der Stelle, an welcher die Fugen des ursprünglichen Werks und seiner Fortsetzung zu Tage liegen, rathsamer sein, für diese Incongruenz den nicht überarbeiteten Entwurf des Schriftstellers selbst verantwortlich zu machen ¹¹⁾, als die Hand eines Herausgebers, der solche Abweichung von der consequent durchgeführten Zeitrechnung des Thukydides sich schwerlich gestattet haben würde?

Die nicht vollendete Gestalt des Geschichtswerks, die wir nicht zu sehr beklagen dürfen, weil sie uns interessante Einblicke in die Werkstatt des grossen Historikers ermöglicht, wird eine sorgsame Forschung noch an manchen Spuren verfolgen können, welche sich bisher der Beobachtung entzogen haben. Aber dass sein Concept nicht allein durch die unvermeidlichen Fehler der Abschreiber, sondern auch durch täppische Eingriffe eines Redacteurs entstellt worden ist, das müsste erst durch vollgültigere Beweise erhärtet werden, ehe es als Thatsache gelten darf, mit der die Thukydideskritik zu rechnen hat.

---

11) Vgl. die Bemerkungen von Schmitt p. 37 ff., welche durch Herbst S. 655 nicht widerlegt sind.

J. H. Lipsius.

LEIPZIGER STUDIEN

ZUR

CLASSISCHEN PHILOLOGIE

HERAUSGEGEBEN

VON

G. CURTIUS L. LANGE O. RIBBECK H. LIPSIUS

ACHTER BAND

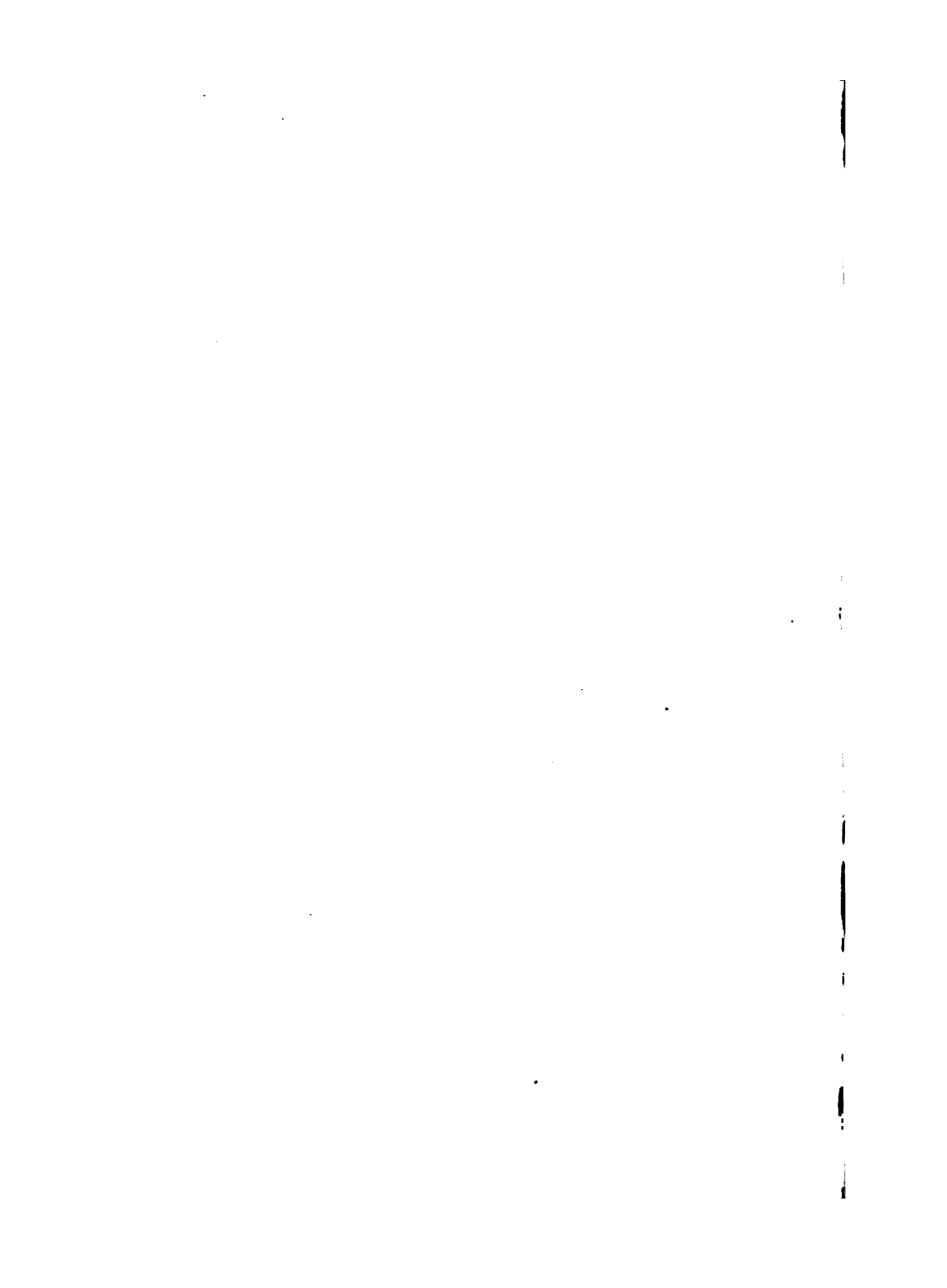
Zweites Heft.

LEIPZIG

VERLAG VON S. HIRZEL

1885.

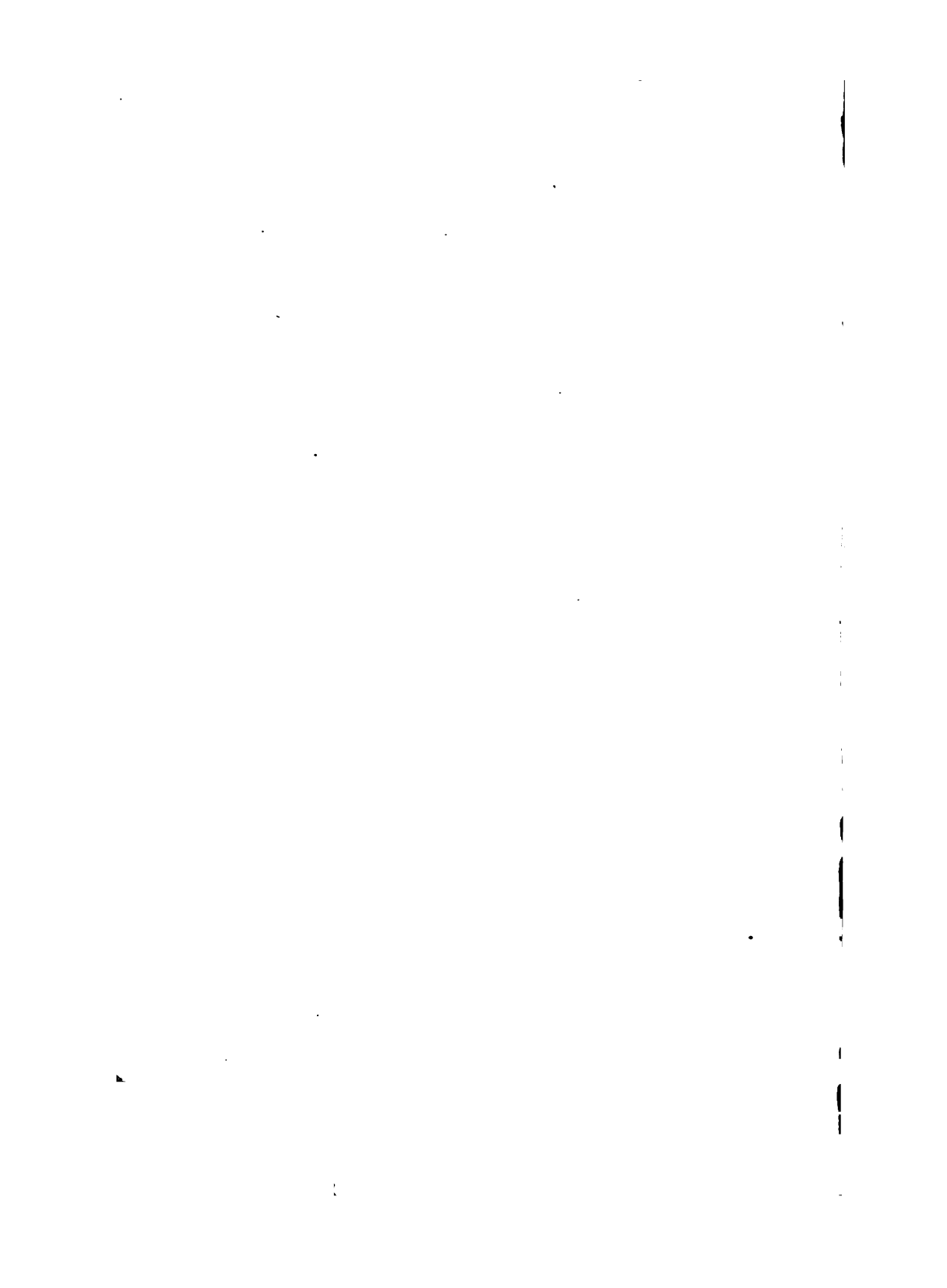

INHALT.

	Seite
ERNESTUS GRAF, Ad aureae aetatis fabulam symbola	1
CAROLUS ALBERTUS BAPP, De fontibus quibus Athenaeus in rebus musicis lyricisque enarrandis usus sit	85
J. H. LIPSIUS, Zu Thukydides II, 2	161
HENRICUS HEYDEN, Quaestiones de Aello Dionysio et Pausania Atticistis Etymologici Magni fontibus	171
OTTO IMMISCH, De glossis lexici Hesychiani Italicis	265
O. RIBBECK, Zu des Aristophanes Acharnern	379
— Zu Sophokles' und Euripides' Elektra	382
— Die Medea des Neophron	386
Schlusswort	390

QUAESTIONES

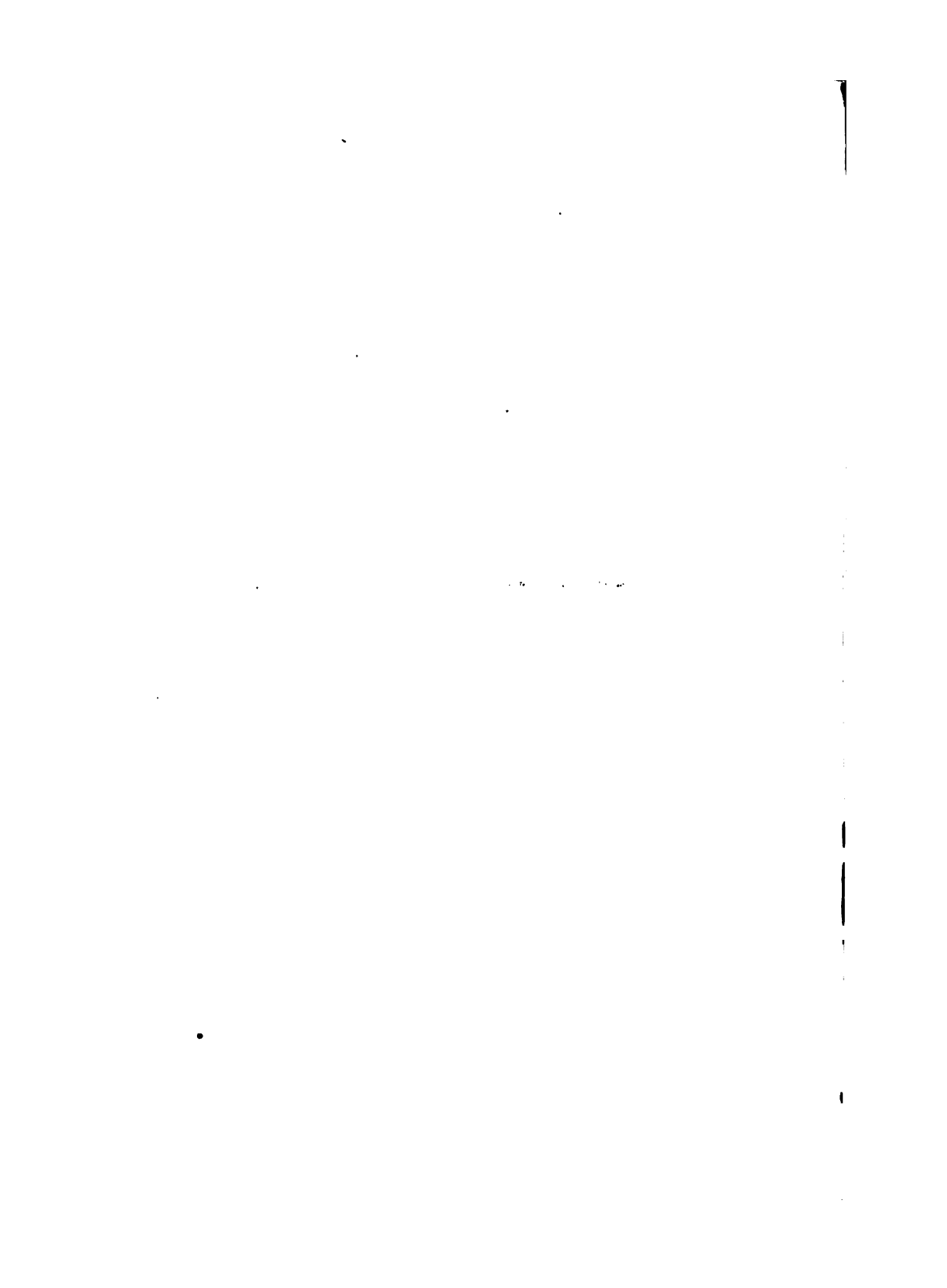
DE

AELIO DIONYSIO ET PAUSANIA ATTICISTIS

ETYMOLOGICI MAGNI FONTIBUS

SCRIPSIT

HENRICUS HEYDEN.

Quanto magis in dies intellexerimus, quae grammatici et lexicographi Graeci undique congesserint, quam uariam et multiplicem doctrinam, quas ineptias conscripserint, quanto magis perspexerimus, quibus fontibus usi sint recentiores et quemadmodum scrinia ueterum doctorum compilarint — tanto magis celeriusque, quam quinquaginta fere abhinc annos Ritschl¹⁾ exspectauit, historiam artis grammaticae conficere poterimus. Attamen cum satis multae difficultates hac in prouincia obstant, id quod, si quis mediocriter huic disciplinae uacauerit, mox intellet, parua iuuare debent, praesertim si non sine aliqua opera indagata sunt.

Pusillum lucis afferre posse mihi uideor lexicis rhetoricis Aelii Dionysii et Pausaniae atticistarum, si hac dissertatione ostendero, quae ex eorum operibus auctor Etymologici Magni in suum horreum comportauerit. Ac profecto illorum reliquiae in Etymologico M. facili negotio agnosci poterunt, cum in propatulo sint neque ex glossarum colluue eliciantur atque extricentur necesse sit. Glossas enim omnes, quas Etymologus ipse ex lexicis quibusdam rhetoricis haustas esse formulis: ἐν δὲ τῷ ῥητορικῷ λεξικῷ εὖρον σημαίνει similibus declarat²⁾, ex atticistarum illorum lexicis fluxisse mihi persuasum est. Cui quidem sententiae obloquentes habeo Naberum et Boyseum, quorum ille in prolegg. ad Photium p. 169 sqq. quaestione parum diligenter absoluta glossas Etymologici M. rhetoricas — ut ita breuiter dicam — Photii esse dicit, hic in

1) In ed. Thom. M. praef. p. IX et in commentatione de Oro et Orione opp. tom. I. p. 582.

2) Cf. Ed. Meieri opp. tom. II. p. 115.

„quibuscum consentiunt Hesychius uel scholiasta Arist. uel „lexicogr. V. Bekk. et Bachm. — Photio et Suida exceptis — „VII, quibus simile quid apud ullum grammaticum non „exstat“⁽¹⁾).

CAPUT I.

Naber et Boysen censentes glossas Etymologici M. rhetoricas fluxisse ex Photii lexico refelluntur.

§ 1. Photii λέξεις per totum Etymologicum M. aequaliter dispersas neque ullis formulis: εὖρον ἐν τῷ δητορικῷ cett. notatas esse ostenditur.

Boysen, postquam recte confirmavit in Etymologico M. medio glossas rhetoricas deesse²⁾ — id quod Naberum fugerat — inde proficiscens Photii quoque λέξεις in illa Etymologici M. parte desiderari nobis persuadere conatur his argumentis.

Primum quamquam in Etymologico M. sub litt. κ glossis triginta quinque, quae cum Photianis contendere possint, inuenit, tamen, cum id curet, ut Photii λέξεων in illa parte nec uola nec uestigium appareat, illas glossas ex Photii lexico fluxisse negat, ‘plerasque [XXV] potius e uetustioribus etymologicis uelut ex Gudiano³⁾ uel Orionis deriuatas esse opinatur et, quia glossis decem, quae restant, Photianis similibus uix quisquam magnam fiduciam habiturus sit’, quam certissime affirmat ‘hac

1) Operae pretium est, atticistarum doctrinae frustra colligere, quae Etymologus M. in lexicon transfudit auxilio aliorum grammaticorum ueluti Photii uel lexicogr. V. Bekk. et Bachm. uel Hesychii: cf. Meieri comment. opp. acad. II. p. 123 sqq.

2) A glossa s. u. θέσθαι p. 448, 15 usque ad glossam sub lemmate σκηνήν δὲ ἦν ἔχουσι p. 716, 53. Conferas Gaisfordii indicem auctorum s. u. λεξικόν in ed. Et. M. et Haasium in ed. opp. academ. Ed. Meieri tom. II. p. 117.

3) Unde hoc sciat Boysen, uellem indicasset. Nam quantum scio, adhuc nemo de ratione inter Etymologicum M. et Gudianum intercedente disseruit. Quare cauendum est, ne consensu utriusque Etymologici nimis confidamus.

in littera κ conscribenda Photii librum ab Etymologo M. inspectum non esse¹. Deinde sub litt. ι Photianis esse similes glossas Etymologicæ M. undetriginta; hoc ex numero undecim deberi Etymologico Gudiano [*ἴβις, ἰγνύαι, ἰδνωθεῖς, ἴδρις, ἰλαδόν, ἰμαῖος, ἰμείρω, ἰππουρις, ἰτέον, ἰφι, ἴφθιμος*], sex lexico quinto Segueriano [*ιδιώτης, ἰερώσυνα, ἰερομνήμενες, ἰεροποιοί, ἰερά ὁδός, ἰταμόν*], sex Hesychio [*ἰάλεμος, ἰερόν γάμον, ἰερομήνια, ἰθαγενής, ἴπνος, ἰσοφαρίζειν*], restare igitur solas glossas *ἰδιακτερον, ἰδρυσίς, ἰερώνυμος, ἰεράτω, ἰερά σικῆ, ἰθυβάλλος*, quas conicit non ex Photii, sed ex alio quodam lexico manasse. Tum eandem glossarum rationem sub litteris $\lambda \mu \nu \xi \omicron \pi \rho$ esse, ut eisdem in partibus glossæ Photianæ ac notæ illæ glossis subiunctæ *εὔρον εἰς τὸ λεξικὸν τὸ δητορικόν* cett. prorsus desint. Denique quamvis Photius patriarcha in medio Etymologico M. sexies nominatim laudetur, nullam illarum glossam ex lexico Photii petitam esse, sed potius ex fontibus etymologicis, ubi Photius quoque appellatus sit². Atque hæc quidem Boysen.

Ut autem eius opinio, quæ argumentis admodum exilibus nititur, convelleretur, denuo de Photio Etymologi M. fonte disputandum esse mihi uidebatur. Comparavi igitur primum inter se Photii et Etymologi M. glossas. Excussi deinde, si glossæ quaedam Photii et Etymologi conspirabant ad uerbum — etenim glossas eas, quæ inter se paululum discrepabant, quamquam in usum meum convertere poteram, tamen, ut rem propositam quam certissime diiudicarem, prorsus prætermisi — omne grammaticorum genus qui sunt Moeris, Herodianus, Pollux, Phrynichus, Harpocraton, Hesychius, Ammonius, Orion, lexicographi Bekkeri et Bachmanni, scholiastæ Hom., Aeschylī, Soph., Eur., Dem., Aesch., Plat., Luc., Etymologus Gudianus¹) cett. Tum demum, cum hic nullum uestigium illius glossæ Etymologi M., quam cum Photii aliqua *λέξει* conuenire uideram, uel nil simile exstitit, meo iure illam

1) Cf. hui. diss. p. 176 adn. 3. Adici hoc loco Etymologicum Gud., ne quicquam respondeat Boysen.

Etymologi expositionem non ex alio fonte nisi ex Photii λέξεων συναγωγῆς depromptam esse censui.

Conlatis hoc modo Etymologici M. partibus a p. 370 [s. u. ἐργῶ] usque ad p. 403, 23 [s. u. ἐφήγησις] et a p. 462, 29 [s. u. ἰῶτα] usque ad p. 552, 19 [s. u. κλητῆρες in fine litterae κ] et a p. 597, 13 — litterae ν ξ ο π init. — usque ad p. 652 extr. et a p. 743, 44 [s. u. ταῦ] usque ad p. 753, 40 [s. u. τεταγών], perspexi Photii λέξεις per totum Etymologicum M. aequabiliter dispersas ac ne unam quidem formulis illis rhetoricis notatam esse eaque de causa Boyseni sententiam esse falsissimam. Neque igitur solum in medio Etymologico M. a littera ι usque ad litteram ρ — in qua parte glossae rhetoricae non leguntur — sed etiam ubi glossae rhetoricae occurrunt, et in initio et in fine operis, Photii glossae ita comparent, ut formulae illae iis subscriptae non sint. Ac primum quidem plane incredibile est, Etymologum M. animum induxisse sub iis litteris, quibus glossae rhetoricae deprehenduntur, partem observationum Photii formulis quibusdam adiectis, partem formulis illis praetermissis describere. Deinde si hoc sibi proposuisset, causam afferre non possemus, cur Etymologus M., quoniam eum Photii lexico usum esse constat in medio quoque opere, repente a littera ι usque ad litteram ρ illis formulis abstinuisset et rursus a littera σ usque ad finem notas ad partem quandam Photianarum glossarum adiecisset. Denique si conicere mallet Boysen Etymologum omnes λέξεις Photianas, quas in opus suum transtulisset, reuera formulis significasse, librariorum autem incuria eas periisse, hoc eum uix cuiquam persuadere posse opinor propterea, quod ita in sescentis glossis illas notas omissas esse censendum sit atque eas in medio opere ad unam omnes, cum in initio et fine paucae desint. Nam circiter uiginti glossas sub litteris α—θ et σ usque ad finem inueni in codice uetusto Florentino saeculi decimi a Millero conlato¹⁾, quibus in ceteris codicibus illae notae non sunt additae.

1) Mélanges de littérature grecque cett.

Iam exempla proferenda sunt, quae secundum ordinem litterarum ε, ι, υξοπ, τ enumerare mihi liceat. Attamen cum longum sit glossas omnes huiusmodi in lucem protrahere, ea sola depromam, quae maxime contra Boysenum pugnent.

Phot. s. u. ἐρεσχηλεῖν· πολὺ παρὰ Πλάτωνι τῷ φιλοσόφῳ καὶ παρὰ Ἰωσὶν· γέγονε δὲ ἀπὸ τοῦ ἐρᾶν καὶ ἀπὸ τῆς λέσχης.	Et. M. p. 371, 3: ἐρεσχηλεῖν: ... ἀπὸ τοῦ ἐρᾶν καὶ τῆς λέ- σχης. πολὺ παρὰ Πλάτωνι τῷ φιλοσόφῳ καὶ παρ' Ἰωσὶν.
---	---

Desunt Herodianus, Phrynichus, Pollux, Harpocration, Ammonius, Orion, lexicographi Bekk.; alia praebent Moeris, Hesychius, lexicographus Bachm., Etymologus Gud., qui omnes inter se et cum Etymologi M. p. 371 init. conspirant.

Phot. s. u. ἐσκοροδισμένος· παρωξυμένος· ἀπὸ τῶν σκο- ρόδων· μεταφορὰ δὲ ἀπὸ τῶν ἀλεκτροόνων [ῆ] ¹⁾ τῶν διὰ τὴν νόσον χρομένων σκόροδα.	Et. M. p. 384, 51: ἐσκορο[ο]δισ- μένος· παρωξυμένος· ἀπὸ τῶν σκορόδων. ἡ μεταφορὰ δὲ ἀπὸ τῶν ἀλεκτροόνων [ῆ] ¹⁾ τῶν διὰ τὴν νόσον χρομένων σκόροδα.
--	--

Desunt omnes, quos dixi, praeter Hesychium: ἐσκοροδισμένος· σκόροδα βεβρωκώς· Ἀριστοφάνης ἐν Ἀχαρνέσσι παίζει ἅμα μὲν ὅτι σκοροδοφαγοῦσιν οἱ Θερᾶκες, ἅμα δὲ ὅτι παροξύνονται οἱ ἀλέκτορες πρὸς τὰς μάχας, ὅταν ἐμμάγωσι τῶν σκορόδων, qua ex glossa Photii doctrinae prior quidem pars emanare potuit, neutiquam autem Etymologi glossa. Multo etiam magis quam Hesychius ab Etymologo M. discrepat scholiasta Aristophanis Ach. u. 165 et eq. u. 492.

Phot. s. u.: ἐσπαθα· σπάθη ὑφαινεν ἢ διέφθειρε τὰ οἰκεία. ἐσπαθημένος· πεπυκνωμέ- νος· ἀπὸ τῶν κατακρουουσῶν σπαθῶν [corr. Naber in σπάθη] τὴν κρόκην.	Et. M. 384, 48: ... καὶ ἐσπάθα· σπάθη ὑφαινεν· ἢ διέφθειρε τὰ οἰκεία. ἐσπαθημένος· πεπυκνωμένος· ἀπὸ τῶν κατα- κρουουσῶν σπαθῶν τὴν κρόκην.
---	---

Etiam huic Etymologi M. expositioni, cui praeterea est communis corruptela in verbo σπαθῶν, nullum alium fontem

1) Dobraei Advers. crit. ed. Wagner, Berol. 1874. tom. III. p. 32.

inuestigare potui nisi Photium, cum Etymologus ex fonte communi, quem uel cuius uestigium exhibere Hesychium uel scholiastam Aristophanis ad nub. u. 53 statim uidebis, eadem ac Photium huius lexico non inspecto depromere non potuerit. Praetermisso scholio Aristophaneo hoc loco Hesychii glossam exscribam: ἐσπάθα· ... τὸ μὲν γὰρ ἐστὶ σπάθη καθυφαίνειν· τὸ δὲ διαφορεῖν τὰ οἰκεία. ἐστὶν οὖν διέφθειρεν. ἢ ὑφαίνειν ἀπὸ τῆς σπάθης. et ἐσπαθημένος· πεπυκνωμένος. Glossa autem, quae in Harpocratonis epitoma legitur s. u. ἐσπαθᾶτο p. 137 ed. Dindorf., quacum fere ad uerbum consentit lexicographus V. Bekk. [AGr. p. 256, 26], huc non pertinet, rettulerunt tamen eam quoque et Photius et Etymologus M. in opera sua sub eodem lemmate [Et. M. p. 384, 44], uterque autem, ut opinor, ex epitoma ipsa, cum Etymologus alioqui certe Photii adnotationes eodem ordine ἐσπάθα, ἐσπαθημένος, ἐσπαθᾶτο neque hoc ordine ἐσπαθᾶτο, ἐσπάθα, ἐσπαθημένος in farraginem suam recepisset. Notandum denique est Etymologum articulos s. u. σπάθη p. 722, 32 et s. u. σπάθαι linea 34 ex Orionis lexico p. 146 extr. et p. 145, 20 ed. Sturz petiisse.

Photii doctrina deinde transiit in Etymologi M. glossam p. 385, 51: ἐτερόγναθος ἵππος· ὁ σκληρόστομος· οἶον ὁ ταῖς γνάθοις ὡς μὴ ἰδίαις χρώμενος· ἢ ὁ ἀπληστος καὶ ἀμφοτέραις ταῖς γνάθοις ἐσθίων. Conlatis Photio s. u. et Orione p. 59, 26 dubium non est, quin Etymologus M. in priore parte usque ad χρώμενος participium Orionem, in posteriore inde a particula ἢ. Photium sit secutus.

Denique si scire cupies, cuiusnam obseruationes exhibeat Etymologus in glossis: 1) εὐερκίας p. 390, 18: εὐπερεπούς ἀσφαλείας καὶ περιφράξεως¹⁾; 2) εὐήνος p. 390, 56: ὁ πρῶτος καὶ μέτριος, καὶ μὴ ταραχώδης· ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἵππων²⁾;

1) Hesychius: εὐερκίας· ἀσφαλείας, quae uerba inter Herodiani fragmenta recepit Lentz tom. II. p. 513.

2) Hesychius: εὐήμιον· καλῶς ἠγιοχούμενον, ἐπὶ μηδενὶ ἀνιόμενον, πρῶτον; lexicogr. V. Bekk. p. 257, 21: εὐήμιώτατα· τὰ εὐ ἔχοντα, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἵππων, αἰ θεύσαι ἠνία ἄγουσιν.

3) εὐθρημοσύνη p. 391, 28: τάξις¹⁾; 4) Εὐμολπίδαι p. 393, 28: γένος Ἀθήνησιν, ἀπὸ Εὐμόλπου τοῦ Θρακός, ὃς καὶ τὴν μῆσιν εὔρεν. ἢ ἀπὸ τοῦ Μουσαίου· ὃς ἦν ἀπὸ β' πέμπτος²⁾; 5) εὐναῖος p. 393, 43: ἐγκεχυμένοις. Σοφοκλῆς Δόλοψιν· Εὐναῖος εἶη δραπέτιν στέγην ἔχων³⁾; 6) εὐράχαντες p. 395, 21: ἦγοντες· ῥαχίας γὰρ ἐκάλουν τοὺς τραχεῖς καὶ παρήκοντας τόπους; 7) ἔφρσις p. 401, 51: ... ἢ εἰς ἄλλο δικαστήριον ἐφιεμένη δίκη ὑπὲρ τοῦ κριθῆναι πάλιν. ἐγένετο δὲ Ἀθήνησιν ἐπὶ τῶν ἐν τοῖς δήμοις ἀποψηφισθέντων. ἐφείσθαι γὰρ αὐθις ἔξῃν αὐτοῖς εἰς δικαστήριον περὶ τῆς πολιτείας. καὶ εἰ μὲν εἰλώσαν, ἐπωλοῦντο ὡς ξένοι· εἰ δὲ μὴ, ἐπανέσαν⁴⁾ εἰς τοὺς ἔξ ὧν ἀπειρηφισθησαν δήμους⁵⁾. — euoluas mihi omnes illos grammaticos et lexicographos et deprehendas sane aut nullum plane uestigium illarum glossarum uel certe nihil simile aut fontem, qui uix agnoscat, ex quo Photius solus sua suffuratus est, cuius auxilio centum fere annis post Etymologus M. illam doctrinam uetustam retractauit. An mihi demonstrare conaberis Etymologum u. c. Εὐμολπίδαι glossam Photii lexico non usurpato composuisse eadem forma iisdemque uerbis atque Photium ex scholio Soph. uel ex ipsorum Istri, Androtionis cett. operibus?

Venio iam ad litteram *ι*. Quarum Etymologici M. λέξεων nonnullae etiam hoc loco mihi tractandae sunt, quas, etsi a Photio et Etymologo M. solis eas tradi Boysen concedit nec fontem alium unde fluxerint indicare potest, tamen ab Etymologo ex Photii lexico descriptas esse negat.

Praemittam eum locum, quo vel solo, si cetera corruant,

1) Quae secuntur, recepit Etymologus ex Orionis lexico, ubi p. 59, 16 similia exstant.

2) Conferas illud doctissimum scholion Soph. ad Oed. Col. u. 1051 ed. Elmsley p. 79, ubi cognoscere poteris, unde Photius sua in lexicon transulerit. Valde a Photio distat Hesychius.

3) Hesychius: εὐναῖος· λαγώς. Σοφοκλῆς Δόλοψι. κατεπτηχώς.

4) Codd. V et D ἐπανήσαν.

5) Lexicogr. V. Bekk. p. 244, 8: ἔφρσις· εἴσοδος ἢ εἰς ἄλλο δικαστήριον ἐφιεμένη ὑπὲρ τοῦ κριθῆναι αὐθις τὸ αὐτὸ πρᾶγμα; lexicogr. IV. Bekk. p. 186, 7, Et. Gud. p. 224, 21, Harpocr. p. 142 ed. Dind. ualde dissident.

patebit Etymologici M. auctorem in littera *ι* quoque Photii λέξεων συναγωγήν manibus trivisse: dico expositionem, quae est p. 462, 52 de uoce *ιάλεμος*: σημαίνει τὸν θρήνον. ἔστι γὰρ εἶδος θρήνου. ὅτε μὲν ἐπὶ τοῦ Ἀπόλλωνος λέγεται, δασύνεται, ἀπὸ τῆς ἰήσεως (ὃ ἔστιν ἀφέσεως) τῶν βελῶν· ἐπὶ δὲ τοῦ θρήνου, ψιλοῦται. γεγόνασι δὲ ἀμφοτέρω οὕτως. ἔστιν ἡμὶ τὸ πέμπω. ἐκ τούτου γίνεται ἴηος· εἶτα ἰήμος διὰ τοῦ *ε* κατὰ τὴν παραλήγουσαν· τροπή τοῦ *η* εἰς *α* καὶ πλεονασμῶ τοῦ *λ*, *ιάλεμος*, ἐπὶ τοῦ θρήνου. ἢ ἐκ τοῦ ἴηος κατὰ τροπήν τοῦ *η* εἰς *ε*, γίνεται ἴεμος· καὶ πλεονασμῶ τῆς *αλ* συλλαβῆς, *ιάλεμος*· καὶ ἰαλεμῆσαι τὸ θρηνησαι, ὡς παρὰ Καλλιμάχῳ 'εἰδὺτα φάλιον ταῦρον ἠλεμισαί'. Οὕτως Φιλόξενος περὶ Μορυσυλλάβων, ὡς φησιν Ὠρίων. Ἐν ἄλλοις δὲ εὔρον ἐγὼ τὸ *ιάλεμος* ἐπὶ τοῦ θρήνου ἐτυμολογούμενον παρὰ τὸ ἐπὶ τοῖς ὀλωλόσιν ἰωῆν φέρειν.

Hoc de uocabulo praeter Etymologum M. Moeris atticista [ed. Piers. p. 190], Hesychius, Photius, Etymologus Gudianus [p. 268, 45 et p. 269, 3] egerunt. Ex quibus Hesychium Etymologo M. hac in glossa conscribenda fontem fuisse, Boysen censet, quamquam una θρήνοι uox et in Etymologico M. et in Hesychii lexico reperitur neque ulla littera in ceteris conuenit: [Hesych.] *ιάλεμοι*· θρήνοι. ὄρφανοί, στερόμενοι. θρηνητικοί. ἀνάνδροι. δυστυχεῖς. Sed haec est Boyseni leuis argumentandi ratio, de qua uerba facere opus non est. — Immo Etymologi M. obseruatio conglutinata est ex Photii et Etymologi Gud. glossis, nisi dicere malis ex glossis Moeridis et Photii et Etymologi Gud. eiusue fontis et Herodiani et alius etymologi i. e. aut Etymologi Gud. aut eius fontis. Simul ex hoc exemplo plane apparet, quemadmodum recentiores lexicographi ueterum libros excerpserint. Etenim quae Etymologus M. initio glossae profert: σημαίνει τὸν θρήνον, leguntur et apud Moeridem et apud Etymologum Gud.; uerba, quae secuntur: [ἔστι] γὰρ εἶδος θρήνου, apud solum Photium; ea quae restant: ὅτε μὲν cett. magna ex parte apud Etymologum Gud. Ita enim lexicographi opera componebant, ut ordine uerborum confecto in uniuscuiusque uocis locum et nonnulla

de suo, quae sane omnia erant exilia, et quae in fontibus inuestigauerant, sine mente ac ratione referrent et congererent ¹⁾. Quam rem ita se habere manifestum fit et exemplis sescentis non solum ex Etymologico M. uerum etiam ex aliis lexicis sumptis Graecorum Romanorumque ²⁾, et expositione Etymologi M. de uoce *ιάλεμος*, in qua dixerim furem teneri tam manifestum quam nullo alio loco. Primum enim quicumque initium glossae: *σημαίνει τὸν θρῆνον. ἔστι γὰρ εἶδος θρῆνου* perpendit, utramque explicationem, quibus idem significetur, ex eodem libro esse descriptam negabit. Dein priorem interpretationem *σημαίνει τὸν θρῆνον* ex eodem opere petitam non esse ac uerba sequentia: *ὅτε μὲν* cett. [scil. ex Etymologico Gud.], patet. Neque enim credibile est Etymologum M. in priore explicatione [Et. Gud.] non acquieuisse, sed Photii lexico inspecto alteram hinc addidisse ac tum ad Etymologi Gud. explicationem exscribendam rediisse. Ergo statuimus, Etymologum M. priorem interpretationem ex Moeridis uerbis: *ιάλεμος, Ἀπικῶς. σημαίνει δὲ τὸν θρῆνον . . .*, alteram ex Photii glossa: *ιαλεμῶ· θρηνώ. ἰάλεμος γὰρ θρήνου εἶδος·* cett. petiisse atque, quae a uerbis *ὅτε μὲν* cett. secuntur, ex Etymologico Gud. eiusue fonte aliisque adiunxisse. Sed ut ut est, negari nequit, quae laudauit *ἔστι γὰρ εἶδος θρῆνου* uerba non esse Etymologi M. ipsius, sed, cum non forte factum sit, ut Photius eadem praebeat, solius patriarchae.

Ἰδιαιτέρον· ἰδικώτερον ³⁾ glossam Etymologi M. debere Photio, apud quem legimus: *ἰδιαιτέρον· ἰδικώτερον*, mihi concedes, praesertim cum perlustratis omnibus qui ante Etymologum M. scripserunt, lexicographis superstitibus illorum uerborum ne uestigium quidem reperiatur.

De Atheniensium die festo, quem *ἱερὸν γάμον* uocant, exstant pauca in Hesychii, Photii, Etymologi M. lexicis, quae

1) Cf. Boysenum l. c. p. 68.

2) Cf. Festum.

3) Cf. Thom. Mag. ed. Bernard p. 466 agn. 3, ubi Oudendorpius Suidae formam *ἰδικώτερον* in *ιδιώτερον* mutandam esse iniuria censet, quia haec uerba in Photii codice, ex cuius lexico in Suidam migrauerunt, ita scripta sunt.

inter se comparata declarabunt Etymologum quidem sua debere Photio, Photium fortasse Hesychio eiusue fonti, haudquam, quod Boysen, ut Photii uestigium deleat in Etymologico M. patens, commendat: Etymologum Hesychio. Ipse autem diiudices illorum uerbis examinatis:

Hesychii:	Photii:	Et. M. p. 468, 56:
<i>ἱερὸς γάμος· ἑορτὴ Διὸς καὶ Ἥρας.</i>	<i>ἱερὸν γάμον· Ἀθη- ναῖοι ἑορτὴν Διὸς ἄγουσι καὶ Ἥρας ἱε- ρὸν γάμον καλοῦντες.</i>	<i>ἱερὸν γάμον· Ἀθη- ναῖοι ἑορτὴν Διὸς ἄγουσι καὶ Ἥρας ἱε- ρὸν γάμον καλοῦντες.</i>

Et. M. p. 468, 36: *ἱερᾶσθαι· ἱερουργεῖν· καὶ Θουκυδίδης·* ‘κατὰ δὴ τίνα παλαιὰν αἰτίαν οὐ καθαρὸς ὄντας ἱερῶσθαι’. σημαίνει τὸ ἱερὸς νομισθῆναι, καὶ οἷον καθιερωσθαι. Quam expositionem conflata esse ex duabus glossis de uocibus *ἱερᾶσθαι* et *ἱερῶσθαι* omisso altero lemmate post *ἱερουργεῖν* uerbum nemo non uidet¹⁾. Pars prior cuius auctoris esse possit: *ἱερᾶσθαι· ἱερουργεῖν*, ostendunt et Hesychius: *ἱερᾶσθαι· ἱερουργεῖν. καὶ τὸ ἱερωσύνην ἔχειν* et lexicographus Bachm. [AGr. I. 260, 17]: *ἱερᾶσθαι· ἱερουργεῖν*, quocum Photius consentit sub eodem lemmate. Sed! antequam cuius doctrinam Etymologus M. reddat, discernamus, exploremus, quae de uerbo *ἱερῶσθαι* sint tradita. Hesychius habet haec: *ἱερῶσθαι· θύειν καθαρὸς ὄντας* et Photius: *ἱερῶσθαι· φησὶ Θουκυδίδης· νομισαντες κατὰ δὴ τίνα παλαιὰν αἰτίαν οὐ καθαρὸς ὄντας ἱερῶσθαι*. Quibus omnibus cum Etymologi M. glossa conlatis nullus de origine dubitationi locus est. Etenim quamquam glossae initio Hesychius et lexicographus Bachm. eadem praebent atque Photius, ut Etymologus sua eodem iure ex illis hausisse dici possit, tamen quam maxime repugnat altera pars, ubi non solum illo Thucydidis loco, uerum etiam extremis uerbis uestigium Photii deprehenditur.

1) Conferas Sylburgium in Gaisf. Et. M. ed., qui adnotauit: καὶ θ.] fortasse melius, ὁ δὲ Θουκ.: ut uidelicet *ἱερᾶσθαι* et *ἱερῶσθαι* aduersatiua coniunctione dirimantur.

Persimilis est ratio glossae Et. M. p. 479, 5: *ισχνομυθούντες· ἀκριβολογούντες*, quacum congruunt glossae lexicographi Bachm. et Photii. Hesychius autem *‘ισχνομυθούντες’* esse dicit: *‘λεπτολογούντες. ἀκριβολογούντες’*. Quae cum ita sint, num putas tres illos lexicographos miro quodam casu consentientes eandem explicationem uerbi *ισχνομυθεῖν* retinuisse, eandem omisisse? Ordo igitur excerptorum hic est: lexicographus Bachm. ab Hesychio atque aut Photius et Etymologus M. a lexicographo aut ab hoc, quod ueri est similis, Photius ¹⁾, a Photio Etymologus glossam habet.

Neque minus ad sententiam meam stabiliendam ualent articuli, qui sunt in Etymologico M. de uocibus *ἰδρυσις* p. 466, 43, *Ἰερώνυμος* p. 468, 49, *ἰθύφαλλοι* p. 470, 3 (cod. M.), quibus Boysen, qui fontem aliquem sese inuestigare potuisse negat, originem quamuis incertam sine negotio indicare poterat, lexicis et Harpocratonis [ed. Dind. p. 159, 17] et Bachm. [AGr. tom. I. p. 260, 10] inspectis, ubi eadem exstant atque in Photii lexico ²⁾ et in Etymologico M. Sed cum exemplis allatis satis superque demonstratum sit Etymologum adisse Photium in littera *ι* quoque, etiam in his glossis opinamur patriarchae doctrinam inueniri.

Omittam exempla proferre, ex quibus efficiam Etymologum in littera *κ* Photii lexico usum esse, sed id, quod demonstraturus sum, documentis ex litteris *ν ξ ο π* (init.) petitis confirmabo.

Iam uideas quaeso glossam, quae est p. 599, 51 de uoce

1) Suo iure, ut mihi uidetur, Boysen refellit Naberum cum demonstrat, lexicon Bachm. a Photio in *λέξεων συναγωγήν* esse receptum Cf. Nab. proll. p. 127 sq., Boysen. l. c. p. 34 sqq., Leop. Cohn. Jahrb. Suppl. XIII, p. 813 sq.

2) Glossas *Ἰερώνυμος* et *ἰθύφαλλοι* Naber ut omnes, quas ex Harpocratonis lexi epitoma arreptas in Photio deprehendit, eiecit: sed iniuria opinor, cum illa Harpocratonica reuera in Photii libro olim lecta esse nemo neget. Cur igitur quae Photii sunt, ei denegemus? Profecto si Harpocratonis lexicon eiusque epitoma aetatem non tulissent, Naber nullum temporis punctum dubitasset, illa quoque Photio dare ac concedere. Cf. Nab. proll. p. 106.

νεαλής: κυρίως ὁ νεωστὶ ἑαλωκῶς ἰχθύς, ἢ ἄλισθεις, ὁ πρόσφατος. Praetermissis lexicographis iis, quorum ex operibus Etymologus hanc observationem non hausit: Antiatticista (Bekk. AGr. I. p. 109, 13], Phrynicho (ἐκ τῶν Φρυνίχου Bekk. AGr. I. p. 52, 20], Ammonio [ed. Valek. p. 97 (p. 95)], Etymologo Gnd. eiusue fonte [p. 403, 38], restant Harpocratio [ed. Dind. p. 212, 3]: *νεαλής*: Δημοσθένης ἐν τῷ κατ' Ἀριστογέιτονος, εἰ γνήσιος. ὁ νεωστὶ ἑαλωκῶς οὕτως ἐλέγετο κατὰ μεταφορὰν τὴν ἀπὸ τῶν ἰχθύων; Hesychius: *νεαλής*: νεωστὶ ἀλούσης. *νεαλεῖς*: πρόσφατοι. κυρίως δὲ ἐπὶ τῶν ἁλσι παττομένων; auctor lexicī V. Bekk. [p. 282, 27]: *νεαλής*: ὁ νεωστὶ ἑαλωκῶς ἰχθύς, ἢ ὁ νεωστὶ ὀτιοῦν πεποικηκῶς ἢ πεπονθῶς; Photius: *νεαλής*: κυρίως ὁ νεωστὶ ἑαλωκῶς ἰχθύς: λέγεται δὲ καὶ ὁ νεωστὶ ἄλισθεις.

Quorum glossographorum, quos Etymologus exscribere potuit, lexicogr. V. Bekk. statim abiciemus, cum eius doctrinam Etymologus iam p. 599, 9 suam reddiderit et, quamquam ille admodum inepte lexicon condebat, tamen certe non ita sana mente caruerit, ut quae paulo ante ex aliquo libro sumpserat, eodem fere dixerim momento ex eodem auctore repeteret. Quibus perspectis alteram Etymologi glossam certe fluxisse ex altero fonte etiam tum statuendum esset, si Photii λέξεων συναγωγῇ periisset. Neque enim ex Hesychii lexico neque ex Harpocratiois opere, quorum expositionibus dissimilis est Etymologi iste alter articulus, sed solo ex Photio fluxit, qui fortasse sua habet ex illorum operibus. Unum uerbum extremum πρόσφατος Etymologum M. aliunde u. c. ex Hesychii glossa *νεαλεῖς*: πρόσφατοι adiunxisse satis est uerisimile.

Photio igitur in hac quoque littera agnito haec documenta addam, e quibus idem apparebit.

Compara glossam Etymologi M. p. 612, 30 et Photii de sudore, quem uocant, sicco: ξηρὸς ἰδρώς· ὁ μὴ ὑπὸ λουτρῶν, ἀλλ' ὑπὸ γυμνασίων καὶ πόνων γενόμενος; utrumque ad uerbum consentire uidebis, ceteris lexicographis nihil exhibentibus.

Neque minoris pretii est Photii expositio de uoce ὄργυ-
γηφάγον· τὸν κριθοφάγον· Ἀρχίλοχος κατὰ πλεονασμὸν τοῦ ο·

τρύγη γὰρ ὁ Δημητριακὸς καρπός, quae paulo mutata redeunt apud Et. M. p. 637, 24 s. u. ὀτρυγηφάγος· τρύγη, ὁ Δημητριακὸς καρπός· ἐξ οὗ τρυγηφάγος· καὶ πλεονασμῷ τοῦ ο ὀτρυγηφάγος omissis uerbis Photii τὸν κριθοφάγον· Ἀρχιλόγος.

At dixerit quispiam Etymologum sua ex Photio uix sumpsisse, cum etiam ab Hesychio uel Herodiano petere ea potuerit. Sed tu ipse glossas aspicias. Primum Hesychius haec praebet s. u. *ἀτρυγηφάγου· πολυφάγου· τρύγη γὰρ ὁ Δημητριακὸς καρπός*, quorum sola in Etymologico M. conspicis uerba nouissima, quae tamen neutiquam, cum ea sub littera α reperiantur, ab Etymologo secundum morem excerpenti in componenda littera ο descripta, sed fortasse in alterum articulum, qui est p. 167, 21 s. u. *ἀτρύγετος*, translata sunt. At uero ne haec quidem sententia stare potest, cum ibi auctorem appellet Etymologus Herodianum: *ἀτρύγετος· παρὰ θιν' ἀλὸς ἀτρυγέτιοῦ· παρὰ τὸν αἰγιαλὸν τῆς θαλάσσης τῆς ἀκαταπονήτου καὶ πολλῆς· ἢ τῆς ἀκάρπου· εἰ μὲν παρὰ τὴν τρύγην, ὡς ἔνιοι, οὗ πλεονάζει· [τρύγη δὲ ἐστὶν ὁ Δημητριακὸς καρπός, ὡσπερ ὄνου κήλωνος ὀτρυγηφάγου· ἀντὶ τοῦ κριθοφάγου, κατὰ πλεονασμὸν τοῦ ο, ὡς ἐπὶ τοῦ κρούεις ὀκρούεις· ὡς παρὰ Ἀρχιλόχῳ, τρύγαν οὐκ ἔχουσαν· ἢ μὴ τρυγωμένην· οἱ δὲ, ἄδενδρον·] εἰ δὲ παρὰ τὸ τρύειν, πλεονάζει· ἀτρυτος γὰρ ἀτρύετος, καὶ πλεονασμῷ τοῦ γ, ἀτρύγετος· οὕτως Ἡρωδιανός.* Huc referuntur uerba uncis inclusa, quae, id quod nomen Herodiani in fine appositum declarat, ex huius opere [scil. *περὶ παθῶν*], una tamen cum uerbis *εἰ μὲν παρὰ τὴν τρύγην, ὡς ἔνιοι, οὗ πλεονάζει* et *εἰ δὲ παρὰ τὸ τρύειν, πλεονάζει* fluxerunt, quare Lentz fere totam glossam inde a uerbis *εἰ μὲν π. τ.* in Herodiani fragmenta recipere debuit, non sola uerba tom. II. p. 174 uncis inclusa (iure omissis illis ἢ μὴ τρυγωμένην· οἱ δὲ, ἄδενδρον), et tom. II. p. 284 uerba, quae uncis secuntur: *παρὰ τὸ τρύειν πλεον.* Nam quominus illa uerba *εἰ μὲν π. τ. τρ. cett.* Herodiana esse putemus, uix impediatur illud *ἔνιοι*, quod iam apud Herodianum legi potuit. Itaque ex Herodiano Etymologus deriuauit, quae sub littera α, ex Photio, quae sub littera ο exstant, ita quidem, ut his glossis

(id quod ex illo manifestissimo exemplo sub uoce *νεαλής* elucebat) ab Etymologo, si duas glossas in lexico praebet, duos libros esse usurpatos, optime confirmetur. — Quae autem Hesychius sub littera *ο* exhibet: *ὄτρυγηφάγου· περιττὸν τὸ ο. τρύγη γὰρ ὁ σίτος καὶ ὁ χόρτος*, ea sententiam nostram non perturbant.

Pluribus uerbis demonstrare in medio Etymologico M. uestigia Photiana inesse cum non iam opus sit, tamen de duabus glossis uerba faciam, quibus, ut hoc iterum iterumque premam, adnectere poteram multas alias Etymologi obseruationes, quae, etsi concordant et cum Photii et cum aliorum u. c. lexicographi Bekk. uel Bachm. glossis, tamen summa cum uerisimilitudine Photio tribuendae sunt.

Priore loco afferam illam narrationem de Atheniensium die festo in honorem Iouis instituto, quem uocant *τὰ Πάνδια* uel *Πάνδεια*. Legitur in Etymologico M. p. 651, 21: *ἐορτὴ Ἀθήνησιν· ἀπὸ Πανδίας τῆς σελήνης· ἢ ἀπὸ Πανδίωνος, οὗ καὶ ἡ φυλὴ ἐπώνυμος· ἢ ὅτι τῷ Διὶ ἄγονται τὰ Πάνδια· ὠνόμασται ἀπὸ τοῦ πάντα δινεύειν (!) τῷ Διὶ*. Auctorum, qui aliquantulum de hoc die festo tradentes ab Etymologi M. uerbis multo distant, scholiastam Demosthenis [ed. Dind. opp. uol. IX. p. 539], Harpocrationem, Hesychium prorsus omittere licet. Restant lexicographus V. Bekk. et Photius, quorum ille haec exhibet [p. 292, 10]: *Πάνδια· ἐορτὴ Ἀθήνησιν, ἧτοι ἀπὸ Πανδίας τῆς Σελήνης, ἢ ἀπὸ Πανδίωνος, οὗ καὶ ἡ φυλὴ ἐπώνυμος* nec plura, hic: *Πάνδια· ἐορτὴ τις· ἀπὸ Πανδίας τῆς Σελήνης· ἢ ἀπὸ Πανδίωνος, οὗ ἐστὶ καὶ φυλὴ ἐπώνυμος· ἄγεται δὲ αὕτη τῷ Διὶ· ἐπονομασθεῖσα ἴσως οὕτως ἀπὸ τοῦ πάντα δεῖν θύειν τῷ Διὶ*. Perspicuum est Etymologum debere aut priorem partem glossae lexicographo V. Bekk. et posteriorem Photio aut totam glossam patriarchae. Pro *δινεύειν* ab Etymologo M. tradito scribendum esse *δεῖν θύειν* Photii uerba demonstrant.

Denique mihi in animo est glossam Etymologi M. tractare de triremi sacra *Πάραλος* p. 699, 14: *ἱερὰ τριήρης ὡσπερ καὶ Σαλαμινία καὶ Ἀντιγονίς καὶ Δημητριάς· ἀπὸ Παράλου*

τινὸς ἥρωος· πρὸς ὑπηρεσίαν τῶν ἀναγκαίων ἐπιτήδειος. αὐταὶ δὲ ἐπὶ στρατηγὸς ἐπέμποντο, καὶ τοιαύτας τινὰς χρείας. Quam expositionem non ex uno fonte manasse facile cognoscitur. Diuidenda enim est in partes quattuor: ab initio usque ad nomen *Δημητριάς*, dein usque ad uocabulum ἥρωος, tum usque ad adiectiuum ἐπιτήδειος, denique usque ad finem. Unde deprompta sint uerba media, pars secunda et tertia, inuestigare non potui. Cum extrema autem glossa concinunt ad uerbum extrema uerba glossae lexicī V. Bekk. p. 267, 21 s. u. *ἱεραὶ τριήρεις· παράλος, Σαλαμινία, Ἀντιγονίς, Δημητριάς. αὐταὶ ἐπὶ στρατηγὸς ἐπέμποντο καὶ τοιαύτας τινὰς χρείας*, ubi etiam priora uerba Etymologi M. fere omnia occurrere uides. Num autem haec glossa lexicographi V., quae sub littera *ι* exstat, huic Etymologi articulo sub littera *π* fons fuerit, ualde dubito, praesertim cum illic media Etymologi uerba desint neque probabile esse uideatur, Etymologum eandem glossam, quam antea sub lemmate *ἱεραὶ τριήρεις* p. 469, 19: *ἀτινὲς εἰσι Πάραλος, Σαλαμινία, Ἀντιγονίς, Δημητριάς. αὐταὶ ἐπέμποντο ἐπὶ στρατηγὸς καὶ τοιαύτας τινὰς χρείας* in farraginem receperat, posthac denuo in usum conuertisse idque ita, ut priorem partem illius glossae Seguerianae [*Πάραλος* usque ad *Δημητριάς*] transcriberet, his ex alio quodam fonte nonnulla [*ἀπὸ Παράλου ἥρωος* usque ad *ἐπιτήδειος*] adderet, postremo in fine ad illam doctrinam Seguerianam [*αὐταὶ δὲ ἐπὶ στρ.* usque ad *χρείας*] rediret. Veri esse similius censeo hoc loco Etymologum lexicographum V. Bekk. non adisse sed, quae uerba cum illo conueniunt maximeque extrema, ex communi aliquo fonte deduxisse. Initium autem transiit procul dubio ex Photii articulo *Πάραλος· ἱερά τριήρης, ὡσπερ καὶ ἡ Σαλαμινία· ἦσαν δὲ καὶ ἄλλαι τριήρεις β'· Ἀντιγονίς καὶ Δημητριάς· . . .*, omissis uerbis quae superuacanea esse uidebantur, inde ab *ἦσαν* usque ad *τριήρεις β'*.

Restat, ut, quod mihi extremum proposueram, quam possum breuissime de glossis Photianis disseram, quae in Etymologico M. sub littera *τ* leguntur.

Paginarum quadraginta, quae continent hanc litteram, de-

cem priores accuratissime cum illis grammaticis, quorum opera fortunae beneficio ad nos pervenerunt, contuli atque sedecim articulos collegi, quos ad nullum alium nisi ad Photium redire necesse est. Ex illo autem numero colligendum esse uidebatur, Boysenum in numero glossarum CLXV, quas ab Etymologo M. ex Photii lexico sub littera τ arreptas deprehendit, errasse. Nam tantum aberat, ut equidem Boyseni rationem confirmari illas reliquas triginta paginas litterae τ percurrens viderem, ut tantum sexaginta circiter tota littera τ glossas Photianas efficere possem.

Illas autem sedecim adnotationes ex Etymologico M. huc ad litteram transferri non opus esse censeo, cum certis argumentis me iam unicuique persuasisse confidam. Attamen, ut cuilibet occasio sit illos locos comparandi, enumerabo eos atque adiciam nomina et locos lexicographorum, qui uel similia uel alia praebent.

1) Et. M. p. 743, 56: τάγυρι. Hesychius s. u. ταγύρια similia. 2) Et. M. p. 745, 33: τανύποδας. Hesychius s. u. τανύποδας Ἐριννῆς similia. 3) Et. M. p. 745, 48: τανύπτερος. Lexicogr. Bachm. [AGr. I. p. 381, 29] eadem, sed sub lemmate τανυπτέρυγος. Hesychius s. u. τανύπτερος similia. 4) Et. M. p. 746, 5 s. u. τάπητες [pars prior]. Hesychius s. u. τάπησι similia. Et. Gud. p. 521, 57 s. u. τάπης¹⁾ et p. 521, 60 s. u. τάπητες alia. 5) Et. M. p. 746, 15 s. u. ταραντεῖνον. Hesychius s. u. ταραντῖνον similia. 6) Et. M. p. 746, 16 s. u. Ταραντιναὶ βαφαί. Hesychius s. u. Ταραντῖναι αἵματι βαφαί cett. alia. 7) Et. M. p. 747, 14 s. u. τάρταρος [inde a uerbis οἱ δὲ usque ad 'λέγουσι']. Desunt omnes. 8) Et. M. p. 747, 48 s. u. ταυροφάγον. Hesychius s. u. ταυροφάγος similia. 9) Et. M. p. 751, 4 s. u. τελισκόμενος. Lexicogr. Bachm. [l. c. p. 383, 21] eadem, sed sub lemmate τελισκόμος. 10) Et. M.

1) Praebet Et. Gud. hoc loco ueriloquium uocis τάπης, quod legitur in parte altera glossae Etymologici M. auctore Orione appellato, cuius quidem loco, cum expositio in illius lexico desit, certe cum cod. V Ori nomen scribendum est.

p. 751, 5 s. u. *τελενικίσαι*. Hesychius s. u. *τελενικίσαι* similia. 11) Et. M. p. 751, 8 s. u. *τελεσθῆναι*. Antiatticista [Bekk. Agr. I. p. 114, 28] fere eadem. 12) Et. M. p. 751, 11 s. u. *τελετή* [pars prior]. Hesychius s. u. *τελεται* plura, ex quibus Photius sua depromere potuit neque uero Photii articulo non aspecto Etymologus, qui ad litteram cum Photio conspirat. Etymologus Gud. p. 524, 50 similia. 13) Et. M. p. 751, 26 s. u. *Τελμισσεῖς*. Hesychius s. u. *Τελμισεῖς* alia. 14) Et. M. p. 752, 6 s. u. *τένθης*. Et. Gud. p. 525, 52 s. u. *τένθης* est multo uberior, unde uel e cuius fonte Etymologum M. hausisse non est ueri simile conl. Et. M. et Phot. 15) Et. M. p. 752, 7 s. u. *τένοντας*. Lexicogr. Bachm. [l. c. p. 384, 15] et Hesychius s. u. *τένοντες* similia, item Ed. Gud. p. 526, 17 s. u. *τένοντα*. 16) Et. M. p. 753, 10 s. u. *τερμινθός καὶ τέρμινθος*. Hesychius s. u. *τέρμινθος* habet solam priorem glossae Etymologi M. partem, quae conuenit. — Cum omnibus autem locis congruit Photius.

Antequam hanc paragraphum absoluam, breuiter illos Etymologi M. articulos attigerim, in quibus Photius ab illo laudatur. Omissis his tribus glossis p. 418, 49 Et. M. s. u. *ἡγητορία*, ubi Etymologus eadem praebet ac Photius, Et. M. p. 505, 19 s. u. *κερασβόλον*, quae Photii lexico aliqua quidem ex parte debetur¹⁾, Et. M. p. 529, 50 s. u. *κορεσθῆναι*, quae in Photio periit²⁾, mihi est agendum de articulis Et. M. p. 540, 4 s. u. *Κρόνος*, Et. M. p. 613, 4 s. u. *ὀβολός*, Et. M. p. 654, 39 s. u. *παρέμενος* [cod. V. et Flor.]. — Quorum articulus 'Κρόνος' in Etymologico Gud. p. 586, 21 ad litteram una cum Photii nomine, eo omisso in schol. ad Hes. Theog. u. 459 reperitur. Glossas autem, *ὀβολός* et *παρέμενος*, quae solae supersunt, neque in Photii lexico neque usquam in lexicographorum uel grammaticorum uel scholiastarum collectionibus, quas perscrutabar, reperire potui. Propterea autem

1) Quamquam patriarchae nomen, cum solo in cod. Flor. legatur, librarii errore huc ex articulo 'Κρόνος' translatum esse Miller l. c. p. 201 adn. 4 mauult.

2) Cf. Phot. ed. Pors. I. p. 176, ed. Nab. proll. p. 5 et p. 350.

mihī consequens esse non videtur, ut Photius in nullo omnino opere has voces interpretatus sit, cum aliter explicari non possit, cur Etymologus M. illis expositionibus Photii nomen subiunxerit. Neque uero cum Nabero efficiendum est Photium ipsum λέξεων συναγωγήν non confecisse, sed eius librarium aliquem, qui, cum posthac turbatum uerborum ordinem emendaret, has glossas, quae in Photii lexico aut non leguntur aut minus uberes exstant quam in Suidae aliorumque lexicis, omis-
sisse — quam coniecturam, cum Freyer¹⁾ satis iam refutarit, hoc loco breuiter perstringo.

§ 2. Duas glossas Etymologici M. rhetoricas in Photio deesse aliasque multo uberiores in Etymologico M. quam in Photii lexico exstare demonstratur.

Naber cum coniecturam illam admodum artificiosam proposuerit, qua doceat, Photii lexicon, quale nunc habeamus, decurtatum esse, glossas, quas hac paragrapho examinaturus sum, maximi momenti atque ponderis esse negauit et nonnullas prorsus neglexit. Causa enim, cur duae glossae rhetoricae in Photii lexico desint aliaeque multo uberiores in Etymologico M. exstant quam in Photio, Nabero est Photius decurtatus. Cum fieri non possit, ut huic suspicioni accedam, quoniam Freyerum, ut modo dixi, sequor, illae glossae mihi singularem eximiamque auctoritatem nanciscuntur: conclamant et affirmant Etymologum haudquaquam in componendis glossis rhetoricis Photii lexico usum esse. Quod ne Boysenum quidem fugisse uidetur, qui quidem tantum abest, ut illis articulis summum pretium addici concedat, ut in medio relinquat, qui, cum Photium nos decurtatum habere ipse neget, illud fieri possit, et acquiescat his in uerbis [p. 69]: 'exceptis glossis σφαδάζειν et ζύγαστρον', quorum supplementa unde fluxerint, nondum scio, Etymologus glossarum ceterarum supplementa uel totas glossas ex Etymologico Gud. recepit.' Quae cum ita sint, Boy-

1) L. c. p. 288sq. adv. Nab. proll. p. 164sq.

senum adduci necesse esse puto, ut formulas rhetoricas non Photium sed Etymologum Gud. uel alios, qui illa additamenta praebent, indicare suspicetur. At cum illa, quae glossis rhetoricis mediis quoque inserta u. c. gl. ζύγαστρον inueniuntur, omnino introducit, ipse declarare mihi uidetur sese Etymologi M. rationem excerpenti ignorasse. Ac profecto facile ille intellegere potuit Etymologum semper articulum, quem in farraginem recepturus est, fideliter describere uel excerpere eique adnectere adnotationem nouam alius cuiusdam lexicographi uel suam ipsius doctrinam, nunquam autem illa noua articulo prius descripto medio inserere. Ea autem, quae Boysen de supplementis excogitauit, quibus glossae rhetoricae uberioribus sint quam Photianae adnotationes, falsissima esse, in singulis glossis, quas infra enumerabo, accurate ostendam.

Glossae rhetoricae Etymologici M. in Photii lexico desunt hae:

Et. M. p. 761, 46 s. u. *τολύνιον* τὸ καλούμενον *Κρατίνιον μέτρον πολυσύνθετον ἀπὸ τοῦ Μεγαρέως Τολύνου*. ἔστι δὲ προγενέστερος *Κρατίνου*. *ἑητορικῆ*. et Et. M. p. 785, 44 . . . ὄφεν καὶ ὑφαλος ἄνθρωπος λέγεται (ὡς ἐγῶμαι)¹⁾ ὁ κεκρυμμένος καὶ πανούργος. *ἑητορικῆ*. — Quarum priorem in Photio desiderari iam Boysen uidit et p. 69 addit: ‘nisi forte illud *ἑητορικῆ* librarii errore non sub finem uocis *τολύπευμα* [quae glossa in Etymologico M. sequitur] sed sub finem glossae illius antecedentis [quae est glossa *τολύνιον*] posita sit’. At omisit Boysen et in cod. Flor. Milleri p. 283 eadem legi et in codicibus V *ἑήτορος* et DM ἧ glossae *τολύνιον* subiuncta esse, contra sub fine glossae *τολύπευμα* neque in cod. Flor. neque in libris a Gaisfordio conlatis ullum uestigium illius formulae inueniri. — Plane autem fugit Boysenum illa altera glossa rhetorica, quam Etymologus M. adiunxit Photianae expositioni de uoce *ὑφαλοι* p. 785, 43: *ὑποθαλάσσιοι κεκρυμμένοι πέτραι. ὄφεν καὶ ὑ. ἄ.*

1) Cf., quae Naber de hac formula recte adnotat proll. p. 168, et hui. diss. § 7, 8: . . . μοι δοκεῖ.

Glossarum, quae multo uberiores exstant in Etymologico M. quam in Photii lexico, principatum quae teneant, dignae sunt duae: de uocibus ἔνδεκα et ἐσχάρα, quas et Naber et Boysen neglexerunt.

De illo Atheniensium magistratu, qui uocantur οἱ ἔνδεκα, tradit

Etymologus p. 338, 31 haec: *Κληρωτοὶ ἄρχοντες ἦσαν οὗτοι, προσετηκότες τοῦ δεσμοτηρίου· καὶ τοὺς ἀπαγομένους κακούργους ἐπὶ θάνατον παραλαμβάνοντες ἐζημιον· τοὺς δὲ ἀμφισβητοῦντας εἰσήγον εἰς τὸ δικαστήριον· καὶ τὸ γνωσθὲν περὶ αὐτῶν ἔπραττον. Εἰσήγον δὲ καὶ τὰ ἀπογραφόμενα χωρία, οἰκίας· καὶ τὰ δημόσια εἶναι δόξαντα παρεδίδουν τοῖς πολίταις. Εἰσήγον δὲ ἐνίας ἐνδείξεις. ῥητορικῆ.*

Compara Photii obseruationem, quae cum in fine litterae ε conlocata sit, non una cum priore parte huius litterae periit: *Περὶ τῶν ἔνδεκα. Ἐνδεκα ἄνδρες ὑπὲρ τετταράκοντα ἔτη γεγονότες, κλήρω τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐλάμβανον· ἐπεμελοῦντο δὲ τῶν ἐν δεσμοτηρίῳ κλέπτας δὲ καὶ λωποδύτας καὶ ἀνδραποδιστάς, εἰ μὲν ἐπ' αὐτοφώρῳ λάβοιεν, ἐκόλαζον θανάτῳ· εἰ δὲ ἀντιλέγοιεν, εἰς κρίσιν καθίστων.*

Res manifesta est: Etymologus M. non modo uerbis inde a 'καὶ τὸ γνωσθὲν' usque ad 'ἐνδείξεις' plenior est quam Photius, uerum etiam parte priore ita cum patriarcha discrepat, ut, quamuis sua uterque ex communi fonte deriuarit, nunquam Etymologus hanc glossam rhetoricam ex Photio describere potuerit.

Altera glossa legitur Et. M. p. 384, 10: *ἐσχάρα· Ἰλιάδος κ' πρὸς ἐσχάρας· ἀντὶ τοῦ πυραί, πυρκαϊαί. — δηλοῖ δὲ ἡ λέξις καὶ τὴν ἐστὶαν καὶ τὸν φύσιν καὶ τὸ καθέν ἕλκος καὶ τὸν βωμόν, ὡς παρ' Εὐριπίδῃ ἐν Ἡρακλεῖ. καὶ τὴν κυρίως λεγομένην ἐσχάραν φασὶ καλεῖσθαι*

Photius praebet hac de uoce quinque expositiones:

1) *ἐσχάρα· ἡ ἐπὶ γῆς ἐστὶα στρογγυλοειδής· ἀφ' ἧς ἐσχάρας λέγομεν καὶ τὰ κοῖλα καὶ περιφερῆ ἔλκη· ὁ δὲ βωμός, τὸ ἐν ὕψει ἐστὶ πρὸς θυσίαν οἰκοδόμημα.*

2) *ἐσχάρα· ἐσχάραν φησὶ καλεῖσθαι Λυκοῦργος καὶ Ἀμμώνιος τὴν μὴ ἔχουσαν ὕψος, ἀλλ' ἐπὶ γῆς*

ἔστιαν, τὴν μὴ ἔχουσαν ὕψος, ἀλλ' ἐπὶ γῆς ἰδρυμένην ἢ κοίλην· παρὰ τὸ καὶ τοὺς ἰατροὺς τὰ ἐν τῷ σώματι κοῖλα ἔλκη ἐσχάρας καλεῖν. ἤητορική.

ἰδρυμένην ἢ κοίλην· παρὸ καὶ τοὺς ἰατροὺς τὰ ἐν σώματι κοῖλα ἔλκη ἐσχάρας καλεῖν.

3) ἐσχάραι πυρός· ἐπὶ ἐδάφους ἀνθρακίαι.

4) ἐσχάρας· τὰ τῶν γυναικῶν αἰδοῖα.

5) ἐσχάριον· θυμιατήριον κοῖλον.

Naberi et Boyseni sententia hoc exemplo optime confirmaretur et praecipue Boyseni supplementa defenderentur, si glossae partem priorem usque ad nomen Ἡρακλεῖ ex alio opere, ex alio reliqua fluxisse demonstraretur. Enimvero Etymologum M. et Photium in parte posteriore, quae finitur formula ἤητορική, ita concordantes uidemus, ut formula ad Photium solum — id quod illi affirmant — spectet. Sed uiris illis doctis spem bonam certamque fere praecidit Eustathius. Etenim forte iste commentator seruauit in commentariis ad Πιάδην p. 815, 10 eandem obseruationem de uoce ἐσχάρα atque Etymologus M., quam ex alterutrius atticistae lexico rhetorico depromptam esse infra ostendam¹⁾. Eustathius autem l. c. haec tradit: τὸ δὲ ἐσχάρα κατὰ τοὺς παλαιούς ὡς δμῶνυμον σημαίνει πολλά. λέγεται γὰρ οὕτω καὶ ὁ βωμός, ὡς παρ' Εὐριπίδῃ ἐν Ἡρακλεῖ· ὄλοϊ δὲ φασιν ἢ λέξις καὶ ῥύπον καὶ κανθὲν ἔλκος καὶ τὴν κυρίως δὲ λεγομένην ἐσχάραν τὴν μὴ ἔχουσαν ὕψος ἀλλ' ἐπὶ γῆς οὖσαν ἢ κοίλην, ὅθεν καὶ τὰ ἐν σώματι κοῖλα ἔλκη ἐσχάραι ἰατρικῶς καλοῦνται. — Utut autem est, id constat non solum et Eustathium et Etymologum hanc obseruationem eadem forma in suo fonte inuenisse, uerum etiam et Photium et auctorem illius expositionis Eustathianae communi fonte scil. Ammonio in posteriore glossae parte conscribenda usos esse.

Conuerto me ad illas duas adnotationes 'ζύγαστρον et σφαδάζειν', quarum supplementa, quibus Etymologus uberior est quam Photius, unde fluxerint, Boysen ignorat.

1) § 5, 1.

Et. M. p. 412, 29: ζύγαστρον· τὸ κιβώ- | conl. Phot. s. u. ζύγα-
 τιον, ὡς φησι Σοφοκλῆς 'κόλλω ζυγάστρω'. | στρον· κιβωτός· κυ-
 κυρίως ἢ ξυλίνη σορός· παρὰ τὸ ἐνε- | ρίως δὲ ἢ ξυλίνη σορός·
 ζεῦχθαι καὶ ἐνδεδέσθαι ἀλλήλαις τὰς σα- | παρὰ τὸ ἐξυγῶσθαι·
 νίδας [cod. Flor. p. 141 addit: ἢ παρὰ τὸ | οὕτως Εὐριπίδης·
 ἐξυγῶσθαι τὰς σανίδας]. παρὰ Δελφοῖς | παρὰ Δελφοῖς δὲ ζύ-
 δὲ ζύγαστρον καλεῖται τὸ γραμματοφυ- | γαστρον καλεῖται τὸ
 λάκιον. ἑητορικῇ ἢ λέξις. | γραμματοφυλάκιον.

Etymologi ergo et Photii uerba inter se ita opposita sunt:

1) τὸ κιβώτιον — κιβωτός; 2) ὡς φησι Σοφοκλῆς 'κόλλω ζυ-
 γάστρω' — οὕτως Εὐριπίδης; 3) κυρίως ἢ ξυλίνη σορός —
 κυρίως δὲ ἢ ξυλίνη σορός; 4) παρὰ τὸ ἐνεζεῦχθαι καὶ ἐνδεδέσθαι
 ἀλλήλαις τὰς σανίδας — παρὰ τὸ ἐξυγῶσθαι; 5) παρὰ Δελφοῖς
 δὲ ζύγαστρον καλεῖται τὸ γραμματοφυλάκιον — conuenit ad
 litteram Photius. Quae cum ita sint, primo obtutu unumquem-
 que intellegere necesse est et Photium et Etymologum M. ex
 eodem opere, ubi eadem uel paulo uerior quam in Etymo-
 logico M. forma glossae exstabat, doctrinae suae scaturigines
 deriuasse neque uero fieri posse, ut Etymologus Photii glos-
 sam descripserit. Boyseno autem, si scire cupiat, 'unde fluxerint
 illa supplementa: 'κόλλω ζυγάστρω' 'παρὰ τὸ ἐνεζεῦχθαι καὶ
 ἐνδεδέσθαι ἀλλήλαις τὰς σανίδας', hoc enuntiare possum.
 Euoluat enim mihi iste Eust. comment. ad Il. p. 956, 4 et ui-
 deat eandem fere expositionem ibi legi eamque ex Pausania
 atticista haustam, ex cuius lexico etiam Etymologum M. non
 solum supplementa, sed totum articulum sumpsisse infra con-
 firmabo¹⁾.

De uerbo σφαδάζειν exhibet Et. M. p. 737, | Photius s. u. σφα-
 15 haec: ... ἐν δὲ τῷ ἑητορικῷ λεξικῷ εὔρον | δάζειν· θράσσειν,
 τῷ σφαδάζειν σημαίνειν τὸ δυσθανατεῖν, | δυσθανατεῖν, μα-
 ματαίως σπᾶσθαι, χαλεπαίνειν, μετ' ὀρ- | ταίως σπᾶσθαι, χα-
 γῆς στενάζειν, ὡς Εὐριπίδης· 'εἰ μὲν τόδ' | λεπταίνειν, μετ' ὀρ-
 ἡμαρ πρῶτον ἦν κακουμένω· εἶκος σφα- | γῆς στενάζειν.
 δάζειν [ἦν] ἄν· [cod. Flor. Mill. p. 275 καὶ
 Πλάτων· 'διὰ παντὸς βίου σφαδάξ'].

1) § 4, 8.

Quamquam hoc loco iisdem certis argumentis atque in superiore glossa indicare non possum Etymologum M. totam glossam ex uno fonte hausisse, tamen non uereor illud opinari, praesertim cum uix quemquam contrariam sententiam demonstrare posse putem atque Boysen ipse concedat sese ignorasse, unde Etymologus testimonia adiunxerit.

Audiamus porro Photium et Etymologum de uoce *ἔσμός* agentes, quorum ille haec praebet: *ἔσμός· πλήθους· ὄχλος· κυρίως τῶν μελισσῶν· παρὰ τὸ ἅμα πετομένας ἴεσθαι*, Etymologus p. 383, 9: *ἔσμός· κυρίως τὸ πλήθος τῶν μελισσῶν παρὰ τὸ ἅμα πετομένας ἴεσθαι. ὡς γὰρ ἀπὸ τοῦ τίθημι, θετός· καὶ βίβημι, βασμός καὶ βαθμός· καὶ ἴστημι, στήσω, στασμός καὶ σταθμός· οὕτως καὶ ἴημι ἦσω ἔσμός. ἢ παρὰ τὸ ἔπεσθαι τῷ βασιλεῖ τὰς μελισσὰς· ὡς γὰρ παρὰ κόμπω, κόμπος· λείπω, λιμός· οὕτως ἔπω, ἔσμός. Καταχρηστικῶς δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ πλήθους καὶ ὄχλου λαμβάνεται. λέγεται δὲ ἔσμός ὑπὸ Ταναγραίων καὶ ἡ γεννῶσα. ἑητορικὴ.*

Cum et Naberum censentem Photium esse decurtatum, et Boysenum, aliunde fluxisse Etymologi M. supplementa, in errore uersari praedicarim, hanc Etymologi et Photii glossarum dissimilitudinem hunc in modum definire poterimus: glossa Etymologi ex tribus partibus constat: uocis *ἔσμός* uis propria, originatio, uis translata¹⁾, cui formula *ἑητορικὴ* subiuncta est. Atqui translata et propria artissime cohaerent et originatio, quae media inter has notiones legitur, secundum ea, quae p. 192 sq. exposui de Etymologi ratione excerpenti, ex eodem fonte manant, ex quo significatio propria et translata. Ergo consequens est, ut formula ad totam adnotationem pertineat neque Etymologus Photium consuluerit. In hac quoque glossa Boysenum certe fugit non solum Photium et Etymologum, uerum etiam Orionem²⁾

1) Quam explicandi rationem reperire potes in glossa Et. M. *ζύγαστρον* et in gl. Et. Gud. p. 212, 24, cf. p. 198. adn. 1.

2) Cuius uerba haec sunt [p. 60, 8]: *ἔσμός· ἐπὶ τοῦ πλήθους τῶν μελισσῶν. παρὰ τὴν ἔσιν ὁμοῦ ποιεῖν καὶ μὴ διεστάναι ἀπ' ἀλλήλων. ὅθεν Ὅμηρος [reliqua desunt].*

et Etymologum Gud.¹⁾ omnes ex eodem communi fonte hausisse, alios autem alia excerpisse. Nam hoc Boysenum cuiquam persuasisse uix contenderim, supplementa, quae uocat, Etymologum M. glossae rhetoricae ex Etymologico Gud. et Orione deprompta inseruisse, quibus ipsis Etymologus M. insuper multo uberius est.

Glossa optimaе frugis est Photii de uoce ἤλυσις· πορεία, quacum conferas Suidae adnotationem ἤλυσις· ἔλευσις. ἄφιξις. ἔφοδος. πορεία et Hesychii ἤλυσις· ἔλευσις. πορεία. σύνοδος et Etymologi M. p. 341, 5 καὶ ἤλυσιν, τὴν ἔλευσιν. Quas glossas et Hesychius et Photius et Etymologus et Suidas in opera transtulerunt ex ipso fonte antiquo, qui fere integer restituitur glossa Suidae coniuncta cum Hesychii 'σύνοδος' et Etymologi M. glossa extrema: *Λισχύλος ἐν Ἀργείοις· 'Κατανεύς μου καταλείπεται λοιποῖς ἀκέραννος ἀρούρων ἐπηλυσιῶν ἀπέλιπεν'. οἱ δέ, τὰ κατασκηφθέντα. οὕτως εἰς τὸ ῥητορικόν.* Itaque iterum atque iterum fieri non potest, ut Etymologus formula εἰς τὸ ῥητορικόν Photii lexicon intellegi uelit.

Et. M. p. 790, 5 φαινόλης· χιτών· οἱ δὲ παλαιοὶ ἐφασκεῖν. ὡς τό· 'καὶ τὸν φαινόλην ἀποδύσασθαι'. τουτέστι τὸ ἱμάτιον. παρὰ τὸ φαίνεσθαι ὄλον. ῥητορική. — Naber et Boysen statuentes notam ῥητορικὴ significare συναγωγὴν Photii, in angustias magnas adducuntur. Neque enim uerba Etymologi M., quibus formula subscripta est, sunt Photii, qui cum solis uerbis prioribus Etymologi M. [χιτών· οἱ δὲ παλ. ἐφασκεῖν.] conspirat, sed Etymologi Gud. Leguntur enim in illius lexicici p. 547, 50 haec: φαινόλην· ὡς· 'καὶ τὸν φαινόλην ἀποδύσασθαι'. τουτέστι τὸ ἱμάτιον· παρὰ τὸ φαίνεσθαι ὄλον cett.,

1) Exstant in Et. Gud. duo articuli, p. 212, 24: ἔσμος· κυρίως ἐπὶ τοῦ σμήνου τῶν μελισσῶν. καὶ τὸ τὴν ἔσση ὁμοῦ ποιεῖν καὶ μὴ διεστάναι ἀπ' ἀλλήλων· διὸ καὶ Ὅμηρος 'μελισσῶν ἀδινάων' [II. B. 87], παρὰ τὸ ἀδδην καὶ τὸ ἀθρόως πετᾶσθαι ἀγέλησι διὸ καὶ βοτρυδὸν δὲ πέτονται. καταχρηστικῶς δὲ τὸ πλῆθος. ἔσμος δὲ ὑπὸ Ταναγραίων καὶ ἡ γεννώσα καλεῖται et ibidem linea 31: ἔσμος· τὸ πλῆθος τῶν μυῶν, παρὰ τὸ ἐπεσθαι ἀλλήλαις ἢ παρὰ τὴν ἔσση, ὡς τίθημι, θίσω, θεσμός, διδῆμι, δίσω, θεσμός· οὕτως ἔημι, ἤσω, ἔσμος.

quae huc non spectant. Rectam autem uiam huius difficultatis tollendae ingredi uidebimur, conicientes, cum Etymologus M. procul dubio hoc loco Photii lexicon formula notare noluerit neque uero omnino Etymologum Gud. his notis indicarit: et Photium et Etymologum Gud. et Magnum alterutro non inspecto ex eodem communi fonte sua deprompsisse.

Consimilis est glossa de ulceribus serpentibus, quem morbum *έρπηνα* uel *έρπήνην* appellant. Etymologus M. haec p. 377, 4 tradit sub uocis forma *έρπήν· ὄνομα πάθους· παρά τὸ ἔρπω, έρπήν· ἔστι δὲ πάθος χαλεπὸν· ἀπὸ τοῦ ἔρπειν καθ' ὅλου τοῦ σώματος· ἐπιπλατύνεται γὰρ τῷ σώματι οὐκ εἰς ὄγκον, ἀλλ' εἰς πλάτος καὶ μῆκος· λέγεται δὲ καὶ έρπήνη ὡς εὔρον εἰς τὸ λεξικόν·* — Cum ut p. 310, 46 ita hoc loco summa probabilitate ad uocem *λεξικόν* supplendum sit *ῥητορικόν* propterea, quod Etymologus praeter lexicon quoddam Iliados [p. 416, 21; 553, 7; 744, 40], de quo hic cogitare nulla re cogimur, aliis lexicis usus non est nisi rhetoricis, illud Naberianum iubet nos expositionem Etymologi M. de ulceribus serpentibus ex Photio petitam esse arbitrari. Neque uero omnia. Etenim uerba ineuntia [*έρπήν*]: *ὄνομα πάθους· παρά τὸ ἔρπω, έρπήν* ex alio opere descripta esse atque sequentia, quia haec fere eadem aliis quidem uerbis docent, Naberum ipsum opinari existimo. Quibus uerbis addit Etymologus expositionem maioris pretii: *ἔστι δὲ πάθος χαλεπὸν· ἀπὸ τοῦ ἔρπειν καθ' ὅλου τοῦ σώματος· ἐπιπλατύνεται γὰρ τῷ σώματι οὐκ εἰς ὄγκον, ἀλλ' εἰς πλάτος καὶ μῆκος·* — Luculenter apparet haec omnia arte esse coniuncta, haudquaquam priora *ἔστι δὲ π. χ. ἀπὸ τ. έρπ. καθ' ὅλ. τ. σώματος* ex alio lexico, ex alio reliqua in Etymologicum M. recepta esse. Denique ex lexico rhetorico i. e. auctoribus Nabero et Boyseno ex Photii libro Etymologus dicit *έρπήν* nominis loco etiam formam *έρπήνη* adhiberi, id quod adicit his uerbis: *λέγεται δὲ καὶ έρπήνη ὡς εὔρον εἰς τὸ λεξικόν.* Sed ne hoc quidem exemplo illa Naberi et Boyseni sententia probatur. Etenim quamquam Photius illud lemma ita exhibet, ut Etymologus sine dubio uerbis *λέγεται δὲ καὶ* cett. Photium indicare possit, et quamquam Etymologus et

Photius consentiunt in uerbis *ἔστι δὲ πάθος* usque ad *‘σώματος’*, tamen obseruationem Etymologi, quippe quae plenior sit uerbis *‘ἐπιπλάτνεται γὰρ τῷ σώματι οὐκ εἰς ὄγκον, ἀλλ’ εἰς πλάτος καὶ μῆκος*, non ex Photii¹⁾, sed alius cuiusdam lexicographi opere fluxisse oportet. Huc accedit, quod in codice V Etymologici M. reuera glossa Photii de hac uoce *‘ἐρπήνη’* legitur — omissa formula *ἑτηροική*. Quomodo haec Naber et Boysen explicabunt?

Iam finem huius paragraphi faciant glossae Et. M. p. 386, 49 *ἐτήσιοι* et Et. M. p. 784, 40 *ὑπωμοσία*, quas, quamquam a Photio paucis tantum uerbis discrepant, tamen hoc loco ceteris exemplis addere liceat.

§ 3. Etymologum M. in multis glossis rhetoricis lectionem rectam, Photium falsam exhibere, ergo corruptelas quasdam communes ad fontem communem referendas esse confirmatur.

Quoniam paragraphis prima et altera documentis satis luculentis ostendi, glossas Etymologi M. rhetoricas ex Photii explicationibus ortas non esse, hac extrema capitis primi quaestione tertium Naberi et Boyseni argumentum, quod ex corruptelis ducunt Etymologo M. et Photio communibus, paucis tantum infringam, praesertim cum Freyer l. c. p. 288 sqq. istam leuem argumentationem Naberi, qua proll. p. 165 demonstrare studet, a Suida quoque Photium esse compilatum, grauissime castigarit. Itaque statim accingamus nos ad glossas rhetoricas enumerandas, quarum aliae demonstrabunt Etymologum M. doctrinam ueterem praebere integram, Photium autem corruptam, aliae cum Suidae glossis comparatae palamfacient corruptelas iam in fonte omnibus — Photio, Etymologo, Suidae — communi infuisse²⁾.

1) Cf. lexicogr. V. Bekk. [AGr. I. p. 256, 18] ubi eadem exstant. Verba *ἐπινέμεσθαι καὶ τρέφειν* Naber in *‘ὑπινέμεσθαι καὶ ἐρπειν’* recte correxisse uidetur.

2) Nam si probatur corruptelas Photio et Suidae communes in fonte

Etymologus habet s. u. ζύγαστρον¹⁾ lectionem rectam Σοφοκλῆς, cuius Trach. u. 692 haec leguntur: κοίλῳ ζυγάστρω δῶρον ὡσπερ εἶδετε. Apud Photium autem in nominis Εὐριπίδης locum nomen Σοφοκλῆς restituendum esse manifestum fit ex Eustathii loco p. 956, 6, ubi uerba κοίλῳ ζυγάστρω una cum cetera Photii et Etymologi expositione commemorantur.

Etymologus docet p. 410, 20 de uoce ζειραί²⁾ haec: χιτῶνες ἀνακεκολπυμένοι ἢ ἀνάκωλοι. Quam lectionem ueram apud Photium deprauatam uidemus in ἀνακεκολλαμμένοι uerbum, quod, cum in graecitate omnino non exstet, Naber in ἀνακεκολλημένοι mutare maluit, cui quidem languidae emendationi lectionem Etymologi praeferendam esse extra omnem dubitationem est. Conferas praeterea lexicogr. V. Bekk. l. c. p. 260, 31: ζειρά· ζώνης εἶδος. ἢ ἐνδυμά τι, ὃ ἐπεπεδύνοντο μετὰ τοὺς χιτῶνας ὡσπερ ἐφεστρίδα· ὅπερ καὶ μᾶλλον.

Et. M. p. 341, 5 s. u. ἐνηλύσια recte traditur uerbum κατασκηφθέντα, quod in Photii lexico s. u. ἠλύσιον in [Πολέμων δὲ Ἀθηναίους φησὶ] τὸ κατασκαφὲν [χωρίον καλεῖν] corruptum est. Quod uitium cum in Hesychii quoque lexico sub eodem lemmate redeat, perantiquum est. Conferas Suidam³⁾, qui eadem ex eodem fonte atque Hesychius et Photius descripsit.

Lectiones discrepantes conspicies conlatis Et. M. p. 747 init.: τὰ ῥῥοὶ καὶ τὰ ρσοὶ· τάλαροι⁴⁾... et Photio τὰ ῥῥοὶ· τάλαροι καὶ τὰ ρσοὶ... Photii igitur uerba in ordinem redigenda esse, quem Etymologus praebet, luce clarius est, quon-

---

antique iam inuentas esse, hoc etiam de Etymologi M. glossis rhetoricis statuere poterimus, quas ex Photio non fluxisse demonstrauimus.

1) Cf. hui. diss. p. 196. et § 4, 8.

2) Cf. § 5, 11.

3) Quod Suidae scripturae mendum Küster Etymologico M. non inspecto ingeniose correxit atque addidit aut librariorum locum hunc apud Hesychium et Suidam corruptis aut Hesychium et Suidam, cum ista excerperent, corruptis codicibus usos esse.

4) Cf. § 5, 6. Praeterea ordines adnotationum singularium apud Photium et Etymologum inter se discrepant.

iam Eustathius ex eodem opere atque Etymologus sua suffuratus idem lemma exhibet p. 1625, 17¹⁾ ... ὅτι ταρῶλοι καὶ ταρσοὶ τάλαροι.

Doctrina singularis inest in Etymologi M. glossa *υβρις*²⁾ [p. 774, 13]· ἡ μετὰ προπηλακισμοῦ καὶ ἐπηρείας αἰκία· αἰκία δέ, πληγαὶ μόνον. Λυσίας ἐν τῇ περὶ αἰκίας πρὸς Ἴσοκράτην· καίτοι τίς οὐκ οἶδεν ὑμῶν, ὅτι τὴν μὲν αἰκίαν χρημάτων ἐστὶ μόνον τιμῆσαι; τοὺς δὲ ὑβρίζειν δόξαντας ἔξεστιν ὑμῖν θανάτῳ ζημιῶν· ἠγορική. Αἰκίαι igitur sunt uerbera sola, quae, ut ex Lysiae fragmento apparet, pecunia multabantur, ὑβρις autem est uerberatio cum contumeliis coniuncta, quae, quia illo delicto multo grauior putabatur, morte puniri poterat. Quae, expositio in Photii lexico foede inquinata comparat: ὑβρις· ἡ μετὰ προπηλακισμοῦ καὶ ἐπηρείας καὶ αἰκίας· αἰκία δὲ cett.

Quid ergo? possumusne his in glossis easdem corruptelas statuere? Tantum abest, ut Etymologus M. ex codice Galeano, id quod Boysen³⁾ commendat, Photii doctrinam deprompserit, ut patriarchae scrinia omnino eum non compilasse pateat.

Glossarum, quibus eadem apud Photium, Etymologum,

1) Cf. Rindfleischium, frg. Aelii D. et Paus. no. 333.

2) Cf. Meier-Schömann, att. Proc. iterum ed. Lipsius p. 398.

3) Ut hanc sententiam Boysen confirmet [p. 69], glossis ineptissimis Et. M. p. 381, 2 *εσάλειυε* et p. 790, 8 *φελόνης* utitur. Nam ut id missum faciam, illum uirum doctum quinque adnotationibus, quas ascripsi, redargui, glossae *φελόνης* soli codices D et V notam addunt atque eam, ut facillime fieri potuit, ex glossa antecedente *φαιλόνης*. Priori autem articulo unus codex Flor. [l. c. p. 128] subiungit: *σημαίνει δὲ ἡ λέξις... ἠγορική*, quibus ex uerbis haudquaquam cum Boyseno conicere uelim uerbum ἡ *λέξις* cum nota *ἠγορική* coniungendum esse. Cum enim Suidas sub eadem uoce declarat enunciatum huius glossae extremum ex his uerbis constare: *σημαίνει δὲ ἡ λέξις τὸ τὰς ἐλπίδας ἐπὶ τοῦτοις εἶχεν...*, eodem iure et maiore uerisimilitudine ἡ *λέξις* ad uerbum *σημαίνει* reuocatur, id quod Boysen nullis argumentis negare poterit. Huc accedit, quod apud Etymologum nota ἡ *λέξις ἠγορική* pro summa uarietate formularum usitata non est [cf. Meier opp. acad. II, p. 115 sq.]. Quibus perpensis haec Etymologi glossa ex Photio, qui modo uerba *σημαίνει δὲ* praebet omissis uerbis ἡ *λέξις*, manasse non potest.

Suidam corruptelae antiquae sunt, quia res manifesta est, pau-
cas attulisse sufficiat.

Et. M. p. 789, 19 s. u. *φατνώματα*¹⁾· *σανιδώματα, στέγη*
διάγλυφα: cum hac glossa concinunt expositiones Photii et
Suidae etiam lectione falsa *στέγη*, cuius loco legas *στέγης* ge-
netium coll. Eust. p. 547, 2: *στέγης διάγλυφα*, cum *φατνώ-*
ματα non sint tecta laqueata sed lacunaria tecti.

Et. M. p. 771, 50 s. u. *τυντλάζειν· εἰς πηλὸν ἐμβαίνειν*
ἢ ἐπιβράζειν πηλῷ. τύντλος γὰρ ὁ πηλώδης τόπος ἢ πηλὸς
καὶ τάρραχος. καὶ τυντλώδους ἀντὶ τοῦ ὑλώδους. ἔητορική. ἢ
τυντλάζειν αὐτὸ καὶ αὐτὸ λέγειν. Ubi nota *ἔητορική*, quam-
quam *ὑλώδους* uitium in Photio reperitur, tamen nobis non
persuadebit, hanc glossam esse Photii. Etenim in Photio glos-
sae partes ita continuatae sunt, ut agmen ducat adnotatio *τυν-*
τλάζειν· εἰς πηλὸν ἐμβαίνειν· Ἀριστοφάνης et sequatur *τυν-*
τλάζειν· ἐπιβράζειν πηλῷ. τύντλος γὰρ ὁ πηλώδης τόπος, tum
— quod maxime animaduertas, quia haec pars in Etymologico
M. post notam *ἔητορική* locum tenet — *τυντλάζειν· αὐτὸ*
*καὶ αὐτὸ λέγειν*²⁾, deinde *τύντλος· πηλὸς καὶ τάρραχος· Μέ-*
νανδρος, postremo *τυντλώδους· ὑλώδους*. Pernelem scire, quo-
modo Naber et Boysen explicaturi sint, cur Etymologus arti-
culos non secundum ordinem Photii descripserit neque ex-
positioni extremae, quam ex Photio fluxisse negari nequit,
formulam *ἔητορική* subiunxerit. At ne dicant illi uiri docti
hoc exemplum suo genere singulare esse, glossam consimilem
adde Et. M. p. 798, 28: *φορά· ἢ κατὰ ὄλου τόπου ἐναλλαγῆ·*
καὶ μάλιστα ἢ μὴ δυναμένη ἐφ' ἑαυτῆς στήναι ὅταν ἐθέλῃ.
ἔητορική. καὶ φοράδην τὸ ὀρητικῶς φερόμενος, quarum utra-
que adnotatio apud Photium legitur³⁾. Qua occasione oblata
praeter glossam supra laudatam de uoce *ἐρπήν*, quam ex Photio

1) Cf. § 5, 10.

2) Hanc glossam mendosam esse non opinor coll. gl. Phryn. [AGr.
Bekk. p. 65, 15]: *τυντλώδης καὶ ληράδης λόγος, οἷον ὁ πεπατημένος καὶ*
κοινός. Cf. Hesych. s. u. et ea, quae M. Schmidt ibidem [tom. IV. p. 186.
no. 1646] adnotauit.

3) Cf. exemplum eiusdem generis *ἐφεκτοῦς τόκους.* § 9, I, 5. — Cf. § 5, 15.

depromptam non esse p. 199 demonstraui, hoc loco denuo premo codicem V Etymologici M. etiam expositionem Photii de uoce *ἐρπήνη ἀντολεξει* descriptam praebere neque uero formula *ἑτηροική* notatam. Quae cum ita sint, Etymologus M. glossas Photianas manifestissime a glossis rhetoricis disiungit, quamobrem nos quoque eas disiungere cogimur. Attamen corruptelam *ἑλώδους* non ex Photii lexico in Etymologicum M. irrepsisse sed ex antiquiore fonte cum ex iis, quae modo exposui, patet tum ex Hesychii et Suidae lexicis intellegitur, ubi sub eodem lemmate idem mendum *ἑλώδους* exstat. Quod uiri docti in '*ἑλωδους*' uel minore probabilitate in '*ἑηλωδους*' mutauerunt.

Vitiis refertus est articulus Et. M. p. 787, 17, Photii, Suidae s. u. *φάλος*. [*ἐν δὲ τῷ ἑτηροικῷ λεξικῷ εὔρον σημαίνει τὴν λέξιν τὸ φάλος*]· *βῶλον ἢ λόφον ἢ ὑπερέχουσαν πέτραν ἐν θαλάσῃ*. Patet solam notionem *λόφος* lemmate *φάλος* explicari ob eamque causam notiones *βῶλον* et *ὑπερέχουσαν πέτραν ἐν θαλάσῃ* ex hac glossa esse eiciendas.

Correxit autem Bernhardy¹⁾ hanc glossam ita, ut una diuisa sit in tres: *φάλος*· *λόφος*; *πάλος*· *βόλος* uel *φάρος*· *βόλος*; *ὑφάλος*· [ἢ] *ὑπερέχουσα πέτρα ἐν θαλάσῃ*. Cui emendationi praeferam medicinam leniorem a Mauricio Schmidt ad Hesych. s. u. *φαλλός* adhibitam, qui censet glossarum rationem hanc fuisse: *φάλος*· *λόφος*; *ὑφάλος*· *βόλος*. *ὑπερέχουσα πέτρα ἐν θαλάσῃ*, et similitudine *πέτρας ὑφάλου* probabiliter conicit *βόλον ὑφάλου*. Utramque autem rationem Bernhardyi improbandam esse inde apparet, quod neque intellegitur, quomodo glossa *πάλος*· *βόλος* aduersus alphabeti ordinem huc irrepserit, et *φάρος* i. e. pallium neque uerbo *βῶλος* neque *βόλος* definitur.

Cf. alias glossas u. c. *τερθρεία* Et. M. p. 752, 47 coll. Phot. et Suid. cett.

1) In adn. ed. Suid. s. u. *φάλος*.

CAPUT II.

Etymologum M. glossas rhetoricas ex Aelii Dionysii et Pausaniae atticistarum lexicis rhetoricis deprompsisse demonstratur.

§ 4. De Aelio Dionysio ab Etymologo M. laudato et de glossis rhetoricis, quibuscum plane conuenit alteruter atticista apud Eustathium.

Et. M. p. 227, 35: *γεραῖραι· παρὰ Ἀθηναίοις γυναικῆς τινες ἱεραί, ἃς ὁ βασιλεὺς καθίστησιν ἰσαρίθμους τοῖς βωμοῖς τοῦ Διονύσου διὰ τὸ γεραῖρειν τὸν θεόν. Οὕτω Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς.* Verbis extremis Etymologum declarare sese lexicon atticistae inspexisse unusquisque concedet — Boyseno excepto. Qui uir doctus: 'Dionysium, inquit [p. 72], Etymologo M. auctorem fuisse, ut indicari uidetur loco illo s. u. *γεραῖραι*, ita tamen propterea est negandum, quod, si comparabis Dionysii fragmenta cum glossis Etymologici M.¹⁾ nullam inuenies a Dionysio profectam, quae ab hoc ipso neque uel a Photio uel a lexicogr. V. Bekk. uel ab Etymologo Gud. uel ab Herodiano uel a Diogeniano Etymologo M. sit tradita'. — At miserime hoc argumentum corruere uidemus uel propter solam hanc optimae frugis et quantiuis pretii glossam de uoce *γεραῖραι*. Nam etsi praeter Aelium Dionysium apud Etymologum [M. Pollux, Harpocration, Hesychius, lexicographus V. Bekk. de illo instituto agunt, tamen eorum nemo Etymologo M. fons fuit.

1) Scil. omnibus, non cum solis glossis rhetoricis, quas Photii esse istum falso putare cap. I. demonstraui. Earum autem glossarum, quae uidentur ex Aelio Dionysio manasse, sed reuera ex illis lexicographis transcriptae sunt — Boysen enumerat uiginti quattuor —, plerasque ei concedo atque eas, quae in medio Etymologico M. comparent, ubi glossae rhetoricae desiderantur, quas ad unam omnes ex Aelio D. fluxisse equidem persuasum habeo. Sane admodum mirum esset, si Etymologus M., qui multa opera Aelianae doctrinae plena excerpserit, ne hac quidem in parte illius atticistae uestigia se offerrent. Cf. quae dixi p. 176 adn. 1.

Potius de ratione inter hos lexicographos intercedente cum Freyero [p. 259 extr. sq.] statuendum est Aelium Dionysium, Pollucem [p. 347 ed. Bekk. *αὐται ἄρρητα ἱερὰ Διονύσιω ἔθνον μετ' ἄλλης θεωρίας. καθίστη δὲ αὐτὰς ὁ βασιλεὺς οὖσας τέσσαρας καὶ δέκα*], Harpocratonem [p. 79, 4 ed. Dind. *γεραραὶ αἱ τῷ Διονύσιω ἰερωμέναι γυναῖκες*] eundem fontem esse secutos, Hesychium autem [*ἰέρειαι κοινῶς· ἰδίως δὲ αἱ τῷ Διονύσιω τῷ ἐν Αἰμναῖς τὰ ἱερὰ ἐπιτελοῦσαι, τῷ ἀριθμῷ ἰδ'*] et lexicographum V. [p. 231, 32 fere eadem atque Hesych.] et Etymologum M. Dionysiana aliis uerbis reddere.

Quod ad Pausaniae atticistae nomen attinet, fateor me toto Etymologico M. ne uestigium quidem eius inuenisse. Attamen si demonstratum est, Aelium Dionysium inter fontes Etymologi M. fuisse, cum per se uerisimillimum est, tum luculenter ex multis glossis rhetoricis apparebit etiam Pausaniae scrinia ab Etymologo compilata esse. Cf. Naberii proll. p. 39, Rindfleisch. l. c. p. 22, Freyer. l. c. p. 250 sq.

Glossarum rhetoricarum, quibuscum conueniunt atticistae apud Eustathium, primum enumerabo eas, quae cum fragmentis Aelii Dionysii, deinde quae cum fragmentis Pausaniae plane concordant.

1. Et. M., p. 192, 2 *βατήρ· ἡ ἀρχὴ τῶν τοῦ πεντάθλου σκαμμάτων. αὐτὸν κέρουκας τὸν βατήρα τοῦ λόγου φησὶ τις οἶον τὸ ἐπικαιρότατον καὶ τὸ πρῶτον. ῥητορικὴ δὲ ἐστὶν ἡ λέξις* [cod.: *ῥηματικὴ*, quod sine dubio in *ῥητορικὴ* emendandum est]. Prorsus conspirat cum Etymologo Suidas, ex parte lexicographus V. p. 224, 12, deest Photius. Hac in glossa rhetorica Etymologum Aelianum lexicon inspexisse Eustathius p. 1404, 55 affirmat [Rdf. no. 96]: *ἔτι ἀπὸ τοῦ βάλλειν καὶ βαλβίδες. οὐ μόνον αἱ ἐπὶ ἀφέσεως δρομέων γραμμαὶ κατὰ Αἴλιον Διονύσιον, ἀλλὰ καὶ ὅσαι ἐν φράσει καὶ ἄλλοις τοιούτοις ἔγκοπαί φησι καὶ ἔξοχα δι' ὧν κατὰσιν εἰς αὐτά. αἷς βαλβίσιν, ὁμοίον τι κατὰ ἔννοιαν καὶ ὁ βατήρ, ὃς ἦν ἀρχὴ φησι* [scil. *Αἴλ. Διον.*] *τοῦ τῶν πεντάθλων σκαμματος. ὁθεν καὶ παροιμία· αὐτὸν κέρουκας τὸν βατήρα τοῦ λόγου, ὡς οἶον εἰπεῖν τὸ πρῶτον καὶ ἐπικαιρότερον.*

2. Et. M. p. 196, 7: βῆ· τὸ μιμητικὸν τῆς τῶν προβάτων φωνῆς, οὐχὶ βαί λέγεται Ἀττικῶς. Κρατῖνος Διονυσαλεξάνδρῳ· ὁ δ' ἠλίθεος, ὡσπερ πρόβατον, βῆ βῆ λέγων [cod. Flor. p. 64: λέγων βῆ βῆ] βαδίζει. ῥητορικὴ δὲ ἐστὶν ἡ λέξις. Quam adnotationem esse Aelii Dionysii intellegitur ex Eust. p. 1721, 27 [Rdf. no. 98]: ἰστέον δὲ ὅτι μάλιστα τὸ βῆ φωνῆς προβάτων ἐστὶ σημαντικόν. καὶ φέρεται παρὰ Αἰλλίῳ Διονυσίῳ καὶ χρῆσις Κρατῖνου τοιαύτη· ὁ δ' ἠλίθεος — βαδίζει' coll. Eust. p. 768, 14. Neque aliena praebet Suidas s. u. βῆ. Antiatticista autem [Bekk. AGr. p. 86, 3] alia exhibet, Photius deest.

3. Et. M. p. 222, 52: γεώλοφος· ἐστὶ δὲ ὄρος, ὕψωμα γῆς· καλοῦσι δ' οὕτως καὶ τὸν παχὺν καὶ ἀναίσθητον ἄνθρωπον. ἐκ τοῦ ῥητορικοῦ. Evidentissime sane ex his elucet formulam ἐκ τοῦ ῥητορικοῦ spectare nonnisi ad atticistas coll. schol. Theocr. I, 12: λέγει δὲ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς ὅτι γεώλοφος ἐστὶν ὁ ὑψηλὸς τόπος et Eust. p. 962, 22 [Rdf. no. 115] . . . κρήσιμον καὶ τὸ τοῦ Αἰλλίου Διονυσίου εἰπόντος ὅτι γεώλοπον οἱ παλαιοὶ καλοῦσι τὸν παχὺν καὶ ἀναίσθητον ἄνθρωπον. Scholiasta igitur compilavit illius explicationis partem priorem de propria uocis ui, Eustathius alteram de notione translata, Etymologus autem praebet expositionem integram atque eam ex lexico rhetorico, quod quidem Aelii Dionysii fuisse concedas oportet. Conferas etiam Suidam, qui eadem atque Etymologus in lexicon transfudit. Photius deest.

4. Et. M. p. 312, 18: ἐγρηγόρσιον· τὸ ποιῶν ἐγρηγορεῖν εἴτε βρῶμα εἴτε ἄλλο τι τοιοῦτον. Θερεκράτης ἐγρηγόρσιον τουτέστι πανσινύσταλον. ῥητορικὴ. Etymologo autem Aelii Dionysii doctrinam ignotam non fuisse docet Eustathius, qui ex illius lexico rhetorico haec descripsit [p. 1493, 53 = Rdf. no. 303]: μάλιστα δὲ ὁμοιώτερον πρὸς τὸν ῥηθέντα Ὅμηρικόν κρατῖρα] τὸ παρὰ Αἰλλίῳ Διονυσίῳ πανσινύσταλον εἴτε βρῶμά φησιν εἶτ' ἄλλο τοιοῦτον. τὸ δὲ πανσινύσταλον ὁμοίον φασὶ τῷ ἐγρηγόρσιον, ὃ δηλοῖ ποιῶν ἐγρηγορεῖν καὶ ὡς εἰπεῖν νηφάλιον. Photius deest, etiam sub litt. π, item sub utraque uoce lexicographus V. Bekk. et Bachm. atque Suidas.

5. Et. M. p. 315, 37: ἐδέατρος· τὸ μὲν ὄνομα Ἑλληνικόν· ἢ δὲ χρήσις Περσική. ἦν δὲ προγεύστης τὸ πρῶτον καὶ προσθήη τοῦ βασιλέως εἰς ἀσφάλειαν· ὕστερον δὲ ἐνομιλάθη ἐδέατρον καλεῖν τὸν ἐπιστάτην τῆς ὅλης διακονίας καὶ παρασκευῆς. οὕτως εἰς τὸ πρῶτον λεξικόν· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ εὗρον οὕτως· ἐδέατρος ὁ ἐπὶ τῶν ἐδωδίμων [corr. Sylburg; codd. διδύμων] καὶ τῆς τοιαύτης παρασκευῆς. ῥητορική. Cuius sit illud πρῶτον λεξικόν [scil. ῥητορικόν, ut nota ῥητορική in fine articuli addita declarat], non iam dubium erit coll. Eust. p. 1403, 40 [Rdf. no. 156] ¹⁾: ἐκ τοῦ αὐτοῦ δὲ ῥήματος [scil. ἐδω] καὶ ὁ παρὰ Αἰλίου Διονυσίου ἐδέατρος. περὶ οὗ λέγει ἐκεῖνος, ὅτι τὸ μὲν ὄνομα Ἑλληνικόν, ἢ δὲ χρεια Περσική. ἦν δὲ φησι προγεύστης προσθήων τοῦ βασιλέως εἰς ἀσφάλειαν· ὕστερον δὲ ἐνομιλάθη ἐδέατρον καλεῖν τὸν ἐπιστάτην τῆς ὅλης διακονίας καὶ παρασκευῆς. Negari sane nequit, Eustathii uerba, quae ex Aelii Dionysii lexico arrepta esse ipse profitetur, eadem esse atque quae Etymologus ex priore lexico rhetorico desumpta tradit. Utrum autem δεύτερον λεξικόν de altera recensione Aeliani lexici intellegendum sit — quod mihi quidem uerisimilius uidetur — an lexicon Pausaniae, quod Etymologus post Aelii librum inspexit, in dubio relinquendum est.

Glossae similes, in quibus uerba ἐν ἐτέρῳ et ζῆτει εἰς τὸ πρῶτον leguntur, sunt p. 315, 53 s. u. ἐδεύετο· ἀντὶ τοῦ ἐνδεῆς ἦν ἢ ἐγένετο ἐνδεής· οὐδέ τι θυμὸς ἐδεύετο δαιτὸς ἔτισης [A 468]. παρὰ τὸ δεύω. τοῦτο παρὰ τὸ δέω. ἐν ἐτέρῳ σημαίνει τὸ ἐκορέννυτο, εὐωχεῖτο. ῥητορική et p. 54, 14 s. u. ἀκτῆ· ἢ Ἀττική· οἱ μὲν ἀπὸ τίνος βασιλεύοντος Ἀκταίωνος· οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ τὰ πλείονα μέρη εἰς θάλασσαν ἐκνευκέναι σημαίνει δὲ τρία. λέγεται δὲ καὶ ὁ καρπὸς παρὰ τὸ κατὰ γυνυθαι ἐν τῷ ἀλήθευθαι Δημήτερος ἀκτῆν. ζῆτει εἰς τὸ πρῶτον. ἀκτῆ

1) Fragmento Aelii Dionysii, quod Rindfleisch l. c. transcribit, uerba antecedentia praemittenda sunt: ἐκ τοῦ εἶδειν δὲ καὶ ἡ τεργιδῶν θηρίδιον φασὶ ξυλοφάγον, οὗ ἢ χρήσις καὶ παρὰ Ἀριστοφάνει ἐν ἰκπεύσιν. τείρει γὰρ καὶ εἶδει τὸ παραπεσόν, sequitur fr. no. 156. Cf. Phot. s. u. τεργιδῶν; praeterea puto fragmenta no. 156. 158. 226 in unam glossam cum lemmate εἶδω esse coniungenda.

καὶ ὁ αἰγιαλὸς τῆς θαλάσσης, ὁ παρὰ θάλασσαν καὶ πετρώ-
 δης τόπος. παρὰ τὸ ἄγω τὸ κλάνω. παρὰ τὸ κατάγνωσθαι
 καὶ κλαῖσθαι εἰς αὐτὴν τὰ κίματα. Ubi quamquam substan-
 tium λεξικόν intellegendum esse constat, tamen cum ex simili-
 bus expositionibus, quae in Etymologico Gud. p. 30, 18 et 21
 [ἀκτῆ] et in lexico Bachm. p. 206, 10 [ἐδέετο, conspirant Suid.
 Zon. Phanor.] seruateae sunt, certi quidquam colligi non possit,
 eas hoc loco attulisse satis habeamus.

6. Et. M. p. 771, 16: τρυσίππειον· ἔγκανμα ἵππου γε-
 γηρακότες ἐπὶ τῆς γνάθου, τρόχῳ ὅμοιον. οὕτως Εὐπόλις.
 ῥητορικῆ. Ex Aelii Dionysii lexico haec desumpta esse, Eu-
 stathius declarat p. 1517, 4 [Rdfl. no. 338]: τείρω, τρώω ἀφ' οὗ
 καὶ τρυτάνη ἐπὶ ζυγοῦ, ἢ τειρομένη τῷ βάρει τῶν ὄγκων. ἀπ'
 αὐτοῦ δὲ καὶ τρύμη παρὰ τῷ κωμικῷ, ὁ πανοῦργος καὶ ἰτητικός
 καὶ κατ' ἐκείνον εἰπεῖν, ἴτος, ὃ ἐστὶν ἰταμός. ἐξ αὐτοῦ δὲ καὶ
 τρύσιππον, ὃ τοῖς τετραμμένοις καὶ ἀρχήστοις ἵπποις ἐπι-
 βάλλεται. ἢ κατὰ Αἴλιον Διονύσιον τρυσίππειον τε-
 τρασυλλάβως ἔγκανμα ἵππου γεγηρακότες ἐπὶ τῆς γνάθου
 ὅμοιον τρόχῳ. φέρει δὲ αὐτὸς καὶ χρῆσιν Εὐπόλιδος ταύτην·
 'ἀλλ' ὥσπερ ἵππῳ μοι ἐπιβαλεῖς τρυσίππειον'. Omnia autem,
 quae ex Eustathio transcripsi, ad Aelium referenda esse contra
 Rindfleischium, qui sola ἐξ αὐτοῦ δὲ καὶ κτλ. Aeliana esse
 censet, statuendum est secundum Photium s. u. τρυτάνη· ὁ
 ζυγός et s. u. τρύμη· πανοῦργος· Ἀριστοφάνης.

7. Et. M. p. 322, 31: ἐκ κλίμακος· ἐν τοῖς γυμνικοῖς
 ἀγῶσιν, ὁπότε χρονοτριβοῖεν οἱ πύκται, κλίμαξ εἰσεφέρετο,
 ὥστε διαστάντας καὶ χώραν λαβόντας μένειν ἐν ταύτῃ, ἕνεκεν
 τοῦ μὴ ὑφίστασθαι τὰς φερομένας πληγὰς περιτρέχοντας ἀλλὰ
 μένοντας ἐπὶ τούτου [corr. in τοῦ αὐτοῦ] τῇ ποιᾷ τῶν χειρῶν
 ἐκτάσει φυλάττεσθαι. ἐκ τοῦ ῥητορικοῦ. Atticista apud Eusta-
 thium p. 1324, 54 haec docet [Rdfl. no. 171]: . . . ὁποῖον καὶ
 Πανσανίας ἱστορεῖ λέγων ὅτι ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν, ὅτε
 χρονοτριβοῖεν οἱ πύκται, κλίμαξ εἰσεφέρετο, ὥστε διαστάντας
 καὶ χώραν λαβόντας ἐκείνους μένειν ἐν ταύτῃ ἕνεκεν τοῦ μὴ
 περιστασθαι τουτέστιν ὑφίστασθαι τὰς φερομένας πληγὰς
 περιτρέχοντας ἀλλὰ μένοντας ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τῇ ποιᾷ τῶν

χειρῶν ἐπιτάσει φυλάττεσθαι. καὶ ἐλέγετο τοῦτο· ἐκ κλίμακος παροιμιαζόμενον ἕως ἐπὶ τῶν ἐκ προμηθείας τινὸς λαμβανόντων ἐν πόνοις ἄνεσιν.

8. Et. M. p. 412, 29: ζύγαστρον· τὸ κιβώτιον, ὡς φησι Σοφοκλῆς ἑκοίῳ ζυγάστρω¹⁾: κυρίως ἢ ξυλίνη σορός· παρὰ τὸ ἐνεξεύχθαι καὶ ἐνδεέσθαι ἀλλήλαις τὰς σανίδας [cod. Flor. p. 141 addit: ἢ παρὰ τὸ ἐζυγῶσθαι τὰς σανίδας]. παρὰ Δελφοῖς δὲ ζύγαστρον καλεῖται τὸ γραμματοφυλάκιον. ῥητορικῆ ἢ λέξις. Hanc glossam Etymologus e Pausaniae lexico deprompsit, quem uide apud Eustathium p. 956, 4 [Rdf. no. 207 et 208]: . . . ἔστι καὶ σανδαλίου ζυγὸς κατὰ Πανσανίαν τὸ συνέχον τοὺς δακτύλους· καὶ κιβωτοῦ δέ, ὡς δηλοῖ τὸ ζύγαστρον ἢ ξυλίνη σορός παρὰ τὸ ἐζυγῶσθαι οἶον· κοίῳ ζυγάστρω . . . Πανσανίας δὲ οὕτω φησί· ζυγῶσω ἀντὶ τοῦ καθέξω, δαμάσω. Cuncta igitur neque sola, quae Rindfleisch l. c. transcripsit, Pausaniae debentur coll. Eust. p. 1604, 14: οἱ δὲ παλαιοὶ¹⁾ φασὶ καὶ ὅτι ζύγαστρον ἢ κιβωτός. καὶ ζυγῶσαι τὸ συναρμόσαι. καὶ κεῖται ἢ ζυγάστρον λέξις καὶ παρὰ Ἀντιφρόνι. ἕτεροι δὲ φασιν, ὅτι ξυλίνη σορός τὸ ζύγαστρον παρὰ τὸ ἐζυγῶσθαι et coll. Phot. s. u. ζυγός· τοῦ σανδαλίου τὸ συνέχον τοὺς δακτύλους et s. u. ζύγαστρον· κιβωτός· κυρίως δὲ ἢ ξυλίνη σορός· παρὰ τὸ ἐζυγῶσθαι· οὕτως Εὐριπίδης [corrigeas in Σοφοκλῆς]· παρὰ Δελφοῖς δὲ ζύγαστρον καλεῖται τὸ γραμματοφυλάκιον. Procul autem dubio Pausaniae ea quoque danda sunt, quae apud Eustathium antecedunt p. 956, 1 de notione uocis ζυγός· ἰστέον δὲ ὡς πολλαχῶς ὁ ζυγός. διὸ καὶ τὰ ἀπ' αὐτοῦ διάφορα· ζυγός γὰρ ἵππων, ὄθεν καὶ ἵππος ζύγιος, ζυγός βοῶν καὶ τοιούτων τινῶν, ἀπ' οὗ τροπικῶς οἱ ὁμόζυγοι καὶ διαζύγιον καὶ τὸ ζυγομαχεῖν, ὃ ἔστιν ἀντερίζειν· ζυγός ἐπὶ σταθμοῦ, καθ' ὃν ζυγοστατοῦντες λέγονται ἀδικεῖν τινες ἐν ζυγοῖς· ζυγός ἐπὶ νηός, ἐξ οὗ ζύγιοι ἐρέται. Conferas Photium s. u. ζυγομαχεῖ et ζύγιοι ἐρέται, qui Eustathio uberius est. — Quod autem ad explicationem uocis ζύγαστρον attinet, id constat et Photium et Etymologum et

1) Cf. p. 211 adn.

Eustathium e Pausania sua hausisse. Conferas praeterea, quae supra p. 196 et 201 exposui.

§ 5. De glossis rhetoricis, quibuscum conueniunt atticistae apud Eustathium, Photius uel discrepat uel congruit.

1. Et. M. p. 384, 10: ἐσχάρα· Ἰλιάδος κ' ἑκπυρὸς ἐσχάραι ἀντὶ τοῦ πυραί, πυρακαίαι. — δηλοῖ δὲ ἡ λέξις καὶ τὴν ἐστίαν καὶ τὸν ἔνυπον καὶ τὸ καυθὲν ἔλκος καὶ τὸν βωμόν, ὡς παρ' Εὐριπίδῃ ἐν Ἡρακλεῖ. καὶ τὴν κυρίως λεγομένην ἐσχάραν φασὶ καλεῖσθαι ἐστίαν τὴν μὴ ἔχουσαν ὕψος, ἀλλ' ἐπὶ γῆς ἰδρυμένην ἢ κοίλην. παρὰ τὸ καὶ τοὺς λατρικοὺς τὰ ἐν τῷ σώματι κοῖλα ἔλκη ἐσχάρας καλεῖν. φητορική. Quaecum glossa rhetorica contendas Eustathii locum p. 815, 10, qui fere ad litteram omnia exhibet, quae illo Etymologici M. loco leguntur: . . . τὸ δὲ ἐσχάρα κατὰ τοὺς παλαιούς ὡς ὁμώνυμον σημαίνει πολλά. λέγεται γὰρ οὕτω καὶ ὁ βωμός, ὡς παρ' Εὐριπίδῃ ἐν Ἡρακλεῖ· δηλοῖ δὲ φασιν ἡ λέξις καὶ ἔνυπον καὶ καυθὲν ἔλκος καὶ τὴν κυρίως δὲ λεγομένην ἐσχάραν τὴν μὴ ἔχουσαν ὕψος ἀλλ' ἐπὶ γῆς οὖσαν ἢ κοίλην, ὅθεν καὶ τὰ ἐν σώματι κοῖλα ἔλκη ἐσχάραι λατρικῶς καλοῦνται. ἡ δὲ κωμῶδία καὶ τὸ γυναικεῖον μῦθον οὕτω καλεῖ. Quibus examinatis minime dubitabis, quin Etymologi et Eustathii glossae ad communem fontem reuocandae sint. Atque hunc fontem fuisse atticistae alterutrius lexicon rhetoricum formula κατὰ τοὺς παλαιούς cognoscitur, quod argumentum paucis significasse satis habeo, cum Freyer in dissertationis epimetro de Aelii Dionysii et Pausaniae atticistarum formulis οἱ παλαιοί, παρὰ τοῖς παλαιοῖς, κατὰ τοὺς παλαιούς copiose locutus sit et ostenderit utrumque atticistam illis usum esse¹⁾, quamobrem, ut equi-

1) Cf. Freyerum p. 373 dicentem: '... nihil dico nisi hoc, hanc formulam apud atticistas adeo usitatam esse, ut hac formula tanquam duce ad redintegrandam atticistarum doctrinam uti possimus...' et p. 344 adn.: '... Unde licet conicere iam Didymum illam formulam apud atticistas usitatissimam adhibuisse...'. Contra hanc Freyeri sententiam nuper Leopoldus Cohn [Philol. Anz. XV. p. 51] pugnavit argumenta Freyeri singula

dem opinor, si non omnes, at certe plurimae et Eustathii et aliorum grammaticorum observationes, quibus illae formulae insertae sunt, ad atticistas redeunt¹⁾. — Aliorum autem grammaticorum nullus haec omnia, quae apud Etymologum M. et Eustathium arte coniuncta reperimus, eadem ubertate repetiit: Moeris, Herodianus, Phrynichus, Pollux, Hesychius, Orion, lexicogr. Bachm., Etymologus Gud. aut desunt aut alia exhibent; ex eodem fonte atque atticista i. e. ex Ammonio quodam Lampriensi²⁾ hauserunt Harpocratio, Ammonius [*περὶ ὁμοίων κ. διαφ. λεξ.*], Eustathius [p. 1564, 28]; ex atticista sua habent scholiasta Eur. Phoen. u. 284 et Hom. Ven. A. II. K u. 418 [ed. Dind. I. p. 363], ex atticista uel ex Harpocratio eiusue epitoma Photius [cf. p. 37], Suidas, Zonaras. — Illum autem fontem communem praebet fere integrum Harpocratio s. u. *ἔσχάρα· Λυκούργος ἐν τῷ περὶ τῆς ἱερείας. Ἀμμώνιος ἐν τοῖς περὶ βωμῶν ἔσχάραν φησὶ καλεῖσθαι τὴν μὴ ἔχουσαν ὕψος ἑστίας, ἀλλ' ἐπὶ γῆς ἰδρυμένην κοίλην, παρ' ὃ καὶ τοὺς ἱατροὺς τὰ ἐν τοῖς σώμασι κοίλα ἔλλα ἔσχάρας καλεῖν.* Unde intellegitur Ammonium Lampriensem [cf. Amm. ed. Valck. p. 32/34: *καθὰ καὶ Ἀμμώνιος ὁ Λαμπριεὺς ἐν πρώτῳ περὶ θυσιῶν*] in libro, quem de aris conscripsit, etiam de uocis *ἔσχάρα* notionibus egisse et testimonium Lycurgi ex eius oratione de sacerdote femina attulisse.

2. De ueterum Atheniensium magistratu *οἱ ἑνδεκά* Etymologus M. p. 338, 31 haec explicat: *κληρωτοὶ ἄρχοντες ἦσαν οὗτοι, προεστηκότες τοῦ δεσποτηρίου· καὶ τοὺς ἀπαγομένους κακούργους ἐπὶ θάνατον παραλαμβάνοντες ἐζημίουν· τοὺς δὲ ἀμφισβητοῦντας εἰσῆγον εἰς τὸ δικαστήριον· καὶ τὸ*

ne uerbo quidem attingens aut refutans — quod opus fuisset, si coniecturam illam redarguere uoluisset — sed in uniuersum disserens. Summa igitur Freyeri, quam modo exscripsi, nequaquam a Leopoldo Cohn refutata est.

1) Hoc argumentum insuper sustentari puto uerbis *ὡς ὁμώνυμον σημαίνει πολλά*, cum comparatis atticistarum fragmentis Rdf. no. 283. 188. 31. 20 [cf. Eust. p. 823, 26]. 32. 252. 47 [cf. Eust. p. 1636, 47]. 276 [cf. Eust. p. 1496, 53]. 113 [cf. schol. Luc. ed. Iacob. p. 219] satis luculenter appareat atticistas explicationes de uerborum homonymiis admodum in deliciis habuisse. 2) Cf. Paulyi encycl. tom. I, 1. p. 868.

γνωσθὲν περὶ αὐτῶν ἔπραττον. εἰσῆγον δὲ καὶ τὰ ἀπογραφόμενα χωρία, οἰκίας· καὶ τὰ δημόσια εἶναι δόξαντα παρεδίδουν τοῖς πολίταις. εἰσῆγον δὲ ἐνίας ἐνδείξεις. ῥητορικῆ. Similia adnotauit lexicogr. V. Bekk. l. c. p. 250, 4: Ἐνδεκα τίνες εἰσὶ κληρωτοὶ ἄρχοντες ἦσαν, ἔνδεκα τὸν ἄριθμον, προῖστάμενοι τοῦ δεσποτηρίου. καὶ τοὺς ἀγομένους ἐπὶ κακουργήμασι παρελάμβανον κλέπτας καὶ ἀνδραποδιστὰς καὶ φονεῖς. καὶ τοὺς μὲν ὁμολογοῦντας θανάτῳ ἐζημίουν, τοὺς δὲ ἀμφισβητοῦντας εἰσῆγον εἰς δικαστήριον, quibuscum fere ad uerbum congruit schol. Arist. ad uesp. u. 1108. Adde lexicogr. V. Bekk. p. 310, 15 sub lemmate τίνες ποίων δικαστηρίων εἶχον τὴν ἡγεμονίαν· . . . οἱ ἔνδεκα τοὺς κλέπτας καὶ τοὺς λωποδύτας καὶ ἀνδραποδιστὰς ὁμολογοῦντας μὲν ἀποκτιννύουσιν, ἀντιλέγοντας δὲ εἰσάγουσιν εἰς τὸ δικαστήριον κ. τ. λ. Neque aliena habet Photius s. l. περὶ τῶν ἔνδεκα [ed. Pors. I, 49]: Ἐνδεκα ἄνδρες ὑπὲρ τετραράκοντα ἔτη γεγονότες, κλήρω τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐλάμβανον· ἐπιμελοῦντο δὲ τῶν ἐν δεσποτηρίῳ κλέπτας δὲ καὶ λωποδύτας καὶ ἀνδραποδιστὰς, εἰ μὲν ἐπ' αὐτοφώρῳ λάβοιεν, ἐκόλαζον θανάτῳ· εἰ δὲ ἀντιλέγοιεν, εἰς κρίσιν καθίστων. Quae omnia ex communi fonte uidentur descripta esse, quem perlucet agnosces in glossa Eust. p. 1595, 38: . . . Θεσμοθέται] κυριεύοντές φασὶ τοῦ δικάζειν καὶ χειροτονεῖν· ἐκεῖ δὲ καὶ ἄρχοντες ἕτεροι ἔνδεκα ἐπιμελούμενοι τοῖς ἐν δεσποτηρίῳ καὶ ἐνήγοντό φασιν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ταύτην κλέπται τε καὶ ἀνδραποδισταί. τῶν δὲ ῥηθέντων Ἀθήνησιν ἐγγέα ἀρχόντων κατὰ Πανσανίαν τρεῖς μὲν ἦσαν ἄρχων, πολέμαρχος καὶ βασιλεύς. οἱ δὲ ἐξ Θεσμοθέται. Totam igitur obseruationem esse Pausaniae conicio contra Rindfleischium, qui tantum extrema uerba inde a 'τῶν δὲ ῥηθέντ. Ἀθ.' in collectionem recepit. Neque enim solum uerisimillimum uideatur esse in uerbo φασὶ audiri τοὺς παλαιούς, praesertim cum postea Pausanias laudetur, uerum etiam ex multis Pausaniae fragmentis scimus hunc expositiones ad leges et instituta publica Atheniensium pertinentes in deliciis habuisse [cf. Rdf. l. c. p. 23 et fr. no. 160. 189]. — Qui factum sit, ut fere omnes, qui Pausaniam excerpserunt, hoc de magistratu eadem quidem,

sed aliis uerbis seruarint, enucleare non possumus. Forsan hoc loco propterea, quod Etymologus solus hac de uoce multo copiosior est quam ceteri, de editione altera lexicī Pausaniae cogitandum sit, quae quin ab Eustathio p. 408, 11 commemoretur, dubium non est uerbis quidem his: . . . ὡς φησι Πανσανίας . . . ἐν ἑτέρῳ δὲ ῥητορικῷ λεξικῷ γράφει [scil. Πανσανίας] . . . [Rdf. no. 143]. Neque uero illud γράφει cum Giesingio in quaest. de schol. Plat. p. 20 adn. 2 in 'γράφεται' mutandum esse censeo nisi omnibus, quae huc spectant, exploratis, cum inuestigari fortasse possint, quae huic rei satis obscurae aliquid lucis afferant.

3. Et. M. p. 789, 33: φαῦλον· σημαίνει δέκα· τὸ ἀπλοῦν Εὐριπίδης Λικυρνίῳ· φαῦλον ἄκομψον τὰ μέγιστ' ἀγαθόν· ἀπλοῦν καὶ ἀπονήρευτον λέγεται· ἔστι δ' ὅτε τίθεται καὶ ἐπὶ τοῦ κακοῦ καὶ τοῦ τυχόντος. Πλάτων περὶ ψυχῆς· φαῦλον πρᾶγμα, ἔφη, ζητεῖτε. καὶ φαῦλον πρᾶγμα ἔσται· τὸ τυχὸν πρᾶγμα. καὶ ἐπὶ τοῦ ἀπλῶς πρὸς τῷ οὐ τὸ τυχόν. [Πλάτων]· πρᾶγμα δ' ἔσται, ὡς ἔοικεν, οὐ φαῦλον, οὐδὲ μικρᾶς δεόμενον ἀρετῆς. τάττειτο δ' ἂν καὶ ἐπὶ τοῦ μοχθηροῦ, ὅταν ἀντιδιαστέλληται πρὸς τὸ σπουδαῖον. τεθεῖη δ' ἂν καὶ ἐπὶ τοῦ μεγάλου. Σοφοκλῆς Αἰχμαλώτισιν· εἰ μικρὸν ὦν τὰ φαῦλα νικήσας ἔχω. καὶ ἐπὶ τοῦ ἠαδίου Πλάτων Πολιτειῶν· πρώτῳ· καὶ φαῦλόν γε, ἔφη, ἴσως αὐτοῖς προστάζομεν· καὶ ταῦτον δ' ἔτι ἐγὼ φαυλότερον. τάττεται καὶ ἐπὶ τοῦ μικροῦ καὶ εὐκαταφρονήτου ὡς Δημοσθένης. καὶ ἐπὶ τοῦ ταπεινοῦ καὶ πένητος καὶ ἀδόξου καὶ ἀνοήτου. ῥητορικῆ¹⁾, et p. 789, 25: φαυλία· ἡ κότινος καὶ ἀπλῶς εἶδος ἐλαίας. ῥητορικῆ¹⁾. Quibuseum

1) Ne hic quidem commemorare omittam glossas ex Photio nullo pacto manasse collatis glossis Et. M. p. 789, 26 φαύλια μήλα et ibid. l. 27 φαυλίξει, quae quidem ex Photii lexico depromptae illam formulam non exhibent, et comparato ordine glossarum Etymologiae et Photii:

Et. M. 1. φαυλία . . . ῥητορικῆ	Phot. 1. φαύλια μήλα
2. φαύλια μήλα . . .	2. φαυλία
3. φαυλίξει . . .	3. φαῦλον
4. φαῦλος . . . conuenit Et.	4. φαῦλον conu. attic.
Gud. 550, 26	5. } φαῦλος conueniunt Harp.
5. φαῦλον . . . ῥητορικῆ.	6. } et Hesych.
	7. φαυλίξει.

compara atticistam apud Eustathium p. 1356, 57¹⁾: σημειῶσαι δὲ ὅτι πολλαὶ λέξεις, πάλαι ποτὲ μέσως λεγόμεναι, ὕστερον ἐπὶ οὐκ ἀγαθῶ ἔδεδχθησαν, ὡσπερ καὶ μιὰρὸς παρὰ τοῖς μεθ' Ὀμηρον ὁ λυμάτων ἄξιος, ὃ ἔστι ἑνπαρός, λυμεάν, ἀκαθαρτος, οὕτω καὶ ἄγιος παρὰ τοῖς παλαιοῖς οὐ μόνον ὁ καθαρὸς, ἀλλὰ καὶ ὁ μιὰρὸς διὰ τὸ τοῦ ἄγους διπλόσημον· ἐξ οὗ καὶ ὁ ἐναγῆς καὶ ὁ εὐαγῆς. καὶ αὖ πάλιν ὁ ἐξάγιστος καὶ τὰ τοῦτω ἐναντία, ἡ ἀγιστελα καὶ τὸ καθαγιαζέειν. οὕτω καὶ φαῦλον οὐ μόνον τὸ κακόηδες ὡς παρὰ Δημοσθένει δηλοῖ τό· οὐ γὰρ εἰ φαύλοισ ἡμεῖς συμμάχοις χρῆσθε, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀγαθόν, ὡς Εὐριπίδης· φαῦλον, κόμπιον, τάχιστον [lectionem integr. cf. in Etymologi articulo], οὐδὲ μόνον ἐπὶ μεγέθους, ὡς τὸ φαῦλον στόμα, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μικρότητος, ὅθεν καὶ φαύλη ἐλαία ἢ μικρόκαρπος, ἢ καὶ φαύλλα, γινομένη φασὶν ἐκ κοτίνου κοπέντος καὶ μεταφτυτευθέντος. λέγεται δὲ φασὶ φαῦλον καὶ τὸ ἀπλοῦν καὶ μέτριον, καὶ φαύλως τὸ ἀπλῶς καὶ ἡσυχῆ. Ἀριστοφάνης· φαύλως φέρε νῦν τὸ κακόν. Cf. scholiastam Plat. p. 337 B. Etymologus igitur, qui longe optimam huius glossae formam praebet, ipsam atticistae, ut propter permulta testimonia opinor, Aelii Dionysii doctrinam ἀντολεξεῖ descripsit, Eustathius autem et scholiasta Plat. pro usu illam excerptere vel circumcidere.

4. Et. M. p. 784, 40 s. u. ὑπωμοσία· τὸ ὑπερτίθεσθαι δίκην καὶ ἀναβάλλεσθαι προφάσει χρώμενον ἀποδημῆα ἢ νόσῳ ἢ τινι τῶν παραπλησίων μεθ' ὄρκου οὕτως ἐλέγετο· καὶ τὸ ποιεῖν τοῦτο ὑπόμυσθαι. ῥητορικῆ. Quamquam cum hac observatione certum fragmentum alterutrius atticistae contendere non possum, tamen non dubito hanc glossam rhetoricam glossis ἐσχάρα, ἑνδεκα, φαῦλον adnectere, cum quadam uerisimilitudine probari possit atticistas hac de re egisse et cum Photii glossa etiam hic deterior sit. Qui glossa 1 haec exhibet: ὑπωμοσία· τὸ ἀναβάλλεσθαι δίκην τινὰ ἢ τι ἄλλο, προφάσει τινὶ χρώμενον μεθ' ὄρκου. Uberior est Harpocration, cuius uerba repetierunt Photius gl. 3 et Suidas: ὑπωμοσία· τὸ ὑπερτίθε-

1) Freyer p. 380. Giesing p. 44.

σθαι δίκην, προφάσει χρώμενον ἀποδημίᾳ ἢ νόσῳ ἢ τινι τῶν παραπλησίων μεθ' ὄρκου οὕτως ἐλέγετο· καὶ τὸ ποιεῖν τοῦτο ὑπόμνησθαι. Qui articulus, quamquam proxime accedit ad Etymologi explicationem — deest solum uerbum ἀναβάλλεσθαι —, tamen in Etymologicum M. non transiit. Potius statuendum est secundum doctam Freyeri quaestionem l. c. p. 257 sqq. de ratione inter atticistas et Harpocratonem intercedente, Harpocratonem et atticistam eundem fontem secutos esse, dein Photium in glossa 1 et Etymologum atticistam, Photium gl. 3 et Suidam Harpocratonem excerpisse. Alterutrum autem atticistam, quem Aelium Dionysium fuisse censet Freyer p. 333, de uocibus ἀνωμοσία ὑπωμοσία ἐξωμοσία pluribus uerbis disseruisse elucet ex illo eximio loco Eustathii p. 1660, 45: . . . ὁμῶ ὁμόσω . . . περὶ οὗ φασιν οἱ παλαιοὶ ὅτι συνωμότης . . . ἔτι δὲ καὶ τὴν ἀνωμοσίαν καὶ τὴν ὑπωμοσίαν καὶ τὴν ἐξωμοσίαν, ὧν κατὰ τοὺς αὐτοὺς [scil. παλαιοὺς] ἀνωμοσία μὲν ἦν δίκη ἀνωμοσμένη . . . ὑπωμοσία δὲ φασὶν [scil. οἱ παλαιοὶ] ἐστὶν ἀπόδοσις αἰτίας, δι' ἣν οὐκ ἀπτήνησέ τις [πρὸς] τὴν δίκην!

5. Et. M. p. 756, 34: Τηθῆ· . . ἐν δὲ τῷ ῥητορικῷ εὖρον σημαίνει τὴν λέξιν μάμμη ἢ πατρὸς ἢ μητρὸς μήτηρ, quibus addit cod. Flor. l. c. p. 280: ἢ δὲ πατρὸς ἀδελφῆ τηθίς, ἢ νῦν θεῖα et Et. M. p. 366, 11: ἐπιτηθῆ· ἢ τῆς τηθῆς μήτηρ. ὥστε εἶναι τὴν μὲν τηθῆν μητρὸς ἢ πατρὸς μητέρα· τὴν δὲ ἐπιτηθῆν τῆς τοῦ πατρὸς μητέρος καὶ τῆς μητρὸς μητέρα. ἦγον ὡς ἐπίπαππος. Θεόπομπος Παμφίλη·

ἄντῃ δ' ἐκείνη πρότερον ἐξηπίστατο
παρὰ τῆς ἐπιτηθῆς· ῥητορική.

Quibus de glossis atticistae cum Freyer l. c. p. 246 sq. et in addend. satis copiose disputauit, superuacaneum uidetur eadem recoquere. Attamen ut summam eius disputationis paucis exponam, haec repetere mihi liceat. Ex Eust. p. 316, 10: ὡς δηλοῖ καὶ ὁ ἐν τῷ περὶ συγγενικῶν ὀνομάτων ὡδὲ πως διαστείλας· τηθῆ ἐστὶν ἢ τοῦ πατρὸς μήτηρ, ὡς ἢ Ἀερόπη τῷ Ὀρέστη καὶ ἢ τῆς μητρὸς δὲ μήτηρ ὡς τῷ αὐτῷ ἢ Λήδα

... τῆθις δὲ ἀνάλογόν τι τῷ θείῳ, πατρὸς γὰρ ἀδελφῆ ἡ μητρὸς comparato cum p. 648, 53: ἰστέον δὲ ὅτι ἐν τοῖς Ἀριστοφάνους τοῦ γραμματικοῦ Συγγενικοῖς εὐρηταί ... apparet Aristophanem Byz. librum περὶ συγγενικῶν ὀνομάτων composuisse¹⁾. Quem fere integrum Aelium Dionysium in lexicon rhetoricum recepisse discimus ex Eust. p. 971, 29 ... ὡς δηλοῖ Αἴλλιος Διονύσιος ... λέγει δὲ ἐκεῖνος ὁ τὰ ἐξηθέντα Συγγενικά ἐκγραψάμενος coll. p. 565, 18—34. Constat igitur adnotationes omnes, quae sunt de uocibus τῆθῃ et τῆθις apud Hesychium, lexicographum V. Bekk., Photium, scholiastam Arist. [Lys. u. 549], Etymologum ad Aelium Dionysium reuocandas esse, qui sua Aristophani Byz. debuerit. Verba autem Aristophanis erant haec secundum Eust. p. 971, 25: ... ὡς φησί τις ἀποσημειωσάμενος ὀνόματα συγγενικά, ὃς λέγει [scil. Αἴλ. Διον. cf. supra] καὶ ὅτι τῆθῃ μὲν ἢ τῆς μητρὸς καὶ τοῦ πατρὸς μήτηρ, ἐπιτήθῃ δὲ ἢ ὑπὲρ αὐτὴν καθ' ὁμοιότητα τοῦ πάππου κτλ., quibuscum compone illos lexicographos, quos modo commemorauit.

6. Et. M. p. 747 initio: τὰ ῥῆοι καὶ τὰ ροῖ· τάλαροι καὶ τὰ πλατύσματα τῶν κωπῶν [codd. praeter Flor. καρπῶν]. αὐτὸ τὸ πτέρωμα καὶ Θουκυδίδης οὕτως. ἐητορική. Ibidem linea 3: τὰ ῥῆωμα· τὴν κωπηλασίαν. οὕτως Ἀριστοφάνης. ἐητορική. Ibid. lin. 5: τὰ ροῖ· τὰ ἀγγεῖα τῶν τυρῶν καὶ τὰ ἔξω τῶν κωπῶν καὶ τὰ ροῖς· πτεροῖς ἄκροις. τὰ ροῖς· ἐκ μέρους ἢ τὸ πλάτος τοῦ ποδός, ἢ τὸ ἄκρον τῆς χειρός. ἐητορική.

Adeamus Eustathium, qui p. 1625, 14 Pausaniae et Aelii Dionysii scriinia compilauit: οἱ δὲ παλαιοὶ τὸν τοιοῦτον τὰ ροῖν καὶ τὰ ῥῆον λέγουσιν, οἱ μεθ' Ὀμηρον δηλαδὴ, ἐν οἷς καὶ ὁ κωμικός, οἱ καὶ φασιν ὅτι τὰ ῥῆος τὸ τυροκομεῖον· καὶ ὅτι ἄρῆχοι μὲν κόφινοι σταφυλοφόροι, τὰ ῥῆος δὲ ἀγγεῖον πλεκτὸν ὡς ψίαθος ἐκ καλάμων, ἐν ᾧ τυρεύουσιν. καὶ κρεμαστήρ δὲ φασιν ἐλέγετο τὰ ῥῆος, ἐφ' οὗ τυροὺς ἔτερον.

1) Cf. Dittrich, 'Aristoph. u. Byz., Bücher über die Verwandtschaftsnamen und Benennungen des Lebensalters' in Philol. I. p. 226 ff.

ὄθεν καὶ τρασιά, οὗ σῦκα ψύγεται. ἐλέγετο δὲ φασὶ ταρσὸς καὶ τὸ ἄνω τοῦ ποδὸς ἢ καὶ τὸ ἄκρον τῆς χειρὸς. Αἴλιος δὲ Διονύσιός φησιν ὅτι ταρῆοι καὶ ταρσοί· τάλαροι καὶ τὰ πλατύσματα τῶν κωπῶν. ἕτεροι δὲ ὅτι ταρῆοι κρεμάστρα καλαμίνη καὶ τὰ τῶν τυρῶν ἀγγεῖα καὶ τὰ τῶν λαχάτων. καὶ τάρωμα ἢ κωπηλασία. ταρῆος γὰρ φασὶν ὁ στοιχος τῶν κωπῶν, ἐπεὶ πτεροῖς ἰοικασιν. καὶ σημειῶσαι ὅτι κατὰ τοιαύτην τινὰ ὁμοιότητα καὶ ἐπὶ ὄρνειων πτέρυγος ὁ ταρσὸς λέγεται. Quae omnia atticistarum esse doctrinam, docent οἱ παλαιοὶ [cf. Freyerum de hoc Eust. loco agentem l. c. p. 354] et ἕτεροι. Censeo autem partem priorem ab initio usque ad 'καὶ τὰ πλατύσματα τῶν κωπῶν' Aelio Dionysio, alteram inde a uoce ἕτεροι Pausaniae restituendam esse. Uterque igitur fere eadem tractauit ita tamen, ut Etymologi articulum ταρῆοι καὶ ταρσοί· τάλαροι usque ad uerba Θουκυδίδης οὕτως fragmentum Aelii esse, uerba sequentia usque ad uoces ταρσοῖς· πτεροῖς ἄκροις Pausaniae, uerba autem reliqua ταρσός· ἐκ μέρους κτλ. Aeliana agnoscenda sint.

7. Et. M. p. 783, 26: ὑποσακίζειν¹⁾· ὑπεξαίρειν ἀναλογοῦν καὶ ὑποσακίζειν τῆς ὁδοῦ φασίν, ἧτοι τὸ προκόπτειν καὶ ἀναλογοῦν, quocum articulo conuenit Photius etiam in corruptelis, quas quidem ad fontem communem reuocandas esse ex Eustathii loco uitiiis inquinato elucet: p. 940, 16 [= Rdf. 325] . . . καθά φησιν Αἴλιος Διονύσιος. 'ὄθεν καὶ σακεύειν φησὶ τὸ ὑλλίζειν ὡς Ἡρόδοτος χρέματ' ὑποσακίζόμενοι· καὶ ὑποσακίζειν τῆς ὁδοῦ τὸ προκόπτειν καὶ ὑφαιρῆσθαι. Quae rectissime Meierum emendasse sic 'σακεύειν· τὸ ὑλλίζειν ὡς Ἡρόδοτος. καὶ χρέματ' ὑποσακίζεσθαι· ἀναλοῦν καὶ ὑφαιρῆσθαι. καὶ ὑποσακίζειν τῆς ὁδοῦ· προκόπτειν, breui mihi notandum est. Itaque etiam Photii et Etymologi glossae mutandae sunt, ut loco uerborum ὑπεξαίρειν ἀναλογοῦν scribamus 'ὑφαιρῆσθαι ἀναλοῦν'²⁾ et ἀναλογοῦν extremum omitamus.

1) Non omitam in Etymologici M. codd. exstare lemmata: ὑποσακίζειν, ὑποσακίσειν, ὑποσακίσειν, in Photio autem recte legi: ὑποσακίζειν.

2) Neque igitur Naberi coniectura ἀνὰ λόγον pro ἀναλοῦν in textum recipienda est.

Lexicographorum autem superstitem tacent omnes praeter Phrynichum, qui aut ex Aelio Dionysio aut ex fonte utriusque communi haec seruavit [Bekk. AGr. I. p. 68, 30]: ὑποσακίζεται τὰ χρήματα ἀντὶ τοῦ ὑπαναλισκεται ὑποκενοῦται [cf. quae in Eustathii, Photii, Etymologi articulos recepi]· ἀπὸ τῶν τὰ σακία κενοῦντων, ἢ ἀπὸ τῶν τοῖς σακίοις διηθουμένων οἶον οἴνου ἢ τινοσ τοιούτου. ὑποσακίζεται οὖν τὰ χρήματα οἶον ὑποῤῥεί.

8, Et. M. p. 780, 29: ὑπήγη· . . . ἐν δὲ τῷ ῥητορικῷ λεξικῷ εὗρον σημαίνειν τὴν λέξιν μύστακα, γένειον, πύγωνα· ἢ τοῦ ἄνω χείλους τρίχους. Atticistas de barba nominibus scripsisse luculenter ex compluribus Eustathii adnotationibus elucet, quarum maxime notabiles hae sunt: p. 1496, 53: ἐν δὲ ῥητορικῷ λεξικῷ εὗρηται καὶ μάστακες αἱ ἀκρίδες καὶ λέγεται κείσθαι τοῦτο παρὰ Σοφοκλεῖ ἐν Φινει. ἐκεῖ δὲ [scil. ἐν ῥητ. λεξ.] ἐμφέρεται καὶ ὅτι μάσταξ αἱ ἐπὶ τοῦ ἄνω χείλους τρίχες· πάππος δ' αἱ ἐπὶ τοῦ κάτω . . . Ἄλιος δὲ Διονύσιος, καὶ μασταρῦζειν φησὶ τὸ κακῶς μασᾶσθαι καὶ βλακικῶς, et p. 1353, 56: . . . ὑπήγη δὲ ἢ κοινῶς τὸ γένειον κατὰ τινὰς ἢ καὶ ἄλλως μύσταξ μὲν φασιν αἱ τοῦ ἄνω χείλους τρίχες, αἱ δὲ κάτω πάππος· τὸ δὲ ἐξ ἄμφοιν ὑπήγη. καὶ ὁ κωμικὸς οὕτω νοεῖ, ἐν οἷς λέγει μολύνειν τινὰ τὴν ὑπήγη. Quae omnia ex atticistarum lexicis deprompta esse ostendit Photius, qui hasce glossas exhibet: μάστακας· τὰς ἀκρίδας· Σοφοκλῆς; μασταρῦζειν· τὸ κακῶς μασᾶσθαι· Κυρηναῖαι; πάππος· αἱ ἐπὶ τοῦ κάτω χείλους τρίχες, μύσταξ δὲ αἱ ἐπὶ τοῦ ἄνω. Inde igitur licet perspicere Aelium Dionysium de barba haec composuisse: μάσταξ· αἱ ἐπὶ τοῦ ἄνω χείλους τρίχες. πάππος· αἱ ἐπὶ τοῦ κάτω. ὑπήγη· τὸ ἐξ ἄμφοιν, quibus non dissimilia sunt Pollucis uerba II, 80: αἱ δὲ ὑπὸ ῥινὶ τρίχες μύσταξ καὶ ὑποῤῥίνιον καὶ προπωγώνιον ἢ πρώτη βλάστη· αἱ δὲ πρὸς τῷ κάτω χείλει πάππος, τὸ δὲ ἐξ ἄμφοιν ὑπήγη. — Sin autem hanc Aelianam explanationem cum Etymologi articulo contendemus, tantam dissimilitudinem inueniemus, ut Etymologus nequaquam sua ex lexico Dionysiano descriperit, potius censeamus necesse sit

fontem fuisse Pausaniam. Ac profecto hic atticista in Eustathii loco altero p. 1353 latet. Neque enim hic solam Dionysii expositionem repetitam esse, uerum etiam istis uerbis alia opposita uidemus, quae sunt: *ὑπήγη δὲ ἡ κοινῶς τὸ γένειον κατὰ τινας*, quae Pausaniam prodere suspicor. Verba autem commemorata obscura sunt, cum neminem futurum esse existimem, qui mihi dicat, quid sit: *ὑπήγη* est *κοινῶς* barba labri inferioris [= *γένειον*], quoniam ex Hesychio [*ὑπήγη ὅς ἐστιν ὑπὸ τὴν ῥίνα τόπος*] scimus *ὑπήγη* in labro superiore fuisse. Exspectamus potius nos lecturos esse aut *ὑπήγη δὲ ἡ κοινῶς κατὰ τινας* aut, ut apud Photium, Etymologum, Suidam: *ὑπήγη δὲ ἡ κοινῶς μύσταξ, γένειον, πῶγων κατὰ τινας*, id quod optime confirmatur Hesychii glossa *ὑπήγη· γένειον ἦτοι πῶγων, ἄλλοι μύσταξ ἄλλοι ὑπήγη, ὅς ἐστι ὑπὸ τὴν ῥίνα τόπος*.

9. Et. M. p. 771, 11: *τρύζει· ψιθυρίζει, γογγύζει, ἀσήμεως λαλεῖ· παρ' ὃ καὶ ἡ τρυγῶν, ἐπεὶ ἀσήμεως φθέγγεται καὶ γογγυστικῶς. ῥητορικῆ*. Hac in expositione agnosco Aelii Dionysii doctrinam collato Eustathio p. 229, 21: *καίτοι φασὶν οἱ παλαιοὶ ὅτι ἀπλῶς μὲν τιτίζουσιν οἱ νεοσοί, καθεστῶμενοι δὲ τρίζουσιν. ἔστι δὲ τρίζειν τὸ λεπτόν ἡχεῖν κατὰ τὰς νυκτερίδας, αἱ καὶ αὐταὶ τρίζειν λέγονται, ὡς ὁ ποιητὴς ἐν τῷ τέλει τῆς Ὀδυσσεύς φησί. τὸ μέντοι τρύζειν, ἀφ' οὗ ἡ τρυγῶν, τραχυφωνότερόν ἐστιν. σημειῶσαι δὲ ὅτι ἐκ τοῦ τιτίζειν τίτις κατὰ Ἀἴλιον Διονύσιον βραχὺ ὀρνίθιον ἢ καὶ πᾶν φησι μικρὸν ὀρνίθιον ὑπὸ τῶν παλαιῶν οὕτω καλεῖται. ἕτερος δὲ τις κτλ.* Patet igitur obseruationem de uerbis onomatopoeiticis *τιτίζειν τρίζειν τρύζειν*, quae est usque ad pronomem *ἕτερος*, ex Dionysiano lexico depromptam esse, cui explicatio persimilis adiuncta est *ἑτέρου* cuiusdam i. e., cum Aelius Dionysius antecedit, Pausaniae. Cum Etymologi glossa concinunt praeter Photium etiam lexicographus Bachm. et Suidas.

10. Et. M. p. 791, 8: *φέψαλος· σπινθήρ ὁ ἀναφερόμενος ἐκ τῶν καιομένων ξύλων. ῥητορικῆ*. Neque aliena habet Eustathius p. 1802, 63: *φέψαλοι γὰρ φασὶ [scil. οἱ παλαιοὶ] καὶ φεψάλυγες, ὧν χρῆσις καὶ παρὰ Λυκόφρονι· σπινθήρες*

ἀναφερόμενοι ἐκ τῶν κωιόμενων ξύλων, his praemissis: δηλοὶ ὁ γράφας [scil. Ἀριστοφ. in Acharn. u. 279 ed. Mein.]· ἡ ἄσπις ἐν τῷ φεψάλῳ κρεμήσεται, ἀμεληθεῖσα δηλονότι διὰ τὸ εἰρήνην εἶναι. παράφρασις δὲ πάντως τοῦ καπνοῦ προκείσθαι τι τὸ ἐν φεψάλῳ κρέμασθαι. Conueniunt cum Etymologi glossa Photius et lexicogr. Bachm., Suidas inter alia etiam illa habet.

11. Et. M. p. 789, 19: φατνώματα· σανιδώματα, στέγη διάγλυφα. Conuenit Eustathius p. 547, 2: τῆς δὲ φάτης πρωτόθετον τὸ φαγεῖν ἢ τὸ πάσασθαι κατὰ τοὺς παλαιούς, ὁ ἔστι γεύσασθαι. ὄθεν καὶ φατνωτὸν φασι [scil. οἱ παλ.] τὸ σανιδωτὸν καὶ φατνώματα σανιδώματα, στέγης διάγλυφα· κτλ., qui, ut supra p. 203 monui, rectam lectionem praebet: στέγης διαγλ. Congruunt cum Etymologo Suidas et Photius. Hesychius habet φατνώματα· σανιδώματα nec plura.

12. Et. M. p. 410, 20: ζεῖραί· χιτῶνες ἀνακεκολλημένοι ἢ ἀνάκωλοι. Ξεροφῶν· καὶ ζεῖρας μέχρι τῶν ποδῶν ἐπὶ τῶν ἴππων ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ χλαμύδας. οὕτως εἰς τὸ ῥητορικόν. Cf. supra p. 201, ubi mihi premendum erat, Etymologum solum lectionem integram ἀνακεκολλημένοι seruasse, quam Photius, Suidas, Timaeus in ἀνακεκολλημένοι corruperunt. Glossam autem ex alterutrius atticistae lexico rhetorico manasse docet Eustathius p. 837, 40: οὕτω δὲ φασι καὶ ζεῖρα ἐξ ὁμοίας τροπῆς ἐγένετο, συγκειμένη καὶ αὐτὴ παρὰ τὸ δεῖν ἦτοι δεσμεῖν καὶ τὸ εἶρειν. σημαίνει δὲ φασι [scil. οἱ παλ.] ζώνην καὶ χιτῶνα καὶ χλαμύδα, ἣν μέχρι καὶ ἐσάρι παραφθειρόντες οἱ Ἀγκιανοὶ ἡμίζαρον λέγουσιν. Similia apud lexicographum V. Bekk. l. c. p. 260, 31: ζεῖρά· ζώνης εἶδος. ἡ ἐνδυμά τι, ὃ ἐπενεδύνοντο μετὰ τοὺς χιτῶνας ὥσπερ ἐφεστρίδα· ὅπερ καὶ μᾶλλον. Neque aliena sunt, quae Hesychius de hac uoce tradit.

13. Et. M. p. 755, 38: τευτάζειν· πραγματεύεσθαι ἢ σκευωρεῖσθαι ἢ στρατεύεσθαι [corr. στραγγεύεσθαι] καὶ πολὺ διατριβεῖν ἐν τῷ αὐτῷ. Ἀνκόφρων. Οὕτω καὶ Δίδυμος, προσθεὶς ὅτι ἐνίοτε σημαίνει καὶ τὸ φροντίζειν. Ἡρακλέων δὲ καταμειψάμενος Ἀνκόφρονός [Phot.: -ονα] φησιν εἶναι τὸ ἐπιστορεῶς τι πράττειν ἢ ἐνεργεῖν. [Phot. addit: καὶ Ἀρτεμίδωρος τὸ φροντίζειν. Φρόνιχος Μύσταις· μάλιστα δ' ἐν

χειρὶν ἔχων τευτάζεται.] Πλάτων Ἐάνθαις· ἦν δὴ θόρυβος τευταζόντων· ἀντὶ τοῦ πραγματευομένων ἢ διατριβομένων. καὶ ἐν Τιμαίῳ· [Phot. addit: τῷ μὲν οὖν περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἢ φιλονεκίας] τευτετακότι ἀντὶ τοῦ [Phot. οἶον] διατετριφότε. γράφεται καὶ τευτατακότι. Τηλεκλειδῆς· πάντες δὲ τευτάζουσιν οἱ διάκονοι· ἀντὶ τοῦ πραγματεύονται, σκευωροῦνται. [Phot. addit: Φερεκράτης· ὁ δὲ παῖδα καλεῖ καὶ τευτάζει τούτῳ δεῖπνον παραθεῖναι.] σημαίνει καὶ τὸ σπουδάζειν [Phot. addit: πολιτείας ζ'] καὶ τὸ ἡσυχάζειν· καὶ τευτάζων τὸ αὐτὸ αἰεὶ λέγων, φλυαρῶν. ἔητορική. Inspecto Eustathio p. 968, 3 [Rdf. no. 335]: εἴ γε τευτάζειν λέγεται κατὰ Ἀἴλιον Διονύσιον τὸ ἐπὶ πολὺν προσεδρεύειν τῷ αὐτῷ πράγματι et Photio s. u. ταυτάζειν· στραγγέεσθαι, ἐπὶ πολὺν διατρίβειν ἐν τῷ αὐτῷ· ὅτε δὲ φροντίζειν intellegemus omnia, quae ex Etymologico M., Eustathio, Photio gl. 1 et 2 ascripti, eidem auctori i. e. Aelio Dionysio tribuenda esse. Ac profecto illa Photii in codice bibl. 152 narratio de Aeliani lexicī recensione altera ad hunc Etymologi M. et Photii longiorem articulum, quem refertissimum uidemus testimoniis, et ad Photii et Eustathii expositionem tenuem quam optime quadrat. — De Boetho autem, qui teste Nabero huius glossae auctor fuit, Giesing l. c. p. 31 sqq. satis copiose disseruit et Naberum redarguit, ut nihil reliquerit, quod addam.

14. Et. M. p. 429, 43: ἡμεροκαλλές· ἄνθος σπειρόμενον ὃ Αἰδνμός φησιν. οὐκ ἔστι δὲ ἄνθος ἀλλὰ φοινικῶν ἔριον διαπεποικιλμένον, ᾧ χρῶνται πρὸς τὰς ἱεροουργίας Ἀθήνησιν ὡς Θεόδωρος ὁ Πανάγης προσαγορευόμενος ἐν τῷ πρώτῳ περὶ Κηρύκων γένους· λέγει δέ, ὅτι καλεῖται ἡμεροκαλλές διὰ τὰ πεπλόσθαι καὶ βεβάσθαι ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ. κάλλη δὲ προσγορεῖται τὰ ἄνθη. ἔητορική. Quam doctissimam obseruationem atticistae alterutri restituendam esse apparere mihi uideatur non solum ex Eustathio p. 1049, 37: Ἰστέον δὲ ὅτι φλόξ παρὰ τοῖς παλαιοῖς καὶ τι ἄνθους εἶδος... ἡμεροκαλλές λεγόμενόν φασι οὕτω, ἐπειδὴ νυκτὸς φνὲν ἅμα ἤλιῳ ἀνιόντι θάλλει, uerum etiam ex Didymo et Theodoro laudatis, quorum illius libros atticistas excerpssisse notissimum est. De

fonte autem, quem atticistae in expositionibus de floribus secuti sint, infra disseram.

15. 16. In fine huius paragraphi adiungam glossas Etymologici M. rhetoricas p. 764, 41: *τράχηλος* . . . *οὕτως Ὠρος*] *ἐν δὲ τῷ ἑητορικῷ λεξικῷ τράχηλοι εὖρον σημαίνειν τῶν θαλάσσιων πορφύρων. οὕτω Ποσίδιππος, et p. 798, 28: φορά· ἢ κατὰ ὅλον τόπου ἐναλλαγῆ· καὶ μάλιστα ἢ μὴ δυναμένη ἐφ' ἑαυτῆς στῆναι ὅταν ἐθέλη. ἑητορική.* Atticistas autem his de uocibus egisse dicit Eust. p. 1531 initio, ubi ex eorum lexicis longam expositionem de spina eiusque partibus transcripsit, et p. 1452, 15, ubi Pausaniae uerba nonnulla de radice uerbi *φέρε-ειν* et de iis uocibus leguntur, quae inde derinantur. Quamquam quidem istis locis Etymologi M. uerba non reperiuntur, tamen facile intellegitur atticistas etiam has uoces attigisse.

§ 6. De glossis Etymologici M. rhetoricis, quibuscum consentiunt atticistae apud Eustathium, quae quidem omnes apud Photium desiderantur.

1. Et. M. p. 362, 51: *ἐπιπαστα· τὰ ἐπιπασσόμενα τῷ ἔντει [uulg. ἔντει] ἄλφιστα. Ἀριστοφάνης ἱππεῦσιν· ἐπιπαστα λείων δημόπρατα ὁ βάσκανος.* *ἑητορική.* Aelius Dionysius apud Eustathium p. 1278, 54 [Rdf. no. 300]: *πάσσειν*] *ἐξ οὗ καὶ τὸ ἀλπαστον καὶ τὸ παρὰ Αἰλλίῳ Διονυσίῳ παστά, ἔτνος δηλαδὴ ἄλφίτους μεμιγμένον· καὶ ἐπιπαστά φησιν αὐτὰ τὰ ἄλφιστα.* Uberiora aliunde, ut uidetur, exhibent scholiasta Arist. ad equ. u. 103 et Suidas, quibuscum contendas Pollucem VI, 10.

2. Et. M. p. 187, 38: *βάνανσος· κυρίως πᾶς τεχνίτης διὰ πυρὸς ἐργαζόμενος· βαῦνος γὰρ ἢ κάμνος. ἑητορική.* Similia exhibet Photius s. u. *κρίβανον*. Eadem atque Etymologus recepit Suidas: *βάνανσος* et paulo uberiora lexicographus V. Bekk. l. c. p. 222, 20 s. u. *βάνανσοι*. Sua autem et lexicographum V. et Photium et Etymologum et Suidam ex Aelii Dionysii lexico rhetorico in opera sua deriuasse perspicuum est ex Eust. p. 1511, 13: *κρί . . . ὅπερ ἀποκοπὴν ἐκ*

τοῦ κριβνον, ἄλλα τέ τινα παράγει καὶ τὸν κριβανον, ὅς ἐστι κριθῶν βαῦνος τουτέστι κάμινος κατὰ Αἴλιον Διονύσιον, ὃς καὶ κλιβανος λέγεται καθ' ὁμοιότητα τοῦ κεφαλαργία κεφαλαργία. ὡς δὲ βαῦνος καὶ ἐστία λέγεται ὃ ἐστι κάμινος ἀφ' ἧς καὶ ὁ βάνασος, ἡ Δωρικὴ ἐν Πελοποννήσῳ γλῶσσα μέχρι καὶ νῦν δηλοῖ. Conferas praeterea scholiastam Plat. p. 176 C, qui similia habet, apud Giesingium l. c. p. 62.

3. Et. M. p. 35, 10: αἰμασιά· τὸ ἐκ χαλκῶν ἀκοδομημένον τεχίον, ἧγουν φραγμός. ἀπὸ τοῦ αἰμάττεσθαι τοὺς ὑπερβαίνοντας ὑπὸ τῶν ἐπικειμένων ἀκανθῶν τοῖς σωροῖς τῶν λίθων [ὡς παρὰ Νικάνδρῳ· 'τρόχμαλά θ' αἰμασιά τε καὶ ἰλύος ἐρέοντες']. ἐστὶ δὲ καὶ ἑητορικὴ ἢ λέξις. οὕτως Ὁρίων. Audiamus atticistas apud Eustathium p. 1851, 25: αἰμασιά δὲ κατὰ τοὺς παλαιοὺς τεχίον ἐκ χαλκῶν ὅμοιον φραγμῶ. καὶ ἄλλως δὲ κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἐκ χαλκῶν οἰκοδομή, τεχίον, θρίγκος. Αἴλιος δὲ Διονύσιος εἰπὼν καὶ αὐτός, ὅτι αἰμασιά τὸ ἀπὸ χαλκῶν τεχίον ἐπάγει· ἦν τινες καὶ ἄρπεζαν, ὡς καὶ Ἴωνες. δηλοῖ δὲ φησι τοῦτο καὶ Ἡρόδοτος, quibuscum conferas, quae Eustathius ex atticistis descripsit p. 883, 50 et 1959, 42. Cum priore autem loco Eustathiano concinunt lexicogr. Bachm. (Bekk. AGr. p. 356, 6) et Suidas s. u. αἰμασιά. Omnia autem ex Aelio Dionysio translata sunt, quibus apud Eustathium p. 1851, 23 alia quaedam antecedunt procul dubio Aelianis opposita. Quod efficitur ex uerbis Αἴλιος δὲ Διονύσιος εἰπὼν καὶ αὐτός . . . φησι i. e. postquam Aelius Dionysius ipse quoque de uoce αἰμασιά uerba fecit eaque fere, quae antecedunt una cum formula κατὰ τοὺς παλαιούς, commemorat cett. Hinc igitur manifestum est formulam loco nominis Pausaniae exstare ob eamque causam Etymologum uerba τὸ ἐκ χαλκῶν usque ad uocem φραγμός e Pausaniae lexico excerpssisse. Quae in Etymologico secuntur, sunt ex Orionis lexico p. 8, 19.

4. Et. M. p. 233, 44: γλαφυρόν· . . . ἔστι δὲ καὶ ἑητορικὴ· γλαφυρὰ φόρμιγξ, ἢ γεγλαμμένη καὶ κεκοιλαμμένη. καταχρηστικῶς λέγεται γλαφυρὸς ἄνθρωπος. παρὰ τὸ γλάπτω ἢ παρὰ τὸ γλάφω γλύφω, γλάφος ὡς θρύπτω, τρύφος. καὶ ὡς

δάσος δασύς, πάχος παχύς, οὕτω γλάφος γλαφύς. και γλαφὺ τὸ κοῖλον σπήλαιον ἄντρον. 'γλαφὺ πετρῆεν' Ἡσιόδος.

5. Et. M. p. 322, 52: ἐκλώζετε· κλωσμὸν ἔλεγον τὸν γινόμενον ἐν τῷ στόματι ψόφον· ᾧ πρὸς τὰς ἐκβολὰς ἐχρῶντο τῶν ἀκροσμάτων, ὧν οὐχ ἠδέως ἤκουον. ἐκ τοῦ ῥητορικοῦ.

Quam glossam huc traho atque antecedenti adnecto propterea, quod etiam atticista has uoces quamquam uariis locis, tamen una eademque ratione tractauit, quod sequitur ex illo Eustathii insigni loco p. 1504, 19, quem totum hic afferre operae pretium est: γλάφειν δὲ ὅτι τὸ κοιλαίνειν δηλοῖ και ὡς λειότερόν ἐστι τοῦ γράφειν κατὰ τὴν ἐκφώνησιν, ἐδηλώθη και ἀλλαχοῦ. και ὅτι ἐπὶ λογικῆς τινος γραφῆς ἐστιν ὅτε τίθεται, ὡς δηλοῖ παρὰ Πανσανίῃ τὸ· τὸν ἄνδρ' ἀπώσαμην τε κἀπεγλαψάμην, οἶονει ἀπέξεσα και ἀπήλειψα ὡς ἀπὸ βιβλίου. δῆλον δὲ και ὅτι ἀπὸ τοῦ τοιούτου ξήματος γίνεται τὸ γλαφυρὸν σπήλαιον και τὸ· γλαφὺ πετρῆεν. ἤδη δὲ και αὐτὸ τὸ γλύφειν. μᾶλλον μὲν οὖν, ὥσπερ προηπόκειται τὸ γρῶ τοῦ παραγῶγου γράφω, οὕτω και τὸ γλῶ τοῦ γλάφω τε και τοῦ γλύφω. ἐστὶ δὲ ὁμοιότητα τῆς τοῦ γράφω και γλάφω, τοῦ μὲν τραχυφωνίας τοῦ δὲ λειότητος, εὔρειν και ἐν τῷ κρῶσειν και κλώσειν. τραχύτερον γὰρ ὁ κρωγμὸς τοῦ κλωγμοῦ, ὧν κρωγμὸς μὲν ἐστιν ὁ τῆς κορώνης ἤχος. κλωγμὸς δὲ κατὰ τοὺς παλαιοὺς ὁ ἐν θεάτρῳ διὰ στόματος πρὸς τὸν οὐρανίσκον ἀποτελούμενός φασι ψόφος, ᾧ πρὸς τὰς ἐκβολὰς ἐχρῶντο τῶν ποιητῶν. και κλώσειν τὸ οὕτω ἐκβάλλειν ἐκ τῶν θεάτρων και ἐστὶν ἕτερον συριγμοῦ ὁ κλωγμὸς, ὡς δηλοῖ και τὸ περικλώζεσθαι και περισορίττεσθαι. De uoce γράφειν Eustathius antea, ut ipse addit uerbis ἐδηλώθη ἀλλαχοῦ, disputauit: p. 633, 43 et p. 171, quae omnia ex Pausania fluxerunt, cum, ut hoc solum afferam, Pausaniae fragmentum de uoce γραῦς p. 633, 43 [γραῦς· κοινῶς μὲν ἢ παλαιὰ γυνὴ και πολιὰ τῷ χρόνῳ — . . . και ἢ χρόνῳ διεφθαρμένη γραῦς] redeat. Quibus ex duabus adnotationibus sequitur atticistas originationem quoque uocum accuratissime obseruasse. [Hinc igitur patet inter fragmenta eorum non solum uerba ὠνοματοποιεῖται [Eust. p. 564 extr. παππύζειν], ἔχει τι ὠνοματοποιίας [Eust. p. 584, 21: κύμβαχος . . . Παν-

σαντας], τίθεται δῆμα κατὰ ὀνοματοποιίαν [Eust. p. 178, 33: γλάφειν], κατὰ μίμησιν ἤτοι ὀνοματοποιίαν [Eust. p. 229, 28: τιτίζειν — Πανσ.], μίμησις ἐστι τῆς φωνῆς [Eust. ibid.], uerum etiam aduerbia τραχύτερον et λειότερον [Eust. p. 1504, 19: γλάφειν γράφειν], τραχυφωνότερον [Eust. p. 229, 26: τραχύτερον ibid. lin. 29], μιμητικῶς [Eust. p. 768, 13: βλόψ . . ὁ τῆς κλεψύδρας ἤχος, . . . καὶ βή . . . μίμησιν προβάτων φωνῆς] multa alia persaepe legi¹⁾.

Expositionem de uocibus κρώζειν — κλώζειν Pausaniae praeter Eustathium et Etymologum M. alii in opera recepere, quorum sunt Hesychius et Photius s. u. κλώζειν, lexicogr. V. Bekk. p. 258 s. u. ἐκκλώζεται, Suidas s. u. ἐκλώζετε et κλώζεται. Ex eodem denique fonte ac Pausanias sua deprompserunt Pollux IV, 122 et Harpocration s. u. ἐκλώζετε.

6. Et. M. p. 356, 52: ἐπηλυγάζονται· ἐπισκιάζονται, ἐπικρόπτονται. λύγην γὰρ καλοῦσιν οἱ Ἀττικοὶ τὴν σκιάν, ἢ τὴν σκοτίαν. τινὲς δὲ ἀπὸ τῶν λύγων· διὰ γὰρ τούτων σχολίους πλέκουσι. ἡτορική. Quae secuntur, ex parte quidem etiam atticistis danda esse, quamquam formula omissa, ex Eustathio perspicuum erit, dico uerba: ἐπηλυγασάμενος ἀντὶ τοῦ προβαλούμενος, ἐπιπροσθεν ποιησάμενος, ὥστε σκοτισθῆναι. ἡλύγη γὰρ ἡ σκοτία καὶ ἡ σκιά. ἐστὶ τὸ ὄνομα παρὰ τῷ φιλοσόφῳ — siue haec Etymologus ex ipso lexico rhetorico deprompsit siue in fonte aliquo inter atticistas et se ipsum interponendo repperit. Sed utut est, id negari nequit Etymologo articulum Aelii Dionysii his de uocibus notum fuisse, coll. Eustathio p. 809, 42: διὸ παρὰ Αἰλλίῳ Διονυσίῳ [cf. Rdf. no. 272 et Fr. p. 359] κεῖται τὸ λυκοφιλιῶς ἀντὶ τοῦ ὑπόπτως, ὑπούλως, ὃς φέρει καὶ Μενάνδρου χρῆσιν ταύτην· λυκοφιλοῖ μὲν εἰσιν αἱ διαλλαγαί. δῆλον δὲ ὡς ἡ φηθεῖσα ἀμφιλύκη καὶ ἐκ τοῦ λύγη γίνεται, ὃ σημαίνει κατὰ τοὺς παλαιοὺς τὴν σκιάν. προσλαβὼν δὲ τὸ τ, ποιεῖ τὴν ἡλύγην, ὃ δηλοῖ σκέπην, σκιάν, ἐξ οὗ ἐπηλυγασάμενος παρὰ Πλάτωνι ὁ προβαλούμενος καὶ ἐπισκιάσάμενος. ὅτι δὲ καὶ

1) Cf. App. § 6, 5.

νυκτερινοὶ κύνες λέγονται οἱ λύκοι, ἔστιν εὐρεῖν ἐν τοῖς παλαιοῖς. Quorum nonnulla habent etiam Photius s. u. λυκοφιλίως; ἡλύγη; νυκτερινοὶ κύνες, scholiasta Plat. p. 320 B s. u. ἐπηλυγασάμενος [cf. Gies. l. c. p. 13], Suidas sub eadem uoce.

7. Et. M. p. 247, 36: δανά· τὰ ξηρὰ ξύλα. οὕτω καὶ εἰς τὸ δητορικόν· ὄλον 'διά τε ξύλα δανά κέασαι' [Callim. u. o 321] ... ἢ παρὰ τὸ δάω τὸ καίω, τὰ εἰς καῦσιν ἐπιτήδεια, εὔκαυστα θέρμα. Optime concinit Pausanias apud Eustathium p. 1241, 48 [Rdf. no. 124]: Πανσανίας δὲ δανά τὰ τοιαῦτα ξύλα καλεῖσθαι δηλοῖ. φησὶ γάρ· δανά, εὐκέαστα [corrigendum est cum Meiero ex Hesychii glossa: δανά, ξηρὰ, καύσιμα ξύλα et ex Etymologi lectione recta in εὔκαυστα], ξηρὰ παρὰ τὸ δαλεσθαι. Suidas: δανά· τὰ ξηρὰ ξύλα.

8. Et. M. p. 349, 43: ἐξωμίς· χιτῶν ἅμα τε καὶ ἱμάτιον· ἦν γὰρ ἑτερομάσχαλος καὶ ἀναβολὴν εἶχεν ἦν ἀνεδοῦντο κοσύμβην· διόπερ καὶ οἱ κωμικοὶ ἐπ' αὐτῆς, ποτὲ μὲν ἔνδυνθι, ποτὲ δὲ ἀναβάλλου φασίν. ἦν δὲ τῶν δούλων ὁ τοιοῦτος χιτῶν· ὁ δ' ἀμφιμάσχαλος τῶν ἐλευθέρων καὶ ἀστῶν οὐκ ἐπισκεπάζειν τοὺς βραχιόνας· οἱ δὲ νεώτεροι καὶ θοιμάτιον ἐξωμίδα τὸ μικρὸν καὶ εὐτελές. δητορικῆ. Qua in glossa rhetorica inesse atticistarum doctrinam censebis coll. Eustathio p. 1166, 51: σημειῶσαι δὲ ὅτι περὶ χιτῶνων καὶ τοιαῦτά φασιν οἱ παλαιοί· χιτῶν ὁ ζωστὸς καὶ γυναικεῖος· ὁ δὲ ἀνδρεῖος χιτωνίσκος, ὃ τινες ἐπενδύτην, τὸ δὲ βραχὺ χιτωνισκάριον· χιτῶνιον δὲ καὶ χιτωνάριον λεπτὸν ἔνδυμα γυναικειον πολυτελές. Μένανδρος· 'λελουμένη γὰρ ἡ ταῖρα, καὶ διαφανὲς χιτωνάριον ἔχουσα'. Ἀριστοφάνης· 'ἔνδυν τὸ γυναικειον τοδὶ χιτῶνιον'. ταῦτα Αἴλλιος Διονύσιος, παρ' ᾧ καὶ ὅτι χορταῖος ὁ δασὺς καὶ μαλλωτὸς χιτῶν. καὶ πάλιν, χορταῖος, χιτῶν ποδήρης, ἔχων χειρίδας. ἀλλαχοῦ δὲ ὅτι χιτῶνος εἶδος καὶ ἡ ἐξωμίς. ἐξωμίς γάρ φησι χιτῶν ἅμα καὶ ἱμάτιον τὸ αὐτό. Aelium autem Dionysium uberius in lexico suo hac de ueste egisse declarat Etymologus coll. scholiasta Luciani [ed. Iacob. 87 nel Bachm. AGr. II. p. 331/2] et Photio s. u. ἑτερομάσχαλος et schol. Arist. ad uesp. u. 444 s. u. ἐξωμίδιον. Scholiasta autem Luc. haec ex Aelio Dionysio descripsit: ἐξωμίς] τὸ δὲ ἦν

χιτῶν παχύς καὶ τραχύς, ἅτε ἄγναπτος, κατὰ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα φαφὴν οὐκ ἔχων, δι' ὃ καὶ ἕτερον μάσχαλος ἦν. ἀχειρδωτος δὲ ὢν τοὺς ὤμους παρεῖχε γυμνοὺς ὀρεῖσθαι, παρ' ὃ καὶ ἐξωμὶς ἐκαλεῖτο, οὐ μόνον δὲ χιτῶν ἢ ἐξωμὶς ἀλλὰ καὶ περιβλήμα [cf. Freyerum l. c. p. 264 adn. 3]. Omnium ergo expositionis Aelianae formarum est Etymologi M. descriptio in glossa rhetorica asseruata longe integerrima et copiosissima.

9. Et. M. p. 348, 48: ἐξούλης· ὄνομα δίκης. οἱ δίκην νικήσαντες [uulg. κινήσαντες] ὥστε ἀπολαβεῖν χώραν ἢ οἰκίαν, ἔπειτα ἐμβατεύειν κωλύμενοι, ἢ ἐμβατεύσαντες [cod. μὴ ἐμβ.] ἐξελαυνόμενοι δίκην εἰσάγουσι πρὸς τοὺς ἐξελαύνοντας, ἢ οὐκ ἐώντας ἐμβατεύειν· καὶ αὕτη ἢ δίκη καλεῖται ἐξούλης ἀπὸ τοῦ ἐξίλλειν ὃ ἔστι κωλύειν. οἱ γὰρ παλαιοὶ τὸ κωλύειν καὶ ἀπελαύνειν ἐξίλλειν ἔλεγον. ζήτηρική. Hanc Etymologi glossam fortasse Pausaniae esse restituendam, ex Eustathio discimus [cf. praeterea p. 945, 4 et p. 1353, 63] p. 1769, 34 [Rdf. no. 246]: . . . Πausανίας φησὶν, ὡς . . . , καθὰ καὶ ἐξούλης φησὶ [scil. Πausανίας paulo ante laudatus] δίκη ἢ τῆς ἐξείρξεως. Multo copiosior est Harpocratio, qui eundem uel alium fontem atque Pausanias secutus est. Cum Harpocratiōne autem consentit Suidas gl. 2, cum Etymologo idem gl. 3. Aliena praebet eius glossa prior, itemque lexicographus V. Bekk. p. 252, 15 et auctor lexicī IV. Bekk. p. 188, 7.

10. Et. M. p. 199, 23: βλαισός· παραλυτικός. οὕτως εἰς τὸ ζήτηρικόν. Eandem glossam reperimus apud lexicographum Bachm. [Bachm. AGr. I. p. 180, 3] et apud Suidam, qui adiunctam habet obseruationem de differentia adiectiuorum βλαισός et ζαιβός hisce uerbis: βλαισός· παραλυτικός. διαφέρει βλαισός καὶ ζαιβός· ὃ μὲν ἀπὸ τῶν γονάτων διεστραμμένος τοὺς πόδας· ὃ δὲ αὐτὰς τὰς κνήμας. Omnes glossographos, quos commemoravi, colligam Aelii Dionysii lexicon adiisse, ex quo Eustathius hausit, quae exstant p. 914, 46: . . . ἀντίλιον. τὸ δὲ ἦν δέρμα περὶ τὰς ὄψεις τῶν ἵππων, ὡς φησὶν Ἀῖλλιος Διονύσιος, ὅπερ οἱ θεωρικοὶ πάρωπον λέγουσιν. ἰστέον δὲ ὅτι, ὡσπερ γελοῖον καταγαγεῖν εἰς πόδας τὸ ὑπώπιον οὕτω καὶ τὸ ἀναγαγεῖν εἰς ὀφθαλμοὺς τὸ ζαιβόν. ζαιβοί

μὲν γὰρ οἱ ἐξῆλαισμένοι τὴν βάσιν καὶ φαιβοὶ πόδες οἱ ἀπεναντίας τοῖς βλαισοῖς, φαιβότης δὲ ἐπὶ ὀφθαλμοῦ ἄνω ποιεῖ ὁ φασὶ τὸ κάτω.

11. Et. M. p. 257, 24: δέρτρον . . . ἐν δὲ τῷ ἡγορικῷ λεξιῶ εὔρον σημαίνει τὸν ἐπίπλου, τὴν ὑπὸ τὴν σάρκα πιμέλην· ἢ τὸν ὑποκείμενον τῷ ἥπατι ὑμένα· ἢ τὴν δοράν. ἄλλοι δὲ τὸ ὑπὸ τῶν ἱατρῶν λεγόμενον ἦτρον¹⁾, Ἀριστάρχος δὲ τὸ δέρμα καὶ πάντα τὸν χρωῖτα τὸν πρὸ τοῦ ἥπατος. Atticista apud Eustathium p. 1700, 3: καὶ ἄλλως δὲ κατὰ τοὺς παλαιοὺς γοργότερον εἰπεῖν, δέρτρον ἢ ὑπὸ τὴν σάρκα πιμέλη, ἢ ὁ ὑποκείμενος ὑμῆν τῷ ἥπατι, ἢ ὁ ἐπίπλους ἢ ἡ δορά, ἢ τὸ ἦτρον, ἄλλοι δὲ τὸ ἐφήβαιον δέρτρον εἶπον. Ἰπποκράτης δὲ ἐν τῷ περὶ τραυμάτων φησὶν· οὐ σαρχοφυῆσει ἐντέρου τὸ λεπτόν δέρτρον.

12. Et. M. p. 57, 25: ἀλάστωρ . . . κατὰ μὲν Χρῦσιππον τὸν φιλόσοφον ἐπὶ τοῦ ἀμαρτωλοῦ καὶ φονέως ἀπὸ τῆς ἐλάσεως, ὁ ἄξιος τοῦ ἐλαύνεσθαι διὰ φόνον· ἢ ἀπὸ τοῦ ἀλαῶσθαι τὸ πλανᾶσθαι. ἢ ὁ ἄλαστα δρῶν· κατὰ δὲ Ἀπολλόδωρον ἀπὸ τοῦ ἀλιτεῖν, ὃ ἐστὶν ἀλιτανεύτως ἀδικεῖν. Μῆποτε δὲ ἐστὶν ὁ διὰ μέγεθος τῶν πεπραγμένων αὐτῷ λιτῆς μὴ καταξιούμενος· ἢ ὁ τοιαῦτα τολμήσας πράττειν, ὧν μὴ ἐστὶν ἐπιλαβέσθαι. ἐπὶ δὲ τοῦ Διὸς οἶον ἀλάστωρ. Ζεὺς ἀπὸ τοῦ τοῖς τὰ ἄλαστα πάσχουσιν ἐπαμύνειν. ἢ ὁ τὰ ἄλαστα [τουτέστι τὰ χαλεπὰ] τηρῶν. Μένανδρος· ‘ὁ δ’ ἀλάστωρ ἐγώ | καὶ ζηλότυπος ἄνθρωπος’ καὶ ‘δαιμόνων ἀλαστόρων’. οὕτως εὔρον εἰς τὸ λεξικὸν τὸ ἡγορικόν. Atticista apud Eustathium p. 474, 22: παρὰ δὲ τοῖς ὕστερον καὶ Ζεὺς ἀλάστωρ, ὃν ἐλάνθανεν οὐδέν, ἢ ὁ τοῖς ἄλαστα πάσχουσιν ἐπαμύνων κατὰ τοὺς παλαιούς. κοινῶς μέντοι ἀλάστωρ φασὶν ὁ ἀμαρτωλὸς ἢ κατὰ Χρῦσιππον ὁ φονεὺς διὰ τὸ ἄξιος εἶναι ἀλαῶσθαι ἢ ἀπελαύνεσθαι. βαρύτερον δὲ ἢ λέξις καὶ ἐπὶ τινῶν δαιμόνων κεῖται· ‘δαιμονες γὰρ ἀλάστορες’ οἱ κακύνοντες et apud eundem p. 763, 26: Ἐξδινῦς . . . ζητητέον ἐν τοῖς παλαιοῖς, παρ’ οἷς . . . καὶ αἰεὶ ὀρῶσαι πάντα τὰ ἐν βροτοῖς πάθη, καὶ ὡς εἰπεῖν ἄλαστοι.

1) Cod. ἴτρον. Confusio litterarum procul dubio ex appellatione litterae η, quam itacismum uocant, orta est.

όφεν και Ζεὺς ἀλάστωρ και φθόνος και δαιμων ἀλάστωρ ἐπενοήθη λέγεσθαι. Cum Etymologi articulo conspirat fere ad uerbum lexicographus Bachm. [Bekk. AGr. p. 374, 22].

13. Et. M. p. 160, 50: ἀσφάραγος· λέγεται δὲ και τὸ ἀκανθῶν ἵποφυόμενον βλάστημα. ἔστι δὲ τι και βοτάνης εἶδος ἀσφάραγος, πρὸς τὰς καθάρσεις ἐπιτήδειον. οὕτως μὲν οἱ Ἀττικοὶ διὰ τοῦ φ· οἱ δὲ λοιποὶ, μὴ ἀκριβοῦντες, διὰ τοῦ π λέγουσιν. και ἀπλῶς τὰ τῶν λαχάνων ὄρμενα ἀσπαράγους καλοῦσιν. οὕτως εὗρον ἐν τῷ λεξικῷ τῷ ρητορικῷ. Eadem ex illo lexico rhetorico Suidas in farraginem recepit, quae atticistis tribuenda esse uidebis coll. Eustathio p. 1220, 59: . . . φησὶ γοῦν τις τῶν παλαιῶν ὅτι ἀσφάραγος ἐν τῷ φ τὸ ἐκ τῶν ἀκανθῶν ἀναφυόμενον, τὸ δὲ ἐκ τῆς κράμβης ὄρμενον. ὁ δ' αὐτὸς λέγει και ὅτι ἀσφοδέλου τὴν ῥίζαν Θεόφραστος καλεῖσθαι φησιν ἐπιμενίδιον. et p. 899, 13: ἐλέγετο δὲ φασιν ὄρμενος και ὁ τῆς κράμβης ἀσφάραγος παρὰ Ἀττικοῖς διὰ τὸ ἐξορεῦειν και βλαστάνειν . . . λέγεται δὲ Κρατῖνος και Θεόπομπος και τοὺς τοιοῦτους ἀσφαράγους γράφειν διὰ τοῦ φ. Auctor autem, ex cuius opere hae expositiones de plantis in lexica rhetorica atticistarum manuerunt, fortasse Theophrastus 'ἐν τοῖς περὶ φυτῶν' statuendus est. Conferas enim Eust. p. 948, 23: σημειῶσαι δὲ και ὅτι Ὀμήρου εἰπόντος κύαμοι μελανόχροες, γράφουσι οἱ παλαιοὶ, ὅτι τοὺς κύαμους ὡς μέλανας οὐκ ἐσθίουσιν οἱ ἱερεῖς cett., ubi Θεόφραστος et οἱ παλαιοὶ laudantur. Cui adicias uelim locum, quem modo ex Eustathio p. 1220, 59 tractaui et quem supra p. 222 de uoce ἡμεροκαλλές ex eodem Eustathio apposui [p. 1049, 37], denique scholiastam Aeschin. II, 21 [cf. Freyerum p. 298]: s. u. ὀλοσχοίνω· οἱ μὲν λέγουσιν ἀπλῶς σχοίνω, φασὶ δὲ ὡς οἱ Ἀττικοὶ ὀλόσχοιον αὐτὸ καλοῦσιν. οἱ δὲ φασιν ὅτι εἶδος ἔστι φυτοῦ ἱμαντώδους, ὡς περὶ τῶν λόγων λέγει ὁ ποιητής . . . et Photium s. u. ὀλόσχοινος· ἡ σχοῖνος και Δημοσθένης και οἱ ἄλλοι et lexicogr. V. Bekk. p. 287, 3: ὀλόσχοινος, ἣν λέγομεν ἡμεῖς [cf. Cobet. Mnem. X, 75] σχοῖνον, ἐκ γῆς ἀναφυομένην ὡσπερ καλάμην — cum Harpocrate = Suida: ὀλοσχοίνω· Αἰσχίνης ἐν τῷ περὶ τῆς παρα-

πρεσβείας, Θεόφραστος δὲ τρία εἶδη σχολίου φησίν· ὧν ὁ τρίτος μεγέθει καὶ εὐσαρκίᾳ διαφέρων ὀλόσχοινος καλεῖται. Cognoscimus igitur hanc quoque atticistarum doctrinam a scholiasta Aesch., Photio, lexicographo V. asseruatam summa probabilitate ad Theophrastum reuocari.

14. Et. M. p. 200, 13: βληχρόν· τὸ ἀσθενὲς παρ' Ὀμήρω καὶ Ἀλκαίῳ καὶ ἄλλοις· Πίνδαρος δὲ ἐπὶ τοῦ ἰσχυροῦ αὐτὸ λέγει. ἐκ τοῦ ῥητορικοῦ., quae in breuius contracta Etymologus iam protulit p. 3, 27 s. u. ἄβληχρον· βληχρόν, τὸ ἀσθενές . . . [sunt Orionis, id quod indicat: οὕτως Ὀρίων] ἔστι δὲ ῥητορικὴ ἢ λέξις. Cum priore Etymologi loco quam accuratissime concinit Suidas s. u. βληχρόν. Quibus collatis cum Eustathii uerbis [p. 705, 62]: βληχρόν γὰρ τὸ ἀσθενές, ὡς Ἀλκαίος· βληχρῶν ἀνέμων ἀχέλιμαντοι πνοαί' κτλ. quamquam neque atticista alteruter neque οἱ παλαιοὶ laudantur, tamen Aelio Dionysio uel Pausaniae uindicarim hanc quoque glossam rhetoricam, ita tamen ut atticista sua una cum Herodoro et Apione ex Heraclidis Milesii libro aut Heraclidis doctrinam ex Herodori et Apionis lexico in lexicon rhetoricum transtulerit. Verbis enim, quae supra ex Eustathio exscripsi, haec praemissa sunt: ἐν δὲ τοῖς Ἡροδώρου καὶ Ἀπίωνος φέρεται ὅτι Ἡρακλείδης μὲν ὁ Μιλήσιος βαρύνει τὴν λέξιν, λέγων ὡς βληχρόν ἔστι τὸ ἰσχυρόν, καὶ ἐν συνθέσει ἄβληχρον ὡς ἄκακον. ἢ δὲ παραδοσις ὀξύνει. βληχρόν γὰρ τὸ κτλ.

15. Et. M. p. 2, 29: ἀβάκησαν· τῷ δ' ἕκλος κατέδου Τρώων πόλιν· οἱ δ' ἀβάκησαν, ἠγνόησαν καὶ ἠσυνέτησαν. ἔστιν δὲ ῥητορικὴ ἢ λέξις. Eodem fonte usi sunt Suidas ἀβάκησαν· ἠγνόησαν, ἠσυνέτησαν et lexicogr. Bachm.: ἀβακίμων· ἀσύνετος, ἄλαλος. Atticista apud Eustathium haec tradit [p. 1494, 61]: τὰ μέντοι ἐναντία τοῦ ἀβακίειν βάβαξ ἦτο ἄλαλος, μαινόμενος, ἄσωτος, γάλλος κατὰ τοὺς παλαιούς, οὗ χρεῖσις καὶ παρὰ Ἀνκόφρονι. ὁ δ' αὐτὸς καὶ βαβάκτης ἐκ τοῦ βάβειν. ὅθεν καὶ βάκχος φασὶν ὁ μανιώδης καὶ ἀφρατής. ὁ μέντοι ἄβαξ ἀνάπαλιν, ὡς ἐν ῥητορικῷ κεῖται λεξικῷ, τὸν ἄλαλον δηλοῖ καὶ ἀσύνετον καὶ ἄπειρον, παρὰ τὸ μὴ βάβειν. δηλοῖ δὲ φασὶ καὶ σανίδιον ὁ ἄβαξ, ὅθεν ἀβάκιον ἐφ'

οὐ ψηφίζουσι. δῆλον δὲ ὅτι οὐκ ἂν χεῖροι τῆς λέξεως τοῦ ἀβακεῖν, ὃ καταλογάδην γράφων.

16. Et. M. p. 187, 27: βαμβαίνω· διατάζει, τρέμει τοῖς ποσὶ, καὶ ὑπὸ τρόμου ἤχει τοὺς ὀδόντας καὶ τῇ γλώσση ἀσῆμως φθέγγεται. ἔστι δὲ καὶ ῥητορικὴ ἡ λέξις. Suidas eadem habet omissis uerbis καὶ ὑπὸ τοῦ τρόμου ἤχει τοὺς ὀδόντας. Eustathius ex atticistis excerpserit haec p. 812, 43: τὸ δὲ βαμβαίνειν ὃ ἔστι· συγκρούειν τοὺς ὀδόντας, ἀπὸ τοῦ κατὰ στόμα ψόφου κατὰ τοὺς παλαιούς ἐσχημάτισται. καὶ ἔστι φασὶ δυσερμήνεντον. συμβαίνει δὲ τοῖς ῥιγοῦσι καὶ τοῖς ὑποπτήσσουσι καὶ θέλουσι μὲν λαλῆσαι τι, ἀπορουμένοις δὲ καὶ ὑποτρέμουσι καὶ οὕτω τοὺς ὀδόντας συρῆθῃσιν . . . ἰστέον δὲ ὅτι ἐν ῥητορικῷ τινὶ λεξικῷ φέρεται βαμβαλλίζειν τὸ τρέμειν ὑπὸ ψύχους κτλ.

17. Et. M. p. 324, 28: γλισχρος· . . . εἰς δὲ τὸ ῥητορικὸν λεξικὸν εὗρον σημαίνειν τὴν λέξιν ἐμπαθῆς, κολλῶδες. καὶ γλισχρος ἀτυχῆς, φειδωλός, σκιυρός, πάνν ῥυπαρός. Conueniunt Suidas s. u. γλισχρον et lexicogr. V. Bekk. p. 233, 6. Notioni autem γλισχρος, qui est auarus homo, procul dubio in lingua Graeca suppeditabant tot uerba quot in lingua nostra, quae omnia atticistas conguessisse cum per se uerisimillimum est [conferas enim eorum expositiones de hominibus stultis et fatuis apud Freyerum l. c. p. 306 sqq.], tum apparere mihi uideatur ex Eustathio p. 1828, 9: ἐνταῦθα δὲ χρῆσιμα ἐκ τῶν παλαιῶν καὶ τὸ κίμβιξ ὃ ῥυπαρός κτλ.

18. Et. M. p. 198 extr.: βλάξ· . . . εἰς δὲ τὸ λεξικὸν τὸ ῥητορικὸν εὗρον ἐγὼ εἰρησθαι τὴν λέξιν ἀπὸ ἰχθύος τινός, ὁμοίου σιλούρω, ἀχρήστου ὄντος, ὡς μηδὲ κίνα αὐτῷ χρῆσασθαι. Πολιτείας δ'· βλακικόν τε ἡμῶν τὸ πάθος' ὡς εἰ λέγοι πνευμονίαν [sic Suid., Et. M. cod. πνευμονιᾶν]. ἀπὸ τοῦ θαλαττίου ζῴου, ὄντος ἀναισθήτου. οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ πρὸς τῇ Κύμῃ χωρίου τῆς Βλακείας, οὗ μέμνηται καὶ Ἀριστοτέλης. καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ τέλος τι βλακενόμιον, ὃ οἱ ἀστρολόγοι τελοῦσι, διὰ τὸ τοὺς μωροὺς εἰσιέναι πρὸς αὐτούς. Cuncta autem, quae ex Etymologico M. apposui, ex eodem libro manasse optime Suidas confirmat, qui inter alia etiam eadem

atque Etymologus tradit: βλάκα . . . εἴρηται δὲ ἀπὸ ἰχθύος usque ad uerba διὰ τὸ τοὺς μωροὺς εἰσιέναι πρὸς αὐτούς . . . Conueniunt praeterea lexicographus Bachm. et scholiasta Luciani [morti. XXVIII]. Omnes autem secutos esse Aelium Dionysium uel Pausaniam coniciam ex Eustathio p. 1405, 32: . . . ἐν οἷς τηρητέον καὶ ὅτι ἐκ τοῦ βάλλω καὶ ἐν συγκοπῇ βλώ καὶ παραγωγῇ βλάζω γίνεται βλάξ βλακός, ὁ καταβεβλημένοις ὄλον καὶ μὴ δυνάμενος ὀρθοῦσθαι διὰ τρυφήν ἢ καὶ εὐήθειαν]. ὅθεν φασὶ καὶ βλάξ ἰχθύς τέλειον ἀχρεῖος ὡς μηδὲν τι ζῆλον ἐσθλῆν αὐτοῦ. καὶ βλακεύεσθαι δὲ τὸ μωραίνειν, ita ut, quia utraque obseruatio et Etymologi et Eustathii inter se consentit atque ob eam causam eidem auctori restituenda est, expositio Etymologi ex altera Aelii uel Pausaniae lexicici recensione fluxerit, Eustathii autem uerba priorem editionem prodant.

19. Et. M. p. 27, 43: αἰγίλιψ· ἣ τε κατ' αἰγίλιπος πέτρης ὄνοφερὸν χέει ὕδωρ'. δύσβατος καὶ ὑψηλὸς τόπος γέγονε δὲ παρὰ τὸν λειψεῖν μέλλοντα, λειψ· καὶ ἀποβολῇ τοῦ ε λειψ, καὶ ἐν συνθέσει μετὰ τῆς ἀξ γίνεται αἰγίλιψ εἰς ἣν καὶ ἀξ οὐ δύναται ἀναβῆναι. οὕτως Ὠρίων. ἔστι δὲ καὶ ῥητορικὴ ἡ λέξις. — Cum Orion, cuius [secundum uerba οὕτως Ὠρ.] haec glossa est, in lexico nihil praebeat, cum praeterea lexicographi Bekk. et Bachm. desint, sufficiat dicere atticistas hac de uoce egisse, id quod elucet ex Suida s. u. αἰγίλιψ et ex Etymologico Gud. p. 14, 5 coll. Eust. p. 733, 35: αἰγίλιψ δὲ πέτρα, ἣτις διὰ τὸ τοῦ ὕψους δυσανάβατον καὶ ὑπὸ αἰγὸς λειπεται et p. 307, 28: ἐν δὲ ῥητορικῷ λεξικῷ φέρεται οὕτως· αἰγίλιψ ἀπρόσβατος κτλ. Quae tamen omnia satis praesidii non praebent ad atticistae uerba accurate determinanda.

20. Et. M. p. 7, 47: ἀγέρωχος· ῥητορικὴ ἡ λέξις· σημαίνει δὲ τὸν αὐθάδη, παρὰ τὸ ἄγαν αὐχεῖν. ἢ ὁ ἔντιμος καὶ ἀνδρείος παρὰ τὸ ἄγαν γεροχεῖν. Ὠρίων [quae secuntur sunt Etymolog. Gud. p. 4, 14, Orionis lexic. p. 5, 16, Etym. Gud. p. 4, 12]. Propter Orionem post glossae rhetoricae expositionem laudatum incertum est, utrum atticistae doctrina confusa sit cum Orionis aliqua adnotatione, quae exstat in excerptis Orionis [cf. lex. etym. ed. Sturz. p. 611, 25: ἀγέρωχος· ὁ ἄγαν

ανχῶν ἡ ὁ ἄγαν περοεχων, quod corrigendum est in γερουχῶν], an cuncta, quae formulam ῥητορικὴ ἢ λέξις secuntur, Orionis sint. Equidem pro certo habeo atticistae uerba adhuc in illa explicatione inesse et ex Orione originationem adiunctam esse, coll. Suida s. u. ἀγερωχία. . . . καὶ ἀγέρωχος· ἔντιμος ἀνδρείος et lexicographo Bachm. [l. c. p. 326, 9]: ἀγέρωχος· ἔντ. ἀνδρ. et lexicographo V. Bekk. [p. 209, 25]: ἀγέρωχοι· οἱ ἔντιμοι, ἐπὶ γέρως ὀνομάζονται κτλ. Atticistae autem alterutrius sapientiam redolet quam maxime Eustathii locus p. 314, 43: ἀγέρωχος]. δηλοῖ δὲ φασιν οὕτως ἡ λέξις τοὺς σεμνοὺς, ὡς Ἀλκιμῶν βούλεται. Ἀλκαῖος δὲ φασὶ καὶ Ἀρχιλόχος ἀγέρωχον τὸν ἄκοσμον καὶ ἀλαζόνα οἶδε. Quacum notione extrema contendas iterum illam Suidae adnotationem, cuius in fine etiam ἢ ἀγέρωχος· ὁ ἀλαζῶν' leguntur.

§ 7. Glossae Etymologici M. rhetoricae, quibuscum concinunt lexicographus Bachmanni et Photius et Suidas alii [Hesych. et lexicogr. V. Bekk.] — desunt atticistae.

1. Et. M. p. 390, 33: εὐεικτον¹⁾· εὐπειθές, ἢ καλῶς εἶκον. ῥητορικὴ. Photius, lexicogr. Bachm., Suidas conueniunt²⁾: εὐεικτον· εὐπειθῆ, καλῶς εἶκον [εἶκοντα Suid.].

2. Et. M. p. 390, 22: εὐεστῶ· . . . ἐν δὲ τῷ ῥητορικῷ εὔρον σημαίνουσαν τὴν λέξιν εὐσθένειαν παρὰ τὸ εὐ ἐστάναι. εὐετῆ δὲ εὐθηρία, εὐνομία, εἰρήνη, τὸ καλῶς διοικεῖσθαι. Adiungas Photium s. u. εὐετηρία et post decem fere glossas s. u. εὐεστῶ et Suidam s. u. εὐεστοῖ et s. u. εὐετηρία et lexicogr. V. Bekk. p. 244, 29 et Bachm. 239, 18 s. u. εὐετηρία. Quibus ex glossis apparet Etymologi uerba εὐετῆ et διοικεῖσθαι esse falsa et scribendum εὐετηρία et διακεισθαι, quod uerbum Photii in glossa εὐνομουμένη· εἰρηνεύουσα, εὐδυνουμένη· καλῶς διακειμένη redit.

1) Singula exempla huius paragraphi et seqq. enumerabo secundum litterarum ordinem.

2) Conferas quaeso ea, quae supra § 3 p. 200 sqq. exposui.

3. Et. M. p. 391, 2: *εὐηρέμους· εὐδαιμονούς, καλούς, ἀχειμύστους. ἡτορική.* Congruunt ad uerbum Photius, lexicogr. Bachm. I. p. 239, 28, Suidas.

4. Et. M. p. 391, 44: *εὐθυδικία· ὅταν εισάγηται τις κριθιζόμενος περὶ ὧν μηδέπω γινώσις ἐγένετο δικαστηρίου τοῦτο εὐθυδικία καλεῖται. 'περὶ ὧν γὰρ κερῖσθαι τίς φησι, περὶ τούτων παραγράφεσθαι ἐφείται'.* Eadem habent Photius et Suidas, qui quidem nonnulla addit. Euoluas praeterea collectionem *δικῶν ὀνομάτων* in Bekk. AGr. I. p. 187, 8 s. u. *εὐθυδικία* et lexicon V. Bekk. l. c. p. 259, 4 s. u. *εὐθυδικία*.

5. Et. M. p. 392, 29: *εὐκράς· ἀντὶ τοῦ 'εὐκρατος'. ἡτορική.* Photius s. u. *εὐκράς· εὐκρατος. Εὐριπ[ίδης]· 'βροτοῖσιν [cod. εὐρυβροτοῖσιν] εὐκρας οὐ γένοιτ' ἂν ἡδέως' ἐν Ἀντιόπη.* Suidas plane conspirat cum Etymologo. Cf. Cramer AO. IV. p. 335.

6. Et. M. p. 407, 45: *Ζάμολξις· Πυθαγόρα δουλεύσας· ὡς Ἡρόδοτος τετάρτη [cap. 95]. Σκύθης, ὃς ἐπανελθὼν ἐδίδασκε περὶ τοῦ ἀθανάτου εἶναι τὴν ψυχὴν. Μνασέας δὲ· παρὰ Γέταις τὸν χρόνον τιμᾶσθαι καὶ καλεῖσθαι Ζάμολξον. 'Ἑλλάνικος δ' ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς Νόμοις [corrigas ex Photio in Νομίμοις] φησὶν ὅτι 'Ἑλληνικός τε γεγονώς, τελετὰς κατέδειξε Γέταις τοῖς ἐν Θράκῃ καὶ ἔλεγον [ὅτι] οὐτ' ἂν αὐτὸς ἀποθάνοι οὐδ' οἱ μετὰ τούτου, ἀλλ' ἔξουσι πάντα ἀγαθά. ἅμα δὲ ταῦτα λέγων ὑποκόμει οἴκημα κατάγειον· ἔπειτα ἀφανισθεὶς αἰφνίδιον ἐκ Θράκων, ἐν τούτῳ διητᾶτο. οἱ δὲ Γέται ἐπόθουν αὐτόν. τετάρτῳ δὲ ἔτει πάλιν φαίνεται· καὶ οἱ Θράκες αὐτῷ πάντα ἐπίστευσαν. Λέγουσι δὲ τινες ὡς ὁ Ζάμολξις ἐδούλευσε Πυθαγόρα¹⁾ καὶ ἐλευθερωθεὶς ταῦτα ἐσοφίζετο. ἀλλὰ πολὺ πρότερόν μοι δοκεῖ ὁ Ζάμολξις Πυθαγόρου γενέσθαι. ἀθανατίζουσι δὲ καὶ Τέριζοι καὶ Κρόβυζοι· καὶ τοὺς ἀποθανόντας ὡς Ζάμολξιν φασὶν οἴχεσθαι, ἧξειν δὲ αὐθις. καὶ ταῦτα αἰεὶ νομίζουσιν ἀληθεύειν. θύουσι δὲ καὶ εὐωχοῦνται, ὡς αὐθις ἧξοντος τοῦ ἀποθανόντος. ἡτορική.* Coll. Photio

1) Photius et Suidas addunt: *Μνησάρχου Σαμίου.*

et Suida, qui optime conspirant, dubitari omnino non licet, quin haec narratio doctissima testimoniis satis antiquis ornata ad atticistam alterutrum renocanda sit. Huc accedit, quod apud Eustathium quoque uestigia illius atticistarum expositionis perlucet eaque p. 1615, 6: ὅτι δὲ ἐπανάκλησιν ψυχῶν ἐδόξαζόν τινες οὐ μόνον αἱ νεκρομαντικαὶ δηλοῦσι ψυχαγωγίαι, ἀλλὰ καὶ λοιπαὶ ἱστορίαι. φασὶ γοῦν καὶ ὅτι Ζάμολξιδος διδάξοντος, ὃς δοκεῖ πρότερον Πυθαγόρας [corr. -γόρου] γενέσθαι, ἔθνον οἱ Γέται καὶ εὐωχοῦντο ἐπὶ τοῖς τεθνεώσιν ὡς αὐθις ἤζοντος τοῦ ἀποθανόντος. καὶ οὕτω μὲν τὰ κατὰ τὴν ξηθεῖσαν νεκρικὴν ἀνάκλησιν et p. 1702, 62: . . . καθὰ καὶ Ζάμολξις καταγαίον φασὶ οἶκημα cett. [quae hoc loco secuntur, est Hellanici fragmentum, quod uide apud Muellerum Fr. Hist. Graec. I. p. 69a fr. 173].

7. Et. M. p. 425, 25: ἤλεκτρον· ἀλλότυπον χρυσίον μεμιγμένον ὑέλῳ καὶ λιθίᾳ. οὕτως ξητορικῆ. Persimilia Photius et Suidas et lexicographus Bachm. I. 250, 4 et Etymologus Gud. p. 240, 9 habent. Inspicias Eustathium quoque, qui p. 1483, 30 [Rdf. no. 214] Aelii expositionem seruauit: καὶ ἤλεκτρα δὲ τὰ κατὰ Αἴλιον Διονύσιον ἐν κλίταις ποικιλλόμενα ἐκ τοῦ ἤλεκτρον φαίνεται λέγεσθαι, quacum facit Photius sub eodem lemmate. Hinc tamen Etymologi glossam Aelianam doctrinam praebere colligendum esse negarim, cum eodem iure eam ex Pausaniae lexico fluxisse contra dici possit.

8. Et. M. p. 432, 53: ἤνυστρον· τὸ μέρος τῆς κοιλίας, ὃθεν διανύεται ἡ τραφή, ἣ γοῦν διέρχεται· ἢ ἐνθα διανύεται καὶ πέττεται. ὅτι εἰς γ' τέτμηται ἡ γαστήρ· ἤνυστρον ἐχίνον κεκρῦφαλον. ξητορικῆ. Qui articulus corrigendus est coll. Phot. s. ead. u. τὸ παχυμερὲς τῆς κοιλίας ἐντερον· [εἰ] εἰς τρία τέτμηται ἡ γαστήρ· ἤνυστρον, ἐχίνον, κεκρῦφαλον et Suida: ἤνυστρον· τὸ παχὺ μέρος τῆς κοιλίας ἐν ἐντέρῳ. εἰς τρία γὰρ τέτμηται ἡ γαστήρ· ἤνυστρον, ἐχίνον, κεκρῦφαλον. ἐγὼ δ' ἤνυστρον βοῶς καὶ κοιλίαν ὑεῖαν | καταβροχθίσας, quocum Aristophanis uersu equ. 355 omisso lexicogr. Bachm. consentit. Inde igitur apparet in Etymologi glossa uerba παχύ et ἐν ἐντέρῳ excidisse.

9. Et. M. p. 738, 9: σφαιρωτήρ· σανδαλλον ζινίχιον, ολον τὸ λωρίον τοῦ ὑποδήματος. ἐν τῷ ῥητορικῷ οὕτως. Neque aliena habent· lexicogr. Bachm. I. 337, 10, Phot., Suid.

10. Et. M. p. 761, 38: τὸ κατακύλ[λ]ωμα· τὸ πέρασ καὶ ἀνωτάτω τῶν κακῶν. ῥητορικῇ. Sic igitur scribendum est loco codicis lectionis καλῶν ῥημάτων collatis Photio et Suida, qui eadem ex atticista desumpserunt. Neque uero medicina opus esse censeo in lemmate, quod Ernestius mutare maluit in τὸ κύκλωμα et Naber in τὸ κατακύρωμα uel τὸ κατακυμάτωμα. Substantiuum autem κατακύλλωμα etiam in Eustathio p. 1599, 15 comparet.

11. Et. M. p. 769, 4: τροπῆς ἀποσκίασμα· ἀντὶ τοῦ ἀλλοιώσεως καὶ μεταβολῆς ἔχρος καὶ ὁμοίωμα φαντασίας. ῥητορικῇ. Eadem apud lexicographum Bachm. I. 319, 21, Photium, Suidam.

12. Et. M. p. 771, 18: Τρυφάλεια· περικεφαλαία, τροπῆ τοῦ ἰ εἰς ὕ, τριφάλειά τις οὖσα, ἢ τρεῖς φάλους ἔχουσα. Ὄρος. ἔστι καὶ ῥητορικῇ. Verba extrema ita esse intellegenda patet, ut hanc expositionem Etymologus et in Ori lexico et in atticistae alterutrius libro reppererit. Conferas Eustathium p. 536 extr.: ὅτι δὲ τρυφάλεια . . . , ἢ ἔχουσα τρεῖς φάλους . . . καὶ τροπῆ τοῦ ἰ εἰς ὕ τρύφαλος, et p. 601, 8, unde scimus atticistas de formis galearum prolixius disseruisse. Conueniunt autem in prioribus uerbis lexicogr. Bachm., Photius, Suidas.

13. Et. M. p. 775, 2: Ὕης· ἐπιθετον Διονύσου, ὡς Κλειθμος· ἔπειδὴ ἐπιτελοῦμεν τὰς θυσίας αὐτῷ καθ' ὃν ὁ θεὸς ἕει χρόνον'. ὁ δὲ Φερεκύδης τὴν Σεμέλην Ὕην λέγει, καὶ τὰς τοῦ Διονύσου τροφούς Ὑάδας. Ἀριστοφάνης δὲ συγκαταλέγει ξενικοῖς θεοῖς τὸν Ὕην. ῥητορικῇ. Ad uerbum fere eadem in lexica sua receperunt Photius et Suidas, similia lexicographus V. Bekk. p. 207, 25 s. u. Ἄτης ὕης. Atticistas autem his de cognominibus scripsisse luculentissime apparet ex Eustathio p. 1155 extr. et 1156 init., ubi inter alia haec leguntur: ἐν δὲ ῥητορικῷ λεξικῷ εὔρηται καὶ ὅτι Ὑάδες Βάχαι τιθῆναι τοῦ Διονύσου καὶ τὸν Διόνυσον Ὕην φασὶν ἀπὸ τούτων τινές· Ὕης γὰρ ἐπικλησις τοῦ Σαβαζίου κτλ.

14. Et. M. p. 783, 36: ὑποσμήχουσα· ἐνδιερεθίζουσα, ὑποκαίουσα, θλίβουσα, καταπονοῦσα. ῥητορικῆ. Congruunt etiam in corruptela ἐνδιερεθίζουσα: lexicographus Bachm. I. 399, 10, Photius, Suidas, pro quo uerbo iam ante Naberum [cf. eius adnotationem ad hanc glossam] Bernhardt in editione Suidae 'ἐνδον ἐρεθίζουσα' auxilio Hesychii in textum recepit.

15. Et. M. p. 784, 15: ὑπουλος· δόλιος, φαινόμενος δῆθεν εἰρηνικός, ὡς ἐπὶ τῶν ἐλκῶν τῶν ἐχόντων οὐλὰς ὑγιεῖς ἐπιπολαίως [ἐπιπόλεως cod.], ἐνδοθεν δὲ σηπεδόνας πνώδεις, ἔξ οὗ καὶ ἐπὶ τῶν προσποιουμένων μὲν εἶναι χρηστῶν ἀνθρώπων, ὄντων δὲ μοχθηρῶν, ἐλέχθη οὗτος ὁ λόγος. ῥητορικῆ.

16. Et. M. p. 784, 21: ὑπουλα γόνατα καὶ ὑπουλον πόδα καὶ ὑπουλον χεῖρα καὶ σῶμα τὸ φλεγμαῖνον διὰ τινὰς πληγὰς, καὶ ἐγγὺς τοῦ ἀφίστασθαι ὄν. ῥητορικῆ. Utramque expositionem de adiectivo ὑπουλος esse atticistarum demonstrant Photius et Suidas conspirantes, quibus addas in priore glossa lexicographum Bachm. I. p. 400, 4 s. u. ὑπουλος φαινόμενος δῆθεν εἰρηνικός cett. usque ad πνώδεις. Quae autem Etymologus ceterique his in glossis tradunt, omnia Pausaniae ad dixerim secundum Eustathium p. 1769, 33 [Rdf. no. 246], qui Pausania laudato pergit sic: . . . ἢ καὶ ἄλλως κατουλὰς νύξ ἢ ζοφώδης ἀπὸ τῆς κατὰ σῶμά φασι οὐλῆς. ἀφ' ἧς καὶ ὑπουλος ὁ κακώτροπος coll. p. 1496, 35: . . . ἀστείως δὲ καὶ Σοφοκλῆς ὃς λέγεται ὑπουλον εἰπεῖν τὸν δούρειον ἵππον, παρενεγκῶν αὐτὸ ἐκ τοῦ σκωπτικῶς λεγομένου ὑπούλου ἡθους τοῦ κατ' ἀνθρώπον μὴ ὑγιῶς ἔχοντα τοῦ τρόπου ὡς ἀπὸ ἐλκῶν, ἃ δοκοῦντα ὑγιᾶσθαι οὐκ εἰς παντελὲς φασι καθαρεύει. ἀλλὰ δηλαδὴ ὑπὸ τὴν προφαινομένην οὐλήν, κακόν τι κρύπτει ὁ δὲ τοιοῦτος ὑπουλος καὶ σκοτομήδης ὑπὸ τῶν παλαιῶν σκώπεται.

17. Et. M. p. 787, 34: φάνιον· τόπος εἰς ὃν τὰ καθάρματα ἐξέβαλλον. ῥητορικῆ. Eadem legis apud Photium et Suidam.

18. Et. M. p. 787, 54: φαρμάξας· ἀποστήσας, γοητεύσας, ἰατρεύσας. ῥητορικῆ. Lexicographus Bachm. I. p. 403, 21 et Photius eadem exhibent, item Suidas ἀποστήσας uerbo ex-

cepto, cuius mendi loco lectionem sanam 'ποτίσας' iste mihi quidem uidetur seruasse, cum ἀπατήσας participium, quod Naber ex Hesychio commendat, hic haud dubie omni sensu careat.

19. Et. M. p. 788, 38: φαρυγίνδην· ὡς ἀριστινδην, σκώπτοντες τὴν γαστριμαργίαν τῶν χορευτῶν Ἀττικοὶ λέγουσιν. ἔητορική. Eadem reperiuntur apud Photium et Suidam. Hesychius: φαρυγγίδα ἀντὶ τοῦ γαστριμαργίαν.

20. Et. M. p. 790, 14: φελλεύς· σκλήρης πόσως καὶ πετρώδης τόπος. ἔητορική. Conueniunt lexicographus Bachm. I. 404, 20, Photius, Suidas, scholiasta Plat. Bekk. p. 444 med.

21. Et. M. p. 790, 39: φερέσβιος· ζωποῖός. ἔητορική. Lexicogr. Bachm. I. 404, 26, Photius, Suidas: φερέσβιον, ζωποῖόν. Cod. Flor. l. c. 300 addit ὃ τὴν ζωὴν φέρων.

22. Et. M. p. 790 extr.: φέρτερον· κρείττον ἢ ταχύτερον. ἔητορική. Photius et Suidas conspirant. Lexicogr. Bachm. I. 404, 30 omissa particula ἢ eadem, Eustathius auctore non appellato p. 73, 15: φέρτερον· κρείττον.

§ 8. Glossae Etymologici M. rhetoricae, in quibus conueniunt Suidas alii praeter Harpocrationem — Eustathius et Photius desunt.

1. Et. M. p. 185, 18: βάκηλος· εἰς μὲν τὸ λεξικὸν τὸ ἔητορικὸν εὖρον σημαῖνον οὕτω· μέγας μὲν, ἀνόητος δὲ καὶ γυναικώδης. Conueniunt Suidas et lexicogr. Bachm. I. 178, 10.

2. Et. M. p. 185, 52: βαλανάγρα· ἢ κλεις. παρὰ τὸ ἀγρεύειν τὸν βάλανον. βάλανος δὲ ἐστὶ τὸ εἰς τὸν μόχλον σιδήριον, ὃ καλοῦσι μάγγανον. αὕτη ἐκ τῶν ἔητορικῶν. Eadem Suidas, similia lexicogr. V. Bekk. p. 220, 29.

3. Et. M. p. 187, 53: βάραθρον· τόπος βαθύς, ὅπου οἱ κακοῦργοι ἐμβάλλονται. ἢ τόπος κοῖλος, τὰ μὲν ἄνω ἔχων ἰσχυρά, ὑπόχानνα δὲ τὰ κάτω, ὥστε καταδῦναι τὸν ἐπιβάντα. ἐν δὲ τοῖς Φιλιππικοῖς ὁ Δημοσθένης τὴν λέξιν οὐ κυρίως εἶπον, ἀλλ' ἐκ μεταφορᾶς· οἷον ἐν τῷ ὀλέθρῳ. ἔστι γὰρ ἔητορική. Quam glossam atticistis adiudicare non dubito, cum

incalenter apparent Suidam aliosque ex eodem fonte hausisse. quae quidem constat Atticistas exceperisse. Suidas enim commentum cum scilicet Arist. ad rit. u. 431 haec de uoce ἰσχυρῆ πῆρισμα παύται α. u. ζαρεθεσσ. Similia exposuit lexiconographus V. Bekk. p. 217, 5 a. u. ζαρεθεσσ. item lexiconographus Bachm. I. p. 175 extr. a. u. ζαρεθεσσ. Ex illa autem antiquitate hactenus, ualde Atticistae sua sumperunt, etiam huiusmodi emendationem ed. Lind. p. 7.

4. Et. M. p. 212, 12: ζέγμα και ζεχασσ' η̄ ἀπαμύνησιον ὑφ' οὗ εἰς τὸ ἱστορικὸν ἱεζών. Suidas et lexiconographus Bachm. I. e. p. 152, 2: eadem. Atticistas de curyonicis partibus exisse satis notum est (conf. gl. ζαυός και ζαυός ἐπίγει, deim Rdf. no. 225 ἐπίγειν cett.).

5. Et. M. p. 219, 35: γάζα γὰρ θισαφός. εἰς τὸ ἱστορικόν. Eadem habet Suidas et omisis uerbis γάζα γὰρ θισαφός: lexicogr. V. Bekk. p. 229, 10 et lexicogr. Bachm. I. 153, 9.

6. Et. M. p. 262, 23: δεινός. . . εἰς δὲ τὸ ἱστορικὸν εἶρον. πανούργος, ἱανός, ἀκολάκευτος, σοφός, ἔμπειρος. Etiam haec de uoce alii alia compilauere: Suidas a. u. δεινός. πανούργος usque ad ἔμπειρος' adiectiuum eadem atque Etymologus, addit autem haec, quae haud dubie Atticistarum sunt: ἰάγειν σὺ δεινός. μανθάνειν δ' ἐγὼ κατὸς | σοῦ. δεσμενῆ γὰρ και βαρὺν σ' εὔρηκ' ἐμοί' [Soph. Oed. rex u. 545], lexicographus V. Bekk. p. 234, 25: δεινός. ἱανός, ἦ . . . πανούργος. ἀκολάκευτος, σοφός, ἔμπειρος, lexicogr. Bachm. I. 190, 5: δεινοί. φοβεροί, ἔμπειροί, σοφοί και δεινός ἤθησε ὁ σοφός και πάντα ἐρευνῶν.

7. Et. M. p. 273, 43: διεδοιδύκισε [cod. Flor. -δύκησαν]. διέγραψε τῇ χειρὶ, στοργγύλην αὐτὴν ποιήσας ὡς δοιδυκα. ἦ διέτριψεν. ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ. Hesychius: διεδοιδύκισε. διέτριψε, τὴν χεῖρα στοργγύλην . . ., Suidas: διεδοιδύκησε. eadem atque Etymologus usque ad uerbum δοιδυκα; glossae lemma διεδοιδύκισε Bernhardy restituit.

8. Et. M. p. 309, 18: ἔγγιον. ἐγγύτερον. παρὰ τὸ ἐγγύς. ἔγγιον τῆς πρώτης οὐσίας ἐστίν'. οἱ δὲ ἤθορες, ὅταν τὸ ἐν

τῇ γῇ θέλωσι δηλωῶσαι, ἔγγειον λέγουσιν. ἐκ τοῦ ἑητορικοῦ. Suidas praebet expositionem multo pleniorē, inter quae uerba etiam haec leguntur: τινὲς ἐπὶ τοῦ ἔγγυτέρω. οὐχ οὕτως δὲ οἱ ἑήτορες [i. e. Δημοσθένης Ἀυσίας alii, qui hic laudantur] ἔτασσον, ἀλλ' ὅταν τὸ ἐν γῇ θέλωσι δηλωῶσαι κτλ. Cf. lexicogr. Bachm. I. p. 204, 23.

9. Et. M. p. 310, 42: ἐγκεκοισυρωμένος· ὑπερήφανος, κεκαλλωπισμένος. Ἀριστοφάνης· σεμνήν, τρυφῶσαν, ἐγκεκοισυρωμένην· εἴρηται παρὰ τὴν Κοισύραν, ἣτις ἦν μήτηρ Μεγακλέους καὶ Ἀλκμαίωνος γυνή, ὑπερήφανος καὶ καλλωπίσασσι πολλοῖς χάλρουσα. εἰς δὲ τὸ λεξικὸν κεῖται ἀντὶ τοῦ τρυφῶσαν. Omnia atticistae alterutri adiudico non solum propter explicationem, quae summam antiquitatem redolet, sed etiam propter Suidae et scholiastae Arist. [ad nub. u. 48] glossas perdoctas, quibus persimilia traduntur, ita tamen ut alii alia in farragine receperint. Neque aliena praebet Hesychius.

10. Et. M. p. 310, 48: ἐγκεκορδυλημένος· Ἀριστοφάνης κέρχεται ἐπὶ τοῦ ἐνειλημένος ἢ συνεστραμμένος· παρὰ τὴν κορδύλην, ἣτις ἐστὶν οἰδημα τῆς κεφαλῆς ὑπὸ πληγῆς γενομένου· ἣτις παρὰ τὸ κάρα εἴρηται. καὶ γὰρ κορδύλην Κύπριοι λέγουσι τὸ ἐνείλημα τῆς κεφαλῆς, ὅπερ Ἀθηναῖοι μὲν κρώβυλον καλοῦσι, Πέρσαι δὲ κίδαριν. ἔστι καὶ ἑητορική. Persimilia et magna ex parte eadem praebent Suidas et scholiasta Arist. [ad nub. 10]. Quod apud utrumque Creontem grammaticum, qui floruit sub Caesaribus ultimis, laudatum inuenimus, nemo putabit sententiam nostram de formulis ἑητορική infringi, cum procul dubio iste Creon, qui περὶ τῶν Κυπριακῶν libros composuit, doctrinam ex atticistis petierit.

11. Et. M. p. 310, 54: ἐγκιλικίζειν· τὸ πονηρεῦσθαι· ἀπὸ τῆς τῶν Κιλικίων πονηρίας. Κιλικες γὰρ ἔθνος ἐπὶ πονηρίᾳ διαβαλλόμενον. Φερεκράτης· ἀεὶ ποθ' ἡμῶν ἐγκιλικίζουσ' οἱ θεοί'. ἑητορική. Ex eodem fonte emanauit Suidae glossa s. u. ἐγκιλικίζεται; quacum Hesychius conuenit.

12. Et. M. p. 313, 30: ἐγχουσα· βοτάνης εἶδος· ἢ καὶ διὰ τοῦ ᾧ λέγεται· ἄγχουσα, Ἀττικοὶ δὲ διὰ τοῦ ε. καὶ ἐγχοσιζέται ἐπὶ τῶν γυναικῶν· τὸ τῇ ἐγχοῦσῃ χρῆσθαι τὸ πρόσ-

ωπον. ἄγχουση προσέοικεν ἀκανθῆν πετάλειον' [Nic. Ther. 638]. καὶ Ἀμειψίας Ἀποκοτταβίζουσι. ὄνοιν ὀβολοῖν ἔγχουσα καὶ ψιμύθιον'. [εἴρηται παρὰ τὸ ἔγγειν τὸ ἐν τῷ ἔλλῃ ἐρυθρόν· οἶον ἐγγέουσα τις οὔσα.] ἔστι καὶ ἑτηορικῆ. Speciem atticistarum explicationis sine dubio etiam haec glossa prae se fert, quamquam Suidas non omnia exhibet. Eius autem uerba sunt haec: ἄγχουσα· βοτάνης εἶδος· ἧς ἡ ἔλιζα ἐρυθρά κτλ. Praeterea conferas scholiastam Arist. ad Lysistr. u. 46 s. u. χῆγχουσα et ad eccl. u. 924 s. u. ἡ ῖγχουσα. Fere eadem Hesychius.

13. Et. M. p. 313, 39: ἐγχυτρίζειν· τὸ ἀποκτείνειν· ἐπὶ τῶν ἐν ταῖς χύτραις ἐκτιθεμένων βρεφῶν. ἐκ τοῦ ἑτηορικοῦ. Hesychius s. uu. ἐγχυτρίζειν et ἐγχυτρίεις. Similia repetit scholiasta Arist. ad uesp. u. 288: ἐγχυτρίεις. Quibuscum compara, quae Suidas exhibet s. u. ἐγχυτρίστριαι. Cf. App. ad § 8^a gl. 10.

14. Et. M. p. 316, 5: ἐδημώθη [ἐν τῷ δήμῳ διεδόθη, δῆλος πᾶσιν ἐγένετο κτλ.] . . . καὶ ἐδημοσίωσαν· δημόσιον ἐποίησαν. ἑτηορικῆ. Conspirant lexicogr. Bachm. I. p. 206, 13 et Suidas, qui copiosior est.

[15. Et. M. p. 317, 12: ἐδωλιάσαι· ἔστι τὸ οἰονεὶ συνθεῖναι ἐκ τινων ξύλων ἀπλῶς πρὸς τόπον τινὰ συντεθέντων· τὸ δ' ἰκριῶσαι· τὰς ἐκ μακρῶν ξύλων συντιθεμένας στέγας ὑπὸ στέγαις ἐτέραις. ἐκατέραις [scil. λέξεσι] δὲ αὐτῶν ἐχρήσαντο οἱ ἑήτορες. Concinit lexicographus V. Bekk. p. 259, 32, fere eadem tradit Suidas s. l. ἐδωλιάσαι καὶ ἰκριῶσαι.]¹⁾

16. Et. M. p. 297, 52: εἰκός· πρέπον ἢ ἀκόλουθον, εὐλογον. λαμβάνεται δὲ καὶ ἀντὶ τοῦ τάχα. εἰς τὸ ἑτηορικόν. Consentiant lexicogr. Bachm. I. p. 208, 30 et Suidas s. u. εἰκός. Secuntur in Suida alia, alia in Etymologico M. Lexicogr. Bekk. p. 244, 24: εἰκός· ἐνίοτε ἢ πρέπον ἢ ἀκόλουθον ἢ εὐλογον. Quibus omnibus Hesychius est persimilis s. u. εἰκός.

1) Quia incertum est, num uerba οἱ ἑήτορες i. e. grammatici hoc loco eandem uim habeant atque formulae sollemnes ἑτηορικῆ cett., et atticistae illi sint intellegendi, uncos adieci.

17. Et. M. p. 330, 53: ἑλινύω . . . εἰς δὲ τὸ ῥητορικὸν εὔρον σημαίνειν τὴν λέξιν τὸ στραγγεῦν, διατρέβοντας ἢ ἐγχερονίζοντας. Suidas praebet tres glossas, quarum prima huc non cadit, secunda haec est: ἑλινύειν· στραγγεῦν, tertia: ἑλινύοντας· διατρέβοντας ἢ ἐγχερονίζοντας, unde intellegitur in Etymologico M. lemma ἑλινύοντας excidisse. Quibusum contendas Hesychium: ἑλινύειν· . . . στραγγεῦσθαι ἢ διατρέβειν.

18. Et. M. p. 345, 8: ἐνώμοτος· ἔνοχος τοῖς ὄρκοις, βέβαιος. ῥητορικῆ. Conuenit Suidas. Hesychius: ἐνώμοτον· ὠρκισμένον, ἢ τοῖς ὄρκοις ἔνοχον.

19. Et. M. p. 345, 10: ἐνωμοτία· τάξις τις στρατιωτικῆ παρὰ Λακεδαιμονίους. εἴρηται δὲ ἀπὸ τοῦ ὀμνῦναι αὐτοὺς μὴ λείπειν τὴν τάξιν. ἐνωμοτάρχης· τάξεώς τις στρατιωτικῆς ἄρχων παρὰ Λακεδαιμονίους. ῥητορικῆ. Paulo uberius hac de noce disputat Suidas: ἐνωμοτία· τάξις τις στρατιωτικῆ ἀνδρῶν εἰ καὶ κ' παρὰ Λακεδαιμονίους. εἴρηται δὲ ἀπὸ τοῦ ὀμνῦναι αὐτοὺς μὴ λείψειν τὴν τάξιν. οἱ δὲ ἐνωμοτίαν τὸ ἥμισυ τοῦ λόχου· τὸ αὐτὸ δὲ καὶ δεκανίαν [sub qua corruptela lectionem rectam εἰ καὶ κ' latere Bernhardy conicit, sed, ut opinor, iniuria, cum δεκανία sit δεκάς]. οἱ δὲ τὸ τέταρτον τοῦ λόχου ἐνωμοτίαν φασί. καὶ ἐνωμοτάρχης· ὁ αὐτῆς ἄρχων. Cf. Hesychium s. u. ἐνωμοτία.

20. Et. M. p. 352, 53: ἐπακρία χώρα· Ἀθηναίους πάλαι κωμηδὸν οἰκοῦντας πρῶτος Κέκροψ συναγαγὼν κατέκτισεν εἰς πόλεις δυοκαίδεκα· καὶ τὴν τῶν πολιτῶν οἰκονομίαν [sic cod. Flor. l. c. 118, uulg.: ἐπωνυμίαν] ἀφ' ἑαυτοῦ Κεκροπίαν προσηγόρευσεν· δύο δὲ τετραπόλεις ἐκάλεσεν, ἐκ τεσσάρων πόλεων ἑκατέραν μοῖραν καταστήσας· τρεῖς δὲ τὰς λοιπὰς ἐπακρίας ὠνόμασε· καὶ ἡ προσεχῆς χώρα ταύταις ταῖς τρισὶν ὀμωνύμως αὐταῖς ἐπακρία ἐκαλεῖτο. ῥητορικῆ. Quae omnia Suidas¹⁾ repetit una cum lectione foeda ἐπωνυμία, cuius loco optime cum codice Flor. οἰκονομία legitur, ut omnes coniecturae uirorum doctorum, quas uideas in adnotationibus ed. Suid. et Etym. M.,

1) Suidae lemma ἐπακρία ex Etymologico M. et ex Strabone [IX. 1, 20 C. p. 397] corrigendum esse patet.

superuacaneae uideantur. Lexicogr. V. Bekk. p. 259, 9: ἐπακρία· ὄνομα χώρας, πλησίον τετραπόλεως κειμένης.

21. Et. M. p. 365 initio: ἐπιστροφάδην· . . . μετ' ἐπιστροφῆς, ἐφ' ἑκάτερα μέρη στρεφόμενος. ἤτορική. Suidas eadem exhibet, lexicogr. Bachm. I. 232, 14 persimilia. Simile quid etiam apud Hesychium.

22. Et. M. p. 366, 33: ἐπιτιμος καὶ ἐπιτιμον· πλούσιον ἢ τὸν μὴ ἄτιμον κατὰ νόμους ἀλλ' ἔχοντα ἐξουσίαν καὶ δημηγορῆσαι καὶ δικάσασθαι. [Λουκιανός· . . .] ἤτορική. Suidas s. u. ἐπιτιμον.

Venio iam ad glossas illas, in quibus praeter Suidam etiam Harpocratio eadem praebet atque Etymologus, quas quidem expositiones, cum secundum Freyerum iste atticistarum serinia non compilarit, ex communi omnium fonte descripsit.

23. Et. M. p. 95, 21: ἀμωσγέπως· ὅπωςδῆποτε, καθ' ὄντιναοῦν τρόπον· ἐνιοι τὸ μετρίως. Πλάτων τὸ ἐκ παντός τρόπον, ἐνὶ γε τινί. ἔστι δὲ ἤτορική, de qua atticistarum glossa conferas Giesingium l. c. p. 61. Praeter eos, quos ille laudat [schol. Plat. Phaedr. 228 C, Charm. 175 C, soph. 259 D, Prot. 331 D, Suidam, lexicogr. Bachm., Eust., schol. Luc. p. 154], Timaeus, Thom. Mag. atque Harpocratio [ἀντὶ τοῦ ἐνὶ γέ τιρ τρόπῳ] hac de particula egerunt.

24. Et. M. p. 188, 57: βασανίζειν· οὐ τὸ αἰκλῆσθαι καὶ τιμωρεῖσθαι παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς ἀλλὰ τὸ ἀνακρίνειν καὶ δοκιμάζειν καὶ ἐλέγχειν τὰληθῆς διὰ λόγων· βάσανος γάρ ἐστι λίθος ἢ Λυδία λεγομένη, ἣ τὸ χρυσιον παρατριβόμενον δοκιμάζουσα. Οὕτω πάντες κέχρηται οἱ ἀξιόλογοι. ἐκ τοῦ ἤτορικοῦ. Quibuscum optime concordat Suidas s. u. βασανίζειν et s. u. βασανίσας et s. u. βάσανος· λίθος ἐστὶν ἣ τὸ χρυσιον παρατριβόμενον δοκιμάζουσα [Hesychius: βασανίτης λίθος]. Cum tertia Suidae glossa concinit Harpocratiois epitome, quibus similis est Harpocratiois lexicis adnotatio. Neque dissimilia adnotat schol. Plat. rep. 503A cum Etymologo et Suida conspirans. Cf. Giesingium l. c. p. 63 his de locis agentem.

25. Et. M. p. 191, 14: *βάτταλος* [cod. Flor. l. c. p. 62 *βάταλλος*]· *ἐπώνυμον* [corr. Meier ex lexicogr. V. Bekk. 221, 26 in *ἐπωνύμιον*] ἦν *Δημοσθένης*. ἐκάλουν δὲ οἱ παλαιοὶ τὸν μαλακὸν καὶ βδελυρὸν καὶ ἀισχρὸν οὕτως, ἀπὸ *Βαττάλου* τινὸς ἀύλητοῦ, ὃς μαλακὸς ὦν, καὶ ἀυλήματα τοιαῦτα ἐφεῦρον. οἱ δὲ *Βάτταλον* ὄνομα παρὰ τοῖς παλαιοῖς τῶν μαλακίζομένων τὸν πρωκτὸν· ἀπὸ τοῦ τύπτεσθαι ἐν τῷ ἔργῳ [transponas: ἀπὸ τοῦ τὸν πρ. τύπτεσθαι ἐν τ. ἔργῳ] καὶ βατταλίζεσθαι. οὕτως εὔρον εἰς τὸ ῥητορικὸν λεξικόν. Cf. Freyerum l. c. p. 381, cuius expositioni Harpocratonis et lexicographi Bachm. articulos adiungas. De illo Battalo auleta inspicias Meinekii hist. crit. com. Gr. p. 333.

26. Et. M. p. 259, 51 s. u. *δειγμα*· κυρίως μὲν τὸ δεικνύμενον ἀφ' ἐκάστου τῶν πωλουμένων. ἔστι δὲ καὶ τόπος τις ἐν τῷ Ἀθήνησιν ἐμπορίῳ, εἰς ὃν τὰ δειγματα ἐκομίζετο, καλούμενος οὕτως. Ἀττικὸν δὲ ἔστιν ἔθος τὸ καλεῖν ἀπὸ τῶν ἐν τῷ τόπῳ καὶ αὐτοὺς τοὺς τόπους. οὕτως εὔρον εἰς τὸ ῥητορικὸν λεξικόν. Eundem fontem secutus est Harpocraton s. u. *δειγμα*· κυρίως μὲν τὸ δεικνύμενον . . . *Δημοσθένης* ἐν τῷ περὶ τοῦ τριηραρχήματος καὶ *Λυσίας*. Quibus adde Pollucem IX, 34: τὰ δὲ περὶ τοὺς λιμένας μέρη *δειγμα*, *χῶμα*, *ἐμπόριον*, καὶ ὡς Ὑπερίδης φησὶν, *ἐξαίρεσις*, ὅπου τὰ φόρτια ἐξαιρεῖται, ὥσπερ καὶ τὸ *δειγμα* τοῦνομα ἀπὸ τοῦ *δειγματα* τῶν ἀγωγίμων τοῖς ἀνητιῶσι διδόσθαι. Ex eodem libro atque Etym. sua habent Hesychius et Suidas, quorum hic ad litteram cum Etymologo congruit. Cf. praeterea Schol. Ar. equ. 975 et lexicogr. V. Bekk. p. 237, 20 similia exhibentes.

27. Et. M. p. 265, 29: *δημόσιος*· ὁ τῆς πόλεως δούλος, ὃς ὑπηρετεῖ τοῖς δικαστηρίοις καὶ τοῖς κοινῶσι ἔργοις. ἐκ τοῦ ῥητορικοῦ. Similia inuenies apud Harpocratonem s. u. *δημόσιος*, quibus succedit testimonium Aischinis. Etymologi glossae sunt persimiles expositiones multo copiosiores lexicographi V. Bekk. p. 234, 15 s. u. *δημόσιος* et Suidae s. u. *δημοσίων* *πραγμάτων* *διοικήτης*.

28. Et. M. p. 292, 51: *δυσωπεῖσθαι*· ὑφορᾶσθαι, φοβεῖσθαι μεθ' ὑπονοίας, σκυθρωπάζειν. οἱ γὰρ παλαιοὶ ἐπὶ

τοῦ κρίνειν καὶ ἐλέγχειν λαμβάνουσι· δυσωπεῖν γὰρ εἴρηται παρ' ὅσον οἱ κατακεκριμένοι κακῶς ἔχουσι τοὺς ὄπας. οὕτως εὖρον εἰς τὸ ῥητορικὸν λεξικὸν τὴν λέξιν· καὶ εἰς τὸ ἀνεκφώητον [cod. Flor. l. c. p. 95 τὰ ἀνεκφ.] Ἡρωδιανῶ. Hinc igitur efficiendum est hanc totam glossam rhetoricam et apud atticistas et apud Herodianum inuentam esse, aut glossam in duas partes diuidendam, quarum priorem atticistis, alteram Herodiano uel uice uersa addicamus necesse sit. Attamen cum pars prior inde ab initio usque ad uerbum *συνθροπάζειν* apud Hesychium, lexicographum V. Bekk. p. 234, 23, scholiastam Platonis p. 458, Suidam redeat ob eamque causam ueri sit simillimum glossam ineuntem esse fragmentum atticistarum, et cum initio partis alterius 'οἱ παλαιοί' legatur, quam uoculam praecipue apud atticistas usitatissimam fuisse constet, pro certo habeo cuncta esse atticistis restituenda, quibus tamen similia Herodianus quoque exhibuit, id quod procul dubio Etymologus uerbis καὶ εἰς τὸ ἀνεκφ. Ἡρωδ. intellegi uult.

29. Et. M. p. 308, 40: ἐβδομομένομενα· τοῖς ἀποτεχθεῖσαι παισὶ τὰς ἐβδομάδας καὶ τὰς δεκάδας ἦγον, καὶ τὰ γε ὀνόματα ἐτίθεντο αὐτοῖς· οἱ μὲν τῇ ἐβδόμῃ· οἱ δὲ τῇ δεκάτῃ· ἐκ τοῦ ῥητορικοῦ. Eadem occurrunt apud Suidam et Epitomatorem Harpocratonis, unde haudquaquam, contra opinionem Dindorfii, elucet Etymologum hanc glossam ex epitome descripsisse. Fontem autem, ex quo illa adnotatio in atticistarum et in Harpocratonis lexica fluxerit, cognoscas coll. Harpocrate, qui haec exhibet: ἐβδομομένομενον· *Λυσίας ἐν τῷ πρὸς Ἐτεοκλέα περὶ χρημάτων, εἰ γνήσιος. τοῖς ἀποτεχθεῖσαι παιδίοις τὰς ἐβδομάδας καὶ τὰς δεκάτας ἦγον, καὶ τὰ γε ὀνόματα ἐτίθεντο αὐτοῖς· οἱ μὲν τῇ ἐβδόμῃ, ὡς καὶ ὁ ῥήτωρ λέγει· οἱ δὲ τῇ δεκάτῃ. Ἀριστοτέλης δ' ἐν 3' περὶ ζώων ἱστορίας γράφει ταυτί· 'τὰ πλεῖστα δὲ ἀναιρεῖται πρὸ τῆς ἐβδόμης, διὸ καὶ τὰ ὀνόματα τότε τίθενται ὡς πιστεύοντες ἤδη τῇ σωτηρίᾳ'* [Aristotelis locus exstat libri VII. cap. 12 non libri IX.], quibuscum consentit schol. Arist. au. u. 494.

30. Et. M. p. 331, 41: ἐλληνοταμίαι· οἱ τῶν Ἑλληνικῶν χρημάτων ταμίαι· καὶ γὰρ ἦσαν κοινὰ χρήματα τῆς Ἑλ-

λάδος συγκείμενα ἐν τῷ δημοσίῳ [quod uerbum haud dubie ex Bekk. lex. V. lectione recta mutandum est in *Ἀήλω*]. *φητορικῆ*. cf. Harpocratonis glossam sub eadem uoce. Idem quod Etymologus etiam lexicogr. V. Bekk. p. 248, 30 recepit. Similia tradit Suidas.

31. Et. M. p. 343, 42: Ἐννεάκροννος· κρήνη Ἀθήνησι παρὰ τὸν Ἰλισσὸν ἢ πρότερον Καλλιρόη ἔσκεν· ἀφ' ἧς τὰ λουτρὰ ταῖς γαμουμέναις μετῴσι. Πολύζηλος Δημοτυνδάρῃ δέ· Ἔξει πρὸς [uulg. ἀπ] ἔννεάκροννον ἐνδρον τόπον· *φητορικῆ*. Harpocraton: Ἐννεάκροννος· Ἀστας ἐν τῷ . . . καὶ Ἰσοκράτης ἐν τῷ περὶ τῆς ἀντιδόσεως. κρήνη τις ἐν Ἀθήναις. πρότερον δ' ἔκαλεῖτο Καλλιρόη. Praeterea inter se cohaerent glossae similes Hesychii et Suidae optime cum Etymologi glossa rhetorica conspirantes.

32. Et. M. p. 348, 19: ἐξηγηταί· οἱ τοὺς νόμους τοῖς ἀγνοοῦσι διδάσκοντες καὶ ὑποδεικνύοντες περὶ τοῦ ἀδικήματος, οὗ ἕκαστος γράφεται· καὶ ἐξηγούμενοι τὰ πάτρια. *φητορικῆ*. Eandem fere expositionem legimus apud Harpocratonem s. u. ἐξηγητής. Una cum Etymologo atticistarum adnotationem exhibent lexicographus V. Bekk. p. 252, 4, Suidas gl. 1, scholiasta Plat. p. 457 [Bekk.] et p. 327. Cf. Giesingium l. c. p. 67.

33. Et. M. p. 354, 31: ἐπενεγκεῖν δόρυ ἐπὶ τῇ ἐκφορᾷ καὶ προαγορεύειν ἐπὶ τῷ μνήματι· εἰς τοὺς βιαίως ἀποθανόντας ταῦτα ἐπράττετο. καὶ Ἴστρος ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν Ἀτιθίδων φησὶν, ὅτι τινὲς ἐπὶ τοῦ τάφου δόρυ φασὶ καταπεπηχέναι τὸν Ἐρεχθεά, τὸ πάθος σημαίνοντα, διὰ τὸ νόμον εἶναι τοῖς προσήκουσι τοῦτον τὸν τρόπον μετέρχεσθαι τοὺς φονέας. *φητορικῆ*. Fontem antiquum tenes et in Harpocratonem, qui paulo uberior Etymologo est, et in Polluce VIII, 65: δόρυ ἐπὶ τῇ ἐκφορᾷ ἐπὶ τῶν βιαίως ἀποθανόντων ἐπεφέρετο κτλ. Istrum autem atthidographum praeter Etymologum et Harpocratonem laudat in glossa persimili etiam Suidas. Fere easdem explicationes habent lexicogr. IV. et V. Bekk. p. 188, 14 et p. 237, 30.

34. Et. M. p. 359, 54: ἐπιθετοὺς ἑορτάς· Ἰσοκράτης Ἀρεοπαγιτικῷ. τὰς μὴ πατρίους ἑορτάς, ἄλλως δὲ ἐπιψηφι-

σφείσας ἐπιθέτους ἐκάλουν. ἐλέγετο δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ ἄλλα ἐπιθέτὰ τινα, ὅσα μὴ πάτρια ὄντα ἢ ἐξ Ἀρτείου πάγου βουλή ἐδίδαξε. Δυσίας δὲ ἐπιθέτους ἐπιστολὰς λέγει, τὰς δοφείσας τισὶν ὥστε διακομίσας καὶ ἐπιθεῖναι ἐπιστολὰς ἀντὶ τοῦ παραδοῦναι. καὶ ἐπέθηνεν ἀντὶ τοῦ παρέδωκεν. ῥητορικὴ. Harpocration eadem, sed testimoniis uberiora exhibet. Cum Etymologo conspirat ad uerbum Suidas et, quatenus omnino hac de uoce refert, lexicographus V. Bekk. p. 253, 1.

35. Et. M. p. 404, 54: ἐχίνος . . . εὔρον δὲ σημαίνει τὴν λέξιν εἰς τὸ ῥητορικὸν καὶ ἄλλο, ἧγουν καθίσκουσ, ἀγγεῖα τινα· τὰ μὲν ἐκ χαλκοῦ· τὰ δὲ ἐκ κεράμου· εἰς ἃ αἴτε μαρτυρίαι καὶ αἱ προκλήσεις ἔγγραφοι ἐνεβάλλοντο ὑπὸ τῶν δικαζομένων, καὶ κατεσημαίνοντο, ἵνα μηδεὶς κακουργήσῃ τὰ ἐμβαλλόμενα. Quam glossam ex Aelii Dionysii uel Pausaniae lexico rhetorico desumptam esse manifestissime affirmant et lexicographus V. Bekk. p. 258, 3 et Photius gl. 2: ἐχίνος. Quibus adnectas Suidam gl. 5, schol. Arist. uesp. u. 1427, Photium gl. 3, qui inter se congruentes illam de uoce ἐχίνος expositionem paulo mutata repetunt. Ex fonte autem atticistis antiquiore Harpocration riunlum suum deriuauit: ἐχίνος· ἔστι μὲν ἄγγος τι, εἰς ὃ τὰ γραμματεῖα τὰ πρὸς τὰς δίκας ἐτίθεντο· Δημοσθένης ἐν τῷ πρὸς Τιμόθεον. μνημονεύει τοῦ ἄγγους τούτου καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτεῖα καὶ Ἀριστοφάνης Δαναΐσιν κτλ.

36. Et. M. p. 430, 42: ἡμιμέδιμνον· ἡμιμέδιμνόν ἐστι μέτρον χωροῦν ἡμισυ μεδίμνου, τουτέστι χολίνικας εἴκοσι τέσσαρας. ἡμιέκτον δὲ τὸ ἕκτον μέρος τοῦ μεδίμνου. ῥητορικὴ. Conueniunt omnes: lexicogr. V. Bekk. p. 262, 32, Hesychius, Photius, Suidas. Harpocration fere iisdem uerbis utitur. Atticistam autem utrumque disertis uerbis de mensuris scripsisse satis apertum est ex Eustathii praestantissimo loco p. 1853 extr. usque ad p. 1854, 37.

37. Et. M. p. 448, 15: θέσθαι· τὸ θησανρίσασθαι . . .] εἰς δὲ τὸ ῥητορικὸν λεξικόν· ἀντὶ μὲν τοῦ ὑποθήκην λαβεῖν, Ὑπερίδης· ἀντὶ δὲ τοῦ προέσθαι καὶ κυρῶσαι νόμον, Δημοσθένης ἐν τῷ περὶ τῶν Ἀτελειῶν· ἐν μέντοι τῷ κατὰ Στε-

φάνου φησίν· ἑαντῶ νόμους ἰδίους θέμενον· ἀντὶ τοῦ θέντα. Fere eadem forma hic articulus apud Harpocratonem legitur. Ad litteram autem conspirant Photius, Etymologus, Suidas. Ammonius p. 70 [ed. Valck.]: θέσθαι καὶ ὑποθέσθαι διαφέρει· θέσθαι μὲν γὰρ ἔστι τὸ λαβεῖν ὑποθήκην. ὑποθέσθαι δὲ τὸ δοῦναι ὑποθήκην.

38. Et. M. p. 716, 53: σκηνην δὲ ἣν ἔχουσι· Δημοσθένης ἐν τῷ πρὸς Σπουδῖαν. ἔοικε δὲ σκευῶς τι εἶναι, ὅπερ οἱ μὲν κόσμον τινὰ γυναικείον εἶναι φασιν, οἱ δὲ σκιάδειον. ἔητορική. Harpocraton haec transcripsit: σκηνην δὲ ἣν ἔχουσιν οὐδὲ γὰρ ταύτην λαβόντες ἀναφέρουσιν· Δημοσθένης ἐν τ. πρ. Σπ. usque ad σκιάδιον. καὶ σκηνην ἐπήξατο, τουτέστι, τένδαν, κατὰ γλῶσσαν. Hesychius habet hanc glossam: σκιάδ[ε]ιον· σκηνή· [καμελαύκιον]. Suidas denique et Photius ex atticistis uel ex Harpocratonem Etymologi glossae similia in farragines recepere s. u. σκηνήτης.

39. Et. M. p. 758, 51: τμήμα· ἀντὶ τοῦ ἐνέχυρον, καὶ οἶον ἀποτίμημα ὡς Λυσίας. τίθεται δὲ ἀντὶ τοῦ οἶον κεφάλαιον, ὡς ἐν τῷ περὶ τῶν συμμορίων [Suid. male συμμάχων] Δημοσθένης. λέγεται δὲ καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας εἰσφερόμενον παρ' ἐκάστου τμήμα· ἐν δὲ τῷ κατὰ Μειδίον, ἐπὶ τῆς τιμωρίας εἴρηται. ἔητορική. Conueniunt Harpocratonem, Photius, Suidas.

§ 9. Glossae Etymologici M. rhetoricae XIII, quibus congruit aut unus Photius aut Hesychius uel scholiasta Aristophanis uel lexicographus Bachm. et Photius — Suida excepto —, VIII, quibus consentiunt Hesychius uel scholiasta Aristophanis uel lexicographus V. Bekk. et Bachm. — Photio et Suida exceptis —, VII, quibus simile quid apud ullum grammaticum non exstat.

I. 1. Et. M. p. 311, 44: ἐγκυσίχλωρος· παρὰ τὸν κύσον, δ' ἀπὸ τοῦ κύσον χλωρὸς καὶ ἀπὸ κοτύλης. κύσον γὰρ εἰώθασιν οἱ κωμικοὶ καὶ τὸν πρωκτὸν καλεῖν. περὶ δὲ ἡ κοτύλη.

ἔστι καὶ ῥητορικῆ. Photius s. u. *κυσινόχωλος καὶ ἐγκυσινόχωλος* et Hesychius s. u. *ἐγκυσίχωλος*.

2. Et. M. p. 384, 56: *ἔσμυρτισμένον· σμύρνη ἐπεστύμμενον· μύρον γὰρ παρὰ τὸ τῆ μύρα συνέψασθαι. ῥητορικῆ*. Photius tradit eadem praeter uerbum *μύρα*, cuius loco *μοίρα* legitur: quarum utraque et Etymologi et Photii lectio certe in formam *μύρρα* mutanda est. Hesychius s. u. *ἔσμυρτισμένον*.

3. Et. M. p. 387, 5: *ἐτνήρυσις· λέγεται καὶ ζωμήρυσις. Ἀριστοφάνης Ἀχαρνέυσιν· ὦ μήτερ ἀνάδος δεῦρο τὴν ἐτνήρυσιν· ῥητορικῆ*. Conuenit Photius. Alia et multo uberiora tradunt Hesychius s. u. et scholiasta Arist. ad Ach. u. 244.

4. Et. M. p. 392, 11: *εὐκηλον· εὐχιστον, εὐκαστον. ἔξανθρακώσας πνυμέν' εὐκηλον δρυός· οὕτως εἴρηται εἰς τὸ ῥητορικόν*. Eadem testimonii auctore adiuncto habet Photius s. u. *εὐκηλον*. Quibus addas Hesychii glossam sub eadem uoce.

5. Et. M. p. 402, 46: *ἔφεκτοὺς τόκους· οἱ ἔγγραφοι τόκοι, οἷον ἐπεχόμενοι καὶ ὠρισμένοι, μὴ μέντοι προϊόντες μήτε συλλεγόντες. ῥητορικῆ*. Conuenit solus Photius ad uerbum et nonnullis omissis lexicographus V. Bekk. p. 257 extr. *ἔφεκτός*. — Verbis ἧ ὃ ἐπὶ τὸ ἔκτον τοῦ κεφαλαίου, quae in Etymologico M. post formulam *ῥητορικῆ* leguntur, haec nota, quamquam conspirant cum Etymologo: *Ἥραρατιον*, Photius, Suidas, non adiecta est. Cf. supra p. 203.

6. Et. M. p. 430, 46: *ἡμιδιπλοίδιον· γυναικεῖον βραχὺ περίβλημα, ὃ ἔνδον φοροῦσιν ὑπὸ τὸν μηρόν. ῥητορικῆ*. Eadem exhibet Photius, similia autem Suidas et scholiasta Arist. ad eccl. u. 318 his uerbis: *τὸ γυναικεῖον ἱμάτιον ἢ ἀναβόλαιον γυναικῶν*. Quibus coniungas Hesychii adnotationem: *ἡμιδιπλοίδιον*.

7. Et. M. p. 759, 2: *τιμητικὸν πινάκιον· τὸ τοῖς δικάζουσι διδόμενον, ἐν ᾧ γράφουσι τι χρήσιμον. Ἀριστοφάνης. ῥητορικῆ*. Hinc igitur Photius emendandus est uel supplendus, qui loco adiectiui *χρήσιμον* Etymologi litteras *χη* exhibet una cum 'quattuor fere litterarum spatio' teste Nabero, in ceteris autem cum Etymologo concinit.

8. Et. M. p. 761, 43: *τοξόται* [codd. *τολόται*]· οἱ δημόσιοι ἕπηρεται. τοὺς δ' αὐτοὺς καὶ Σκύθας ἔλεγον καὶ Σπενσίνους [V, ceteri codd.: *σπενσίμους*] ἀπὸ τοῦ συντάξαντος αὐτοῦς. ἔητορική. Photius ex eodem fonte atque Etymologus haec cum corruptelis: *τολόται* et *σπενσίμους* in lexicon recepit, ex alio autem integro glossam s. u. *τοξόται*· καὶ Σκύθαι καὶ Σπενσίνιοι· οἱ δοῦλοι οἱ δημόσιοι Ἀθήνησιν, ἀπὸ Σπενσίνου τοῦ πρώτου καταστήσαντος αὐτοὺς εἰς τὴν ἕπηρεσίαν, quam Etymologus quoque praebet eamque formula omissa ex Photio depromptam. Corruptelam autem perantiquam esse et in codice atticistarum iam exstitisse ex eo colligo, quod et Etymologus M. et Photius expositionem de illis seruis publicis bis rettulerunt.

9. Et. M. p. 766, 40: *τριπαῖα*· ἡ ἐναντία πνοή. οὕτω Σοφοκλῆς. ἔητορική. Photius: *τριπαῖα κτλ.* et lexicographus Bachm. p. 390, 8: *τριπαῖα κτλ.*, quae in Etymologico M. leguntur.

10. Et. M. p. 763, 46: *τραπεζοποιός*· ὁ τῶν περὶ τὸ συμπόσιον πάντων ἐπιμελούμενος τραπεζῶν σκευῶν ἀκουσμάτων. οὕτως Μέγανδρος. ἔητορική. Photius exponit idem, inserit autem inter genetiivos σκευῶν et ἀκουσμάτων uerbum σπονδῶν. Quibus contendas Hesychii glossam: *τραπεζοποιός*.

11. Et. M. p. 766, 22: *τρικαλίνδητος*· *τρικυλίνδητος*. ἔητορική. Conuenit Photius.

12. Et. M. p. 769, 7: *τροπίδια*· τὰ εἰς τρόπιν νεῶς εὐθετοῦντα ξύλα· μεταφορικῶς δὲ καὶ ἐπὶ μεταβολῆς τινος καὶ ἀρχῆς πράγματος· καὶ ὁ τόπος ἐφ' οὗ τίθεται ἡ τροπίς. οὕτω Πλάτων. ἔητορική. Photius habet eadem μεταβολῆς genetiivo excepto, cuius loco scribit 'καταβολῆς'. Hesychius s. u. *τρόπις*· τὸ κατώτατον τῆς νεῶς.

13. Et. M. p. 787, 47: *φάρμακον*· . . . καὶ φαρμακοτριβῆι· οἱ βαφεῖς, οἱ τὰ φάρμακα τριβοντες ἢ πολοῦντες. ἔητορική. [Verba, quae antecedunt, sunt Orionis, quem uide in ed. Sturzii parte priore p. 616, 58: excerpta Orionis lexicī ex cod. Darmstad. ibidemque parte altera p. 158, 33.] De uoce

φαρμακοτριβαι Photius et lexicographus Bachm. p. 403, 17 et lexicogr. V. Bekk. p. 314, 16 [lemma: *φαρμακοτριπται*, quod est corr.] eadem proferunt atque Etymologus.

II. 1. Et. M. p. 219, 41: *γάκινος*· ὁ σεισμός κατὰ Ἀθηναίους, ὃ τὴν γῆν κινῶν. ἔστι δὲ καὶ ῥητορικὴ ἢ λέξις. Hesychius adnotat: *γακίνας*· σεισμός γῆς. Loco nominis corrupti Ἀθηναίους uiri docti commendauere *Λωριέας* [Stephanus], *Θηραίους* uel *Αἰγινάους* [Valcken.], *Θηβαίους* [Gaissfordius], quarum emendationum mihi quidem Gaissfordiana optima uideatur esse, praesertim cum Et. M. p. 368, 46 teste Gaissfordio eadem nominum confusio inueniatur.

2. Et. M. p. 236, 49: *γνώμων*¹⁾· . . . ἐγὼ δὲ εὖρον ἐν τοῖς ῥητορικοῖς [cod. Flor. p. 78: ἐν τῷ ῥητ.] τὴν λέξιν σημαίνουσαν οὕτως· γνώμων, ὁ συνετός. λέγεται δὲ γνώμων καὶ κανόνιον τι μηχανικόν. καὶ δὴ καὶ τι σχῆμα γεωμετρικόν· καὶ διοπτρικοῦ ὀργάνου μέρος καὶ δὴ καὶ ἀστρονομικοῦ. ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν τοῖς γνωμοῖς ὀργάνοις μάλιστα λαμβανόμενον. καὶ γνώμονες ἄρχοντες τινες Ἀθήνησι λέγονται· καὶ οἱ ἀκριβεῖς, ἀπὸ τοῦ γνῶναι. Hac in glossa diiudicare non ausim, utrum omnia, quae post formulam leguntur, an sola uerba *γνώμων*· ὁ συνετός atticistis tribuam. Hesychius quidem, qui de uoce *γνώμων* duas adnotationes praebet, in priore haec habet: *γνώμων*· συνετός. Σοφοκλῆς, in altera: *γνώμων*· ὁ ἀκριβής, ἀπὸ τοῦ γνῶναι. λέγεται καὶ τὸ ἐν τοῖς ἡλιοτροπίοις κέντρον. καὶ τὸ παρὰ τοῖς τακτικοῖς, ex quibus constat uerba inde a 'λέγεται δὲ' usque ad glossae exitum satis magna uerisimilitudine atticistis restitui non posse, uerba autem *γνώμων*· ὁ συνετός certo ex lexicis rhetoricis esse deprompta.

3. Et. M. p. 246, 25: *δακτύλιος*· . . . λέγονται δὲ δακτύλιοι καὶ οἱ τετραήμενοι λίθοι, ἐξ ὧν τὰ ἀπόγεια σχοῖνια ἀνάπτουσιν. ἐκ τοῦ ῥητορικοῦ. [Ea, quae huic glossae rhetoricae antecedunt, Etymologus ex Orionis lexico descripsit p. 45, 12 ed. Sturz.] Conuenit Hesychius.

1) Conferas Schoemannum Philol. XLIII. 1884 p. 531, de Etymologi expositione, quae formulae antecedit, disputantem.

4. Et. M. p. 272, 3: *δίγονος μάσθλης· διπλοῦς ἰμάς ἢ ὅτι οὐ μόνον κατὰ τὴν βαφήν ἦν τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ αἵματος ἐκέχρωστο. Σοφοκλῆς Ἀνδρομέδα· ἴδου δὲ φοινὸν μάσθλητα δίγονον· ἐκ τοῦ ῥητορικοῦ. Hesychius: δίγονος μάσθλης· ὁ διπλοῦς et s. u. μάσθλης· . . . καὶ γὰρ ἡ μάσθλη Σοφοκλῆς Ἀνδρομέδα καὶ Συνδείπνοις. Ea, quae Suidas et scholiasta Arist. ad nub. u. 448 hac de uoce exhibent, huc non cadunt.*

5. Et. M. p. 310, 39: *ἐγκεκαυμένη· ἐζωγραφημένη· ἐπεὶ ἐγκαντα λέγονται οἱ ζωγράφοι, οἱ διαγράφοντες τοὺς τοίχους. ἴσως παρὰ τὸ καῖ, τὸ κοιλαίνω. ἐκ τοῦ ῥητορικοῦ. Similia exstant in lexico V. Bekk. p. 250, 24 s. u. ἐγκεκαυμένη.*

6. Et. M. p. 304, 22: *εἶρω· τὸ λέγω. παρὰ τὸ ὦ, ὃ σημαίνει τὸ λέγω· οὗ παράγωγον ἡμί· ἀφ' οὗ τὸ ἦ, καὶ κνανήσιν· ὡς οὖν ἄγω ἀγείρω, ἔθω ἐθείρω· οὕτως καὶ ἀπὸ τοῦ ὦ εἶρω. ὅθεν καὶ εἶρειν τὸ κατὰ γλωσσαν λέγειν· συνείρειν δὲ λέγουσι τοὺς ἐν τῷ ἀναγινώσκειν συνάπτοντας καὶ λόγον ποιοῦντας. εἰς τὸ ῥητορικόν. Hesychius alia habet; lexicographus Bachm. 209, 30: εἶρω· συνάπτω, ὅθεν καὶ εἶρμός tradit. Conferas praeterea Eustathium p. 780, 19: ἐρητύειν δὲ κυρίως τὸ διὰ λόγον κωλύειν ὡς ἀπὸ τοῦ ἔρω, ἐρήσω τὸ ἔρωτῶ, ἥδη δὲ καὶ λέγω. τῶν γὰρ ὁμωνύμων καὶ τὸ εἶρειν ἐστὶ, δι' οὗ σὺν ἄλλοις καὶ τὸ λέγειν δηλοῦται καὶ τὸ ἔρωτῶν [p. 212 adn. 1].*

7. Et. M. p. 340, 3: *ἐνεργμός· τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἐνεργίς· κροῦμα καθαριστικόν. εὐφρόνιος δὲ τὸν ἐν μέσῳ τῆς κιθάρας πασσαλισκόν, δι' οὗ ἡ χορδὴ διήρηται. Φρύνιχος Κόννη· ἔτι δαὶ τὸν ἐνεργμόν· κροῦμα, διάσχεσιν. ῥητορική. Similia Hesychius seruat s. u. ἐνεργμός.*

8. Et. M. p. 361, 22: *ἐπιλάρχισμα· λάρκου βύσμα. λάρκος δέ· ἀγγεῖον ἀνθρώπων πλεκτόν. ῥητορική. Cum hac annotatione coniungo scholion Arist. ad Ach. u. 332 s. u. ὁ λάρκος δημότης.*

III. 1. Et. M. p. 191, 45: *Βάτεια· . . . [fragmentum Ori] ἐγὼ δὲ εὗρον ἐν τοῖς ῥητορικοῖς σημαίνουσαν τὴν λέξιν οἰκίαν τινά, ἀπὸ Βάτωνος ἐπωνομασμένην δεσπότου· ἢ σεῦος ἡ*

κόσμον ἢ χωρίον τι. λέγεται δὲ καὶ τῆς συκαμίνου ὁ καρπὸς ὑπὸ Σαμαρινίων [?] καὶ μόρα.

2. Et. M. p. 204, 39: βόλιμος . . . καὶ τὸ σημαίνονμενον εὔρον εἰς τὸ ῥητορικὸν λεξικόν· ἔστι μόλιβος· καὶ κατὰ ἐναλλαγήν· βόλιμος παρὰ Συρακουσίοις.

3. Et. M. p. 216, 25: βρύττοντες . . . εἰς δὲ τὸ ῥητορικὸν λεξικὸν εὔρον σημαίνει τὴν λέξιν ἀντὶ τοῦ ὀρύττοντες.

4. Et. M. p. 236, 40: γνύπετοι· στυγνοί, καὶ ὁλον νενυγμένοι. καὶ τὸ κατεγνυπτῶσθαι τοιοῦτον δηλοῖ. ῥητορικὴ.

5. Et. M. p. 270, 5: διαῤῥικνοῦσθαι· τὸ τὴν ὄσφυν φορικῶς περιάγειν. Κρατῖνος Τροφωνίῳ· ἔξιφιξε καὶ σπόδιξε καὶ διαῤῥικνοῦ'. ἐκ τοῦ ῥητορικοῦ.

6. Et. M. p. 311, 1: ἐγκινοίμενος· Βαβυλωνίοις Ἀριστοφάνης· ἀνήρ τις ἡμῖν ἔστι ἐγκινοῦμενος'. ῥητορικὴ.

7. Et. M. p. 365, 25: ἐπιτάξ . . . εἰς δὲ τὸ ῥητορικὸν λεξικὸν εὔρον τὴν λέξιν σημαίνειν συντόμως, κωμικῶς· ὅστις τῆς ὁδοῦ | ἡγήσεται σοι τὴν ἐπιτάξ'. οὐχ ὡς οἱ τραγικοί, μακρῶς.

APPENDIX.

Hoc loco eas glossas rhetoricas enumerabo, quarum formulae solo in codice Florentino servatae sunt. Neque uero istas adhuc tractaui propterea, quod formulas, cum in uno codice inueniantur, eandem uim non habere censui atque notas, quas supra examinaui. Ut autem est, siue in archetypo Etymologici M. formulae codicis Flor. olim exstiterunt et casu accidit, ut in omnibus praeter Florentinum codicibus ne uestigium quidem illarum compareat, siue a librario codicis Flor. perperam subiunctae sunt — eas hac in appendice addam ita tamen, ut secundum dissertationis paragraphos disponam, quibus singulae inserendae sunt.

Ad § 6: 1. Et. M. p. 183, 49 [cod. Flor. l. c. p. 60]: βάβαξ· λάλος, φλύαρος. παρὰ τὸ βάζω, βάξω, βάξ· καὶ κατὰ ἀνα-

διπλασιασμόν, βάβαξ. Αρχιλοχος· 'κατ' οἶκον ἐστρωφᾶτο μισητός βάβαξ'. ἔστι δὲ καὶ ἄητορική.

2. Et. M. p. 183, 45 [cod. Flor. l. c. p. 60]: βαβάκτης· ὀρχηστής, λάλος, μανιώδης, βακχεύτης. λέγεται δὲ καὶ ὁ Πάν. Κρατίνος· 'χαίρε χρυσοκέρω βαβάκτα κήλων | Πάν.' παρὰ τὸ βάζω τὸ λαλῶ, βάζω, βέβαγμαί, βέβακται· οἶον 'ἔπος δ' εἴπερ τι βέβακται'. βαβάκτης· ὁ πολλὰ λαλῶν, φλύαρος. ἔστι καὶ ἄητορική. De huius et antecedentis uocis stirpe conferas quae p. 231 ad uerbum ἀβάκησαν exposui. Compose praeterea Hesygium s. u. βάβαξ et lexicographum V. Bekk. p. 223, 30 sub eodem lemmate.

3. Et. M. p. 186, 14 [cod. Flor. l. c. p. 60]: βαλβίς· ἡ ἀφειρηία καὶ ὁ καμπτός, ἤγουν ἡ ἀφεις τῶν δρομέων. ἦσαν δὲ ξύλα δύο, ἀφ' ὧν σχοινία διετείνετο. ἀφ' ἧς βαλβίδος ἐξέτρεχον οἱ ἀγωνιζόμενοι. Ἀνκόφρων· 'ἐγὼ δ' ἄκραν βαλβίδα μηρίθου σχάσας ἀνειμι' [ea, quae secuntur, sunt Etymologi Gud. et Orionis]. Conuenit Aelius Dionysius apud Eustathium p. 1404, 55 [Rdf. no. 96]. Fere eadem atque Etymologus praebent Suidas, lexicogr. V. Bekk. p. 220, 31. — Eodem pertinet, quod Etymologus eadem de re aliis uerbis tradit s. u. βαλβίσιν p. 186, 22: ἀντὶ (τοῦ) ταῖς ἀρχαῖς. εἴρηται δὲ ἀπὸ τῶν δρομέων. ἡ γὰρ ὑπὸ ὕσπληγγος γινομένη γραμμὴ, διὰ τὸ ἐπ' αὐτῆς βεβημέναι τοὺς δρομέας, βαλβίς καλεῖται καὶ ὁ τῆς ἀφειρηίας τόπος. ἔνιοι καμπτήρα. ἐκ τοῦ ἄητορικοῦ λεξικοῦ. Similia apud Suidam et Harpocratonem [ed. Dind. p. 70, 9]. Forsitan haec altera glossa ex Pausania fluxit.

4. Et. M. p. 189, 7 [cod. Flor. l. c. p. 61]: βασιλῖς· ἡ τοῦ βασιλέως γυνή, ὡς καὶ βαλανίς ἡ τοῦ βαλανέως. ἄητορική. Aelium Dionysium de formis femininis uocabuli βασιλεύς egisse apparet ex Eust. p. 1425, 40 [Rdf. no. 97]. Suidas congruit cum Etymologo.

5. Et. M. p. 204, 54 [cod. Flor. l. c. p. 67]: βομβύλιος· εἶδος ζῦρον παραπλήσιον μελλισση. εἴρηται δὲ παρὰ τὸ βομβεῖν. ἔστι δὲ καὶ ποτηρίου εἶδος ἀπὸ μεταφορᾶς τοῦ ζῦρον. καὶ γὰρ αὐτὸ ποσῶς πως [cod. Flor.: ποιητικῶς] κατεσκευάζετο,

ὥστε πιόντων βομβεῖν. καὶ τὸ ἐλαιρὸν δὲ ἄγγειον, καθ' ὁμοιότητα τοῦ στενοπόρον ἐκπώματος, βομβυλιὸς λέγεται. οὕτως εὔρον εἰς τὸ ῥητορικόν. Etymologi expositio redit fere integra in Eustathii commentariis p. 945, 23 [. . . δέ τις ῥήτωρ φησί] coll. p. 1591, 34, quibus locis bis uerbum ὀνοματοπεποιήται [cf. p. 225] exstat et coll. p. 1718, 9, ubi expositioni de uocabulo βομβύλιος testimonium ex comoedia depromptum additum est. Ad uerbum fere conspirant Suid., lexicogr. V. Bekk. p. 220, 7, Hesych., ex parte Harpocration.

6. Et. M. p. 248, 13 (cod. Flor. l. c. p. 81): *δαπίδες· τάπητες. παρὰ τὸ ἐν δαπέδῳ στρώννυσθαι. ῥητορικῆ.* Con-tueni ad uerbum Aelius Dionysius apud Eustathium p. 1347, 44 [Rdf. no. 125]. Hesychius et Suidas similia exhibent.

7. Et. M. deest: cod. Flor. l. c. p. 100: *εἰθύφαλλοι· . . . εὔρον τὴν λέξιν ἐν τῷ ῥητορικῷ λεξικῷ· καὶ γράφεται διὰ τῆς εἰ διφθόγγου· ἐν μὲν εἶδος ῥῶδης ὀρχουμένης, δεύτερον αἰδοῖα δερμάτινα, τρίτον τελετή τις περὶ τὸν Διόνυσον.* Optime concinit Aelius Dionysius apud Eust. p. 1413, 38 [Rdf. no. 161]. Inspice praeterea lexicon V. Bekk. p. 246, 19, ubi eadem inuenies.

8. Et. M. p. 303, 18 [cod. Flor. l. c. p. 103]: *εἰρεσιώνη· εὐμεγέθης κλάδος, ἐξ ἐρίων ἔχουσα στέμματα, κλώνας καὶ ἰσγάδας καὶ τῶν καθαρῶν ἀκρυδρύων ὄρμαθούς. ἢ θάλλος ἐστὶν ἐλαίας πάντας τοὺς καρπούς ἔχον ἀπηρητημένους καὶ στέμμα λευκὸν καὶ φοινικοῦν. προετίθετο δὲ ἱερεῖα τῷ Ἀπόλλωνι ἐκεῖνη τῇ ἡμέρᾳ ἣ οἱ περὶ Θησέα σωθῆναι δοκοῦσι. καταχύσματα δὲ καὶ κύλικα οἴνου κεκραμένην καταχέοντες αὐτῆς, ἐπιλέγουσιν·*

„εἰρεσιώνη σῦκα φέρει καὶ πίνοντας ἄρτους

„καὶ μέλιτος κοτύλην, καὶ ἔλαιον ἀποψήσασθαι

„καὶ κύλικ' εὐζώροιο ἵνα καὶ μεθύουσα καθεύδῃ.

ὠνόμασαν δὲ οὕτως, οἱ μὲν ἀπὸ τοῦ ἐρίοις καταστέφασθαι· ἢ παρὰ τὸ εἶρεσθαι, ὃ ἐστὶ συμπλέκεσθαι τοὺς καρπούς· οἱ δὲ, ὅτι εἶροντο τὸν θεόν, τί ποιήσουσι μετὰ τὴν θυσίαν τὸν κλάδον· [καλοῦσι δὲ αὐτὴν καὶ κορυθάλειαν·] ἢ ἀπὸ τοῦ τοῖς κλάδοις ἐνεῖρασθαι τὰ ἐξ αὐτῆς κρεμάμενα· ἢ ἀπὸ τῶν στεμ-

μάτων· στέμματα γὰρ τὰ ἔρια λέγουσιν οἱ Ἀττικοί. Λυκούργου δέ φησιν, ἀφορίας γενομένης Ἀθηναίους, τοῦτο ἐπιτελεσθῆναι κατὰ χρησμόν οἶον ἰκετηρίας. ἑητορικῆ. Fere eadem disputat Pausanias apud Eust. p. 1283, 6, cui adnectas Suidam et lexicogr. V. Bekk. p. 246, 27.

9. Et. M. p. 358, 24 [cod. Flor. l. c. p. 120]: ἐπιγονατῖς· . . . ἡ χιτῶν ἀνάκολος γυναικεῖος, ὃν ἐνδοθεν ἐπενδύονται, ὡς εὖρον εἰς τὸ ἑητορικόν. Eadem Eustathius p. 976, 15 servauit, qui Pausaniam auctorem laudat.

Ad § 7: 1. Et. M. p. 369, 38 [cod. Flor. l. c. p. 125]: ἐρανιστῆς· κυρίως ὁ τοῦ ἐράνου μετέχων καὶ τὴν φοράν, ἣν ἐκάστου μηνὸς ἔδει καταβάλλειν εἰσφέρων. Ἀριστοφάνης Ὀλκᾶσιν· ‘πρῶτον ἐρανιστὰς ἐσθίων ἤψησ’ ἔτνος.’ ἑητορικῆ. Conueniunt ex parte Harpocration et Photius et Suidas.

2. Et. M. p. 430, 35 [cod. Flor. l. c. p. 149]: ἱμιολλίας· τὸ ἥμισυ τοῦ κεφαλαίου. ἡμιολλία δὲ πάλαι ἐλέγετο ληστρικὸν πλοῖον, οὗ τὸ ἡμιόλιον μέρος ψιλὸν ἐρετῶν ἐστι πρὸς τὸ ἀπ’ αὐτοῦ μάχεσθαι. Eadem fere adnotat Suidas et pauca Hesychius s. u. ἡμιολλίας et ἡμιόλιον.

Ad § 8a. 1. Et. M. p. 185, 31 [cod. Flor. l. c. p. 60]: βαθεῖαν αὐλακα· ὅπερ ἐστὶ στιχίς γῆς ὑπὸ ἀρότρον· ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τοῦ βαθείας φρένας καὶ κεκρυμμένας. ἐκ τῶν ἑητορικῶν. Suidas habet eadem; Hesychius: βαθεῖαν· κεκρυμμένην.

2. Et. M. p. 208, 42 [cod. Flor. l. c. p. 69]: βουληφόρος· πρόβουλος, ἀρχίβουλος, ἡγεμών, ἀρχων, βουλευτικός. ἑητορικῆ. Ex parte consentiunt Suidas et Hesychius.

3. Et. M. p. 246, 35 [cod. Flor. l. c. p. 81]: δαλός· ὁ πεπυρακτωμένος ἄνδραξ ἢ λαμπάς, ἢ ξύλου ἀπόκαυμα· ἢ δαδῖον ἡμίφλεκτον. ἐκ τοῦ ἑητορικοῦ. Conuenit Suidas inde a uerbo λαμπάς et in fine addit: παροιμία· ‘δαλός· εἰς πῦρ.’ Simile quid exstat in Hesychio.

4. Et. M. deest: cod. Flor. l. c. p. 82: δεδοκημένος· . . . εἰς δὲ τὸ ἑητορικὸν λεξικὸν εὖρον τὸ ἐκδεχόμενος, ἐπιτηρῶν· ‘ἐνθ’ ἄρ’ ὄγ’ ἐστήκει δεδοκημένος [Π. ο 730]’. ἔστι δὲ παρακείμενος παθητικὸς ἀπὸ τοῦ δοκῶ. Neque aliena exhibet

Suidas. Hesychius: *δεδοκημένος· επιτηρών*. [Vide Eust. p. 1040, 13.]

5. Et. M. deest: cod. Flor. l. c. p. 83: *δειμαλέος· εύλαβής· ούτως εύρον εις τὸ ρητορικὸν λεξικόν*. Eandem glossulam habet Suidas, quacum componas Hesychii uerba: *δειμαλέον· φοβερόν*.

6. Et. M. deest: cod. Flor. l. c. p. 84: *δειπνολόχη· κλεπτοτρόφον· ούτως εύρον εις τὸ ρητορικόν*. Conuenit Suidas.

7. Et. M. p. 267, 27 [cod. Flor. l. c. p. 87]: *διακωδωνισθέντες· διαψηφισθέντες· ἐπὶ πλείστον ἐπὶ τῶν διαπειζομένων λαμβάνεται· τέτακται δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ διαπειραθέντες· ούτω Λυσίας· ἀπὸ τῶν ἵππων μετενήνεκται· εἴωθασι γὰρ ούτω δοκιμάζειν τοὺς γενναίους ἵππους, εἰ μὴ καταπλήσσονται τὸν ἐν τῷ πολέμῳ θόρυβον, τοὺς κώδωνας ψοφούντες· ἐκ τοῦ ρητορικοῦ*. Quibus persimilis est Suidae gl. s. u. *διακωδωνισω*. Hesychius concinit cum Etymologo in uerbis prioribus.

8. Et. M. deest: cod. Flor. l. c. p. 87: *διαμυλλαίνειν· διαμωκᾶσθαι τοῖς χείλεσιν*. Ἀριστοφάνης [uesp. 1315]: *ούτος δὲ διεμύλλαινε ὡς δὴ δέξιος*. εἴρηται ἀπὸ τῶν μυλλῶν [cod. Flor. μελῶν]. *μύλλαι γὰρ τὰ χεῖλη· καὶ μύσταξ· ἢ τὸ ἐσθίειν καὶ διακόπτειν καὶ διαστρέφειν τὰ χεῖλη*. ούτως εις τὸ λεξικόν. Conspirant et Suidas, qui idem Aristophanis testimonium affert, et Hesychius.

9. Et. M. p. 274, 55 [cod. Flor. l. c. p. 89]: *διιππασία καὶ πανιππασία* [codd.: *ἀνιππασία*]· *τῶν ἵππων ἄμιλλα· ὡσπερ δὴ διωμοσία καὶ ἀνωμοσία τὸν αὐτὸν ἄμφω δηλοῖ· ἐκ τοῦ ρητορικοῦ*. Congruit Suidas.

10. Et. M. p. 313, 41 [cod. Flor. l. c. p. 98]: *ἐγχυτρίστριαι· αἱ τὰς χόας τοῖς τετελευκόσιν ἐπιφέρουσαι*. ἔλεγον δὲ καὶ τὸ βλάψαι καταχυτρίσαι ὡς Ἀριστοφάνης· *ἐγχυτρίστριας δὲ λέγει καὶ ὅσαι τοὺς ἐναγεῖς καθαίρουσιν, αἷμα ἐπιχέουσαι ἱερείου· καὶ τὰς θρηνητριάς· ἔτι γε μὴν καὶ τὰς μαιας τὰς ἐπιθεισας ἐν χύτραις τὰ βρέφη*. ἐκ τοῦ ρητορικοῦ. Fere ad uerbum cuncta in Suidae lexico reperiuntur. Cf. p. 242.

11. Et. M. p. 348, 43 [cod. Flor. l. c. p. 117]: *ἐξιτηρίους· εὐχὰς ἐφοδίους τοῖς πρὸς ἔξοδον ἔχουσιν ἢ πρὸς θάνατον*.

παρὰ τὸ ἦμι. ῥητορικῆ. Verba ab initio usque ad 'θάνατον' omnia apud Suidam redeunt.

12. Et. M. p. 358 initio [cod. Flor. l. c. p. 120]: ἐπιβλήης· Ἀρίσταρχος τὸ ἐπιβλήης ὡς ἀλήτης, ὁ δὲ Ἀσκαλωνίτης ὀξύνει ὡς ἀδμής, ὑγιῶς πάν· οὐ γὰρ ἔστι βλήης μονοσύλλαβον καθ' ἑαυτὸ ἐπὶ ταύτης τῆς ἐννοίας, ἵνα ἐν τῇ συνθέσει βαρύνηται, ὡσπερ τὸ Κρής, ἐτεόκρης· αὕτη γὰρ ἡ ἀναλογία τῶν εἰς ἧς μονοσυλλάβων, εἰ δὲ συνεσχημάτισται, ὀφείλει ὀξύνειν· τὰ γὰρ εἰς ἧς λήγοντα ἀρσενικὰ σύνθετα ὑπάρχοντα, ἔχοντα ἐν τῷ τέλει μιαν συλλαβὴν τοῦ ῥήματος, καὶ διὰ τοῦ τὸς κλιόμενα, ἅπαντα ὀξύνονται· οἶον προβλήης, ἡμιθνής, ἀδμής, ἀσπιδαποβλήης καὶ τὸ ἐκ τριῶν λέξεων ὑπάρχον ὀξύνεται, ἢ παρὰ Ἀριστοφάνει [uesp. 592]· 'χὼ μέγας [οὔτος] κολακῶννμος ἀσπιδαποβλήης'. οἱ μὲν φασιν ὅτι δοκός ἐστιν, οἱ δὲ ποιότης. οὔτως εὔρον εἰς τὸ ῥητορικὸν λεξικόν. Quamquam Suidas sola perba extrema οἱ μὲν — δοκός ἐστιν exhibit, Hesychius autem ceterique alia tradunt, tamen non dubito cuncta, quae ex codice Flor. transcripsi, Aelio Dionysio uel Pausaniae adiudicare media expositione Ascalonitae excepta.

Ad § 8 b. 13. Et. M. p. 209, 52 [cod. Flor. l. c. p. 69]: Βουτάδαι· δῆμος ἐστι τῆς Οἰνηίδος Βουτία, ἀπ' ἧς οἱ δημόται. ἢ οἱ ἀπὸ Βούτου. οὔτος δὲ ὁ Βούτης τὴν ἱερωσύνην ἔσχε· καὶ ἀπ' αὐτοῦ Βουτάδαι ἐκαλοῦντο. τὸ γὰρ ἐτεὸν ἀληθὲς δηλοῖ. οὔτως ἐκ τοῦ ῥητορικοῦ. Verba ab initio usque ad οἱ δημόται substantium etiam Harpocration et Suidas plane descripsere. Hesychius: Βουτάδαι· γένος Ἀθήνησιν, ἀπὸ τῆς Βούτου γενεᾶς.

14. Et. M. p. 272, 22 [cod. Flor. l. c. p. 88]: διδάσκαλον· [οὐ καθηγητὴν λεκτέον] ἰδίως δὲ διδασκάλους λέγουσιν οἱ Ἀττικοὶ τοὺς ποιητὰς τῶν διθυράμβων ἢ τῶν κωμωδιῶν ἢ τῶν τραγωδιῶν ἢ τοὺς μουσικούς. ἐκ τοῦ ῥητορικοῦ. Eadem habet Suidas initio 'οὐ καθηγητὴν λεκτέον' et fine 'ἢ τοὺς μουσικούς' omisso, addit autem testimonium Sophoclis Phil. 387. Quibus persimilia exhibit Harpocration adnexis testimoniis Antiphontis et Aristotelis (ἐν ταῖς Διδασκαλαις). Neque aliena sunt, quae apud Hesychium et in lexico V. Bekk. p. 235, 9 reperiuntur.

Ad § 9. I. 1. Et. M. p. 730, 21 [cod. Flor. l. c. p. 273]: *στηρνόν· οἱ μὲν τὸ ὄξυ καὶ ἀνατεταμένον. Νικόστρατος δὲ τὸ τραχύ καὶ πρόσαντες τῇ ἀκοῇ φθέγμα. Conuenit Photius. Simillima leguntur in Hesychii lexico s. u. στηρνές· σαφές, ἰσχυρόν, τραχύ, στηρνόν, ὄξύ, ἀνατετα(γ)μένον [cf. Etymologi glossam], στηρνόν.*

2. Et. M. p. 761, 38 [cod. Flor. l. c. p. 283]: *τὸ κηρύκειον, ἧ τὴν μάχειραν· λεγόμενόν τι . . . ῥητορικῆ. Idem habet Photius.*

3. Et. M. p. 766, 33 [cod. Flor. l. c. p. 285]: *τριόττις [cod. τριόττης]· περιτραχήλιος κόσμος, ἔχων τρεῖς οἴονει ὀφθαλμούς, καὶ μὴ ποτε παρὰ τοὺς ὄσους, ὡς ἀμβλῶνται. ῥητορικῆ. Conuenit Photius. Similia praebet Eustathius p. 976, 35, quae ex atticistis fluxisse propter τοὺς Ἀττικοὺς laudatos uerisimile est.*

Ad § 9. II. desunt glossae rhetoricae.

Ad § 9. III. 1. Et. M. p. 190, 28 [cod. Flor. l. c. p. 61]: *βασκαίνει· . . . εἴρηται δὲ παρὰ τὸ βάσκανος, βασκαίνω ἧ παρὰ τὸ φασκαίνω ὅτι τοῖς φάσει καίνει, ὃ ἐστι φθείρει διὰ τοῦ βλέμματος. ῥητορικῆ. Cf. codicem V Etymologici M., ubi eadem occurrunt.*

2. Et. M. deest: cod. Flor. l. c. p. 62: *βαστραχάλισαι· τραχηλιάσαι· οὓς ἐφόρον οἱ [αἰ] Θράκται βάχαι [cod. Θράκται] καλούμεναι οὕτως ἀπὸ τοῦ Βασσαρέως Διονύσου· ἦσαν δὲ ποικίλοι καὶ ποδήρεις· Ἀισχύλος ἐν Ἠδωνοῖς· ὅστις χιτῶνας βασσάρας τε Ἀυδίας ἔχει | ποδήρεις· ἐκ τοῦ ῥητορικοῦ.*

3. Et. M. p. 192, 33 [cod. Flor. l. c. p. 62]: *βδελυρός [cod. = λλ]· ὁ ἀηδής, καὶ τοῦ μυσάττεσθαι καὶ ἀποστρέφασθαι ἄξιος· καὶ βδελύττομαι εἴρηται παρὰ τὴν βδέλλαν. ἧ παρὰ τὸ βδάλλω, βδαλυρός, ὡς λήγω, λαγαρός, λέπτω, λεπυρός· τουτέστιν ὁ ἀναιδής καὶ πανταχόθεν ἔλκειν καὶ ἀρπάζειν βουλόμενος. ἀπὸ τούτου καὶ ἡ βδελυγμία ἀπὸ [corr. ἀντι] τοῦ μίσους καὶ ἡ βδελυγία. οὕτως εἰς τὸ ῥητορικόν.*

4. Et. M. p. 214, 44 [cod. Flor. l. c. p. 71]: *βρόταχος· τὸν βάτραχον Ἴωνες, καὶ Ἀριστοφάνης καὶ παρὰ Ξενοφάνει [cod. Flor. Ξενοφῶντι]. βάτραχος καὶ καθ' ὑπερβι-*

βασμόν, βράταχος καὶ βρόταχος. Ἡρωδιανὸς περὶ παθῶν καὶ ῥητορικῆς.

5. Et. M. p. 311, 52 [cod. Flor. l. c. p. 97]: ἐγγλαπῆναι· ἐπὶ τῶν νεοσσῶν κυρίως, παρὰ τὸ λέπος. ἐκ τοῦ ῥητορικοῦ.

6. Et. M. p. 313, 7 [cod. Flor. l. c. p. 97]: ἐγγεσίμαργος· τοῖς ἔγγεσι μαινόμενος. ἐκ τοῦ ῥητορικοῦ. Cf. Hesych.

7. Et. M. deest [cf. p. 336, 8]: cod. Flor. l. c. p. 110: ἐμπερονήσασθαι· ἐμπεροπῶσθαι. Μένανδρος· οἶμαι σε τὸν ἐπ' ἀριστερὰ ἐμπερονήμενον ἀπὸ τῆς περόνης. ἐκ τοῦ ῥητορικοῦ.

INDEX

glossarum Etymologici M., quae hac in dissertatione tractantur ¹⁾).

<i>ἀβάκησαν</i> 231. <i>ἄβληρον</i> 231. <i>ἀγέρωχος</i> 233. <i>αιγίλιον</i> 233. <i>αίμασιά</i> 224. <i>ἀκτὴ</i> 208. <i>ἀλάστωρ</i> 229. <i>ἀμωσγέπως</i> 244. <i>ἀσφάραγος</i> 230. <i>* ἀτρήγετος</i> 187. <i>βάβαξ</i> 254. <i>βαβάκτης</i> 255. <i>βαθειῖαν αὐλακα</i> 257. <i>βάκηλος</i> 239. <i>βαλανάγρα</i> 239. <i>βαλβίς—βαλβίαι</i> 255. <i>βαμβαίνω</i> 232. <i>βάνανσος</i> 223. <i>βάραθρον</i> 239. <i>βασανίζειν</i> 244. <i>βασιλῆς</i> 255. <i>βασκαίνει</i> 260. <i>βαστραχάλισαι</i> 260. <i>Βάτεια</i> 253. <i>βατήρ</i> 206. <i>βάτταλος</i> 245. <i>βδελυρός</i> 260.	<i>βῆ</i> 207. <i>βλαισός</i> 228. <i>βλάξ</i> 232. <i>βληχρόν</i> 231. <i>βόλιμος</i> 254. <i>βομβύλιος</i> 255. <i>βουληφόρος</i> 257. <i>Βουτάδαι</i> 259. <i>βρέγμα καὶ βρεχμόν</i> 240. <i>βρόταχος</i> 260. <i>βρόττοντες</i> 254. <i>γαζοφυλάκιον</i> 240. <i>γάκινος</i> 252. <i>γεραῖραι</i> 205. <i>γεσλοφος</i> 207. <i>γλαφυρόν</i> 224. <i>γλισχρος</i> 232. <i>γνύπετοι</i> 254. <i>γνώμων</i> 252. <i>δακτύλιος</i> 252. <i>δαλός</i> 257. <i>δανά</i> 227. <i>δαπίδες</i> 256. <i>δεδοκημένος</i> 257. <i>δειγμα</i> 245. <i>δαιμαλέος</i> 258.	<i>δεινός</i> 240. <i>δειπνολόγη</i> 258. <i>δέφτρον</i> 229. <i>δημόσιος</i> 245. <i>διακωδωνισθέντες</i> 258. <i>διαβδικνούσθαι</i> 254. <i>διαμυλλάειν</i> 258. <i>δίγονος μάσθλης</i> 253. <i>διδάσκαλον</i> 259. <i>διεδοιδύκισε</i> 240. <i>διππασία καὶ πανιππασία</i> 258. <i>δυσωπείσθαι</i> 245. <i>ἐβδομενόμενα</i> 246. <i>ἔγγιον</i> 240. <i>ἐγγλαπῆγαι</i> 261. <i>ἐγκεκαυμένη</i> 253. <i>ἐγκεκοισυρωμένος</i> 241. <i>ἐγκεκορδλημένος</i> 241. <i>ἐγκιλκίζειν</i> 241. <i>ἐγκινούμενος</i> 254. <i>ἐγκισίχωλος</i> 249. <i>ἐγρηγόρειον</i> 207. <i>ἐγχεσίμαργος</i> 261. <i>ἔγχουσα</i> 241. <i>ἐγχετρίζειν</i> 242. <i>ἐγγυτρίστραι</i> 258.

1) Glossae, quae asterisco notatae sunt, Photio debentur.

ἰδέατρος 208.
 ἰδέυετο 208.
 ἰδημῶθη 242.
 ἰδωλιάσαι 242.
 ἰθύνφαλλοι 256.
 εἰκός 242.
 ἰερεσιῶνη 256.
 εἶρω 253.
 ἐκ κλιμακος 209.
 ἐκλώζετε 225.
 ἐλινύω 243.
 ἑλληνοταμίαι 246.
 ἐμπειρονησασθαι 261.
 ἑνδεκα 194. 212.
 ἑνεργμος 253.
 ἐνγλύσια 201.
 ἑννεάκρονος 247.
 ἐναμοτία 243.
 ἐνώμοτος 243.
 ἐξηγηται 247.
 ἐξιτηριους 258.
 ἐξούλης 228.
 ἐξωμίς 227.
 ἐπακρία χώρα 243.
 ἐπενεγκεῖν δόρυ cett.
 247.
 ἐπηλγάζονται 226.
 ἐπιβλής 259.
 ἐπιγονατίς 257.
 ἐπιθέτους ἑορτάς 247.
 ἐπιλάρισμα 253.
 ἐπιπαστα 223.
 ἐπιστροφάδην 244.
 ἐπιτάξ 254.
 ἐπιτηθή 216..
 ἐπίτιμος 244.
 ἐραμιστής 257.
 *ἐρεσχελεῖν 179.
 ἐρητήν 199. 204.
 ἐσάλευε 202.
 *ἐσχοροδισμένος 179.
 ἐσμός 197.
 ἐσμυρνιαμένον 250.

*ἐσπάθα 179.
 ἐσχάρα 194. 211.
 *ἐτερόγραμμα ἵππος
 180.
 ἐτήσιοι 200.
 ἐτνήρουσις 250.
 εὐεικτον 234.
 *εὐερκίας 180.
 εὐεστώ 234.
 εὐνήμενος 235.
 *εὐνηος 180.
 *εὐθημοσύνη 181.
 εὐθυδικία 235.
 εὐκηλον 250.
 εὐκράς 235.
 *Εὐμολπίδα 181.
 *εὐνατος 181.
 *εὐράχαντες 181.
 ἐφεκτοῦς τόκους 250.
 *ἔφρσις 181.
 ἐχίτιος 248.
 Ζάμοιλις 235.
 ζειραι 201. 221.
 ζύγαστρον 196. 201. 210.
 *ἡγητορία 191.
 ἡλεκτρον 236.
 ἡλυσιν 198.
 ἡμεροκαλλές 222.
 ἡμιδιπλοῖδιον 250.
 ἡμιμέδιμον 248.
 ἡμολλας 257.
 ἡνυστρον 236.
 θέσθαι 248.
 *ιάλεμος 182.
 *ἰδιαιτερον 183.
 *Ἰδρσις 185.
 *ἰεράσθαι 184.
 *ἰερόν γάμον 183.
 *Ἰερώνμος 185.
 *ἰερώσθαι 184.
 *ἰθύφαλλοι 185.
 *ἰσχυομυθοῦντες 185.
 *κερασβόλον 191.

*κορεσθῆναι 191.
 *Κρόνος 191.
 *νεαλής 186.
 *ἐφρός ἰδρώς 186.
 *ὀβολός 191.
 *ὄτρυγηφάγον 186.
 *Πάνδια 188.
 *Πάραλος 188.
 *παρέμενος 191.
 σκηνήν δὲ ἦν ἔχουσι 249
 στρηνόν 260.
 σφαδάζειν 196.
 σφαιρωτήρ 237.
 *τάγυρι 190.
 *τανύποδας 190.
 *τανύπτερος 190.
 *τάπητες 190.
 *ταραντεῖνον 190.
 *Ταραντιναίβαφαί 190.
 ταῦθ' ἰδὲ καὶ ταρσοί 201.
 217.
 *τάρατος 190.
 *ταυροφάγον 190.
 *τελενκίσιαι 191.
 *τελεσθῆναι 191.
 *τελετή 191.
 *τελισκόμενος 190.
 *Τελμισσεῖς 191.
 *τένης 191.
 *τένοντας 191.
 τερθρεία 204.
 *τερμυθός 191.
 τευτάζειν 221.
 τηθή 216.
 τιμημα 249.
 τιμητικὸν πινακίον 250.
 τὸ κατακύλλωμα 237.
 τὸ κρηύκειον 260.
 τολόνιον 193.
 τοζόται 251.
 τραπεζοποιοίς 251.
 τραχῆλος 223.
 τριακλίνθητος 251.

τριότις 260.
τριπαῖα 251.
τροπῆς ἀποσκίασμα
237.
τροπίδια 251.
τροῦζει 220.
τρυσίππειον 209.
τρυνφάλεια 237.
τυντλάζειν 203.
ὔβρις 202.
ὔγης 237.
ὑπήνη 219.

ὑποσακίζειν 218.
ὑποσμύχουσα 238.
ὑπουλα γόνυα cett. 238.
ὑπουλος 238.
ὑπωμοσία 200. 215.
*ὑφαλοι 193.
ὑφαλος ἄνθρωπος 193.
φαινόλης 198.
φάλος 204.
φάνιον 238.
φάρμακον 251.

φαρμάξας 238.
φαρυγίνδην 239.
φατνώματα 203. 221.
φαιλία 214.
φαῦλον 214.
φελλεύς 239.
φελόνης 202.
φερέσβιος 239.
φέρετρον 239.
φέψαλος 220.
φορά 203. 223.

CORRIGENDA :

- p. 193 adn. § 7, 8 in § 7, 6.
p. 201 adn. 2 § 5, 11 in § 5, 12.
p. 203 adn. 1 § 5, 10 in § 5, 11.
p. 203 adn. 3 § 5, 15 in § 5, 16.
-

DE
GLOSSIS LEXICI HESYCHIANI ITALICIS

Res ardua, uetustis nouitatem
dare, nouis auctoritatem, obso-
letis nitorem, obscuris lucem,
fastiditis gratiam, dubiis fidem.

Plinius.

SCRIPSIT

OTTO IMMISCH.

1

2

3

PRAEFATIO.

Vocabula Latina, quibus omnino haud fere ullum ex servatis Graecorum lexicis prorsus caret, non pauca etiam in Hesychio latere primus ¹⁾ docuit Salmasius: 'multas Latinas glossulas habet ille doctissimus grammaticus, quas cum Graecis confundit, non admonito, cui dialecto uel idiomati debeantur, quod saepe imposuit uiris doctis' (ad script. hist. Aug. [Paris. 1520] p. 400 f.). Quod quam recte dixerit, docere potest glossa ἡδίκτων· συνδοκτικόν, quam aperte Latinam pro Tarentina uendidit uel M. Schmidt, ztschr. f. d. alt. 1856 p. 128.

Animaduerterunt idem inde alii, qua de re uide testimonia uirorum doctorum editioni Albertianae praefixa. Neque tamen horum omnium de singulis indicia ubique examinare necesse erit. Nam licet multa ingeniose exposuerint: in comparandis utriusque linguae uocibus suum magis arbitrium, quam certas leges secuntur ²⁾.

Collegit primus glossas Latinas Pearson, adu. Hesych. II p. 824, hic tamen non plures quam septendecim.

Nostra autem aetate primus Koeler 'einrichtung eines thesaurus d. lat. sprache' (Wolfii litt. anall. IV p. 313 sq.) significauit saltem, quantum bonae frugis ex his apud Graecos tamquam

---

1) Musurus quidem deleuit Latina, unde fit, ut desint Aldinae.

2) σεβερός· εὐσεβής, δίκαιος Latinum *seuerus* putauit Tittmann, Zonar. p. 1632. — τὸν δ' ἀρ'· πρὸς τοῦτον δέ, Italicum *ar* (= *ad*) subodorabatur Zeysz KZ XVI p. 377. — Similiter erraret, qui Etym. Gud. p. 323, 57: *κίς* (*κίς* cod.)· εἰς τὸ τίς Lat. *quis* compararet. Subest enim speciosissima glossa Thessalica, quam data occasione significasse non inutile erit.

exsulibus uocabulis ad cognoscendam linguam Latinam percipi posset. Quod Koeleri iudicium nunc, cum Woelfflinii auctoritate thesauri illius opus denuo inauguratum sit, repetitum et quo naleat accuratius expositum uidemus in eius 'archiv f. lat. lexicographie' a uiris doctis Groebero (I p. 37. 67) et Helmreichio (ibid. p. 326). Sed iam antea horum studiorum quid sit pretii, peculiari libro docuit Wannowski, qui 'antiquitates Romanas e Graecis fontibus' explicauit (Regimont. 1846), cui quamquam in singulis adsentiri saepe nequeo, tamen me plurimum debere libenter profiteor. Idem cadit in Weberi dissertationes 'de Latine scriptis, quae Graeci ueteres in linguam suam translulerunt' (4 partes, Cassellis 1835—1852). Pauca tantum de Hesychio huius uerba sunt II p. 21. 'De linguae Latinae apud Plutarchum uestigiis' disseruit Sickinger, Heidelberg. 1883. De nominum priorum scribendorum ratione utilissimas quaestiones instituit Dittenberger Hermes VI p. 129 sq. 281 sq., adhibitis etiam titulorum testimoniis. Angustiore agrum coluit Koerting 'de uocibus Latinis, quae apud Io. Malalam inueniuntur' (Monast. 1879). Orthoepiae denique Latinae documenta quaesierunt apud Graecos Corssen, Schuchardt, Schmitz ('beiträge zur lat. sprach- und litteraturkunde'), iniuria neglexit, cuius de Latinae linguae pronuntiatione nuper prodiit liber, Seelmann.

Spectare autem Hesychiana illa non solum ad recentiora tempora labentis et Latinitatis et Graecitatis, tamquam 'carbones ex Graeco uulgari in pretiosissimo Hellenismi thesauro' (Tanaquil Faber), uerum nitere in eis interdum speciosissima lumina, non Latinae tantum, sed omnino Italicarum linguarum uetustate insignia documenta, nuperrime Buecheler rursus significauit potius quam exposuit (Rh. M. XXXV p. 626. XXXIX p. 420, Umbrica p. 58). Omnia autem cum arte inter se cohaerere uiderem, in Latinis acquiescere nolui, sed Italica Hesychiana explicanda mihi proposui.

Via autem et ratio dissertationis meae, a qua difficillimas illas de corporis Diogeniani origine et fatis quaestiones non prorsus disiungi posse uidebam, haec erit, ut priore parte de

fontibus et auctoribus glossarum ¹⁾ uerba faciam, altera deinde singulas recenseam. In fontium numero habeo partim linguas ipsas earumque quod ueterum traditione mihi innotuit mutuum quasi commercium, partim litterarum quaedam genera, unde manauerunt glossae in singulorum auctorum collectiones. Cum autem Italiam quomodo cultu atque humanitate occuparent Graeci cumque his simul lingua quoque Graeca, multi iam pridem demonstrauerint, in priore libelli parte meum contrarium est consilium, ut quaeram, quae ab Italicis fontibus in Graeciam manauerint. Nimis enim neglecta haec inter philologorum curas iacent. Venia autem mihi petenda est, si quando in hoc inculto agro aut fruge deceptus uidebor aut ab Hesychiano prato longius aberrabo.

I.

Fontes et auctores.

Cap. I. Vetustissima Italica. (Fontes.)

§ 1. Fuisse in magna Graecia cognatarum linguarum quasi communia quaedam confinia satis omnes scimus. Causas quaerunt ex commercio illo artissimo, quo inde a saeculo a. Chr. tertio Graeci cum Latinis, multo autem iam antea cum ceteris Italicis coniuncti erant (Saalfeld Italograeca p. 13). Inde ῥὶ οὐγγ-
 κλα in usu erat Siculis (Photius s. u., cf. Pollux IV § 174 sq.), quorum omnino nummi ratio a Graeca consuetudine aliena est: coniungit enim argentum Graecum cum aere Italico (Boeckh metrol. untersuchungen p. 292. Mommsen röm. münzwesen p. 77. Hultsch metrologie p. 290). Eidem Siculi primi, ut uidetur, reliquorum Graecorum peregrino more cognomina nominibus suis addere postea coeperunt (Franz ad CIG III no. 5595. Ritschl op. I p. 783). Linguas uero, quibus utebantur Italici et Italio-

1) Liceat mihi hinc inde, ubi nil refert, quantumuis ἀχρηστικῶς glossae uocabulo aequae de omnibus uti, de quibus dicendum est, siue illa posita sunt in lemmate, siue in explicatione.

tae, non integras ubique certisque finibus inclusas mansisse uel per se patet et fert ita omnino linguarum indoles et natura. Itaque nonnulla uocabula mutua facta sunt, quae nulla certa sede tamquam ἐν τῷ μεταίχμῳ uersarentur. Quibus addendum est aliud genus ex earum nationum dialectis adsumptum, quae ante Graecorum aduentum, ipsae haud satis saepe cognita nobis origine, regiones illas incoluerunt. Cecidit enim una cum earum patria libertate patrius quoque sermo nec restant iam nisi dubia quaedam eius residua. Cum his autem et Italio- tarum uariae dialecti et Italicorum inter se non minus diuersae ita coaluerunt, ut euaderet τύπος ille Ἰταλικός¹⁾, quem in ethnicis bene animaduertent ueteres grammatici (e. g. Steph. Byz. u. Ἀμπελος)²⁾.

Siculos accepimus, antiquissimis temporibus continentis Italiae incolas, posthac in Siciliam transgressos ibique a Graecis aduenis superatos nonnulla ex ipsorum uernacula lingua, quam Ligusticae stirpis esse putanisse uidetur Philistus (Dion. Hal. I c. 22), Graecis uictoribus suppeditanisse (cf. Thucyd. VI c. 2).

Collegerunt eiusmodi uocabula Nissen ital. landeskunde I p. 549 et Weise Rh. M. XXXVIII p. 558. Cf. Varronem de ling. Lat. V § 101: 'Iepus, quod Siculi quidam Graeci dicunt λέ- ποριν: a Roma quod orti Siculi, ut annales ueteres nostri dicunt, fortasse hinc illuc tulerunt et hic reliquerunt id nomen'. Gelae urbis nomen colonos Graecos deuictis Siculis debere Steph. Byz. s. u. tradit. Sunt plura deinde Sicularum urbium nomina, quae Italicam magis quam Graecam originem uidentur indicare, si quidem in rebus his incertissimis 'ad opinionem aucupari sententiam' mihi licet. De Rhegio Eustathius ad Dion. Per. u. 316: ῥῆγες καὶ ῥέγες οἱ βασιλεῖς, τῶν Σαννιτῶν οὕτω

1) Vel ipsis interdum inuitis. Crotoniatae quidem 'morituros se adfirmabant citius, quam immixti Bruttilis in alienos ritus, mores legesque ac mox linguam etiam uerterentur'. Liu. XXIV c. 3. Cramer de studiis, quae ueteres ad aliarum gentium contulerunt linguas p. 19 sq.

2) Spectat huc satis exile Ioannis Iuuenis dictionarium Tarentinum, quod exstat in 'delectu script. rer. Neapolit.' Neap. 1735 p. 374 sq.

καλεσάντων (Ῥήγιον) δι' ἐπιφάνειαν τῆς πόλεως, adstipulante quidem Corsseno I² p. 450¹). In mentem ueniunt praeterea Ἐρβησός (*herba?* cf. Ἐρεβίδαι· μέρος Ἁλωτοφάγων, Steph. Byz.), Κύπη (*cypa?*), Λόγγουρος (Lycophr. 868) et Λογγώνη (*longus?* cf. Ἄλβα Λόγγα Volscumque oppidum Λογγόλα), Μοτύη Μοτύλαι (Μοτίνη, *Matina?*), Ὑβλα (*uuula?*).

Omnino in his utriusque linguae, uti iam dixi, confiniis fuerunt, qui nec Itali nec Graeci uiderentur et uocarentur Semigraeci, quemadmodum uocat Rudinum Ennium Suetonius. In Hesychii autem lexico satis multae exstant Graecorum in Italia habitantium aut Itolorum Semigraecorum glossae. Πολλαχρόν· καλόν qui leget, non agnoscet *polerum*, *pulchrum?* Ἐριέντης· Ἀφροδίτης ἐπώνυμον: nonne *heriom* Umbrorum et Oscorum uerbum, non dea Oscorum et Paelignorum *Herentas* in mentem uenit? Νάρα· συνήμι: occurrunt extemplo *narus*, *gnaruris*, *gnaritum*'. Docta haec uerba Buecheleri sunt (Umbrica p. 58).

Sed non solum singulorum uocabulorum quadam uicissim facta mutatione mixtae et temperatae erant illae dialecti, uerum insigniuit τύπος ille Ἰταλικός ex parte saltem structuram quoque uerborum complicauitque ita totius linguae textile, ut Graeco tamquam stamini subire uideretur subtemen Italicum. Non semel inuenitur illud in ethnicis usitatum -ίνος (Lat. -inus) tamquam Italicum a grammaticis adnotatum, uelut a Stephano Byz., qui u. Ἀβακαῖνον id dicit οὐκ ἀηθὲς Σικελῶν. Idem u. Ἀμβρακία Siculum Philistum Σικελικῶ τύπῳ Ἀμβρακίνος dixisse tradit, cum alii dicerent uel Ἀμβρακιεύς uel Ἀμβρακιώτης. Fuerunt deinde plures urbes nomine Ἀμπελος: harum incolae sunt Ἀμπελίται, solius Italicae Ampeliciues sunt Ἀμπελίνοι. Cf. Ἀρρητίνος, Βρεντεσίνοσ, Λεοντίνος, Μεταποντίνος, Ῥηγίνος, Ταραντίνος. Iure igitur Ahrens II p. 390, licet obstet unum Ἀμοργίνος: 'en Italicarum linguarum uicinia, unde Siceliotae et Italiotae eam terminationem adsumpserunt'. Est autem eadem fere ratio terminationis -ήσιος

1) Alii comparant ῥήγ-νν-μι. Fest. p. 270.

(Lat. *-ensis*). Τύπος Ἰταλικὸς Ποιολήσιοι, rursus Stephanus. Herodianus uero II p. 614, 11: τὸ Κλήμης Κλήμεντος καὶ Κρήσκης Κρήσκεντος, Οὐάλης Οὐάλεντος, Μάνης Μάνεντος διὰ τοῦ ἐντος κλινόμενα καὶ τὰς εὐθείας ἔχοντα διὰ τοῦ ἦ οὐ τῆς κοινῆς, ἀλλὰ τῆς Σικελικῆς ἀρχαιότητος ἴδιον.

Iam uide, quae ex bono sane fonte hausit Fauorinus u. Σικελοί. Σικελοὶ ὁμοίως τοῖς Κολοφωνίοις δοτικῇ χρώνται ἀντὶ γενικῆς τῆς παρὰ προθέσεως ἔξωθεν λαμβανομένης, οἷον 'δέξαι ἱερεῖα' ἀντὶ τοῦ 'παρὰ τῆς ἱερείας'¹⁾. Hic nonne cum Abrente dicemus: 'en Italicarum linguarum uicinia', ablatiuum casum quae seruauerint. Addo alia. Anaptyxin uocalium Tarentini adamabant: τὸρόνος· τόρνος. Ταραντῖνοι, Hesychius. Oscis in hac linguae ut ita dicam laxitate uidentur similes (Brupacher osk. lautlehre p. 53). Quibuscum, nisi fallor, dentalem praeterea sonum antecedenti nasali solebant adsimilem facere. Sic enim explico Hesychiana ἀνωδέως (cod. ἀνωδεῶς)· τρυφερῶς, σοβαρῶς et ἄνωμα· θρυπτόμενα, Ταραντῖνοι, nimirum tamquam ἀνωδέως et ἄνωμα. Sic Osci *upsannam* (operandam), prisca Latini *dispennite*. Vide G. Meyerum zeitschr. f. österr. gymn. 1885 p. 283: 'Die assimilation von *nd* zu *nn* ist umbrisch und oskisch. Die lateinischen beispiele stammen bis auf eins aus inschriften Südtaliens, wo der lautwandel noch heute besteht' (cf. Schuchardt. I p. 146, Seelmann. 'ausprache d. Latein' p. 312). Nec obstat, quod in illis ἀνωδέως et ἄνωμα ab initio *νθ* est, non *νδ*. Fluctuare enim incerto sono uidetur dentalis progressa nasali²⁾. Velut Illyrici *Andenum* dixerunt, qui Graece est Ἀνθηρός (Tomaschek, Bezenb. IX p. 99). Nec tamen desunt exempla, ubi *νδ* quoque Italiotis abiit in *νν*. Velut non casu natum puto, quod legi in Zonarae

1) Colophonios laudat ob exempla huius usus Homericam, ex quibus ipse Fauorinus apponit uersum B 106: δέξατό οἱ σκήπτρον πατράϊον, ἄφθιτον αἰεὶ. — Ceterum simili modo cum Syracusana Homericam dialectum comparat Orion p. 136, 16. Nec defuerunt, qui Homerum non dico Italiotam, sed Romanum appellare non dubitarent. (Suidas u. Ὀμηρος. Westermann biogr. p. 29, 1. 31, 8.)

2) Cf. *mendax, mentiri, πίνδαξ, πνθμήν*.

libro manuscripto Dresdensi, ἀστάννης, quo loco Hesychius praebet ἀστάνδης (ἄγγελος. Ταραντῖνοι). Plura exempla uidebimus infra.

Idem Tarentini Herodiano teste (I p. 141, 19) dicebant ὄλλοισιν pro ὀλλοισιν, frequens quidem illud in aliis quoque dialectis (cf. Boeot. ἰών, Blass, aussprache d. Griech.² p. 91). Non tamen alienum erit apponere Oscum *Maiioi* (Magio), Umbrium *mestru*, Latinum *maior*.

Talis igitur cum esset sermonis Italiotarum indoles, reliquis Graecis eum barbarum uisum esse refertumque uocabulis ac locutionibus ἀλλοφύλοις nemo iam mirabitur. Unde Pythagorae quoque illam legem intellegendam esse censeo, qua suos iussit semper φωνῇ χρῆσθαι τῇ πατρώα, quam quidem agnouit Bentley Phalarid. p. 337 Ribb. Nec debebat temptare Lobeck Aglaoph. I p. 16. Tarentinum illud, quod modo attuli, ὄλλιον in Hyperboli ore risum mouit Platoni comico (Etym. M. p. 621, 54). Plauti uero aetate uel Romae sciebant, quid interesset inter *atticissare* et *sicilissare* (prol. Men. u. 12). Lucilius denique Tarentinis, Consentinis, Siculis facilius se satis facturum sperauit quam fastidioso uel Scipionis uel Rutilii Rufi iudicio (Cicero de fin. I c. 3, 7).

Intellegitur autem illud quoque ex hac communi Italiotarum sermonis clade, cur factum sit, ut, etiamsi diuersis Doridis dialectis addicendi sunt Italiotae et Siceliotae disceduntque inter se uicini quoque Italici, tamen grammatici Italicarum glossarum auctores haud accurate singulas solerent discernere (Valckenaer Adoniazusae p. 293). Illud igitur *-inos* modo Σικελικῶς, modo Ἰταλικῶς dictum docent, Siceliotas modo cum Tarentinis (Herodian. II p. 372, 18), modo cum Oscis coniungunt (id. I p. 54, 28)¹. Ne Ennius quidem, qui 'se tria corda habere dicebat, quod loqui Graece et Osce et Latine sciret' (Gell. XVII c. 17), — quem tamen ut Rudinum Messapicam quoque linguam sciuisse procul dubio constat —, harum lin-

1) Καὶ οὐ μακρὸν ἐστὶ τῆς Σικελίας ἢ Ἰταλίας, de utriusque dialectis: Ath. VIII p. 362 b.

guarum discrimen satis accurate fecisse uidetur. Aut enim Oscis aut Graecis Messapios attribuit, neutris, ut uidetur, iure. Fortasse, si quando amplior his quaestionibus suppetet materia, in illis confiniis inuenientur uestigia uetustissimae alicuius linguae, quae, Graeco-Italicae matricis suboles, etsi ipsa cessit, tamen, ubi olim regnauit, artius coniunctas tenuit et discessuras temporum decursu nationes et harum simul discessuras dialectos ¹⁾.

§ 2. Non defuerunt Italiotis Musarum studia poeseosque quaedam propria eis genera uel argumentis uel compositione uel elocutione a reliquis diuersa. Sic *Αἰνῆαν σὺν τοῖς ἰδίοις ἀπαίροντα εἰς τὴν Ἑσπερίαν* celebrauit Stesichorus Himeraeus (Welcker kl. schr. I p. 183). Apud eundem Rheginumque Ibycum haud pauca legebant grammatici *κατὰ τύπον Ἰταλικόν* dicta (Mucke de dialectis Stesichori, Ibyci etc. p. 3. 68). Veluti fr. 27 B.: *Ἰων δὲ κορωνίδας οὔλας* (cf. Hesych. u. *κορωνίδες*, *καὶ οἱ ἐκ τῶν Ἰων πεπλεγμένοι στέφανοι*), quis non in usu uocabuli *κορωνίς* ut ita dicam Italismum sentit? Sicilismis autem ne Pindarus quidem abstinuit, cuius exempli gratia frequens est usus Syracusani quod dicitur perfecti (Curtius uerb. Π² p. 201 sq.). Aeschylus porro, 'uir utique Siculus' (Macrob. sat. V c. 19, 17), *διατριψας ἐν Σικελίᾳ πολλαῖς κέχρηται φωναῖς Σικελικαῖς* (Ath. IX p. 402 c). Inprimis uero hoc loco commemorandi sunt poetae comici *τῆς Ἰταλικῆς καλουμένης κωμωδίας* (Ath. l. l.), mimorumque cultores (X p. 452 f), Epicharmus, Sophro, Rintho, Blaesus et qui alii sunt *σπουδογελοίων* poetae, *ἰλαροτραγωδοί, φλυαγογράφοι*. Ex quibus Blaesus uel nomine suo Capriatem prae se fert (Steph. Byz.

1) Non sum nescius de lingua aliqua Graeco-Italica uehementer nunc dubitare uiros doctos (Brugmann in *Techmeri internationale zeitschrift* I p. 226 sq.). Persuasum autem habeo tunc demum solutum iri hanc quaestionem, cum accuratior erit notitia Illyricorum, Venetorum, Ligurum, Messapiorum et qui praeterea inter Graecos et Italicos medium quendam locum obtinuisse uidentur. Albanensium quoque lingua in has quaestiones uocanda erit.

u. *Καπρήη*). Cohaeret autem tota haec poesis artissime cum ludis, saltationibus, plenisque conuiciorum dialogis, quibus ut Horatii ille 'durus uindemiator' (sat. I, 7 u. 30), ita recentissimis quoque temporibus delectantur rustici Itali (Villoison anecd. graec. II p. 316. Führ de mimis Graec. p. 42). Una fere uidetur harum rerum species per totam Italiam fuisse: eadem enim erat et Campanorum et Italjotarum festiuitas, lasciuitas, dicacitas. Itaque factum est, ut inde ab illis mimis usque ad Atellanarum 'Oscum quondam ludicrum' non longe singula a uicinis recederent. 'Atellani: βιολόγοι' non casu est nata glossa Philoxeni. Praeterquam autem, quod compositionis genus et argumenta fabularum concinebant, τύποι quoque personarum erant communes. Βουκκίλωνες, παράσιτοι: buccones, Cyrillus. Cf. *maccus* et Hesych. μόκκω νῶσις· παραφρονεῖς (περιφρ. cod.), παρὰ Βλαίσω. Excepit haec ab altera parte Attica comoedia (cf. μακκοῶν Aristoph. equ. u. 62. 395), ab altera — quamquam multo post — Romana, unde intellegendum est Plantinum 'momar Siculus', quod ut abiit in glossaria Latina (Loewe prodromus p. 255), ita ex alio fonte peruenit in Graecorum lexica comica perque haec uel in Hesychium, quem uide u. μῶμαρ¹). Eiusdem generis est glossa βλεννόν· νωθῆ, μωρόν (cf. βλέννω Sophron. fr. 4 Ahr.), uide Plaut. Bacch. u. 1088: 'stulti, stolidi, fatui, fungi, bardi, blenni, buccones'. 'blenni: putidi, tetri', glossam nouit Loewe l. l. p. 265. Praebet Hesychius: βλιτάς, καὶ βλιτῶνας· εὐήθεις, idem βλιτόνον· βλιτώδη, βλιτάς (cod. βαιτάς)· εὐτελής γυνή, ἀρχαία δὲ ἢ λέξις (cf. u. βαιτάδα et βαιτῶνα, Suid. u. βλιτάδας, Bekker. anecd. I p. 84, 17). Cum his compara locum Plauti Truc. IV, 4, 1: 'blitea ac luteast meretrix' glossamque 'blitea: stulta' apud Loewium p. 76. 279. Prope rursus Aristophanes abest, nub. u. 1001: βλιτο-μάμμας.

Sed occurrunt alia quoque κατὰ τύπον Ἰταλικόν usurpata. Rhinthonis nominatio Δίς (Choeroboscus p. 181, 27. 211, 13) quis non adiungit Latinum *Dis*? Blaesus uero uel Saturnum

1) Cf. u. μῶμαρ. — *Mamers* comparat Froehner Philol. XXII p. 347.

Italicum in scaenam produxit (Ath. XI p. 487 c). Iudicio tamen in his Italograecis iudicandis opus est cautissimo, ne ἀλαζῶν μάρτυρ, ut cum Galeno loquar, fiat ἡ ἐτυμολογία. Constat enim mimographis illis, quippe qui ἔνεκα τοῦ γελασθῆναι scriberent, in deliciis fuisse uocabula non solum sordida et ab elegantiore usu aliena, uerum etiam detorta, aucta, imminuta, mutilata, meri σολοικισμοί (Ahrens II p. 82. Arens l. l. p. 5. 19). Et maxime quidem Rhintho, ὁ φλύαξ, τὰ τραγικὰ μεταρρομιζῶν ἐς τὸ γελοῖον (Steph. Byz. u. Τάρας) locutiones uocesque uidetur finxisse, quas in νεφελοκοκκυγία potius quam in Italia quaererent grammatici, λέξεις nobis quidem uere ἀπορομένας. Vide enim, quae de hoc litterarum genere Athenaeus habet (I p. 20 b): Στράτων ὁ Ταραντῖνος ἐθαυμάζετο τοὺς διθυράμβους μιμούμενος· τὰς δὲ καθαρωδίας οἱ περὶ τὸν ἕξ Ἰταλλίας Οἰωνῶν, ὃς καὶ Κύκλωπα εἰσήγαγε τερετίζοντα καὶ ναγαγὸν Ὀδυσσεά σολοικίζοντα. Itaque μεμπτέον Σώφρονα legimus Etym. M. p. 573, 54. Eundem, cum ὑγιώτερον pro ὑγιέστερον dixisset, σολοικίζειν animaduertit Philoxenus, Etym. M. p. 774, 45, et quidem τὸ ἄνακον τῆς γυναικείας ἐρμηγείας μιμησάμενον. De Theocriti illis πλατειασδοῖσις audi Valekenarium (ad Adon. p. 381): 'uocabula Dorico Sicularum mulierum ore deformata delicatas hominis Alexandrini aures radebant'.

Epicharmi quoque λι (λίαν) et Συρακῶ (Συρακοῦσαι) eadem ratione erunt metienda. Rhinthonis erant περάγην (περιεάγην), ἀμώσας (ἀνεμώσας), ἀγέτρια (ἀναγέτρια, obstetrix), quibus de uocabulis consulendus est Hesychius. Idem habet ἡ κραμύλα (χραδαμύλα, cochlea) Siculosque docet ἄδρα dixisse pro Atticorum ἀρόδρα. In eundem censum uocandum erit barbarum Μέταβοι i. g. Μεταπόντιοι (Hesych. u. μετάβολοι, collatis Steph. Byz. u. Μεταπόντιον, Eustath. ad Dion. Per. u. 369). Nec desunt Italicis linguis eiusmodi uoces quasi comprehendariae. 'Ut Praenestinis conia est ciconia', Plant. Truc. III, 2, 23. Latina: antestari (*antetestari), fastidium (*fastutaedium), stipendium (*stipipendium) apposuit Bréal KZ XX p. 80. Utque redeam ad soloecismos, ne prosae quidem orationis auctores

Siculos abstinuisse eis uidentur. Veluti τὸ παρὰ Φιλίστῳ αὐτοχειρίσαντες de capta urbe positum παμμαζόν dicit Pollux II § 154. A soloecismis uero non longe distat aduenticiorum uocabulorum usus, ueluti est apud Nauckium lex. Vindob. p. 312, 1: λέγομεν δὲ βαρβαρίζειν καὶ τὸν ἀλλοφύλῳ λέξει χρώμενον. Poetas uero illos Italicæ quæ uocatur comoediæ mimorumque auctores cum et σολοικίζειν et βαρβαρίζειν solitos esse satis docuerimus, iam non mirum erit ex illius poesis loquendi genere una cum multifariam detortis manuisse in grammaticorum Graecorum glossaria iam bonis temporibus nonnulla etiam uel optimæ notæ Ἰταλικά.

§ 3. Irreperunt Sicilismi et Italismi uel in Atheniensium sermonem. *Λιτρα* et *μόδιος*, quorum illud praeter Simonidem et Sophoclem (Photius u. *λιτρα*) comicis in usu est, hoc habet Corinthius — quod non nihil ualet ¹⁾ — Dinarchus, commercio sane negotiatorum et mercatorum debentur suntque a comicis certo semper, ut uidetur, consilio adhibita. Veluti *λιτρα* dicit Diphilus uel Philemo in Siculo. Sed tenendum illud quoque est, parentes illos eloquentiæ Atticæ, Coracem, Tisiam, Gorgiam Siculos fuisse. Quid, quod uel Platonem scimus Sophronis mimos primum Athenas transduxisse καὶ ἡθοποιῆσαι πρὸς αὐτῶν (Diog. L. III c. 13, 18)? Ut porro in Stratonis elegantissima ecloga, quam seruauit Athenæus (IX p. 382c), dominus contra coqui sui glossematicam doctrinam se defendit Philetæque euolutis libris queritur: Ὀμηρικῶς γὰρ διανοεῖ μ' ἀπολλύναι: ita alios uerisimile est Σικελικῶς obrutos esse a coquis καινὰ ῥήματα πεπορισμένοις. Ὀψαρτυτικαὶ enim glossæ Siculis debentur plurimæ, quippe qui fuerint ἀβροδιαῖτοι μᾶλλον πάντων (Zenob. V § 94. cf. Horat. carm. III, 1 u. 19). Itaque quæ Chrysippus pematologus apud Athenæum (XIV p. 647c) barbara nomina profundit liborum, eorum non omnia tam recentia sunt quam Ἰουλιανόν, Κρασσιανόν. Discernit ipse a Graeco-Italicis Graeco-Romana, nam κάτιλλος, αἶτ, ὀρνᾶτος

1) Non casu conuenit Lat. *aei* (Caecilius, CIL I no. 547b) cum Corinth. *aei* (Ἀθανασία, Roehl no. 20, 4).

λεγόμενος παρὰ Ῥωμαίοις. De κλουστροπλακοῦς cf. Buecherum in Woelfflinii arch. I p. 111.

Cum tamen rariora uideantur haec Italismi in communi Graecorum sermone relictæ uestigia, redeamus ad grammaticorum huius rei notitiam. De quibus ipsis ut Italicarum glossarum auctoribus singillatim infra erit dicendum: nunc perillustrantes doctrinae eorum fontes cum ipsam illam linguam eiusque indolem ac naturam, deinde uero λέξιν Italiotarum κωμικήν iam commemorauerimus, inquiramus tertio loco in rerum scriptores Italicarum, quorum ut reliquorum quoque λέξεις a grammaticis explicatas etiam in Hesychio inesse satis inter omnes constat.

Erit autem hic locus paulo accuratius tractandus. Hinc enim apparebit, cur Graecorum uel elegantiore doctrina instructorum uetustis illis temporibus Romæ paene nulla, Italiae haud satis certa fuerit notitia. Athenienses quidem expeditionem Siculam parauerunt ἄπειροι οἱ πολλοὶ ὄντες τοῦ μεγέθους τῆς νήσου καὶ τῶν ἐνοικούντων τοῦ πλήθους καὶ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων (Thuc. VI c. 1). Latissime autem regnat in illa antiquitate fabulosum Etruscorum nomen, quos omnium primos uidentur et pace et bello Graeci nouisse (Boeckh, Pind. II, 2 p. 224). Inde Ulixi Circesque filii, Agrius, Latinus (Romanus, Plut. Rom. c. 2), Telegonus μάλα τῆλε μυχῶ νήσων ἱεράων πᾶσιν Τυρσηνοῖσιν ἀγακλειτοῖσιν ἄνασσον (Hesiod. theog. u. 1013). Latinum *dea* pro Tusco uocabulo uendit Hesychius: δέα· θεὰ ὑπὸ Τυρρηγῶν, καὶ δειματα, φόβοι. Quanto autem rectius idem alio loco: ἄισοι· θεοὶ ὑπὸ Τυρρηγῶν. Nam 'aesar Etrusca lingua deus' (Suet. Aug. 97).

Alienum autem erit a nostro consilio ordine recensere, qui inde ab Hippye Rhegino¹⁾ de rebus Italicis scripserint, aut uidere, quid cuiusque in Hesychium peruenerit, — hoc, quoad fieri poterit, in singulis glossis enarrandis faciemus: ad Latinas uero glossas uia munienda est nobis quaerendumque, quo

1) Πρῶτος ἔγραψε τὰς Σικελικὰς πράξεις, deinde etiam κτίσιν Ἰταλίας (Suidas s. u.). Glossas illum Italicas facile potuisse praebere, docent fr. 4. 5. 7. Müll.

tempore coeperint Graeci Romanarum rerum Latinaeque linguae accuratiorem quandam notitiam obtinere. Qua de re ueterum testimonia collegit Schwegler hist. Rom. I² p. 3—7.

Proficiscendum autem mihi uidetur a loco Plinii, nat. hist. III c. 5, 57: 'Theophrastus primus externorum aliqua de Romanis diligentius scripsit. Nam Theopompus, ante quem nemo mentionem habuit, urbem dumtaxat a Gallis captam dixit, Clitarchus ab eo proximus legationem tantum ad Alexandrum missam, hic iam plus quam ex fama'. Cum his et quae conueniant et quae pugnent, inuenias. Conuenit, quod Theophrastus¹⁾ hist. plant. V c. 8 de Romanis eorumque quadam in Corsicam expeditione uerba facit. Clitarchi confirmant testimonia alii quoque testes nonnulli (cf. Arrian. VII c. 15, 5. Müller ad ps. Callisth. I c. 27 [cf. III c. 8], Niebuhr hist. Rom. [1853] p. 807). De Theopompo quoque facile Plinio adsentiamur, cum in Philippicis Italicarum rerum mentionem inueniamus, maxime, ut uidetur, in libro XXI. cf. fr. 140sq. Müll. Nec pugnat Heraclidis Pontici mira inscientia, qui quidem dicat Romam πόλιν Ἑλληνίδα ἐκεῖ που κατοικημένην περὶ τὴν μεγάλην θάλατταν (Plut. Cam. c. 22). Aristoteles uero, genuinus quidem, ne nomen quidem nouit ille Romanum (Dittenberger Herm. VI p. 312). Quae enim in eius uita Menagiana νόμιμα Ῥωμαίων commemorantur (Flach, Hesychius Mil. p. 249, 1), ea nimis redolent peripateticorum curiosum studium optimoque iure aliena esse ab auctore politiarum uere philosopho censet Rose Aristot. pseudepigr. p. 537.

Iam circumspiciamus, quae pugnare uideantur cum Plinio. Quod in Scylacis peripl. § 5 Romae fit mentio, sane nihil decernere potest. Sed obstant alia quoque testimonia, in primis Hellanici, cui eclogam illam, quae legitur de Roma condita apud Dion. Hal. I c. 72 uindicauit Preller, aufsätze p. 63. Verba autem haec sunt: ὁ δὲ τὰς ἱερείας τὰς ἐν Ἄργει καὶ τὰ καθ' ἐκάστην προαχθέντα συναγαγὼν Αἰνείαν φησὶ ἐκ Μολοττῶν εἰς

1) Laudatur Theophrastus etiam ἐν τῷ περὶ Τυρσηνῶν schol. Pind. Pyth. II u. 3, ubi non uideo, cur Theopompum malit Rose, Aristot. pseudepigr. p. 538; cf. hist. plant. IX c. 15, 1.

Ἰταλίαν ἐλθόντα μετ' Ὀδυσσεὺς οἰκιστὴν γενέσθαι τῆς πόλεως, ὀνομάσαι δ' αὐτὴν ἀπὸ μιᾶς τῶν Ἰλιάδων Ῥώμης. In his adhuc, opinor, non satis accurate aestimauerunt οἰκιστὴν uocem, quae non idem ualet atque conditor, sed ordinator urbis, adsignator sedium, deductor coloniae uel etiam deducendae auctor. Quod iure a me esse positum, docet Stephanus, unde attulisse satis habeo Plat. de rep. II p. 379 a. Audi praeterea ipsum Dionysium l. l.: ἀμφισβητήσεως δὲ πολλῆς οὔσης καὶ περὶ τοῦ χρόνου τῆς κτίσεως καὶ περὶ τῶν οἰκιστῶν, non dicit κτισάντων. Idem paulo infra tradit, narrauisse Cephalonem Gergithium, conditam quidem Romam ab Aeneae sociis esse: οἰκιστὴν δὲ αὐτῆς ἀποφαίνει τὸν ἡγησάμενον τῆς ἀποικίας Ῥώμον, Aeneae filium. Hellanico autem Aeneas οἰκιστῆς tantum est, non conditor. Iam uide fragmentum Antiochi Syracusani, quod ex Syncello Müller I p. XLV Antiocheis suis addit: Ἀντίοχος δὲ ὁ Συρακόσιος καὶ πρὸ Τρωϊκῶν φησι τὴν Ῥώμην ἐκτίσθαι βασιλεύοντος Μόρρητος Ἰταλίας ἀπὸ Τάραντος ἄχρι Ποσειδωνίας μετὰ τὸν πρῶτον λεγόμενον Ἰταλὸν βασιλέα καταγεγραπτότα. Potest igitur — nihil ultra concessum uolo — potest saltem in his rebus Hellanici auctor fuisse Syracusanus scriptor πάντῃ ἀρχαῖος (Dion. Hal. I c. 12), cuius erant libri περὶ Σικελίας et Ἰταλίας (Müller FHG I p. 181sq.)¹⁾, quibus Thucydidem quoque usum esse ualde probabile est (Bursolt, Rh. M. XL p. 466). Ex eodem fonte manauerunt fortasse, quae ex Hellanico libro qui inscriptus erat περὶ ἔθνων (ἔθνων ὀνομασίας), ad res Italicas spectant (fr. 97 et 104 Müll.). Quod autem in Hellanico probabilitate non caret, in uniuersum si statuemus id ualere, haud aberrabimus a ueritate: redit uetustissima haec nominis Romani notitia omnis ad antiquos Syciliotas scriptores. Stat igitur ita Plinii testimonium, qui externorum primum dicit Theophrastum aliqua de Romanis diligentius scripsisse, ut externos intellegamus, quibus extra Italiam Siciliamque patria ac domicilium erat.

1) Nouit Antiochus Ὀπικούς, nouit porro quendam ἐκ Ῥώμης φηγάδα (fr. 7); cf. fr. 5. 6. 8. 13. Hesychius: Χώνην· τὴν Ἰταλίαν οὕτως πάλαι ἔλεγον, ὡς φησιν Ἀντίοχος ὁ Ξενοφάνους ἐν τῷ περὶ Ἰταλίας (fr. 6).

Theophrastus uero ducit agmen peripateticorum, ex quibus satis erit laudare Aristoxenum Tarentinum, qui inter Pythagorae auditores praeter Lucanorum, Messapiorum, Peucetiorum etiam Romanorum mentionem fecit (fr. 5, cf. 90 Müll.), Durin Samium, qui de Agathoclis rebus gestis scripsit bellumque commemorat *Τυρρηγῶν καὶ Γαλατῶν καὶ Σαμινιῶν*, in quo Romanorum inducit Fabium *ὑπατεύοντα* (fr. 40 Müll.). Antisthenes peripateticus proelium narravit, quod Romani ad Thermopylas cum Antiocho commiserunt (Phlegon. Trall. mirab. c. 3).

Sed mittamus hos, quoniam nondum diximus de auctore rerum Italicarum tunc quidem florentissimo Timaeo, cuius usque ad *τὴν πρώτην διάβασιν ἐξ Ἰταλλίας Ῥωμαίων* (264 a. Chr.) fuit historia, teste Polybio I c. 5. Hesychianum *ιταλὸς* [*Ῥωμαίος*] *ταῦρος* huic deberi confirmat Gellius XI c. 1, 1.

Possumus autem in uniuersum hoc ponere, inde ab Alexandri aetate certiore exstitisse apud Graecos nominis Romani notitiam. Unde ueritatis specie non caret, quod tradunt Ptolemaeum Philadelphum post pugnam apud Beneuentum commissam legatos Romam misisse gratulatuos uictoriam (Niebuhr hist. Rom. p. 1037). Nec iam admirationem mouebit Lycophronis poetae Italica, ut ita dicam, doctrina (*Μάμερτος*, cf. schol. ad u. 1410, *Λατίνοι* u. 1254, codd., *Βορείηνοι* [Aborigines] u. 1253 denique *μῶμαρ* u. 1134, cf. Herodian. II p. 904, 31). Quamquam uaticinium illud, quod est in Alexandra u. 1226 sq. de Roma orbis futura imperatrice Welckerum (d. griech. tragödien III p. 1260) interpolatori iure attribuisse confiteor¹⁾. Sed memineris Lycophronem fuisse Lyci Rhegini filium, qui teste Suida *περὶ Σικελίας* scripsit. Itemque potuit fieri, quae est sententia Klauseni (Aeneas II p. 583), ut ex Timaeo hauriret Lycophro. Eratosthenes uero quod dicitur Romanorum *μῖλιον* stadiis Graecis computauisse, id refutare nisi quis ex ipsa re conetur, ex sola temporum ratione nequit (Hultsch metrol.

1) Nota est hac de re Niebhri sententia (kl. schr. I p. 438 cf. schol. Bachm. ad u. 1226). Equidem nescio, an cum tota hac quaestione coniungi possit legatio a Romanis ad Alexandrum missa eiusque satis notabile responsum. Arrian VII c. 15, 5. cf. p. 279.

p. 51 not.). Secundo deinde saeculo Romanum nomen cum ipsa Graecia etiam Graecorum litteras occupauisse omnes satis scimus. Alexandrinis autem praeiisse hac in re Pergamenos, cum et Cratetis Romae habitae scholae et Alexandri Polyhistoris *περὶ Ῥώμης* qui fuerunt teste Suida libri satis doceant, iure statuit Wilamowitz Antig. Caryst. p. 176. Quid, quod uel discrimini illi ex hac re aliquid lucis uidetur affulgere, quod intercedebat inter Aristarchi et Cratetis artis grammaticae definitionem? Ille: *γραμματικὴ ἔστιν ἐμπειρία τῶν παρὰ ποιηταῖς τε καὶ συγγραφεῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ λεγομένων*, hic, sane mundanus magis quam Graecus, grammaticum uult *ἀπλῶς γλωσσῶν ἐξηγητικὸν καὶ προσφθίας ἀποδοτικὸν καὶ τῶν τούτοις παραπλησιῶν* (Sext. Emp. adu. gramm. § 79. Classen de gramm. Graec. primordiis p. 81).

Ad glossas postremo Romanas ut transitus fiat, in memoriam reuocare licebit, quod constat, Graecos in conscribendis historiis Romanos quoque qui fuerunt illis temporibus et fontes et auctores adiisse (Schwegler hist. Rom. I² p. 7). Exhibuit autem Fabius et qui reliqui Romani Graece scripserunt, Latina quaedam nimirum technica uocabula, quemadmodum exhibent Polybius, Dionysius, Plutarchus, Cassius, alii. Inde in lexica Graecorum quoque nonnulla migrauisse primus, opinor, felicissime et obseruauit et exemplis illustrauit Buecheler Rh. M. XXXIX p. 420. Nec desunt in eorum numero prisca uocabula, quae euitauit deinde elegantioris Latinitatis usus. Cum enim Musa peregrina 'pinnato gradu intulit se bellicosam in Romuli gentem feram', uocabula etiam haud pauca ut bellicosa, fera, rustica quasi de uia sibi cedere iussit.

Cap. II. Latina. (Fontes.)

§ 4. Deuentum est ab Italicis ad Latinos. Romani uel carminibus a Graecis celebrantur (Plut. Flam. c. 16). Olympi regna tenere Romam, Martis filiam, Melinno praedicauit. Existit Italia, ut cum Plinio loquar, 'omnium terrarum alumna eadem et parens, numine deum electa, quae caelum ipsum

clarius faceret, sparsa congregaret imperia ritusque molliret et tot populorum discordes ferasque linguas sermonis commercio contraheret, colloquia et humanitatem homini daret, breuiterque una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret' (nat. hist. III c. 5, 39). Nec iam prae Romanis quidquam curabant Graeci reliquos Italicos. Nam, ut est in Ps. Scymni descriptione orbis u. 231: *ἐν τοῖς ἔθνεσι τούτοις δὲ Ῥώμη ἴσθι πόλις ἔχουσα ἑφάμιλλον τῇ δυνάμει καὶ τοῦνομα, ἄστρον τι κοινὸν τῆς ὅλης οἰκουμένης, Ἐν τῇ Λατινῇ.*

Bonis igitur temporibus etiam linguae Romanae Graeci coeperunt operam dare, linguae nimirum eius populi, quem *δῆμον τῆς οἰκουμένης* uocarent, cuius urbem Polemo apud Ath. I p. 20 b *ἐπιτομὴν τῆς οἰκουμένης* dixit, cuius praeterea iam prisci, ut ait Valerius Maximus (II c. 2, 2), magistratus 'illud magna cum perseuerantia custodiebant, ne Graecis umquam nisi Latine responsa darent'. Audi denique Augustinum de ciu. dei XIX c. 7: 'at enim opera data est, ut imperiosa ciuitas non solum iugum, uerum etiam linguam suam domitis gentibus per pacem societatis imponeret'.

Itaque Cato uel coram Atheniensibus Latine locutus est (Plut. Cat. mai. c. 12). Nec fit in Graecorum legationibus, quas Polybius et Liuius commemorant, interpretum ulla mentio, quod obseruauit Weber de lat. script. I p. 7. Nam in philosophis Carneade, Critolao, Diogene, quorum sermones publice interpretatus esse C. Acilius traditur (Gellius VI c. 14), paulo aliter sane res se habet. Cf. Cramerum de studiis, quae ueteres ad aliar. gent. contulerunt ling. p. 19.

Quae cum ita sint, praeter transscriptionum illud genus, quod doctis studiis debetur, quoque scriptorum refertum esse sermonem iam diximus, alterum exstitit illis temporibus ab his diuersum genus, quo continentur uocabula Latina in uulgarem cotidiani sermonis usum gliscente paulatim consuetudine a Graecis recepta. Disputauit de hac Graecitatis deprauatione doctissimus Du Cange in glossario Graeco, cuius est praefatio de causis corruptae Graecitatis. Mullachii de eadem re scripta praefatio, ut reliqua libri notissimi capita, et bonae et malae

frugis plenissima est. Cobeti uero libellum, qui est 'de sinceritate Graeci sermonis in Graecorum scriptis post Aristotelem grauiter deprauata' (Amstelodami 1853) numquam uidi.

Vestigia autem linguae Latinae deprehenduntur iam in Polybio. Addo eis, quae collegit Schoell hist. litt. Graec. II p. 139 not. 1, locum, qui exstat VI c. 36, 8, ubi coniungit *παρ-αγγεῖλαι, ἵνα* prorsus ut Latini *imperare, ut.* cf. Kaelker, Leipz. stud. III p. 290 sq. Praecipue uero in terris orientalibus, quod sat notabile uidetur, occurrunt id genus Latinismi. Nec septuagintauralis quae dicitur uersio nec noui foederis libri uocabulis Latinis carent. Vide A. Buttmannum, grammatik d. neutest. sprachgebr. p. 6. 15. 112. Nec desunt Hesychio sacrae huius generis glossae, qua de re infra dicendum erit. Noui autem foederis auctores praeter singula uocabula locutiones quoque et constructiones exhibent Latinas, ueluti *πηγή ὕδατος ἀλλομένου* (salientis) Io. c. 4, 14, *τὸ ἱκανὸν ποιῆσαι* (satisfacere) Marc. c. 15, 5, de quibus locis quae fuerunt inter theologos controuersiae, collegit Georgi in Hierocritici uol. II. Quaerenti autem, cur in oriente potissimum et maxime apud sanctos auctores haec Latinae linguae uestigia compareant, duae se offerunt causae, una, quod ab Antiochi clade Asiaeque capta tamquam initium duxit Romanorum orbis imperium, altera, quod Christianum genus dicendi per se propius accedere debuit ad uulgarem uel infimae plebis sermonem. Notus est Paulus, *ἰδιώτης* quidem ille, ut ipse ait (II Cor. c. 11, 6), *τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει.* Nimirum rem, non uerba curauerunt illi.

Haud longe distant ab hac consuetudine uulgari glossaria illa Graeco-Latina minora, in communem usum composita, quae subuenirent memoriae hominum Graecae linguae parum peritorum, militum, negotiatorum, peregrinantium. Quo de toto genere litterarum uide Loewii prodrom. p. 203 sq. Specimina quaedam ex his praebuerunt Egger mém. de l'académie des inscr. et belles lettres 1857 p. 368 ('da mihi panem: dos moi psomi' etc.) et Buecheler jahrb. CXI p. 309¹⁾, quamquam utrum-

1) Obscurum ibi: 'apare . . . leba' est fortasse ἄπαρον· leua(te). Cf. uictus leba te in tabula lusoria. Philol. XVII p. 734.

que inferioris demum aetatis. Alia id genus, mori prorsus similia hodierno, in discipulorum usum confecta erant, ueluti nota sunt Dositheana. Adde illud Hauptianum *καθημερινῆς ὀμιλλας βιβλίον*, op. II p. 509¹).

Omnino elegantiorum quoque hominum sermo linguae illius imperatricis notas sibi imprimi iam bonis temporibus passus est. Mitto nunc Graecam monumenti Ancyranī uersionem, ubi leguntur *εὐχὰς ἀναλαμβάνειν* (uota suscipere), *εἰς τὸν τοῦ ζῶντος τόπον* (in uiui conlegae locum), *θῆας σαικλάρεις* (ludos saeculares) aliaque id genus, de quibus disputauit Kaibel in Mommseni 'res gest. diu. Aug.' p. 198. Haec enim in uertendo sunt nata et scripta ab homine Graecae linguae haud bene gnaro. Mitto etiam, quae ex epigrammatis Kaibelianis Latinitatis uestigia collegit Wagner quaestt. de epigr. Graec. e lap. coll. p. 127. Sed reuocandae sunt, quas iam supra p. 277 indicauimus, culinariae glossae, quibus tamen altiore gradum tenent quae artem tacticam et iuris prudentiam respiciunt. In hac enim Romanorum prae ceteris propria prouincia praecipue cernitur linguae Latinae tam saepe multumque laudata proprietates, ita, ut difficillimum fuerit talia Graece uertere. Inde Cassius Dio LV p. 338 Sturz., ubi retinet uocabulum *ἀνκτώριτας*, addit: *ἑλληνίσαι γὰρ αὐτὸ καθάπαξ ἀδύνατον*. Quamquam uel id ipsum, quod excusat illam uocem, docere potest, Graecos tum in litteris quidem talibus abstinnisse. Nec est id mirum ea aetate, qua grammatica Graeca Romae floruit. Defendebant sermonis sinceritatem libelli de solocismis et barbarismis conscripti (uide Nauckium, lex. Vindob. p. 312, 1. 285, 7). 'Apud Graecos diutius quam apud Latinos integra et illibata mansit sermonis puri et emendati castitas uerborumque nitor et elegantia, quae quamuis cotidiano usu atque barbarorum commercio attrita, assidua tamen ueterum lectione

1) Incipit: *ἐπειδὴ ὄρω πολλοὺς ἐπιθυμοῦντας Ῥωμαῖσιν διαλέγεσθαι καὶ Ἑλληνίστι μὴδὲ εὐχερῶς δύνασθαι διὰ τὴν δυσχέρειαν καὶ πολυπλήθειαν τῶν ῥημάτων, τῆς ἐμῆς κακοπαθείας καὶ φιλοπονίας οὐκ ἐφεισάμην τοῦ μὴ ποιῆσαι, ὅπως ἐν τρισὶ βιβλίοις ἐρμηνευμάτων πάντα τὰ ῥήματα συγγράψαιμι.*

reparabatur et eorum imitatione ueluti quodam saepimento muniebatur.' Iure sic Allatius de Georgiis, Fabricii biblioth. X p. 798sq. Quin erant, qui nimis longe progredierentur seruandae puritatis studio, uelut illusus ille a Luciano (de conscrib. hist. c. 21): ἡξίωσεν καὶ τὰ ὀνόματα μεταποιῆσαι τῶν Ῥωμαίων καὶ μεταγράψαι ἐς τὸ Ἑλληνικόν, ὡς Κρόνον μὲν Σατουρνῖνον λέγειν, Φρόντιν δὲ τὸν Φρόντωνα, Τιτάνιον δὲ τὸν Τιτιανὸν καὶ ἄλλα πολλῶ γελοιότερα. Quae cum ita essent, quamquam non ignota manserunt Graecis νοερῆς ἀφθεικτα Λατινίδος ὄργια Μούσης, ut Plutarchum accepimus prouectum iam aetate coepisse Ῥωμαϊκοῖς γράμμασιν ἐντυγχάνειν (Demosth. c. 2), tamen arbitri potius uidentur fuisse superbi atque, ut ita dicam, superciliosi quam mutuitantes imitatores. Vide enim, quid Graeci, 'homines amoeni et Latinas quoque litteras haud incuriose docti' de Catullo Caluo Laenio aliisque iudicent apud Gellium XIX c. 9. Didymus quoque fertur Ciceronem reprehendisse, cuius patrocinium contra Chalcenterum suscepit deinde Suetonius ¹⁾).

Victa tamen sunt, ut adsolet, grammaticorum praecepta communi cotidianaе uitae usu. Opponam Luciani testimonio uerba Apollonii Tyanaei (in epist. 71): πρότερον (sc. Graecis) ἡρώων ἦν ὀνόματα καὶ ναυμάχων καὶ νομοθετῶν, νυνὶ δὲ Λουκούλλων τε καὶ Φαβρικίων καὶ Λευκανίων τῶν μακαρίων. Herodianus quoque aduersatur communis linguae consuetudini (I p. 534, 4, cf. p. 365, 13): τὰ διὰ τοῦ ἀριῶν ἱποκοριστικὰ παρὰ τοῖς παλαιοῖς Ἑλλῆσι συστέλλει τὸ ᾠ, ἱππᾶριον, πλοῖᾶριον, φυτᾶριον, ἣ μέντοι νῦν συνήθεια ἀπὸ τῆς τῶν Ῥωμαίων διαλέκτου πολλὰ ἐπίσταται διὰ τοῦ ἀριῶν ἐκτεταμένα, σουδάριον λέγουσα καὶ κελλάριον.

'Verum tum maxime — sic recte Du Cange l. l. p. VI — in Graeca lingua accidit deprauatio, cum Constantinus Magnus in Thracia fixit sedem imperii ac plerosque e senatoribus ceterisque Romanis proceribus in Graecanicas prouincias secum traduxit'. Appellata est Constantinopolis Νέα Ῥώμη (Etym. M.

1) Bergk, ztschr. f. d. alt. 1845 p. 126 not. 2.

p. 217, 29) et, licet lingua Latina in aula Bosporana sollemnem quandam et a vulgari Graeco quasi maiestate seclusam auctoritatem diutius retinuerit, tamen inde a Iustiniano, qui primus iurisconsulta Graece (ὁ τῆ πατρῶ Nouell. VII, 1) emisit, quanta sit multitudo uocabulorum, quae Byzantini e lingua Latina adsumpserunt, satis omnes scimus. Inducta sunt uel mensium nomina Latina (Weber l. l. IV p. 89). Nec iam stetit illud Choerobosci p. 615, 10: ἐν τούτῳ γὰρ ἐπαινετὴ ἐστὶν ἡ τῶν Ἑλλήνων γλῶσσα, ὡς πλατεῖα οὖσα καὶ ἐπὶ ἐνὸς σημαίνουμένου πολλῶν φωνῶν εὐποροῦσα. ἡ γὰρ Ῥωμαϊκὴ κατὰ τοῦτο ψεκτὴ, ὡς μὴ πλατεῖα, ἀλλὰ στενὴ οὖσα. Suppeditauit igitur ἡ στενὴ uocabula plurima τῆ πλατεῖα. Inde sunt uocabularia illa Graeco-Latina maiora, ueluti Eustathii λεξικὸν Λατινικόν (cf. ad Od. p. 1554, 33), de quibus infra paucis erit dicendum. Iam enim relinquendum hunc locum censeo, praesertim cum ipse Hesychius mox tamquam sit demonstraturus, quam late hic glossarum Latinarum fons ex utriusque linguae quasi mutuo cum altera facto commercio repetitus per Diogenianos hortos manauerit ¹⁾.

§ 5. Priusquam autem a fontibus glossarum ad earum auctores transitum faciam, obseruatum uolo non solum temporum ratione habita diuersitatem non paruum inesse in Italicis

1) Ne quis eorum, qui sub Prodromi uexillis militant, uana spe affulgente decipiatur, notatum hic aliquid uelim de codice Vindobonensi philos. no. 244, quem errore M. Schmidt (quaest. Hesych. p. XLIV, cf. Nessel catalogum IV p. 131) numero 224 signatum dicit et continere praeter Cyrillianas sacrasque glossas etiam quasdam ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν λέξεις indicat. Iam uero rogatu meo certior sum factus inde a fol. 289 nihil legi nisi haec mera, si quid uideo, titiullicia:

δουλερίας· ἀνοίας τοῦ λογισμοῦ
ἐξστραουρδινεύεσθαι· ἐξισοῦσθαι
ἀλκιδιον· ἐκ περιουσίας.

δόξα πρέπει τῷ θεῷ τῷ τελευτάρχῃ πάντων.

Μιχαήλ.

Hoc tamen intellegitur, eiusmodi in fine adscripta uocabula, cum totius lexicī aliquod apographum conficeretur, facile suos in serie litterarum locos occupare potuisse. Quod passim uerisimile est in Hesychio quoque accidisse.

Hesychianis, sed discedere hanc materiam aliis quoque discriminis causis, quarum una posita est in loco atque regione. Recte enim Hieronymus (II ad Gal. praef.): 'et ipsa Latinitas et regionibus cotidie mutatur et tempore'. Nimirum uel per se patet etiam Graecos diuersis regionibus huic perpetuae mutationi obsecutos insuper ex suis ipsorum moribus quosdam naeuos Latinis a se receptis uocabulis adpersisse. Sane in Cappadocia, ubi in usu erat *ξυγκρούειν τὰ σύμφωνα τῶν στοιχείων, συστέλλειν τὰ μηκνόμενα καὶ μηκύνειν τὰ βραχέα* (Philostrat. uit. soph. II p. 97, 30 K.), aliter sonabant Latina atque in Attica. Idem cadit in Iones, qui *διὰ τὴν τῶν βαρβάρων παροικησιν ἐλυμήναντο τῆς διαλέκτου τὸ πάτριον, τὰ μέτρα, τοὺς χρόνους* (Photius u. *φαρμακός*). Ex Hesychianis autem ut exemplum proferam, testimoniis lapidum adhibitis moneo Dittenbergerum loco supra laudato docuisse in reddenda Latina littera *v* Graecos initio maxime *ou*, deinde uero posuisse *β*, quippe quod abiisset in spirantem Latino sono haud ita dissimilem¹⁾. Confirmare hanc in temporis discrimine positam legem Eustathium inuenio, qui ad Dion. Per. u. 378 dicit: *οἱ δὲ παλαιοὶ Οὐνετίαν τὴν χώραν . . . ἐκάλουν κατὰ γλῶσσαν οἰκείαν, ἄς καὶ τὸν Ὀκτάβιον Ὀκτάουιον* (ipse male Ὀκταούιον) *καὶ ὅσα τοιαῦτα*. Cum his igitur pugnare uidentur Latinorum uerborum in Sicilia natae transscriptiones. Siculos enim constat Laconum more sonum, qui est 'uau', reddidisse littera *β*. *Ἔβασον ἀντὶ τοῦ ἔασον (πλεονασμῶ τοῦ β), συγχώρησον. οὕτως Συρακούσιοι καὶ Λάκωνες* Etym. M. p. 308, 27 (Arens l. l. p. 9, Müllensiefen diss. Argentorat. VI p. 177). Loci igitur et regionis diuersitati debetur, quod Latinum *v* fit *β* non minus in

1) Dittenbergeri lex cum satis ab omni parte firmata uideatur, non adsentior Schuchardtio (III p. 57) uerba Cosentii (Gr. L. V p. 395): 'v quoque litteram aliqui pinguius efferunt, ut, cum dicunt *veni*, putes trisyllabum incipere' de Graecorum pronuntiatione intellegenti. Non facit umquam syllabam Graecorum *ou*, ubi est Latinum *v*. Vide pentametri initium,

Οὐίβιε καὶ περὶ σοῦ πάντα γένοιτο ῥόδα (Kaibel no. 548, 4).
Ὀναριδάριος Hesychius ut antiquam lexim explicat *βεριδάριος*. Nec iure Schmidt exhibet e. g. *πριούατον*, debet esse *πριονάτον*.

antiqua glossa Sicula ἀρβίννη (*aruina*) quam in Byzantina recenti prole βιστιάριον (*uestiarium*).

Subiungam statim tertiam quandam diuersitatis rationem, quae est et ipsa in indole ac natura eorum, qui locuntur, pendet tamen magis e pronuntiationis legibus aut ad singulorum arbitrium constitutis aut inuentis docta quadam arte ac ratione. Missa interim usus uulgaris licentia fuerunt sane, qui ad exemplaria Graeca uerba Latina paululum immutarent, ueluti qui risum mouit Luciano; fuerunt rursus accuratiores: Καλαβρία οὐ διὰ τῆς ἀν διφθόγγου, ἀλλὰ διὰ τοῦ β γράφουσιν οἱ ἀκριβεῖς. Eustath. ad Dion. Per. u. 378. Inde intellegas, quod Dittenberger l. l. docuit, cum Polybius *v* semper *ou* dixisset, seruasse hunc illius morem contra aequalium usum Cassium. Scribit enim uel Πακούουιος, cum iam Strabo e. g. scripserit Ἰγούιον. Contra Lucianus semper β, numquam *ou*, suae aetatis rationem minime aspernatus. Etiam ex pusillis his rebus elucere uides hominum ingenium. Ptolemaeum porro pro uulgato -ήσιος semper scribere -ήσις obseruauit Wannowski l. l. p. 61 not. nec desunt grammaticorum de his rebus praecepta. Sic Theodosius p. 123, 22 Götting: τὰ εἰς ὦρ ὀνόματα εἰ μὲν κύρια εἶη, οὐ φυλάττει τὸ ὦ ἐπὶ τῆς γενικῆς . . ., εἰ δὲ ἀξιωματικὰ¹⁾ ὑπάρχουσιν, οἷον τὸ πραιτωρ καὶ τὸ κραιστωρ καὶ τὸ μαῖστωρ, φυλάσσουσι etc. Eodem fere modo etymologicum 'paruum' Milleri (mél. de la litt. gr.) p. 334: κουράτωρ, κουράτωρος. ὁ κανὼν τὰ Ῥωμαϊκὰ ὀνόματα φυλάττει τὸ ὦ ἐπὶ τῆς γενικῆς, οἷον κουράτωρος, ἐσκέπτωρος (*exceptoris*), πραιτωρος etc.

In hac autem scripturae utque uidetur pronuntiationis quoque inconstantia iam non mirum erit, quod Latinum *v* Hesychio est modo *v* (κραιστιονάριος), modo *ou* (πριουάτον), modo β (βιστιάριον). Accedit etiam γ (γέντερ, *uenter*), cuius paulo diuersam rationem infra explicabimus.

1) Haec plerumque Latina fuerunt. Unde in titulo glossarii Graeco-barbari Meursiani (Lugd. Bat. 1614) legitur: 'officia atque dignitates imperii Constantinopolitani tam in palatio, quam in ecclesia aut militia'.

Sed etiam illud ex his, quae dixi, apparet, causas illius diuersitatis non nimis alte esse repetendas nec posse inde certi quidquam elici aut de tempore uel natae uel receptae alicuius glossae, aut de mutatione quadam uniuersa uel Graecae uel Latinae orthoepiae. Accedit praeterea ad singulorum hominum in hac re licentiam diuersitas artium, unde quasi ἐπιστημονικαὶ λέξεις fluere solent glossae. Nempe sonant aliter tacticae, aliter nomicae quae dicuntur glossae, iuridicae disciplinae argutiis accommodatae: nam διὰ τὸ παντελῶς εὐδιὰγνωστον amplexi sunt κοινολεξίαν illam iurisconsulti (Attalates apud Du Cangium p. XIII). Quamquam et harum nonnullae declinauerunt ad Graecam formationem: ἀντικένσωρ (antecessor), κονσουλάριος, τρακτωρία.

Omnino in his aduenticiis uerbis non tam certae linguarum leges quaerendae sunt, quam premenda uestigia uulgiuagae illius ac popularis etymologiae, quam uulgarem appellauit Foerstemann KZ I p. 1 sq. (cf. Schuchardt III p. 344 sq., Weise Bezenb. V p. 68 sq.). 'Fremdwörter gehen ihre eignen wege', omni iure doctissimus Curtius⁵ p. 537, cui non debebat aduersari Corssen beitr. z. ital. sprachkunde p. 233 not. Nam uocabula aduenticia in peregrinam linguam depulsa sine sede quodammodo errant, quaeruntque ex indigenis sibi similia, quorum tamquam hospitio excipiantur. Sic *Umbros* Graeci Ὀμβρικούς (ὄμβρος), sinum *Lucrinum* Λοκρῖνον (Λοκροί), *Antistium* Ἀνθεστῖον (ἀνθεστήριος), *Aemilium* Αἰμίλιον (αἰμίλος cf. Fest. p. 23). *Viriathus* fit Βορλιανθος, Βεστῖνοι ob bestiae similem sonum Fauorino sunt ἔθνος ἐν Ἰταλίᾳ θηριῶδες τὸν τρόπον. Sciunt profecto horum nominum inuentores ψεῦδεα πολλὰ λέγειν ἐτύμοισιν ὁμοῖα. Contraria ratione *Kluta-ministra* Romae uulgari sermone aliquando sonabat *Cliteministra* (Schmitz, beitr. p. 105). Quod enim Anastasius monachus (Etym. M. p. 828, 8) optimo iure monuit, εἰδέναι μέντοι ἔχρην, ὅτι τινὰ ὀνόματα εἰσιν ἀλλόγλωσσα, ἀπερ οὐ δύναται ἐτυμολογηθῆναι, id ipsa lingua per se nusquam curauit.

Alterum est genus aberrationis, quo continentur suffixa uel praefixa falsa similitudinis specie tamquam decepta atque

irretita. Sic in Hesychianis *διαγραφάριος*, *λαεντάριος*, *ελλητάριον* (u. *φαιλόνης*) uocabulis manifesto subest Latinum *-arius*, *-arium*. Nouit Du Cange *διαφενδέειν*, cf. Hesych. *ἀντικένσωρ*, *ἀντιπανον*, ubi *ἀντι* est pro *ante*. Factum etiam est, ut contra illum canonem, quem modo attuli, uocabula in $\bar{\omega}\bar{\varrho}$ desinentia sequerentur analogiam Graecam, ueluti inuenitur genetius *μαῖστορος* (Göttling ad Theodos. p. 214).

Similiter Latini, ut omittam per iocum facta Lucilii, Ciceronis (*factéon*, ad Att. I, 16, 13), Ausonii (*uῖποιο βοποιο*, ep. 12) formauerunt e. g. *imperatorissa* (Loewe in Woelfflinii arch. I p. 24) aliaque, quae satis prope absunt a uocibus prorsus hybridis, quales sunt *holouerus*, *monoculus*, *πρωτοασηκρήτις* (primus a secretis), *πρωτοβυσθάριος* (quasi primuestiarius), uocabulum sane, ut ait Phrynichus, *νεοχμὸν καὶ δεινῶς βάρβαρον*.

Videtur omnino uel Marciani codicis uel eius archetypi auctor Latini sermonis ualde peritus fuisse ob eamque ipsam causam interdum errauisse, ueluti ubi scripsit *ἐντιτόν· ἐνδικτον* pro *ἐνδικον*, ob oculos uersatum est Latinum *indictum*. V. *ἀπρονόμεντος* genuinum *πρωτανευθεῖς* mutauit in *πραιδευθεῖς* (cf. *πραῖδα*, *πραιδεύειν*). Simili ratione in glossa *προαύλια· τὰ προαυλήματα. ὡσπερ προάμβουλα τὰ προκιθαρίσματα* detrusit uox barbara, ut uidit Schmidt, genuinam *προαμβολάς*. Glossam *ἐν Τάραντι* cum iam corruptam legeret *ἐντάραντον*, alludere ei uidebatur Latinum *intrare*: itaque addidit in fine *εἰσέρχονται*. *Μῶλος ἄγριος* luxauit ita, ut esset iam *μωλονάριος*, cuius corruptelae culpa praeter Latinae terminationis sonum non carere uidetur Byzantinorum *μωλάριον* (mulus). In eundem censum uocandum est, quod glossam Sophocleam *μαγμόν· τὸ καθάρσιον* etc., quam integram praebet Hesychius, in Photii libro corruptam in hunc modum legimus *μάγνον· Σοφοκλῆς Ὀδυσσεῖ. τὸν μέγαν. τὸν ἀπομάσσοντα καὶ καθάροντα*. Nihil nisi Latinum *magnum* hunc locum turbauit, cf. Naberī proll. p. 127, qui tamen p. 401 artificiosius conatur corruptelam explicare: uide Schmidti notam ad Hesychianam, quam laudauimus, glossam.

Cap. III. Auctores.

§ 6. Grammaticae Graecae ut omnino historia critica desideratur (Welcker kl. schr. II p. 544), ita etiam glossarum scriptorum. Primas quasi lineas si non historiae, attamen indicis nominum adumbraverunt Meier op. acad. II p. 22 sq., Lersch sprachphilosophie der alten III p. 61 sq., Graefenhan I p. 425 sq.

Cum autem in omnibus fere cuiusvis generis scriptis grammaticis Italicae Romanaeque glossae latere potuerint, ego nunc in Hesychii huius notae glossas inquisiturus, qui ipsorum auctorum nomina tam saepe omisit, attulisse ex illorum numero satis habeo quos et disertis testimoniis constat Italicis linguis operam dedisse et simul scimus ab Hesychiano lexico non alienos esse. Si autem iam Aristarchi temporibus illi 'tota effuderant copiarum cornua, omnes Graeciae angulos ad uoces moresque his uocibus expressos explicandos perreptaerant' (Lehrs Arist.² p. 44), si ne barbara quidem uerba, Phrygia, Celtica, Iberica colligere detrectauerant, quid omnino admirationis habet, uel in uetustissimis glossariis si fuerunt quaedam siue Italica siue etiam Romana? Decursu autem temporum accuratiore iam instructi linguae Latinae notitia ueteres grammatici uel comparatiuae quae dicitur glottologiae initia inueniunt (Schmidt Philol. III p. 458. VI p. 666). Sed tamen caue nimium his illorum studiis tribuas. Satis enim constat Latinam linguam nihil eis fuisse nisi e Graecis fontibus delapsam aliquam atque deprauatam dialectum. *Ῥωμαῖοι δὲ φωνὴν μὲν οὐτ' ἄκρωσ βαρβαρον οὐτ' ἀπηρητισμένως Ἑλλάδα φθέγγονται, μικτὴν δὲ τινα ἐξ ἀμφοῖν, ἧς ἐστὶν ἡ πλείων Αἰολίς* etc., Dion. Hal. I c. 90. Tyrannionem scripsisse Suidas tradit *περὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς διαλέκτου, ὅτι ἐστὶν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς*. Vide Koenium ad Gregor. Corinth. p. 606. Schaef.

Sed ne longus sim, statim ad singulos ueniam glossarum auctores.

§ 7. De glossis comicis. Splendent inter uetustissimos auctores Lycophronis et Erathosthenis nomina (Meineke hist. crit. com. p. 10 sq.). Hesychius u. *κατελυσπωμένην* (Aristoph.

Lys. u. 722): ὁ μὲν Λυκόφρων . . . , Ἐρατοσθένης δέ. Italicæ autem comoediae λέξεις Lycophronem explicasse nemo negabit. Is enim cum comoediae prouinciam in bibliotheca Alexandrina obtinuit, tum omnino Italicarum rerum, ut iam uidimus, ualde fuit peritus. Eratosthenes uero uidetur Lycophroneis commentariis suos ut aduersarius opposuisse (Meier l. l. p. 24). Accedit in eo, qua floruit, geographica doctrina. Magis tamen disertis testimoniis ut Italicarum glossarum auctor Apollodorus, Aristarchi auditor, innotuit. Hic et Epicharmum (Heyne, Apollodorus p. 438 sq.) et Sophronem (Ath. VII p. 281 e) commentariis illustrauit Siculasque uoces non paucas exposuit (ibid. p. 309 c). Huic deberi uidentur ex Hesychianis quæ ad nummi rationem Siculam spectant. Cf. schol. Hom. E 576: ὁ δὲ Διόδωρος ἐν τῇ περὶ σταθμῶν τάλαντιόν ἐστι μῶν ξ', ἣ δὲ μᾶ δραχμῶν ρ' etc. τὸ τάλαντον δὲ τὸ νῦν λεγόμενον Ἀττικόν. παρὰ δὲ Σικελιώταις τὸ μὲν ἀρχαῖον ἦν μῶν κδ', νῦν δὲ ιβ'. δύναται δὲ εἶναι τρεῖς ἡμιωβόλια, ὡς ἐν τοῖς περὶ Σώφρονος Ἀπολλόδωρος. Addit: ἐκ τῶν Διογενειανοῦ τῆς ἐπιτομῆς Ἑλληνικῶν ὀνομάτων. Unde simul uia patet, qua in Hesychium peruenerint Apollodorea.

De Didymi postremo et Theonis lexicis comicis, quorum ipse Hesychius in epistula ad Eulogium data mentionem iniecit, nihil opus est addere. De Theone adsentior prorsus Webero Philol. suppl. III p. 541, qui Naberi (proll. ad Phot. p. 9 sq.) argumenta feliciter mihi uidetur impugnauisse.

§ 8. De glossis ethnicis. Poetae Alexandrini, quibus ἀμάρτυρον οὐδὲν αἰεῖδειν propositum erat, singularum nationum proprias dictiones undique colligere atque in ordinem redigere solebant, ut inde poemata sua peregrino quodam nitore quaesitoque cultu ornarent. In 'Lycophronis atrī latebris', ut cum Statio loquar, plura id genus Italica inueniri identidem monuimus. Non minus constat Nicandrum ex obscuris orbis angulis multa in litterarum lucem protraxisse, eodem sane consilio: uide Schneideri Nicandrea p. 208 sq. Italicæ quoque λέξεις nouisse auctorem carminis, quod Σικελία inscriptum

esset, uel per se patet ¹⁾ (Schneider p. 31 sq.). Unde Italicum puto, quod legitur ther. u. 378. 533, alex. u. 57. 331 *ῥάδικα*, *ῥάδικας* i. q. ramum, ramos. Unde glossa est Hesychiana: *ῥάδικες* (*ῥακίδες* cod., eadem corruptela atque nonnulli libri Nicandrei)· *ῥοδάμνοι*, *κλάδοι*. Nec est casu factum, quod uocabulum praeter Nicandrum nouit unus Diodorus Siculus II c. 53, 7. Nescio igitur, an delendum sit ex Graecorum numero, quae praebet Curtius ⁵ p. 352, praesertim cum uel Tarentinos sciamus *ῥαδάνη* dixisse (cf. Hesych. u. *ῥαδανῶροι*), non prorsus illud Graecis inauditum *ῥάδιξ*. In ui atque potestate uocabuli Nicandrei ne haeseris: neque enim dissociabiles res uidentur radix et ramus. Sed quoniam Nicandrum singulari quoque libro collegisse ethnicas glossas constat (cuius litterarum generis dux et princeps Hellanicus uidetur fuisse, cf. supra p. 280), redeamus ad glossaria.

Nihil constat de Leontini Gorgiae onomastico (Pollux IX praef.), nec certiora sunt tradita de Cumano illo uel Apollodoro uel Autodoro, qui primus scripsit *λέξιν* (Classen primordia p. 8), nec porro de Zenodoto ²⁾. Laudandus contra est Philetas (uide indicem auctorum Schmidtii p. 160), cuius in atactis Syracusanae dialecti mentionem fuisse docet fr. 16 Bach, ubi *κύπελλα* dicit *Συρακουσίους καλεῖν τὰ τῆς μάζης καὶ τῶν ἄρτων ἐπὶ τῆς τραπέζης καταλείμματα*. Audeo fidenter comparare glossas Latinas 'con-cipulabo: concidam minutatim', 'capulare: scindere, desecare etc.', Loewe prodr. p. 278. Secuntur glossaria Callimachi ³⁾, cuius praecipue uestigia legisse Hesychiani lexiciconditores Schmidt quaestt. Hesych. p. CLXXVIII docet. Spectant huc *ἔθνικαὶ ὀνομασίαι*, *μηῶν προσηγορίαι κατὰ ἔθνος καὶ πόλεις*, *κτίσεις νήσων καὶ πόλεων καὶ μετονομασίαι*, *περὶ τῶν ἐν Εὐρώπῃ ποταμῶν* (*περὶ τῶν ἐν τῇ οἰκουμένη ποταμῶν*), *περὶ μετονομασίας ἰχθύων*, denique *βαρβαρικά νόμιμα*. Thuriorum dialecti in his mentionem fuisse docet Ath. VII p. 329 a.

1) *Ῥοδικά* Nicandri, quae Pamphilum explicauisse Suidas docet, sunt potius *ῥοδικά*, fortasse etiam *ῥοδικά* (Schneider p. 161).

2) Meier op. acad. II p. 23.

3) Schmidt quaestt. Hesych. p. CLIX.

Nicandri quoque, cuius de poematis iam uidimus, glossas¹⁾ Siculos maximeque Epicharmum respexisse patet ex Athenaeo VII p. 309 c, ubi una cum Apollodoro affertur. In eundem censum uocauerim fr. 139 Schn. Cumque fr. 129 τὴν φιάλην ἄρο-κλον Nicander dicat, uel ipso suffixo, quod est -κλο-, Italicam uocabuli fabricam indicat: est enim tamquam ἄρου-τρο-ν (cf. ἄφουσαν· κοτύλην. Ταραντίνοι Hesych.)²⁾. Neque ignarus fuit Italiotarum sermonis Aristophanes Byzantinus, cuius λέξεις tractauit Nauck Arist. Byz. p. 69 sq. Praesto hunc Pamphilo fuisse idem p. 78 demonstrat. Itaque Hesychianae glossae, qua explicatur Siculum ἄδρουα, Aristophanem auctorem suo iure uindicauit collato Ath. III p. 83 a Ranke de lex. Hesych. p. 100. Similiter Tarentinorum σάννορος (cf. Sannio), quod ut Rhinthonicum praebet Hesychius, Aristophanis esse glossam manifestum fit ex Milleri mélanges etc. p. 394. Postremo Aristophanis περὶ βλασφημιῶν respicit glossa λουταρίζημα, quam infra emendabimus.

Sequitur praetermisso Aristarcho, cuius de glossis minime constat (Lehrs Arist.² p. 45), Artemidorus, qui utrum sit diuersus ab Ephesio geographo necne, cum Meiero loco supra indicato p. 26 in dubio relinquendum esse censeo. Λέξεις illius nouit Erotianus p. 93, 4 Klein, culinarias glossas affert Ath. I p. 5 b. Hesychianum uero τιτυρίνος (τιτυρήνος cod., τιτύρινος male Soping) Artemidori auctoritate confirmat Ranke lex. Hesych. p. 103, apposito loco Ath. IV p. 182 d, ubi καλάμινος αὐλός ita appellatus esse traditur παρὰ τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ Δωριεῦσιν et quidem ex libro, qui περὶ Δωρίδος inscriptus erat. Vides igitur: quicumque Doricae dialecti praecepta exposuerint, eos omnes Italicarum glossarum auctores non est cur non agnoscamus.

Neque fraudandus est sua laude Diodorus, non bibliothecae ille auctor, ut arbitratus est Ranke lex. Hesych. p. 113, sed Aristophanis auditor, quem nouit Athenaeus V p. 180 e

1) Schmidt quaestt. Hesych. p. CLVIII. Schneider Nic. p. 203 sq.

2) Sonum *o* in his regionibus prope a sono *u* (uel *v*) abesse docet Boeckh metrol. untersuchungen p. 310.

(Meier l. l. II p. 28 not. 109), cuius erant *γλώσσα Ἰταλικαί*, a Pamphilo excerptae. Cf. Ath. XI p. 479 a. 487 c, ubi Epicharmi et Sophronis fit mentio. Quoddam poculum *ἰστιακόν* dixisse Italiotas Hesychius docet: eiusdem rei testem Rhinthonem affert Athenaeus (XI p. 500 f): ad Diodori glossarium Italicum utrumque iure relegavit Valekenaer ad Adonias. p. 293, qui omnino sat probabiliter iudicat Diodoro deberi, ut Apollodoro Epichar-
mea ac Sophronea, ita et horum quaedam et quae ex Rhin-
thone, Blaeso, aliis huius familiae poetis Hesychius praebet.

Denique ut ethnicas glossas absoluam, affero longo sane interuallo uetustiores hos sequentem Orum, cuius de ethnicis disputauit Ritschl op. I p. 637sq. Huic tribuo Hesychianum uocabulum *ῥώμη* (nisi mauius *Ῥώμη*)· *δύναμις* etc., collato Etym. M. p. 705, 48, ubi nomen Ori adscriptum inuenies.

§ 9. De paradoxographis. Cohaeret litterarum illud genus, quo res mirabiles enarrantur, artissime cum ethnicis. Utque horum tamquam praecursorem uidimus Hellenicum, ita paradoxographos ducit Theopompus, cuius erat *περὶ θαυμασίων* scriptum. Occupata tamen est huius disciplinae prouincia paulo post ab Alexandrinis ad inuestiganda inopinata ac mirabilia curiosissimis. Quorum in hoc genere dux et princeps est Callimachus: *Θαυμάτων τῶν εἰς ἅπασαν τὴν γῆν κατὰ τόπους ὄντων συναγωγή*, cuius libri Schneider Call. II p. 14 partes statuit *τὰ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ Ἰταλίᾳ θαυμάσια καὶ παράδοξα*. Irrigauit Battiadae doctrina hortulos Antigoni¹⁾, historiarum mirabilium auctoris, cuius ad res Italicas spectant cap. 134. 139. 140. 154. 159, haec tamen sumpta ex Timaeo Lycoque Rhegino (*περὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ θαυμαζομένων ποταμῶν*). Scripsit porro *περὶ τῶν παραδόξων ποταμῶν* Philostephanus (cf. fr. 5 sq. Westerm.), cui aduersatum esse Polemonem, Aristophanis Byzantini aequalem, docet Westermann parad. p. XLIII. Nymphodorus Syracusanus *περὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ θαυμαζομένων* disputauit (Westermann p. XXXIV). In Nicolai Damasceni *παραδόξων ἔθῶν συναγωγῇ* Umbri occurrunt (5, 6), Lucani (7), Samnites (8).

1) Wilamowitz, Antig. Car. p. 21. Schmidt index auct. p. 74.

Sotion, a quo τὰ περὶ κρηνῶν μόνον καὶ λιμνῶν παραδοξολογούμενα ιστορεῖται (Photius bibl. cod. 189), Italicos lacus saepissime respicit, cf. c. 7. 28. 30. 36—38. 41.

Sed mitto haec, quorum cum Hesychianis rarus tantum cernatur nexus. Abludit prope miscella historia, libri, qui sunt περὶ νομίμων καὶ ἡθῶν, similisque argumenti scripta. Affero, ut fontium similitudo conspiciatur Hesych. u. κάππα. κάππα καὶ παρὰ Καλλιμάχῳ γράφεται κόππα· τὸ ἀνεστραμμένον P, καὶ C χαρακτηρισμός, quod hinc male illatum est etiam glossae κοππατίας. Cf. Suet. de genere uest. p. 268 Reiff. Νουμᾶς ὁ βασιλεὺς ἐκέλευσεν ἐν τοῖς ὑποδήμασιν Ῥωμαίων τῶν πατρικίων τυποῦσθαι τὸ Ῥωμαϊκὸν κάππα (i. e. C, centum), ὁ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἔστι ῥώ (100).

§ 10. Iam ut ethnographica disciplina ad rerum historiam aberrans res pusillas, curiosas, mirabiles profudit, ita artis grammaticae societate nixa melioris notae studia propagavit, quaeque non in colligendis singulis uocabulis, sed in uariis dialectis copiose enarrandis uersarentur. Doridis auctores iam commemoravi (p. 295). Heraclidem quendam, qui de Tarentinorum dialecto scripsit, nouit Eustathius ad Od. p. 1654, 23. Philoxenus Syracusanorum exposuit dialectum¹⁾, eorundem Trypho adiunctis Himeracis et Rheginis²⁾. De Seleuco, cuius uel γλωσσαι uel περὶ τῆς ἐν συνωνύμοις διαφορᾶς qui fuerunt libri, Messapica Hesychio suppeditauisse uidentur, audi Schmidtium Philol. III p. 436 sq., Mommsenum, unterital. dial. p. 70 sq. Βρέντον γὰρ παρὰ Μεσσαπτοῖς ἢ τῆς ἐλάφου κερφαλῆ, ὡς Σέλευκος ἐν δευτέρῳ γλωσσῶν, Herodian. I p. 367, 3, βρέντον· ἔλαφον, Hesychius. Prope rursus accedunt talia ad glossarum auctores. Quapropter hic statim subiungam Dorotheum Ascalonitam, qui Augusti fere temporibus uixit (Meier l. l. p. 43. Etym. M. p. 87, 48. Hesychius u. ἀμφιγνοεῖν), quemque Photius bibl. cod. 156 περὶ τῶν ξένως εἰρημένων λέξεων κατὰ στοιχείον scripsisse tradit. Sed iam deuenimus ad tempora, quibus non Italica, sed Latina, nec singula tantum uoca-

1) Suid. s. u.   2) Suid. s. u.

bula, sed uniuersae linguae praecepta a Graecis grammaticis, quorum haud pauci tum Romae litteras docebant, explicarentur. Vide Schmidium Philol. III p. 458. VI p. 666 sq., Didymi fragm. p. 346.

Ac primus quidem ex eorum numero uidetur Hypsicrates fuisse, Varronis fere aequalis, qui teste Gellio XVI c. 12, 6 scripsit super his, quae a Graecis accepta sunt (Lersch l. l. III p. 167, Schmidt Philol. IV p. 630). Sequitur Seleucus Homericus, de quo iam diximus, qui de Hellenismo cum scriberet, Latinae quoque linguae mentionem iniecisit traditur (Ath. IX p. 398 a. Schmidt Philol. III p. 458)¹⁾. Philoxeni deinde *περὶ Ῥωμαίων διαλέξεως* exstant plura fragmenta, collecta a Schmidio Philol. VI p. 664. Philoxeno debetur Hesychiana glossa *σέξ[ε]στος* (cf. Etym. Gud. p. 414, 40). Exscripsit Philoxenum Orus. (Etym. M. p. 610, 54), cuius glossam in suum usum conuertit Orion p. 112, 11, unde sua rursus hausisse uerisimile est Etymologum Gudii. Philoxeno porro deberi uidetur, quod Hesychius u. *κορώνη* addit, *καὶ εἶδος στεφανοῦ*, collato Etym. M. p. 531, 2 (cf. Apionem apud Ath. XV p. 680 d). Quamquam subesse possunt uetustissima Italica, cf. Sophron. fr. 97. 100. Ahrens.

Tyrannionem porro, Terentiae libertum, *περὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς διαλέκτου, ὅτι ἔστιν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς* disputauisse tradit, ut iam uidimus, Suidas, cuius tamen uerba desperata corruptela obscurata sunt (Planer de Tryannione [1852] p. 29).

Περὶ τῆς παρὰ Ῥωμαίοις ἀναλογίας siue de Latinitate erat opus, notum Prisciano XI p. 548, 10 H. (Lersch l. l. I p. 144), Claudio cuidam Didymo incertae aetatis grammatico attributum a Suida, quem secuti sunt Ritschl op. I p. 188 (aliter tamen ibid. p. 115) et O. Schneider zeitschr. f. d. alt. 1855 p. 239. Haud improbabili tamen ratione Chalcentero uindicauit librum Schmidt Didym. p. 346. Ceterum quae eius fuerit indoles, satis apparet ex Prisciano (VIII p. 445, 15 H.), qui Didymum osten-

1) Errauit igitur Mommsen 'unterit. dial. p. 85', cum Seleucum Graeca tantummodo tractauisse ideoque Messapios Graecae stirpis attribuisse, non Italicae statueret.

dere dicit 'omnia, quae habent in arte Graeci, habere etiam Latinos', uel 'in omni parte orationis et constructionis analogiam Graecorum secutos esse Romanos' (idem de fig. num. p. 408, 7). Quod autem Graece conscriptum huius libri frustulum seruauit Priscianus (de fig. num. p. 411, 17), eius ope Didymi auctoritatem fortasse uindicemus eis Hesychii glossis, quae, exceptis sacris quae dicuntur glossis, ad Romanorum rem nummariam pertinent. De quibus infra accuratius erit dicendum.

Ac ne Iuba quidem, infinitae doctrinae ille rex, Latina studia neglexit: *Ἐν ταῖς ὁμοιότησι* comparat Romanorum *στρούκτωρα* cum Graecorum *τραπέζοκώμῳ* (Ath. IV p. 170 e). Verba fecit de Februario mense (ibid. III p. 98 b). Ne quis tamen nimium tribuat illis comparatiuae artis praecursoribus, locum apponam Plutarchi Num. c. 13: (ancilia) *ἀγκύλια καλοῦσι διὰ τὸ σχῆμα . . . ἢ διὰ τὸν ἀγκῶνα, περὶ ὃν περιφέρονται. ταῦτα γὰρ ὁ Ἴοβας εἴρηκε γλιχόμενος ἐξελληνίσαι τοῦνομα*. Ipse tamen Plutarchus dubitare uidetur, *εἰ δεῖ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον ἐξάγειν τοῦνομα*. Haud magis scita haec sunt, quam quod Dion. Hal. I c. 13 Aborigines comparatis uerbis *ῥρος* et *γλυγεσθαι* dictos putat *ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς ὄρεσιν οἰκήσεως* uel in Etym. M. p. 707, 30 *σακέρδως* est *σάκρα* (i. q. *ἱερά*) *ἔρδων*. Iure risit Lamprias (Plut. quaest. symp. VIII c. 5, 1) huiusmodi originationem Latinarum uocum *τσαούτης ἀδείας τῷ φλυαρεῖν δεδομένης*.

Apionis postremo, cuius de 'multiplici et circumforanea' doctrina audi Lehrsium quaestt. ep. p. 24, *περὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς διαλέκτου* librum fuisse testis est Athenaeus XV p. 680 d.

Nec tamen in eis grammaticis, quos protuli, acquiescendum est. Fuisse enim illis temporibus in omnibus fere cuiusuis generis scriptis grammaticis comparandae linguae Latinae occasionem demonstrat e. g. Irenaeus siue Minucius Pacatus, qui in libro, quem *περὶ Ἀττικῆς συνηθείας* scripsit, disputant de uocabulo *καπετώλιον* (fr. 7, Haupt op. II p. 437). Contraria ratione etiam in illis *περὶ Ῥωμαίων διαλέκτου* libris multa tractata erant ab ipsa Latina lingua aliena. De Philoxeno qui-

dem hoc confirmant testimonia a Koenio collecta, uide praef. ad Schaeferi Gregorium Corinth. p. XVII sq.

Coepit omnino latius iam patere Latinae linguae apud Graecos et notitia et usus. Adduntur Graecis uocabulis explicandis passim Latina. Cf. Ath. II p. 56 a: ἐλαῖ· ταύτας Ῥωμαῖοι δρύππας λέγουσιν (drūpas), id. III p. 111 c: πανός, ἄφτος, Μεσσάπιοι . . . καὶ Ῥωμαῖοι δὲ πάντα τὸν ἄρτον καλοῦσιν. Herodianus I p. 303, 9: γράφεται δὲ καὶ Μάντουα τῶ τῶν Ῥωμαίων ἔθει. Idem formas nouit Ἰταλικῶς (II p. 753, 7) uel Ἰταλικώτερον (II p. 592, 8) fictas statuitque συνήθειαν quandam Graecorum ἀπὸ τῆς τῶν Ῥωμαίων διαλέκτου oriundam (II p. 13, 22).

Talis igitur cum fuerit horum studiorum condicio, non uideo, cur cum Schmidtio non dico ab Hesychio, sed a Diogeniano omnes omnino glossas Romanas quasi sordes quasdam, quibus inquinentur Περιεργοπενήτων limpidi latices, abluamus. Admodum laudandum est cautum hac de re Weberi iudicium (Philol. suppl. III p. 621): 'auch glossae Romanae gehörten zum Diogenianischen bestande, weil sie in quellenglossaren vorlagen'. Nec ipse Schmidt hoc prorsus neglexit, quippe cuius sit uol. II p. 558 docta observatio deesse Hesychio glossam Κυρίνος (Quirinus), quam ut Diogenianeam affert Lydus de mag. III c. 5. An censes ipsum Hesychium distincte negare Diogenianum Latina exhibuisse, cum dicat: πάσας τὰς σποράδην παρὰ πᾶσι κειμένας λέξεις συναγαγών . . . συλλήβδην ὁμοῦ οὐδεμίαν λέξιν παρέλιπε, οὔτε τῶν παλαιῶν, οὔτε τῶν ἐπ' ἐκείνου γεγεννημένων? Cuius in loci interpretatione mirum in modum fallitur Weber l. l. p. 540, λέξιν de editis illa aetate lexicis intellegens. Obstant uel quae paulo supra leguntur: τὰς παρὰ πᾶσι κειμένας λέξεις συναγαγών. Verum iam pridem uidit Pearson aduers. Hesych. p. VIII, quem secutus est Bernhardt praef. ad Suid. p. XLI. 'Diogenianus cum generale lexicon primus conficeret, . . . et ueterum et sui temporis uocabula coniunxit'. Diogeniani uero aetate, quas 'modo natas' λέξεις Graeci inuenerunt, quidni potuerint esse Romano fonte delapsae?

Et Hesychium quomodo censemus de Latinis iudicasse? Audi modo, sis, indefessi laboris uirum: λέξιν μὲν οὐδεμίαν παρέλπιον κειμένην ἐν αὐτοῖς (sc. in subsidiis, quae praesto erant), ἀλλὰ καὶ πλείστας οὐχ εὐρῶν προστέθεικα. Quid, quaeso, obstat, quin, Diogeniano quae tribuere nolimus, ea uindicemus saltem Hesychio? Profecto nihil, nisi caecutio. Esto igitur lexicī conditorum, quodcumque non posse ab eis profectum esse demonstrari nequit.

Quamquam duae manent difficultates, quas satis me soluturum esse minime promiserim, una diiudicandi inter Diogeniani et Hesychii farraginem, altera remouendi, quae tam malae notae tamque nouicia sunt, ut ne Hesychio quidem, quamuis incertae aetatis hic sit, digna esse uideantur.

Sed nondum nomen meum soluo. Addenda sunt quaedam alia Romanarum glossarum genera, quae cur nunc demum sequi uouerim, mox apparebit.

§ 11. De glossis medicis. Quid sit causae, cur in medicorum ἐπιστημονικὰς λέξεις iam pridem uoces Romanae irrepserint, cognoscimus ex Plinio nat. hist. XXIX c. 1, 6, 12sq. qui iam anno 219 a. Chr. e Peloponneso quendam medicum Romam uenisse narrat dicitque usque ad sua ipsius tempora totam hanc artem exercendam Graecis relictam mansisse. 'Solam hanc artium Graecarum nondum exercet Romana grauitas in tanto fructu. Paucissimi Quiritium attigere et ipsi statim ad Graecos transfugae: immo uero auctoritas aliter quam Graece eam tractantibus etiam apud imperitos expertesque linguae non est (ibid. 8, 17).' Ultima, opinor, uerba indicant, cur in hac arte Latina quaedam inueterauerint et quidem desumpta ex lingua uulgari. Unde intellegendum erit illud *ingrusia*, quo de uide Buechelerum Rh. M. XXXIX p. 419.

De ipsa medicorum glossographia non est meum disserere. Hoc constat, Diogenianum collegisse etiam τὰς παρὰ τοῖς ἰατροῖς γλώσσας fructusque hos percepisse maxime ex fecundissimis hortis Didymeis. Cum autem ex eodem auctore, quo Diogenianus, pendeant etiam Erotiani quae exstant excerpta

(Klein praef. p. XIV. XXXVIII), cumque his — licet in Hippocrateis uersentur —, non desint uocabula Romana ¹⁾, etiam quaedam Hesychiana id genus medica redire statuimus ad Diogenianum perque hunc ad Didymum.

Sed sunt aliae similis argumenti glossae, quas iure expelli uel ex Hesychio facile confiteor; explicationes dico nominum plantarum, quarum continuum specimen exhibet Tittmann praef. ad Zonar. (fin.), *λέξεις ἰατρικοῦ βιβλίου καὶ ἐρμηγείαι βοτανῶν*, in quibus occurrit e. g. *ῥοσμαρίνον· δένδρολλιβανον*. Infimam esse harum collectionum aetatem et ex Hesychianis quibusdam exemplis infra apparebit et demonstratur Tittmanni glossa *λευκότον*, quod Graecum uocabulum Graece explicauisse sibi uidetur auctor per *βιόλα λευκή*.

§ 12. Hinc commodus fit transitus ad genus glossarum non minus ab Hesychio alienum, earum, quae ad iuris prudentiam pertinent, quarum collectiones Iustiniani fere aetate coeptas esse confici satis constat. Nam quod Schulting Leonis demum imperatoris temporibus eas attribuit, 'quia Basilica ab illo publicata glossae respiciunt', diu explosum est. 'Solebant enim Basilicorum architecti, si quae uoces Latinae, cum technicae essent, a Graecis Iustiniani temporum antecessoribus in Graeca legum explicatione in usu retentae essent, eas ipsas uoces Graeca translatione donare et in Basilicorum contextu collocare. Unde factum est, ut in scholiis Basilicorum, quae ex uetustissimis legum Iustiniani uersionibus uelut Stephani Cyrilli, in Basilica migrarunt, Latinae uoces saepe multumque ponerentur, cum tamen Basilicorum contextus Graecam earum habeat uersionem' (Heimbach, *obss. iur. Rom.* p. 3 not. 9). Videmus igitur illas ab uno ad alterum traditas collectiones multo Basilicis uetustiores esse. 'Qui tamen eiusmodi glossas primi composuerint, non constat. Immo alius post alium homo doctus indoctusue eas auxit et interpolauit, ita ut farrago a uariis collecta atque a librariis paulatim corrupta ad nos peruenerit'

¹⁾ p. 193, 12 Kl.: *κουνίλους*, omissum tamen in Hesychio u. *λεβηρίς*. p. 56, 4 *τοῦρα* (torta).

(Weber, de Latine scriptis etc. III p. 14). Re uera in his 'magis scholiis quam glossis' (Cuiacius in Ottonis thes. iur. Rom. III p. 1699) sunt permulta errata, male scripta, peruerse explicata. 'Satis passim perspicere licet, non parum titubasse horum interpretamentorum compilatores, dum uerba Latina Graecis litteris conati sunt exprimere' (Schulting, Ottonis thes. III p. 1702). Unde non pauca a Latina in Graecam pronuntiationem aberrauerunt, ueluti, ubi *ἀσολουτιων* (*absolutio*) legimus, Graecum quidem β illa aetate ad *v* litteram quam proxime accessisse facile concedamus, Latini eiusdem soni pronuntiationem minime inde aestimemus.

Edita sunt glossaria nomica in Labbaei glossariis inde a p. 247, repetita in Ottonis thes. III p. 1702 sq. Quaedam deinde specimina praebent Tittmann praef. ad Zonar. p. XXXIX et Bekker anecd. III p. 1097 (*Ῥωμαϊκαὶ λέξεις ἐν τῷ νόμῳ ἐγκείμεναι*). Complura uero inedita adhuc latent, ut diiudicari nequeat, utrum spectent Hesychianae copiae ad certam quandam collectionem neene. Interpolatori uero tam nouicia debent, non ipsi Hesychio, nemo non concedet. Proinde, cum praeterea nec ipse sim harum argutiarum satis peritus et uideam ne iuris quidem consultos multum curare istas quisquillas, omnes iam unius faciemus assis satisque habeamus a melioris notae societate eas segregauisse. A Latina Diogeniani et Hesychii doctrina 'dolus malus et iure consultus abesto'!

Nec minus abesto, quem statim subiungam, Byzantini imperii multifarius ille et sexcentis gradibus distinctus dignitatum, honorum, officiorum munerum ordo aulicus. Unaque cum eo ualeant, quae ex sermone cotidiano Hesychio inculcata sunt, grammatico quidem ac lexicographo non inutilia ad cognoscendam linguam uulgarem, Diogenianei tamen operis nitidae texturae panni adsuti uilissimi.

Nec maioris momenti faciemus scripturarias quae dicuntur glossas, quas collegit Ernesti, 'glossae sacrae Hesychii', Lipsiae 1785. Spectant haec interpretamenta non ubique ad ipsa uel septuaginta uersionis uel noui foederis uerba, sed ad uarias haud raro uariorum interpretum, Aquilae, Symmachi,

Theodotii explicationes, maxime uero ad hexapla Origeniana (Ernesti p. XXIV). Latina autem comparere uel in LXX uersione ne mirere, textus hic sollemni auctoritate numquam sanctus foedissimis temporum decursu maculis adpersus est, nec tollit, sed auxit hanc deprauationem quantumuis docta et laboriosa editio Origenis (Frankel, vorstudien zu der LXX. [Lipsiae 1841] p. 59, 63). Praeterea huc faciunt ineptae de Philadelpho fabulae, qui cum 'omnium gentium ac linguarum quae habere potuit docta uolumina, in suam linguam fecit ab optimis interpretibus conuerti' (schol. Plantin.), dicitur etiam quaedam Latine scripta Graeca interpretatione conuersa bibliothecis suis inseruisse (Graefenhan I p. 78).

Porsus autem diuersam esse rationem Latinismorum, qui in noui foederis libris occurrunt iam supra indicauimus. Adde tamen hic, non defuisse, qui docerent Marci euangelium Latine primum et quidem Romae conscriptum esse, deinde Graece uersum Aquileiae (Weber de Latine scriptis etc. IV p. 91, Woelfflin, arch. II p. 324). Abiudicandas uero omnino sacras glossas esse a genuino saltem Hesychio iam Bentleius (Schmidt quaest. Hesych. p. VI sq.) et Alberti uiderunt, quibus adstipulatus est Welcker kl. schr. II p. 550. Nec debuit eorum argumenta Ernesti impugnare. Cui etiamsi concedi potest ex ordine confuso glossarum nimium conclusisse Bentleium (cf. Schmidti quaest. Hesych. cap. VII), tamen Alberti quod monuit, in epistula Hesychiana illarum glossarum mentionem non fieri, id grauissimum stat argumentum. Aut enim fuit Christianae fidei addictus Hesychius, aut non fuit. Si fuit, censesne eum, quam Christianis scriptoribus nauasset operam, eam aut omnino silentio praetermisisse aut indicasse his tantum uerbis: *πλειστας οἱχ εὐρών προστέθεικα*? Si non fuit, quo omnino consilio recepit glossas sacras, tanta praesertim multitudine? Nam quod Ernesti uoluit, post absolutum opus postque conscriptam epistolam addidisse illas Hesychium, id quam debili uel nullo potius argumento nitatur, nemo non uidet.

§ 13. Priusquam huius partis finem faciam, dicam, quod mihi sat notabile uidetur, comparere interdum in Hesychiano

lexico continui alicuius glossarii Latino-Graeci uestigia. Sic se excipiunt glossae *ξεκτός, ξεκτών*. Glossae *ξεφούγια* explicationem turbavit, quod paulo supra exstitisse uerisimile est, *ξεπούδιον*, acciditque simile aliquid s. u. *ἡδικτον*. *Σαίκουλουμ· χρόνος, σάκκος, Ῥωμαῖοι*: occurrunt extemplo:

σαίκουλουμ· χρόνος

σάικουλουμ· σάκκος, nisi mauis

σάκκος· . . . . ., Ῥωμαῖοι.

Haud longo deinde interuallo leguntur *δηλάτωρ, δηληγατιῶν, δηνάριον, δημορτάτος, δηφένσωρ, διφένσωρ, δικάτωρ, δούξ* nec aliter se res habet in littera κ. Ubi postremo in Hesychio *πριμικήριος* est, Suidas et Fauorinus praebent: *πριβάτον, πριγκιπες, πριγκιψ . . . πριμιγγιλλων* (priuilegiorum), *πριμικήριος, πριμολοκάριος, πριμοπιλάριος . . . Πρίσκοσ.*

Quod si et *δηφένσωρ* et *διφένσωρ* suo utrumque loco positum inuenimus, non continuo sequitur fontium diuersitas. Demonstrat enim H. Weber, Philol. suppl. III p. 611, Hesychianum lexicon, iam pridem corruptum mutilatum turbatum additamentisque auctum *διόρθωσιν* aliquam esse passum eamque eo consilio factam, ut litterarum restitueretur integra series. Ita fit, ut uel apertissima menda et fere monstra ordine alphabetico quasi modesta ac decora ueste induta asterisco notare censor criticus haud raro omittat. In *ἄτματα* (*καθάρματα*) quamquam nihil nisi corruptum *ΑΥΜΑΤΑ* latere Ruhnken uidit, tamen sub α littera exstat glossa. Non alia est causa, cur diuersis locis posita inueniamus *δηλητήριον* et *διλητήριον, δηφένσωρ* et *διφένσωρ*. Potuit autem in hac textus clade perfacile etiam illud fieri, quod miror in Hesychio accuratius neminem demonstrauisse, ut quaedam uocabula de lemmatis sede depulsa in explicationem migrarent. Vide e. g. glossam:

ἀμυνητήριον· ξίφος δίστομον. ἢ βάκλον ἢ τι τῶν πλητόντων.

Cum hac compara glossam:

γαῖσος· ἐμβόλιον ὀλοσιδηρον καὶ ὄνομα ποταμοῦ. οἱ δὲ μισθόν ἢ ὄπλον ἀμυνητήριον.

Utrum in glossa priore *ξίφος δίστομον*, an *ἀμυντήριον* censes lemmatis loco dignum esse? Profecto *ξίφος δίστομον*. Quae tamen secuntur, *βάκλον ἢ τι τῶν πληττόντων*, cum ad solum *ἀμυντήριον* spectare possint, intellegimus simul Latina uocabula ex parte esse post illam *διόρθωσιν* addita. Ab Hesychio sane huiusmodi additamenta aliena sunt.

Ceterum permutari interdum lemmatis et interpretamenti sedes in Cyrillo quoque constat (Loewe prodrom. p. 216), cuius permultae glossae nunc Graeco-Latinae olim fuerunt Latino-Graecae. Idem puta accidisse passim in Hesychianis, ueluti

ἄμαξα· κάριον (*ἀμαξακάριον* corrupte cod.), *ἄμαξα*, sane pro:

κάριον· ἄμαξα.

Item *ἡμιονος· βορδῶν* (*μουσμῶν* cod.) ἢ *μοῦλα* pro:

βορδῶν ἢ μοῦλα· ἡμιονος.

Quis enim umquam uel infimae aetatis Graeculus uocabulum *ἡμιονος* ut obscurum explicatione donauerit?

Alia tamen ex Latinis mera sunt additamenta uel sciolorum quorundam, qui utebantur Hesychio, uel etiam librariorum. Vide glossas:

Κονείδης· Θησέως παιδαγωγός [καὶ μαῖστωρ]

σκυτεὺς· σαγγάριος [καὶ καλιγάριος].

S. u. *ἵπποφόρβιον* legebatur *ἀγέλη ἵππων*. Interpolator, cui ob oculos uersabatur *φορβειά*, prorsus inscite scripsit *ἵπποφόρβιον· καπίστριον* (*capistrum*) ἢ *ἀγέλη ἵππων*. Cf. *καπίστριον φορβειά ὄνου* (*ἵππου* Suid., *περιστόμιον* Etym. M. p. 798, 32). Ἐπ' *ἀντοφώρῳ* deprehendimus interpolatorem s. u. *ἀκίδας*, ubi Hesychius: *τοῦ βέλους τὰς δξίτητας. Αἱ σαγίται καλοῦνται ἢ λογγάρια* addit unus e Cyrillis Schmidtianis. Alia uide apud Nauckium Arist. Byz. p. 81. 84.

II.

Cap. I. Diogeniānea.

§ 1. Vetustissima Italica. A) Glossae comicae (cf. I § 7).

Ἄλλην· λάχανον. Ἴταλοι.

allium.

Quae secuntur, cum praeter ἀλαντόπολις, manifeste corruptum ex ἀλλαντοπόλης, haud facile expedias, omnino omittere satius duxi. Habet Hesychius: ἄγγλιθες, ἐξ ὧν ἡ κεφαλή συνέστηκε τῶν σκορόδων et: ἀγγλῖδια· σκόροδα. Nonne ex his optime explicatur Lat. *alium*¹⁾, tamquam *agium, elisa gutturali, ut in *fitum*, *fig-tum (Froehde, Bezenb. I p. 249), *exilis*, *exig-lis. Contra recentior forma *allium* eandem adsimulationem exhibet quam Graec. ἀλλᾶς, ἀλλήεις etc., an Graeci uocabuli imitatione, non diiudicauerim. Quamquam nihil opponeret, si quis afferret nomina *Allius*, *Allia* (cf. Cret. Ἄλλαρια). Dicebant enim *Alies* Picentes (Zvetaiëff inscr. It. med. no. 1, 7).

Ipsum uero Hesychianum ἄλλην erit fortasse, qui comparato Dor. ἀλλᾶς et Hom. Βορῆς I 5 (Ψ 195) malit ἀλλῆν scribere, sed peruerse. Contra cum Lobeck, litt. anall. Wolf. III p. 61, pro ἀτταγᾶς dici affirmet ἀτταγήν, -ῆνος (cf. Τιτήν, -ῆνος) eamque formam, Ionicae similem, uulgo receptam dicat, ego malim in Hesychio ἀλλῆν referamque glossam ad Ionicas quae in Sicilia fuerunt colonias (Thucyd. VI c. 3. Castelli inscr. Sic. p. XX), quarum de miscella, ut ita dicam, dialecto uide Arentem de dial. Sic. p. 4.

Comicam agnoui glossam, cum notum sit, quam frequens sit comicis τὸ σκόροdon. Medicam tamen si quis malit, non repugnem. Ἄγγλιθες enim nouit Galenus expl. uoc. Hippocr.

Ἀπεκέλληρεν· ἀπέκλεψαν, quibus statim subiungam:

*ἀκελλεά· ἐκλεψαν. οἱ Ταραντινοὶ (sic. Vide Schmidtii ed. min.) et:

ἐκκεκελλήρικεν· ἐκκέκληκεν.

1) Brambach, neugestaltung d. lat. orth. p. 136. Ceterum simile aliquid sensisse inuenio Hehnum, kulturpflanzen³ p. 175.

Disiungam *κέλλια* et *κέλλας*, uocabula Byzantina, addita glossis *δώματα* et *τὰ στέγη*.

ἀπεκέλλερον, quod malo *ἀπεκέλλειρον* legi, et *ἐκκεκλή-ρικεν* formas esse puto uerborum *ἀποκελλείρω* et *ἐκ-κελληρίζω*, a quibus remouenda esse *κέλλω*, *ὀκέλλω*, *κιλλι-κύριοι*, *κιλλ-οὔ-ρος* (cf. *mota-cilla*)¹⁾ ex Hesychii explicatione satis, opinor, apparet. Contra est thema *καλ*, unde descendunt *καλιά* et *cella*²⁾, quae dicta est, 'quod ea *celantur*, quae uolumus esse occulta' (Fest. p. 66). Umbrorum *carsom*, ut **calom*, *cellam* interpretatus est Buecheler Umbr. p. 49. *Cela* Falisci dicebant (Zvet. no. 47. 48). Ad Graecorum *καλιά* cum Umbrica propius accedit forma Osca *kaïla*, Zvet. inscr. Osc. no. 62, 6 (Corssen eph. ep. II p. 167. Buecheler Jen. litteraturzeitg. 1874 p. 610. Corssen Philol. XXXV p. 124). Campanorum denique erat oppidum nomine *Cel-enna* (Verg. A. VII u. 739). Cf. Lat. *colo* (**quel-o*), *in-quil-inus*, *domi-cil-ium*. Cum igitur in Italia latius regnet haec stirps quam in Graecia cumque *e* uocalem induxerint soli Itali, in Hesychianis glossis facile mecum agnoscas Italiotarum *λέξιν κωμικήν*. Vulgarem aliquam formam subesse docent Byz. *κελλαρικόν* *κεκρυμμένον* (glossae iuris). Franco-gall. *cellérier* (*cellerarius*), Alban. *celéri* (Miklosich, denkschr. d. Wiener akad. XX p. 13), nostrum '*keller*'.

Ad explicationem Hesychii apte affert Perger Ter. Eun. u. 310: 'quom in cellulam ad te patris penum omnem congereram clanculum'. Unde pro *ἐκκέκληκε* malim *ἐκκέκληκε* de *κλειω*, *κλήω* (Veitch p. 373).

Vides igitur ingeniosius quam uerius esse Meinekii *ἐκκεκλήτικεν*, uel Schmidtii *ἐκκεκιλλικύρικεν* eiusdemque (Philol. XIV p. 470) pro *ἀκελλεά* etc. inductum: *ὤκελλε* *ἀνέβλεψεν*. Quamquam, nisi mirum in modum detortam a comicis uocem statuere licet, ne ego quidem corruptela plane desperata laborare illud *ἀκελλεά* negauerim. Fortasse subest *ἀνακελλ-*, uel *ἀποκελλ-*, cf. *ἀγέτρια* (*ἀναγέτρια*), *ἀμώσας* (*ἀνεμώσας*), p. 276. Sed nolim grammaticam *παρὰ πάσας τὰς ἐπιστήμας θρασύνε-*

1) Curtius⁵ p. 146.

2) Ibid. p. 140.

σθαι, quapropter cum Sexto Empirico dico: ἀκατάληπτός ἐστιν ἡ τοῦ συγγραφέως διάνοια καὶ διὰ τοῦτο ἀχρηστος ἢ γραμματικῆ.

Incertus haereo, comicisne an ethnicis adiungam glossam, quae sequitur:

Βαννάται· αἱ λοξοὶ καὶ μὴ ἰθυτενεῖς ὁδοὶ παρὰ Ταραντίνους. τὸ δὲ αὐτὸ καὶ βάννατροι.

Cyrilli Dresdensis βαμβάκτης· ὁδός. σιράτα admodum dubito num iure comparetur. Sed uenit in mentem Tarentinorum illa κατὰ τύπον Ἰταλικόν facta adsimilatio, qua *nd* fit *nn*, quamque iam supra explicauimus (p. 272). Itaque eliciendum erit thema aliquod *band*-. Radix est *gva* (cf. *am-bu-lare*), quae adsumpsit ab una parte *r* (*gur*, cf. *būra* 'krummholz'), ab altera parte *nd*, *band*, cuius cum uerbo *bē-tere* eadem fere est ratio atque *pa-ndo* cum *pa-teo*. Eiusdem radicis sunt *ban-nanicae* uites, quas nouit Plin. nat. hist. XIV c. 3, 7, 37 agroque addixit Umbrico Menanati Picentino, ubi uel maxime illud *nn* inueniri uidimus. Vitis autem, ut et ipsa descendit de radice *uī*, in qua est flectendi notio, ita epitheton quoque facile patitur, quod descendit ab eiusdem fere significationis themate *band*. Animaduertas Hesychii explicationem ὁδοὶ λοξοὶ καὶ μὴ ἰθυτενεῖς. Nescio, an adiungam fontis *Bandusiae* nomen (*Πανδοσία* rec. interpr.) et oppidi *Bantiū*. Oscum enim *Bansae* (cf. Umbr. *Fiso* = *Fidius*, Sab. *Clausus* = *Claudius*, *Βάνδιος* Plut. Marcell. c. 10) suppeditare uidetur formam **Bandium*¹⁾ (Aufrecht u. Kirchhoff 'Umbr. sprachdenkm.' II p. 187).

Βλεννόν, p. 275. Βλιτάς etc., p. 275.

Βυτίνη· λάγνος ἢ ἀμῖς. Ταραντῖνοι.

Cf. πυτίνη· πλεκτή λάγνος . . . ἢ ἢ ἀμῖς (Aristoph. fr. inc. 244). Sic Siculi pro *πατάνια* (*paruae patinae*) dicebant *βατάνια* (Hesychius sub utraque uoce), quod ut rusticum reprehendit Pollux X § 107. Alia mutationis, quae est inter *β* et *π* litteras, exempla attulit Curtius⁵ p. 537 sq.

1) Fortasse huc pertinet etiam *βανούς* (*βαννοῖς*)· ὄρη στρογγύλα.

Nouit lingua rustica uocabulum. *Βούττης* (buttis): doga. Vagna seu cupa: *βούττις μεγάλη*, ἢν *τινες γαῦλον καλοῦσιν*. *Βουττοποιός*: dogarius. *Βούττιον*: cupella. Glossae sunt Labbaei. Hinc Romanensium sunt: *botte, boule*, nostrum: *böttiger*. Groeber, Woelfflinii arch. I p. 254. Videtur igitur uocabulum Italicum esse et per Italicam comoediam uiam sibi parauisse in Atticam. Certius nihil ausim. Unum addo, confirmari meam sententiam, qua Graecis uocabulum aduentitium esse contendebam, uel inconstantia illa initialis litterae ceteroqui rarissima.

1. Ἡμίνα· κοτύλη,
2. ἱμίνα· χοῖνιξ,
3. ἱμίνη· κοτύλη,
4. ἰνιμίνα· ἐνήμυσι.

De hemina cf. Hultsch, metrol. p. 95.

Ex Diodori glossis Italicis (cf. p. 293) appositis locis Epicharmi et Sophronis (Epich. fr. 91 b. Sophr. fr. 70 Ahr.) Pamphilum sua de uoce hemina sumpsisse affirmat Ath. XI p. 479 b.

Errat autem Herodianus I p. 258, 19 ut Italicum uocabulum coniungens ἡμίνα cum *Σαβίνα, Φανστίνα, Ἰουστίνα* etc. 'Agnoscitur enim uel spiritu initiali Graeca origo (Saalfeld tensaurus Italogr. p. 537. Weise 'Griech. wörter im Lat.' p. 62 not. 5).

Descendit autem ἡμίνα ab ἡμί (inde est τὸ ἡμισον τοῦ ἐκτέως i. e. 1 κοτύλη) terminatione rursus κατὰ τύπον Ἰταλικόν adsumpta (cf. *bīni, trīni*). Herodiani autem aetate uel ἡμίνα erat, properispomenon.

In gl. 2 et 3 merus librariorum itacismus subesse uidetur, item in gl. 4, sed paulo alia ratione. Lego enim: οἰνή ἡμίνα (ὀνὴ ἱμίνα)· ἐν ἡμισον. De οἰνή (ἄνα) uide Curtium⁵ p. 320. Ἔστι δὲ καὶ οἰνή παρὰ Ἰωσι μονάς, Pollux VII § 204. Itaque in frustulo illo etiam hoc Italicam uocabulorum fabricam indicat, quod οἰνός, οἰνή usurpatur prorsus aequae atque Lat. *oinos* (unus): οἰνή ἡμίνα est 'una dimidia', i. q. ἐν ἡμισον.

Ἡρόκλον· τὸν Ἡρακλέα. Σώφρων ἐποχοριστικῶς.

Nihil opus est coniecturis Ἡρόκλον uel Ἡρόλλον. Anaptyxin potius uocalium animaduerte per Italici oris mollitiem inductam. Alludit quam proxime Tuscum *Heraceli*, Fabretti C. I.

It. no. 2528. Ceterum uti poterat glossa Iordan krit. beitr. p. 15 sq.

Κάλτοι· ὑποδήματα κοῖλα, ἐν οἷς ἰκπεύουσι. calcei. Καλτίου meminit Rhintho apud Poll. VII § 90. κάλιον· τὸ ὑπόδημα, Bekker anecd. I p. 101, 13. Quare non uideo, cur offenderit in κάλιον, scriptura librorum Plut. Aem. Paul. c. 5, Sickinger l. l. p. 18. Hesychianum tamen κάλτοι nolim mutare. Potuit enim Pollux in Rhinthonicam formam uulgare illius aetate deminutium suo Marte inducere.

τ pro c uicina littera l positum nescio an sui similem habeat glossam: σπέκλον· speculum. 'Fulerum calcis' uel — sit uenia uerbo — 'stapiam' significare calceum nihil sane miri habet. Vindicat potius Rhintho hunc uocabuli usum priscae Latinitati ¹⁾.

1. Κάρχαρα· τούλα ὁ διήτω. καὶ τὰ ποικίλα τῆ ὄψει καὶ †ἐπιτυρά Σιμωνίδῃ. ἔνιοι τοὺς μάνδρας. 'Ρινθων καὶ τῆ οὐρανία ἦρι.

2. κάρχαροι· τραχεῖς καὶ δεσμοί. carceres. Photius: κάρχαρον· τὸ δεσμωτήριον. οὕτως Σώφρων. Recte igitur Ahrens II p. 393: 'uox Italicis deberi uidetur. Nam quae apud Graecos similia sunt, diuersam potestatem habent', scilicet καρκαίρω, quod ex aurium prouincia ('permixtum sonum edere', 'dröhnen') transit ad oculos (τὰ ποικίλα τῆ ὄψει), ut saepissime fit ²⁾. Incertissimum fragmentum Simonidis Amorg. 32 B. ex ipsa glossa Hesychiana effectum satius est missum facere. Hoc autem sine ulla controuersia in promptu est, licet obscurus et corruptus sit Hesychius, Sophronem et Rhinthonem dixisse κάρχαροι uel κάρχαρα carceris significatione Graecis prorsus ignota. Repetitum sonum α praebent etiam

1) Perperam Salmasius ad script. hist. Aug. p. 291 c: 'a Siculis et illis Graecis, qui Italiam incoluerunt, nomen et usum calcei uidentur esse mutati Romani ueteres'.

2) κτύπον δεδορα Aeschyl. Sept. u. 101, ubi scholiasta: μετήγαγε τὰς αἰσθήσεις πρὸς τὸ ἐναργέστερον. Hom. ὅπα λειριόσσαν. Soph. τηλωπὸν ἰωάν. Id. διάσημα γὰρ Θροοί. Dante: 'venni in un luogo d'ogni luce muto'. Goethe: 'der töne süszes licht' (!).

Diodorus Sic. exc. 31 p. 515 (κάρκαρος) et Plutarchi (Aem. Paul. c. 37) optimi libri (κάρκαρε). Cf. Got.: *karkara*.

Κορώνα etc. Cf. p. 298.

1. Κυβιτόν· ὁ ἀγκῶν.

2. κυβετίζω· τοῖς ἀγκῶσι πλήττω, a quo diuersum est: κυβητίζω· ἐπὶ κεφαλὴν ἔβρω (cf. κυβιστάω, κυβιστήρ, κυβησίονδα, quibus subest aliquod uocabulum *κύβη, capitis significatione). Adde:

3. κύβωλα· ἀγκῶνα [ἢ ὀσφύς], ἢ μεγάλη ὀστᾶ, καὶ ὠλέκρانا. Cf. cubitus.

Pollux II § 141: δοκεῖ δὲ εἶναι Λωρικὸν τοῦνομα τῶν ἐν Σικελίᾳ Λωριέων. ὅθεν Ἐπίχαμος καὶ τὸ παλεῖν τῷ ἀγκῶνι κυβετίζειν λέγει. Quod uero idem Hippocratis quoque eo sensu uisse uocabulum docet, noli cum Ahrente II p. 393 idcirco Italicis fontibus prolapsam esse cubiti significationem negare. Nam saepius iam occurrebat quaedam dialecti Siculae Iadis similitudo atque affinitas. Cf. p. 272, 307 et paulo infra. Ceterum adsentitur Polluci Dioscoridis testimonium, qui κυβιτόν τὸν κόνδυλον τοῦ βραχίονος ὀνομάσθαι dicit in Galeni explic. uocum Hippocr. u. κυβιτόν. Bene perspexit rei rationem auctor Etym. M. p. 543, 7: Ῥωμαῖοι τὸν ἀγκῶνα κύβιτον (κύμητον codd.) λέγουσι.

1. λίτρα· ὀβολός. οἱ δὲ νόμισμα παρὰ Σικελοῖς, οἱ δὲ ἐπὶ σταθμῶν. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι διὰ τοῦ β̄ λίβρα.

2. τάλαντον· λίτραι ἑκατὸν εἴκοσι πέντε κατὰ τὸν μέγαν Ἐπιφάνιον.

3. τάλαντον· σταθμός, ζυγός. ὅλην λιτρῶν 100 ἢ 125 ἢ 165 ἢ 400 ἢ 1152.

4. λιτροσόπους· ἀργυραμοιβός, ἀπὸ τοῦ Σικελικοῦ νομίσματος, ὃ καλεῖται λίτρα. libra.

Haec non omnia eiusdem originis auctoritatisque esse nemo non uidet. Tamen hic statim sub uno conspectu posui. Cf. Epich. fr. 5. 6. Sophr. fr. 26. 60 Ahr. Phot. u. λίτρα.

Italicam litrae originem cum Boeckhio agnoscunt Ahrens II p. 391, Arens l. l. p. 47. In explicanda ipsa forma inde proficiscendum puto, quod in dialecto Sicula reperiuntur quaedam

psiloseos uestigia. Ἰδίως λέγουσιν οἱ Σικελοὶ τὴν χύτραν κύτραν, τὸν χιτῶνα κιτῶνα, Gregor. Cor. p. 341. Tarentinis quoque in usu erat ἀμπί (ἀμπίθυρον [ἀμπιουρον cod.]. πυλών, Hesychius). Τυγατρός ex titulo Rhegino CIG III no. 5767 attulit Dittenberger Herm. VI p. 307 not. 3, idem ἐντάδε. Itaque λίτρα puto esse pro *λίθρα. Accommodabant enim Siceliotae aduenticiū sibi uocabulum ita, ut pro suffixo Latino *-bra* suum mallent loqui, quod illi responderet, *-θρα* (Curtius⁵ p. 501).

De argumento uero glossarum post curas Bentleii op. philol. p. 393 sq., Burmanni (d'Orville, Sicula II), Boeckhii (metrol. unters. p. 292 sq.) satis inter omnes conuenit (Hultsch metrol. p. 290). — Itaque obolum dicit Hesychius litram, quia libram aeneam obolo argenteo Aeginetico soluere solebant. Deinde ut libra et pro pecunia et pro pondere est, ita λίτρα quoque dicebatur ἐπὶ σταθμῶν, quem usum Epicharmo maxime et Sophroni uindicat Photius. De eis, qui in gl. 2 et 3 afferuntur numeri litrarum, quibus constat talentum, uide Boeckhium l. l. p. 294. 297.

λιτροσκόπους denique Sophocli tribuit Photius (fr. 957 N.).

Λουταρίζημα· ὃ τινες ὄλισθον (Voss., ὄλισθον cod.). Schmidt composuit Lat. *aluta*, sed iniuria. Nam medelam corruptae glossae suppeditat Eustath. ad Od. p. 1921 sq., ubi Aristophanis Byzantini doctrina instructus de scortorum nominibus inter alia profert haec: εἰ δὲ καὶ λοῦπα ἢ αὐτή, ὅπερ ἐστὶν Ἰταλικῶς λύκαινα διὰ τὸ ἀρπακτικόν, deinde: λύκαινα ἢ παρὰ Ἰταλιώταις λοῦπα, ὃ δὴ ὄνομα μετῆκται ἀστειῶς εἰς ἐταιρίδων προσηγορίαν (cf. Plut. Rom. c. 4: λούπας γὰρ ἐκάλουσιν οἱ Λατίνοι τῶν τε θηρίων τὰς λυκαίνας καὶ τῶν γυναικῶν τὰς ἐταιρούσας). Addatur igitur lexicis λοῦπα, Italicæ comoediae aperte proprium uocabulum. Vide Nauckium Arist. Byz. p. 168 not. 10.

De λοῦπα uel eius deminutiuā forma λουπάριον descendebat λουπαρίζειν. Hinc λουπάρισμα· ὄλισθος, pro inepto λουταρίζημα Hesychio restituas, ordine quantumuis inuito.

Μῶμαρ. momar. Vide p. 275.

A comica dictione non aliena uidetur glossa:

* *Νάρα*· *συνήμι*,

quacum composuit, ut iam uidimus, Buecheler Lat. *narus*, cui tamen praeiit hac in re Lobeck rhem. p. 132, qui idem cum Guyeto seriem secutus litterarum restituit *νάρω*. *νάρειν* (*κύνειν*, *κρύπτειν*, *ζητεῖν* etc.) et *ινάρει* (*μαστεύει*), tamquam corruptum ex *γνάρει*, num in eundem censum uocanda fuerint uiro docto, ualde dubito.

Ὀρούα· *χορδή*· και *σύστρεμμα* (Mein., *σύντρημμα* cod.)
πολιτικόν, εἰς ὃ Ἐπιχάρμον δρᾶμα.

ὀρούα· *χορδή* ἔφθῆ.

Non inutile erit adiungere Osc. uo *uruiā* (uia curua), Lat. *uruat*, quod Ennio erat i. q. 'circumdat' (Fest. p. 375). Sunt igitur *χορδαί* (intestina) dictae uruae uel curuae, quippe quae tortuosis et multiplicibus ambagibus aluum expleant.

ὀρούα uocabulum de factione ciuili dictum ne mireris, cf. Aristoph. equ. 214: *τάραττε και χόρδευ* ὁμοῦ τὰ πράγματα. Nos quoque: *kreis*, *zirkel* (club).

Παλακίνος· *πολεμιστήριος*.

Lobeck proll. p. 210 not. ad Byz. *παλλ(λ)ικάρια* relegant glossam, quod significare dicunt 'milites', sed significat potius teste Du Cangio 'calones', 'serui', 'pueri'. Dicitur e. g. *οἱ στρατιῶται μετὰ τῶν παλληκαρίων*.

Cum autem legamus Etym. Gud. p. 450, 18: *παλλακίνος* *παρὰ τῷ Σώφρονι*. τὸ ὄνομα δηλοῖ δὲ τὸν πάλληκα ἢ τῆς *παλλακῆς* *νίον*, nescio cur non Siculis possit deberi tota haec significationum series: *οἰκότριψ*, uerna, puer, seruus, calo, qui *πολεμιστήριος* optime dicitur. Est enim addictus *πολεμισταῖς* uel militibus.

Facile deinde, ineunte fere media quae uocatur aetate, potuisse uocabulum a Magna Graecia ad Byzantinos deuenire nemo negabit.

Πατάνα (Ahrens, *πάτανα* Schm.)· *τρούβλια*.

πατάνια· τὰ ἐκπέταλα *λοπάδια* και τὰ ἐκπέταλα και *φιαλοειδῆ ποτῆρια*, ἃ *πέδαχνα* καλοῦσι. *τινὲς δὲ διὰ τοῦ β̄ βατάνια* λέγουσιν.

βατάνια· τὰ *λοπάδια*. ἢ δὲ *λέξις* *Σικελική*. Cf. *patina*.

Pollux X § 107 allatis testimoniis Sophronis, Eubuli, Antiphanis, Alexidis pergit: ἐν δὲ ταῖς Ἰππάρχου Παννησίον εὐρησθαί φασι κατὰ τὴν τῶν ἰδιωτῶν συνήθειαν εἰρημένον βατάριον (cf. supra p. 309)¹). οἷς μέντοι τὰς κριθὰς φρύγοντες μετέβαλλον ἢ καὶ τοὺς κνάμους, κατάλλια ταῦτα ἐκαλεῖτο. Cf. *patella*, *πατέλλιον* apud eundem Pollucem VI § 90, qui ut suae aetatis affert formam. Inde Photius: οἱ δὲ πολλοὶ διαστρέφουσιν ὡς Ῥωμαϊκὸν τὸ ὄνομα. Sed perperam dicit διαστρέφουσιν: nam Italica est uox, non Graeca. Recte enim Ahrens II p. 394, qui simul obseruauit ita tantum usurpari uocem a postis comicis, ut Sicula origo et rei et uocabuli eluceat: 'apud Latinos eadem stirps latius regnat, ut in patera'. Ahrentem secutus est Weise l. l. p. 62 sq., a quo non debebat secedere Saalfeld, tensäuri p. 832 sq., cuius tamen utilis est collectio iudiciorum a uiris doctis de patinae origine factorum.

Πολλαχρόν· καλόν.

Buechelerum comparare *pulchrum*, *polcrum* iam dixi. Frustra temptauerunt *πολύχροον* (Alberti) uel (*ἀ*)*παλόχρο(ο)ν* (Schmidt, Philol. XVIII p. 713). Ad dialectum aliquam Italicam, non ad ipsum Latinum *pulcher*, spectare glossam docet anaptycticum *α*. 'pulcher' enim scribitur a Graecis *Πόλχερ* (54 a. Chr. Dittenberger Herm. VI p. 283), paulo post *Πούλχερ* (Strabo XIV p. 684).

Placet mihi glossa in comicarum numero collocata. Unde tamen si quis certo argumento expellat, non aduersabor.

Πόλτος· τὸ πνανεψίων ἔψημα. puls.

Quamquam est Alemani (Ath. XIV p. 648 b) placentiae genus, tamen cum antiquorum auctorum nemo praeter illum uideatur nouisse, Latinam uero uocis *puls* originem collatis *pal-ea*, *pol-enta*, *pol-len*, *pul-uis* etc. (Vaniček Et. Wb. p. 1183) optimo iure defendat Saalfeld tensäuri p. 956, cumque Epicharmus quoque fr. 11, ut Siculum nimirum, *πόλτον* commemoret, nihil opinor obstat, quin Italico fonte oriundum per Siciliam censeamus ad Lacedaemonios migrauisse uocabulum. Reuiscit deinde apud posterioris aetatis medicos latiusque patet in infima

1) *βατάριον*. Matro parodus apud Ath. IV p. 136 d.
Leipsiger Studien. VIII.

Graecitate (Du Cange u. *πολιάρια*). Inde est in explicatione glossae *γαλαξία* . . . ἔστι δὲ πόλιτος κριθίνος ἐν γάλακτι.

*καταπεπολωμένα· *καταπεπινακωμένα* (sic Mus.), glossa est sacra, quae ad Ios. c. IX, 11 relegatur, ubi tamen nunc recepta est lectio: τὰ σανδάλια αὐτῶν παλαιὰ καὶ καταπεπελματωμένα.

Πόρτακος· ὦμος.

Cum a *πόρταξ*, *πορτάκιον* (ἄρρηγ βοῦς. δάμαλις. μόσχος) glossam secludat significatio, haud male Schmidt (comparatis formis *φύλαξ* et *φύλακος*) uerum hic tamquam geronem intellegi uult (cf. *βάσταξ*· *τράχηλος* Boeot.) Siculamque uel Tarentinam glossam agnoscit, quae alludat ad Lat. *portare*. Quod si uerum uidit, a comicis glossam non abiudicaueris.

Ρογολί· ὄρια σιτικά (ὄροι σιτικοί cod., *σιροί* Mein.), *σιτοβολῶνες*. *rogli*.

Retrahendum fortasse huc est Epicharmi nomen ex glossa, quae antecedit: *ξογκιῆν*· *ξέγκειν*. *Ἐπιχαρμος*. Nam huius utitur testimonio Pollux IX § 45: (σιτοβόλια) δὲ ξογούς Σικελιωταὶ ὠνόμαζον, καὶ ἔστι τοῦνομα ἐν Ἐπιχάρμον Βουσίριδι. Adendum est ex tabb. Heracl. I l. 102: ἀπάξονται ἐς τὸν δαμόσιον ξογόν. Diuersam Latini uocabuli significationem explanare conatur Jordan krit. beitr. p. 84.

Ceterum hic statim addam, ὄρια uocem, quam explicat ipse Hesychius (III p. 215):

*ὄρια· τὰ νεώρια. ἔνιοι ἀποθήκας. καὶ Ῥωμαῖοι ὄρεα καλοῦσιν (horrea),

ut bene Graecam nec Latinam addi debere lexicis. Discernitur distincte Latina forma ὄρεα, pro qua alicubi in glossariis inuenitur *ὄρρειον* uel *ὄρρειον*. Descendit autem ὄριον de *For* (ὄράω), i. q. nostrum 'wahren' (cf. *ge-wahrsam*, *bewahren*) et sunt ὄρια, si ita dicere licet, 'seruacula': si nauium, *νεώρια*, si frumenti, *σιτοβολῶνες* uel *ἀποθήκαι*.

Σκύτα· τὸν τράχηλον. *Σικελοί*. *scutula*.

Collata gl. *σκήτη*· *κεφαλή* et τὰν *σκύταν* apud Erotianum p. 117 subesse uidetur Hesychianae glossae femininum aliquod, non neutrum.

Sophroni solent tribuere fragmentum ἡ παύσει βάκτρῳ καλίνῳ σκύταλα (ὅ ἐστι τοὺς τραχήλους) Φρὺξ ἀνήρ, quod laudat Didymus schol. Aristoph. au. u. 1283. Medicis significat uocabulum non scutulam, sed caput. Σκύταν καλεῖ τὴν κεφαλὴν πολλὰκις Ἰπποκράτης Psellus, Tittmann Zon. p. CXVIII. Habemus igitur uocis per se bene Graecae significationem, ut ita dicam, Italicam. Vide Celsum de med. VIII, 1: 'rursus a ceruice duo lata ossa utrimque ad scapulas tendunt: nostri scutula operta, ὠμοπλάτας Graeci nominant'. Vide praeterea Bergkium ad Archil. fr. 122.

1. Τετραῖντα· τετραγώνον τι σχῆμα (cf. τετραντίας). δηλοῖ δὲ καὶ τοὺς τέσσαρας χαλκοῦς.

Adiungo statim:

2. τριᾶντος πόρνη· λαμβάνουσα τριᾶντα, ὅ ἐστι λεπτὰ εἴκοσι.

Inest in utraque glossa Lat. *as*, quem nouerunt etiam Osci, quorum est *das(i)s* (Meyer et Schuchardt in Groeberi zeitschr. VI p. 611).

τετραῖς ($\frac{1}{12}$ λίτρας) trienti ($\frac{1}{3}$ librae) aequatur, τριᾶς ($\frac{3}{12}$ λίτρας) quadranti ($\frac{1}{4}$ librae, i. q. teruncius). Cf. Hultschii metrol. p. 290¹⁾.

In gl. 2 εἴκοσι paulo neglegentius positum esse pro numero XXI iure censet Boeckh, metrol. untersuchungen p. 293.

Comicis glossis adiunxi ob Epicharmi fr. 6, ubi legitur ἐξᾶς (*sextans*). Adde Hesych. ἐξᾶς· εἶδος . . .²⁾ παρὰ Συρακουσίοις. Idem quod alio loco praebet: τριόγδον· μέτρον τι παρὰ Ταραντίοις, corruptum censeo. Latet τριόγκιον (*teruncium*). Cf. πεντόγκιον Epich. fr. 5. 6 (Ahrens II p. 392).

Postremo appendicis loco apponam quaedam prorsus dubia atque incerta:

Μοιτοὶ ἄντιμοι· παροιμία Σικελίοις. ἡ γὰρ χάρις μοι τὸν οἰνόχαριν.

1) τριᾶντος πόρνη inde est 'quadrantaria', Clodiae illud notum epitheton, sumptum a Caelio ex comico ut uidetur sermone. cf. diobolaria.

2) εἶδος νομίσματος.

Varro l. l. V § 179: 'si datam quod reddatur, *mutuum*, quod Siculi *μοῖτον*: itaque scribit Sophro: *μοῖτον † ἀνθύμω*. (Pro § [th] est χ [ch] in Gb.)

Et Hesychius et Varro corruptelam passi sunt, quam emendare saepe temptauerunt uiri docti. Vide Muellerum ad Varronis locum, eundem, 'Etrusker' I² p. 4, Ahrentem ad Sophr. fr. 104. Ineptit Saalfeld 'Italograeca' p. 13. — Iam quidni alteram glossae partem sic intellegamus: *παροιμία Σικελοῖς*

ἢ γὰρ χάρις μοι τῶν μοιτῶν χάριν,

ita fere interpretandum: Gratus mihi animus est rerum mutuarum causa uel gratia, i. e. gratus sum gratitudinis mutuae gratia, quam exspecto. Videtur autem dictum Sophronis fuisse, quod abiit in prouerbium: quare metricam rationem accuratius perpendere noli (uide Muellera Dor. II p. 361). Ipsam uero glossam, qua explicari puto illud prouerbium, coniuncta Hesychii et Varronis auctoritate legendam censeo ita fere: *μοίτων ἀνθύμω(ουργομένων)*. Omnino Varro uereor ne nihil scripserit nisi: '*mutuum*, quod Siculi *μοῖτον*, itaque scribit Sophro'. Quod sequitur, doctum interpretamentum puto ex eodem fonte sumptum, unde manauerunt Hesychiana.

Quod denique glossam: *τελλήν· ὁ δείνα. Ταραντινοί* explicare conati sunt in comparisonem uocato Lat. *talis*, significauisse satis habeo. Res enim prorsus incerta uidetur.

B) Glossae ethnicae, historicae et quae his sunt affines.

1. Tuscae.

ἄγαλήτορα· παῖδα. Τυρρηνοί

Deecke (Muelleri Etr. II² p. 511) Tuscum comparat *etera* (seruus), nullo probabilitatis indicio. Verum, ni fallor, sensit Schmidt, quem ego ita sequor, ut lemma glossae intercidissem existimem scribendumque esse:

.....: *ἀγαλομήτορα παῖδα. Τυρρηνοί*. Nota est summa gentiliciae auctoritatis apud Etruscos religio. Item est notum in nominum indicibus eos secutos esse potius esse *τὸ μητρωνυμικόν* quam *τὸ πατρωνυμικόν* (Mueller I² p. 375 sq.).

Ἄισοι· θεοὶ ὑπὸ Τυρρηνῶν.

ais-, *aisu-* themata ab Italicis frequenti usu adhibentur. Vide supra p. 278 (Buecheler lex. It. IV). *Aisos pacris*, 'dis propitiis', Marrucini. *Esune*, 'diuinae', Umbri. *Es-ar-is-trom*, 'rem diuinam', Volsci. Cf. Zvetaieff inscr. It. med. p. 72.

Ἄνδρας· βορέας ὑπὸ Τυρρηγῶν,
quod composita glossa ἄνται· ἄνεμοι uidetur esse pro ἄντας (de litterae dentalis post nasalem inconstantia diximus p. 272). Hoc rursus est *Ἐάντας*, ita ut comparare liceat Lat. *uentus*, Sanscr. *uātas* (Curtius⁵ p. 387). Confirmari autem uideo originationem meam glossa:

ἄνταρ· ἀετός ὑπὸ Τυρρηγῶν¹⁾, quae suppeditat facillimam hanc analogiam:

Tusc. ἄνταρ (ἀετός) : ἄντας uel ἄνδρας (βορέας) — Lat. *aquila* : *aquilo*.

Ἄρακος· ἰέραξ. Τυρρηγοί.

Arpono glossam, quam hunc in modum distinguo: βάραξ· ἰέραξ. παρὰ Ἀιβυσι καὶ φύραμα στρογγύλον, ἀφ' οὗ αἱ μᾶζαι γίνονται, καὶ ἐρίων τολύπη. Unde et ἄρακος et βάραξ (cf. φύλακος, φύλαξ, supra p. 316) sunt pro *Ἐάραξ*. Subesse autem puto rad. *uar*, unde est etiam *uar-t*, Lat. *uertere*. Cf. Sanscr. *uara* (circuitus). Animaduerte praeterea in Libyca eiusdem uocabuli significatione uerba *στρογγύλον* et *τολύπη* ab Hesychio usurpata. Appellatus igitur accipiter ab Etruscis *Ἐάραξ* uel *Ἐάρακος*, quia tamquam uertigine quodam solet euolare.

Ἄριμος· πιθήκος

cum editore doctissimo pro uocabulo Tusco uendere uehementer dubito. Cum enim Homerus B 783 dixisset: εἰν Ἄριμοις, ὄθει φασὶ Τυφωέος ἔμμεναι εὐνάς, fabulosae huic genti domicilium aliquod quaerentibus in mentem uenit Pindari Pyth. I u. 32:

νῦν γε μάν
ταί θ' ὑπὲρ Κύμας ἀλιεφκέες ὄχθαι
Σικελία τ' αὐτοῦ πιέζει στέρα etc.

1) Quod additum est: *Ἐύφοριων* δὲ διασμα, nihil ad Tuscum uocabulum. Cf. ἀντήριος· στήμων. Similis est glossae *δέια* ratio, qua de diximus p. 278.

Iam ad Campaniae litora sitae sunt Pithecusae insulae. Statim huc migraverunt ex Cilicia Arimi. Strab. XIII p. 626: οἱ δ' ἐν Πιθηκούσσαις (sc. πλάττουσι τὸν μῦθον τοῦτον), οἱ καὶ τοὺς πιθήκους φασὶ παρὰ Τυρρηνοῖς, ἀρίμους καλεῖσθαι. Unde uides me non sine causa suspicionem mouisse.

Ἀταισὸν· ἀναδενδράς. Τυρρηνοί

corruptum uidetur. Cum autem Musurus in codice non nominatum ἀναδενδράς, sed alium casum legerit, coniciam:

..... ατα . . . . , ἴσον ἀναδενδράδι. Τυρρηνοί.

Ἀὐκήλωσ· ἕως, ὑπὸ Τυρρηνῶν.

Placeret admodum αὐσήλωσ (cf. Aurelius). Sed nescio, an obstant nomina Aucilius, Ocellus, Osc. Aukil.

Βυρρός· κάνθαρος. Τυρρηνοί.

Num iure Lobeck rhem. p. 286 Latinum attulerit *fullo*, nescio. Plinio (nat. hist. XXX c. 11, 100) est 'cantharus, albis guttis. In magica utebantur eo'. Si rectum est Lobeckii iudicium, sacrae Etruscorum disciplinae ne Graecis quidem notitia defuisse uidetur.

1. Δέα· θεὰ ὑπὸ Τυρρηνῶν [καὶ δειμάτα, φόβοι cf. τὸ δέος¹].

2. δέος· [φόβος ἢ] θεός.

Cf. p. 278, ubi statuimus uetustissimis temporibus Tuscum Graecis fere idem ualuisse atque Italicum. Iam cum Boissonade ad Gregor. Corinth. de dial. Aeol. § XLI Schaef. ex hortis Adonidis apposuisset: Ἐ καὶ δ' εἰς ἄλληλα τροπήν Διολέων εἶναι φασί: fuerunt, qui δέος, δέα barytonam Aeolum formam iudicarent. Sed quid de futtili illo praecepto statuendum sit, docuit Ahrens I p. 44. Macedonibus autem cum Schmidtio uocabulum δέος tribuere nos uetat, quod seiungi nequit, femininum δέα disertis uerbis Etruscis attributum.

Δροῦνα· ἢ ἀρχὴ ὑπὸ Τυρρηνῶν.

Subesse puto Graecum θρόνος, aduenticium Etruscis uocabulum.

Κάπρα· ἀΐξ. Τυρρηνοί. Cf. *capra*.

Noli in eundem censum uocare glossam atque eam, quam legimus u. δέα. Occurrit enim nomen proprium *Caprius* in titulo

1) Hesychius u. δῆσαι. δέος γὰρ ὁ φόβος.

Perusino, Fabr. CI It. no. 1962: 'larthi . . . a capras', 'Lartia . . . ia, Caprii (uxor)'. Adde: *Caprasia, Caprea* 1).

2. Reliquae huius generis glossae.

Ἀκυλεῆς· ἀετός. aquila.

Latinum *aquila* subesse quamquam apertum est, tamen non deest difficultas quaedam. Syllaba enim *quī* imperatorum demum aetate per *kv* scribunt Graeci (*quī* per *κνι*, uide Sickingerum l. l. p. 16), cum antea in usu fuerit *κοι* uel *κονι*. Sic ἀκύλας dixisse Graecos distincte docent Priscianus (Gr. L. II p. 413, 7) et Eustathius ad Dion. Per. u. 378: Ἀκυλλα . . . παρονομαζομένη ἀπὸ ἀετοῦ, ὃς ἀκύλας πρὸς τῶν ἐκεῖ ἐλέγετο. Attamen ad uetustissima ethnica ut referrem glossam Hesychii, illud *kv* pro *κοῖ* recentius mutatum statuens, mouit me terminatio -εῆς, quam ad explicandam liceat paulo longius excurrere.

Nota sunt nomina auium, quae sunt in -ᾱς, ut *πελεκᾱς, ἀτταγαᾱς*, de quibus consulendus est Lobeck, Wolfii litt. anall. III p. 58 sq. In his *ᾱς* est pro *εᾱς* more Dorico (schol. Aristoph. au. 883). Iam tibi reuoca in memoriam, quae de Ionicis Siciliae coloniis supra p. 307 diximus. Ibi pro Dorico ἀκυλᾱς (= ἀκυλέας), quod licet ponere, dicendum erat ἀκυλέης, prorsus eadem ratione qua dicendum erat Dor. βορραᾱς, Ion. βορέης. Itaque paroxytonon Hesychio restituas.

Originem glossae facile explicat stirpis uocabuli per totam Italiam frequentia: *aquila, aquilo, Aquilius, Aquilonia, Osc. Akudunniad, Umb. Akeḍuniam* etc.

Quamquam non repugnem, si quis malit posterioris demum aetatis glossam ethnicam statuere, qua exponatur eodem fere modo atque ab Eustathio urbis Aquileiae nomen, cuius incolae sunt Ἀκυλήσιοι uel Ἀκυλεῆσιοι 2). Quod si sequimur, turbatae et truncatae glossae reliquias tantum habemus:

..... Ἀκυλεῆσι(ος) ..... ἀετός .....

1) De γάπος (ἄχημα) et γνίς uel γινίς (γέρανος) prorsus mihi non liquet. δάμνος (ἔκπος) nescio an recte exponat Schmidt, cum contrarium id dictum uult atque illud πῶλος ἀδμής.

2) Temptauit iniuria hanc formam Mueller geogr. min. II p. 286 not. Redit enim ad rariorem Lat. *Aquileiensis* (Lit. XXXIX c. 45).

Ἀρβινη· κρέας. Σικελοί. aruina.

Nihil fortasse aliud latet in gl. βρίννια· τὰ ἄρνεια κρέα, unde simul emendaueris glossas Philoxeni, quibus aruina explicatur στέαρ et λππος ἄνευ σαρκός. Debet esse λππος ἄρνειου σαρκός.

Ipsam tamen Siculum uocabulum paulo alia ratione erit iudicandum. Videtur enim imitari deminutivam formam Latinam, quam seruauit Festus p. 20 'arbilla, aruina, i. e. pinguedo corporis'. Nescio igitur, an medicorum aliquam technicam quae dicitur uocem teneamus, quorum dicendi genus identidem uidimus (cf. p. 315) a Siculorum sermone non alienum fuisse. Cuius rei causam inde repetimus, quod, cum Graecorum medicorum tamquam prouincia esset Latinorum ualetudo, uicinos Italiotas praecipue illi arti operam dedisse uerisimile est. Ceterum de Hesychiana glossa confirmat mihi sententiam Suetonius de uitiis corp. p. 272 Reiff.

Legitur apud Hesychium *ἄρπη· ἄνεμον, δρέπανον. ἧ ὄρνεου γένος κατὰ Λατίνους. Illud κατὰ Λατίνους non suo loco comparere nemo erit, qui neget. Itaque in epecdosi relegauit Schmidt ad ἄρπᾶναι· μάνδραι βοσκημάτων, apposito tamen [κατὰ Ταραντίνους?].

Et Italicum quidem uocabulum eleganti acumine sensit uir doctissimus. Cui autem non in mentem uenit nominum *Arpi*, *Arpinum*. *Arpi* habet ethnicum *Arpani* (Plin. nat. hist. II c. 98, 2. Cf. ΑΡΓΙΑΝΩΝ, legenda nummi apud Fabr. CI It. gloss. p. 175). Fuisse *Arpi* primum Ἄργος Ἰππιον, deinde Ἀργυρίππα, post Ἄρποι nemo Straboni (VI p. 283) credit. Obstat enim uel alterum illud nomen *Arpinum*, gens *Arpineia*. Iam Lat. *arcus*, ubi de Iride dicebant, erat *arquus* (Nonius p. 425). Festus p. 20 nouit *arquites*. Nonne huic Lat. *qu* in dialectis respondere potest *p*? Cf. *equus*, *Epona*¹⁾. *aripa* in uase Volcenti (Fabr. CI It. no. 2188) num huc spectet, nescio. Nomen igitur duxerunt *Arpi*, *Arpinum* de fluminum, quorum in ripa sita sunt oppida, quodammodo arcu, i. e. circuitu. Idem accidit in oppido Thessalico *Γοννοί*, Aetolico Ὠλενος.

1) Cf. Lat. *hircus*, Sab. *stercus*, Osc. *hirpus*, unde uenit *Hirpi*, *Hirpini*.

Arpīnum cum Diod. Sic. XX c. 90, 4 dicat Ἄρπιναν, uideatur fuisse aliquod uocabulum *arpīna, unde Italiotae ἀρπάνη eadem ratione sibi formauerunt, quae intercedit inter bucίνα et βοκάνη. Quapropter in Hesychio legerim ἀρπάναι παροxytonon. Sunt uero ἀρπάναι μάνδραι βοσκημάτων i. e. saeptra, quibus tamquam circumuallantur greges. Asperum spiritum commisit ni fallor ἄρη.

Illud denique κατὰ Λατίνους, quod littera p pro qu uel c posita non admittit, ita expediamus, ut ad incertam illam uetustioris aetatis rerum Italicarum notitiam id redire censeamus.

Βούβελα· κρέα βόεια. bubula.

Vocem uetustioris Latinitatis (Plaut. Aul. II, 8, 3) et medicorum (Cels. II c. 24) propriam (eo nimirum sensu, quem Hesychius indicat) hic statim attuli, quia eiusdem fere notae glossa uidetur atque ἀρβίννη. Cf. p. 322. Mediae uel infimae aetatis certe non est: neque enim Meursius nec Du Cange eam agnoscit.

-ελα pro Lat. -ula est ut in πίκελα (picula) cf. Σικελός (Siculus).

Βρένδον· ἔλαφον.

De Seleuco hujus glossae auctore diximus p. 297. Cf. Fest. p. 33: Brenda (Brundisium). Mommsen, unterit. dial. p. 46.

Γαῖσος· ἐμβόλιον ὀλοσιδηρον¹⁾ καὶ ὄνομα ποταμοῦ²⁾.

οἱ δὲ μισθόν, ἢ ὄπλον ἀμυντήριον. gaesum.

Docta et proluxa est hoc de uocabulo commentatio apud Hordium de textu orig. LXX lib. II p. 178 sq. occurrit enim uocabulum et Italicis et Graecis aduenticium Iudith c. 9, 7 et Iosua c. VIII, 18, ad quem locum incerti auctoris scholion in editione hexaplorum Montefalconiana legitur, idcirco utilissimum, quia nomine Diogeniani apposito glossam auctor affert.

Ipsis Graecis uisa est per Italiam Gallici gaesi notitia ad ipsos uenisse: γαῖσον, τὸ ὄπλον, δοκοῦν εἶναι Ἰταλικόν, Bekker anecd. I p. 88, 2.

Iam illud οἱ δὲ μισθόν quid sibi uult? Etym. M. p. 223, 26: Ἰταλιῶται δὲ καὶ Ταραντινοὶ γαῖσον τὸν μισθὸν λέγουσι. Eodem

1) Spectat ad rostrum nauale cf. Etym. M. p. 223, 26. Hesych. u. ῥῶστρον. 2) Γαῖσων, M. Schmidt in epecdosi.

sensu γαίος legitur Bekk. anecd. I p. 229, 17. Γαιάτης· γεωργός comparat M. Schmidt. Ego tamen nullus dubito, quin corruptum antiquitus γαίον in lexicis circumferatur. Nihil enim est nisi γαίσον. Quod praeter glossam Hesychianam confirmat mihi grauissimus auctor Polybius II c. 22: διεπέμποντο πρὸς τοὺς κατὰ τὰς Ἄλπεις καὶ περὶ τὸν Ῥοδανὸν ποταμὸν κατοικοῦντας Γαλάτας, προσαγορευομένους δὲ διὰ τὸ μισθοῦ στρατεύειν Γαισάτους. ἡ γὰρ λέξις αὕτη τοῦτο σημαίνει κυρίως.

Itaque ad Polybium glossa spectare uidetur. Nihilo tamen minus hic eam apposui. Nam Etymologum si audis, Italiotis, non Romanis Graeci debuerunt uocem γαίσος, unde explicaueris fortasse generis diuersitatem: γαίσος: *gaesum*.

Ceterum non insecutum est, quod Etymologus addit, ἃ οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσι ὑσσούς. Felicissime enim hoc uocabulum ad Lat. *hasta*, Umbr. *hostatu* relegauit nuper Buecheler Rh. M. XXXIX p. 424. Quam autem requirit comparatis *pessulum* et *pestulum*¹⁾ formam ὑστός, hanc suppeditat Fauorinus, qui paulo diuerse ab Etym. M. exhibet: ἃ οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν ὑσιούς (καλοῦσι νύσους, ed. Rom. 1523). Ex Hesychianis huc referam ὑσιαικός· ποτήριον ποιόν. Ἰταλιῶται (Rhyntho, Ath. XI p. 500 f). Erat longae fortasse formae peculum. Nam quod Baunack, studia Nicolaitana p. 18, ὑστι-αικός (= ὑστι-αιφός) de *ὑστίειν (tamquam ὑδρεύειν) et αιφο (tamquam aqua) formatum uult uocabulum, haud facile quisquam probabit.

* Γέλανδρον· ψυχρόν.

Huic glossae, cui Lat. *gelidum* solent adiungere, ego me spero tandem medicum exstitisse. Proficiscor inde, quod ordo suadet ι, γέλινδρον, uel sic corruptum. Iam audi de Gela, Siciliae urbe, a Rhodiis et Cretensibus condita, Thucydidem (VI c. 4, 3): καὶ τῇ μὲν πόλει ἀπὸ τοῦ Γέλα ποταμοῦ τοῦνομα ἐγένετο, τὸ δὲ χωρίον, οἷ νῦν ἡ πόλις ἐστὶ καὶ ὁ πρῶτον ἔτειχίσθη, Ἀίνδιοι καλεῖται. Adde Steph. Byz. (u. Γέλα): γέλα πάγη (gelu) λέγεται τῇ Ὀπικῶν φωνῇ καὶ Σικελῶν (cf. Herodian. I p. 253, 25). Scripsit igitur Hesychius procul dubio:

1) Quibus addi potest ἄγεσσα (*agesta*), Suidas.

γέλα· Αἰνῶδιοι, ψυχρόν,

unde lucratur speciosissimam glossam ethnicam, nisi paradoxographicam maus. De Callimacho (fr. 361) et Artemone cogitare licet comparato schol. Pind. Ol. II u. 16.

1. Γραικός· Ἕλληνα,

2. Γραικιστί· Ἕλλημιστί.

Addo statim:

3. Ραικός· Ἕλληνα. Ρωμαῖοι δὲ τὸ γ̄ προσθέντες Γραικόν φασι.

De ipso nomine uide uirorum doctorum iudicia in Saalfeldii tensauro p. 507. Iapyges quosdam cum ipsis cognatos, in Epiro tamen relictos nocasse Graecos uel Graios, tamquam 'ueteres' (cf. γραῦς), probabilis est sententia Nissenī 'Ital. landeskunde' I p. 543 not. 5. Ραικός enim a Γραικός prorsus seiungamus. Eustath. ad *M* 20: ἡ μὲν συνήθεια καὶ Σοφοκλῆς δὲ πού (fr. 445. 993 D.) κατὰ τοὺς παλαιούς καὶ ὁ Ἀνκόφρων (u. 532) διὰ τοῦ ἐν ἀρχῇ γ̄ προφέρουσιν ἐπὶ Ἑλλήνων, οἱ βάρβαροι δὲ Ραικούς φασι δίχα τοῦ γ̄, ὡς ἐν παλαιῷ εὔρηται λεξικῷ ἡτορικῷ. Cf. Sturzium de dial. Maced. p. 8 not. 3¹).

Glossam autem alteram, quae est Γραικιστί, ualde suspicor, an ut prorsus nouiciam non dico ex Diogenianeis, sed uel ex Hesychianis expellere debeamus. Vide enim, quae Du Cange habet u. Γραικός. Cum antea Graeci Romaeos appellari uoluissent, tamen 'postquam Romani (seu occidentales) Graecorum gentis dominationem et fastum auersari coepere, seu etiam, quod Romanos sese appellari uelle Graecos indignarentur, uel etiam ut ab iis discernerentur, Graecorum nomen sensim inductum a Latinis'. Tum igitur Γραικιστί (Graece) prorsus ex usu communi erat, in uetustis glossis ethnicis locum non habet.

Ceterum et hic transiit usus. De Constantinopoli capta legimus apud Villoisonem anecd. II p. 249:

ἡ βασιλις τῶν πόλεων πῶς Ἰταλοῖς ἐάλω
καὶ τοῖς Ρωμαίοις πῶς ἀπεδόθη πάλιν.

1) Vel Epicharmo Ραικός· Ρωμαῖος uindicat Zonaras p. 1603, cui accinit Fauorinus, idemque addas uerbis Etym. M. p. 701, 13 ex codice Laurentiano Milleri (mél. p. 260).

Aeque fluctuat usus in nomine Latino. Feruntur in nomicis lexicis tituli: *Λατινικὰ λέξεις, αἱ ἐν τοῖς νόμοις κείμεναι Ἰταλικὰ λέξεις, αἱ καταγραφεῖσαι λέξεις Ῥωμαϊκὰ ἐν τοῖς νόμοις* etc. (Otto, thes. iur. Rom. III p. 1706). Occurrit uel τῇ *Ἀύσονίδι διαλέκτῳ*, Etym. Gud. p. 83, 3, et uocabatur imperator *Ἀύσονοκράτωρ*. Quapropter etiam glossam *Ἀύσωνήσι Ῥωμαϊκοῖς*, ut infimae aetatis, ab his ethnicis secludam. Vocantur enim inde ab Alexandrina aetate *Ἀύσωνιοι* a Graecis Itali exceptis Romanis, quod docuit Nissen l. l. p. 65 not.

Δάμεια ἑορτὴ παρὰ Ταραντινοῖς.

Osc. *ḍiúvia[ð] damuse[ð]*, 'Ioniae Damusi', Corssen eph. ep. II p. 160. *Damium* sacrificium aliquod notum est Festo p. 68 aliisque glossatoribus. Buecheleri, osk. bleitafel p. 71sq. doctissimis hac de glossa uerbis nihil ego habeo, quod addam.

Ἐριέντης Ἀφροδίτης ἐπώνυμον.

Comparauit iam Schmidt Lycophronis, cuius rursus mireris doctrinam Italicam (cf. p. 281) *Ἐρένη* (u. 832). Deam Oscam et Paelignam *Herentam* huc reuocauit Buecheler, Umbrica p. 58. Nomen est ab *heriom*, uelle. *Herentas* igitur tamquam Voluntas. Venerem autem esse hanc Herentam, docet inscr. Osca no. IX, 2 (Enderis), ubi est: *Ἐρεντατὲρ Ἡερικινὰ* i. e. 'Voluntati (uel Volupiae) Erycinae'.

Ἐριέντης autem pro *Ἐρένης* dictum commiserunt sane nomina Graeca *Ἐριάνθης*, *Ἐρίβοια*, *Ἐριμήδη*, *Ἐριφύλη* etc.

*Ἰταλός τὰρος ¹⁾.

Cf. Osc. *viteliū*, Umbr. *vitlu*, Lat. *vitulus*, Mommsen, unterital. dial. p. 260. Curtius ⁵ p. 208. Hellanicus apud Dion. Hal. I c. 35 (quem ab Antiocho hoc loco discedere ingenue mihi fatendum est) *ἀπὸ τοῦ ταύρου* Italiam dietam censet, *τῇ πατρίῳ φωνῇ . . . καλούντων* (τῶν Σικελίας ἐπιχωρίων) *τὸν δάμαλιν οὔτρον-λον*. Eandem originationem ut Timaei affert Gell. XI c. 1, 1. Cf. p. 281.

Siculorum *κάγχαλος* κρικός ὁ ἐπὶ ταῖς θυραῖς si quidem non diuersum est a uocabulo *κάκαλον* (G. Meyer gramm.

1) Nam *Ῥωμαῖος*, additamentum prorsus nouicium, delendum erit (cf. quae modo dixi u. *Γραικός*).

Graec. p. 171), ex eis est, quae magis cum Italicis quam cum Graecis faciunt. Cf. Lat. *cancellus*, Umbr. *çihçedā*.

Eiusdem fere notae est *κόρνος*· *κεντρομυραίνη*. *Σικελοί* cf. *cornus*.

De *κορώνα*, *κορωνίς* etc. Vide p. 274 et 298.

Λατίνοι· *Ῥωμαῖοι*.

Nescio, cur non referamus ad Lycophronem, cuius e. g. est u. 1254: *ὑπὲρ Λατίνου Δαννίου τ' ὠκισμένην*, ubi Scheer *Λακίον Δαννίου τ'*, in scholio tamen est: *Λατίνοι καὶ Δαννιοὶ ἔθνη Ἰταλίας*. Fluxit fortasse glossa ex Theonis commentario.

Etym. Gud. p. 363, 18: *Λατίνος*. *Ῥωμαῖα ἢ λέξις*. *λατὺς γὰρ πλατὺς κέκληται* (Anastasius, Etym. M. p. 828, 10). Quam originationem nuper impugnauit Buecheler Umbr. p. 37.

Ad eundem Lycophronem, quem non iniuria *βαρβαρόγλωσσον* dicit Tzetzes ad u. 276, pertinere puto:

*Μάμερτος· *Ἄρης*.

Lycophr. u. 938 (cum nota Bachmanni). 1410. 1417. Cf. Etym. Gud. p. 379, 12: *Μάμερτος ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Ἄρης, ὅθεν καὶ οἱ ἐν Σικελίᾳ οἰκήσαντες στρατιῶται Μάμερτιανοὶ ὠνομάσθησαν, οἱ ἴσα ἐργαζόμενοι Ἄρει*.

*Νάρης· ἢ *Ἥβη*

a glossa *νάρθηξ* secludit Schmidt in epecdosi. Italicum deae Hebes nomen hic latere suspicatur Buecheler Umbr. p. 58. Cf. Osc. *nerum*, Umbr. *nerf*, Lat. *Nero* etc. Mommsen, unterit. dial. p. 353. *Νηρίνης, θεᾶς οὕτω τῇ Σαβίνων γλώσση προσγορευομένης* mentionem facit Lydus de mens. IV § 42. *Ναρι*-uidetur ordine flagitari etiam in Hesychio. Itaque malim:

Ναρίνα· ἢ *Ἥβη*.

Addit Buecheler *ναρούς* (*φύλακας*), *νηρίται* (*μεγαλοί*), *νίρον* (*μέγα*). Qua tamen in re cautissimo opus est iudicio cum ne Graecis quidem desit stirps *nar* (Curtius⁵ p. 306).

Πάμπανον· ἢ *Δημήτηρ ἐν Ἑρακλείᾳ*.

*Siquidem omnino Italicorum Heracleotarum glossa est, conferendum uidetur Lat. *pampinus*, cuius de propria ni uide Curtium⁵ p. 511.

Πάν[ε]ια· κεχορτασμένη (pabulata). Ex Seleuco, cf. p. 297. Ath. III p. 111c: πανός· ἄρτος. Μεσσήπιοι. καὶ τὴν πλησμονὴν πανίαν, καὶ πάνια τὰ πλήσματα Βλαῖσος ἐν Μεσοτριβᾷ καὶ Δεινόλοχος ἐν Τηλέφῳ, Ῥινθῶν τε ἐν Ἀμφιτρύωνι. καὶ Ῥωμαῖοι δὲ πάντα τὸν ἄρτον καλοῦσι¹). Cf. Nissen ital. landeskunde I p. 543 not. 5.

Haec omnia artissime inter se cohaerere (Curtius⁵ p. 270) non video cur neget Ahrens II p. 393.

Τερίμη· τάφος.

Cum auctores uocabulo non uti uideantur, tribuendum censeo Italiotis. Alludit enim ad Osc. *teremñiss, teremñattens*. Fossa terminari solebant agri, fundi etc. 'Hanc tibi fossam determinauit ipse', inscr. Orelli no. 4794.

*Φαῦνος· Ἰταλικὸς θεός.

Quoniam non suo loco comparet, coniungendam existimo glossam cum ea, quae non longo interuallo sequitur, in hunc modum: φαῦνος· φαίωνων ἐαυτόν (cf. φαῦω, πι-φαύ-σκω), Ἰταλικὸς θεός. Subest originatio nominis diuersa a Varroniana l. l. VII § 36 'a fando Faunos dictos'.

C) Incerta quaedam aut male intellecta. Varia.

*Ἀβολεῖς· περιβολαὶ ὑπὸ Σικελῶν. abollae.

Quod temptauit Schmidt, cum in epeodosi ipse uideatur reliquisse, omnino missum faciam. Graeca uocis origo patet ex ἄ-βολεῖν, ἄ-βολος (Vaniček et. wb. I p. 213). Inde Siculi ἄ-βολεύς (cf. ἀμφι-βολεύς), plur. ἄ-βολεῖς, uestes quae 'coeunt', quae totum corpus quodammodo ambiunt uel includunt. Quapropter in glossa Hesychiana mutatione omnino nulla opus est. Romani uero cum Siculam uestem *abollam* dicerent, deminutivae alicuius uocis speciem subesse uoluerunt. Quod non perspexit Saalfeld, tensauri p. 3. Refragatus autem est uocabulum, uidelicet ut Sicilismum (cf. p. 273), sermo urbanus²).

1) Eodem modo *panem πάντα* dicit Plut. quaestt. symp. VIII c. 6, 5.

2) Omnino saepius factum est, ut quaedam ex Italiotis aduenticia uocabula lingua uulgaris uel rustica exciperet, cum aspernaretur elegantiorum hominum sermo. Unde sunt in Romanensium linguis uocabula quae-

Varro in saturis abollam dixit uestem militarem (Non. p. 538), deinde utuntur uerbo Martialis et Iuuenalis. Purpurea abolla est apud Sueton. Calig. c. 35. Horatius nero uitauisse uidetur uocem. Dicit enim ep. I, 17 u. 25: 'contra, quem duplici panno patientia uelat'. Duplex autem pannus nihil est nisi abolla, 'quae duplex est, sicut et chlamys', Seru. ad Aen. V u. 421.

Ex Graecis auctoribus utitur uocabulo solus Ps. Arrianus peripl. maris Erythr. c. 6, et quidem forma ἄβολος. Cum autem ἄβολος teste Hesychio (ἄβολος· νέος, οὐδέπω ἔλιψας ὀδόντα) uestem non significet nec obstet quidquam, quin a Romanis Graecum uocabulum recuperauisse peripli auctorem statuamus, scribendum erit illo loco ἄβολλαι, ueluti scripsit Mueller geogr. min. I p. 261.

* Ἰσορνος· λιμὴν ἢ λιμνη.

De λιμὴν et Schowii et Schmidtii dubitationes exemit Meineke Philol. XII p. 516, ex cuius explicatione simul patet non ante Augusti aetatem glossam esse scriptam¹⁾. Vocabulum ipsum ab origine puto Graecum esse. Subest enim α priuatiuum et ὄρνις. Προσεμύθειον οἱ ἐπιχώριοι καὶ τοὺς ὄρνεις τοὺς ὑπερπετεῖς γινομένους καταπίπτειν εἰς τὸ ὕδωρ φθειρομένους ὑπὸ τῶν ἀναφερομένων ἀέρων, Strabo V p. 244. Cf. Lucr. VI u. 752.

Latini autem pro Ἰσορνος eadem ratione Auernus dicebant, qua pro ἰσορτήρ auerta.

Ἰσραντισι· ἐρινύσι, Μακεδόνες.

Curtius⁵ p. 344. Macedonicum uocabulum etiam Italiotis Grae-

---

dam, quae ab origine Graeca in tota Latinitate per litteras nobis tradita frustra quaeruntur. Adeas e. g. Hesychium: μύσταξ· αἱ ἐπὶ τῷ ἄνω χεῖλαι τρίχες (cf. μύστακας). Etym. M. p. 808, 23 (u. χελύνη): ὃν δὲ καὶ μύστακα προσηγόρευον Ῥωμαῖοι. Adde his It. rec. *mustacchi*, Franco-Gall. *moustache*. Similis erit ratio glossae κοινήιον· καμάρα ἢ ἐπὶ τῶν ἀμαξῶν γινομένη, quacum componit Lobeck path. proll. p. 242 not. 10 ex Graecis κνυέλη, ex recentibus *coffin*, *coffre*. Potuit autem addere etiam *coupé*, quamquam recentissimum, tamen prorsus consentiens cum Hesychio.

1) Potest autem esse aut tragica (Sophoclis [Bekker anecd. I p. 414, 2], Lycophronis [u. 704 cum paraphrasi]) aut, ut ita dicam, paradoxographica.

cis in usu fuisse docet Osecum *arentik(a)*, ultrici, quod attulit Buecheler Rh. M. XXXIII p. 6.

Βειρόν· δασύ.

βερρόν· δασύ.

Conferunt iniuria ut horum uocabulorum *πρωτότυπον* Lat. *birrus* et *birrum*, unde, quod concedendum est, recentiores Graeci sibi finxerunt sua: *βίρρον, βηρίον, βιρρίον, βιρροφόροι* etc. Esse autem et *βειρόν* et *βερρόν* uocabula mere Graeca docet Macedonicum *βίρροξ* (*δασύ*). Idem fere ualet de *burra* (*βύρριον· ἐμάτιον· Ρωμαϊκόν*, Suid.), quae est a *πυρρός* (Loewe prodr. p. 75), quaeque promiscuo fere usu cum birro posthac ita coniungebatur, ut in glossis legamus uel: 'birrus: rufus' (Loewe p. 74), quod pertinet ad *burrus*, et uice uersa in epigrammate aliquo a Salmasio ad script. hist. Aug. p. 515 allato: 'nobilis horribili iungatur purpura burrae', ubi *horribili* est *hirsutae, densae* spectatque proprie ad *birram*, non ad *burram*. — Vaniček et. wb. II p. 566. Saalfeld, tensusaurus p. 174. 194.

Βράσκη· κράμ(β)η. Ἰταλιώται. brassica.

Brassicam cum a praesecando dictam esse Varroni l. l. V § 104 et Festo p. 31 crederet Mueller, 'Graecos Italiotas eam appellationem ab indigenis populis adoptauisse' censuit (not. ad Festi l. l.), sed perperam: aduenticium Romanis est uocabulum. Qua re nollem Saalfeld in tensusauro id omisisset. Proficiscendum puto a radice *vrak, vlak* (Curtius⁵ p. 542), cuius hoc mihi uidetur stemma:

1. *vrak.*

- a) Graeca: *βράκος, βρακίαι* (οἱ τραχεῖς τόποι). — *βρακίνα* (τὰ ἄγρια λάχανα, nimirum ut *τραχέα*, 'kraus', 'struppig'). — *βράξις, *βραξικός (cf. *φυσικός*), cuius femininum sibi fecerunt *βρασσική* Italiotae¹⁾. ss = x (cf. *βάννας* = *ἄναξ*, apud Italiotas) κατὰ τύπον Ἰταλικόν est: Osci *eestint* (*exstant*), *eizak* (*exac*), *meddiss* (*meddix*), Umbri *testru* (*dextra*), Latini *Sestius* (cf. *Sextus*) etc.

1) Itaque in Hesychio scribendum est *βρασσική* (*βρασσίκη* Arcerius).

b) Latina: *rac-ēmus* (non = ῥάξ, Sanscr. *drākshā*, ut uoluit Kuhn KZ VII p. 66. Solent enim seruare *dr* in initio uocabulorum Graeci, cf. Corssen, krit. beitr. p. 144). *Racēmus* autem uel significatione huc reuocatur. Dicitur enim proprie de horridulis illis ramalibus, quae sunt intra uuam, unde pendent singula acina. Videntur autem et haec tamquam crispa uel hirsuta. Veluti Graecis *βο-στρούχια* et de capillis et de racemis in usu est. *r* in initio pro *vr* positum in lingua Latina non caret exemplis: *rādix* (βρῖσδα), *rigare* (βρέχειν), alia. Vide Corseni krit. beitr. p. 505.

rā-mus, *rā-malia*. De quibus non sine dubitatione iudicium fert Curtius⁵ p. 352. Procul tamen dubio aliena sunt *rāmenta* et *rādula*, quae faciunt cum *rādendi* uerbo.

2. *vlak*.

a) Graeci: *εὐλάκα* (*ē-flāk-a), uomer.

b) Latini: *lacer* (*vlacer), *lacinia*, Curtius⁵ p. 542.

Meam rationem si sequeris, iam utramque in utraque lingua radices formam habes.

**B(α)υκανήσεται*· *βοήσεται*, *βοήσει*.

Mutauerunt *βρυκανήσεται* suppeditante Hesychio *βρυκανήσομαι* (*βοήσομαι*), *βρυκάνα* (*σάλπιγγι καμπύλη*), *βρυχμοί* (*ψόφοι*). Cf. *βρυχᾶσθαι*, Delbrück, stud. I, 2 p. 136.

De *bucina*, *bucinare* cogitare nos uetat Hesychii explicatio. Dicam tamen data hac occasione mihi quoque uideri *bucina* (*bouicina) Graecis, non Romanis aduenticium uocabulum (Saalfeld, tensauri p. 68). Dicebant autem illi *βυκάνᾱ* prorsus eadem ratione, qua *πατάνᾱ* (cf. p. 315), analogiam secuti uerborum suorum *μαχάνᾱ* (*machina*), *τρυνάνᾱ* (*trutina*) etc.

Καμπός· *ἑπποδρόμος*, *Σικελός*.

Noli de *campo* cogitare, licet id uocabulum bene nouerint Graeci explicantes eius ope nomen Campaniae (e. g. Eustath. ad Dion. Per. u. 357). Nouit autem Herodotus VII c. 158 genus quoddam Siculorum equitum, quos uocat *ἑπποδρόμους ψιλούς*. Itaque *καμπός* non est locus uel campus, ubi equitant, sed

est ipse eques et quidem 'eques, qui equum gyros uariare cogit' (Lobeck, rhem. p. 48), a κάμπτειν. Similiter Latini *flexumines*.

Ὀδερὸς· γαστήρ. Comparat *uterus* Guyet.

Lobeck path. p. 410 non sine causa suadet ὄδερὸς. Cognatum enim ὕστρος· γαστήρ (cf. ὕστρια) cum sit pro *ὔτ-τρο-ς, Latinorum autem *uterus* pro *ut-teru-s uel potius *ud-teru-s, quod suppeditat Sanscr. *ud-ara-m* (Curtius⁵ p. 228): aspero facile carebit ὄδ-ερο-ς, forma dialecti alicuius propria, cuius *o* uergebat ad *u* (*ϕ*), itaque fortasse Italiotarum, cf. p. 295 not 2.

Πόλυντρα· ἄλφια

Schmidt cur Aeolicum dicat, causam non uideo: rectius Salmasius (Wannowski l. l. p. 42) Lat. *polenta* contulit. Grauior uero cum sit terminationis immutatio, uetustioribus his adiungere malui glossam quam nouiciis. Quamquam rem incertissimam esse ipse concedo.

§ 2. Latina.

A) Comparatiua ut ita dicam studia grammaticorum Graecorum. Latina aut a Graecis ducuntur aut cum eis comparantur aut eorum opera explicantur. Cf. I § 10.

*Ἰλαξ· ἡ πρίνος, ὡς Ῥωμαῖοι καὶ Μακεδόνες.

Non agnouit glossam Sturz de dial. Mac. p. 41, sed mutandam censuit cum Musuro Ἰλεξ. Iam cum Draco Stratonicensis teste Schmidtio dicat: τὸ Ἰλαξ τὸ ἰ καὶ τὸ ἄ μακρὸν ἔχει, *lucramur* aliquod Lat. *ilax*, quod iuxta se habet *ilex* eadem ratione, quae intercedit inter *mordāx* et *mordex* (Buecheler, Woelflinii arch. I p. 104.). Corssen II² p. 195. 204.

V. κεαφηρότα legitur (Hom. B 698):

ἐκπεπνευκότα. κάπυς γὰρ τὸ πνεῦμα καὶ κῆπος ὁ περιπνεόμενος καὶ εὐήνεμος τόπος. ἐνθεν καὶ καπηλάτος (*capillatus*), ἀπὸ τοῦ διασεύεσθαι αὐτοὺς τὰς ἐν τῇ κεφαλῇ τρίχας ὑπὸ τοῦ πνεύματος. καὶ γὰρ καὶ αὐτὴ ἡ κεφαλὴ ὑπὸ Ῥωμαίων κάπουτ κέκληται, ἀπὸ τοῦ ὑψηλοτέρων εἶναι τοῦ ἄλλου σώματος αὐτὴν (καὶ?) πεπνεύεσθαι.

Cf. κάπουτ(ις)· κεφαλῆ. Ῥωμαῖοι.

Haec etiamsi prorsus insulsa Meinekio (Philol. XIII p. 559) iure sunt uisa, tamen ex eis, quas supra p. 299 uel optimorum auctorum in hoc genere nugae non sine consilio apposui, apparet in expellendis huius notae ariolationibus cautissimo opus esse iudicio. Accedit, quod *κάποντ* iam bonis temporibus in Graecorum notitiam peruenit: explicabant enim eius opera Capuae nomen. Strabo V p. 242 (Eustath. ad Dion. Per. u. 357).

In itacismo, qui est in *καπηλάτος* (non *καπήλατος*, uide Buttmanni gramm. d. neutestamentlichen sprachgebrauchs p. 6 not. 2), noli offendere. Videtur enim grammaticus *καπηλάτος* intellexisse, quasi esset *καπ-ήλατος*, cf. *ιππ-ήλατος*.

* *Ἄνδρες οὗτοι τὰς θεάς εὐρεῖν λέγονται, ὅθεν καὶ Ῥωμαῖοι λούδους φασί.*

Speciosissimam hanc et quaesitae doctrinae glossam cum Schmidtio textu expellere profecto priuare, non restituere est Diogenianum. Res ipsa satis nota. Liu. VII c. 2. Dion. H. II c. 71. Appian. Libya c. 66. — Mueller Etr. II² p. 198.

De glossa *ῥρια· τὰ νεώρια· ἐνιοὶ ἀποθήκας· καὶ Ῥωμαῖοι ὄρεα καλοῦσιν*, uide p. 316.

Ῥᾶνα· ἄρνα· Ῥωμαῖοι δὲ βάρραρον.

Vocabulum Graecum adde apud Curtium⁵ p. 345, quem audi: 'das doppelte ρ in *πολύ-ρρην* wird wie in *ἐρρήθη-ν* aus *ῤρ* entstanden und eine alte doppelform *ῤαρ-ν*, *ῤρα-ν* anzunehmen sein. Die zweite form ist als *ῤήν* bei späteren autoren und in den ableitungen *ῤήν-ιξ* — *ἄρνακις* schaffell, *ῤήνεια* erhalten'.

Addo quaedam, quae uel omissio Romanorum nomine in eundem censum uocanda esse mihi uidentur:

* *Ἰνουλεοῦς* (-οῦς cod. et edd.)· *νεβρός* (*νευρός* cod.)· *ἐνικῶς*. (hinnuleus), inuleus.

De ipso Lat. *hinnus*, *hinnulus* post uirorum doctorum iudicia, quorum conspectum exhibet Saalfeldii tensus p. 556, nihil habeo, quod addam. Cum Hehnio kulturpfl. p. 516 aduenticium uocabulum esse Latinis et ipse persuasum habeo. Sed pugnandum mihi est contra Schmidtium, qui Callimacheam glossam statuens scripsit in fine *ἐθνικῶς*. Glossator enim *ἐνι-*

κῶς addidit, nimirum ut indicaret, quod indicare etiam debuit insolentius reddens Lat. *-us per-ous*, non *per-os*, singularem subesse numerum, non accusativum pluralem. Cum autem turbetur hac glossa ordo litterarum, ego additis uerbis (καὶ παρὰ Ῥωμαίους) *ἰνουλεοὺς νεβρός ἐνικῶς* coniungam cum priore, qua docte et prolixè explicatur ἕννος (*γίννος*). Omissis igitur illis, quae modo supplendi, uerbis lacuna exstitit, qua factum est, ut pro additamento euaderet glossa singularis ¹⁾.

1. Ῥεκτός· ἀνδρείος ἢ (del. Salmasius) χιτών

2. ῥεκτῶν· ἀπομακτρῶν. ἢ ἱματίων.

Wannowski cum aliis (l. l. p. 279) in gl. 1:

ῥέκτης· ἀνδρείος

ῥεκτός· χιτών.

Neque tamen puto quidquam mutandum esse nisi *ῥεκτός*. Est uocabulum *ῥέκτης* i. q. *ῥεκτήριος*, *δραστήριος*, cf. Plut. Brut. c. 12: *οὐκ ὄντα ῥέκτην οὐδὲ θαρραλέον*. Inde est etiam nomen proprium Siculorum *Ῥέκτας* (cf. ad CIG III no. 5643). *Ῥέκτη ἀνδρὶ· τῷ πράκτῃ*, Suidas. Hoc igitur *ῥέκτης* explicanti grammatico in mentem uenit, quod nunc legimus in Festo p. 277: *rectae appellantur uestimenta uirilia, quae patres liberis suis conficienda curant ominis causa. Ita usurpata, quod a stantibus et in altitudinem texuntur* (cf. Salmas. ad script. hist. Aug. p. 400 f). Inde illud ἢ *χιτών*.

Iam glossam alteram ut expediam, proficiscendum est a glossa *ῥόχανον· σκυταλίδα, ἀπομακτήριον (ἀπορακτήριον Schm., παρεκτήριος cod., unde fortasse παραρεκτήριος), ἢ ἀπορηγλιῶσι (Schm., ἀποριχοῦσι cod.) τὸ μέτρον*. Cf. *ῥάκτρια· τὰ θαβδίλα, ἐν οἷς τοὺς καρποὺς ἀπαράσσουσιν*, et *ἐπιρρόχανον· ἀπόμακτρον (ἐπιρρόχανον cod.)*.

Habemus hic, quod Latini dicebant *hostorium*. Comparet autem in uocabulis Graecis uaria forma (*ῥοχ-, ρεκ-, ῥιχ-, ῥακ-*²⁾, *ῥογ-*) thema, quod est in Lat. *regere*, in Graecis *ὀρέγ-ω, ὀριγ-*

1) Eadem fortasse est ratio glossae *γρομφάς· ἕς παλαιά, σκρόφα, ὁμοίως καὶ ἡ γρόμφις*. *Scrofa* enim et *γρομφάς* ab eadem stirpe ductae uidentur (Curtius² p. 703). Cf. Aristoph. Byz. *περὶ ὄνομ. ἤλικ.* fr. III N.

2) Nisi hoc seingimus, cf. *ῥάκη, ῥακίδες*.

νά-ο-μαι, ὀρόγνυα, in illo Siculo ἑογός, de quo diximus supra p. 316. Curtius⁵ p. 185.

Potest igitur etiam ἑκτός, cuius gen. plur. ἑκτώων laudat Hesychius in gl. 2, hostorium fuisse. Eadem tamen forma cum esse posset a ἑέκτης, quod modo explicauit, addidit grammaticus utriusque linguae peritus ἡ ἱματίων.

Ῥῶμα (ῥῶμα Schm.)· ῥώμην, ἰσχύν. ὄρημα. ὡς γνῶμα, γνώμην.

Prorsus mihi certum est hic latere Romae originationem, cuius gratia fictum est illud ῥῶμα. Voluit Latinam nominis formam explicare, qui bene sciret in usu esse Graecis Ῥώμη (cf. Hesych. u. ῥώμη). Cf. Etym. M. p. 705, 48 (auctore Oro, Miller mélanges p. 263). Etiam Fauorinus glossae addit: ἐπὶ δὲ τῆς πόλεως ἀπὸ Ῥώμον καὶ Ῥωμόλου τοῦ Αἰνείου παιδῶν.

B) Aptus fit transitus hac glossa ad eas, quibus explicantur nomina propria Romana. Nam cum inde a Varronis aetate onomatologica studia Romae florere numquam desierint (Loewe prodrom. p. 387, gloss. nom. p. 143), nihil habet miri, quod Graecos quoque eis operam nauasse¹⁾ in Hesychiano lexico non incerta uestigia indicant.

Ἀβιόλη· σπέρμα ἐμπερές . . . (σπέρμα τι, Fauorinus).

Latinum nomen *Auiola* sensit Lobeck path. proll. p. 131.

Est autem quaedam herba, quae *auia* dicebatur, tamquam 'groszmütterchen', ut nos in alia planta 'stiefmütterchen'. Columella VI c. 14, 6: 'Celsus quidem tumentis ceruici herbam, quae uocatur auia (*habia* codd.), ut supra dixi, contundi et imponi iubet'. Ipsa uero quae sit auia, libenter Schneidero (script. r. r. II² p. 329) concedam non satis constare. Nec tamen uideo, quid obstet sententiae Facciolati, qua uult auiam esse senecionem, quem 'quia uere canescit', erigerontem uocare Graecos Plinius (nat. hist. XXV c. 13, 106) docet, cuiusque flores *πάπποι* uocabantur secundum Apuleium de herb. c. 75. Nonne omnia bene consentiunt, auia, *πάππος*, senecio, erigeron?

1) Feruntur in glossariis *Ἀλιότωρ*: Salinator, *Βλεσόπου*: Scarus etc.

Tertium comparationis in promptu est: comparatur marcidus flos cum canescente capite senis. Scripsit Hesychius fortasse: *σπέρμα ἐμπερὲς ἡριγέροντι* (cf. s. u. *σησαμοειδής*).

Auiola cognomen fuit *Aciliorum*¹⁾ (De Vit onom. p. 590 col. b). Maximi autem documenti est cognomen, Herennio quod fuit, Senecio (Tac. Agr. 2).

Unum restat, in quo offendi possit, in Hesychii explicacione positum esse *σπέρμα* pro ipsa herba uel eius flore. Cuius tamen usus unum saltem affert ex glossariis exemplum Stephanus: *σπέρμα ξόδου· calta* (caltha).

Καισάραι· περικεφαλαίαι (αἰοί?). caesaries.

Accuratius Lydus de mens. IV c. 63: *καισάρειν* = caesariem. Philoxenus: 'caesaries: ἀνθρώπου κόμη'. Explicari eiusmodi glossis Caesaris nomen solitum esse uel infimae aetatis testis est Constantinus Manasses, quem Du Cangius citat:

*Ἄλλοι δὲ πάλιν λέγουσιν τῆς κεφαλῆς τὴν κόμην
Ῥωμαίους λέγειν καισάρην. Καῖσαρ γοῦν ἐπεκλήθη
Γαῖος ὡς εὐπλόκαμος.*

Λιτύρα· κυρίνη

Schmidt cum Vossio cogitat de Lat. *litura* mutatque *κηρίνη*, quod quid sibi uelit, non satis adsequor. Ut dicam, quid sentiam: Hesychio deest glossa *Κυρίνος* (*Quirinus*). Vide enim Lydum de mag. I c. 5: (Romulus) *Κυρίνος προσηγορεύθη, οἶον ἐὶ κύριος, κὰν εἰ Διογενιανῶ τῷ λεξογράφῳ* (sic) ἄλλως *δοκῆ* (cf. Plut. Rom. c. 29, quem fortasse respiciebat Diogeniana glossa). Itaque uidetur iam pridem uocabulum *Κυρίνος* in lexico obscuratum esse aliqua *litura*, notauisse autem doctus quidam, quod legere sibi uidebatur, ita fere in margine: *λιτύρα· κυρίνη*[η], quod facta lexicī illa diorthosi tamquam glossa in ipsum textum migravit. Neque enim raro fit, ut ultimi aevi scioli cum Graecis adnotationibus misceant quaedam Latina, qua de re uide Lehrsium, Pindarscholien p. 97.

1) Quorum tamen planta nulla uidetur tamquam insigne fuisse. Vide nummos eorum in Mommseni 'röm. münzwesen' p. 631. Cf. eiusdem 'röm. forschungen' I p. 44.

Talia nero adnotata interdum in textum inuadere docet locus Gell. X c. 12, cuius in fine laudatum est fragmentum aliquod Graece scriptum. Addidit aliquis: *μέχρι γὰρ τούτου*, quod omni iure secluserit doctissimus editor.

* *Πίλος*· εὐσεβής. Pius.

Secundi saeculi grammatici, qui Romae docebant, hoc inprimis agnomen bene nouisse nemo negabit. Ludi quoque Piales (*ἀγῶνες πίου*) in honorem Hadriani ab Antonino Pio instituti *Εὐσέβεια* Graecis erant (ad CIG I no. 1068, III no. 5810).

Σέξστος (*σέξεστος* cod., emend. Meineke, Philol. XII p. 621)· ὄνομα κύριον.

De auctore huius glossae Philoxeno iam dixi p. 298. *Σέξτος* legitur Polyb. XXXII, 20, 2, quem locum fortasse respicit glossa. De scriptura *Sexstus* et in libris et in titulis frequenti cf. Lobeckii paralip. p. 18 (Corssen I² p. 296).

C) Antiquitates Romanae. Cf. p. 282.

1. *Δικάτωρ*· ὁ διπλασίαν τὴν ἀρχὴν ἔχων.

2. *δικτάτωρ*· ὁ διπλασίαν τὴν ἀρχὴν ἔχων.

Significat gl. 2 magistratum Romanum plurimisque in lexicis eadem fere forma circumfertur (Wannowski l. l. p. 169). Explicatione autem Hesychiana inductus suasit Heinsius *δικράτωρ*, sed omnia sana sunt. Tenemus enim ueriloquium tamquam *δι-κράτωρ*, *δι-κλήτωρ* de uerbo *κτᾶσθαι*. Byzantinis quoque tritum hoc fuisse docet glossa nomica Du Cangii, qua Hesychianae glossae adiectum est: *ὅς παρὰ Ῥωμαίοις δισύνπατος καλεῖται*. Minus uero quadrat explicatio Hesychiana in uocabulo *δικάτωρ*, cuius genuinum interpretamentum nescio an expulerit dictatoris nimia uicinitas. Componebant autem Graeci *δικάτωρ* cum *δικα*, *δικη*, ut iam uidit Dindorf in Steph. thes. s. u. Inde etiam explicandum, quod uel infima aetate et notum et passim etiam usitatum est uocabulum. Dion. Hal. V c. 73 (cf. Plut. Marcell. c. 24): *ὄνομα δ' αὐτῶν τίθενται δικάτορα, εἴτε διὰ τὴν ἐξουσίαν τοῦ κελεύειν, ὅτι θέλοι, καὶ τάττειν τὰ δίκαιά τε καὶ τὰ καλὰ τοῖς ἄλλοις, ὡς ἂν αὐτῶν δοκῇ. τὰ γὰρ ἐπιτάγματα καὶ τὰς διαγραφὰς τῶν δικαίων τε καὶ*

ἀδικῶν ἢ δίκτα Ῥωμαῖοι καλοῦσιν, εἴτε, ὡς τινες γράφουσι, διὰ τὴν τότε γενομένην ἀνάγκησιν, ἐπειδὴ οὐ παρὰ δῆμῳ τὴν ἀρχὴν εὐρόμενος κατὰ τοὺς πατέρας ἐθισμοὺς ἔξειν ἔμελλεν, ἀλλ' ὑπ' ἀνδρὸς ἀποδειχθεὶς ἑνός (consul dictatorem dicit). Sed ad explicandum δικάτωρ haec fere inutilia, uerum sup-peditat reuerendae aetatis cippus Spoletanus (Buecheler Rh. M. XXXV p. 627), ubi cum legatur: 'eius piacii moltaique dica-tor(ei) exactio est(od)', etiam in ipsa lingua Latina *dicator* fuisse apparet. Bruns, font. iur. Rom.⁴ p. 54: 'dicator est, qui dicat rem sacram, i. e. in uico magistratus uicanus'. Quod non satisfacere rei Buecheler l. l. docuit. Mihi quidem uidetur fuisse apud priscos Latinos uerbum *dicare, sensu a dicendi uel edicendi uerbo haud diuersum, id quod confirmat Fest. p. 75: '*dicassit*: dixerit', quam glossam ad Lucilium refert Loewe prodr. p. 336. Eadem fere ratione ex Philoxeni '*du-cator*: ἀγός' elicias *ducare, ex participio frequentissimo *ele-gans* uerbum *elegare. Dicator igitur magistratus, sane uicanus aliquis, a dicando, dictator a dictando uocatus est.

Παλίλια (Salmas. *Παλλία cod.). ἀγών. οἱ δὲ τῷ Πάλει, ἔνιοι δὲ τῷ Πανί.

Wannowski l. l. p. 253. Post ἀγών aliquid excidisse, fortasse Romanorum nomen, indicat, quod statim sequitur: οἱ δέ.

Ath. VIII p. 361 f: ἔτυχε δὲ οὖσα ἐορτὴ τὰ Παρίλια μὲν πάλαι καλούμενα, νῦν δὲ Ῥωμαῖα, τῇ τῆς πόλεως Τύχῃ ναοῦ καθιδρυμένον ὑπὸ τοῦ πάντ' ἀρίστου καὶ μουσικωτάτου βασι-λέως Ἰδριανοῦ. Vides igitur, quam facile potuerit Diogenianus glossam, ut 'suae aetatis' (cf. p. 300), copiis suis addere.

Πάτρωνες· οἱ πρῶτοι τῶν ἀξιωθέντων τῆς Ῥωμαίων πολιτείας ὑπὸ Ῥωμύλου, ἑκατὸν ὄντες, ὡς περ δευτέρων πατέρων τάξιν ἔχόντων· καὶ ἐκ τούτου οἱ κρινομένοι(ς) βοήθοι παραγινόμενοι.

Omnia clara sunt. Πάτρωνας enim Graeci et patres conscriptos et patronos causarum dicebant. Plut. Rom. c. 13: ὁ μὲν οὖν σεναῖτος ἀτρεκῶς γερούσιαν σημαίνει. πατρικίους δὲ τοὺς βου-λευτάς κληθῆναι λέγουσιν, οἱ μὲν, ὅτι παίδων γνησίων πα-τέρες ἦσαν, οἱ δὲ μᾶλλον ὡς αὐτοὺς ἔχοντας ἐαντῶν ἀποδείξαι

πατέρας, ὅπερ οὐ πολλοῖς ὑπῆρξε τῶν πρώτων εἰς τὴν πόλιν συρρεόντων. οἱ δὲ ἀπὸ τῆς πατρωνείας. οὕτω γὰρ ἐκάλουν τὴν προστασίαν καὶ καλοῦσιν ἄχρι νῦν οἰόμενοι Πάτρωνά τινα τῶν σὺν Εὐάνδρῳ παραγενομένων . . . ἀφ' αὐτοῦ τῷ πράγματι ταύτην τὴν προσηγορίαν ἀπολιπεῖν. Ipse uero Plutarchus quamquam quartam ipse proponit originationem, hoc tamen apparet, commune aliquid habere Hesychium cum Plutarchi doctrina textuque Diogeniano iniuria expelli glossam. De ipsa forma *πάτρωνες* Sickinger l. l. p. 39 not. 1.

Ῥῶστρον· ἔμβολον.

Rostrum est nauium. In mentem uenit extemplo columna rostrata, cuius mentionem in Latinorum grammaticorum scriptis certe non uno loco inuenerunt Graeci. Adde: *τοὺς καλουμένους ἔμβόλους*, Polyb. VI c. 53, 1.

Τήβεννος· εἶδος περιβολαίου παρὰ Ῥωμαίους.

Τύπον Italicum ἐν τῇ τηβεννικῇ ἐσθῆτι iam Strabo uidit (III p. 167), post quem uerum uidisse inuenio Pearsonem aduers. Hesych. II p. 824. Accuratius autem hac de glossa eiusque origine Buecheler Rh. M. XXXIX p. 420 sq., cuius doctissimis uerbis nihil ego habeo, quod addam.

Vocauerim autem in eundem censum glossas quasdam, quae ex historia Romana Graece conscripta et ipsae uidentur ductae esse:

Φαλάρικα· εἶδος λόγχης,

alienum uocabulum, si quid uideo, a Byzantinis et uel ob hanc causam melioris notae speciem prae se ferens.

Fest. p. 88: *falarica* genus teli missile, quo utuntur ex *falis* i. e. ex locis exstructis dimicantes'. *Falae* uero ibidem dictae ab altitudine, 'a *falandō*, quod apud Etruscos significat caelum'. Quod apud Hesychium quoque legendum censeo, cuius glossam *φάλαι· ὄρα, σκόπει* feliciter Mueller ad Festi l. l. emendat ὄρη, σκοπιαί. Et quoniam non *falarica* tantum, sed et ipsa *fala* significat machinam aliquam militarem (cf. Ribbeckium ad Nou. At. u. 12 com.² p. 256), pro eis, quae in Hesychio nunc sunt:

φάλαι· ὄρα, σκόπει
*φαλαγγοστορύναι· ὄργανα πολεμικά

ego malim: φάλαι· ὄρη, σκοπιαί. ὄργανα πολεμικά.

*φалаγγотоρῶναι (nox comica, cf. Varronis *Cosmotoryne*)· . . . . .

Φερεντάριοι· τάγμα στρατιωτικόν.

'Ferentarii uel rorarii', Wannowski l. l. p. 209. Ut Plantinum affert uocabulum Varro l. l. VII § 57. Festo (p. 85) sunt 'auxiliares in bello a ferendo auxilio dicti, uel quia fundis et lapidibus pugnabant, quae tela feruntur, non tenentur, ita appellati'. 'Funditores' Vegetius quoque (I c. 20) eos dicit, 'in cornibus locatos, unde puguandi sumebatur exordium'. Idem 'apud ueteres inter pedites' eos fuisse dicit, quocum consentit Byzantinorum de eis silentium.

Φλεξέντης (Buecheler Rh. M. XXXV p. 628, φλεξεντής cod.)· ἵππικὴ τάξις παρὰ Ῥωμαίους.

'Flexuntes appellati a genere pensilium, quod . . . uocabant . . . ἑφιππιον', Granus Lic. p. 4a, 20. 'Celeres sub Romulo regibusque sunt appellati (equites), deinde flexuntes (alii: flexumines), postea trossuli . . . idque durauit ultra C. Gracchum', Plin. nat. hist. XXXIII c. 2, 9, unde aestimanda est insignis glossae aetas. Nec est nullius momenti, quod eisdem fere temporibus, quibus Romanis equites fuisse flexuntes modo didicimus, Siculi uocauerunt eosdem καμπούς eodem fere sensu (p. 331).

D) Metrologica, cf. p. 299.

Δηνάριον· [τὸ νόμισμα ἧ] εἶδος ἀργυρίου. denarium. Schmidt in epecdosi relegauit glossam ad Matth. c. XX, 2: συμφωνήσας δὲ μετὰ τῶν ἐργατῶν ἐκ δηναρίου τὴν ἡμέραν etc. Sed huic sententiae non fauet explicatio Hesychiana. Exspectare simile quiddam glossae Basilicanae: σαλάρια· δηάρια.

Melioris igitur notae glossam statuerim nec offendendum puto in genere neutro. Nam etiam *denarium* forma bonis iam temporibus frequentatur. Contra illud τὸ νόμισμα ἧ infimae aetatis additamentum esse censeo, qua iam uniuersam pecuniae uim ac potestatem habebat denarius. Cf. Alban. *denári*, Rum. *dinárjü* (Miklosich denkschr. d. Wiener akad. XX p. 21). Ital. rec. *danaro*, *dnaio*.

Λεύγη· μέτρον τι, Γαλάται (γάλακτος cod.). leuga.
Vox Gallica (Franco-Gall. *lieue*) cum Graecis auctoribus ignota uideatur, per Romanos, qui illam nouerunt, in notitiam conditorum lexicī peruenit.

Μίλιον· [δένδρον ὁμοιον ἐλάτῃ, ᾧ τοὺς νέους στεφανοῦσι ἐν ταῖς πομπαῖς (cf. s. u. σμίλος)], μέτρον ὁδοῦ σταδίων ζ', οἱ δὲ ζ' ἑνὸς ποδῶν δ'.

De Eratosthene uide p. 281. *Μιλιᾶσθαι*, miliaris metiri, Polyb. XXXIV, 7.

Est autem *μίλιον* in uniuersum VIII stadiorum. Unde Strabo VII p. 322 fin.: *λογιζομένῳ ὡς μὲν οἱ πολλοὶ τὸ μίλιον ὀκταστάδιον.* Hesychii autem ζ' non ad Olympicum, sed ad Asiaticum stadium spectat, de quo Plut. C. Gracch. c. 7: *τὸ δὲ μίλιον ὀκτὼ σταδίων ὀλίγον ἀποδεῖ*, accuratius Photius u. *μίλιον*: *ἑπτὰ γὰρ ἥμισυ στάδια ποιοῦσι μίλιον.* Quare nescio an Hesychius scripserit: *οἱ δὲ ζ' καὶ ποδῶν τ'.*

E) Glossae medicae et *ἐξηγήσεις βοτανῶν*, quoad quidem melioris notae uidentur. Cf. p. 301.

Γεντιανή· ῥίζα τις οὕτω καλουμένη χρήσιμος οὖσα εἰς τὰς ἀντιδόσεις.

Plin. nat. hist. XXV c. 6, 71: 'Gentianam inuenit Gentius rex Illyriorum ubique nascentem, in Illyrico tamen praestantissimam . . . radicis natura est excafactoria'. Subest radix *γεν*, *gen*: deductum tamen hinc thema *genti-* facit cum Lat. *gen(t)is*, in Graecis sui simile non habet.

Σάλιξ· ἰτέα, Ῥωμαῖοι. salix.

Φάβα· [μέγας φόβος καὶ] τὸ σῦνηδες ὄσπριον.

Cf. *κύαμος· ὄσπριον [φάβα μεγάλη], ἣ ὁ κλήρος etc.* *Τὸ σῦνηδες est: τὸ κατὰ σῦνηθειαν λεγόμενον. Τὸ φάβα καὶ αὐτὸ βάρβαρον, εἰ καὶ κλίνοιτο, Herodian. I p. 351, 20. Φάβα ἀπὸ τῆς Ἰταλῶν . . . φωνῆς μετηγμένον εἰς τὴν Ἑλλάδα φωνήν, Theognostus, an. Ox. II p. 78, 16.*

Φόρμικα· μύρμηκα. formica. Cf. *ὄρμικας· μύρμηξ.*

Latinam glossam uidit Curtius⁵ p. 338. Morbi nomen formicam esse animaduertit Lobeck paralip. p. 144 not. 38, qui

tamen non debbat Musuri malam coniecturam (φόρμιγγα) sequi. In usu est medicis etiam *fornicatio* (μυρμηκίασις), *fornicare* (μυρμηκίζειν). Formae autem ὄρμικας uereor ne subsit grammatici alicuius nugipolyloquidis futtilis doctrina: 'sane formica dicta est ab eo, quod ore micas ferat' (Seru. ad A. IV u. 402).

F) Addo quaedam, ut mihi uidetur, τῶν ἐπὶ Διογενειανοῦ γεγενημένων, uulgari ab usu non aliena quidem illa, sed quae a Byzantinorum consuetudine paulo distent ideoque melioris notae uidentur esse.

Κάσα, οἰκία, καλύβη, οἴκησις παρὰ Ῥωμαίοις. casa.
Καίτρεαι· ὄπλα Ἰβηρικά. οἱ δὲ κυρτίας.

Cf. *κατείρα· ἀσπίς, πέλιη. caetra.

Romanis inde a Varrone in usu est (Non. p. 82, 17), Graecis non item. Itaque ueri est simile spectare glossam ad quendam rerum Romanarum scriptorem. Κατείρα, corruptum, nihil aliud, quam καίτρα. Καίτρεαι profectum est a Lat. *caetrea (cf. capra et caprea).

Πικέλα· πίσσα. Ῥωμαῖοι. picula.

Picula cum inferioris aetatis Latinis sit γλοιδὸς παιδικός, explicatio Hesychiana πίσσα ad uetustiore usum recedit. Fortasse iam Italiotae uocabulum more rustico deminutiue fictum a Bruttiiis acceperunt, apud quos picis coquendae atque conficiendae tamquam fabricam fuisse Plinius tradit nat. hist. XIV c. 20, 127¹).

*Πόρτα· θύρα πόλεως ἢ ἀλλῆς οἴκου. porta.

Παρὰ τὸ τὸν πόρον τηρεῖν addunt Etym. M. p. 683, 59 et Fauorinus.

Πορτικός· στοά. porticus.

Byzantini potius, ut uidetur, πόρτιξ (Du Cange).

Σκάλα· κλίμαξ, ἀνάβασμα. scala.

Pollux I § 93: (nauium) ἀπόβαθρα καὶ διάβαθρα, ἣν σκάλαν καλοῦσιν.

1) -ελα pro Lat. -ula, ut in βούβελα, cf. p. 323.

Φαμελία· δμόδοι(οι). familia.

De ε pro ι posita, more in Graecis transscriptionibus nulla aetate non usitato cf. Wannowski l. l. p. 4, Dittenberger Herm. VI p. 136, Cohn philol. anz. 1885 p. 202 (cf. λέντιον, *linteum*, λευεών, *tegio* etc.).

Cap. II. Hesychiana.

In omnibus eis glossis, quas supra enarraui, hanc legem me secutum esse uelim te memoria tenere, ut a Diogeniano nihil abiudicarem, quod aut non esse aut non posse esse Diogenianum adhuc nemo demonstrauit. In singulis sane errare potui. Maxime uero uereor, ne iniuriam fecerim, de quo nunc dicendum est, Hesychio. Huic enim quid tribuendum sit ex Latina lexicī farragine, ille demum accuratius poterit demonstrare, cui Hesychii uitam atque aetatem certioribus finibus licuerit definire. Ego cum Alexandrinum grammaticum (cuius in dictione ne Alexandrinae quidem uestigia dialecti desunt, Schmidt quaestt. Hesych. p. CLXXXIX) a Bosporanae originis glossis sacrisque interpretamentis liberandum esse persuasum habuerim, admodum pauca relictā uideo, quae uindicari posse Hesychio mihi uidentur. Idem tamen, uti iam dixi, non negauerim posse etiam ex eis, quae ut Diogeniana laudari, nonnulla ad Hesychii doctrinam redundare. Byzantinis autem cum tanta fuerit Romanorum uocabulorum quasi familiaritas, ut ne sentirent quidem aduenticiam eorum naturam, sed prorsus ut Graecis uterentur eis explicarentque eorum opera uel mere Graeca et usu tritissima: Hesychiana doctrina non indigna esse opinor, quae laudato Romanorum nomine afferuntur. Quibus adiunxi, quae Du Cangii copiis in comparationem uocatis ab usu uulgari infimae aetatis paulo remotiora uidentur esse.

Singula tamen distinguere iam supersedeo, sed litterarum sequor ordinem, quantumuis licenter modo huc modo illuc nos uocantem.

Καίλ . . . : οὐρανόσ. Ῥωμαίοι. caelum.

Schow in codice scriptum uidit *καίλόν*. Musuri *καίλός* doctius uidetur, quam ut uerum esse credam (Ennius ann. u. 474 V).

Λακιναρίδιον Ῥωμαῖοι, ὑπόδημα.

Suffixo deminutio duplici formatum est. Descendit enim de lacinia, quam τὰ ἀμφιβαλλόμενα explicat Choeroboscus, anecd. Par. II p. 236, 12, Cyrillus autem κράσπεδον, sicuti Festo quoque p. 117 lacinia 'pars uestimenti' est. Neque tamen iure Meursius gloss. Graecobarb. p. 295: 'errat Hesychius, non enim est ὑπόδημα'. Nam etiam u. ἀναξυρίδες occurrit in explicatione ὑπόδημα, cui uocabulo uim aliquam latiore illa aetate tribuerunt.

Δραχμή τὸ ὄγδοον τῆς οὐγγίας.

Melioris notae glossis attribuitur loco Galeni comparato, quem affert Boeckh metrol. untersuchungen p. 24: ἡ οὐγγία ἄγει παρὰ μὲν τοῖς Ἀττικοῖς δραχμὰς ζ', παρὰ δὲ τοῖς Ἰταλικοῖς δραχμὰς ἦ. Idem docet illam hic intellegi debere drachmam, quae denarii locum obtinuerit fere inde a saeculo secundo. Adiungendae autem sunt glossae: δίδραχμον τὸ τέταρτον τῆς οὐγγίας et κιάθος· σκαφιῶλια, ὠρία σιδηρᾶ, οἶα . . . . . κιάθος δέχεται ὑγροῦ τινος οὐγγίας δύο, qua in glossa lacunam me statuisse nemo reprehendet. Sunt autem:

48 cyathi = 1 sextarius (Hultsch metrol. p. 91)

20 unciae = 1 sextarius (ibid. p. 88 not. 1)

---

ergo 48 cyathi = 20 unciae

1 cyathus = $\frac{5}{12}$ unciae, i. e. ca. $\frac{1}{2}$ uncia.

Quae cum ita sint, quod praebet codex: γγβ', non recte soluit Musurus. Scribendum potius est: κιάθος δέχεται ὑγροῦ τινος οὐγγίας ἡμισυ.

Non subesse hic uetusta Italica (ὄγκια, τριόγκιον [cf. supra p. 317], πεντόγκιον, cf. Phot.: ὄγκιαν τὸν σταθμὸν Σώφρων καὶ Ἐπιχαρμος), indicio sunt litterae ou et γγ. Vide Ahrens II p. 392. Litterae κ praeunte nasali mollitae exemplum infra innenies uocem κάγγελος (cancellus). Cf. Umbr. *iweka iwenga*, Neograec. *κωμικόν*, sed τὸ γ γωμικόν (Foy, lautsystem etc. p. 47).

Ῥήγεα· παλλία βαπτὰ ὑπὸ (ἀπὸ cod.) Ῥωμαίων. βεβαμμένα ἱμάτια. ξηγεῖς γὰρ οἱ βαφεῖς.

Cf. *τριβάνιον*· παλλίον, περιβόλαιον.

Latinam pallii originem post Corsseni I² p. 527 doctam explicationem neminem puto esse negaturum. Concedam autem, quod scripsi *ὑπό*, si id non placet, glossae inter Hesychianas locum non esse. Nam et Byzantinis frequens est *παλλιον* et potuit *ἀπό Ῥωμαίων* addere, qui *θήγεα* cum Lat. *regia* componendum duxit.

Σαίκουλον· χρόνος [σάκκος]. *Ῥωμαῖοι*. saeculum. Cyrillus: *αἰών*: aeuum, saeculum'. Philoxenus: *σαεουλάωνας*'. De continui alicuius glossarii uestigiis, quae in promptu hoc loco uidentur, uide p. 305.

Σέδας· καθέδρα. sedes.

Delendum uocabulum, quod etiam Suidas et Photius praebent, ex Graecis Curtii⁵ p. 241. Latinam originem glossae uidisse inuenio Dobraeum, adu. crit. III p. 51.

In mutata declinatione ne offendas, appono *φίνα* (finis), *νάβα* (nanis), *λάγκη* (lanx) (Wannowski l. l. p. 63).

Σορδισμός· τὸ μὴ καθαρῶς διαλέγεσθαι ἤτοι ἐλληνίζειν. *σόρδιδον· ἔνπαρόν', quod cum pugnet cum ordine, priori glossae statim adiungam: (ἔστι δὲ) *σόρδιδον ἔνπαρόν*.

Indicat glossa quantumuis barbara doctiorem auctorem, qui nouerit grammaticorum Latinorum usum uocabuli technicum.

Addo incerta quaedam (A) et male intellecta (B).

A.

Βερβίλια· ξύλα καθηλωμένα, ἐξ ὧν τὰς ληκύθους ἐκρέμων. οἱ δὲ γένος τι Ἀρκαδικὸν τοὺς Βερβελλίους. uerbenae?

In genere Arcadico noli offendere. Etiam *τήβεννον* sibi uindicare studuerunt Graeci ficto aliquo heroe Arcadico (Buecheler Rh. M. XXXIX p. 420 sq.). Simile quid uidimus in gl. *πάτρωνες*, cf. p. 339. Maiorem autem difficultatem mouet explicatio. Tenendum tamen est uerbenarum potestatem omnino latius patere. 'Verbenae dicuntur uirgulta (*ξύλα*), quae semper uirent, iucundi odoris. Alii uerbenas uirgulta religioni apta', Seru. ad Ecl. VIII u. 65. Sunt igitur *ξύλα*, ἐξ ὧν τὰς ληκύθους ἐκρέμων, uirgulta, quibus opus est ad paranda sacrificia.

Μῶδα· ἄλφιτα σίτου.

Affert Schmidt Lat. mola, sed res prorsus dubia.

Πάλμη· γέρον.

'Palma, parma', Soping. et est parma post Polyb. VI c. 22, 1 non ignota Graecis. *Parma* autem et *palma* apud Latinos interdum promiscuum usum iniisse satis constat (cf. Tibull. I, 9 u. 82). Cum tamen Thraciae originis parmam ipse Hesychius dicat (πάρμη· Θράκιον ὄπλον, σκεπαστήριον, †κόνδοτρον¹) θυρεῶν), a Romanis aduentivum uocabulum Graecis uenisse in usum non dixerim.

Τορτύρα· τῶν κεραμιῶν προμήκης πνυθμήν.

Τορτύρα, quod Schmidt suadet, audacior mutatio uidetur. *Τορτύρα* autem cum Graecis auctoribus ignota sit, componendum erit Latinum *tortura*, inferioris Latinitatis uocabulum. Obscurum *τορτυρόμενον· νιφόμενον* seponere satius duxi, itemque *τορξιμός*, cuius et significatio et per litteram x finitum thema Latini uerbi, quod est *torquere*, familiam aduocare uidetur²).

B.

Ἄβλαροι· ξύλα.

Perperam Schmidt secundum Pearsonem *applare* contulit, pro quo et *apalare* est, 'cochlear, cuius praecipuus usus erat in sumendis ovis teneris et sorbilibus' (Forcell.), quae *apala* dicuntur (ῥὰ ἀπαλά). Inde igitur *aplar* iam Pacuuius (Ribbeck, frag.² p. 136). Diuersum autem ab hoc est purum putum Graecum ἄβλαροι, cuius uocabuli thema est *uel*, Curtius⁵ p. 568 (cf. Lat. *ulōrum). Metathesi fit:

Fl + uocalis producta.

*ε-*Flη-ρο-ν*

*ά-*Flη-ρον*

εὔληρον (Ἴωνες, Bekker an. I p. 464, 2) *αὔληρον* ἄβλαροι

ἐλάρα (Hesychius. Dor.?)

ἄλαρα
(Hesychius)

1) Etiam corruptelae huic Latinum aliquod uocabulum uidetur subesse.

2) * tamen apparet etiam in *τροξιμόν* (τροκ-σιμο-ν)· τὸ ἀγριομάρουλλον, plantae nomen apud Tittmannum Zonar. p. CXX.

Αβλαρος igitur est τὸ τοῦ δόρατος εἰς τὸν ἀλὸν τῆς ἐπιδορα-
 τίδος ἐμπλεκτον, ligneum quidem hoc, sed, ut ita dicam, coch-
 leatum, cuique torquendo et uertendo inducitur ἡ ἐπιδορατίς.
 Vides radicis uel propriam uim ac potestatem.

Βακνίδες ὑποδημάτων.

Memores glossarum, ueluti *baclae*: ὑποδήματα γυναικεῖα σκη-
 νικά', mutauerunt *βακνίδες*. Rectius tamen, opinor, Alberti:
βανκίδες, quo de uocabulo consulendus Hesychius s. u. Possis
 etiam *βασιλίδες*, uide Poll. VII § 85.

Βάσκιαι δεσμαὶ φρυγάνων.

βασκευταί φασκίδες, ἀγκάλαι, cf. *διάφουσον* φασκίς¹⁾.
 'Fasces' cum sint Plutarcho (Popl. c. 12) *φάσκης*, cumque ipse
 Hesychius opera uocis *φασκίδες* (ἀγκάλαι i. e. fasciola, qua
 librorum compages cohibetur) exponat *βασκευταί*, equidem
 numquam crediderim etiam haec, *βάσκιαι* et *βασκευταί*, esse
 pro *fascies*, **fascitores*²⁾. Itaque bene Graeca uocabula statuens
 componam *βασκαίνειν*, *fascinare*. Utrumque duco ex radice
b(h)adh (Grassmann KZ XII p. 120), cuius est nectendi uis.
Βασκαίνω autem est pro *βαθσκαίνω, elisa consona ante σκ,
 ut id fit in *διδαχ-σκω, *dic-seo. Confirmat hoc significatio.
 Dirae enim et defixiones a Graecis uocantur *καταδέσεις*. Cuius
 uocabuli uis propria eadem est, quae elucet ex *βάσκιαι* δεσμαί.

Βρηνδεῖν θυμοῦσθαι, ἐρεθίζειν.

Comparant *frendere*, quod ego ita tantum sequor, ut *βρην-*
δεῖν non aduenticiū, sed bene Graecum uocabulum statuam.
 Omnino Curtii⁵ p. 530 comparatio in hunc modum producenda
 erit: Graec. *βρέμειν*, *βρόμος*, *βροντή*, *βροντήσια*, *βρηνδεῖν*, Lat.
fremere, *fremor*, *fremitus*, *frontesia* (Buecheler Rh. M. XXXIX
 p. 408), *frendere* (quo de aliter iudicat Curtius⁵ p. 203. — Cum
βρηνδεῖν cf. Scandinau. *brim* 'brandung').

Παρείχουλον ἀπόφασις ἄρχοντα.

1) Scrib. *διαφῶσα* i. e. *διαφῶσα* fasciola, cuius opera tamquam coale-
 scant singuli librorum quaterniones.

2) Mutatae litt. β et f ego omnino unum tantum noui exemplum:
βίτ = *fit* (Wannowski l. l. p. 178). Corssen I² p. 172 not. contra Schuchard-
 tium I p. 183.

Schmidt: *periculum*, sed quid fit explicationi? Ego totam hanc glossam partem alicuius interpretamenti esse censeo, cuius lemma expulsum sit. An: *παρεῖ[ναι τὸν σφόδρα νέον ἢ σίμ]-βουλον ἀπόφασις [ἦ] ἄρχοντα?* Vide Solonem apud Stob. flor. 117, 6.

*Πτέρνα· πετρά.

Du Cange *πέννα*, penna, flagitante ordine. Sed caue statim Latinum medicum adsciscas. Explicatur potius *πτέρνα* (calx, cf. Phot. u. *πτέρην*), similiter sane atque in Etym. M. p. 694, 8: *πτέρνα παρὰ τὸ πετῶ πετέρνα καὶ συγκοπῆ πτέρνα* etc.

Ποῦτριν (*πούριν cod.)· *σαπρόν* (Meineke Philol. XII p. 553, *σαθρόν* cod.).

Πύθειν est *putrefacio*, inde Aeoles *κατὰ ψίλωσιν* potuerunt dicere *πούτριος* (de ου uide Meisterum, dial. I p. 76). Dubitationem tamen mouet nomenclum *-ιν* pro *-ιον*. Nec uidentur infimae aetatis Graeci Latinum *putre* ignorasse. Cf. *ποντάνα*.

Cap. III. Interpolata.

§ 1. Glossae integrae.

A) *Medicae et ἐρμηναί βοτανῶν*. Cf. p. 301.

Ἄβιν· ἐλάτην, οἱ δὲ πεύκην.

Ἄβιν uidetur esse pro **abim*, cuius modi formam quondam fuisse testatur compositum *abie-gnus*. Terminatione tamen (*-ιν* pro *-ιον*) etiam hanc glossam puto nouitatis speciem prae se ferre. Cf. *Κῦρι* (*Κύριε*) CIG IV no. 7336. Quamquam uestigia eiusdem mutationis in utraque lingua etiam uetustiora non desunt (Benseler stud. III p. 149 sq.).

**Γέντερ· ἡ κοιλία*. uenter.

Agnouerunt Ahrens II p. 57, Curtius⁶ p. 600. Alii dubitauerunt, cf. notam Schmidtii.

Γ pro *Ϝ* in Hesychiano lexico saepius occurrere notum est. Notum etiam uehementer hac de re uiros doctos inter se dissentire. Ex litteratura autem potius quam ex pronuntiatione illud *γ* tantum non ubique intellegendum esse ne ego quidem negauerim. Attamen sunt pauca, in quibus etiam locutos

esse ueteres illud γ ab omni parte mihi fixum et stabilitum est. Γουάναξ et γουελένα affert disertis uerbis grammaticus Bekkeri, anecd. III p. 1168, licet semidoctus rem turbauerit. Άγουρος (= ἄφωρος) noui ex Du Cangio. Γούπα (= βούπα) et γανίζω (= βανίζω) praebet Mullach p. 136. Ponticos Graecos uel hodie dicere *agutos* pro reliquorum *autos* (αὐτός) communicauit mecum illius regionis indigena. Albanensium *νέ-γούλι* (= Lat. nebula) affert Schuchardt II p. 501. Accedit analogia Romanensium. Lat. *vastare*, It. rec. *guastare*, Franco-Gall. *gâter* (cf. *quanto*, *gant* et Latina etiam *unguere*, *ungere*, Schuchardt II p. 481 sq.). Quae cum ita sint, Hesychiana *γέντεσ* (uenter) et *σέργοι* (cerui) satis mihi firmata uidentur esse. Cum posteriore nescio an utile sit comparare Lat. *seruiens*, It. rec. *sergente*.

Ἐμορτεν· ἀπέθανεν, quibus subiungam:

ἰσήμορτεν· ἀπέθανεν.

Curtius uerb. II² p. 11 Graecam esse censet glossam. Cf. *μορτός· θνητός*, Hesych. Sed quoniam Byzantinis *μόρτης* (mors) in usu fuit, antiquae formationis laudem dubito num mereat glossa. In actiua forma *ἔμορτεν* (mortuus est) non offendendum est. Cf. *πραϊδέειν praedari* et contraria ratione *ξογεύεσθαι rogare* (Malalas p. 322, 20, *ξογεῦσαι* ibid. p. 410, 13). Ἰσήμορτεν Curtio est *ἰσ-έμορτεν*, in quo *ἰσ-* sit dialectice dictum pro *ἔξ*. Schmidt audacius *κῆμορτεν*. Fortasse nihil est nisi ἤμορτεν, quod corruptum in ἱμορτεν restaurator lexicī (cf. p. 305) intra ea uocabula posuit, quae incipiunt ab *ι*. Ubi rursus quod deprauatum euasit *ἰσήμορτεν*, culpa est earum quae antecedunt glossarum, *ἴση*, *ἰσηγορεῖ* etc. usque ad *ἴση μοῖρα*.

Πίμεντα· φάρμακα (pigmenta).

πιμεντάριος· φαρμακός καὶ μυρψός (pigmentarius).

Vocabula Byzantinis tritissima. Quendam *ἀπιγμέντις* ut *ἐπὶ τῶν ἀρωμάτων* inter dignitates aulenses affert Lydus de mag. III c. 20. Quod addit glossae Fauorinus, *βοτανολόγοι*, minus puto sensum quam originem glossae explicare.

Elisae autem gutturalis ante *m* litteram exempla non desunt, cf. *ūmidus* = *ugmidus (ὕγ-ρό-ς).

B) Nomicae glossae.

ἄβεις· ἔχεις. habes.

De Latina uocis ἄβεις origine fuerunt, qui dubitarent, ἔχεις statuentes pluralem uocis ἔχης (anguis). Itaque Schmidt Rh. M. XI p. 622 ἄβεις dialectice dictum pro σῆπες censet, Philol. XIII p. 218 Macedonicam glossam agnouit (Sturz de dial. Mac. p. 31). Sed obstat in explicatione positum ἔχεις, Hesychio cum sollemne sit ὄφεις¹⁾. Latinam si statuimus glossam, omissa adspiratio nullam offensionem praebet. Nam *abeto* iam in inscr. Pompeiana occurrit, CIL IV no. 2013, 10. Cf. Schuchardt II p. 351. ἄβειν, ἄβειν, ἀβιτεύσει nouit Du Cange. Quamquam μεταβῶν· μετασχῶν (Hesych.) num huc faciat, nescio. Placet enim Vossii μεταλαβῶν. Originem autem glossam duxisse puto ex alicuius stipulationis formula. Vide Ottonis thes. iur. Rom. III p. 1710: Ἀκουιλίανη ἐπερώτησις, οἷον τὸ ὅπερ σοι ἔχρῶ-
στον, ἔχεις λαβῶν;

Ἀμβιτιῶν· ἐπιτηδεύων παρεκβάλλειν τινὰ τῆς αὐτοῦ
ἐξουσίας.

Musuri ἐφρετικόν uerbum ἀμβητιῶν reiciendum est. Cf. Ξυμβασεῖοντα Thucyd. VIII c. 56, διαβασεῖων Cass. Dio XL c. 32, διαβησεῖω, Agathias apud Suidam. Contra ἀμβιτεύειν, ἀμβιτιῶν (*ambitio*), ἀμβιτιῶν (tamquam *ambitans*) Byzantinis usitatissima sunt (Wannowski l. l. p. 87). Iam igitur suppeditauimus ex Graecis fontibus illud *ambitare, quod in uulgari Latinitate frustra quaesiuit Groeber explicans Italicum 'andare', Woelfflinii arch. I p. 238.

Interpretamentum Hesychii cum diuersum sit a similis argumenti scholiis, quibus ἀμβιτος λέγεται ἐπιθυμία τιμῆς, δωροδοκία, περιδρομή, φθορὰ κρίσεως uel etiam φθειρόντων τὰς κόρας (Labbaeus p. 5), certam aliquam actionem uel legem uidetur respicere.

Ἀντικένσωρ· ὁ τοὺς νόμους μεμαθηκώς. antecessor. Quod debemus exspectare, ἀντικήνωρ, habet Lydus de mag. III c. 27. Cum Hesychio facit codex Palatinus anthologiae

1) Cf. u. δίβαν, δίφατος, εἰλυσπᾶσθαι, ἐλέννον, Ἐλεῶν, ἐλλόπιδας, ἕρας ποικίλος, κοτυληδόν, ὕδρα etc.

XI, 367, cuius lectio est ἀντικέσσορ(ο). Ἰντερκέσωρ legitur simile uerbum in glossis iuris. Dixeram autem nos debere expectare ἀντικήνωρ non sine causa. Nam ut Byzantini in μίνσος, significantes productam uocalem suo more incerta quadam infixā nasali, seruauerunt Latinum *missum* (= *mit-tum), ita dicendum eis erat etiam ἀντικήνωρ = *antecessor* (*antecēd-tor). Sed uides hic, ut saepe alias, liberum nec ad amussim exaequatum loquendi usum. Nec sufficit ad pronuntiationis fluctuationem confugere, quae tum erat inter ε̄ et ē (ε et η). Quid enim, si apud Hesychium praeter κένσος et κήσος legitur etiam κίνσος? In ἀντι- uero pro ἀντε- posito uulgaris illius etymologiae usus cernitur, de quo iam supra diximus. Illa denique incerta nasalis, de qua modo uidimus, ne a Latina quidem lingua uulgari abhorret. Cf. *quiescit* de Rossi no. 451 (= *quiescit*) a. 397 p. Chr.

Antecessor principio militaris erat uox et quidem inde ab argentea aetate. Est, qui praemittitur agmini, speculator, quem antecursorem dicit Caesar b. c. I c. 16. Cf. Sueton. Vit. c. 17. Mansisse hunc usum docet a Du Cangio laudatus Leo tact. 4 c. 23. Inde antecessor fit etiam uel iurisprudentiae uel sacrae doctrinae tamquam προηγούμενος. Sollemne autem est et uel cognominis instar uocabulum iuris consultis, ueluti Theophilo, auctori Graecae periphrasis institutionum. Iulianus antecessor occurrit in anthologiae modo laudato epigrammate. Aliam uim uocabuli indicant glossae iuris: ἀντικένσωρ· ἀντιγραφεὺς διαθήκης (cf. Bekkeri anecd. III p. 1097), unde Salmasius ad script. hist. Aug. p. 480 a: 'antecessor est iuris peritus, qui testamentum dictat'.

* Βάλλεκα· ψῆφον. balluca.

Comparant glossas: Valuca: γήδιον χρυσού ἀκαθάριστον, uel γῆ χρυσώδης χρύσαμμος. 'In balluca, quae Graece χρύσαμμος appellatur', l. 1 t. 2 cod. Iust. XI, 6. 'Minutum calculum' illud Hesychianum ψῆφον recte interpretatur Harduin ad Plin. nat. hist. XXXIII c. 4, 77, ubi Hispaniensium alicui linguae uocabulum tribuitur, cuius cognatum apud Armoricos repperisse sibi uisus est Sparschuh Philol. V p. 257. Ad Graecos uero,

quorum auctoribus omnino deesse uidetur, migrauisse Ibericam uocem per Italiam satis documenti est iuris consultorum huius aduenae familiaritas (uide Heumanni 'handlexicon zu den quellen d. römischen rechts' s. u.).

Ceterum non uideo, cur in lexicis feratur ballūca, producta paenultima. Quod nititur loco Martialis XII, 57 u. 9, ubi Turnebus et Salmasius:

'illinc balucis malleator Hispanae'.

Optimus autem codex Thuanus cum habeat medelam nulla docta fraude occultam *pollicent* (*pallidus*, corr.), iure Schneidewinus recepit in textum iam in margine alius libri adscriptum illud: *paludis*. Hesychianum uero βάλλεκα collatis uocabulis Σικελός et Siculus, σκόπελος et *scorpius*, commendat et ipsum *ballūca*. Quamquam posse uocabulum aduenticium terminationum Latinarum (-ux, -ūcis et -ūca) similitudini se accomodauisse non pernegauerim.

Γέντιοι· οἰκείοι.

Temptauerunt γήσιοι, ἔντιμοι, οἱ Κεῖοι. Fortasse, quamquam non mordicus teneam hanc coniecturam: γεντικοί. 'More gentico', Tac. ab exc. III c. 43. VI c. 33. Possis etiam γεντίλιοι, nam γεντήλιος frequenti usu tritum erat Byzantinis (Du Cang.).

* Γλέβα· ἀξίωμα συγκλήτου. gleba.

Σύγκλητος est senatus (Polyb. I c. 11), ἀξίωμα συγκλήτου census senatorius. Perturbatum locum Lydi de mag. I c. 34 omnino missum faciam (uide Schoellii XII tab. rel., notam ad p. 39). Quid autem sibi uelit lexicographus, intellegitur ex eis, quae Du Cange in glossario Latino de gleba senatoria disputauit. 'Glebalis functio, pensio, praestatio etc., certum uectigal, quod pro possessionibus ac postmodum in modum oblationis imperatori a senatoribus pensitabatur'. Cf. l. 2 cod. Iust. XII, 2, ll. 7—17 cod. Theod. VI, 2.

Ipsa gleba ut ponatur pro functione glebali, fit ex schemate quodam iuris consultorum dicendi generi proprio: est tamquam 'res pro uectigali rei'. Similem in modum *fossatum* (fere idem quod *fossa*) esse potest etiam 'obligatio, qua fossatis urbium reficiendis tenentur ciues' (Du Cang.).

* Δάμνον· δεινόν. *damnum?*

Schmidt ed. mai: *damnum*, ed. min.: ἄδαμνον. Nec argumentis prior ratio confirmari potest nec placet parum scita explicatio δεινόν. Itaque ne ego quidem grauiorem corruptelam subesse negauerim. Verum fortasse est: δάμνιον· ἄγγειον. Nam Νίκανδρος καὶ Θεωρίδας ἀπὸ τοῦ δάμνασθαι προφέρονται ἄσυνδέτως δάμνιον, dicit scholiasta ad Hom. γ 444, quem uersum respicit glossa. Alii non ἄσυνδέτως scripserunt ibi δ' ἄμνιον. Cramer anecd. Par. III p. 436, 11.

Δηλάτωρ· κατηγορός. *delator.*

Δηλάτορας τοὺς διαβόλους καὶ συκοφάντας καλοῦσι Ῥωμαῖοι, ex Cedreno Du Cange. Qui idem praebet δηλατορεύειν, δηλατορεύεις, δηλατωρία, alia.

Δηληγατιῶν· ἀφορίζων. *delegatus.*

Glossae iuris: διληγατεύω· ἐκτάσσω et ἐδελεγάτεον· μετετέθημην. Quae una cum Hesychiana quo ualeant, docet Faourinus: δηληγατιῶν κατὰ Ῥωμαίους ἢ ἐκταγή τοῦ σιτοπομπιῶν καὶ ἡ ἀννόνα. Δηληγατιῶν igitur est, qui delegati munere fungens annonam curat uel ἀφορίζει. Etiam in iure Romano occurrit delegatio, 'quae ab amplissima praefectura in diuersas prouincias ex more quotannis emittitur', census nempe annui indictio (Heumann. l. l. u. *delegatio*).

Δηπορτάτος· ἐξωρισμένος (Alberti. ἐξορισμαῖος cod.).
deportatus.

Δηπορτάτης est in glossis iuris et explicatur: ὁ διηνεκῶς ἐξοριστος, ὁ ἐν νήσῳ περικεκλεισμένος. De ipsa re uide Ulpianum Dig. XLVIII, 13, 3: 'peculatus poena aquae et ignis interdictio, in quam hodie successit deportatio'.

Διφένσωρ· ἐκδικος et διφένσωρ· βασιανιστής, κριτής.
defensor. Cf. p. 305.

Vocabulum *defensor* cum suis cognatis (διφενδάριος, διφένδεις, ἀδεφένδεντος, διαφενδέειν etc.) uaria significatione frequentissimum est Byzantinis. Noti sunt defensores illi uel prouinciae uel ecclesiae: hic habemus defensorem iustitiae, iudicem. Quam eandem uim accepit uocabulum ἐκδικος, quod scite glossatores iuris interpretantur per ἐκδικητής, nimirum

qui iudicando causae finem faciat. *Ληφένσωρ* uero et *ἔδικος* significationis uinculo tam arte coniuncta sunt uerba, ut *ἐκδικούς* uel milites defensores tactici appellarent. Glossae iuris: *δεφένσορες· οἱ μετὰ τοὺς κουρσῶρας ἦτοι προμάχους ἐπακολουθοῦντες πρὸς ἐκδίκησιν αὐτῶν.*

Ἐκπελεύει· ἐξωθεῖ. expellit.

Feruntur *ἐξ-* et *ἐκπελλευθῆναι*, *ἐκπελλευτής* etc. Glossae iuris: *ἐκπελάτωρ· πᾶς ὁ αὐτοκράτωρ διοικεῖν λαχὼν τὸν πόλεμον.* Itaque uidetur glossa et ex nomicis et ex tacticis esse.

Ἡδικτον· συνοκτικόν. edictum.

Συνοκτικόν Hesychius ipse dicit *συνδεδογμένον*. Iam cum glossis iuris *ἔδικτον* explicetur per *δικαιοδότημα, διάταξις, παραγγελημα*, non per *συνδοκτικόν*, cumque hoc rursus satis prope alludat ad glossam Cyrillianam (codicis Vindobonensis) *ἴνδικτον· συνοδικὸν ἢ συνδεκτικόν*, Hesychianus locus turbatus uidetur.

Κάστελλος· ὄνομα τόπου ἄνω φέροντος καὶ κάτω φέροντος καὶ μερίζοντος τὸ ὕδωρ. castellus.

Festus p. 70: 'diuidicula antiqui dicebant, quae nunc sunt castella'. Sed noli ob hunc locum Hesychianam glossam speciosum documentum putare Latini apud doctos Graecos studii. Inferioris enim aetatis sciolus interpolator aquae ductus descriptione insipida et parum eleganti uel ipse se prodit. Praeterea intereuntis neutrius generis aetatem indicat masculina forma *κάστελλος*. Ut est *castellus* Dig. XXX c. 41, 10. 'Sed si cancelli sint uel uela, legari poterunt, non tamen fistulae uel castelli'. Du Cange laudat Scylitzam: *ὁ δὲ βασιλεὺς τοὺς δὲ τῶν ὑδάτων ὄγκους ἐποιήσατο τοὺς τὸ ὕδωρ τῇ πόλει εἰσάγοντας καὶ τοὺς δεχομένους τοῦτο καστέλλους.*

*Κηρησήτωρ· ὁ τὴν γῆν μετρῶν. censitor.

Schmidt comparat Isidori glossam 'censitores: agrimensores'. Fuerunt autem censitores imperatorum emissarii, qui census causa singula praedia metirentur describerent aestimarent (Heumann, u. *censitor*).

*Κονδούκτωρ· μισθωτός. conductor.

Addatur uocabulum Du Cangio. *Μισθωτός* uocatur conductor, quippe qui conducat cum spe praemii locatum. Inde glossae

iuris κονδούκτη· ἀγωγή ἀρμόζουσα τῷ μισθωσαμένῳ, κονδούκτωρ· μισθωτής. De usu Romanorum iuris consultorum uide Heumannum, u. *conducere*.

*Κυαιστειωνάριοι (κυαιστειωμάριοι cod.)· βασανισταί. quaestionarii.

Etym. Gud. p. 335, 9: κοιαστῶρ, βασανιστής, Ῥωμαϊκὸν ἀξίωμα καὶ κλίνεται κοιαστῶρος. ὁ συζητητῆς καὶ ἐρευνητῆς ἐπὶ χρήμασι¹⁾. Romanis antecessoribus uidetur uocabulum non in usu fuisse.

Κωδίκιλλα· σύμβολα ἀρχαῖα (Schow. σύμβουλα ἀρχαί cod.). codicilli.

Cramer anecd. Par. IV p. 52, 4: ἡ μετὰ τῆς διαθήκης βουλή. Ῥωμαῖοι. χάριτος ἔγγραφος. Spectat glossa ad imperatorum codicillos et insignia illa, quibus utebantur in mandandis muneribus officiis negotiis. Nescio igitur, an Schowii coniecturae ἀρχαῖα praetulerim ἀρχεῖα, ut 'dignitatem codicillariam' inuenimus in codice Theodosiano (Heumann, u. *codicillus*).

*Κώδιξ· βιβλίον νομιμὸν. codex.

Observatum est Latina uocabula, quae terminantur in *-ex*, Graecos suo loquendi more finiuisse per *-ιξ* (Dittenberger Hermes VI p. 145). Inde Plutarcho (Galba c. 4) Vindex est Οὐίνδιξ, inde est ἄλιξ = *alex*. De uocabulo κώδιξ uix opus erit monere κατ' ἐξοχὴν sic appellari codicem Iustinianum, cuius etiam interpretibus sollemne nomen erat οἱ κωδικοῖται.

Sequitur glossa satis obscura, de qua explicanda desperavit Wannowski p. 262 not.

Λάρεις, λάραβες· τοὺς κυρίτας οὕτως Ῥωμαῖοι.

Eodem fere modo legitur inter glossas iuris, nisi quod accuratius ibi nulla uocalis anaptyxi est λάρβας²⁾.

Non pertinet ad uetustissima Italica glossa, sed fluxit e scholiis nomicis (Lobeck in Seebodi misc. crit. I p. 732). Κυρίττειν est πλήσσειν, proprie de bubus cornu tudentibus, deinde etiam, ut uidetur, de illis cernitis (Preller röm. mythol.³

1) Sequitur tam futilis originatio, ut nullo sensus detrimento totam eandem transferre in uocabulum κενσήτωρ glossator iuris Labbaei potuerit.

2) Similiter: *larualem* (*larualem*) in libris est Priap. XXXII u. 12.

p. 80), hominibus lymphatis omnibusque porro, qui in rusticis orgiis ligneis laruis instructi saltantes ac ludentes per lasciviam furoremque agitabantur. *Πρόσωπα* novit Hesychius *κίριθρα, κλίνθια* etc. Idem u. *κυριτοί· οἱ ἔχοντες τὰ ξύλινα πρόσωπα κατὰ Ἰταλίαν καὶ ἐορτάζοντες τῇ Κορυθαλίᾳ* (scil. *Ἀρτέμιδι*, Ath. IV p. 139 b) *γελοιασταί*.

Hoc autem uel simile huic genus ludorum in Italia uel Christiana aetate tenacissime retinuisse rusticos, iam supra indicaui. Erant nimirum 'tempi della vendemmia, ne' quali al più basso ed oscuro uomo che vi sia è lecito dire al più alto signore e alla più nobil donna che veda tutte le ingiurie che vuole', uerba incerti auctoris apud Villoisonem anecd. II p. 316. Qui addit: 'per totum uindemiae tempus Baccho pleni esse ac furere prorsus uidentur. Tria enim praeter omnem consuetudinem modumque factitant, esum, uindemiam, clamorem lasciuientium . . . , non homines uidentur, sed Satyri ac Bacchi sacerdotes petulantes, iniuriis lasciuientes, luxuriantes'. Itaque uel lege opus erat, ne his paganorum ludis atque sacrificiis christianae fidei integritas immineretur neue homines dignitate clari laederentur. Inde fit, ut legamus apud Hagenum, anecd. Heluet. p. 248 not: 'antiqui enim ludentes publice deridebant, quoscumque uolebant. Sed cum prohibitum fuit hoc agi, laruas i. e. talamascas (?) de cortice arboris factas accipiebant et ad faciem suam illas adponebant, ne cognoscerentur etc.'.

Quae cum ita sint, cuius aetatis Hesychiana glossa sit, nemini puto non constare. Lares uero et laruas confuderunt Christiani paganos illudentes. Nam celebrari Lares solitos esse in rusticis illis sacrificiis non opus est monito.

Μίλια· τὰ †ἐξέθετα χρήματα.

Cf. *μείλια· μείλιγματα, χαρίσματα, τὰ ἀπόθετα χρήματα.* milia. (Nisi subest *μείλια* Hom., Windisch KZ XXVII p. 168.)

Μονητάριος· τὸ κέρμα ἐργαζόμενος. monetarius.

Ὀφικιάλιος . . . . . officialis.

Nescio an coniungam glossam cum ea, quae sequitur, praesertim cum extra ordinem haec posita sit, in hunc modum:

Ὀφικιάλιος· [ἐπηρετῶν] ὀφειλόντως, πρεπόντως, δεόντως.

Πεκούλιον· βαλάντιον. peculium.

Wannowski p. 129: σύσια ὑπεξουσίον ἢ δούλον. Frequens etiam πεκουλιάζεσθαι, peculium colligere.

Πρατικῶν· κῆρυξ. praeco.

Πριμιλιγιῶν· τιμῶν (Schm., τιμῶν cod.). priuilegiorum.

Vox multifariam detorta occurrit apud Suidam: *πριμιγγιλίων· τιμῶν*, ἤτοι βασιλικῶν δωρεῶν, ἢ προνομίων, apud Zonaram p. 1581: *πριμιλογίων· τιμῶν βασιλικῶν. προνομίων*, rectius in glossis iuris: *πριβιλέγια· προνόμια*, cum scholiasta Basil. a Du Cangio laudatus habeat: *πριμιλεγιάριος*. Hoc in promptu est, iam Latinos vulgari quae dicitur etymologia ludentes ex *priuilegium* uoce fecisse *primilegium*.

Πριουάτον (πριούατον Schm., cf. p. 288 not.)· τόπος ἐργαστηρίου. (Suidas: Ῥωμαία ἢ λέξις.) priuatum.

Praeplacet δικαστηρίου. Cf. gloss. iur.: *πριβάτον· δικαστήριον τὸ ἀπαιτητικὸν καὶ ἐξεταστικὸν τῆς κεκρυμμένης αἰτίας*.

Ῥεφούγια· δεμπτά. refugia.

Paulo supra cum sit *δέπεις· δέψις, δεπου...*, Schmidt ex Theognosto restituit *δεπούδιον*, ad quod pertinere uult *μεμπτά*, quod corruptum in *δεμπτά* depulsum sit ad *δεφούγια*. Rationem probo, malim tamen *πεμπτά*. Dicebant enim teste Du Cangio *δεπούδια πέμπειν (δεπουδιατεύειν)*, repudium mittere.

Σήλεκτος· χαμαιδικάστης (χαμοδικάστης cod.). selectus.

Cf. Phot. et gloss. iur. Iudex pedaneus uel priuatus. Publici enim iudices cineti appellabantur, Du Cange.

Σπόρτουλον· τόκον. sportulam.

Satis scite glossae iuris: *σπόρτουλα· χρήματα δημόσια. τὰ ἐν σπυρίδι διδόμενα ξένα*. Ibidem occurrunt *σπόρτουλα ἐκβιβαστικά (ἐκδικαστικά?)* et *σαλάρια τὰ διδόμενα τοῖς συνηγόροις*, quibus quidem sportula profecto est τόκος.

Τίτλος· πτυχίον ἐπιγράμμα ἔχον. titulus.

Vocabulum Byzantinis frequentissimum. Cf. *τιτλάριον, τίτλωμα, παράτιτλος, τιτλοῦν, προτιτλοῦν, ὑποτιτλοῦν*.

Φειδικόμισος· ἢ διὰ μαρτύρων πίστις. fideicommissum.

Φειδεϊκόμισος (-μῖσος cf. p. 351) maluit Meursius gloss. Graecobarb. p. 599. Parum scitam dicunt explicationem iuris periti: mihi abstinendum iudicio. De masculina forma neutrius locum occupante iam dixi p. 354.

Φέρι ἄργιε [ἡ ἄργιαι, scriptura tantummodo, opinor, diuersa]. *feri*.

Quo iure nomicis glossam tribuerim, docent loci iuris consultorum, quos collegit Kalb, Woelfflinii arch. I p. 83. Aliud est *φέρι* apud Plut. Marcell. c. 8. Idem quod *παῖε*. Τὸ γὰρ τύπτειν φερῖρε οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσι.

Φίσκος· δημόσιον. ταμείον πολύχρημον. *fiscus*.

Φισκοσυνήγορος· ὁ ταμείων συνήγορος.

Aduocatus fisci', Du Cange u. *φίσκος*.

C) Notitia dignitatum quaeque similes sunt glossae ad aulam uel ecclesiam Byzantinam spectantes.

*Βιστιαριον· τόπος, ἐν ᾧ τὰ χρήματα τίθενται καὶ τὰ ἱμάτια τοῦ κοινοῦ. *uestiarium*.

Cf. *ἀβεστάριος*, quamque statim subiungere liceat glossam Hesychnianam: *πρωτοβεσθάριοι* (*πρωτροπεσθάριοι cod.)· ἐπιτροπήν ἔχοντες [τοῦ βεστιαρίου]¹⁾. Est autem *βιστιαριον* κυρίως, ἐν ᾧ τὰ βασιλικὰ ἐνδύματα φυλάσσονται, deinde omnino *χρήματα*, thesaurus. Unde Albanenses usque ad haec tempora: *vistiariu* (trésor).

Δούξ· ἡγεμών, ἄρχων. *dux*.

Nota sunt: *μέγας δούξ*, *δούκας*, *δούξ δονικῶν*, *δούκαινα*, *δουκάτον*, *δουκικός* etc.

Κομενταρίσιος· τὰς ἐγγραφὰς τῶν ἐγκλημάτων δεχόμενος. *commentariensis*.

Wannowski p. 192. Legendum *κομενταρήσιος*.

*Κόμης· ἄρχων, ἡγεμών. *comes*.

Erant comites prouinciarum, orientis, consistoriani, rerum priuatarum, domesticorum etc., multifaria cuiusuis gradus hominum cohors. Fortasse tamen ex tacticis glossa est. Cf. gloss.

1) -*θάριος* fortasse est pro -*τάριος* significatque in sibilam uersam una cum *i* uocali litteram *t*. Cf. Lat. *pre-ti-um*, It. rec. *prezzo*.

iur.: κόμησ· ὁ μιᾶς κούρτης ἄρχων, ᾧ καὶ ἑκατονταρχοὶ ὑποτάσσονται.

Κομισιτόριον· θείον συνέδριον. consistorium.

Κονσουλάριος· ὑπατικός. consularis.

Οὐεριδάριος· βεριδάριος. ueredarius.

Veredarius (courier, eilbote) et priscae et infimae Latinitatis est. Veredis antiqui dixerunt, quod ueherent rhedas, i. e. ducerent, Fest. p. 372. Βεραίδουσ δὲ Ἴταλοῖσ εἶναι δοκεῖ τοὺσ ἵπποζυγίουσ ἵππουσ, ὅπερ ἐστὶν ἔλκειν τὸ ὄχημα, Lyd. de mens. I c. 28.

Πριμικήριος· ὁ πρῶτος τῆσ τυχούσησ τάξεωσ. primicerius¹⁾,

qui primus notatur in tabula cerata. Eodem modo dicebatur σεκουνηκήριος (Wannowski p. 7), τερτιοκήριοι (id. p. 188). Iulianus quidam πριμικήριος τῶν νοταρίων occurrit apud Phot. bibl. p. 57b, 33B.

Ῥεγεονάριος· γειτονίαρχοσ. regionarius.

Sunt regionum praefecti, quibuscum σεβαστοφόροσ coniungit Suid. u. Ἀγουστεῖον. Alii uicomagistros intellegunt (Wannowski p. 164).

Σέκρετον· συνέδριον. secretum.

Longe patet Lat. *secretum* uaria et forma et significatione apud Byzantinos. Sunt etiam haud alieni ab hodierno usu aulensi, cf. Etym. Gud. p. 83, 3: ἀσηκρήτης (a secretis, 'geheimrat')· συγγραφεύσ· ὁ τοῖσ τῶν κρατούντων μυστηρίοισ ὑπηρετούμενοσ etc.²⁾.

Τέμπλα· τέμπλω ἐπίσημα.

Sat obscura glossa. Τέμπλω omisit Photius. Partem quandam aedium sacrarum, qua excludebantur laici, a Byzantinis ac Neograecis templum uocari uereor, ne nihil nos promoueat. Suberitne Templariorum ordinis aliquod insigne (ἐπίσημον)?

D) Sermo uulgaris. 1. Glossae tacticae.

Βάνδα (Alberti, μανδοτά cod.)· σημεῖα. banda.

Οἱ Ἴταλοὶ βάνδα καλοῦσι τὰ ἐν ταῖσ τάξεσι ἐπίσημα, ἃ κόν-

1) Latinis quoque in usu fuit, Heumann p. 481.

2) Σιγκηρεσ· ὑπηρεταὶ βάρβαροι. Lat. *sinceri* disiungas.

τοῖς ἤρτηνται, ἀετῶν ἢ λεόντων ἢ δρακόντων ὑφάσμασι ποικίλοις καὶ παρασήμοις κατάστικτα, anecd. Par. IV p. 198, 8. Cf. Ital. rec. *bandiera*, nostrum *banner*, Neograec. *μπαμιτιέρα*.

Ἐξπέδιτον· . . . . . expeditum.

Supplenda est glossa ex Suida et Faurino: ἐξπέδιτα· τὰ στρατιωτικὰ πλήθη. Idem igitur ualet atque exercitus, quo de usu uide Du Cangium u. ἐξέρκιστον.

Κομιλατον· ἐξαίτησιν λαμβάνειν τοῦ ἀφεθῆναι. com-
meatum. (Leo tact. VIII, 4.)

Κοντουβεργνάλιος· σουσρατιώτης. contubernalis.

Λεγεών· πλήθος στρατεύματος ἢ τάγματος ἐξ χιλιάδων ἐξακοσίων ἐξήκοντα ἕξ. legio.

Numerus 6666 plane ineptus est. De forma *λεγεών* pro *λεγαίων* Dittenberger Herm. VI p. 142.

Inde a gl. *πρεσβύτης* Schmidt exhibet:

. . . . . πρέσβυς [*αλοράνομος*

*Πραιτώριον· τόπος, ἐνθα συνάγεται ὁ λαός. praetorium. (Nota inter *αι* et *ε* inconstantia.)

Quod autem antecedit, ut hoc statim absoluam, *αλοράνομος* suppeditat *ἀγορανόμος* glossamque *πραιτωρ*· *ἀγορανόμος* quantumuis inscitam. *Ἀγορανόμος* enim Graecis aedilis est, cum praetor sit *στρατηγός*, *ἐξαπέλεκτος*, rarius *πρόβουλος* et *ἀστυνόμος* (Cassius Dio). Wannowski p. 148.

Στατῶν (*στρατῶν cod.)· τὸ τῆς φυλακῆς (φύσεως cod.), ὅπερ ἐξέστη κατὰ φυλάς. statio.

Cf. *συνέδρα*· ἡ στάσις, ἣν νῦν *στατῶνα* λέγουσιν.

Φοσσάτον· ὄρυγμα (στρατόπεδον Suidas). fossatum.

Cf. *βύθιος (i. q. *βυθμός*)· *φόσσα*.

Franco-Gall. *fossé* est 'festungsgraben'. *Φουσσάτον*, *φωσσάτον* 'munimentum' nouit Wannowski p. 28, 220. Potest autem glossa etiam ex nomicis esse, cf. p. 352, eademque gromaticam (Pott, ztschr. f. d. alt. 1854 p. 323).

2. Vestimenta. Res familiaris. Supellex.

Βακάιον· μέτρον τι. bacarium.

'*Bacriionem*, genus uasis longioris manubrii', et '*bacar*, uas uinariū simile bacriioni' Festus p. 31. Prorsus segregandum

puto uocabulum a *bacca*, βάκκαρις (cf. Hesych. s. u.), quamuis confuderint haec recentiores (Loewe gloss. nom. p. 181). Vinarium autem uas quidni ducatur a nomine Bacchi? Est nota scriptio *Bacanal*. Nec per casum factum est, ut etiam *baccharium* exstet, licet paulatim obliuione obruta sit propria uis uocabuli: nam '*baccarium*: uas aquarium', Isidorus. Planti quoque deperditam fabulam rectius *Bacariam* dicemus (*Baccaria*, Loewe prodrom. p. 292). Infimam autem Hesychianae glossae aetatem indicat euanescentes Romanensium more canina littera interuocalis. Cf. It. rec. *dietro* (*diretro), *carbonajo*, *Pistoja* etc. Ne Franco-Gallis quidem ignotus est 'usage de prononcer les *r* comme des aspirations ou comme des *y*-grecs. On disait *Pahis* pour *Paris*, *payadis* pour *paradis*' (Schuchardt III p. 282).

Ἐξομπλον ἴσον. exemplum.

Latinam uocem uidit Salm. ad script. hist. Aug. p. 508e. Contra fuerunt, qui Hesychiana glossa perducti Lat. *ex-em-p-lu-m* (cf. *ex-im-o*) e Graeco *ἔξομαλόν iuberent descendere (Forcell. I p. 219). — Ἐξομπλον proficiscitur a Lat. uulg. *exomplum. Similia sunt, quae Schuchardt II p. 250 affert: *solomni*, *antomnarum* (cod. Bern. Verg. A. III u. 549). Vetustum *condumnari* (CIL I no. 197, 10) eiusdem fere notae est. Ἐξέμπλωτος, uariis figuris ornatus, ex Niceta et Eustathio affert Du Cange, idem exhibet etiam ἔξεμπλάριον. Albanensium ξόμπλεα nouit Schuchardt III p. 279. Graecos Ponticos audio usque ad hunc diem dicere ἔξομπλον, quo significant μέτρον τι, quo Hesychii quoque ἴσον referendum esse censeo.

Παρατούριον ἀντίπανον. κράσπεδον. paratura. antepanni.

Suidas: ἀντικαρατούρα ἀντικόσμησις ἢ ἄλλη εὐπρέπεια. παράτον γὰρ ἢ παρασκευὴ παρὰ Ῥωμαίοις. 'Institas sine lora, quibus ornabantur uestes, ornaturas dixerunt et paraturas', Salmasius l. l. p. 478 a. Ὀργας uocat eandem Cedrenus. Vocabulum autem *orna*, *ae* eiusdem fabricae est, quam quod Cyrillus praebet: ἠχώ, ἀντηχώ: *resona*. De terminatione *-ura* gliscente longius in sequiore Latinitate disputauit Thielmann,

Woelfflinii arch. I p. 69 sq. De ἀντίπανον uide quae Du Cange Schmidtio suppeditauit. Ἄντι pro ante est, ut in ἀντικένσωρ.

Σακέλα· ὅπου τὸ χρυσίον τίθεται.

σακέλιον· ὁμοίως.

Sunt saccella, sacculi, crumenae (Wannowski l. l. p. 290). Σακέλιον Ῥωμαϊκῆ λέξις ἐστὶ, φυλακὴν τῶν χρημάτων σημαίνουσα. ὅθεν καὶ σακελλάριον καλοῦσι τὸν ταμίαν καὶ φύλακα τῶν χρημάτων, Du Cange ex schol. Greg. Nazianz., ad quem omnino rettulit glossam Sauelsberg (Schmidt, auctar. emend. p. 43).

3. Ἐργαλεῖα.

Μάρρον· ἐργαλεῖον σιδηροῦν. marra, ligonis genus, Wannowski l. l. p. 40.

Ῥῆγλαι· σίδηρα ὡς ῥάβδοι. regulae.

Sunt autem 'hostoria', cf. supra p. 334. Hesychius u. ῥόχανον, ubi nonnulli legunt: ἢ ἀποριγλῶσι τὸ μέτρον (Salm. l. l. p. 437), ἀποριγλᾶν, regulis abstergere et aequare.

*Σερπενδύβουλουμ βέλ πλουμβίνουμ, Ῥωμαϊκῶς. Adscriptum est ab interpolatore u. στάθμη, ἐν ἣ ἀπορθεοῦσιν οἱ τέκτονες etc. (Bluemner technologie II p. 232). Fuit autem ab initio περπενδύβουλουμ etc. (perpendicularum uel plumbinum [= plumbeum]). Cum uero lexicī illa, de qua iam identidem dixi, diorthosis facta esset, proprium locum obtinuit additamentum tamquam glossa corruptumque est ex ordine litterarum σερπενδύβουλουμ. Ceterum, quod est -βουλουμ in terminatione, non -κουλουμ, eius rei culpa non carebit adiectium aliquod 'pendibile'.

Σουγλάριον· ἐργαλοθήκη (ἐργαλειοθήκη, gloss. iur.) Schmidt: theca *subulae* ('ahle'). Rectius Wannowski l. l. p. 17: *suculae*, fabrilis alicuius instrumenti ('winde'). *Subula* enim est σουβλα, σουβλίον (Du Cange) cf. *subla* CIL IV no. 1712, 3.

4. Varia. Dubia.

*Ἀβέσσει· ἐπιποθεῖ [θορυβεῖ]

ἀβήσσει (ἀβήσση cod.)· ἐπινοεῖ. *auescit, *auescit.

Cf. Schmidt. Rh. M. XI p. 622. Cyrillus Mosqu. ἀβέσω· ὀρέγω, ἐπιθυμῶ et ἀβήσω· ἐπινοήσω. Itaque Stephanus comparat:

praes. ἀλθέω, ἀλθέσω, fut. ἀλθήσω =
 „ ἀβέσ(σ)ω „ ἀβήσω,

minus tamen recte. Primum enim simplex σ nihil potest ualere in Cyrilli ἀβήσω, quoniam nihil ualere uolunt in ἀβέσω eiusdem auctoris. Deinde ἀβήσσει debebat Hesychius per futurum aliquod explicare. Sed iam de auendi uerbo uideamus, quod componitur cum Graec. *ἀλ-τ-ω (Curtius⁵ p. 386). Explicationes Hesychii ἐπιποθεῖ, ἐπινοεῖ (nam θορυβεῖ iure ad ἀραβάσσει refert Schmidt, quaest. Hesych. p. CXLIII) suppeditant animaduertendi uim, audiendi simul et capiendi notiones. Ἐπινοεῖν utrumque est, et animaduertere et cupere (Eurip. Phoen. u. 408). Docet idem Lat. *audire*, cum auendi uerbo cognatum. Quin ipsum *auere* olim uidetur animaduertendi potestatem habuisse, siquidem aliquid saltem ueri inest in ueriloquio ceteroquin inepto Varronis l. l. VI § 83: ‘*auris* ab *auero*, quod his auemus discere semper, quod Ennius uidetur etymon ostendere uelle, in Alexandro cum ait: „Iam dudum ab ludis animus atque aures auent, auide expectantes nuntium“ (Ribb. trag.² u. 34)’. Iam, ut saepe factum est, prisca Latinitas quasi rediuiua fit inferiore aetate. Quibus temporibus fuisse puto: 1. uerbum *auire*, unde est ‘*Abita: Desiderata*’ (Du Cange, gloss. Lat.). De coniugatione mutata audi Schuchardtium II p. 265 sq. (cf. *debire*, *lugire*, *miscire* etc.). 2. uerbum *auisare* (cf. *fauisor*, *fauisio* de *fauere* et iam prius natum *gauisus* de *gaudeo*, Loewe in Woelfflinii arch. I p. 32). Nihil aliud quam *auisat* puto Hesychianum esse ἀβήσσει· ἐπινοεῖ, quocum olim docti uiri (uide notas Alberti) composuerunt Franco-Gall. *auiser*. Duplex $\sigma\sigma$ ex analogia uerborum Graecorum se insinuauit, quae terminantur infinito numero in -*σω*. 3. uerbum *auessere*. Notum enim est in transitu linguae Latinae ad Romanensium idiomata facto quam latum campum obtinuerint uerba incohatina. Irrepsit illud *sc*, quod Diez docuit, initio quidem, ut seruaretur τὸ λῶτόνον. Deinde uero eas quoque formas occupauit, quarum paenultima ab omni principio sub accentu posita erat. Ex quo genere est Franco-Gall. *fnissons* (Mussafia, ‘zur praesensbildung im roma-

nischen' [Berichte der Wiener akademie, philol.-hist. classe. 1883] p. 6 sq.

Iam haec nouicia incohatius promiscuum paulatim usum inierunt cum aliis quibusdam uetustissimis, ut *capessere*, *arcessere* (Sittl in Woelfflinii arch. I p. 487. 515). Unde intellegitur, cur Placidus p. 18, 18 Deuerl. praecipiat: '*capessitur non per sc*'. Apuleius met. c. 11, 21: *glissebat* (cod. Laur., *gliscebat* male Eyssenh.).

Licebit igitur formare *auessere* (= *auescere), cuius uerbi testimonium puto *ἀβέσσει· ἐπιποθεῖ*.

Άγαρος· σκευφόρος· φορηγός.

Latinorum uulgare *agarus* subesse puto i. q. *agaso*, fortasse Graecis fontibus delapsum uocabulum (*ἀγάζων*). — '*Agaron*', Loewe in Woelfflinii arch. I p. 22. '*Agaso* uel *agarus*: minister officialis', Du Cange gloss. Lat.

**Άγραρεύεις· περιέρχῃ.*

Cum Graeco *ἀγρεύειν* (uenari, captare) conferri glossam uetat interpretamentum. Rectius Salmasius attulit Lat. *agrare* i. q. *ambulare* (Du Cange). Cf. *per-egr-inari*, sed bonae aetatis iam *peragrare* (Merguet lex. Cic. III p. 585). Inde glossae: '*peragrat· περινοστεῖ, περιέρχεται*'. Neque tamen emerim pro *ἀγραρεύεις*, labentis Graecitatis fetu, Cyrillianum facilius sane intellectu *ἀγρεύεις*. Vocabulum enim, quale sit *agrare*, in infima Latinitate prorsus nihil inauditi habet. '*Agrarabilis*' (quamquam arandi ui) nouit Du Cange. Dupliciter suffixum est *armarari* (394 p. Chr. De Rossi I no. 419). '*Auerer*, desirer avec ardeur', rursus Du Cange. It. rec. *essere* affert Schuchardt II p. 392, *negrezisc*, tamquam Lat. *nigrescisco, Gärtner, *räto-roman. gramm.* p. 128 sq.

Κουβηζός· στηβός (cod. *εύς*).

Pro *κουβιζός· στιβός*. Cf. Plin. XXIV c. 9, 38: '*foliis sibi cubitus sternunt*'. *Κουβιζιον· κλισία ἢ καθέδρα*, Suidas. De i elisa cf. supra p. 358 not. Suffixum -io- deminutium Graecorum est.

Μαγιστωρ· ἐπιστάτης· διδάσκαλος.

μαγιστόρους· διδασκάλους· ἐπιστάτας.

Cf. *Κοιπέτης*· *Θησέως παιδαγωγός* [καὶ *μαῖστωρ*, quod deleuit iam Fauorinus].

Μαγίστερ Zon. p.1327, Wannowski l.l. p.178. In forma *μαγιστόρους* uides uocabulum ex secunda in tertiam, deinde rursus ex tertia in secundam declinationem reductum.

Παγανός· *ιδιώτης, ἄφρων*. paganus.

Meursius, gloss. Graecobarb. p. 393: *ἀβάπτιστοι*. Cf. Suid. u. *ἀστράτευτοι*.

Σεργοί· *ἔλαφοι*. cerui. Curtius^b p. 600. Supra p. 349. Infimam aetatem indicat praeter *γ* digammatis uim obtinens sibilum *σ* (pro gutturali *Ϸ*). Cf. Alban. *τσέργεα*, Franco-Gall. *cierge* (tamquam *cergia).

Ταβερνία· *καπηλ* . . . .

ταβέρνων· *πανδοχείων*.

Fortasse rectius cum Zonara p. 1711:

ταβερνία· *πανδοχείον*.

ταβερνώων· *καπηλείων*. taberna. tabernarum.

Vides incertam transferendi rationem.

Τρακτεύει· *μηχανᾶται*. *τρακτωρία*· *μηχανουργία*. tractat. tractura.¹⁾

Φάτριον· *τόπον ὑπαιθρον, ἐρεπιον, φάνα*. atrium.

Atrium et *fanum* apposuit Schmidt, qui tamen in epecdosi uidetur sententiam mutasse. Iam fuisse foci locum in atrio uel 'fumosae' imagines maiorum in atrio seruatae (Iunen. VIII u. 8) possunt demonstrare. Vide autem, quae Miklosich denkschr. d. Wiener akademie XX (= alban. forschungen II p. 4) ex atrio deducit: Alban. *vótr-qa* (focolare), Rum. *vátre* (focus), Serb. *vatra* (ignis).

Neque quemquam haec reuera cohaerere puto negaturum esse. Quid autem fiat initiali *φ* et *ν*, commiseritne hoc alicuius uocabuli et sensus et formae nimia similitudo (*βάθρον*?), hoc decernere doctioribus relinquam. Non minus obscurum manet in explicatione positum *ἐρεπιον*. *Φάνα* autem non ad Lat. *fanum*, sed ad *φανή*, *φανός* rettulerim, quorum uis haud

1) a quo toto caelo distat *τράκτα* Ath. III p. 113 d, Cato de agricult. c. 76.

longe absit a foco et igne. Cf. φανάριον, schol. Oppian. Hal. V u. 430 (= ἰπνός). Cf. schol. Aristoph. Plut. u. 815 1).

E) Glossae sacrae. Cf. p. 303 sq.

1. * Ἀσάριον καὶ λεπτὸν ἐν εἰσιν, ἤγουν ζ' τῶν, ὃ ἐστι ἐν ἡμισυ λ°. τὰ δὲ δύο λεπτὰ κοδράντης εἰς ἤγουν ἦν γ'.
as, quadrans.

Matth. X, 29: οὐχὶ δύο στρούθια ἀσσαρίων πωλεῖται; Marc. XII, 42: καὶ ἐλθοῦσα μία χήρα πτωχὴ ἔβαλε λεπτὰ δύο, ὃ ἐστι κοδράντης.

Adiungenda statim sunt:

2. Κεδράντης· τὸ πᾶν ἢ λεπτὰ δύο, τὰ κερσαία.
3. * Κοδράντης· τὸ πᾶν ἢ λεπτὰ δύο. τὸ λεπτὸν ἑξακισχιλιοστὸν τάλαντου (unde soluas in gl. 1: ζ' τῶν).
4. * Κοδράντης· τὸ πᾶν ἢ τὸ τέταρτον τῆς φόλλεως (follis, non ante Constantini aetatem, Hultsch, metrol. p. 251). ἢ λεπτὰ δύο. τὸ δὲ λεπτὸν ἑξακισχιλιοστὸν τάλαντου, ὃ ἐστι νομμίον ἐν ἡμισυ (unde soluas in gl. 1: ὃ ἐστι ἐν ἡμισυ λ°. an N°?) ἢ κόκκοι τρεῖς. τὸ δὲ τάλαντον λίτραι 125 (cf. p. 312). ὃ δὲ κοδράντης νομμία 3 (in gl. 1: ἦν γ'), ὃ δὲ ἔσχατος κοδράντης τὸ τέταρτον τῆς φόλλεως.

Τὸ πᾶν ἢ λεπτὰ δύο explicari puto locum, quem exscripsi, Marc. XII, 42. Vidua enim cum λεπτὰ δύο dat, τὸ πᾶν i. e. omne suum largitur (u. 44: αὐτὴ δὲ ἐκ τῆς ὑστερήσεως αὐτῆς πάντα ὅσα εἶχεν ἔβαλεν, ὅλον τὸν βίον αὐτῆς). — Ὁ ἔσχατος κοδράντης pertinet ad Luc. XII, 59: ἕως οὗ καὶ τὸ ἔσχατον λεπτὸν ἀποδώς, cuius loco legitur Matth. V, 26: τὸν ἔσχατον κοδράντην. Forma autem, quae est κοδράντης clarior fit comparato Lat. vulg. *quodratu*s (Schuchardt I p. 173). Κοδράτους ἄρτους nouit Ath. III p. 114 e. Etiam *dodrans* facilius opera uocabuli *dequodrans, quam *dequadrans explanaueris. — Κεδράντης forma obscura mihi manet. — Νομμία (nummi) recentiorum usu dictum docet Ahrens II p. 390.

Κεντυρίων· ἑκατόνταρχος. centurio.
Marc. XV, 39 (ιδὼν δὲ ὁ κεντυρίων etc.). Cf. u. 44.

1) Nota tamen Polybio quoque atrium esse τόπος ἐπιφανέστατος (VI c. 52).

Κίνσος· εἶδος νομισματος· ἐπικεφάλαιον.

*κῆνσος· βατανή τις (cissus), τὸ δὲ τέλος κίνσος διὰ τοῦ ἰ (cf. nostrum 'cissus').

Cf. ὑποφόρος· ὑπὸ τέλος, ὑπὸ κίνσον. ὑπεύθυνος. census. Cf. κῆνσον CIG II no. 3497. Accensus IRN no. 2532. — Wapnowski l. l. p. 152. — Du Cange: κησεύειν, κήσευσις, κήνωρ, κησουάλιος. — Matth. XVII, 25, XXII, 17, 19. Marc. XII, 14.

Κουστωδία· βοήθεια στρατιωτική.

κουστωδίας· τοῦ τῷ δεσμοτηρίῳ ἐπικειμένου στρατεύματος ἢ συναγωγῆς. custodia, ae.

Matth. XXVII, 65, XXVIII, 11 (Eu. Nic. XIII).

Λέντιον· περιζῶμα ἱερατικόν. linteum.

(Eu. Nic. X). Cf. Io. XIII, 4. Quamquam et aliunde esse potest glossa. Audi Dittenbergerum de ephebis Atticis p. 37.

1. *Δραχμή (I p. 536)· τὸ ὄγδοον ἐστὶ τῆς οὐγγίας ἐν χαλκῷ καὶ σιδήρῳ, ἐν δὲ χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ ὄγδοηκοστόν ἐστὶν οὐγγίας. οὕτω γὰρ εὗρισκονται οἱ εἴκοσι ὀβολοὶ δίδραχμον ἐν τῷ Λεβητικῷ (XXVII, 25).

2. *Στατήρ (IV p. 70)· τετραγράμμον (-δραχμον cf. gl. 1) ἤγουν ἡμῖσιν οὐγγίας (Matth. XVII, 27). Cf. supra p. 344.

Σιμικίνθια· φακιόλια, ζωνάρια, ὠράρια τῶν ἱερέων.

Semicinctia (acta Ap. XIX, 12). ∫ nascentem sensim sibilam indicat, ut in πρωτοβυσθάριοι, cf. κούβηζος. — *Φακιόλιον* Du Cange fasciam dicit, 'qua caput innoluebant Saraceni atque adeo Graeci ipsi Byzantini, ut hodie Turci'. Exstat etiam φασιόλη, fasciola, quam tamen vulgari etymologia cum facie coniungebant. Cf. Italic. rec. *fazzoletto*, cuius uocabuli propria uis non plane euannit. Dicitur enim etiam: *fazzoletto* da collo, da capo, da sudore. '*Fazzolettone*' Scotorum est 'plaid'. Fanorino autem *σιμικίνθιον*, prorsus ut vulgari sensu *fazzoletto*, est κυρίως τὸ ξινόμακτρον, ὃ ἐστὶ μαξιμόμηνδον. Denique de orario Etym. M. p. 804, 27: λέγεται δὲ οὕτω καὶ ὁ παρὰ Ῥωμαίους καλεῖται ὠράριον scil. φώσσων. Proprie igitur est linteum ori tergendō paratum (Vopisc. Aurel. c. 48), deinde uero et Graecis et Latinis 'stola diaconorum,

quam in umero sinistro deferunt et in qua ter repetita nox ἄγιος descripta est' (Du Cange).

*'Ἐμποροῦσθαι (I. Macc. XIV, 44)· φιβλοῦσθαι.
fibulis iniungi. Cf. p. 373.

Quamquam haec iam non glossa est Latina. Sed quoniam semel eius mentionem inieci, relinquam iam scripturarias glossas, in quibus insuper mihi fatendum est sat dubiam interdum rem haerere. Possunt enim ex eis, quas attuli, nonnullae ad profanas quoque litteras spectare et vice uersa ad sacras, quas profanas esse uolui. Sed neque haec infimae aetatis frustula neque quae statim adiungam tandem huius dissertationis finem facturum omnino digna sunt, quae nimis seuero studio persequamur. Itaque sat habebō sub uno conspectu nunc composuisse, quae mera uidentur scioli alicuius magistelli uel βαρβαρῶν librarii additamenta, quaeque reliquae sunt nullius pretii glossulae.

§ 2.

Ἀμυντήριον· ξίφος δίστομον [ἢ βάλκλον]· ἥ τι τῶν πληγτόνων. baculum.

De hac glossa iam disputauī p. 305. Doctior quam huius auctor fuit Fauorinus, qui pro βάλκλον exhibet bene Graecum βάκτρον.

Ἡμίλονος· βοῦρδῶν (μουσμῶν cod.) [ἢ μοῦλα]. burdo, mula.

Diez Et. wb. u. *borde, bordone*. 'Burdo' linguae uulgaris proprium est. Plurimum autem ualet, quod primum occurrit apud Petron. p. 52, 1 B. (*burdubasta*). *Burdo*, cognomen, Tac. hist. I c. 58. 'Burdonicus: asinarius', affert glossam Loewe, Woelflinii arch. I p. 22. — Du Cange p. 781 (H.):

'Burdonem producit equus coniunctus asellae,
procreat et mulum iunctus asellus equae'.

Στοιχειωδόν· κατὰ τάξιν [ἐνορδίνως]. in ordine.

Byzantini semper ὄρδινον, ὄρδινάλως, ὄρδινεύειν, ὄρδινάτων, ὄρδινιάζειν etc., licet fuerit Lat. *ordo* (ordine CIL II no. 4550 [Schmitz, beitr. p. 391], cf. Polyb. VI c. 26: ἐκστραωρδιναρῖους).

Φορολόγος (Iob. III, 18: οὐκ ἤκουσαν φωνὴν φορολόγου)·
[ἐξάκτωρ] ὁ ἀπαιτῶν τοὺς φόρους. exactor.

Erat omnino uectigalium res apud Byzantinos in ore omnium diuturnisque querelis agitata. *Φόρος* ἢ τῶν χρημάτων καταβολή, ἢ νέον τέλεσμα (Hesych.). Miseretne tributi onere ingemiscentis scholarchae?

Δούρατοι· αἱ τοῦ δικαστηρίου θύραι [ἢ κάγκελοι], ἢ τὰ διαφράγματα, ἢ τὰ περιτειχίσματα.

Κιγκλῖς· ὁ τοῦ δικαστηρίου κάγγελος.

*Δικτυωτή· καγκελλωτή (sc. θύρα, Pollux VIII § 124).
cancelli, cancellus, cancellata.

Συντεύς· σαγγάριος [καὶ καλιγάριος] (caligarius).

Cf. Du Cange u. *κάλιξ*, *καλίγα*, *καλίγιον*.

Ἰπποφόρβιον· [καπίστριον, ἢ] ἀγέλη ἵππων. capistrum. Dixi de hac glossa p. 306.

Ἄμαξα· κάρριον (Soping. ἀμαξακάρινον cod.).

Ἄρμα [ὄχημα, καροῦχα, δίφρος]· πόλις Βοιωτίας. carriolum, carruca inde a Caesaris fere aetate Romanis frequentata uocabula. E Byzantinis affert Du Cange: *κάρρον*, *καρρέτρα*, *καρρέττα*, *καροῦκα*, *καρούχιον*. χ littera nata est aperte ex analogia uulgari, qua ducti *carrucam*, uocem Latinam, in societatem talium receperunt, qualia sunt *ὄφιοῦχος*, *κληροῦχος* etc. Haec est noua causa, cur in *balluca* supra p. 352 correptam paenultimam statuerim. Aliter enim dixissent Graeci *βαλλοῦχα*, non *βάλλεκα*.

Περικεφαλαία· ἢ ἐκ τριχῶν γεγωνῖα περιθετὴ καὶ μέρος τι τῆς νεώς [καὶ κάσ(σ)ις]. cassis.

Omittit additamentum barbarum Fauorinus.

Παρεμβολή· στρατόπεδον, παράταξις, στίφος στρατιάς ἢ πλήθος [ἢ κάστρον]. castrum.

Singularis numerus inde ab argentea Latinitate haud infrequens est.

Κέλλας, *κελλία*. cellas, cellulae. Supra p. 308.

Ἰμάντωσις· σύνδεσμος [τῶν κορυγιῶν] τοῦ ὑποδήματος. corrigiarum.

Ἐν κημῶ (Ezech. XIX, 4, 9)· ἐν κουρκούμφ. curcuma (capistrum, frenum), uox infimae Latinitatis.

Ἐν δὲ ῥυτῆρσι· τοῖς λώροις. — *Ἐξήνιοι*· . . . . [ἦντιαι

δὲ τὰ λῶρα]. — Ἦνται· λῶρα χαλινοῦ. ἔξουσία. — Ἦνταις·
 . . . λῶροις τῶν χαλινῶν. — Ἦντα σιγαλόεντα· λῶρα πε-
 ποικιλμένα. — Ἰμᾶσι· λῶροις. — Ἰντα· λῶρα. — Ῥυτῆρσι·
 [λῶροις]. ἰμᾶσι. — Σκυτάλη· βακτηρίαί etc. [φραγέλλια.
 λῶροι]. — Σφαιρωτῆρ· . . . [κόμμα λῶρον]. — Iora igitur
 sunt et λῶρα et λῶροι.

Κοιεύδης· Θησέως παιδαγωγός [καὶ μαῖστωρ].

Cf. p. 306. magister, tamquam 'maestro'.

Ἐντομίδας [μαμιλάρι]. ψαλίδια. mammillar (uel
 potius -arium).

Forpicularum uel scalpellarum medici genus aliquod adhuc
 uocant 'mammillarmesser'.

Χειρόμακτρον (Ath. IX p. 410 b) ἢ χειρόμαστρον. μαν-
 δήλιον. mantelium.

Romanorum nomen addit Etym. M. p. 810, 47. Buecheler, Umbr.
 p. 65, confert Umbr. *mandraelo*. Idem attulit *mandela* (Gr. L.
 IV p. 581, 17) p. 182. Albanensibus est 'mandíl'e-ja' 'schnupf-
 hals-, kopftuch'. Miklosich l. l. p. 39.

Κέλης· ἵππος καὶ ἵππαστής· καὶ μέρος καὶ εἶδος τι τῆς
 νεώς. [καὶ μονάτωρ.]

Ἐσημάντωρ: monator', Cyrillus.

'Eques, qui solo ac singulari equo uehitur, singulator',
 Du Cange, falsa, opinor, specie Graeci uocabuli *μόνος* in-
 ductus. Collatis *κέλης* (Hesych.) et *σημάντωρ* (Cyrill.) nescio,
 an subsit aliquod uerbum *monare*, cuius significatio prope
 absit a monendi uerbo, scil. ab instigandi notione.

Διμέδιμνον· μέτρον χωροῦν δύο μοδίουσ. Σάτον (σάτων
 cod. Cf. *σάτον*· στικόν μέτρον et Matth. XIII, 33)·
 μόδιος γέμων ἤγουν ἐν ἡμῖσιν μόδιον Ἰταλικόν.

'Modius' Latinis minime ex Graecia uenit in usum. Stirpis
 tamen eiusdem sane est atque *μέδιμνος*. Curtius^b p. 243.

Ἐκ σπειρης· ἐκ τάγματος. [ἐκ νομῆρου.] numeri.

Σπειρα manipulus est Polybio XI c. 24, 1. 'Numerus', ut tac-
 ticae artis uocabulum, legitur apud Granium Licin. p. 4a, 21:
 'de ordinibus et nominibus et numeris'. Similiter Graeci ἀριθ-
 μός (Wannowski l. l. p. 204).

Ὄβολοι· [νομίαι καὶ] τόκοι etc. nummi. Cf. p. 366.

Τριβώνιον· [παλλιον] περιβόλαιον. pallium.

Πηλιον· [πανούκλιον ἢ] ἄτρακτος, εἰς ὃν εἰλεῖται ἡ κρόκη.

Deleuit additamentum aut non nouit Photius. 'Pannus Graecorum. Pannuuegium dictum a panno et uolueno filo', Varro l. l. V § 114. Πανουήλιον hinc apud Hesychium quoque fuerunt qui scriberent. A quo tamen prorsus diuersum est πανούκλιον, uel πανούκλιον, quod agnoscunt etiam glossaria (uide notam Schmidti). 'Panus, tramae inuolucrum, quam deminutiue panuclam uocamus', Nonius p. 149. Itaque uel dissentiente Varro discreuerim inter Lat. *pannus* (Corssen, krit. beitr. p. 457) et Latinis a Graecis quod uenit *panus*, πᾶνος (πῆνος· ὕφασμα). *Panus* facit *panucla*, *panucleum*: a *panno* sunt *pannuuegium* (*panulia* Isidor. orig. XIX, 30, 7). Utrumque significat radium textorium, cui inuolutus est et pannus et panus.

Ἀπρονομέυτος· οὐ πραιδευθεῖς (cf. p. 291) etc. — Δηώσαντες· [πραιδεύσαντες] πορθήσαντες, καταπολεμήσαντες. — Διαπορθμεύσαι· [διαπραιδεῦσαι, tamquam sit διαπορθῆσαι] διαπερᾶσαι. — Καταδηώσαντες· πολεμήσαντες, πορθήσαντες [πραιδεύσαντες], καταφανίσαντες. — Διελέσθαι σῦλα (psalm. LXVII, 13)· διαμερῆζεσθαι πραιδαν. — Λίαν· σφόδρα, πολύ, πάν, ἄγαν, λ.ίαν ἔλαβον, ἰσχυρῶς ἔλαβον [ἢ πραιδαν, quod additamentum natum est ex male intellecto λίαν aduerbio, tamquam λείαν]. — Cf. praedari, praeda.

Προαῦλια· τὰ προανλήματα· ὥσπερ προάμβουλα (προαμβολάς cf. p. 291) τὰ προκιθαρισματα. praeambula.

..... αθρα· ἄρμα [ἔεδιον]. — Ῥεδίων· ἄρμάτων. — Ῥηδίων· καρούων, ραιδίων. Cf. r(h)eda, r(h)aeda. Cf. οὐριδάριος (βεριδάριος) = ve-raedarius. Schmitz, beitr. p. 102. De carruca p. 369.

Ἀφεδρώνες (Fauorinus, ἀφ ἐδρων.. cod.), fortasse autem scribendum ἀφεδρώνα (Matth. XV, 17).

Σέλλαι, σελλάρια, σωτήρια, ἀναγκαῖα.

Cf. sella (sc. familiaris, latrina. Casaub. ad Theophr. char. c. 14 p. 159 Fischer).

Κρατήρες· [σιτλία]. σκυφία.

Σιτλα, σιτλια, σιτλον Byzantini *situlam* uel *situlum* uel *sitellam*, uocabulum rursus et priscae et uergentis Latinitatis, quo cum Liuius (XXV c. 3) utitur, nescio an ad eius Pataninitatem pertineat.

Ἀσπίδα [σκυτάριον] ἢ ὄπλον. — *Ἀσπίς· ὄπλον πολεμικόν [τὸ σκυτάριον]. — *Θυρεός*· ἀσπίς [ἢ σκυτάριον] καὶ ὁ ἐπικείμενος τῇ θύρᾳ τοῦ Κύκλωπος λίθος ἀντὶ θύρας. — *Scutum*.

Latinum fontem satis indicat significatio.

Καρνοστάσιον· [στάβλος] ὄπλον τὸ κάρνιον ἴσταιται. *stabilum*.

Elisio est ut in *τάβλα, φίβλα, σιτλια* (cf. quod iam pridem in usu fuit *Λέντιλος, Lentulus*, Corssen II² p. 527). Dicunt autem Byzantini etiam *σταῦλος, σταυλλίζειν*, sicuti etiam *ταῦλα*, cf. It. rec. *tavola*, Alban. *tavlea* (Miklosich l. l. p. 65). — *tableis*, CIL I no. 200 (111 a. Chr.), *tafle*, Umbri.

Συνέδρα· ἢ στάσις, ἣν νῦν *στατίωνα* λέγουσιν. *stationem*. Cf. p. 360.

Ἐπέσσειον (Kuester, *ἔπεσον* cod.)· *ἐτάβλιζον, ἑδαπάνιζον* (cf. *ἐτάβλιζον* [Salm. *ἐτράβλιζον cod.]· *ἔτρωγον*). — *Ἐφεδρος*· [ταβλιστῆς τρίτος] etc. — *Κυβεῦσαι, παῖξαι, [ταβλίσαι] χλευάσαι*. — *Πεττεῖαις*· κύβοις [τάβλαις], *παίδαις*. — *ὑποτάβλων*· *ὑπεξουσίαν*.

Cf. *tabula*, et quae modo de hoc uocabulo diximus. *Ταβλίστης τρίτος* idem uidetur atque is, cuius ab officio nomen est *ταβλοπάροχος*. *ὑποτάβλων* obscurum manet. *ὑπεξουσίος* enim est filius familiae, *ὑπεξουσιότητος δίκαιον* ius patriae potestatis.

Πέταυρα· *τίγνα*. — *Παίταυρα*· *τίγνα* (utrobique codex *σίγνα*). *tigna*.

De significato Lobeck path. proll. p. 259. Cf. *πέταυρον*· *εἶδος παγίδος*. *Tignum* apud Byzantinos latiore potestate induit, uelut iuris consulti *tigna* dicunt *καταχρηστικῶς πᾶσαν ὕλην* (gl. iur.).

Κύαμος· ὄσπριον [φάβα μεγάλη], ἢ ὁ κληρός etc. *fabaa*. Cf. p. 341.

Ἐσχάρα· βωμὸς ἰσόπεδος, οὐκ ἐκ λίθου ἑψούμενος. ἢ

ἰστία. [σιθηρᾶ φακαρτία]. τὸ πῦρ καὶ ὁ τόπος αὐτοῦ etc. focaria.

Φασκίς etc. fascis p. 347.

Ἀναξυρίδες· φημινάλια· βρακία. βαρβαρικὰ ἐνδύματα ποδῶν. ὑποδήματα βαθέα. ἢ βασιλικά. — *Περισκέλια· βρακία. φεμινάλια. feminalia.

Βρακ(χ)ία cf. βράκες· ἀναξυρίδες et Romanis et Graecis aduenticiū uocabulum est, quod uel Gallicum (Diod. Sic. V c. 30), uel Persicum (Ouid., trist. V, 10 u. 33), uel omnino barbarum dicebant (Cic. ad fam. IX, 15). — De ὑποδήματα uide p. 344. — Ἡ βασιλικά nescio an pertineat ad aliquem historici locum, qui Graece eadem narrauit, quae de Augusto Suetonius (cap. 82): 'quassatum corpus ab hiemali frigore feminalibus defendebat'. Et omnino τυραννιώτων proprium uidebatur antiquis illud uestimenti genus, quae est docta obseruatio Burmanni ad Suetoni l. 1.

Ἀν[ε]ίτησιν· πόρπαις [ἢ φίβλαις]. — *Ἐκπορποῦσθαι φιβλοῦσθαι. — *Ἐμπορποῦσθαι (cf. p. 368)· φιβλοῦσθαι. — [πόρπη· ἢ φίβλα, καὶ τῆς χλαμύδος ἢ περόνη cf. u. πόρπαξ]. Συμπεπερονημένους (exod. XXXVI, 13)· [συμπεφίβλωμένους] συρραφέντας περόνη. — Cf. fibula. It. rec. fibbia. Franco-Gall. affubler. Lat. uulg. fibla nouit Du Cange.

Ἀρβάσσαλον· κοτύλη [ἢ φλάσκων. φλάσκων δέ ἐστι εἶδος ποτηρίου (στενόστομον, addit Moeris 91)]. flasca.

Φλάσκη, φλασκίον, φλάσκων tritissima sunt Byzantinis (cf. Groeber Woelfflinii arch. II p. 426).

Βυθμός (*βύθιος cod.)· φόσσα. Cf. p. 360. fossa. (Groeber ibid. p. 427).

Μάστιξ· φραγέλλιον.

Σκυτάλα· βακτηρία, καὶ αἱ ἱππικαὶ ἴλαι καὶ ὄφρων εἶδος. [φραγέλλια, λῶρσοι] πινακες etc. flagellum. Cf. Moeridem 346. Casaubon. ad Ath. t. VII p. 565 Schweigh.

Inde a locis Matth. XXVII, 26, Marc. XV, 15 aliisque frequenti usu in sequiore Graecitate occurrunt: φραγέλλη, φραγγελλοῦν, φραγγελλίζειν, φραγγελλτης etc. (cf. schol. Aristoph. Ach. u. 720). Ipsi formae subest rursus uulgaris illa etymo-

logia popularisque festiuitatis haud insulsae nugae, quibus ludentes flagellum maluerunt frangellum dicere, quippe quod latera uapulantium frangeret. Similiter pro *strangulare* erant, qui dicerent *transgulare*.

Φραστός· σιέφης. ἔννοια. βουλή. φράσις [καὶ φράτωρ, ἀδελφός]. frater (cf. uulg. *frato*).

Additamentum ad sequentes glossas spectat, quae sunt φράτορας, φράτορσιν. Latinum tamen subesse uolui *frater*, quoniam Graecis significat φράτωρ ubique tribulem uel curialem, nusquam ἀδελφόν.

ADDENDA.

p. 270: Rosario Salvo: J. Siculi. Ricerca di una civiltà Italiana anteriore alla Greca. Palermo 1884.

Huius libri desiderium meum solatus est facile eius censor B(ongh): La Cultura III (1884) p. 566.

p. 271, 3: Adde: Κάσμεναι (ὑπὸ Συρακοσίων ὀκισθησαν, Thucyd. VI c. 5). Cf. *casmēn, *Casmēna* etc.

p. 287 not.: Commisitne doctissimi editoris errorem codex Vindob. philol. no. 124? Nessel (IV p. 75): 'chartaceus antiquus et optimae notae, in 4°, constatque nunc foliis 15. Quo continentur primo: Incerti collectio quarundam uocum siue dictionum, quae non sunt proprie Graecae, sed ex Latio desumptae' etc. Cuius libri glossae Latinae si melloris notae sunt quam codicis 244, alia fortasse data occasione proponentur.

INDEX GLOSSARUM ET GLOSSEMATUM.

ἄβεις 350.
ἄβέσσει (ἄβήσσει) 362.
ἄβιν 348.
ἄβιόλη 335.
[ἄβλαροι] 346.
[ἄβλοις] 328.
? ἀγαλήτορα 318.
ἄγαρος 364.
ἄγαρρεύεις 364.
ἄϊσοι 278. 319.
? ἀκελλέα 308.
ἀκυλεής 321.
ἄλλην 307.
ἀμβιτιῶν 350.
ἄνδας 319.
ἄνταρ 319.
ἀντικένσωρ 350.
ἀντιπανον 361.
[Ἄορονς] 329.
ἀπεκέλλερεν 307.
ἄρακος 319.
ἄρβινη 322.
[ἄραντισι] 329.
[ἄριμος] 319.
ἄρπᾶναι 322.
ἄσάριον 366.
? ἀταισόν 320.
ἀνκήλωσ 320.

βακάιον 360.
βάκλον 368.
[βακνίδες] 347.
βάλλεκα 351. 369.
βάνδα 359.
βαννάται etc. 309.
[βάσκιον etc.] 347.
[βαυκανήσεται] 331.
βατάνια 314.
[βειρόν] 330.
βέλ 362.
? βερβλίνα 345.
βεριδάριος 359.
[βερόν] 330.
βιστιαρίον 358.
βλενόν 275. 309.
βλιτάς etc. 275. 309.
βούβελα 323.
βουρδῶν 368.
βρακ(κ)ία etc. 373.
[βράσκη] 330.
βρένδον 323.
[βρινδεῖν] 347.
? βυρρός 320.
βυτινη 309.

γαῖσος 323.
Γέλα 324.
γέντερ 348.

γεντιανή 341.
γέντινοι 352.
γλέβα 352.
Γραικιῆτι 325.
Γραικός 325.

Δάμεια 327.
[δάμμον] 353.
δέα, δέος 278. 320.
δηλάτωρ 353.
δηληγατιῶν 353.
δηράριον 340.
δηπορτάτος 353.
δηφένσωρ etc. 353.
δικάτωρ 337.
δικτάτωρ 337.
δούξ 358.
[δροῦνα] 320.

ἐκκεκελλήρικεν 307.
ἐκπελεύει 354.
ἔμορτεν etc. 349.
ἐνορδίνως 368.
ἐξᾶς 317.
ἐξάκτωρ 368.
ἔξομπλον 361.
ἐξπέδιτον 360.
Ἐριέντης 327.

ἡδίκτον 354.
 [ἡμίνα] 310.
 [Ἡρίκαλον] 310.
 ———
 Ἰλαξ 332.
 Ἰνουλεούς 333.
 ἰταλός 327.
 ———
 κάγκειοι etc. 369.
 κάγγαλος 327.
 καιλόν 343.
 καισάροι 336.
 καίτρεαι 342.
 καλιγάριος 306. 369.
 κάλτοι 311.
 [καμπός] 331.
 καπήλατος 332.
 καπίστριον 306. 369.
 κάπουτ 333.
 κάπρα 320.
 κάρακοι etc. 311.
 κάρριον etc. 369.
 κάσα 342.
 κά(σ)σις 369.
 κάστελλος 354.
 κάστρον 369.
 ?καταπεπολωμένα 316.
 κεδράντης 366.
 κέλλας etc. 369.
 κεντρῶν 366.
 κηρηγῶν 354.
 κινσος etc. 367.
 κωδράντης 366.
 κομενταρίσιος 358.
 κόμης 358.
 κομίατον 360.
 κονδουκῶν 354.
 κονσιστόριον 359.
 κονσουλάριος 359.

κοντουβερνάλιος 360.
 κόρνος 328.
 κορυγιών 369.
 κορώνα etc. 274. 312.
 328.
 κουβηζός 364.
 κουρκούμφ 369.
 κουστωδία 367.
 κναιστεωνάριοι 355.
 κυβιτόν etc. 312.
 Κυρίνος 336.
 κωδίκιλλα 355.
 κώδιξ 355.
 ———
 λακιναρίδιον 343.
 λάραβες 355.
 λάρεις 355.
 Λαίτινοι 328.
 λεγεών 343. 360.
 λέντιον 343. 367.
 λεύγη 341.
 λίτρα etc. 312. 366.
 λιτύρα 336.
 λούδους 333.
 ?λουπάρισμα 313.
 λῶροι etc. 369.
 ———
 μαΐστωρ 306. 364. 370.
 Μάμερτος 328.
 μαμλάρι 370.
 μαυδήλιον 370.
 μάρρον 362.
 μίλια etc. 281. 341. 356.
 μοδίους 370.
 μοιτοί 317.
 μονάτωρ 370.
 μονητάριος 356.
 μουλα 368.

? μῶδα 346.
 μῶμαρ 275. 313.
 ———
 ? Νάρης 328.
 νάρω 314.
 νομέρον 370.
 νομ(μ)ια 366. 371.
 ———
 [ὄδερος] 332.
 [?ὀνή] 310.
 ὄρεα 316. 333.
 [ὄρια] 316.
 ὄρμικας 342.
 ὄρουα etc. 314.
 οὔγγια etc. 317. 344. 367.
 οὐριδάριος 359.
 ὀφικιάλιος 356.
 ———
 παγανός 365.
 παλακίνος 314.
 Παλλια 338.
 παλλον 344. 371.
 [πάλη] 346.
 Πάμπανον 328.
 πανία 328.
 πανούκλιον 371.
 παρατούριον 361.
 [παρείκουλον] 347.
 πατάνα etc. 314.
 πάτρωνες 338.
 πεκοίλιον 357.
 πικέλα 342.
 πιμέντα etc. 349.
 Πίος 337.
 πλούμβιον 362.
 πολλαχρόν 315.
 πόλτος 315.
 ?πόλντρα 332.
 πόρτα 342.

πόρτακος 316.
 πορτικός 342.
 πορριν 349.
 πραίδα etc. 371.
 πραίκων 357.
 πραιτώριον 360.
 προμκήριος 359.
 προμυλιών 357.
 προυάτον 357.
 προάμβουλα 371.
 [πτέρνα] 348.

[Ραικός] 325.
 ρᾶνα 333.
 ῥεγεονάριος 359.
 ῥέδιον etc. 371.
 ῥέκτης 334.
 ῥεπούδια 357.
 ῥεφούγια 357.
 ῥήγλαι etc. 334. 362.
 ῥογοί 316.
 ῥῶμα 335.
 ῥῶστρον 339.

σαίκουλουμ 345.
 σακέλα etc. 362.
 σάλιξ 341.
 σέδας 345.

σέκρετον 359.
 σέλλαι etc. 371.
 Σέξτος 337.
 σέργοι 349. 365.
 σερπεντίβουλουμ 362.
 σήλεκτος 357.
 [σιγκηρες] 359 not. 2.
 σιμκινθια 367.
 σιτλλα 371.
 σκάλα 342.
 σκύτα 316.
 σκντάριον 372.
 σορδισμός etc. 345.
 σονγάριον 362.
 σπόρτουλον 357.
 στάβλος 372.
 στατιωνα 360. 372.

ταβερνία etc. 365.
 τάβλαις etc. 372.
 ? τελλήν 318.
 τέμπλα 359.
 τερίμη 328.
 τετρας 317.
 τήβεννος 339.
 τίγνα 372.
 τίτλος 357.
 ? τορτύρα 346.

τρακτεύει etc. 365.
 τριάντος 317.
 ? τριόγκιον 317.

φάβα 341. 372.
 φακαραία 373.
 φακίολια 367.
 φάλαι 339.
 φαλάριχα 339.
 φαμελα 342.
 φασκίς etc. 373.
 φάτρην 365.
 Φαῦνος 328.
 φειδικόμισος 357.
 φερρεντάριοι 340.
 φέρι 358.
 φημνάλια 373.
 φίβλαις etc. 368. 373.
 φίσκος etc. 358.
 φλάσκων etc. 373.
 φλεξέντης 340.
 φύλλεως 366.
 φόρημα 342.
 φύσσα 360. 373.
 φραγέλλιον 373.
 φράτωρ 374.
 ώραρια 367.

MEMORABILIA.

- ἀνωδέως, ἄνωμα* glossae expeditae 272.
β ante *λ* fit *v* 372.
β = *f*? 347 not. 2.
ballūca, non *ballūca* 352. 369.
Lat. *c* = Graec. *σ* 365.
Comoediae Graecae et Romanae in Sicilia magnaue Graecia facta coniunctio 275.
Comparativa grammaticorum Graecorum studia 297 sq.
Continui lexici Latini apud Hesychium uestigia 305.
Diorthosis lexici Hesychiani 305. 347. 362.
Etymologia uulgaris 290. 374.
fascinare 347.
γ interuocalis euanescit 273.
γ = *v* 348 sq.
γέλανδρον glossa expedita 324.
Hybridae uoces 290 sq.
κ praegressa nasali mollitur 344.
Latinismi Graecorum causae 283 sq.
Lemmata interdum in explicationes depulsa 305 sq.
pannus et *panus* diuersi 371.
quadrantaria (= *τριᾶντος πόρνη*) 317 not. 1.
ρ interuocalis euanescit 360.
Romanorum nomen quomodo et quando Graecis innotuerit 278 sq.
Romanos quibus nominibus Graeci appellauerint 325.
Sicilorum dialectus. Nomina quaedam propria 271. 374. Terminations
-ἴνος, -ήσιος 271. Voces comprehendariae 276. *Ψίλωσις* 313.
τ praegressa nasali mollitur 272. 370.
v Latinorum quomodo Graeci reddiderint 288 sq.
Vocabula a comicis detorta et imminuta 276.
-

Zu des Aristophanes Acharnern.

Das interessante Buch von Zielinski 'die Gliederung der altattischen Komödie' wird der ästhetisch-kritischen Forschung über Aristophanes einen kräftigen Anstoss geben, aber auch manchen berechtigten Widerspruch hervorrufen. So begab der Verf. zu lebendiger Erfassung komischer Motive und Situationen erscheint, so hat ihm sein Bestreben, feste Gesetze und Compositionsformen nicht nur zu beobachten, sondern auch trotz entgegenstehender Thatsachen zu construiren, mehr als einmal den klaren Blick getrübt.

Gleich in den Acharnern vermisst er dasjenige Element, welches er neben der Parabase als das unentbehrlichste, grundlegende, ja als den eigentlichen Kern der komodischen Composition erkannt zu haben glaubt, den von ihm sogenannten Agon, jene zwischen zwei Parteien in fester Form von Rede und Gegenrede geführte Verhandlung, in welcher das Für und Wider des Hauptthema's der betreffenden Komödie abgewogen und zu einer Entscheidung gebracht wird. Er sucht die Stelle, wo er normaler Weise hätte eintreten müssen, und erkennt in der ersten Lamachoscene V. 593—619 als einer 'unendlich matten und schalen Polterscene' (S. 54) einen 'nothdürftigen Lückenbüßer' (S. 58). Hier, meint er, hätte Dikaiopolis dem grimmbigen Haudegen in regelrechtem Epirrhema und Antepirrhema die Schrecken des Krieges nebst den Segnungen des Friedens ausmalen sollen, wogegen Lamachos nur schwache Einwendungen habe erheben können. Ja eine solche Disputation, wie er sie sofort skizzirt (S. 60 f.), sei auch gewiss den Zuhörern der ersten Aufführung geboten worden; in dem Bestreben, für eine beabsichtigte Wiederholung des siegreichen Stückes etwas Neues zu schaffen, habe

der Dichter grade jenes Centrum einer Umarbeitung unterworfen, sei indessen aus irgend welchem Grunde hiermit ebensowenig wie mit der Uebersetzung der Wolken zu Stande gekommen: so sei denn uns statt des vollendeten Meisterwerkes der ersten ein unfertiges Surrogat zweiter Hand, jedoch desselben Dichters, erhalten. Freilich ist der ganze Unterbau, dass uns die Acharner in überarbeiteter Gestalt vorliegen, eine nicht nur wacklige, sondern bereits mit triftigen Gründen umgestossene Hypothese Müller-Strübings¹⁾. Wie wunderbar ferner, dass grade jenes angebliche Hauptstück, der Agon, der Penelopelaune des Dichters sollte verfallen sein! Wie konnte er hoffen, die schlagenden Argumente einer solchen Disputation so leicht durch andre zu ersetzen? Und wie ist es vollends gekommen, dass diese wesentliche Form von zweiter Hand ganz aufgegeben, das unverbrüchliche Compositions-gesetz willkürlich verletzt wurde? Schade, dass sich Zielinski durch seinen Gesetzeifer um den köstlichen Genuss gebracht hat, den Humor dieser ihm matt erscheinenden Scene zu schmecken. Besässen wir einen Aristophanescommentar, der nicht nur Worte, sondern auch Absicht und Kunst des Dich-

1) Wie kann man sich daran stossen, dass V. 1073 ff. der Befehl des Strategencollegiums ins Feld zu ziehen an den einzelnen Strategen Lamachos ergeht? Dass der Kriegsheld, der vermuthlich wie sein College Demosthenes gern einen guten Schluck nahm, vorgezogen hat privatim die Choen zu feiern statt die Sitzung zu besuchen, dafür ereilt ihn von Rechts wegen die Nemesis durch das Commando, welches ihm über seinen Kopf hinweg ertheilt wird. Aus mehreren *λόχοι* besteht doch die von ihm zu befehlende Heeresmacht, also *λόχους καὶ λόφους* soll er sammeln: dass diese assonirende Floskel sprichwörtliche Geltung hat, zeigt schon die Parallelstelle 575.

Ganz hinfällig ist auch die Berufung (S. 62) auf V. 1155 in der zweiten Parabase, wo Antimachos verwünscht wird, weil er *λήναια χορηγῶν* (ohne Artikel!) den Chor ohne Schmaus entlassen habe. Daraus soll folgen, dass diese Stelle an den grossen Dionysien vorgetragen sei? Waren den Lenäen, an welchen die Acharner aufgeführt wurden, nicht andre in andren Jahren vorausgegangen? lag es nicht grade sehr nahe, am Lenäen-feste eines früheren Vorganges bei gleichem Anlass zu gedenken, vielleicht auch mit zartem Wink für den gegenwärtigen Choregen?

ters erklärte, so bedürfte es einer längeren Auseinandersetzung über die Bedeutung der angegriffenen Partie nicht, welche jedem unbefangenen Leser freilich ohne weiteres entgegenleuchten muss.

Zunächst hat ja der Agon bereits begonnen:

ἄρ' οἷσθ' ὅσον τὸν ἀγῶν' ἀγωνιεῖ τάχα,
μέλλων ὑπὲρ Λακεδαιμονίων ἀνδρῶν λέγειν;

hat Dikaiopolis (V. 481 f.) sich selbst zu Gemüthe geführt, nachdem er sich mit dem erforderlichen rührenden Bettlercostüm versehen hat. Mit seiner Blockrede (V. 496 ff.) hat er seinen Verfolgern gegenüber bereits einen halben Sieg errungen, denn der Chor theilt sich und die eine Hälfte tritt auf seine Seite, die andre ruft ihren Heros, den Lamachos, zu Hilfe; und nun scheint eine drohende Krisis über den verwegenen Friedensprediger hereinzubrechen. Denn gleichsam der personificirte Schreck des Krieges tritt vor sein Angesicht. Vor dem Heros mit dem Gorgoschild, der Rüstung, dem Helm und dessen mächtigem Federbusch sinkt der armselige Bettler in seines Nichts durchbohrendem Gefühle zusammen. Er hat ganz vergessen, was er gesagt oder noch zu sagen hat (580 f.). Erst nachdem auf die Bitte des Ohnmächtigen der Held sich seines Pompes entkleidet hat und nun der einfache Mensch vor dem Menschen steht, kommt jenem das Selbstbewusstsein wieder, der Respect schwindet zusehends, ja er wagt schon einige bäurische Spässe. Als hierauf der Feldherr seine Würde herauskehren und den unehrerbietigen Bettler in seine Schranken zurückweisen will, kehrt dieser auf einmal den Spiess um. In vollem Selbstbewusstsein dient er dem hochmüthigen Junker, der ja selbst ein armer Schlucker ¹⁾ und des persönlichen Ansehens baar ist ²⁾, indem er sein rechtschaffnes Bürgerthum dem hohlen Streberthum des nichtsnutzigen Bramarbas gegenüber stellt. Immer freier strömt seine Rede: er höhnt über die diätenschluckenden vornehmen Diplomaten und weiss

1) Plutarch Nic. 15. Aelian var. hist. 43.

2) Plutarch Alcib. 21: ὁ γὰρ Λάμαχος ἦν μὲν πολεμικὸς καὶ ἀνδρώδης, ἀξίωμα δ' οὐ προσῆν οὐδ' ὄγκος ἀντά δια πένιαν.

mit echter Demagogenkunst den einzelnen Chorenten, an die er appellirt, klar zu machen, wie leer sie bei allen jenen Vortheilen ausgehen, die der Krieg bringt. Lamachos aber, der hochmüthige Polterer, ist auf den Mund geschlagen. Eben dass er nichts vorzubringen weiss als die zwei bis drei gleichlautenden Worte (*ἔχειροτόνησαν γὰρ με* 598 und *ἔχειροτονήθησαν γὰρ* 607), deren Nichtigkeit Dikaiopolis mit siegreicher Rhetorik aufdeckt, beweist die geistige und moralische Ohnmacht des Bramarbas, der wahrscheinlich auch im Leben als das Gegentheil eines gewandten Redners bekannt war. Ein Appell an die heilige Demokratie, den der gleichmüthige Gegner spöttisch parirt, ist Alles was er noch zu erwidern weiss, und endlich besiegelt das Dreizeilenpaar von beiden Seiten, dass jeder der beiden Streitenden auf seinem Standpunkt verharret. Dikaiopolis aber hat nunmehr den ganzen Chor für sich, und so hat er den Agon gewonnen. Ist das nun nicht eine viel geistreichere und drastischere, den gegebenen Voraussetzungen viel angemessenere Form des Wettkampfes als die von Zielinski geforderte? Hätte es dem Bauern und dem geistesarmen Haudegen angestanden, eine regelrechte Disputation abzuhalten? und würde nicht diese, von allem Andern abgesehen, herzlich langweilig gewesen sein?

Zu Sophokles' und Euripides' Elektra.

Der in neuerer Zeit gemachte Versuch, die Elektra des Sophokles in das Greisenalter des Dichters zu verlegen und aus dem Euripideischen Drama herzuleiten, lässt sich zwar von vielen Seiten anfechten, doch gehen die folgenden unpolemischen Bemerkungen nur darauf aus, auf gewisse Beziehungen zwischen beiden Stücken hinzuweisen, aus welchen sich die Abhängigkeit des Euripides von Sophokles, wie sie bisher angenommen war, zweifellos zu ergeben scheint.

Eine der ergreifendsten Partien der Sophokleischen Tragödie ist die Erzählung des Pädagogen von dem Wettkampf

des Orestes bei den Pythischen Spielen und seinem angeblichen Sturz (680 ff.). Indem die herrliche Heldengestalt des Atridensohnes noch einmal in vollem Glanz hervortritt, wird der Schmerz der Schwester um den unersetzlichen Verlust aufs Höchste gesteigert, zugleich aber die Energie ihres Charakters zu dem heroischen Entschluss gehoben, nun selbst die Rache, wenigstens an Aegisth, zu vollziehen, während in Klytämnestra wenigstens ein schwacher Schimmer mütterlichen Gefühles, wenn auch nur für einen kurzen Augenblick, wach gerufen wird. Viel erschütternder noch als bei Aeschylus wird dicht vor der Peripetie die scheinbar hoffnungslose Lage der Elektra und die trügerische Sicherheit der Feinde ins rechte Licht gestellt.

Bei Euripides giebt Orestes auf Befragen des Aegisthus vor, er sei auf dem Wege nach Olympia (781f.). Der Bote, welcher berichtet (774 ff.), wie er dann den Mörder seines Vaters beim Opfer niedergemacht habe, lässt als Gegenstück zum delphischen Agon den angeblichen Thessaler auf Begehren des Tyrannen ein Meisterstück nationaler Metzgerkunst verrichten (815 ff.). Nachdem der Rächer diese Meisterschaft noch einmal durch den kunstgerechten Todesstreich auf sein eigentliches Opfer bewährt hat (839 ff.), wird er von den Dienern bekränzt (854), der Chor preist ihn als den, welcher *νικᾷ στεφαναφόρα κρείσσω τῶν παρ' Ἀλφειοῦ ῥεέθροις τελέσας*, und fordert zu einer *καλλιτικός ᾧδά* auf (863 ff.). Auch Elektra schickt sich an das Haupt des *νικηφόρος* zu bekränzen (872), und begrüsst ihn: *ἦκεις γὰρ οὐκ ἀχρεῖον ἐκπλεθρον δραμῶν | ἀγῶν' ἐς οἴκουσ, ἀλλὰ πολέμιον κτανῶν | Ἀγισθον* (883 f.) u. s. w.

Wer die Manier des Euripides, mit dergleichen abweisenden Seitenblicken auf Vorgänger Bezug zu nehmen, kennt, wird sich des Eindrucks nicht erwehren, dass der principielle Gegner aller körperlichen Wettspiele hier jene Sophokleische *θῆσις* im Sinne gehabt und sie durch eine realistischere Leistung hat überbieten wollen. Oder wird Jemand umgekehrt glauben mögen, Sophokles sei durch den Verdruss über die

Brutalität seines Vorgängers zu jener glanzvollen Schilderung begeistert worden?

In ähnlicher, polemischer Wendung rühmt sich gleich darauf bei Euripides Orestes V. 893: ἦκα γὰρ οὐ λόγοισιν, ἀλλ' ἔργοις κτανῶν Αἰγισθον. Es wird gezielt auf den Wortwechsel zwischen Aegisthus und Orestes (Soph. El. 1470 ff.), welcher auch der Elektra zu lange dauert (1483: μὴ πέρα λέγειν ἕα | πρὸς θεῶν, ἀδελφέ, μηδὲ μηκύνειν λόγους). Die von Aegisthus hierbei entwickelte Zähigkeit konnte kritisirende Spötter auf den Einfall bringen, dass es am Ende auch nach dem Ueberschreiten der Schwelle drinnen im Hause bei Worten sein Bewenden gehabt und Orestes gar nicht zur Ausführung seiner That gekommen sein möge. Wenn Sophokles mit feinem Gefühl unter schicklichem Vorwand Elektra von der persönlichen Gegenwart bei der Ermordung der Mutter entbindet, sie aber ihren moralischen Antheil durch den grausigen Zuruf (1415) παῖσον, εἰ σθένεις, διπλήν bezugen lässt, so bringt Euripides diesen Wunsch gleichsam zur Ausführung, indem er ihr das Schwert des Bruders mit in die Hand giebt, 1224 f. ἐγὼ δ' ἐπεγκέλευσά σοι | ξίφος τ' ἐφηψάμαν ἅμα.

Als Gegenstück zu dem Opfer der Klytämnestra bei Sophokles (634 ff.) hat Euripides den Aegisthus sein ländliches Opferfest begehen lassen (785 ff.). Das Gebet jener (vgl. besonders 647 εἰ δ' ἐχθρά, τοῖς ἐχθροῖσιν ἔμπαλιν μέθες, und 650 ἀλλ' ὦδε μ' αἰεὶ ζῶσαν ἀβλαβεῖ βίῳ | δόμους Ἀτρειδῶν σαῆπτρά τ' ἀμφέπειν τάδε) ist zusammengezogen in die kurzen Worte (Eur. 805 ff.): πολλάκις με βουδντεῖν . . . πράσσοντας ὡς νῦν, τοὺς δ' ἐμοὺς ἐχθροὺς καλῶς. Während bei Sophokles die Geschwister nach der ἀναγνώρισις (1220 ff.) in ihrer Freude schwelgen und kein Ende finden können, bis der Pädagog dazwischen tritt, begnügt sich Euripides, obwohl in deutlicher Nachahmung der Sophokleischen Form, mit drei kurzen ἀντιλαβαί 578—581, welche sogar zum Theil an die seines Vorbildes anklingen:

Eur. 579 ἔχω σ' ἀέλπτως ~ Soph. 1226 ἔχω σε χερσίν;

„ 581 ἐκείνος εἰ σύ; ~ „ 1222 ἦ γὰρ σὺ κείνος;

Statt des Sophokleischen *κοιμός* folgt bei Euripides ein kurzes *χορικόν*, wiederum in Einzellnem an jenen erinnernd: Eur. 585 *ἔμολες ἔμολες, ὦ χρόνιος ἄμερα* ~ Soph. 1233 f. *γοναὶ σωμα-
των ἔμοι φιλάτων, ἐμόλετ' ἀρτίως*, Eur. 589 *σὲ θεὸς αὖ θεὸς
ἀμετέραν τις ἄγει νίκαν* ~ Soph. 1266 *εἴ σε θεὸς ἐπόρτισεν
ἀμέτερα πρὸς μέλαθρα*.

Hierauf bricht Orestes bei Euripides das stumme Spiel der Umarmungen ab mit der Bemerkung 596 f. *εἶεν· φίλας
μὲν ἡδονὰς ἀσπασμάτων | ἔχω, χρόνῳ δὲ καὶ τις ἀντὰ δάσσομεν*
und wendet sich sofort an den *πρέσβυς*, welcher die Stelle des Sophokleischen Pädagogen vertritt, ihn belobend, dass er zu rechter Zeit gekommen, 598: *σὺ δ', ὦ γεραῖέ, καίριος γὰρ ἦλυθες, λέξον κτλ.*

Gegenstücke sind die Wortwechsel zwischen Mutter und Tochter in beiden Dramen, aber bei Euripides ist die Widerlegung und Ueberführung der Klytämnestra studierter, sie ergänzt gleichsam die Sophokleische Dialektik. So betont jener was der andre übergeht, dass Agamemnon die Kassandra mitgebracht hat (1032 ff.). Das Argument der Sophokleischen Elektra (577 ff.): 'wenn mein Vater um seines Bruders willen Blut vergossen hat, musste er deshalb durch dich sterben? sieh zu, dass sich dieses Gesetz der Wiedervergeltung nicht gegen dich selbst wende', wiederholt die Euripideische (1093 ff.), nachdem vorher Klytämnestra sich ausdrücklich auf dieses Recht berufen hat (1041 ff.). Schon Andre, z. B. Weil, haben hervorgehoben, dass Euripides hier mit der entsprechenden Partie des Sophokles rivalisire.

Ebensowenig konnte oder kann dem unbefangenen Blick entgehen, dass die ganze von realistischen Zügen angefüllte Dichtung des Euripides eine bisweilen handgreifliche, öfters versteckte Kritik nicht nur des Aeschylus, sondern auch des Sophokles übt, während dieser, wenn er sie gekannt hätte, Manches vermuthlich anders gemacht haben würde. So ist bei Euripides das Auftreten des Chors Mykenischer Jungfrauen unzweifelhaft besser motivirt; für das decorum wie für seine Sicherheit hat das buhlerische Ehepaar besser gesorgt durch

die Entfernung der Elektra, ihre Verheirathung und die ihr aufgebürdeten niedren Hausstandssorgen, welche ihren heroischen Uebermuth brechen sollten. Und halb ist es schon gelungen: sie ist eine arbeitsame, resignirte Hausfrau geworden, der nur der Mangel an Festkleidern Kummer macht, dem Menschenverkehr so entfremdet, dass sie in bürgerlicher Furcht die Fremden für Mörder oder Frauenräuber hält. Erst die Ankunft des Bruders weckt ihren alten Sinn, und sie bewährt der freieren und edleren Denkweise des Mannes gegenüber echt weibliche Charakterzüge der Deisdämonie, indem sie die Autorität Apollons vertritt, und der Grausamkeit. Sie ist keineswegs die intellectuelle Urheberin der That, welche von Anfang an (V. 82 ff.) für Orestes beschlossene Sache ist; aber der Dichter, welcher den Befehl Apollons missbilligt und diesem Standpunkt am Schluss durch die Dioskuren Ausdruck giebt, lässt den besonnenen Mann vor dem entscheidenden Schritt einen Augenblick zweifeln, ob jene Stimme des Gottes keine Täuschung sei. Ueberhaupt ist er vorsichtiger, indem er sich an der Landesgrenze aufhält, die Stadt oder gar den Bezirk des Königspalastes vermeidet; der Alte betont (615 ff.) die unüberwindliche Schwierigkeit, durch die Wache desselben in das Innere zu dringen.

Allen diesen Neuerungen des Euripides gegenüber hätte die Sophokleische Elektra, wenn sie erst dadurch hervorgerufen sein sollte, in recht unbekümmerter Weise einfach die alten Voraussetzungen und Anschauungen wieder hergestellt, ohne in einem einzigen Punkt aus der Kritik Nutzen zu ziehen?

Die Medea des Neophron.

Ueber das Verhältniss der Medea des Euripides zu der des Neophron sind die Alten so wenig im Klaren gewesen wie die Neueren, obwohl Männer wie Dikaiarch im dritten Buch des *βίος Ἑλλάδος* und Aristoteles in den *ὑπομνήματα* sich darüber ausgelassen haben. Diese nahmen an, das Euri-

pidische Stück sei eine *διασκευή* des Neophronischen, und es ist vielleicht nur eine abgekürzte Ausdrucksweise für dieselbe Ansicht, wenn es bei Laertius Diogenes II, 34 und ähnlich bei Suidas (unter Neophron) heisst: Einige sagen, die Medea des Euripides gehöre dem Neophron. So vorsichtig alle Aeusserungen hierüber lauten (*δοκεῖ, φασίν, ἔτιοι φασίν*), so ist doch zweierlei von den Alten nie bezweifelt worden: erstens, dass es eine Medea gleichen Stoffes von Neophron gegeben hat, zweitens, dass dieselbe älter als die Euripideische war. Der Verdacht Sikyonischen Schwindels kann hierbei keinem Verständigen aufsteigen. Vermuthlich hat Aristoteles in seinen *ὑπομνήματα* eine Vergleichung beider Stücke angestellt, welche von alexandrinischen Erklärern ausgebeutet sein mag. Die uns erhaltenen, nicht unerheblichen Reste lehren, dass die Fabel wesentlich die gleiche gewesen ist. Sehr ähnlich in Erfindung und Haltung war Medea's Monolog vor dem Kindermorde (fr. 2 N. Eur. 1057 ff.). Die Auffassung ihres Charakters war bis in die feineren Züge die nämliche. Ist Neophron in der That hierin vorangegangen, so gebührt ihm und nicht dem Euripides das Verdienst, eine tragische Figur allerersten Ranges geschaffen und eins der fruchtbarsten Motive, weibliche Eifersucht, in das Drama eingeführt zu haben. Ferner ist es dann Neophron gewesen, welcher den localen Mythos, wonach Kreon durch Gift der Medea, die Kinder aber von dessen Verwandten getödtet werden (Pausan. II 3, 6), umgewandelt und den von Aristoteles poet. 14 als echt tragisch gerühmten, allgemein dem Euripides als Erfindung zugeschriebenen ¹⁾ Kindermord durch die Mutter ersonnen hat. Nach alledem müsste Neophron ein genialer Dichter, den drei grossen Meistern ebenbürtig gewesen sein. Aber davon wissen die Alten nichts: ausser den drei Citaten aus der Medea ist von seinen 120 Dramen nichts erhalten als die Notiz, dass er Pädagogen und Sklavenverhör zuerst im Drama eingeführt habe. Vielleicht ist auch der Pädagog aus der Medea entlehnt.

1) Schol. Med. 10. Aelian v. h. V 21.

Weiter ist beiden Dramen gemeinsam, dass Aegeus, von Delphi kommend, auftrat, nur dass er bei Neophron (fr. 1) die Absicht hatte, sich den Pythischen Spruch von Medea erklären zu lassen, während er nach Euripides (683) die Deutung desselben von Pittheus erwartet und nur auf dem Wege nach Trözen bei ihr vorspricht. Wenn Euripides die einfachere Motivirung aufgegeben hat, so mag er der Barbarin das Verständniss Apollinischer Weisheit nicht zugetraut haben. Ihre Autorität als Orakeldeuterin ist hier zu dem leeren Compliment über ihre Klugheit (677) zusammengeschrumpft, dem keine weitere Folge gegeben wird. Die Zusammenkunft selbst kann nur den gleichen Zweck gehabt haben, der Medea ein Asyl in Athen zu sichern. Vielleicht schwebte dem Euripides bereits die Fortsetzung ihres Schicksals in der Tragödie Aegeus vor. Warum aber der Sikyonier Werth auf jene Verpflanzung gelegt hat, ist nicht ersichtlich. Endlich muss auch die Fassung der Schlusscene in beiden Stücken ganz ähnlich gewesen sein. In beiden prophezeite Medea dem Jason zum Abschied, was er für ein Ende nehmen werde, nur lautete die Weissagung selbst verschieden. Bei Neophron (fr. 3) sagt sie ihm voraus, dass er sich erdrosseln werde, nach Euripides (1386 ff.) wird ihn dereinst ein Stück vom Argoschiff erschlagen. Leicht erkennt man die Absicht des Dichters, den unnatürlichen Tod mit der schuldigen Vergangenheit in bedeutende Beziehung zu setzen.

Auch in der Ueberlieferung der Euripideischen Medea als solcher liegen unzweifelhafte Spuren einer *διασκευή* vor. Grade in der Aegeusscene hat schon Kirchhoff V. 725—728 als Dittographie von V. 723 f. 729 f. ausgeschieden, und in der gleich darauf folgenden *ῥῆσις* der Medea haben wir eigentlich zwei parallele Reden, da der Schluss 798—810 mit dem Voraufgehenden nicht zusammenhängt, vielmehr das Wesentliche nur wiederholt. Ich muss Hirzel beipflichten, welcher diese Partie einer andren Hand zuweist. Aber vergeblich bemüht sich Wecklein, für Euripides die Priorität der Erfindung zu retten durch die Annahme, dass die Medea des Neophron

zwischen einer ersten Aufführung der Euripideischen und der bekannten von Ol. 87, 1 auf die Bühne gekommen sei. Um dies annehmbar zu machen, sucht er die Abweichungen des Sikyoniers als beabsichtigte Verbesserungen des Vorgängers darzustellen, ohne Glück, wie mir scheint. Wenigstens hätte Euripides bei seiner zweiten Bearbeitung keinen Vortheil von dieser Kritik gezogen; und jene Aenderungen, soweit sie uns bekannt sind, waren doch gar zu geringfügig, um eine Wiederholung desselben Thema's im gleichen Rahmen zu rechtfertigen. Wenn die Medea des Euripides unter dessen Namen schon vor Ol. 87, 1 und vor der Neophronischen einmal aufgeführt worden wäre, so hätte dies in den Didaskalien stehen müssen und von Aristoteles nicht übersehen werden können. Nicht weniger zuversichtlich darf angenommen werden, dass derselbe in der nämlichen Quelle vor Ol. 87, 1 die Medea des Neophron verzeichnet gefunden hat. Der einzige Schluss, welcher aus diesen Prämissen gezogen werden kann, ohne andre Thatsachen und berechtigten Voraussetzungen Zwang anzuthun, scheint der, dass Euripides seine Medea zuerst von Neophron hat einstudiren, also unter dessen Namen hat aufführen lassen, die zweite Bearbeitung aber Ol. 87, 1 selbst auf die Bühne gebracht hat. Wenn er im Alter von 18 Jahren bereits anfang Tragödien zu schreiben (Gell. XV 20), also je nachdem man das Geburtsjahr ansetzt, zwischen Ol. 78, 2 und 79, 3, als *διδάσκαλος* aber zuerst Ol. 81, 1 aufgetreten ist, so ist nicht unwahrscheinlich, dass er einige Jahre vor diesem Zeitpunkte schon Versuche gemacht hat einen Chor zu erlangen, dass er, weil ihm dies nicht gelang, sich eines Vermittlers bediente, der mit seinem Ansehn und seiner Erfahrung für ihn eintrat, dass Neophron für ihn die gleiche Function übernahm wie Philonides und Kallistratos für Aristophanes. Dass Euripides sich schon lange vor Ol. 87, 1 mit dem Mythos der Medea trug, beweisen die Peliaden, womit er Ol. 81, 1 unter eigenem Namen debütierte. Unter fremdem ist ja auch, gleichviel wo, seine Andromache aufgeführt worden, als deren Verfasser, d. h. *διδάσκαλος*, Kallimachos den Demokrates in den Hand-

schriften verzeichnet fand. So mögen die aus der Medea des Neophon citirten Bruchstücke, sowie die oben erwähnten Dittographien der ersten Ausgabe der Euripideischen gehören, und hiermit wird die Ueberlieferung der alten gewichtigen Zeugen auf ihren wahren Grund zurückgeführt sein.

O. R.

Schlusswort.

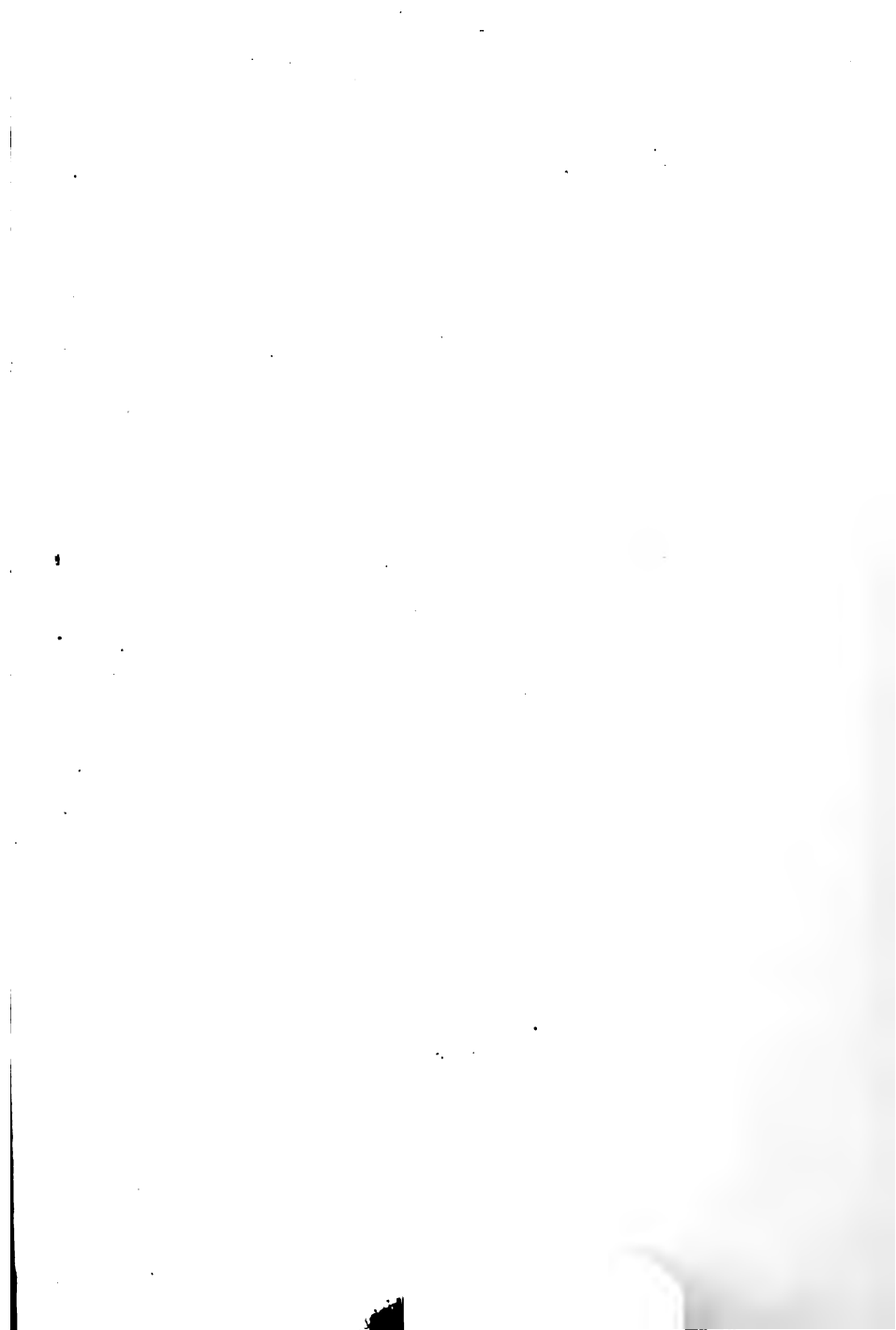
Wir können diesen Band nicht beschliessen, ohne der schmerzlichen Verluste zu gedenken, welche im Lauf des verflossenen Jahres unsre 'Leipziger Studien' betroffen haben. Der Vierzahl ihrer Herausgeber sind die beiden ältesten, G. Curtius und L. Lange, fast gleichzeitig, der eine am 12., der andre am 18. August v. J. durch den Tod entrissen.

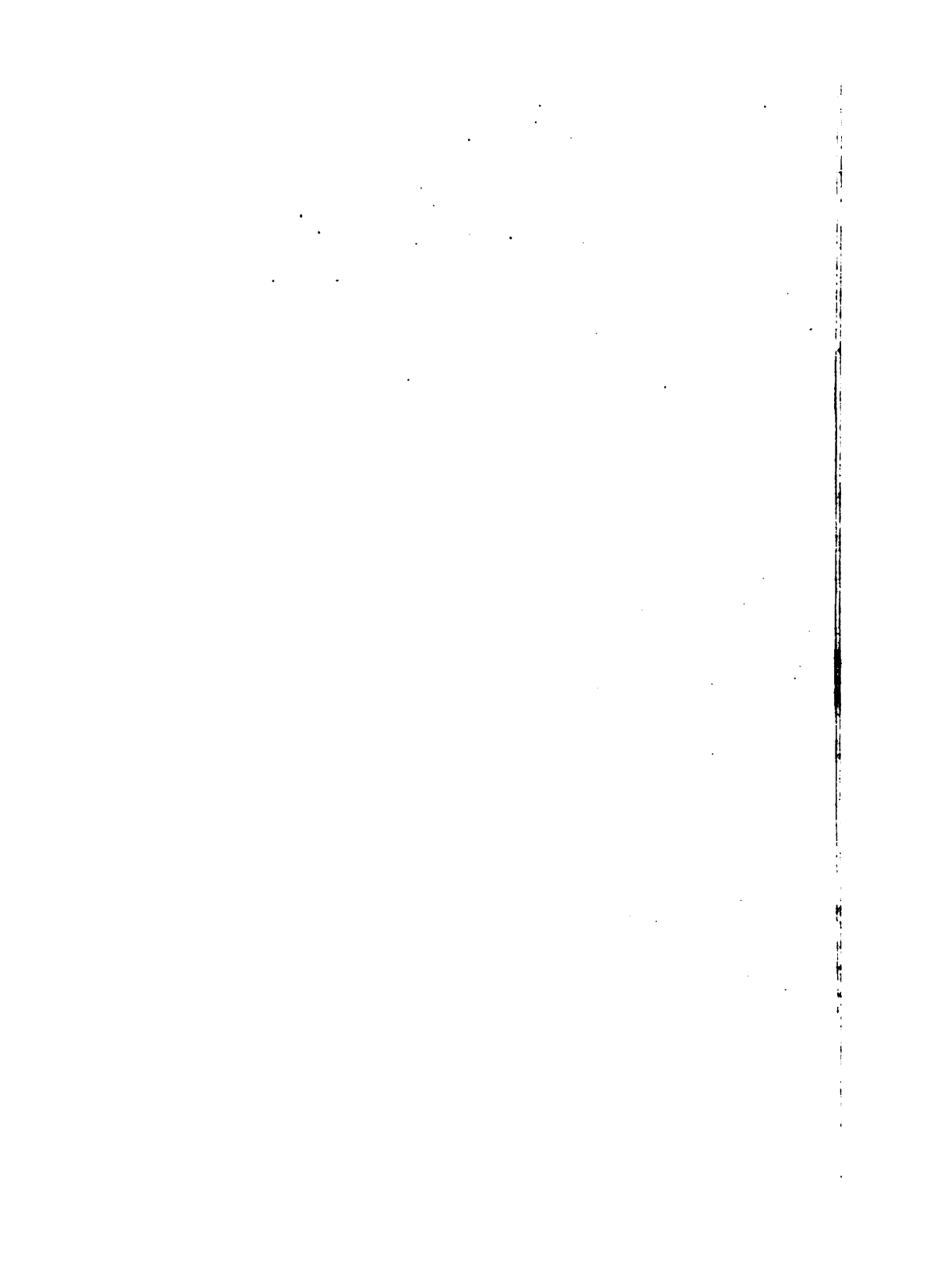
Es ist nicht dieses Ortes auszuführen, was beide unvergessliche Männer, jeder in seiner besondern Weise, als Lehrer und Forscher der Universität und der Wissenschaft gewesen sind. Auch in den seit 1878 erschienenen Jahrgängen dieser 'Studien' ist ihr Geist sowohl durch die von ihnen angeregten Arbeiten, als auch durch eigne Beiträge scharf genug ausgeprägt, so dass ohne besondern Nachweis jedem der beiden sein Antheil an dem Inhalt der vorliegenden 8 Bände gesichert ist. Noch die letzte grössere Abhandlung, welche dieses Heft bringt, ist aus einer Preisaufgabe hervorgegangen, welche Curtius gestellt hatte.

Nachdem die erledigten Lehrstühle durch die Berufung von Erwin Rohde und Curt Wachsmuth wieder besetzt sind, wird unter Mitwirkung der neuen Collegen die Veröffentlichung ausgewählter Arbeiten der Leipziger Philologenschule ohne Unterbrechung ihren Fortgang nehmen.

Leipzig, den 4. Januar 1886.

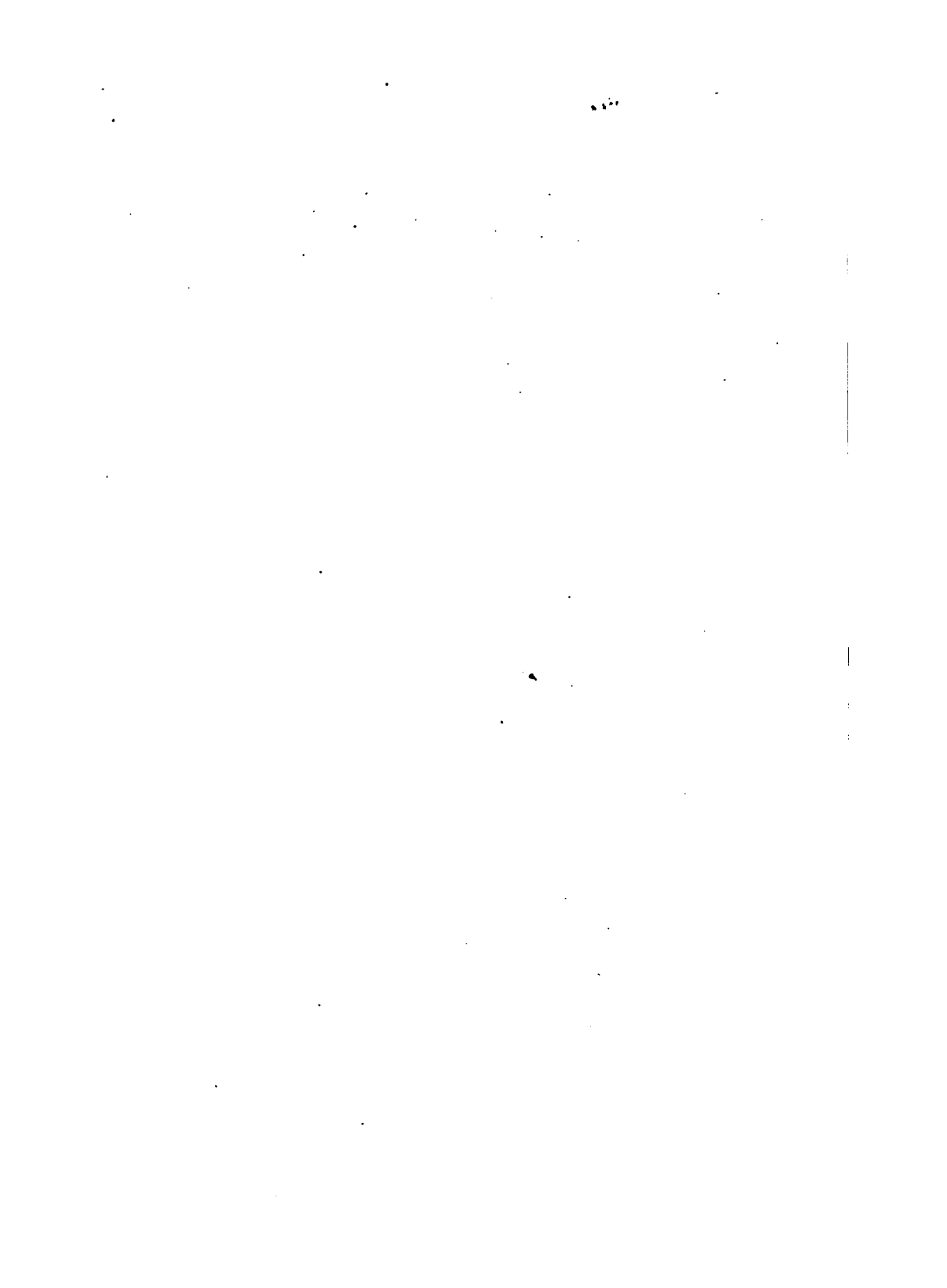
Die Herausgeber.

JUL 6 1937

